

Kuva SA-kuva

Jalkaväkeä valmistautumassa puolustukseen VKT-linjalla Kääntymän tien suunnalla 21.6.1944.

Taistelut Kuolemajärven–Muolaanjärven–Yksjärven linjalla päättyivät jo 17. - 18.6.1944. 3. Divisioona (JR 53 ja JR 11) viivytti neuvostojoukkoja Muolaanjärven – Yksjärven – Kirkkojärven kannaksilla. Näin saatiin irrotettua Panssaridivisioonan pääosat Viipurin alueelle.

Uusi viivytyklinja piti suunnitelmien mukaisesti muodostaa Rokkalan – Summan – Äyräpäänjärven linjalle. 3. Divisioona viivytti neuvostojoukkoja Muolaanjärven – Äyräpäänjärven suunnalla. Divisioonan viivytystaistelua silmällä pitäen muodostettiin taisteluosasto Vuokko, johon kuuluivat Erillinen Pataljoona 13 sekä I ja II/JR 11. Viivytystaistelun aikana JR 53 irrottautui taisteluista Ravikankaan alueelle.

Kesäkuun 19. päivänä IV Armeijakunnan suomalaisjoukot suunnittelivat viivytystä jo Sommeen–Heinjoen linjalla. 3. Divisioona aloitti vetäytymisen

Heinjoen suuntaan 19.6.1944. Nyt puna-armeijaa viivyttivät sekä JR 53 että Osasto Vuokko. Jalkaväkijoukkojen tueksi muodostettiin vielä majuri E. Sävyyn komentama tykistöryhmä. Siihen kuuluivat KTR 16:n ensimmäinen ja toinen pataljoona sekä 16. Kevyt Patteristo. 3. Divisioonan joukot olivat vetäytyneet Heinjoen taakse iltaan 19.6. mennessä.

Taistelut VKT-asemassa

Viivytytys- ja vetäytymisvaihe pääasemalta VKT-linjalle kesti puolitoista viikkoa. Suomalaisjoukot vetäytyivät Länsi-Kannaksella 100 kilometriä eli noin 10 kilometriä päivässä. Itä-Kannaksella joukot vetäytyivät vastaavana aikana vain 30 – 60 kilometriä. On puhuttu jopa ”Kannaksen halkijuoksusta”.

Vaikka vetäytyminen saikin monesti paon luonteen, on kuitenkin otettava

huomioon puna-armeijan murskaava ylivoima. Puna-armeijan panssarivainut, massiivinen tykistö ja ilmavoimat hallitsivat sotatapahtumia varsin suvereenisti. Suomen armeijan pahimmat puutteet olivat liikkuvuuden puute ja riittämätön viestikalusto. Miehet, kalusto, käskyt ja tilanneilmoitukset eivät liikkuneet tarpeeksi nopeasti.

Panssaritorjunta-aseiden puute oli huomattava haittatekijä maasodankäynnissä, vaikka saksalaisilta saatiinkin tehokasta kalustoapua. Voimakkaasti panssaroidut neuvostovaunut murtautuivat useasti suomalaislinjojen läpi uhaten samalla suomalaisjoukkojen selustaa ja sivustoja. Läpimurrot synnyttivät suomalaisjoukoissa jopa panssarikauhua.

Suomen armeijan suursavutus oli, etteivät Kannaksen joukot tuhoutuneet kokonaan ylivoimaisen vastustajan edessä. On myös muistettava, että viivytytys- ja vetäytymisvaiheen aikana saatiin

Kuva Veikko Pekkanen kokoelmasta.

Suurhyökkäyksen aikana ravinto otettiin sieltä mistä saatiin. Kokki on löytänyt lehmän lypsettäväksi.

Kuva SA-kuva.

Miehet asemassa Talin-Ihantalan taisteluissa 30.6.1944. Konepistoolin vieressä Saksasta saatu panssarirykky.

Oulun ja Oulujoen sankarivainajat

Sota-arkiston ylläpitämän tietokannan "Suomen sodissa 1939 - 1945 menehtyneet" mukaan oululaisia kaatui talvi- ja jatkosodassa kaikkiaan 492 sotilasta. Oululaisella tarkoitetaan tällöin henkilöä, jonka joko asuin- tai kotikuntana oli sotaan lähtiessä Oulu. Asuinkunta tarkoittaa Oulun asuinkunnakseen ilmoittaneita, kotikunta niitä, jotka olivat Oulussa kirjoilla mutta asuivat muualla. Pelkästään Oulun asuinkunnakseen ilmoittaneita kaatuneita oli 431 henkilöä. Koko Suomi kärsi sotien uhreina yli 94000 henkeä.

Sodan eri vaiheissa oululaisia sotilaita kaatui seuraavasti:

- talvisodassa		81
- jatkosodassa	1941	142
	1942	79
	1943	45
	1944	120
- Lapin sodassa		25

Kaatuneiden määrissä näkyy selvästi sotavaiheiden erilainen luonne. Vaikka talvisota oli puolustussotaa, ylivoimaisen vihollisen jatkuva hyökkäyspaine ja varusteiden ja aseiden heikkous söivät miehiä. Hyökkäyssota 1941 aiheutti raskaat tappiot, jotka jatkuivat osin vuoden 1942 puolella. Sodan rauhoituttua asemasodaksi vuosina 1942 - 43 kuolinviestejä tuli vähemmän vaikka yhtä raskas niistäkin oli jokainen. Vihollisen toiminnan vilkastuminen aina kesän 1944 suurhyökkäykseen näkyy jälleen selvästi tappioiden raskautena myös Oululle.

Kuten kaupunkien tappiot yleensä myös Oulunkin tappiot olivat väkilukuun suhteutettuna hieman pienemmät kuin keskimäärin, noin 2 % tuol-

loisesta vajaan 25000 hengen väkiluvusta vuonna 1940. Valtakunnallisesti menetykset olivat noin 2,5 % vuoden 1940 väkilukuun suhteutettuna. Maaseutupaikasta vertailukohtaksi voidaan ottaa vaikkapa Pudasjärvi, joka kärsi 385 sotilaan tappiot 11850 hengen väkiluvustaan eli tappioprosentti nousi 3,3 %:iin. Keskeinen selitys tälle on se, että saman pitäjän reserviläiset sijoitettiin aluejärjestelmän puitteissa yleensä harvakuksiin jalkaväkiosastoihin, jotka pahoihin paikkoihin jouduttuaan kärsivät suurista tappioista. Kaupunkilaiset hajaantuivat maaseutuun nähden huomattavasti useampiin osastoihin, jalkavaen lisäksi runsaasti myös erikoisjoukkoihin ja erillisyksiköihin kuten auto-, pioneeri-, viesti- ym. joukkoihin ja tykistöön.

Kaupunkilaisissa oli myös runsaasti upseereita ja aliupseereita, jotka hajaantuivat palvelemaan hyvin monilukuisissa joukko-osastoissa. Mutta taistelujoukoissa ryhmän- ja joukkueenjohtajina toimineiden upseerien ja aliupseerien tappiot nousivat myös korkealle. Oululaisista sodan uhreista yli puolet oli upseereita ja aliupseereita: upseereita kaatui 111 ja aliupseereita 140 miestä. Pahimmat upseeritappiot tulivat Kiestingin ja Uhtuan suunnan hyökkäyksessä syyskesällä 1941: 45 nuorta oululaisista reservinupseeria, etupäässä vänrikkejä ja luutnantteja, kaatui Vienan korpitaisteluissa ja vähintään yhtä paljon heitä haavoittui.

Oulujoen sotatappiot olivat talvi- ja jatkosodassa 82 kaatunutta (koti- ja asuinkunta Oulujoki). Talvisodassa heistä meni 19 miestä. Oulujokiset olivat maaseudulle tyypillisellä tavalla etupäässä miehistöä, upseereita oli kaatuneissa vain kaksi.

Jouko Vahtola

Laatokan Karjalasta siirrettyä välttämättömiä lisävoimia VKT-linjalle.

VKT-linjan saavuttamisen jälkeen puna-armeija valtasi Viipurin. Hyökkäyksen painopiste oli jatkossa Talin – Ihantalan suunnassa, jossa maasto mahdollisti panssarivoimien laajan käytön. 3. Divisioonana ei ollut mukana Talin – Ihantalan taisteluissa. Muiden yksiköiden riveissä Ihantalan taisteluun osallistui oululaisia, joita kaatui Ihantalassa ainakin kymmenkunta miestä.

Talin – Ihantalan taistelun aikana 3. Divisioonana oli pohjoisempana Kuparsaaren – Riikolan vuoren lohkolla. Divisioonana ryhmittyi puolustukseen kenraalimajuri Pajarin käskyjen mukaisesti 20.- 21.6.1944.

Neuvostojoukkojen päämäärä oli Talin – Ihantalan taistelussa läpimurron toteuttaminen syvälle Etelä-Suomeen. Puna-armeija ei saavuttanut tavoitetta, eikä uusiin yrityksiin ollut aikaa, sillä joukkoja tarvittiin Suomenlahden eteläpuolella. Länsiliittoutuneethan olivat tehneet maihinnousun Normandiaan 6.6.1944.

Presidentti Risto Ryti taas allekirjoitti 26.6.1944 niin sanotun Ribbentrop-sopimuksen. Siinä Ryti lupasi omissa nimissään, että Suomi tekisi erillisrauhan Neuvostoliiton kanssa vain Saksan luvalla. Allekirjoitettu sopimus takasi Suomelle Saksan sotilaallisen ja taloudellisen avun juuri silloin, kun Talin – Ihantalan taistelut olivat kireimmillään.

Suomi sai Saksasta avukseen maasodankäyntiin vajaan 122. Divisioonan ja rynnäkkötykkiprikaatin (42 rynnäkkötykkiä). Syyskuuhun 1944 mennessä Saksasta saatiin 24 000 panssarinyrkkiä ja noin 1 550 panssarikauhua. Etenkin panssarintorjunnan tehostuminen loi pohjan menestykselle torjuntataistelulle.

IV Armeijakunnan vasemmalla siivellä Repolan järven ja Vuoksen välillä, 3. ja 4. Divisioonan puolustustaistalla, pääpuolustuslinja kyettiin pitämään 25.6.1944 asti ilman suurempia vaikeuksia.

Kesäkuun 26. päivänä aloitti puna-armeijan 382. Divisioonana hyökkäyksen 3.

Divisioonan puolustuslohkolla voimakkaan tykistövalmistelun saatelemena. Hyökkäykset aiheuttivat paikallisia läpimurtoja, jotka kyettiin torjumaan. Myöhemmin samana päivänä neuvostodivisioonana onnistui kuitenkin valtaamaan Riikolan vuoren JR 11:n puolustuskaisalla. Riikolan vuoren menetyksen jälkeen myös JR 53:n täytyi vetäytyä yöllä 26. – 27.6.1944 uudelle puolustuslinjalle. JR 11 keskitettiin heinäkuussa 1944 Vuosalmen suunnalle, jossa rykmentti osallistui torjuntataisteluihin.

Vastoin kaikkia odotuksia alkoi puna-armeijan aktiivisuus heikentyä IV Ar-

meijakunnan lohkolla 8.7.1944 alkaen. Heinäkuun toisella viikolla ilmestyi neuvostoliittolaisia työjoukkoja rakentamaan asemia. Neuvostojoukot tekivät IV Armeijakunnan lohkolla 10.7. – 4.8.1944 paikallisia hyökkäyksiä kompanian – pataljoonan vahvuudella. Sodankäynti muuttui asemasodaksi, joka jatkui IV Armeijakunnan puolustuslohkolla jatkosodan loppuun asti.

Aselepo syntyi 5.9. ja välirauhasopimus allekirjoitettiin 19.9.1944.

Kuva 5. Tieotuskomppania, Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Vihollisten keskellä oli myös ystäviä. Sotilas ja kaksi pöllön untuvikkoa "siellä jossain".

Kuva Kalevan arkisto

Omatoimisuus ja omavaraisuus olivat välttämättömiä kotirintaman arjessa selviytymiseksi. Kaupungissakin huomattiin pian omavaraisuuden merkitys. Ken ei vielä ollut laittanut omaa pientä palstaansa kasvarmaan perunaa ja juurikasveja, ryhtyi toimeen viimeistään keväällä 1942. Kuvassa Aarne Kurola kyntämässä viljelyspalstaa Vaaran puistossa yleisenä talkoopäivänä toukokuussa 1942. Suitsissa on palokunnan tallimestari Ollikainen. Vieressä kävelee kaupungin työnjohtaja Sarkkinen. Taustalla palokunnantalo.

”Kuinka siellä kotona pärjätään?”

Marianne Junila

”Sodan syttyminen ei ollut yllätys varsinkaan Pohjois-Suomessa.”

Oululaiset olivat muiden pohjois-suomalaisten tapaan aivan vakuuttuneita siitä, ettei kesäkuussa maahan saapuneiden kymmenientuhansien saksalais-sotilaiden päämäärä suinkaan ollut Pohjois-Norja eikä kyseessä ollut enää pelkkä kauttakulku. Osa kolonnista näet jatkoi matkaansa Oulusta kohti Kuusamo, eikä sitä kautta suinkaan päästy Jäämerelle, vaan Suomen ja Neuvostoliiton väliselle rajalle. Kaupunkilaisten keskuudessa kiersi ”varman tiedon” lisäksi myös runsaasti huhuja, joiden mukaan vierasmaalaisia olisi tulossa kaiken kaikkiaan miljoona miestä. Oululaiset asevelvolliset saivat samaan aikaan sotilaspöytäkirjojen jakamat käskykortit yleistä liikkemääränsä varten, joten sodan enteet olivat ilmeiset.

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon alkoi sunnuntaiaamuna 22.6., ja pari päivää myöhemmin Kalevan pääkirjoituksessa ennustettiin Suomen kohtalon kytkeytyvän mitä läheisimmin tähän suurtaisteluun. Vaikka Suomi ei ollut ryhtynyt sotatoimiin, olivat maamme alueelta operoineet saksalaisjoukot osallistuneet offensiiviin. Neuvostoliitto pommitti kolme päivää myöhemmin myös pohjoissuomalaisia asutuskeskuksia, mutta Oulu ei joutunut tuolloin ilmahyökkäysten kohteeksi.

Talvisodan ja jatkosodan välistä aikaa

oli ryhdytty kutsumaan välirauhaksi, ja se oli nyt päättymässä, kuten ajanjakson nimen perusteella oli ollut odotettavissa. Kansalaisten keskuudessa vallitsi luottavainen, jopa optimistinen asenne tulevaa kohtaan. Saksan rinnalla käyttäisiin lyhyt ja oikeutettu kesäsota, jossa perittäisiin vääryydellä viety Karjala takaisin. Naisväen keskuudessa apeatkaan tunnot eivät olleet poikkeuksellisia, sillä puolison, veljen tai pojan kohtalo sekä oma selviytyminen huolestuttivat:

”Lähtötunnelmat olivat toisaalta ikävät, toisaalta toiveikkaat. Sodan kesto ei tiedetty, kun Uralille asti piti mennä.”

”Lähtiessään jotkut uhosivat, että sieltä tullaan heinänkorjuuseen takaisin, mutta kyllä heinät korjattiin monena kesänä meilläkin aivan naisväen voimin.”

Yleisesti arveltiin kuitenkin sotilaiden palaavan syksyksi, joten miesten ja huoltajien poissaolo ei ehtisi aiheuttamaan ylikäymättömiä vaikeuksia kotirintamalla. Tämä oletus johtikin siihen, että ensimmäisenä jatkosodan talvena nimenomaan siviiliväestön huoltaminen takelteli.

Puutteen torjuntaa kotirintamalla

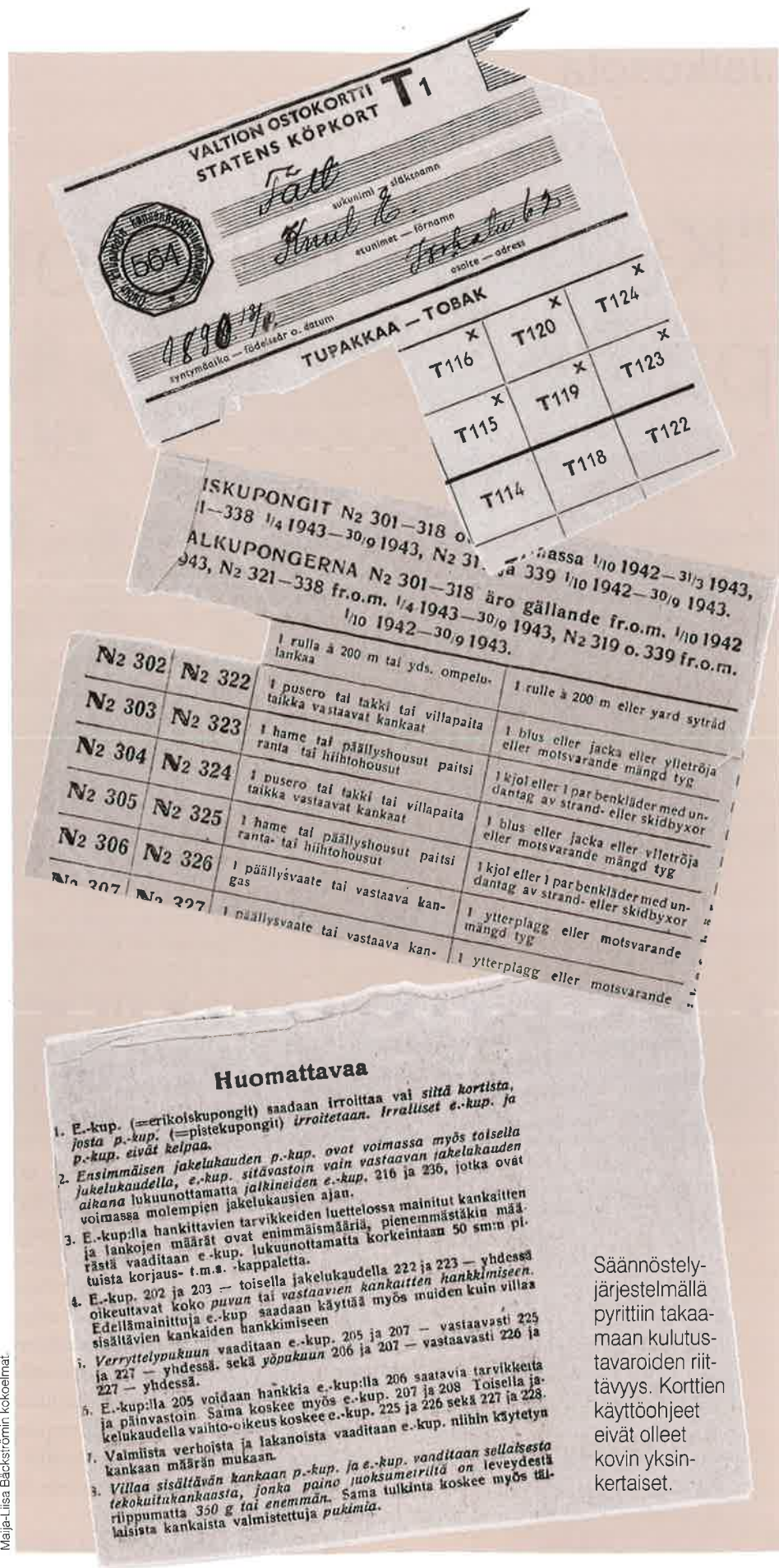
Miesten kutsuminen asepalvelukseen vaikutti välittömästi monen perheen arkiseen selviytymiseen ja toimeentuloon. Lapsiperheissä isä oli usein myös per-

heen ainoa huoltaja, ja hänen jäämisenä pois ansiotyöstä vaati perheen toimeentulon järjestämistä jollakin muulla tavoin. Asepalveluksessa olleille maksettiin päivärahaa, ja naimisissa olleille asevelvollisille maksettiin sotilasarvon ja perheenjäsenten lukumäärän mukaan sotakuukausipalkkaa. Rintamasotilaan päiväraha oli 12 markkaa päivässä, sotakuukausipalkka alimmillaan 600 markkaa kuukaudessa, jonka lisäksi maksettiin ensimmäisestä lapsesta 200 markkaa ja seuraavista 150 markkaa. Rintamalle lähti myös monta nuorta miestä, jotka olivat huolehtineet leskiäitiensä toimeentulosta. Näille naisille ryhdyttiin maksamaan ns. huoltorahaa. Kaupunginhallituksen istuntohuone Seurahuoneella varattiin heinäkuun alkupäivinä vuonna 1941 ensimmäistä kertaa maksettujen sotakuukausipalkkojen suorituspaikaksi. Kuuden päivän ajan kävi naisia, kukin aakkosjärjestyksen mukaan määrättyinä päivinä, nostamassa palkan, jota jatkossa maksettiin kahden viikon välein.

Ei edes kortilla ja jonottamalla

Arkipäivästä selviytymisessä oli ongelmana sekä ajan että rahan puute. Välttämättömiä hankintoja olivat elintarvikkeet ja polttopuut, eikä edes päivittäistavaroita käyty noin vain noutamassa lähimmästä kaupasta. Oli ensin huolehdittava siitä, että oli jonottanut itsellensä asianmukaiset kortit, joita vastaan elintarvikkeita sai ostaa. Toisinaan joutui kiertämään useamman kaupan, ennen kuin osui sellaiseen, jossa tavaraa oli vielä saatavilla. Niinpä oululaisen hernerokan valmistus eteni sota-aikana seuraavaan tapaan sen jälkeen, kun herneet olivat lionneet ja aamuvarhaisella puuttui enää soppaliha:

”Ensimmäisessä kaupassa ei ollut lihaa, toiseen oli päivemmällä tulossa. Kolmannen edessä oli tungos, mutta neljännen edessä ei, joten sinne asetettiin jonon hännille tiedustellen, mitä liikkeessä mahdollisesti oli tarjolla. Ainakaan jonon hännillä siitä ei ollut tie-

Meija-Liisa Bäckerström in kokkeimat.

Säännöstelyjärjestelmällä pyrittiin takamaan kulutustavaroiden riittävyys. Korttien käyttöohjeet eivät olleet kovin yksinkertaiset.

toa. Jono eteni siten, että 9.30 oli liikuttu kolme askelta näyteikkunan kohdalle. Kaupan sisällä velloi väkeä. Kello kymmeneltä jouduttiin jo kynnykselle, ja jono selän takana oli pitkä. Töihinkin olisi pitänyt joutua. Kaupasta poistuvilta asiakkailta kannatti tiedustella, mahtoiko tavaraa riittää jonossa oleville. Toisten mielestä riitti, toisten mielestä ei. Ovisuun sillanpääasema oli varmistettu 10.15 ja hiljainen eteneminen jatkui. Lihakorttikin otettiin esille. Jonossa saattoi rupertella uusimmista säännöstelyuutisista ja arvella, mikä mahtoi mennä seuraavaksi kortille. Klo 10.30 jonottajille ilmoitetaan, että liha loppui.”

Säännöstelyjärjestelmällä, josta vastasi kansanhuoltoministeriö, pyrittiin takamaan elintarvikkeiden riittävyys paitsi armeijalle myös siviiliväestölle niin, että asutuskeskuksissakin olisi saatavissa ruokaa säännöstelyin eikä vain mustan pörssin hinnoin. Kansalaiset olivat jo talvisodan aikana tottuneet säännöstelyyn, eikä järjestelmää ollut kokonaan purettu talvisodan jälkeen. Lyhyen rauhan ajan säilyivät keskeiset elintarpeet kuten sokeri, leipävilja, voi, maito, liha, kananmunat sekä kahvi ja korvike kortilla. Sen sijaan perunaa ja muita juureksia riitti vielä säännöstelemättömään kulutukseen aina kesään 1942 asti. Kortti tarvittiin myös puhdistusainesten, vaatteiden ja jalkineiden sekä sokerin korvanneiden keinotekoisien makeutusainesten ostamiseen. Lopulta jokaisen oululaisenkin siviilin lompakossa pullisteli puolisen sataa erilaista ostokorttia.

Maatalouden tuotanto ja tuotteiden jakelu olivat riippuvaisia mm. säästä ja kuljetuskapasiteetista. Jatkosotaa edeltänyt kesä oli ollut kuiva, ja lisäksi sadonkorjuuta oli haitannut sekä työväen että hevosien puute. Syksyn kuluessa tilannetta hankaloitti vielä se, että käytettävissä olleella kuljetuskapasiteetilla ei kyetty enää toimittamaan kotirintamalle tarkoitettuja elintarvikkeita. Leipäviljan riittävyyden takasi tuonti Saksasta, ja yhteyksien takkuilu tuntui heti suomalaisessa ruokapöydässä. Vaikka

kansalaisia pyrittiin pitämään ajan tasalla niin tarvikkeiden hintojen kuin saatavuudenkin suhteen, pulpahti kansanhuollon toimintaa kohtaan tunnettu närkästys tuon tuostakin pintaan.

Kalansaaliit olivat jääneet sotatoimien vuoksi vähäisiksi, ja Oulun kauppatorilla vallitsi jatkuvasti ammottava tyhjyys. Tarjolla oli joitakin tarvekaluja ja rihkamaa, kalliita metsälintuja ja jäniksiä. Mutta kalat, joita perheenemännät olivat tottuneet torilta noutamaan, olivat kadonneet. Kalakauppa oli uskottu kolmelle osuustoiminnalliselle keskusliikkeelle sekä Suomen Kalakauppioiden Liitolle, jotka ostivat kalat suoraan kalastajilta virallisia ostotodistuksia vastaan. Yksityisillä oli lupa ostaa kolme kiloa kalaa omiin tarpeisiinsa suoraan kalastajilta. Muutoin he hankkivat kalansa vähittäiskaupasta, jonne keskusliikkeet sitä toimittivat. Kuuleman mukaan kalaa oli saatu runsaasti Lounais-Suomessa. Sikäläisistä lehdistä oli luettu, kuinka paljon sitä oli kuljetettu asutuskeskuksiin, mutta Oulu ei ollut tuossa joukossa. Tämä herätti kaupunkilaisissa ärtymistä:

”Kalaa ei ollut Oulussa nähty koko talvena paitsi kerran tuoretta silliä muutamia tuhansia kiloja ja toisen kerran suolattu silli henkeä kohden. Silläkö pitäisi tulla toimeen puoli vuotta? Mitä pahaa ovat oululaiset tasavallan kansanhuollolle tehneet, jotta heitä näin kohdellaan?”

Maaliskuussa kalaa lopulta saatiin Ouluun, ja tuolloin jonot olivat pitempiä kuin elokuvajonot parhaimmillaan, mutta hyvästä yrityksestä huolimatta osa jäi vaille silakka-annostaan. Jos halusi varmistaa oman osansa, oli viisainta olla paikalla jo varhain aamulla. Toukuussa saaliit paranivat, ja torilta sai taas kalaa joka aamu, tosin ei liikaa silloinkaan.

Maidon säännöstelyllä pyrittiin takamaan pikkulapsille heidän annoksensa, alle yksivuotiaille vajaa litra päivässä, isommille hieman vähemmän ja aikuisille se, mitä tämän jälkeen vielä oli jaettavana. Riittävä maidonsaanti takasi pienten lasten ruokavalion ravintoar-

von. Kun maitopula koetteli syksyllä 1942, ei aikuisten annoksia jaettu mo-
neen päivään ja lastenkin kuponkian-
nokset olivat pienempiä kuin mitä oli
määrä. Tilannetta selitettiin sillä, että
lokakuu oli aina ollut vuoden heikoim-
man maidontuotannon aikaa. Nyt isän-
nät vielä koettivat säästää rehua ja pitää
lehmiään ulkolaitumella huolimatta sa-
teisista ja kylmistä ilmoista, mikä hei-
kensi maidon tuottoa. Maitopulan
epäiltiin olevan käsillä pian läheisellä
maaseudullakin, eikä Ouluun yksinker-
taisesti riittänyt maitoa toimitettavaksi.

Karjan siirtyminen sisäruokintaan ei
kelvannut kaupunkilaisille kovin pit-
kään selitykseksi. Olihan karja aiem-
minkin siirtynyt sisälle ja poikunut kuten
nytkin. Nyt näytti lisäksi siltä, että leh-
mät olivat lopettaneet herumisen pyhä-
päivisin. Oli näet luvattu, että sunnun-
taina myymättä jätettävä maitoannos
olisi saatavilla jonakin muuna päivänä,
muttei näin ollut käynyt. Minne joutui
sunnuntaina lypsetty maito, kun se ei
tullut meijereihin, ja Oulun 680 alle yk-
sivuotiasta lasta jäivät vaille sunnuntai-
päivän korttiannostaan? Jälleen arvel-
tiin Etelä-Suomen olevan paremmassa
asemassa kuin pohjoinen Oulu.

Ulkomaankaupan tyrehtymisen
vuoksi kaukomaisten hedelmät olivat
harvinaista herkkua. Kun niitä sitten oli
saatavilla, kehkeytyi ostamisesta moni-
vaiheinen hanke. Keväällä 1943 odo-
tettiin kaupunkiin appelsiineja. Puoli
kiloa oli luvassa, kunhan ostaja kävisi
kolmen päivän kuluessa asian julkisesta
ilmoittamisesta jättämässä tilauksensa
määrättyihin liikkeisiin ja luovuttaisi
maitokorttinsa erikoiskupongin kaup-
paan kuittia vastaan. Annoksensa sai
käydä ostamassa tällä kuitilla ja toisella
maitokortin erikoiskuponvilla, kunhan
tavara oli saapunut.

Oululaisia perheenäitejä opastettiin
tulemaan toimeen sillä, mitä oli saata-
villa. Sota-ajan oloihin sovellettuja keit-
tokirjoja julkaistiin, ja paikalliset nais-
järjestöt opastivat ruuanvalmistuksessa
ja erilaisten korvikkeiden käytössä.
Suurta kiinnostusta herätti myös ravin-
tola Arinan keittiömestarin vetämä ruu-

Kuva Kalevan arkisto.

Silakkaa jonotetaan Oulun kauppatorilla. Jonot olivat pitempiä kuin elokuvajonot parhaimmillaan.

anlaittokurssi, jossa valmistettiin aterioita käyttäen vain niitä tarvikkeita, jotka eivät vielä olleet kortilla. Kaalista, vihanneksista, sienistä ja aiemmin turhaan vieroksutusta turskasta syntyi maistuva ateriakokonaisuus.

Jatkuva puute, joka johti milloin yhden, milloin toisen peruselintarvikkeen loppumiseen kaupoista niin, ettei myydä ollut edes korttiannoksien vertaa, antoi kansalaisille aiheita monenlaisiin epäilyihin. Kaupunkilaiset arvelivat, että maaseudulla elettiin hyvinvoinnissa heidän kustannuksellaan. Pohjois-Suomessa huhuttiin maan eteläosien olevan pohjoista paremmin huollettuja. Korkeiden kansanhuoltoviranomaisten suhtautuminen Ouluun närästikin paikkakuntalaisia. Pääkaupunkiseudulla tuntui vallitsevan käsitys, jonka mukaan elintarvikkeita oli täällä omasta takaa niin, ettei muuta tarvinnut tuoda kuin ruisjauhoja ja sokeria. Oulun elintarvi-

kehuolto oli kuitenkin retuperällä. Ainoastaan leipäviljaa ja valmista leipää oli kutakuinkin riittävästi, mutta kala, liha, perunat, kananmunat, kahvinkorvike ja hedelmät olivat olleet usein vaikeasti saatavilla silloinkin, kun niistä muissa asutuskeskuksissa oli riittänyt pilaantumiseen asti. Oululaisten epäluulot eivät olleet vallan aiheettomia, sillä ruokatilanne oli todella huomattavasti heikompi moneen muuhun suureen asutuskeskukseen verrattuna.

Ruokavalion perustan muodostivat peruna ja (ruis)leipä. Suurin muutos sotaa edeltävään aikaan oli juuri ruokavalion yksipuolistuminen: perunan ja viljatuotteiden kulutus kasvoi ja muiden elintarvikkeiden laski. Neli-viisihenkissä perheessä juotiin päivässä maitoa vajaa kaksi litraa, syötiin pieni ruislimppu ja reilut pari kiloa perunoita. Lihaa riitti ruokapöytään noin kilo viikossa ja kalaa vuodenajasta riippuen kilos-

ta kahteen kiloon. Nämä sota-ajan perheen peruselintarpeet kulutti 1990-luvulla yksi suomalainen aikuinen, vaikka ruokavalio oli huomattavasti monipuolisempi.

Vaikka ruokavalio oli yksipuolinen ja niukahko, se kuitenkin yleensä turvasi riittävän energian saannin, mutta sitä ei saatu korttiannoksin. Jos perheessä noudatettiin kohtalaisen hyvin – vapaaehtoisesti tai olosuhteiden pakosta – säännöstelymääräyksiä, jäi kalorinsaanti selvästi alle normaalin tarpeen. Näitä määräyksiä noudattavia perheitä oli noin kolmannes, ja loput hankki täydennystä salakaupasta. Mikäli kotirintamalla oli vain äiti, oli perheen päivittäiseen ruuanhankintaan luonnollisesti vähemmän aikaa käytettävissä. Myös monilapsiset perheet joutuivat syömään muita niukemmin.

Korttiannoksilla ei siis tullut toimeen, kuten tuonaikainen anekdoottikin ker-

too. Sen mukaan seurakuntalainen oli kysynyt papiltaan, miten salakauppaan oikein tulisi suhtautua. Lainkuuliainen pappismies oli maininnut tietävänsä ainoastaan kaksi vanhaa neitiä Helsingissä, joiden ruokapöydässä nautittiin pelkästään kansanhuollon luvallisia korttiannoksia, ja kuuluivatkin he sittemmin kuolleen nälkään.

Perheenmäntien jokatalvinen murhe oli myös polttopuiden hankinta. Ilman polttopuita ei lämminnyt koti eikä liesi. Ensimmäinen sotatalvi tuli ”yllättäen”, seuraavana talvena paikallinen teollisuuskin oli siirtynyt muiden polttoaineiden puuttuessa käyttämään puuta, mikä aiheutti ongelmia tavallisten perheiden puunhankintaan. Riittämättömän kuljetuskapasiteetin vuoksi ei kaupunkiin saatu toimitettua tarpeeksi polttopuita kolmantena talvena, joten kevään 1943 tullessa oli jälleen monen perheen halkoliiteri tyhjä. Polttoaineiden säästämiseksi oli myös lämmittäminen ja lämpimän veden jakelu kaupungissa säännöstelty.

Jalkineet, vaatteet ja polkupyörän kumit olivat myös sellaisia välttämättömyystarvikkeita, joista oli jatkuva puute. Välttämättömyystarvikkeiden hankintaa vaikeutti myös kuljetusvälineiden puute. Tarvikkeet, jotka lopulta onnistui jonottamaan tai hamstraamaan, kuljetettiin käsissä tai hyvässä lykyssä pyöränsarvissa kotiin, niin irtonaiset maitopänikät kuin kaikenlaiset kauppakassitkin. Lastenrattaissa sai tuomisensa kulkemaan melko mukavasti, mutta pikkulasten ottaminen mukaan aikaa vievälle hankintamatkalle oli työlästä. Kaupungissa toimi joitakin pika-ajureita hevosineen. Jos joko hevos- tai autoajurin onnistui saamaan, se maksoi 60 markkaa tunti, ja oli siten aivan liian kallista tavallisille perheille. Tilanteen kohentamiseksi ehdotettiin tyttöjen ja poikien työllistämistä kärrykeiksi, jotka olisivat pientä korvausta vastaan toimittaneet tavaroita tarvitsijoille kevytkulkusilla, työnnettävillä kärryillä.

Sodanaikaiseen puutteiden listaan Oulussa kuului myös huutava asuntopula. Asuntojonossa oli satoja perheitä,

jotka olivat kokonaan vailla omaa asuntoa tai asuivat suojassa, jonne eivät voineet talven tullen jäädä. Tilanteen korjaamiseksi vaadittiin, että edelleen väljästi asuvat ja talviasuttavia kesähuviloita omistavat (Hietasaarella ja Oulujoki-varressa) luovuttaisivat ylimääräiset tilansa tarvitsijoille. Kaikkien kaupunkitalojen vinttikamarit eivät suinkaan olleet tarkoituksenmukaisessa käytössä. Ratkaisua etsittiin vielä vapaina olleista vinttikamareista, joista osan, kuten kesähuviloidenkin, todettiin olevan talviasumiseen kelpaamattomassa kunnossa ja vallinneen rakennustarvikepulan vuoksi myös sellaisina säilyvän.

Lapsiperheen sota

”Rintamalla joutavat perheenäitien miehet ja pojat kaukana kodeistaan ajattelemaan sellaisiakin asioita, joita kotioiloissa tuskin olisi tullut heidän mieleensä, mm. sitä kuinka suuren ja keskeytymättömän työtaakan alla ovat nämä äidit, jotka varsinkin monilapsisissa vähävaraisissa perheissä ja pienviljelijäin kodeissa joutuvat ahertamaan vuodesta vuoteen, lomatta ja levotta, varhaisesta aamusta iltamyöhään, saamatta rauhaa edes öisin silloin kun lapset ovat pieniä.”

Vanha suomalainen sanalasku sanoi lapsen tuovan leivän tullessaan, mutta monilapsisen kaupunkilaisperheen kohdalla tämä uskomus ei sotavuosina pitänyt paikkaansa. Lapsilisiä ei vielä tunnettu, ja äitiysavustuksia myönnettiin vain erityisin sosiaalisin perustein. Äitiysavustus oli ollut tarkoitus jakaa osittain tarpeellisina tarvikkeina, ja näin olisi paitsi taattu sen käyttö oikeaan tarkoitukseen myös säästetty äideiltä hankintojen tekemiseen kulunutta aikaa. Vallinneen pulan vuoksi se ei kuitenkaan ollut mahdollista.

Sodan kestoja koskeva virhearvio ja vuonna 1942 pahimmilleen kiristynyt elintarviketilanne näyttävät koetelleen kaikkein eniten lapsiperheitä, joiden avuntarve oli suurimmillaan jatkosodan kahtena ensimmäisenä vuonna. Tuoloin tilapäistä apua kysyi moni sellai-

nenkin perhe, jossa molemmat vanhemmat olivat kotirintamalla ja ainakin toinen vanhemmista kävi töissä. Huoltotoiminnasta vastanneen Oulun kaupungin Vapaan Huollon avustamista talouksista kolme neljäsosaa oli lapsiperheitä.

Monilapsiset perheet olivat Oulussa varsin tavallisia. Jo ennen kuin syntyneisyys kaupungissa saavutti jatkosodan aikaiset huippunsa vuosina 1943 ja 1944 arvioitiin kaupungissa olleen vajaat 250 avustuksen tarpeessa ollutta perhettä, joissa oli enemmän kuin kolme lasta. Niistä oli vähävaraisia ja erityiseen perheavustukseen oikeutettuja vähintään viisilapsisia perheitä noin viidennes. Vaikeutuneen toimeentulon lisäksi monissa perheissä tuotti ongelmia lasten hoidon järjestäminen.

Perheitä autettiin monen eri järjestön kautta ja monella eri tavalla, ja avustamiseen liittyi myös kontrollointi, joka suoritettiin kotikäynneillä. Tavallisimpia rahallisia avustusmuotoja oli ostokortti, joka oikeutti tekemään hankintoja paikallisissa osuusliikkeissä 50 markan arvosta. Perheiltä puuttui lämmintä ja syötävää, sillä tavara-avustuksista yleisimpiä olivat polttopuut, vaatteet ja perunat. Toisinaan toivottiin tilapäisapua johonkin poikkeukselliseen tai suurempaan hankintaan kuten jalkineisiin tai lääkkeisiin. Joskus taas puute oli niin perinpohjainen, ettei osattu edes sanoa, mitä olisi kipeimmin tarvittu.

Erityisen huolenpidon kohteena olivat rintamalla olleiden ja kaatuneiden omaiset sekä siirtoväkeen kuuluneet. Oulun Aseveliyhdistys oli perustettu vuonna 1940 ja Asevelinaisten ala-osasto seuraavan vuoden keväällä. Yhdistys pyrki parantamaan aseveliperheiden toimeentuloa ja erityisesti avustamaan perheiden äitejä ja keventämään heidän työtaakkaansa. Vähävaraisten perheiden toimeentulo oli sodan aikana niukkaa, vaikka molemmat vanhemmat olisivatkin olleet kotirintamalla. Avuntarve havaittiin toisinaan koulussa, jossa opettaja tai kouluhoitaja kiinnitti huomiota lapsen aliravitsemukseen.

Kuva Kalevan arkisto.

Soppa-apu tuli tarpeeseen, sillä siihen oikeutetut noutivat annoksensa säännöllisesti päivittäin.

Monen kotiseudultaan evakuoitun asema oli tukala. Torikadulla asuneen perheen avuntarve kirjattiin kotikäynnillä varsin selkeästi:

”Tämä perhe on ihan alaston kaikesta vaatteesta, sillä kaikki, mikä on lähetetty evakkoon lähtiessä, on hävinnyt välille.”

Muistiinpano kotikäynniltä kolmihenkisessä perheessä Torikadulla.

Miehen kaatuminen rintamalla johti usein ainakin tilapäisiin vaikeuksiin, sillä sotaleskelle maksettu eläke mahdollisine lisineenkin oli huomattavasti pienempi kuin sotakuukausipalkka. Aili jäi leskeksi kolmen lapsensa kanssa marraskuussa 1941 miehensä Einon kaaduttua, ja perhettä avustettiin säännöllisesti puolen vuoden ajan seuraavaan kevääseen asti. Suru, kaipaus ja köyhyys olivat raskas taakka kannettavaksi, ja apu oli usein tarpeen kaikkein vaikeim-

man ajan yli pääsemiseksi. Sen jälkeen ihmiset yleensä ihailtavan sitkeästi saivat uudelleen kiinni elämästä.

Oululaisille sotaorvoille saatiin naapurimaasta Ruotsista jaettavaksi elintarvikkeita ja ruoka-aineet aliravituille lapsille sekä odottaville äideille jaettavia valmiita aterioita varten. Elintarvikeannos oli ilmainen, mutta ei ylimääräinen, sillä se luovutettiin vain korttikuponkeja vastaan. Valmiit ruokaannokset, joko puuroa, velliä, liha-, vihanne- tai hernekeittoa, jaettiin kouluissa ja äitiyshuollossa toimineiden terveysisarten tai huoltolautakunnan valitsemille tarvitsijoille. He saivat erityistä kuponkia vastaan noutaa päivittäin puolen litran annoksen joko koulukeittolasta Tuirasta tai Isoltakadulta tai Onnelan lastenkodista. Kaupunki vastasi jakelukustannuksista ja luovutti keittolat korvauksetta käyttöön. Soppa-apu tuli tarpeeseen, sillä siihen oikeutetut noutivat

annoksensa säännöllisesti päivittäin.

Yksinään huoltajaksi jääneen äitien ja heidän lapsiensä tukemiseksi luotiin ns. sotakummijärjestelmä. Sotakummi, tai jossakin tapauksissa useampi henkilö yhteisvastuullisesti, lahjoitti lapselle pienen summan kuukaudessa, jonka toivottiin säästyvän lapsen tuleviin tarpeisiin kuten koulutukseen. Taloudellisen tuen lisäksi kummin toivottiin toimivan äitien henkisenä tukena. Ulkomaiset kummit saattoivat hoitaa tämän tehtävänsä vain kirjeitse, mutta samalla paikkakunnalla asuvia kummeja rohkaistiin osallistumaan perheen arkeen ja lasten kasvatukseen.

”Viikon vanha poikalapsi annetaan ottolapseksi. Nim. Köyhä äiti”

Ilmoitus Kalevassa 7.10.1941

Miehen kuolemaa seurannut taloudellinen ja henkinen hätä saattoi johtaa siihen, että omasta lapsesta huolehtimi-

nen kävi äidille ylivoimaiseksi. Koteja Kodittomille Lapsille r.y. oli maan ainoa virallinen järjestö, joka ammattimaisesti hoiti kasvatti- ja ottolapseksi ottamista. Jatkosodan aikana yhdistyksellä oli hoidettavana kaiken kaikkiaan 1700 lasta, joista runsas tuhat kodeissa ja loput yhdistyksen laitoksissa. Yhdistyksellä oli Oulussa oma vastaanottokeskus, jota kautta etsittiin sotaorvoiksi tai muista syistä huoltajaa vaille jääneille lapsille toinen koti.

”3 kk vanha lapsi annettaisiin hoitoon hyvälle hoitajalle. Isä reservissä, äiti menee töihin.”

Ilmoitus Kalevassa 18.9.1941

Äitiysloma oli teollisuuden palveluksessa neljä viikkoa, kauppa- ja toimistotyössä kuusi viikkoa. Vaikka ne äidit, joilla oli alle kuusivuotiaita lapsia, oli vapautettu työvelvollisuudesta, tarvittiin myös äitien työpanosta niin yhteiseksi hyväksi kuin perheen toimeentulon varmistamiseksi. Alle kouluikäisten lasten äidit tarvitsivat lapsilleen hoitajan ja hoitopaikan, eivätkä pienimmät kansakoululaisetkaan vielä selviytyneet aivan omin päin. Suurin puute hoitopaikoista oli Heinäpäessä ja Koskelassa, jossa asui paljon työläisperheitä. Alle kouluikäisiä varten kaupungissa toimi useampiakin lastenseimiä, joista moni oli kärsinyt huomattavia vahinkoja talvisodan pommituksissa. Jatkosotaan mennessä kunnostetuista tiloista osa otettiin muuhun käyttöön kuten esimerkiksi Ainolan lastenseimi, joka palveli ensin sotilaita, sitten kulkutautisairaalan potilaita ja lopuksi reserviläisiä.

Tilapäistä helpotusta toi mm. Oulun suussa avattu lastenseimi, joka oli tarkoitettu etupäässä aseveliperheiden lapsille. Se toimi aluksi vain kesäkuukausien ajan, mutta tarkoituksena oli laajentaa toimintaa ja tarjota myös yöhoitoa. Kun äidit tekivät pitkiä päiviä ja kulkivat kodin, työpaikan ja seimen väliä jalkaisin tai pyörällä, venyivät lastenkin hoitopäivät. Heidät tuotiin seimeen aamulla ennen seitsemää, ja he viipyivät ilta-yhdeksään tai -kymmeneenkin. Mutta hoito oli maksutonta, lapset saivat päi-

Kahvila HANSA

Asemak. 4:stä kannetaan tilauksesta kahvia ja virvoitteita.
Puhelin 3410.

Ravintola Kuuhu

AVATAAN JÄLLEEN TÄNÄÄN
keho 8.
Tervetuloa!

Kauniit kestolaineet

(n/kolaukset) uineet
Komppani Helmi Salmi-Ilhinen
Kirkkok. 25, puh. 3440.

Palkankahjoita

•Nuori tyttö haluaa
KOTIAPULAINEN
paikkaa. Vast. etok. 10 pään muussa os. Huikki p.t. nimin. •Kunnollinen, 763.

TOTTUNUT NAISLEIPURI
haake paikkaa. Vast. etok. 10 pään muussa os. •Viikko aikana.

TALOUSAPULAINEN
 etsii paikkaa ravintolaan tai leipomopulaiseksi. Vast. etok. 10 pään muussa os. Huikki p.t. nimin. •Kunnollinen.

Työtilassa tarjolla on sekä puoleksi kampaakseen pystyvä

NEITI
 hal. paikkaa tai työtä mitä vain. Vast. etok. nimin. •Heili. 761.

17 v. TYTTÖ haluaa
kotiapulaiseksi
miel. sellaisen paikkaan, jossa voi tutustua tiloihin. Vast. etok. nimin. •2 päivän ajaksi, 758.

Haluutaan vuokrata

HELLÄHUONE
tai PARIHUONEET. Vast. etok. nim. •Hilja 10 p. 763.

SÖSTIN, TILAVAT PARIHUONEET
heitä tai työtä. Vast. etok. nimin. •Vahva- ja keuhko- 745.

PARIHUONEET
heitä tai työtä. Vast. etok. nimin. •758.

Vuokrattavana

Liikehuoneusto
knapp. kesk. 14. 15 p. 1.5h. fook. 25 l. mg r. en. puh. 2018.

3 huoneen,
pölyttöjä huoneen ja keittiö HUONEISTO vuokrattavana, Alkutaanerin katu 21. Puh. 3142.

Pienempi maatila
vuokrattavana kunnassa työllistämällä perheelle mailla elävine itämaalaisten sekä länsi- vuoode astonine. Lähemmillä tavua IDA MONTIN, Oulu, Alkutaanerin katu 21.

Haluutaan ostaa

Käytetty
lastenvaunut
Vast. etok. nimin. •Hilja 7, 28.

Haluutaan ostaa käytetty
radio
Vastaus etok. sivustalla nimin 21.

Myyttävänä
3 vuotta vanha alava
ruunahevon
Oulu, Uusik. 68. V. Saar-lakerolien.

Vähän käytetyt
SESLONKI JA SÄNKY.
Uusikatu 9.

TALVI- ja SYYS felurihatut
saapuneet SERUHATTUJA ja trullia SUIHARSOJA varastossa
HULDA KOIVUSATO
Torik. 7. Vuokun apt. lolo, puh. 3893.

Hieroja Piirainen
Oulu, postila. vastoin Kajakank. 31, puh. 3760.

Kaupunginkirjasto
huudattaa uusia- ja vanhoja kirjoja syyskuun 15:nä päivänä saakka.

Huoneita avoinna

Uitto- ja erottelutyöväkeä
otetaan talteen työvuoron alkamiseksi vuoksi Oulun erottelutöiden aloitusta varten. Työaikaa on 7-80 henkilöä ja 4 tontista takana siipijoukko ja 2 ylläpitäjää.

OULUJOEN VESISTÖN UITTOYHDISTYS
Kerhoilmoitus ja sihti
kotiapulainen
osa noikan. Lähemmillä puh. 202.

Emännöitsijän
15 nuorta sairaalasiivoojaa
KALINSTEININ
Vast. etok. nimin. •Hilja 7, 28.

Huveja
BIOKIISTOLA
”Idässä palaa”
Matti OOPPEL - MARIE CAROL
AKKI TAMMILINEN.

APULAINEN
Vast. etok. nimin. •Hilja 7, 28.

TAITOINEN
Vast. etok. nimin. •Hilja 7, 28.

VERIPALVELU

UUSI LÄÄNINSAIRAALA
ilmoitus:
Terveystieteiden tutkimuskeskus
Lääkäri Oulu kaupungissa, Diakonin katu 18-20. Tällöin ei ole lääkäreitä Oulussa lääketieteellisenä.

QULULAINEN,
tyhjiä velvollisuutesi!

Ilmoituksia

Oulun Naiskäsityökoulu
Rintamatervehdyksiä.
Tämän otsakkeen alla julkaisemme loimivasta armeijasta ja sen apujoukoista lähetettyjä soitteita ja loitua tervehdyksiä. Oululaisten lehtien sopimuksen mukaan näitä tervehdyksiä painatetaan, jos niiden mukana seuraa 3 mk kutakin nimeä kohti. Nimien yhteydessä ei voida ilmoittaa mistä joukko-osastosta, aselajista tai paikkakunnalta tervehdys on lähetetty. Ei myöskään mitään paikkakunnalle tervehdykset halutaan erityisesti osoittaa.
Samalla huomaatetaan, että jos Kalevassa tilataan vähintään 5 kpl kerrallaan kenttäpostiosoitteilla ja rahaa lähetetään tilauksen mukana, maksaa lehti näin tilattuna 10 mk kuukaudella. Yhden kappaleen erissä on hinta 15 mk kpl.

Rivi-ilmoituksia Kalevassa elo-syyskuussa 1941.

Sotalapset

Kuva Rauni Kemlin kokoelmat

Takaisin kotiin! Sotalapset Rauni ja Raimo Kemi lähdössä takaisin Suomeen huhtikuussa 1945.

Suomesta siirrettiin talvi- ja jatkosodan aikana Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan lähes 80 000 lasta.

Kuljetukset Ruotsiin alkoivat talvisodan puhkeamisen jälkeen joulukuussa 1939. Tuolloin toimintaa organisoivat Ruotsissa Centrala Finlandshjälpen -järjestö ja Suomessa Pohjoismaisen avun Suomen keskus. Lasten kuljetukset tapahtuivat pääasiassa rautateitse Haaparannan kautta Ruotsiin, osa kuljetettiin lentokoneilla Vaasasta Ruotsiin. Talvisodan loputtua maaliskuussa 1940 aloitettiin lasten paluukuljetukset. Saksan hyökättyä huhtikuussa 1940 Tanskaan ja Norjaan, tapahtui sinne kuljetettujen suomalaislasten evakuointi Suomeen väliillä vaikeissakin olosuhteissa.

Jatkosodan alettua kesäkuussa 1941 lastensiirrot Ruotsiin lisääntyivät voimakkaasti, vaikka Suomen viranomaisten suhtautuminen olikin aluksi kielteinen, kuten talvisodankin aikana. Suhtautuminen muuttui myönteisemmäksi Ruotsin ilmoittua maksavansa lastensiirtojen kustannukset. Tällöin perustettiin syyskuussa 1941 sosiaaliministeri K.A.

Fagerholmin aloitteesta sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea, jonka yhteistyökumppanina Ruotsissa toimi Hjälpkommitte'n för Finlands Barn. Komitean virallisten kuljetusten ohella lapsia meni sodan aikana Ruotsiin ja Tanskaan myös yksityistä tietä.

Jatkosodan aikana Ruotsiin kuljetettiin noin 70 000 lasta. Lastensiirtojen huippuvuotia olivat vuodet 1941-1942 sekä sodan viimeinen vuosi 1944. Eniten lapsia lähti Viipurin ja Uudenmaan lääneistä.

Sosiaaliministeriön lastensiirtokomitea nimesi syyskuussa 1941 lastensiirtojen syiksi elintarvikepulan sekä sen, että takaisinvallatun alueen jälleenrakentamisessa mukana olleet naiset eivät voineet viedä mukanaan pieniä lapsia. Aloitettujen lastensiirrot herättivät myös vastarintaa ja sensuuri kielsi pian keskustelun. Samoin eduskunnassa suhtauduttiin asiaa kriittisesti.

Sotalasten kotiinpaluu alkoi varsinaisesti vasta sodan jälkeen vuonna 1945 jatkuen koko 1940-luvun lopun. Kotiutuminen ei sujunut ongelmitta. Kasvattivanhemmille lapsista luopuminen ei aina ollut helppoa, eikä kaikille lapsillekaan kotiinpaluu ollut mieluisaa. On arvioitu jopa 15 000 lapsen jääneen pysyvästi Ruotsiin. Kotiin palanneet lapsetkaan eivät säilyneet ongelmitta. Monella suomen kieli oli unohtunut vaikeuttaen sopeutumista kotona ja koulussa. Palaaminen hyvinkin erilaisesta elin- ja kasvuympäristöstä kotiin saattoi tuottaa suuria vaikeuksia, ujouden ja orpouden tunteita jopa läheisiä kohtaan.

Sotalapset nousivat laajempaan tietoisuuteen 1980-luvulta alkaen. Jo varttuneeseen ikään ehtineet sotalapset "löysivät toisensa", kokoontuivat yhteen ja alkoivat järjestäytyä. Oulun seudun sotalapset perustivat yhdistyksen v. 1996. Sotalasten vaiheita on tuotu näkyviin mm. Oulun rautatieasemalle marraskuussa 1999 paljastetun reliefin ja Kemlin sisäsatamaan v. 1997 paljastetun sotalapsimuistomerkin välityksellä. Yhteisöllisyys on luonut turvalliset puitteet sotalapsuuskokemusten avoimelle käsittelylle muiden samoja vaiheita kokeneiden kanssa. Sodan pienet kasvot ovat tulleet näkyviin –nyt jo uurteiden alta.

Panu-Pekka Rauhala

vittäin kolme lämmintä ateriaa ja heistä piti huolta joukko turvallisia ja osaa-vaia aikuisia.

Kaupunkia ei pidetty rauhankaan aikana kasvaville lapsille sopivana ympäristönä. Sieltä puuttuivat leikkeihin sopivat puistot, tilaisuus nauttia vapaasta luonnosta ja mahdollisuus osallistua luontevasti työntekoon ja oppia hyödyllisiä taitoja. Sodan aikana maaseutu oli myös kaikin tavoin turvallisempi ja terveellisempi elinympäristö kuin asutuskeskukset. Ruokaa oli paremmin saatavilla, kun taas kaupungeissa äitien aika kului jonoissa seistessä sen sijaan, että he olisivat ulkoiluttaneet lapsiaan. Lasten maalle lähettämisen puolesta propagointiin ahkerasti, sillä niin kasvatuksen kuin terveydenhoidonkin näkökulmasta kesää maalla pidettiin lapsille korvaamattomana. Kaikkein parasta tie-

tysti oli, jos lapset voitiin sijoittaa sukulais- tai tuttavaperheisiin, kuten monen kohdalla tapahtuikin. Muille lapsille järjestettiin kesäkoti viranomaisten toimesta.

Lähimmät kesänviettopaikat löytyivät kesäsiirtoloista. Hietasaarella toimi Pelastusarmeijan siirtola, jossa oli erikikäisiä lapsia kaksivuotiaasta yli kymmenvuotiaisiin. Sen toimintaa häittäsi säännöllisen linja-autoliikenteen puuttuminen, jonka vuoksi varsinkin esikaupunkien lasten oli vaikea saapua paikalle. Osa Oulun kansakouluikäisistä pääsi koulujen kesäsiirtoloihin Haukiputaalle tai Utajärvelle.

Sotavuosina lähti joka kesä monia kymmeniä oululaislapsia niin lähiseudulle, Etelä-Pohjanmaalle kuin aina Ruotsiin ja Tanskaan asti. Koska kesäsijoitus oli maksutonta, saivat vastaan-

ottavat maalaiskodit päättää, kuinka monta kaupunkilaislasta he pystyivät ottamaan vastaan. Niinpä perheen lapset eivät välttämättä viettäneet kesäänsä samalla paikkakunnalla, ja kesäkotikin saattoi vaihtua seuraavana vuonna toiseksi. Osa lapsista sai kuitenkin matkasta joka kesä samaan tuttuun paikkaan, jonne heitä toivottiin ja odotettiin.

Lasten pitempiaikaista oleskelua Ruotsissa ei pidetty alun perin suotavana siitä huolimatta, että se helpotti monen monilapsisen perheen selviytymistä. Kun naapurimaassa kesänvietossa olleita oululaislapsia palasi vuonna 1942 kotiin, kiiteltiin ratkaisua oikeaan osuneeksi. Vaikka heille oli tarjottu mahdollisuutta jatkaa oleskelua, olisi sellaisesta aiheutunut ennen pitkää vieraantumista ja sopeutusvaikeuksia. Jatkosodan ensimmäisinä vuosina toi-

meenpannuissa siirroissa lähtikin oululaisperheiden lapsia Ruotsiin vain muutamien kymmenen lapsen ryhmissä. Oulun pommitusten jälkeen lasten vanhempien ratkaisut perustuivat kuitenkin huomattavasti vakavampiin ja konkreettisimpiin uhkiin kuin mahdolliseen kotimaan unohtumiseen. Maaliskuussa 1944 vei lapsijuna Ruotsiin 555 oululaista lasta.

Yhteisvastuullisesti ja omatoimisesti – selviytymisen avaimet

”Naapuri auttoivat toisiaan. – Kansanhuolto jakoi kortteja, ja salakauppa oli tietysti ihan normaalia.”

”Kaikista huolehdittiin. – Hamstrattiin niin paljon kuin voi.”

Kansalaisten selviytyminen kotirintamalla edellytti sekä yhteisvastuullisuutta että omatoimisuutta. Yhteisvastuullisuutta oli yhteinen, vapaaehtoisuuteen perustuva huolenpito heikommassa asemassa olevista kaupunkilaisista. Arkielämästä selviytymiseksi edellytettiin myös oma-aloitteista neuvokkuutta, ja sitä harjoitettiin ajoittain reippaammin kuin mitä viranomaisten mielestä oli suotavaa.

Pulaan joutuneiden kansalaisten avustaminen perustui vapaaehtoiseen työhön, sillä ei ollut olemassa mitään kunnallista tai valtiollista instanssia, jonka tehtäviin se olisi kokonaisuudessaan kuulunut. Toimintaan tarvittavat varat koottiin erilaisin keräyksin tai saatiin lahjoituksina. Avustustoimintaa koordinoi jo talvisodan aikana perustettu Oulun Vapaan Huollon keskus. Keskus piti rekisteriä avuntarvitsijoista, otti vastaan ja jakoi edelleen avustuksia sekä sopi avustustehtävien jakamisesta mukana olleiden yhteisöjen kanssa.

Marttayhdistyksen tiloissa Sepänkädellä toimineessa toimistossa riitti avunkysyjä. Jatkosodan kuluessa tavara-, raha- tai työapua toimitettiin kaiken kaikkiaan noin 1300 oululaiselle perheelle. Eniten joukossa oli rintamalla olleiden isien perheitä, mutta joka kymmenes apua saanut talous koostui iäk-

käästä pariskunnasta, joka viidestoista yksinäisestä leskivaimosta. Nämä yhden tai kahden aikuisen muodostamat taloudet, joilla ei ollut enää kotona asuvia lapsia huollettavana, olivat joutuneet ahdinkoon sairauden tai muista syistä johtuneen työkyvyttömyyden vuoksi.

Avustuksia annettiin vain harvoissa tapauksissa säännöllisesti joka kuukausi, sillä apu ei saanut olla säännöllistä ja automaattista, vaan sitä anottiin ja sen laadusta sekä määrästä päätettiin joka kerta erikseen. Yhteiskunnan antaman avun vastaanottamiseen liittyi edelleen jonkinasteinen sosiaalisen epäonnistumisen tuntu, ja ihmiset pyrkivät tulemaan toimeen ilman. Osasyypyrkimykseen oli varmasti avustamiseen liittyvä valvonta kotikäynteineen, joilla selvitettiin paitsi avun tarvetta ja punnittiin myös kotien siisteyttä ja vastuullisuutta. Havainnot merkittiin muistiin, ja näistä merkinnöistä käy ilmi, että avunsaajalta odotettiin asemansa ymmärtämistä. Huolettomuus, huonotapaisuus tai pahaisuus eivät olleet ansioksi, mikäli aikoi vielä toisenkin kerran anoa polttopuita tai mekkokangasta.

Avustusten hakeminen ja vastaanotto kirvoitti toisinaan avunsaajissa kitkeriä kommentteja. Toisten mielestä parempiosaiset suhtautuivat heihin ylenkatseella. Tällainen asenne oli suuttanut sotakuukausipalkkaa noutaneen naisen, jonka mukaan muuan mieshenkilö oli kommentoinut vaimojen jonoa täysin asiaankuulumattomasti:

”Kyllä nyt saavat rahat lähtönsä, kun on noin paljon kerjäläisiä.”

Perheen huoltajan kuolema saatettiin kokea myös yhteiskunnallisen aseman romahduksena, jonka seurauksena omillaan toimeen tullut perhe joutui riippuvaiseksi ulkopuolisten hyväntekeväisyydestä :

”Miksi meidän pitäisi kerjätä avustusta, kun emme isän eläessä ole pyytelemiseen tottuneet?”

Avustustyöhön osallistuneita kehoitettiin erityiseen hienotunteisuuteen, jottei kukaan pulaan joutunut kokisi itseään toisten kustannuksella eläjäksi.

Monenlaista avustamista

Omien arkisten velvoitteidensa ohella saattoi kotirintamalla olla monella eritavalla kantamassa vastuuta lähimmäisistään: voi antaa työapua, lahjoittaa tavaraa tai rahaa, osallistua talkoisiin tai toimia jossakin vapaaehtoistyötä tehneessä järjestössä.

Suuren Kansanavun keräyksiin hankittiin varoja huoltotyöhön. Työssäkäyneet kaupunkilaiset osallistuivat keräykseen ns. maanantaitalkoissa eli lahjoittamalla maanantaipäivän ensimmäisen tuntinsa palkan Kansanavulle. Muita kaupunkilaisia lähestyttiin henkilökohtaisesti: kerääjät kiersivät ovelta ovelle listoineen, joihin toivottiin jokaisen oululaisen laittavan nimensä ja antavan osuutensa. Listakeräystä varten kaupunki oli jaettu yli kolmeen kymmeneen keräysalueeseen, joilla oli nimetty kerääjänä joko yksityishenkilö tai järjestö. Intiössä keräämisestä huolehtivat Sosiaalidemokraattien Naisliitto, Hietasaarella ja Toppilassa sekä Karjasillalla Pelastusarmeija, Asemakadun ja Pakkahuoneenkadun tienoilla NNKY, Saaristonkadulla ja Kansankadulla Rauhanyhdistys, keskustassa Martat ja lääninsairaalan seudulla Lotat.

Vähimmäislahjoitus Suuren Kansanavun keräykseen vuonna 1943 oli 50 markkaa, joka oli enemmän kuin pienipalkkaisen naisen silloinen päiväansio. Tosin taloudellinen tilanne ei Kansanavun kerääjien mukaan ratkaissut sitä, kuinka auliisti kukin antoi osuutensa. Mitä henkilökohtaisempi oli oma kosketus sotaan ja mitä useampi läheinen rintamalla, sitä herkemmin oltiin kantamassa vastuuta myös toisista, samassa tilanteessa olleista. Kerääjien havaintojen mukaan vauraammilla kaupunkilaisilla olisi ollut mahdollisuus osallistua vieläkin innokkaammin keräykseen. Rintapieleen kiinnitetty tähkämerkki kertoi kantajansa solidaarisuudesta: rautaisen merkin sai vähimmäislahjoituksesta, kolminkertaisella lahjoituksella sai hopeisen merkin.

Maanantaitalkoot olivat mainio varainkeruutapa, sillä osallistuminen oli vaivatonta eikä keräyksen suorittami-

Inkerin pakolaiset Oulussa

Jatkosodan aikana kymmeniä tuhansia inkeriläisiä saapui Suomeen saksalaisten valtaamilta alueilta. Valtaosa inkeriläisistä sijoittui Etelä-Suomen maanviljelysalueille, mutta myös Pohjois-Suomeen tuli useita tuhansia inkeriläisiä.

Inkeriläisten juuret ovat Savossa ja Karjalassa, josta he muuttivat 1600-luvulla Leningradin ympäristössä sijaitsevalle Inkerinmaalle. Suomesta Inkerinmaalle siirtyneet savolaiset ja karjalaiset olivat luterilaisia, toisin kuin alueella alun perin asuneet inkerikot ja vatjalaiset, jotka olivat ortodoksia.

Venäjän vuoden 1917 vallankumous aloitti mullistuksen inkeriläisten elämässä. Vallankumouksen, Venäjän sisällissodan ja heimosotien jälkimainingeissa noin 8 000 Suomen rajaa lähellä asunutta inkeriläisistä pakenikin Suomeen vuonna 1919. Inkerinmaalle jääneistä inkeriläisistä iso osa joutui Stalinin puhdistusten uhriksi. Reilusta 100 000 inkeriläisestä siirrettiin vuosina 1928–1935 noin 30 000 asukasta pois Inkerinmaalta, ja vuonna 1936 miltei koko Pohjois-Inkeri tyhjennettiin alueella asuneista inkeriläisistä Leningradin turvallisuuden takaamiseksi.

Vaikka inkeriläiset kokivat kovia jo 1920- ja 1930-luvuilla, jäivät heidän silloiset kärsimyksensä toisen maailmansodan aiheuttamien kärsimysten varjoon. Kun Saksa työntyi itään ja aina Leningradin porteille saakka, jakautui Inkerinmaan väestö kahtia. Noin 30 000 inkeriläistä jäi piirrettyyn Leningradiin samalla kun valtaosa, noin 63 000, jäi saksalaisten puolelle rintamalinjaa. Suomalaiset tunsivat huolta saksalaisten puolelle jääneiden inkeriläisten kohtaloista, ja niinpä suomalaiset inkeriläis- ja heimojärjestöt aktivoituivatkin ajamaan inkeriläisten siirtämistä Suomeen.

Saksalaiset olivat poliittisista syistä valmiita suostumaan inkeriläisten siirtoon Suomeen, vaikka inkeriläiset olivatkin saksalaisille arvokasta armeijaa tukevaa siviilivoimaa. Yhteensä vuosien 1942–1944 aikana Suomeen siirtyi yli 60 000 inkeriläistä.

Pohjois-Suomeen tulleet inkeriläiset tuotiin karanteenileiriltä Ouluun, josta heidät pyrittiin edelleen sijoittamaan ympäri Pohjois-Suomea. Syksyllä 1943 saapui ensimmäinen, noin 1 000 inkeriläisen ryhmä. Toinen, noin 700 inkeriläisen ryhmä tuli joulun 1943 alla ja kolmas, noin 900 hengen ryhmä tammikuussa 1944.

Työvoimapulasta kärsivässä Pohjois-Suomessa ei ollut suuria vaikeuksia sijoittaa inkeriläisiä työelämään. Syksyllä 1943 tullut tuhannen inkeriläisen ryhmä saatiin jo joulukuuhun 1943 mennessä sijoitettua työelämään, ja jo ennen toisen ryhmän saapumista oli tiedusteltu lisätyövoimaa inkeriläisistä. Kalevan sivuilla vedottiin pohjoissuomalaisiin, että inkeriläiset otettaisiin hyvin vastaan ja heidän kärsimysten täyttämää elämänsä pyrittäisiin siten lieventämään.

Tammikuussa 1944 tulleista inkeriläisistä suurin osa oli inkerikkoja, joilla siis toisin kuin Suomesta 1600-luvulla lähteneillä ei ollut sukujuuria Suomessa. Osa inkerikoista oli ammattikalastajia, ja he toivat mukanaan kalastuksessa tarvittavat välineet, muun muassa isot 40 metrin syvyiset ja 300 metriä pitkät nuotat. Inkerikot olivat jakaantuneet nuotta-

kuntiin, jotka käsittivät kukin noin 60 henkeä. Heidän sijoittamisessaan pyrittiinkin olemaan hajottamatta nuottakuntia. Tämä onnistui osin, mutta pari nuottakuntaa oli hajotettava ympäri rannikkoa, jotta he voisivat josta tapauksessa jatkaa ammattinsa harjoittamista.

Kalevan toimittaja kävi tutustumassa tammikuussa 1944 saapuneisiin inkeriläisiin heidän tilapäisessä majapaikassaan Oulun lyseolla. Siellä toimittajalla oli mahdollisuus haastatella inkeriläistä opettajaa Karoliina Savolaista, joka auliisti kertoi kokemuksiaan opettajan työstä Inkerinmaalla.

Savolaisen mukaan opettajan työ oli ollut Inkerissä hyvin vaikeaa, koska kaikista koulutyössä tapahtuneista häiriöistä rankaistiin opettajaa. Esimerkiksi jos opettaja myöhästyi töistä, hän saattoi joutua vankilaan. Savolainen kertoi tarinan opettajaveristaan, joka oli myöhästynyt töistä 9 minuuttia jouduttuaan viemään lapsensa sairaalaan. Myöhästymisen johdosta opettaja oli passitettu kuudeksi kuukaudeksi vankilaan. Myöhästynyt opettajaa puolustanut koulun johtajatar joutui vuodeksi vankilaan. Vielä kovempi oli kohtalo, jos opettaja sattui rankaisemaan jonkin komissaarin lasta — tällöin saattoi opettaja kadota jäljettömiin.

Ouluun inkeriläisiä sijoitettiin jatkosodan ajaksi noin 300. Loput, noin 2 300 Pohjois-Suomeen tullutta inkeriläistä sijoitettiin pääosin maaseudulle, jossa he olivat apuna maataloustöissä.

Syyskuussa 1944 Neuvostoliiton kanssa solmitun välirauhansopimuksen pykälän ”Neuvostoliiton - - - kansalaiset, jotka on internoitu ja väkisin tuotu Suomeen, palautettavaksi heidän kotimaahansa” ei voida aukottomasti katsoa tarkoittaneen, että inkeriläiset oli palautettava Neuvostoliittoon. Eihän inkeriläisiä oltu pakotettu siirtymään Suomeen, vaan heidän siirtymisensä oli tapahtunut vapaaehtoisesti. Suomi päätti kuitenkin ryhtyä inkeriläisten palautuksiin, vaikka esimerkiksi sisäministeriön siirtoväenasiainpäällikkö Pentti Kaitera erosi tehtävästään, kun hän katsoi, ettei voisi ryhtyä inkeriläisten palautuksiin. Näin palautusten hoitaminen jäi osaston uuden päällikön Johannes Virolaisen harteille.

Myös inkeriläiset halusivat palata synnyinsijoilleen Inkerinmaalle. Yhteensä 63 000:sta inkeriläisestä vajaa kaksi kolmasosaa, noin 40 000, halusi palata vapaaehtoisesti. Valvontakomission aloitettua suostuttelunsa inkeriläisten keskuudessa määrä nousi 50 000:een. Määrää voi pitää suurena, olivathan inkeriläiset joutuneet Neuvostoliitossa ollessaan vainojen kohteeksi. Suomessa tulevaisuus olisi kenties ollut valoisampi kuin synnyinsijoilla. Kotiseurakkaus ja epäluulo Suomen selviämistä kohtaan painoi kuitenkin vaakakupissa enemmän. Merkittävää oli myös se, että puhdistuksissa oli 1930-luvulla karsittu Neuvostoliiton järjestelmän kanssa poikkiteloin asettuneet inkeriläiset. Jäljellä olivat vain ne, jotka eivät nähneet Neuvostoliiton järjestelmää niin negatiivisessa valossa kuin puhdistetut.

Oulunkin inkeriläisistä valtaosa palautettiin Inkerinmaalle. Noin kolmetasadasta Ouluun jo sijoitetusta inkeriläisestä asui Oulussa tammikuun 1945 lopussa enää viitisenkymmentä. Kevään 1945 kuluessa määrä väheni edelleen siten, että lopulta vain 20 inkeriläistä jäi Ouluun pysyvästi.

Jouni Similä

seen tarvinnut uhrata kenenkään työpanosta. Maanantaitalkoissa olikin mukana alusta alkaen toista tuhatta kaupunkilaista. Osanottajina oli liike- ja teollisuuslaitoksia sekä kaupungin että valtion virastoja, joiden työntekijät kilpailivat keskenään osallistumisaktiivisuudessa ja haastoivat toisiaan.

Kaupunkilainen, joka halusi auttaa te-

kemällä työtä, saattoi ilmoittautua kaupungintalolla Suurtalkoot-yhdistyksen toimistoon. Vapaaehtoistyövoiman organisoinnista vastanneeseen Suurtalkoot-yhdistykseen kuului lukuisia eri alojen järjestöjä kuten suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöt, työväen järjestöjä sekä nuoris- ja urheilujärjestöjä, ja se edusti varsin kattavasti kansan kaik-

kia kerroksia. Yhdistys huolehti parhaansa mukaan siitä, etteivät kotirintaman keskeisimmät työt kärsisi liiaksi työvoiman puutteesta. Ensimmäisenä talvikuourakkana keväällä 1942 oli huolehtia vapaaehtoisvoimin sotaleskien ja invalidien maataloustöistä. Seuraavia talvikuurotyömaita olivat Ruotsin lahjoittamien asevelitalojen pystyttäminen Kar-

jasillalle ja halkotalkoot kaupungin osoittamilla alueilla.

Ruumiillisen talkootyön lisäksi oli tarjolla myös henkisen työn sarka vaikkapa kotiyöstävänä. Toimintaan otettiin mukaan perheitä, jotka ryhtyivät jonkun toisen, seurakunta- tai terveyssisaren osoittaman perheen kotiyöstäväksi. Kotiyöstäväperhe ei niinkään ollut toisen perheen aineellinen vaan henkinen tuki ja rohkaisija.

Kotirintamalta muistettiin luonnollisesti myös rintamalla olleita. Varsinkin joulun alla lähetettiin Oulusta monia tuhansia paketteja ja kirjeitä, joita oli koottu ja kirjoitettu erityisesti lottien talkootyönä, mutta joihin oli saatu varoja paitisi oman järjestön keräyksistä myös mm. Oulun kaupungilta. Kaupunkilaiset muistivat pitkin vuotta niin tuttuja kuin tuntemattomiakin sotilaita paketein. Innostus oli ajoittain niin suurta, että sitä piti hillitä mm. kieltämällä ruokatarvaran lähettäminen. Armeija kyllä ruokki poikansa. Sen sijaan sukkaa, lapsasia, myssyjä sotilaskypärän alle, tähtäinsormikkaita, luettavaa, kirjoitusvälineitä, suksirasvaa, parranajovälineitä, makeisia ja muita pilaantumattomia tuotteita sai edelleen kääriä kenttäpostipaketteihin.

Talkootyötä tehtiin myös rintamalla kotirintaman hyväksi, mistä konkreettisin osoitus olivat Karjasillalle, kaupungin lahjoittamille tonteille nousseet asevelitalot. Uhtuan suunnan rintamamiehet olivat veistäneet hirret, ja perustusten tekemiseen sekä talojen pystyttämiseen saatiin osaavia rakennusmiehiä rintamajoukoista. Uudet talot vihittiin juhlallisesti käyttöön elokuussa 1943.

Kaikki talteen ja hyödyksi

Suomen valtionaloudella ja yksityisellä kansalaisella taloudessaan oli sodan aikana selvitettävänä sama ongelma: miten korvata supistuneen tuotannon aiheuttamat ongelmat ja löytää tuotannon ja kulutuksen välinen tasapaino? Maan teollisuus oli valjastettu sotatalouden tarpeisiin ja sen toimintaa hait-

Kuva Kalevan arkisto.

Kotirintamalla osallistuttiin sotaan myös ammuksia valmistamalla. Kuvassa valmistuu kranaatinheittimen ammuksia Oulun Konepajalla.

tasi tuonnin pysähtyminen. Tavallisen kansalaisen panos kotirintamalla oli sekin valjastettu harkiten ensisijaisesti yhteistä etua, ja kotitalouden toimintaa hankaloitti monenlaisten tarveaineiden huono saatavuus. Keräykset, kierrätys ja korvikeaineet olivat ratkaisuja näihin ongelmiin.

Kotirintamalla kerättiin milloin teollisuuden ja maanpuolustuksen, milloin omiin tarpeisiin lähes kaikkea mahdollista: romua, jätepaperia, tekstiilejä, lumppuja, luita, hiuksia, pihkaa, pulloja, kastematoja, muurahaisenmunia, jäkälää, käpyjä, voikukanjuuria, marjoja ja sieniä. Ahkerimpia kerääjiä olivat

koululaiset, ja heille järjestetyssä talokotoiminnassa olivat mukana käytännöllisesti katsoen kaikki kaupungin kansakoulujen oppilaat.

Luonnon antimet toivat sodanaikaiseen ruokavalioon täydennystä ja arvokkaan vitamiinilisän. Tuttujen käytökelpoisten kasvien lisäksi kansalaisille opetettiin mitä moninaisimpien kasvien hyötykäyttöä. Tutun rikkakasvin piharatamon nuoret lehdet kelpasivat käytettäväksi pinaatin tapaan, juolavehnan juuret sopivat jauhון jatkeeksi, horsma ja voikukka olivat monipuolisuudessaan oikeita aarteita, sillä kasvien kaikki osat voitiin hyödyntää. Kaupunkilaisia kannustettiin erityisesti keräämään kallisarvoinen marjasato talteen. Kouluikäisiä innostettiin sekä valtakunnallisin että paikallisin kilpailuin marjametsään. Ensimmäisen kerran kilpailtiin maan koulujen kesken syksyllä 1942 puolukoiden ja karpaloiden sekä marjojen puutteessa jäteperunoiden keräämisessä. Seuraavana vuonna kilpailu oli henkilökohtainen, ja alueellista innostusta lisäsi sanomalehti Kalevan Pohjois-Suomen parhaille lupaamat ylimääräiset palkinnot, lahjakortit, joiden arvo vaihteli sadasta aina tuhanteen markkaan. Kilpailusuorituksiksi kelpasi niin omaan käyttöön poimitut kuin keskusliikkeille myydyt tai sotasairaaloille lahjoitetut puolukat. Oulun kansakoulujen oppilaat keräsivätkin sota-vuosina marjoja kukin keskimäärin noin kymmenen litraa, reilun ämpärillisen, vuodessa.

Kun yksi tempaus – kuten maan tuotantoelämän hyväksi järjestettyjä keräyksiä nimitettiin – päättyi, seuraava rynnistys alkoi. Rynnistyksiksi sanottiin puolestaan maanpuolustuksen hyväksi toimeenpantuja keräyksiä. Metallijä ja kumikeräys alkoi Oulussa helmikuussa 1942. Vastaan otettiin mm. kattiloita, vanhoja lyijyesineitä, messinkisiä verho-tankoja, tinasotilaita, kumirenkaita tai vanhoja kumikalosseja – kaikkea kumi- ja metalliromua. Tavarat luvattiin nou-taa Pakkahuoneenkadun ja Raatin keräyspisteisiin niistä talouksista, joista niitä ei itse päästy tuomaan. Tätä seurasi

Kotirintaman kevätkeräys, joka oli jatkoa vuoden 1941 lopulla toimeenpannulle loppujen suurkeräykselle. Tuolloin keräystuotto meni yksinomaan armeijan tarpeisiin, kun nyt oli tarkoitus huomioida myös siviiliväestön tarpeet. Kevätkeräys organisoitiin kilpailuksi kuten useimmat tempaukset. Kevätkeräyksen voittajat oli ehditty julistaa – paras tulos oli melkoinen: 228 kiloa loppuja, kun jo oli pian aika aloittaa ”Kotirintaman suursiivous”. Marraskuussa 1942 aloitettiin ensimmäinen pihkaneräysrynnistys, jota jatkettiin seuraavana keväänä. Suomen nuorison kevätrynnistys kokosi romua keväällä 1943 ja 1944, ja kesällä oli aika koota lääkekasveja. Armeijan autopilkevarastoja täydennettiin keväällä 1944 autopilkekilpailulla sekä kesän pilkerynnistyksellä.

Hilla oli marjoista arvokkain, joten ei ollut ihme, että heinä-elokuussa soille oli suoranainen ryntäys. Hirvineva Oulun eteläpuolella oli parhaimpia lähisoita, jonne pääsi julkisilla kulkuneuvoilla. Viikonvaihteen jonot rautatie-aseman lippuluukulla olivat ennennäkemättömät, koska pelkästään lauantaina Hirvinevalle oli myyty 700 junalippua. Yhden viikonlopun aikana matkasi suolle kaupunkilaisia junassa, johon oli liitetty kymmenen ylimääräistä vau-nua, jokainen tupaten täynnä.

Omaa yritteliäisyyttä luvalla ja luvatta

Omatoimisuus ja omavaraisuus olivat välttämättömiä kotirintaman arjessa selviytymiseksi. Maaseudun viljelijäperheellä oli oikeus ottaa elintarvikkeita omaan käyttöönsä tietty määrä, joka vastasi kutakuinkin sotaa edeltäneen ajan kulutusta. Kaupungeissakin huomattiin pian omavaraisuuden merkitys. Ken ei vielä ollut laittanut omaa pientä palstaansa kasvamaan perunaa ja juurikasveja, ryhtyi toimeen viimeistään keväällä 1942. Kaupunki, teollisuuslaitokset ja eri järjestöt tarjosivat käytännön apua aloitteleville viljelijöille.

Kansakouluikäiset ryhtyivät innolla viljelemään palstojaan, joita ei aina edes

riittänyt kaikille halukkaille, vaikka niitä järjestettiin sekä koululaitoksen, paikallisen maatalouskerhon että Mannerheimin Lastensuojeluliiton kautta. Vilkaimpina kesinä oli useampi kuin joka kolmas kansakoululainen mukana ohjatussa toiminnassa, minkä lisäksi osa har-rasti omatoimista kasvitärhanhoitoa. Koulujen kasvitärhat sijaitsivat Laanilassa, Toppilassa, Tuirassa, Ainolassa ja Hollihaassa. Kaupunki osoitti maan, noin kymmenen neliometriä jokaiselle, ja hankki siemenet. Mannerheimin Lastensuojeluliiton palstoista osa sijaitsi Kaupunginojan liepeillä lähellä radio-asemaa, osa Toppilassa. Palstoilla viljel-tiin perunaa, porkkanaa, punajuuria, kaalta, lanttuja ja nauriita onnistuneesti, ja kurkkua hieman huonommalla menestyksellä. Koululaiset korjasivat opet-tajiensa ohjauksessa kasvitärhoiltaan parhaimmassa tapauksessa perheelleen koko talven vihannekset.

Teollisuuslaitokset, mm. Veljekset Åström, Oulun Konepaja ja Oulu Osa-kyhtiö, varasivat Nuottasaaresta, Oulu-joelta ja Oulunsalosta, Värtöstä sekä Kempeleestä työläisilleen palstoja. Maat käännettiin viljelykuntoon tehtaan puolesta, joka myös tarjosi neu-vontaa sekä avusti siemenperunoiden hankinnassa. Teollisuuslaitosten toivot-tiin antavan työväestölle lomaa omien viljelystensä sadonkorjuun ajaksi. Puo-lisensataa perhettä sai syksyisin nostaa näiltä kahden, kolmen aarin kokoisilta perunamailta omat potut.

Aseveliperheiden viljelyspalstat sijaitsivat Kunnalliskodin pelloilla Kajaa-nin maantien varressa. Aarin kokoisia palstoja riitti 150 perheelle. Palstat oli valmiiksi kynnetyt ja äestetty puolustusvoimain hevosilla, ja osa perunoista oli kylvetty talkoilla, joihin oli osallistunut liikkeiden ja virastojen talkooväkeä.

”Kaikki lapset ovat kovin vähissä alusvaatteissa eikä sanottavasti päällysvaatteitakaan. Äidillä olemassa yksi puku, huono ja rikkiäinen päällystakki eikä ollenkaan kenkiä.”

Muistiinpano kotikäynniltä viisi-lapsisessa perheessä Isollakadulla

Kuva Kalevan arkisto.

Siemenperunan jonotusta Veljekset Åström Oy:n tehtaalla.

Ulkomaisten raaka-aineiden, mm. villan, puuvillan, nahkan ja kumin, puute tuntui kotirintaman arjessa joka aamu, kun oli aika pukea ja lähteä liikkeelle. Vaatteet olivat ajan myötä kuluneet, lasten käyneet pieniksi eikä uusia tahtonut saada mistään; ei valmista vaatetta sen paremmin kuin kangastakaan. Jalkinepulaista käytiin Oulussa ajoittain kiivas-takin keskustelua, kun arveltiin, ettei pohjoiseen toimitettu riittävästi kenkiä, vaan ne olisi jaettu etelässä. Omatoimisuus otettiin neuvoksi: uudet kengät sai hankittua vaikkapa tallukka- ja toivelikursseilla, joilla tarveaineet tarjottiin kurssilaisille. Ompelijan ja suutarin taidot olivat tarpeen. Aiempaan tarkoitukseen sopimattomat vaatteet purettiin ja niistä ommeltiin ”uusi” vaate. Vanhat vaatteet samoin kuin jalkineetkin olivat kallisarvoisia siitäkin syystä, että ne oli todennäköisesti valmistettu hyvistä, kestävästä materiaaleista. Sota-ajan vaate-

tus oli puuta: kangas oli sillaa, joka oli selluloosasta valmistettu muuntokuitu, kävelykenkien pohja oli puuta ja päällys paperia.

”Olen pannut hamstraukseen rahaa. Äiti on hommannut 9 kg lihaa ja sain itse hommattua 4 kg voita. Liha maksoi 300 mk ja voi 240 mk. Muttei auta. – Kun saisi jostain vielä jauhoja.”

Kenttäpostikirje aviomiehelle
joulun alla 1941

Tarpeita oli, muttei aina luvallista tapaa tyydyttää ne. Kun oli hankittava riittävästi ruokaa, välttämättömiä vaatteita tai uusi pyöränrenkas tai kun tuli kiusaus herkutella tai juhliä, olivat omat konstit tarpeen. Maalla asuvat sukulaiset muistivat kaupunkilaisten mieleen, sillä tekemällä heille palveluksen sai palkaksi joitakin elintarvikkeita. Jollei juuri niitä tuotteita tarvinnut itse, ne olivat hyvää valuuttaa vaihtokaupassa: epävi-

rallisen kurssin mukaan yksi polkupyöränrenkas maksoi neljä litraa maitoa ja nokareen voita. Elintarvikkeet kelpasivat maksuvälineeksi myös liikkeissä, ja muuan tuskastunut perheenäiti väitti-kin, ettei kangasta saanut kaupasta rahalla eikä kupongilla, vaan lisäksi piti olla voita, lihaa tai kananmunia. Tupakoimattomuus oli sekä terveellistä että kannattavaa, sillä käyttämätön tupakkakortti oli arvokas vaihdon väline.

Tiskin alta, suhteilla ja hämärillä bisneksillä sai mitä vain, mutta se maksoi. Aviomiehelleen kirjoittanut oululaisrouva oli maksanut sekä lihasta että voista reilun ylihinnan aikaan, jolloin salakauppa oli vielä vähäistä ja hinnat ”kohtuullisia” myöhempiin sotavuosiin verrattuna.

”Aamulla suoritetussa ratsiassa löytyi Marttilan linja-autossa olleelta E:ltä 9 litraa maitoa. Maito viettiin yleiseen ku-

lutukseen ja astiat takavarikoitiin. E. kertoi tulevansa Lumijoelta ja saaneensa sattumoisin maidot S:n isännältä tuotavaksi eräälle henkilölle Ouluun. Maitokortit olivat kiireessä unohtuneet.”

Oulun poliisilaitoksen rikososaston kuulustelupöytäkirjasta 1942

Mitä niukemmaksi olot kotirintamalla muuttuivat, sitä lukuisimmiksi kävivät kulutusta säädelleet määräykset ja niiden rikkomisesta langetetut rangaistukset. Säännöstelymääräysten noudattamista valvoivat poliisi ja kansanhuoltoviranomaiset tarkastuksin ja ratsioin. Toistuvasta määräysten rikkomisesta seurasi rangaistus, ankarimmillaan jopa vankilatuomio mutta tavallisimmin sakot ja rikoksen kautta saadun tavarain ja välineiden menetys valtiolle.

”Kansanhuoltolautakunnalle tehdyn ilmoituksen mukaan S:llä on lehmä, vasikka ja sika, joita ei ole ilmoitettu kansahuoltolautakunnan toimistoon.”

Oulun poliisilaitoksen rikososaston kuulustelupöytäkirjasta 1942

Hinttalaisella perheellä oli todella, monen muun perheen tapaan, kotieläimiä, jotka oli hankittu omiin tarpeisiin ja lypsetty maito oli käytetty omassa taloudessa. Ilmoitus olisi kuitenkin pitänyt tehdä, sillä perhehän ei näin ollen tarvinnut samaa määrää elintarviketortteja kuin lehmättömät naapurit. Ilmoituksen tekemättä jättäminen ei tosin ollut korvaamaton vahinko, sillä joku hoiti melko varmasti asian - kuten tässäkin tapauksessa.

Suomen kaupungeissa tuli poliisiin tietoon 696 säännöstelyrikosta vuonna 1942 ja 889 rikosta vuonna 1943 (sataatuhatta asukasta kohden). Oulussa samaan aikaan tuli ilmi 1025 (v. 1942) ja 1585 (v. 1943) rikosta (sataatuhatta asukasta kohden), toisin sanoen noin vuosina vähintään joka sadas kaupunkilainen jäi kiinni säännöstelyrikoksesta. Näistä sadasta oululaisesta vajaa viidenes oli alle 15-vuotiaita ja melkoinen osa rintamalla olleita miehiä, joten lainvastainen omatoimisuus oli laajalle levinnyt harrastus myös Oulussa. Tavallisten

kansalaisten ryhtyminen näinkin lukuisasti lain rikkomuksiin oli tyypillistä tilaisuusrikollisuutta, jonka perimmäiset syyt olivat sota-ajan kotirintaman olosuhteissa. Kyse ei ollut oululaistenkaan kohdalla siitä, etteivät kaupunkilaiset olisi olleet valmiita kantamaan kotirintaman vastuuta yhteisessä taistelussa.

”Saksalainen kenttäantarmisto ilmoitti poliisille, että Organisation Todtin palveluksessa olleet virolaiset olivat myyneet autonrenkaita myös Oulussa. Shellin huoltoaseman hoitaja kertoi ostaneensa 2 autonrengasta hintaan 4500 markkaa kahdelta virolaiselta mieheltä, jotka kuuluivat saksalaiseen autokolonnaan. Renkaat oli myyty Pietarsaassa autoliikkeeseen, joka oli pyytänyt ne hankkimaan, 7500 markan hinnasta.”

Oulun poliisilaitoksen rikososaston kuulustelupöytäkirjasta 1941

Kaupungissa olleiden saksalaisjoukkojen ansiosta oululaisilla mustan pörssin markkinoilla oli tarjolla todella kysyttyjä tavaroita, kuten autonrenkaita ja bensiiniä. Tällaisten artikkeleiden välitys oli järjestäytyntä ja laajalle levinnyttä rikollisuutta: Pohjois-Suomesta hankitulla tavaramalla oli usein tilaaja jossain Etelä-Suomessa. Jos tavallinen oululainen teki kauppoja ”saksalaismarkkinoilla”, hän hankki vain omaan tarpeeseensa: leipää, suklaata, kahvia tai alkoholia.

Työnteko, velvollisuus ja kunnia-asia

”Ainoa, mistä ei ollut puutetta, oli työ.”

Jatkosodan kokenut oululainen

”Jokaisen yksilön on tehtävä enemmän työtä, ponnisteltava enemmän ilman, että hänen elämänsä viihtyisyysvärittömästi karttuisi. Ei riitä säännöllinen rauhanaikainen työ. Sen lisäksi on jokaisen tehtävä vapaaehtoista työtä, olta-va mukana määrättyjen tavoitteiden saavuttamiseksi järjestetyissä talkoissa, joihin kansallamme on vuosisataista tottumusta.”

Presidentti Ryti itsenäisyyspäivän puheessaan 1941

Työvoimapula kävi jatkosodan aikana yhä ankarammaksi. Valtion huolena oli löytää tekijät niille aloille, jotka katsottiin kansakunnan selviytymisen kannalta elintärkeiksi: metsä- ja uittotöihin sekä maatalouteen, satamien lastaustöihin ja sotatarviketeollisuuteen. Nämä työt oli saatava suoritetuksi sillä työvoimalla, joka kotirintamalla oli käytettävissä. Jotta se työvoima olisi saatu käyttöön mahdollisimman tarkkaan, laajennettiin alkukesällä 1942 työvelvollisuuslain piiriin kuuluneiden kansalaisten joukkoa. Jokainen 18 – 54-vuotias kansalainen oli työvelvollinen ja määrättävissä tekemään työtä maanpuolustuksen, väestön toimeentulon tai talouselämän hyväksi viranomaisten osoittamalla paikkakunnalla. Nyt laki ulotettiin koskemaan myös 55 – 64 -vuotiaita sekä 15-17 -vuotiaita, joskin tietyin ehdoin. Heitä ei saanut lähettää pois kotiseudultaan, ja nuorten kohdalla tuli varmistua siitä, ettei työnteko ollut haitaksi heidän kehitykselleen. Jokaisen työvelvollisuusikäisen tuli ilmoittautua työvoimaviranomaisille ja ottaa vastaan osoitettu työ. Määräykset eivät koskeneet lapsen tai muun avuttoman henkilön hoitajia, tärkeiksi katsottujen siviilivirkkojen tai -toimien haltijoita, sotapalveluksessa olleita eivätkä sairaita.

Oulussakin miehet kävivät työvelvollisuuskutsunnoissa, jotka vuonna 1943 pidettiin teatteritalon aulassa. Kutsuille suoritettiin terveystarkastus, josta paikalla ollut toimittaja kertoi seuraavasti:

”Nimenhuodon lisäksi tilaisuudessa suoritettiin terveystarkastus: kaksi lääkärinä tutki miehiä, joista huomattava osa kertoi olevansa sairaita. Vain yksi kahdestakymmenestä sanoi itse olevansa terve. Lääkärin mielestä kaikki olivat työkuuntoisia miehiä, sillä pientä reumatismia ei katsottu työntekoa haittaavaksi vaivaksi. Seuraavassa huoneessa työvoimalautakunta ratkaisi miesten työmaan. Kutsunnat jatkuvat kaksi viikkoa, jona aikana kaikki kotirintaman miehet käyvät kutsunnoissa.”

Kaleva 30.4.1943

Kuva Kalevan arkisto.

Naisten työvelvollisuuskutsunat. Oululaiset naiset tuntuivat olevan tervettä ja riuskaa väkeä, sillä valtaosa heistä luettiin kuuluvaksi parhaaseen kuntoisuusluokkaan.

Kuva Kalevan arkisto.

Naiset Toppilansalmen työmaalla.

Naisille järjestettiin omat kutsuntansa, joissa kävi vuonna 1943 liki kahdeksantuhatta naista. Parin viikon aikana ehdittiin tutkia sekä jokaisen terveydentilan että silloisen työtehtävän taroituksenmukaisuus maanpuolustuksen kannalta. Oululaiset naiset tuntuvat olleen tervettä ja riuskaa väkeä, sillä lääkärintarkastuksen perusteella valtaosa heistä luettiin kuuluvaksi ensimmäiseen neljästä mahdollisesta kuntoisuusluokasta. Naisten työvelvollisuus ei koskenut alle 6-vuotiaiden eikä odottaneita äitejä, ei myöskään puolustuslaitoksissa eikä teollisuuslaitoksissa palvelleita.

Naisten lisääntynyt osallistuminen kodin ulkopuolella tehtyyn työhön herätti kahtalaista ilmaa. Toisaalta ei pidetty suotavana, että kodit jäisivät liian usein vaille äitiä ja emäntää, sillä sellaisella olisi ennen pitkää huonot seuraukset. Mutta miesäänellä epäiltiin myös, etteivät naiset olisi innostuneita vironomaisten pyrkimyksistä osoittaa heille työ tehtäväksi:

”Eiväthän naiset tätä ennen ole tottuneet tuontapaisiin valtion taholta tuleviin virallisiin sekaantumisiin heidän jokapäiväiseen elämänjärjestykseensä ja vapauteensa tehdä työtä tahi olla tekemättä, puhumattakaan että määrätäisiin mitä työtä kunkin on tehtävä.— Nyt ei sitä paitsi voida sallia, että jotkut eläisivät huolettomina ja toimettomina kuin päiväperhoset tahi ilman lintuset.”

Kaleva 16.5.1943

Sotakuukausipalkan oli arveltu olevan paitsi kannustin avioliittoon myös keino työvelvollisuuden välttämiseen. Työvoimapulan kiristytessä vaadittiin myös palkan maksua säännösteltäväksi siten, että se alkaisi vasta ensimmäisen lapsen synnyttyä. Nyt väitettiin käyvän niin, että naimisiin mentyään palvelusväki sanoi itsensä irti ja ”rupesi rouvaksi” sotakuukausipalkan varassa. Työvelvollisuuden ulottaminen lapsettomiin nuoriin rouviin oli tarpeen. Pelko naisten velvollisuuksien väistämisestä oli liioiteltu, sillä naiset osallistuivat ahkerasti vapaaehtoiseen työhön – vieläpä päivyönsä lisäksi.

Nuorison katsottiin parhaiten sopivan metsä- ja maataloustöihin, kun taas teollisuuden raaka-ainepulan vuoksi toisilta aloilta, kuten tekstiili-, nahka- ja jalkineiteollisuudesta, työttömäksi jääneitä tuli ohjata uusiin tehtäviin teollisuuden pariin. Oulun suurista teollisuuslaitoksista ja suurista työmaista toimivat jatkosodan aikana mm. Åströmin nahkatehdas, Oulun Mylly, Toppilan ja Nuottasaaren tehtaot, Oulu Oy, Merikosken voimalaitostyömaa, Toppilan siltatyömaa sekä lastaus- ja purkutöistä vastanneet huolintaliikkeet. Ne yrittivät saada ammattitaitoista tai edes työhön kykenevää työvoimaa, mutta helppoa se ei ollut, sillä päteviä ei yksinkertaisesti ollut. Vanhat miehet, nuoret naiset, koulupojat ja sotavangit paikkasivat puutetta.

”Oulun Myllyn henkilökunnalle pyydetään vapautusta mottiurakoista, koska he tekevät toistaiseksi 12-tunnin vuorotyöpäiviä arkin ja sunnuntaisin purkaakseen myllylle saapuneen 12 milj. kilon ruislastin.”

Kirje Oulun kaupungin työllisyyslautakunnalle 1943

Tehtaissa ja rakennustyömailla tehtiin raskasta, ruumiillista työtä ja pitkiä päiviä, joten työpaikkoina ne eivät olleet kaikkein houkuttelevimpia. Niiden työvoiman tarpeen ansiosta naisten työttömyys ei ollut Oulussa vakava ongelma, sen sijaan riittävän toimeentulon hankkiminen oli mm. soteleskille vaikeaa. Vapaaehtoinen työ tai talkoisiin osallistuminenhan ei vielä taannut kenellekään elantoa. Kun soteleskistä oli tullut perheen elättäjiä ja he usein ammattitaidottomina hakeutuivat töihin, kyseessä oli yleensä huonosti palkattu tilapäistyö. Tilanteen korjaamiseksi järjestettiin ammattikoulutusta leskille, joilla oli lapsia huollettavana.

Työtä hakeneet kansalaiset eivät välttämättä olleet aina kiinnostuneet kansantalouden kannalta tärkeimmistä aloista, vaan valitsivat paremmin palkatun tai trendikkäämmän työn:

”Seuraavat neitokset ovat siirtyneet luvatta Ouluun: Irja H. syntynyt 1923, An-

ni H. syntynyt 1922 ja Eila H. syntynyt 1925. Heidät on passitettava maataloustöihin tai pilketöihin Taivalkoskelle.”

Taivalkosken työvoimapäällikön kirje 1943

Työpaikka Oulussa oli monen maaseudun nuoren naisen haave. Kansalaisten vapaata muutto-oikeutta oli sota-aikana poikkeuksellisesti rajoitettu lailla, mutta siitä huolimatta haettiin liike-, kotiapulaisen tai tarjoilijan paikka tai ”työtä mitä vain”, kunhan päästiin maataloustyöstä kaupunkiin. Samaan aikaan maatilojen työvoimantarvetta paikattiin kokemattomien kaupunkilaisten talkoovoimin. Maaseudun isännät eivät aina mielellään ottaneet kaupunkilaisnaisia pelloillensa. Pulaa suunniteltiin jopa helpotettavaksi ulkomaisella työvoimalla Tanskasta ja Ruotsista.

Oulussa ja lähiseuduilla kaivattiin kaupunkilaisista lisätyövoimaa maataloustöiden suorittamiseen, johon työvoimaa joko voitiin määrätä työmääräyksellä tai väki lähti vapaaehtoisena. Tällöin talkoohenki edellytti, että talo luovutti vapaaehtoisten palkan aseveljen käyttöön. Oulusta ehdittiin päivätöihin Oulujoelle, Oulunsaloon ja Kempeleeseen. Muhokselle, Tyrnävälle tai Liminkaan ei kannattanut lähteä päiväksi, vaan sinne mentiin jo edellisenä iltana, jotta aamulla oltiin valmiina aloittamaan työt yhdessä talonväen kanssa. Matkat tehtiin junalla tai autoilla, jotka lähtivät Oulun torilta illansuussa. Talkooväki sai muonituksen ja majoituksen taloista. Mikäli halusi yöpyä peitteen alla, sellainen piti ottaa mukaan.

Kaupunkilaisetkin kouliintuivat vähitellen tekemään maatöitä. Muhoslaitten avuksi ryhtyneet oululaiset talkonaiset oli otettu hieman pidättyväisesti vastaan, mutta heidän työpanoksensa osoittautui odotettua hyödyllisemmäksi ja se toivotettiin tervetulleeksi jatkossakin. Tarpeeksi suuresta joukosta oli jo apuakin. Vuonna 1943 osallistui 2295 naista ja toistasataa miestä maataloustöihin työvoimavironomaisten lähettä-

Lasten työpanoksesta kertova sarjakuva Kalevassa.

mänä. Lisäksi työvoimaa toimittivat myös lukuisat naisjärjestöt, joiden toimenkuvaan kuului paitsi vapaaehtoinen sosiaalinen huoltotyö, neuvonta ja koulutus sekä työvoiman värväys.

Työvoimapula sai liikkeelle myös keskustelun koulunkäynnin tarpeellisuudesta, sillä niin opettajille kuin koululaisillekin löytyisi hyödyllisempääkin tekemistä kuin opiskelu:

”Jokaisen suomalaisen mielessä pitäisi nykyhetkellä olla suurimpana ajatuksena sota, jota käymme. Koulutouhu on sen rinnalla ehdottomasti pienempiarvoinen asia.”

Rehtorin mielipide Kalevassa
29.8.1941

Koulut kuitenkin toimivat, vaikka lukuvuodet jäivät normaalia lyhyemmiksi, ja läksyjen rinnalle koululaisten keskeiseksi tehtäväksi tuli osallistua Suomen Nuorten Iskujoukkojen, sittemmin Nuorten Talkoot -nimellä tunnetun varhaisnuorten työliikkeen toimintaan. Iskujoukkojen nimi muuttui Nuorten Talkoiksi, jonka nimenmuutoksen takana oli toive, että kaikki voisivat tuntea alun perin partiolaisten aloitteesta virinneen työliikkeen omakseen. Yhteisymmärrys, joka oli ominaista sota-ajan yhteiskunnalle, leimasi myös tätä toimintaa, johon ilmoittautuivat mukaan maan tärkeimmät suomen- ja ruotsinkieliset nuoris- ja urheilujärjestöt sotilaspojista sosiaalidemokraattiseen raittiusliittoon. Maa oli jaettu noin kolmeenkymmeneen piiriin, joista Oulu oli yksi, ja niissä toimintaa ohjasi tavallisimmin joku paikallisista opettajista.

Iskujoukot – Nuorten Talkoot toimi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisena osastona. Tavoitteena oli tehostaa 13 – 17-vuotiaiden työpanosta kotirintamalla ja ohjata toimettomat tytöt ja pojat ensi sijassa maatalouden aputoihin. Työapua tarjottiin myös valtion ja kuntien viranomaisille sekä yksityisille työnantajille, ja lisäksi järjestettiin lukuisia talkoita, tempauksia ja keräyksiä. Iskunuoren tunnisti sinisestä käsivarsinauhasta, ja ahkerat talkoolaiset kultaisesta talkoolapiosta. Sen sai tehtyään kesän aikana määrätyn määrän maatalous- tai keräys- sekä talkootyötä ja talletettuaan ainakin 50 markkaa omalla työllä hankittuja varoja pankkiin. Sitä ennen talkoонуori oli jo ehtinyt ansaita ensin rautaisen ja sitten hopeisen talkoomerkin.

Suomen varhaisnuorten työpanos kotirintamalla ei suinkaan ollut vähäinen. Esimerkiksi vuoden 1943 puolukkakilpailun tuotto oli niin runsas, että marjaa riitti vientiin, ja vastikkeeksi tuotiin maahamme noin 30 miljoonaa kiloa viljaa.

Motein puupulaa nujertamaan

Motti eli kuutiometrin pino halkoja tuli tutuksi liki jokaiselle työkykyiselle kansalaiselle syksystä 1942 alkaen. Tuolloin järjestettiin ”Motti mieheen” -nimellä tunnetut suuret halonhakkua-talkoot. Oululaisiakin kannustettiin mottitalkoisiin, koska talven jo lähestyessä maassa vallitsi vielä huomattava polttopuuvajaus, jota ei vakinaisella työvoimalla saataisi hoidettua.

Oulun kaupungilta tiedusteltiin sopivia metsäpalstoja halkotöitä varten, ja Hietasaaren sekä Lastenparantolan lepikot ja Ruskonsuolla Kuusamon maantien varren metsät annettiin tarkoitukseen. Oulussakin talkootyön organisoitiin osallistuivat niin kaupungin kuin erilaisten järjestöjen ja kansalaispiirien edustajat. Paikallinen tavoite oli 7200 kuutiometriä halkoja, mikä edellytti jokaiselta työkykyiseltä kansalaiselta vähintään yhden motin suuruista osanottoa. Mottitalkoon puut tulivat yhteiseen kulutukseen ja hakkuupalkka (25-30 markkaa motilta) lahjoitettiin aseveljien hoitamaan talkoorahastoon. Talkoihin osallistunut sai ostaa hakkaamaansa puumäärää vastaavan erän polttopuita. Talkoolaisten kuljetukseen kysyttiin vapaaehtoisia kyydittäjiä teollisuuslaitoksilta ja järjestöiltä. Muonitukseksi tuli ottaa mukaan oma leipä, jonka painikkeeksi lotat tarjosivat yhden kortittoman aterian. Työvälineet tuli jokaisen hankkia itse. Talkoo-osuuden suorittaminen oikeutti viiden markan Motti-merkkiin.

Motti mieheen –tavoite osoittautui kuitenkin pian alimitoitetuksi tarpeeseen nähden, ja tavoitteita nostettiin vielä saman syksyn aikana. Jokaisen työkykyisen miehen olikin hakattava neljä mottia, jolla ansaitsi hopeisen motti-merkin. Yli 60-vuotiaiden miesten oli lupa suorittaa osuutensa työkaluja, sahoja ja kirveitä, huoltamalla. Naisten kiintiönä säilyi yksi motti. Kyse ei kuitenkaan ollut henkilökohtaisesta, omakätisestä veloitteesta. Kunhan vain oma mottivelvoite tuli täytetyksi, ei te-

Kuva Kalevan arkisto.

Oululaisiakin kannustettiin mottitalkoisiin polttopuupulan nujertamiseksi.

kijälle ollut väliä. Aikaa urakan suorittamiseen annettiin kaksi kuukautta. Oululaisia kannustettiin mottitalkoisiin muistuttamalla keväällä 1941 koetusta maaottelumarssi-innostuksesta. Eihän toki motin tai kahden hakkaaminen voinut ollut hankalampaa kuin viiden tai kymmenen kilometrin kävely. Lisäpuhtia urakkaan antoi kisaaminen motinteossa: parhaat miehet, naiset ja pojat sekä liikelaitokset luvattiin palkita. Lisäksi kilpailtiin vielä muiden paikkakuntien kanssa.

Ensimmäinen mottisunnuntai loka-kuun alussa 1942 ei kerännyt sellaista osanottajamäärää kuin oli toivottu. Vain noin 200 talkoolaista nousi Oulun linja-autoasemalla autokyytiin. Marraskuun alkupuolella oli tavoitteesta hakattu Oulussa 40 prosenttia. Mottitalkoiden päättäjäisjuhlassa Seurahuoneella voitiin kuitenkin tuloksiin olla tyytyväisiä. Lopullisissa tuloksissa oli parhaan miehen tulos 154 mottia, ja toiseksi tullut-

kin ylsi selvästi yli sadan motin. Sarjoihinsa parhaat motintekijät saivat mukavansuuruiset rahapalkinnot, ja heidät esiteltiin kuvien kera sanomalehdessä.

Ensimmäiset talkoot olivat olleet vasta harjoittelua, sillä keväällä 1943 miehiltä edellytettiin jo kymmentä ja naisilta viittä mottia. Talkoiden sujumista ja yksityisten ja yritysten mottienteon edistymistä seurattiin mottikansliassa, Oulun Aseveljet ry:n toimistossa. Seuran lisäksi organisaatiota täsmennettiin. Kutakin hakkuukertaa varten jaettiin jokaiselle mottikortti, miehille ja naisille omansa. Sahoja ja kirveitä sai Aseveljiltä, ja vartiokomppania kunnosti ne. Työkaluja sai lainata kahdeksi päiväksi kerrallaan Suomalaisen keskikoulun talosta Pakkahuoneenkadulta. Kun lähimpänä sijainneet palstat oli jo lyöty moteiksi, siirryttiin hakkaamaan Ruskonsuolle, kuuden kilometrin päähän kaupungista. Sinne pääsi vain suksilla, potkukelkalla tai jalkaisin, mutta eksymisen vaa-

raa ei sentään ollut, jos liittyi aamulla oppaan mukaan Oulun Osuuskaupan Läänin myymälän edessä. Jos osasi, sai mennä omia aikojaan työmaalle, kunhan muisti ilmoittautua etukäteen. Muutoin saattoi jäädä ilman lottien laittamaa lämmintä ruokaa, joka tarjottiin tosin vasta, kun yksi motti oli tehty.

Tänä vuonna motintekoa motivoitiin Kemiä vastaan käytävällä kamppailulla. Toukokuuisena vapunjälkeisenä sunnuntaina kehoitettiin kaikkia kaupunkilaisia suuntamaan mottimetsään kuuden tunnin kilpahakkuuseen. Kilpailuajaksi siältyi puolen tunnin ruokatunti.

Talkoo- ja kilpailuhenki eivät tuottaneet riittävästi valmiiksi hakattuja halloja. Pakkohakkuu-urakoihin siirryttiin toukokuussa 1943. Jokaiselle vuosina 1889–1924 syntyneelle miehelle ja naiselle määrättiin henkilökohtainen hakkuu-urakka, jonka suuruus oli miehille 10–30 ja naisille 5–15 mottia. Yli 45-vuotiaiden naisten kohdalla urakasta

voitiin harkinnan mukaan tinkiä. Velvoite ei koskenut ansiotyössä olleita äitejä tai äitejä, joilla oli alle 6-vuotiaita lapsia, ei raskaana olleita eikä lääkärin invalidiksi tai sairaaksi toteamia. Työvälineet sai lainata aseveliyhdistykseltä, mutta kunnostamisesta perittiin nyt maksu. Ruokailu järjestettiin vain riittävän suurille mottiporukoille. Muut saivat korvaukseksi 100 gramman lisäannoksen viljatuotteita – tietysti tehtyä mottia vastaan. Annokseen oikeuttavat kortit sai hakea jälkikäteen kansanhuoltolautakunnalta, kun oli esittää työvoimapäällikön hyväksymä todiste työsuorituksesta. Urakan saattoi myös suorittaa Aseveliyhdistyksen järjestämässä mottitalkoissa, joista saa tietoa paitsi lehdistä myös kaupungintalon eteen pystytetyltä ilmoitustaululta. Talkoihin osallistunut luovutti palkkansa aseveljille, muutoin sen sai pitää itse.

”Pakkohakkuu-urakan laiminlyönnistä seuraa linnarangaistus.”

Kaleva 16.5.1943

Pakkohakkuu-urakka oli henkilökohtainen, ja sen suorittamatta jättämisestä tai toisella teettämisestä uhkasi väestön toimeentulon vaarantamisesta annettuun lakiin perustunut rangaistus. Velvoitteensa jätti Oulussa suorittamatta noin viitisenkymmentä henkilöä v. 1943. Hakkuiden suorittamisesta huolehti Kansanhakkuutoimikunta, joka valtalain nojalla oli määrännyt suoritusvelvollisuuden. Seuraavalle vuodelle asetettiin uudet urakat: kullekin tekijälle henkilökohtaisen työtärkeys- ja kelpoisuusluokan mukaan 30 – 10 mottia. Alun perin reippaan ulkoilun varjolla propagoidusta talkoosuorituksesta oli tullut velvoite, ja tiukentuneet vaatimukset heijastuivat myös työn suorittamisesta annettuihin ohjeisiin. Metsissä tuli noudattaa kuria ja järjestystä.

Yhteishenkeä ja kilpailumieltä ei kuitenkaan ollut kokonaan unohdettu. Parhaita motintekijöitä luvattiin muistaa ja yhteisiä tempauksia pantiin toimeen. Helluntaipyhänä vuonna 1943 järjestettiin Oulun kaupungin ja Oulun suojeluskuntapiiriin kuuluvien maaseutu-

330 mottia.

52-vuotiaan oululaisen varastonhoitajan talkoosaavutus.

Mottimestari A. Luukkonen

Oulun talkootoimikunnan tarkastellessa kuluvan vuoden mottitilastoja tuli ilmi, että oululainen varastonhoitaja August Luukkonen on hakanut 256 talkoomottia sekä vielä lisäksi 74 mottia toisten tiille eli yhteensä 330 halkomottia. Kysymyksen ollessa näin huomattavasta talkootuloksesta on Pohjan Pojan edustaja kääntynyt asianomaisen mottittajan puoleen ja pyytänyt häntä kertomaan millälaisissa olosuhteissa puheena oleva saavutus on syntynyt.

Varastonhoitaja Luukkonen on 52 vuoden ikäinen. Hän on joutunut talvisodan päättyessä jättämään työpaikkansa ja kotinsa Karjalaan sekä siirtymään sen jälkeen miltei tyhjäkätisenä miehenä Ouluun. Hän kertoo seuraavaan tapaan:

— Maaliskuun alusta lähtien en ole pitänyt yhtään muuta vapaa-päivää kuin pitkänperjantain. Keväällä ja kesällä hakkasin vielä paljon iltahakkuissa. Usein sunnuntaisin läksin neljän tienoissa aamulla ja vasta iltamyöhällä palailin.

Vuosi sitten, mottihakkuiden alkaessa, eivät päivätulokset olleet suuria. Ensimmäisinä koko päivinä hakkasin vain 2–3 mottia, mutta jo viime keväänä oli pienin päivätulokseni 5 m². Alussa työ tuntui verraten raskaalta, mutta nyt hakkuu sujuu nopeasti ja se on suorastaan miellyttävää.

— Moni hakkaaja luulee saavansa jopa reumatisminkin mottimetsässä. Heille tahtoisin sanoa aivan päinvastaista. Ennen mottihakkuuta oli minulla vaikea lihas- ja nivelreumatismi, niin että jouduin toisin ajoin nukkuttamaankin. Nyt olen terveempi kuin pitkään aikoihin. Mitään reumaattista särkyä en enää tunne ja olen fyysillisesti muutoinkin erinomaisessa kunnossa. En voi asiaa selittää muutoin, kuin että

kovaa hikoaminen auttaa erinomaisesti reumatismia vastaan,

mutta on pidettävä erikoisen hyvää huolta siitä, ettei hikoamisen päälle kylmety. Tavallisesti en syö, ennenkuin työn päätyttyä, useimmiten vasta kotona. Joskus illalla tuntee näin vanha mies itsensä työn rasittamaksi, mutta kun on syönyt ja nukkunut yönsä hyvin, on seuraavana aamuna entistä virkeämpi lähtemään joka-päiväisiin töihin.

— Mottihakkuihin en ole käyttänyt yhtään tuntia liikkeen aikaa, eikä minulle ole ollut käytettävissä mitään erikoismetsiä, niin kuin joku saattaisi luulla. Olen käynyt aina siinä metsässä, mikä kulloinkin on ollut hakkuun alaisena.

— Ihmettelimme, että teillä on todellakin riittänyt innostusta jatkuvaan, vapaaehtoiseen mottikamppailuun.

— Ovathan toiset työkuuntoiset miehet vartioimassa rajaamme ja hankkimassa meille työrauhaa. Miksi emme me kotona olevat käyttäisi tuota työrauhaa hyväksemme ja tekisi omaa velvollisuuttamme sekä työskentelisi niiden hyväksi, jotka meille tuon työrauhan ovat hankkineet ja jatkuvasti hankkivat, selittää mottimestari.

Varastonhoitaja Luukkonen on lahjoittanut kaikki motinhakkuusta ansaitsemansa palkkiot asevelityöhön. Sillä tavalla hän on kartuttanut varattomien aseveliperheitten huoltorahastoa lähes 10.000 markalla.

Pohjan Pojan kirjoitus ”mottimestari” August Luukkosesta.

kuntien välinen mottiottelu. Sopivien metsien löytäminen oli käynyt hankalaksi, ja metsänomistajien oli toivottu luovuttavan omia metsiään tarkoituksiin. Näissä kaksipäiväisissä kisoissa oli tarjolla koskematonta, hyvää mottimetsää Vaalassa, lämmin ja kortiton ateria ja tietysti reipasta oleskelua raikkaassa luonnossa. Oulusta matkaan lähdettiin junalla joko jo lauuantaina iltapäivällä tai varhain sunnuntaiaamuna. Motintekijöitä varten oli varattu vähintään viisi miehistövaunua. Varusteiksi riitti asianmukainen vaatetus, sillä järjestäjät jakoivat osanottajille työvälineet junassa. Niille, jotka aikovat yöpyä metsässä, luovattiin suoja tuulta ja sadetta vastaan, mikä tarkoitti majoitusta teltassa tai muussa suojassa. Mikäli kaipasi yöunensa lämmikkeeksi peittoa, oli otettava oma viltti mukaan. Etukäteen järjestäjät arvelivat, että moni käyttäisi viileän välilyön ajan pääasiassa mottien tekoon.

Toki mottitalkoot antoivat aihetta juhlaankin. Linnansaaren kentällä järjestettiin heinäkuuisena sunnuntaina 1943 talkoojuhla, joka oli tarkoitettu erityisesti nuorelle väelle. Niinpä aikuisten puheiden ja sotilassoiton ohella oli myös nuorten esittämää ohjelmaa. Lopuksi koitti tilaisuuden kohokohta: mottikilpailujen tulosten julistaminen. Palkintoja jaettiin entistä useammille, sillä nyt oli kilpailtu niin poikien miesten kuin ikämiestenkin sekä naisten, ikänaisten ja tyttöjen sarjoissa. Kaikki palkitut olivat luonnollisesti vaivatta täyttäneet ja ylittäneetkin velvoitteensa, aikuisten sarjojen voittajat jopa nelin-viisinkertaisesti. Liikkeiden välinen kilpailu oli tuolloin vielä kesken jatkuakseen vuoden loppuun, mutta kärjessä olivat tässä vaiheessa miesvaltaiset työpaikat: armeijan huoltokeskus, poliisilaitos ja Oulun Rautateollisuus.

Kaupungin epävirallinen mottimestari oli 52-vuotias varastonhoitaja August Luukkonen. Hän oli vuoden 1943 loppuun mennessä tehnyt 330 mottia, yli kymmenkertaisesti annetun pakkohakkuu-urakan verran. Saamansa työpalkan hän oli lahjoittanut aseveljille.

Tällaiseen tulokseen pääsi viettämällä kaikki vapaapäivät aamuvarhaisesta iltamyöhään metsässä, jonne oli suunnattava myös työpäivien päätteeksi. Motintekotahti oli parantunut alkuaikojen 2 – 3 motista viiteen mottiin päivässä. Päinvastoin kuin moni luuli, mottimetsässä ei hankkinut itselleen reumatismia, vaan varastonhoitajakin kertoi näiden vaivojen päinvastoin jääneen sinne.

Epätavallisissa olosuhteissa: pimennykset ja pommitukset

”Saksan ja ruotsin tunteja annetaan (kirjeitä käännetään). Puhelin toistaiseksi epäkunnossa. Hyvä pommisuoja.”

Ilmoitus Kalevassa 9.3.1944

Määräykset sotavalaistuksen, kansalaisten suussa pimennyksen, toimeenpanemisesta annettiin heinäkuussa 1941. Sotavalaistuksen tarkoitus oli estää asutuskeskusten täsmällisen sijainnin paljastumista öiseen aikaan lentäneille vihollisen pommikoneille. Heinäkuussa annetut määräykset eivät olleet vielä ajankohtaisia Oulussa, jossa yöt jatkuivat valoisina ja joka sijaitti suhteellisen etäällä taistelevasta rintamasta. Armeijan ylipäällikkö ei määrännyt kukaan Oulun kaupunkia sotavalaistuksen piiriin koko kesänä. Sen sijaan paikallisella määräyksellä toimeenpantiin heinäkuun lopulla ns. osittainen sotavalaistus myös Oulussa, ja seuraavina vuosina oululaiset tottuivat piilottamaan kaupungin valot auringonkierron rytmisissä. Määräysten rikkomisesta sakoitettiin.

Pimennyksen toimeenpano alkoi elokuussa öiden hämärtyessä, ja tuolloin se kattoi aluksi keskiyön kaksi tuntia. Syyskuussa sotavalaistus peitti vuorokaudesta jo seitsemän tuntia, mutta illasta aamuöhön kestänyt pimeä ei vielä sanottavasti vaikuttanut kansalaisten askareisiin. Keskitalven lyhimpien päivien aikaan pimentämätöntä hetkeä riitti juuri ja juuri virka-ajan verran. Pimennyksen toimeenpanemista ei jätetty pelkästään asukkaiden omaan varaan, vaan määräysten noudattamista valvoneet

vartiot kiertelivät kaupungilla ja huomauttivat huolimattomia, joita oli runsaasti varsinkin aamuaikaan. Illalla pimennyksestä sen sijaan muistettiin huolehtia hyvin.

Nykyisessä mainos- ja katuvalojen valaisemassa kaupungissa on vaikea kuvitella sitä pimeyttä, joka sodanaikaisissa asutuskeskuksissa vallitsi. Talojen ikkunat oli peitetty siten, ettei niistä ulospäin pilkistellyt valoa. Mainosvalot ja näyteikkunoiden valot oli sammutettu. Autojen ja polkupyörien lamput samoin kuin kaikenlaiset ulkovalot oli joko peitetty tai himmennetty. Ainoastaan ulkotyömaat, satamat ja ratapihat sai valaista välttämättömän verran.

Kaduilla kulkemista vaikeutti pimeys, joka pilvisinä iltoina ja öinä oli suoranaista pilkkopimeyttä. Kun kevätaurinko maaliskuussa sulatti lumen sohjoksi ja yöpakkaneen kovetti sen jäiseksi, oli kaduilla kulkeminen vaivalloista ja kompastelevaa. Niinpä monen kodin eteisessä säilytettiin päällystakkien lähetyvillä taskulamppua, joka oli korvaamaton apu liikuttaessa pimennetyssä kaupungissa. Pimeä kaupunki ei ollut hankalakulkuinen vain fyysisesti. Liikuminen valottomilla kaduilla oli epämiellyttävää, koska ”kurittomat pitivät pimeässä kovaa ääntä”, ts. etupäässä nuorison rauhattomuus ja mekastus aiheutti muissa liikkujissa turvattomuuden tunnetta. Kaupungin vilkkaimmille liikepaikoille toivottiinkin tästä syystä edes jonkinlaista valaistusta ja lisää poliisipartioita.

Huonosti käyttäytyvää nuorisoa huomattavasti vakavampi öinen riesa olivat pommitukset. Sodan alussa pommitukset tapahtuivat päiväsaikaan ja vain muutaman koneen voimin. Kaupunkien ilmatorjunnan parannuttua pommitukset siirtyivät öiksi ja konemäärä kasvoi. Yön pimeydessä viholliskoneiden oli helpompi saavuttaa Oulu, sillä päiväsaikaan paikallinen ilmavalvonta havaitsi koneet ja ilmatorjunta toimi tehokkaammin kuin yöllä. Öisten lentohyökkäysten torjuminen oli vaikeaa, sillä suomalaisten laitteilla ei voinut havaita öiseen aikaan lentäviä koneita,

Sotasairaala 32 Oulussa

Kuva Saimi Heinosen kokkeimat

Sotasairaala 32:n henkilökuntaa ja potilaita Keskuskansakoululla. Lääkintälotta Saimi Heinonen (ent. Kangasniemi) toinen vasemmalta.

Suomen armeija ehti ennen talvisodan syttymistä luoda organisaation haavoittuneiden hoitamiseksi sotatilanteessa. Ylimääräisten kertausharjoitusten aikana syksyllä 1939 Suomeen perustettiin yhteensä 43 sotasairaala. Ne sijoitettiin maalaiskuntien, kaupunkien ja läänien rakennuksiin. Lokakuussa myös Ouluun perustettiin sotasairaala, jonka numeroksi tuli 32. Siihen tuli yhteensä seitsemän osastoa, jotka toimivat eri puolilla kaupunkia, muun muassa lääninsairaalassa, piiriemielisairaalassa ja Diakonissalaitoksella. Sotasairaalan ylilääkärinä toimi siviilissä Oulun lääninsairaalan ylilääkärinä toiminut Väinö Nevanlinna, yhteensä sotasairaalassa oli 22 lääkäriä ja parisataa sairaanhoitajaa.

Talvisodan syttymisen jälkeen Oulun sotasairaala toimi jatkuvan korkeapaineen alaisena noin neljän kuukauden ajan. Rintamalta tulleiden haavoittuneiden ohella myös ilmahälytykset ja –pommitukset työllistivät sairaalan henkilökuntaa. Uudenvuodenpäivän 1940 pommituksen neljän kuolonuhrin ohella haavoittui vakavasti neljä ja lievemmin 30 ihmistä. Helmikuun pommituksen seurauksena lääninsairaalan ikkunoita särkyi ja vesi- ja lämpöjohtoja vaurioitui. Tippuipa yksi räjähtämätön pommi talousrakennuksen ruokalaankin rikkoen katon ja lattian.

Talvisodan päätyttyä kaikki sotasairaalat lakkautettiin. Tosin Oulun sotasairaalan Snellmanin lastenparantolaan sijoitettu osasto jatkoi toimintaansa aina syksyyn 1940 saakka.

Talvisodan jälkeen oli kuitenkin selvää, ettei rauhasta muodostuisi pysyvää. Niinpä jo lokakuussa 1940 annettiin määräys kenttäsairaaloiden leikkaussali- ja poliklinikkahenkilökunnan kouluttamisesta. Hyvissä ajoin ennen jatkosodan syttymistä sotasairaalat perustettiin uudelleen ja henkilökunta kutsuttiin palvelukseen.

Oulun sotasairaala 32 perustettiin uudelleen 16.6.1941. Sen osastot sijaitsivat kuten talvisodankin aikana eri puolilla kaupunkia. Kirurgiset osastot toimivat lääninsairaalassa ja sisätautiosastot piiriemielisairaalassa. Silmä- ja leukapotilaat hoidettiin Oulun diakonissalaitoksella. Kulkutautipotilaat hoidettiin Kaupungin sairaalassa ja sukupuoli- sekä ihotaudit Pohjolan Poikakodissa Muhoksella. Tämän lisäksi osastoja oli Nokelessa, Keskuskansakoululla ja Teknillisellä koululla. Väinö Nevanlinna toimi edelleen ylilääkärinä, ja muutenkin keskeinen henkilökunta oli sama, joka oli toiminut sotasairaalassa jo talvisodan aikana. Tämä auttoi verratomasti toiminnan käynnistämässä uudelleen.

Syksyllä 1942 sotasairaala 32:ssa työskenteli yhteensä 370 henkeä, joista lottia oli lähes kolmannes. Lotat tekivätkin Oulussa, kuten muualakin maassa, vaivojaan säästelemättä arvokasta työtä haavoittuneiden

hyväksi. Kuormitusta riitti koko henkilökunnalle, etenkin lääkäreille, jotka työskentelivät sotasairaalan ohella myös siviilityössään. Myös siviilipotilaita hoidettiin sotasairaalan tiloissa, ja tämä oli omiaan tuottamaan sekaannusta varsinkin taloudenhoidossa. Sekaannusta tuottivat siviilityöhön tottuneille lääkäreille myös puolustusvoimien monimutkaiset alistussuhteet: sotasairaala 32 oli alistettu suojeluskuntapiiriin, päämajan lääkintäosaston, kotijoukkojen esikunnan ja myöhemmin vielä yleisesikunta Roin alaisuuteen.

Monimutkaisten alistussuhteiden ohella, tai ehkä juuri niistä johtuen, sotasairaalan henkilökunta vaihtui jatkosodan aikana jatkuvasti. Miehistöä, päällystystä ja alipäällystystä saatettiin kotiuttaa tai siirtää muihin tehtäviin, vaikka työt sotasairaalassa olivat kesken. Uutta työvoimaa taas oli hankala saada, kun koko maa kärsi kovasta työvoimapulasta. Esimerkiksi kuntoutu-

misen kannalta tuiki tarpeellista liikunnanohjaajaa ei sotasairaala 32:ssa ollut kuin ajoittain.

Kuntouttamisessa pyrittiin järjestämään potilaille liikunnan lisäksi myös ammatillisiksi luokiteltavia aktiviteetteja. Puutyöt olivat suosittuja, ja niitä varten sotasairaalaan hankittiin ohjaajaksi veistonopettaja Emil Angeria. Kirjansidontaa puolestaan järjesti kirjansitoja Einari Tilus. Puutöiden ja kirjansidontan ohella sovittiin paikallisten urheiluliikkeiden kanssa verkonsidonnasta, jota pystyivät tekemään myös sänkypotilaat. Kaiken kaikkiaan tällaisilla aktiviteeteilla lienee ollut suuri merkitys varsinkin psyykkisessä kuntouttamisessa. Vammautuneet näkivät jo sairaalassa pystyvänsä tekemään töitä myös vammautumisen jälkeen. Psyykkisesti tärkeitä olivat myös potilaiden ja henkilökunnan yhdessä järjestämät illanvietot esityksineen.

”Sodan aikaisen omistusoikeuskäsitteen höltyminen” kävi yleiseksi myös sotasairaala 32:ssa. Pätevän henkilökunnan puuttuessa sijaisiksi palkatut työntekijät varastivat sairaalasta mitä saattoivat irti saamaan. Sotasairaalan eri osastoilla pyrittiin puhutteluilla, valppaudella, rangaistuksilla ja muilla käytössä olleilla keinoilla ehkäisemään varastelua siinä kuitenkaan kovin hyvin onnistumatta.

Helmikuussa 1944 Oulu joutui jälleen Neuvostoliiton voimakkaiden pommitusten kohteeksi. Helmikuun 27. päivänä löysi neuvostoliittolainen palopommi maalinsa lääninsairaalan talousrakennuksesta. Syttynen tulipalon seurauksena keittiö, leipomo, pesula, sauna ja sairaanhoito-oppilaiden asuntola vaurioituivat, mutta vauriot saatiin korjattua vielä saman vuoden aikana.

Myös saksalaiset hoitivat Oulussa haavoittuneitaan. Ouluun perustettiin 1942 Krigslazarett 3/677. Oulun sotasairaala 32 luovutti saksalaisen käyttöön lokakuussa 1942 yhteensä lähes tuhat vuodepaikkaa. Saksalaisilla oli Oulussa omat lääkäriinsä, mutta suurin osa hoitajista oli suomalaisia lottia.

Sodan jälkeen tammikuussa 1945 Oulun lääninsairaalan rakennukset siirtyivät jälleen siviilikäyttöön. Sota oli kohdellut kaltoin lääninsairaalan tiloja. Niinpä puolustusvoimat teettivätkin pintaremontin lääninsairaalassa ennen rakennuksen luovuttamista siviilikäyttöön. Puolustusvoimat kustansi niin ikään tilojen syöpäläismyrkytyksen, koska vierailijoiden vaatteissa ja ruokapaketeissa sairaalaan kulkeutuneet luteet ja torakat oli luonnollisesti saatava hävitettyä ennen laitoksen siirtymistä siviilikäyttöön.

Jouni Similä

Kuva Erkki Kanttonen, Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

Suurpommituksen tuhoja 21. ja 27.2.1944. Näkymä Nummikadun kulmasta pohjoiseen Kirkkokadulle. Edessä oikealla Ruotsalaisen opikoulun rauniot.

Kuva kapteeni Rounaja, Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

Suurpommituksen tuhoja 27.2.1944. Kuva asemarakennuksen nurkalta kirkolle päin.

Kuva Ulmo Laukka. Porjois-Porjamaan musson kokoilmat

Pommituksen jälkiä Torikadulla 27.2.1944. Oikealla vanhan apteekin talo.

Kuva Outun Maakunta-arkisto.

Pommituksen tuhoama koti 27.2.1944. Taustalla Tuomiokirkko.

vaan ne piti paikallistaa kuulosuuntimien ja valonheittäjien avulla. Näiden laitteiden avulla saadut tiedot koneiden sijainnista olivat epätarkkoja, mittaaminen oli hidasta, ja lisäksi laitteita oli niin vähän, että ne riittivät vain Helsingin, Kotkan ja Viipurin ilmatorjuntaan.

Kun yleinen äänimerkki varoitti, oli kansalaisten hakeuduttava välittömästi suojaan. Se tarkoitti useimmiten laskeutumista talojen kellareihin, jonne oli rakennettu tilapäisiä pommisuoja. Oulussa väestönsuojiiin mahtui noin puolet kaupungin rauhanaikaisesta asukasmäärästä.

”Heräsin yöllä hälytys sireenien humina-ääneen, joka kuului ennen vonkumisen alkamista. Huusin hälytys, jolloin isä ja äiti pomppasivat ylös, tempaistiin vaatteet päälle ja pihalle. Siellä käveltiin ja kuunneltiin ääniä. Kun pommikoneen ääni alkoi kuulua, mentiin heti pihaan sirpalesuojaan. Pommikoneen ääni oli pelottava.”

”Madekoskella heräsimme yöllä kovaan lentolaiiveen jyrinään. Nostimme pimennysverhoja ja katsoimme kauhistuneina Oulua kohti, josta alkoi kuulua jyske ja tulipalot loimottivat taivaalla.”

Jatkosodan aikana varoitti hälytys sireenien vonkuna kaupunkilaisia sata kertaa, mutta useimmilla kerroilla hyökkäys jäi kuitenkin tulematta. Vuoden 1942 alkupuoli oli ollut rauhallinen ja kotirintama oli säästynyt ilmapommituksilta. Yksittäisen koneen tekemässä pommituksessa syyskuussa loukkaantui Oulussa viisi henkilöä. Yksikin vihollisen lentokone saattoi olla kohtalokas, sillä muutama kuukausi myöhemmin sattui Helsingissä inhimillisesti tuhoisa, yhden koneen tekemä ilmahyökkäys, jossa kuoli monia kymmeniä elokuvateatterista pommisuojaan pyrkineitä lapsia. Erilaisiin huvitilaisuuksiin osallistuneiden suojaaminen ilmahyökkäyksen sattuessa olikin ongelma, sillä niiden pitopaikkojen yhteydessä ei ollut riittäviä väestönsuojia. Ilmahälytys aikaansai pulmallisia tilanteita muissakin julkisissa tiloissa ja laitoksissa. Kaikki sairaaloiden potilaat eivät kyenneet siirtymään suojiin, joten joku henkilökun-

nasta jäi osastolle heidän tuekseen. Ravintoloiden, myymälöiden, kampaamoiden ja partureiden henkilökunnan ja asiakkaiden oli jätettävä asiansa sikseen ja kiiruhdettava pommisuojaan – vaikka papiljotit päässä.

Suomessa asemasodan rauhallisuus oli saanut kansalaiset suhtautumaan melko piittaamattomasti ilmahälytyksiin. Oululaisiakin muistutettiin vakavasti määräyksistä, joiden mukaan mm. liikkuminen ulkosalla ilman erityistä lupaa oli hälytysten aikana kielletty. Keski-Euroopassa liittoutuneiden Saksan kotirintamaan kohdistamat massiiviset ilmahyökkäykset olivat vuodesta 1943 alkaen sanomalehtien toistuvia uutisia, ja niiden myötä kasvoi terroripommitusten pelko Suomessakin.

Suomalaisella kotirintamalla koettiin suurpommitukset seuraavan vuoden alkupuolella. Helmikuussa 12.2.1944 Oulua kohti matkalla ollut kahdenkymmenen koneen ryhmä ei päässyt sumun vuoksi tavoitteeseensa, vaan hajaantui pudottaen pomminsa eri puolille Pohjois-Suomea.

Helmikuun viimeinen viikko alkoi Oulussa pahaenteisesti, kun hälytys sireenit ujelsivat maanantaina 21.2. pian sen jälkeen, kun pimennyksen aika ilta-kuudelta oli alkanut. Ensimmäisenä kaupungin ylle lensivät merkitsijakoneet, jotka valopommein valaisivat alueen. Sen jälkeen seurasi 35 viholliskoneen ryhmä pommittaen Oulua, erityisesti rautatieaseman ja silloisen keskuskansakoulun alueita. Ilmatorjunta oli heikkoa, mistä oli seurauksena melkoiset vauriot. Ympäri kaupunkia syttyi tulipaloja, joissa tuhoutui liki kahdeksankymmentä rakennusta. Neljä kaupunkilaista sai surmansa ja joitakin kymmeniä loukkaantui. Seuraavana iltana 22.2. kymmenien koneiden muodostelma pommitti maaseutua, Puolankaa ja Vaalaa, hajaantuen sen jälkeen pitkin Pohjanlahden rannikkoa Iin ollessa pohjoisin piste.

Viikon päättivät sunnuntai-iltana 27.2. tuhoisat ilmahyökkäykset, joissa kaupunkia pommitettiin kolmeen eri kertaan. Ensimmäinen, alkuiltaan ajoit-

tunut isku ei tuottanut kovin raskaita vahinkoja, sillä sen onnistui paikallinen ilmatorjunta osittain torjumaan. Toisesta hyökkäyksestä selvittiin lähes säikähdyksellä, mutta kolmas, liki sadan koneen useina hyökkäysaaltoina suorittama pommitus tuotti surullista jälkeä. Sodan viimeisinä vuosina viholliskoneet oli varustettu muutamalla uudella aseella, palopommitorpedoilla, poltonestepalloilla sekä yhdistetyllä räjähdys- ja palopommilla, jotka syytysaseina olivat erityisen tuhoisia Oulun kaltaiselle puutalokaupungille. Pommien syyttämät tulipalot, eivätkä itse pommit, aiheuttivatkin suurimman osan vahingoista kuten viimeisessä Oulun kaupunkia koetelleessa helmikuuisessa ilmahyökkäyksessäkin, jossa pommit tuhosivat tai vahingoittivat kymmentä rakennusta, tulipalot sen sijaan liki kahdeksakymmentä. Palojen aiheuttamat vahingot nousivat suuriksi, koska niitä ei saatu ole-mattoman kaluston ja riittämättömän henkilöstön vuoksi tehokkaasti sammutettua. Sammutusapua saatiin muiden paikkakuntien, mm. Haaparannan ja Kokkolan palokunnilta, minkä lisäksi kuusisataa saksalaissoitilasta osallistui sammutustöihin ja talojen irtaimiston evakuoimiseen tulen alta.

Aamulla Vaara ohi –sireeni lopetti hälytystilan ja kaupunkilaiset pääsivät tarkastelemaan hävitystä. Tulipalot jatkuivat ja kadut olivat pommituksessa sinkeilleen rakennusjätteen peitossa. Ikkunalasit olivat usein särkyneet niistäkin taloista, jotka olivat muutoin säilyneet, ja talojen vesijohdot olivat jäätyneet pakkasilman tunkeutuessa esteettä sisälle. Tulipalot laantuivat aamua kohden, mutta pesäkkeissä riitti töitä vielä päiviksi. Jokaisen oli tullut huolehtia siitä, että asunnoista tyhjennetyt tavarat koottiin mieluiten samana yönä rykelmiksi. Pommitusten jälkeen lojuikin pitkin puistoja ja katuja ihmisten tavaroita. Vartiomiehet pyrkivät pitämään silmällä omistajatonta omaisuutta ja ehkäisemään myymälöiden ryöstöryitykset.

Palolta pelastuneen omaisuuden kohtaloa selviteltiin vielä pitkään pommi-

Kuva Kalevan arkisto.

Saksalainen sotilassoittokunta esiintyy Palotontilla (myöh. Mannerheimin puisto).

tusten jälkeen. Pommitusyönä kadonneita tavaroita etsittiin tilapäisvarastoista ja tiedusteltiin sanomalehti-ilmoituksin. Omaisuutta oli hukassa niin liikkeitä kuin yksityisiltäkin.

Pommituksessa ei ollut kukaan kaupunkilaisista menettänyt henkeään. Toistuneet hyökkäykset olivat tässä vaiheessa saaneet noin kuusituhatta oululaista etsimään itselleen turvallisempaa sijaa jostakin kaupungin ulkopuolelta. Kotinsa ja tavaransa sen sijaan menetti moni, ja heille järjestettiin ensi hätään muonitus ja katto pään päälle keskuskoulun tiloissa. Mikäli vain pystyivät, muuttivat kotinsa menettäneet maaseudulle. Oulun kaupungissa ei ollut entuudestaan huonon asunutilanteen vuoksi tarjolla huoneistoja, ja kaupunkiin jääneet majoitettiin erilaisiin tilapäissuojiiin – murjuihin, kuten niitä luonnehdittiin.

Pommitusten jäljiltä kaupungin ka-

duilla vallitsi vielä toukokuussa kummitusmainen tunnelma töröttävien savupiippujen ja luhistuneiden seinien keskellä.

Vieraat ja oudot kaupungissa

Sota oli tuonut Ouluun koko joukon ulkomaalaisia, joiden kanssa moni kaupunkilainen joutui tekemisiin. Näitä olivat Saksan sotavoimiin kuuluneet miehet ja naiset, jotka kaikki eivät suinkaan olleet saksalaisia, sekä paikallisten sotavankileirien vangit, hekin eri kansallisuuksien edustajia. Saksalaiset olivat suomalaisten aseveljiä, joita oli opastettu suhtautumaan suomalaisiin samalla tavoin korrektisti kuin vieraat suhtautuvat isäntäväkeensä. Keskinäinen yhteydenpito niin virallisissa kuin epävirallisissa yhteyksissä oli molemmille osapuolille sallittua. Sotavangit taas olivat joukko outoja vihollisotilaita, joi-

den kanssa oli laitonta ryhtyä kanssakäymiseen. Käytännössä sotavankien eristäminen kokonaan suomalaisten yhteydenpidon ulottumattomiin oli mahdotonta jo siitä syystä, että heitä työskenteli rinta rinnan suomalaisten kanssa samoilla työmailla.

Saksalainen sotilasunivormu kuului erottamattomana osana kaupunkikuvaan, sillä noin joka kymmenes kadulla kulkija kuului vieraaseen sotaväkeen, jota oli paikkakunnalla enemmän kuin suomalaista.

Saksalaisilla oli omat tukikohtansa ja parakkialueensa mm. Tuirassa aseman pohjoispuolella (satojen parakkien muodostama huoltokeskus), Pyykösjärvellä (huviloita vuokrattuna upseerien käyttöön), Laanilassa (lomalaiskeskus 600 miehelle), Hietasaarella (Vaakunakyläksi kutsuttu parakkialue) ja Toppilassa (huoltotavaran lastausta ja varastointia). Nämä alueet oli selkeästi ero-

tettu paikallisesta asutuksesta. Sen sijaan Oulun keskusta sijoitettujen saksalaisten toimipisteiden väki, paikallisissa hotelleissa tai yksityisiltä oululaisilta vuokratuissa huoneissa asuneet samoin kuin kaupungilla vapaa-ajanvietossa liikkuneet sotilaat olivat päivittäin tekemisissä paikallisten asukkaiden kanssa. Toimihan kaupungintalokin sekä oululaisten siviilivirastojen että saksalaisen komendantinviraston sijoituspaikkana. Saksalaita sotilaita tapasi keskustan myymälöissä, pankeissa, partureissa, kahviloissa, elokuvateattereissa; heillä oli omat harjoitusvuoronsa Keskuskentällä, mutta he urheilivat muulloinkin yhteisillä areenoilla oululaisten kanssa. Oululaisia työskenteli saksalaisten työmailla, saksalaisessa sotasairaalassa ja toimistotehtävissä.

Sodan aikana korostui luonnollisesti isänmaallisten juhlapäivien merkitys. Oulussa tällaisten juhlien viettoon osallistuivat myös paikkakunnan vieraat. Sankarivainajien muistopäivänä ja Suomen itsenäisyyspäivänä kuultiin puheet seppelten laskun yhteydessä hautausmaalla, saarnat tuomiokirkossa ja juhlaesitelmät pääjuhlassa paitsi suomeksi myös saksaksi. Kunniaa osoitettiin sekä suomalaisille että saksalaisille kaatuneille ja seppeleitä laskivat molempien aseveljien arvovaltaiset edustajat. Virallisten valtuuskuntien ja viranomais-edustuksen lisäksi tilaisuuksiin osallistui myös sankka kaupunkilaisten joukko. Kun saksalaisten sankarivainajien omaa muistopäivää ryhdyttiin viettämään vuonna 1944, se tapahtui samoin hartain menoin kuin vastaava suomalainenkin juhla, ja senkin viettoon osallistui eri järjestöjen edustajien ohella runsaasti oululaisyleisöä.

Kaupungintalon juhlasalissa järjestettiin monia yhteisiä tilaisuuksia aseveljeyden hengessä. Samanlaista ohjattua, virallista oululais-saksalaisten suhteiden hoitoa olivat myös erilaiset ystävyssottelut ja ilmaiset ulkoilmakonsertit. Ne olivat kaupunkilaisten keskuudessa suosittuja, sillä kaikenlaisella viih-teellä ja ajanvietteellä oli kotirintamalla kova kysyntä.

Sodan ajan kokoneiden oululaisten muistikuvissa musikaalisuus ja ryhdikäs marssiminen liitetään saksalaisiin sotilaisiin:

”Omien havaintojeni mukaan saksalaiset olivat kohteliaita, hyvin käyttäytyviä ja kurinalaisia. Oululaiset ihastelivat heidän komeaa marssiaan ja upeaa, moniäänistä lauluaan. Mieleeni on jäänyt konsertti silloisen seurahuoneen edessä.”

Oululaisilla oli aseveljien kanssa myös arkisempaa ja tuttavallisempaa kanssakäymistä. Yksityinen aseveljeys ei ollut yhtä yksiselitteisesti hyväksyttyä kuin kollektiivinen. Herrasväellä sai olla saksalainen perhetuttu, upseeri voi ystävyystyökin aseveljen kanssa eikä nuorten miesten keskinäinen yhteydenpito aiheuttanut eri puheita. Yriteliäät ikään katsomatta saivat käydä saksalaisten kanssa luvatonta mutta kannattavaa vaihtokauppaa, jossa liikkuu mm. vaatteita, villasukkia, leipää, tupakkaa, alkoholia ja suklaata. Mutta (nuorten) naisten olisi pitänyt rajoittaa yhteydenpitonsa saksalaissotilaiden kanssa vain siihen, mikä oli isänmaan edun vuoksi välttämätöntä. Oppikoulutyttöjen ei sopinut seurustella saksalaisten sotilaiden kanssa. Niitä uskalikoja, jotka kaikesta huolimatta tekivät tuttavuutta vieraiden kanssa, odottivat koulussa opettajien julkisesti kaikkien kuullen antamat nuhteet. Ripityksen aiheuttamaa mielipahaa lievensi hie-man nuorempien oppilaiden kateudensekainen ihmettely:

”Vanhemmat luokkatoverit saattoivat seurustellakin Kirkkokadulla saksalaisten kanssa, kun he puhuivat leuhottaen keskenään saksaa.”

Oululaisnuoriso tapasi toisiaan, ja nuoria saksalaissotilaita, juuri kävelyllä Kirkkokadulla sekä elokuvissa ja kahviloissa. Saksalainen sotilas saattoi olla koko perheen yhteinen tuttava, kuten oululaisten Kirstin tapauksessa. Hän oli tutustunut nuoreen saksalaissotilaaseen, josta tuli perheessä usein nähty vieras. Kirstin saksalaisystävällisessä kodissa molemmat vanhemmat puhuivat saksaa, eivätkä he epäröineet antaa 21-vuo-

tialle tyttärelleen lupaa käydä ystävänsä kanssa elokuvissa tai kävelyllä kaupungilla. Vanhempien hyväksyntäkään ei suojannut ulkopuolisten tunkeilevilta ja tahdittomilta kommenteilta, joihin Kirstinkin oli totuttava liikkeessään julkisesti saksalaissotilaan seurassa.

”En piitannut nimittelystä sitten myöhemmin, alkuun se loukkasi, mutta kun itse tiesin sen perättömäksi, en välittänyt siitä enää. Se oli vain kahden nuoren rakastumista, ei siinä kansallisuutta kysytty.”

Sylvia oli 19-vuotiaana yli kaiken rakastunut Hansiin, saksalaiseen SS-alipseeriin. Hans oli ollut sijoitettuna Ouluun koko puolitoistavuotisen seurustelun ajan, mutta saanut siirron rintamalle vuoden 1943 lopulla. Hän kirjoitti sieltä rakkaalleen siltä varalta, että hän kaatuisi. Kirjeessä, johon Sylvia oli lisännyt oman allekirjoituksensa Hansin nimen viereen, ilmoitti Hans tahtonaan seuraavaa: ”En halua, että Sylvia jää yksin lapseni kanssa. Häntä on tuettava säästöilläni, ja lapsen synnyttyä Sylvia ja lapsi matkustavat Saksaan äitini luo. Toivon tämän kirjeen lukijan täyttävän toivomukseni.” Hansin ja Sylvian yhteinen lapsi syntyi syyskuussa 1944. Neljä päivää ennen saksalaisten joukkojen poistumista Oulusta poika kastettiin ja hän sai isänsä nimen Hans Erik.

Kirstin ja Sylvian, kuten monen muunkin, ystävyys ja yhteydenpito rakaksiinsa katkesi jatkosodan päättymiseen ja saksalaisten maasta poistumiseen. Kymmenkunta seurustelusuhdetta oli johtanut avioliittoon, mutta naisäkin tapauksissa miesten lähtiessä vaimot jäivät Ouluun odottamaan samoin kuin jäivät useimmat niistä naisista, joiden sodan aikana syntyneillä lapsilla oli saksalainen isä. Nuori äiti Aino toimi kuitenkin toisin. Hänellä oli tytär, jonka isä, saksalainen SS-alipseeri Johan, oli tunnustanut. Kun Suomen ja Saksan suhteet katkesivat ja saksalaiset määrättiin poistumaan Oulusta, järjesti Johan Ainon ja tyttärensä mukaan Saksaan lähteneeseen laivaan. Aino ja tytär palasivat runsaan vuoden kuluttua kaoot-

Kuva Kalevan arkisto.

Saksalaisen sotilaan sankarihautajaiset.

Kuva Kalevan arkisto.

SS-sotilaita uittamassa hevosia Kuivasjärvellä.

Saksalaisen sotilaan käden kosketus

Kesän 1941 jälkeen saksalainen sotilaspuku tuli kaikille oululaisille tuksiksi. Pukuun kuuluvien sotilassaappaitten rautainen kilahtelu kaupungin mukulakivikaduilla muuttui arkipäivän ääniksi. Arkipäivän kokemukseksi tuli myös saksalaisten sotilaiden kohtaaminen. Sitä tapahtui ryhmittäin, osastoittain ja yhä useammin myös yksittäiset saksalaissotilaat tapasivat oululaisia. Näistä tapaamisista syntyi lyhyt- ja pitkäaikaisia tuttavuuksia sekä ystävyyyksiä ja ihastuksia, jopa rakkaussuhteitakin.

Useat näistä varsinkin nuorten saksalaisten sotilaiden ja nuorten suomalaisten tyttöjen ja naisten ystävyyksistä jäivät sodan jalkoihin, kuolivat pois, jopa unohdettiin aktiivisesti etenkin sotavuosien jälkeen.

”Bitte, Fräulein.”

Loka-marraskuun vaihteessa 1942 tyttölyseon toisen lukioluokan oppilas käveli pitkien Uudenkadun jalkakäytävää: päätä särki ja oli asiaa apteekkiin. Ennen kuin matka oli johtanut apteekkiin, tyttö kuuli takanaan saksalaisen sotilaan ponnekkaat askeleet, jotka tuntuivat lähestyvän ja lähestyvän. Tyttö käveli apteekin ohi jättääkseen askeleet kauemmaksi, mutta askelten äänet eivät häipyneet. Niinpä tyttömmme palasi takaisin ja pisti käden apteekin ovelle. Ennen kuin hän sai oven auki, hänen kätensä päälle tarttui saksalaisen sotilaan nahkasormikkaaseen puettu käsi ja jännittänyt tipalalainen kuuli kuin unessa sanat: ”Bitte, Fräulein.”

Tästä alkoi tuttavuus, ystävyys, molemminpuolinen ihastus ja kirjeenvaihto, joka kesti marraskuusta 1942 saksalaisen sotilaan kuolemaan 1999 saakka ja jatkuu edelleen entisen tipalalaisen ja sotilain lesken välillä. Kirjeenvaihdossa oli keskeytys vuosien 1953–1989 välillä. Kirjeenvaihdosta on ”tipalalaisella” tallella vuosilta 1942–1944 64 ja vuosilta 1946–1953 25 kirjettä tai korttia. Vuonna 1989 alkanut kirjeenvaihto jatkuu yhä.

Annchen und Erich

Saksalainen sotilas oli Itävallan Steiermarkissa 28.11.1922 syntynyt Erich Haimann. Hänen isänsä oli terästehtaan toimihenkilö, jonka työpaikan muuttumisen takia Erich kävi kouluun Grazissa ja kirjoitti ylioppilaaksi 1940 reaaliylyseossa. Tämän jälkeen hän suoritti vuoden työpalvelun ja sen jälkeen astui Reichswehrin palvelukseen. Mistään lukuisista kirjeistä ei käy selville, mitä kautta hän tuli Ouluun ja mikä oli hänen joukko-osastonsa. Kirjeistä voi lukea monista siirroista ja siirtymisistä, mutta ei paikkakunnista. Kun ensimmäinen kirje sodan ajalta on päivätty 27.11.1942, on viimeisen päiväys 22.9.1944, jolloin suomalais-saksalainen aseveljeys oli muuttumassa vihollisuudeksi.

Tipalalainen suomalainen tyttö taas oli Anja, joka oli syntynyt litissä 23.6.1924 ja muutti Helsingistä Ouluun kesällä 1939. Isä siirtyi tuolloin Oulun seudun kansakoulujen tarkastajaksi ja Anja-tytär kirjoittautui Oulun tyttölyseon viidennelle luokalle 1.9.1939. Helsingissä koulu oli ollut Helsingin tyttönormaaliylyseo. Perhe asui Uusikatu 66:ssa. Anjalla oli sisarensa kanssa yhteinen huone, mutta siskon lähdettyä opiskelemaan Anja sai asua 15 neliömetrin huonetta yksin, kuten tyttölyseon arkisto tarkkaan kertoo. Harrastuksiksi on merkitty Karjala-seura ja toverikunta.

Isä saattoi olla tyytyväinen tyttärensä koulumenestykseen. Kahdeksannella luokalla lukuvuonna 1942-1943 Anja oli jo luokkansa paras, keskiarvo oli tuohon aikaan huikea 8,82. Saksa oli vielä tyydyttävä 8. Luokka oli pieni, vain 10 oppilasta ja kaikki tunsivat toisensa hyvin. Kun tultiin 1943-1944 yhdeksännelle luokalle ja ylioppilaskirjoituksiin, oli Anja edelleen parantanut todistustaan: keskiarvo oli ylioppilastodistuksessa 9,04, seuraavalla oli 7,83. Saksan kieli oli noussut yhdeksään, kympejä oli kemiasta, urheilusta ja kaunokirjoituksesta. Ainoa kahdeksikko oli kotitaloudesta. Talvisodan ja jatkosodan Oulun pommitukset eivät saaneet ahkeraa tipalalaista pois tolaltaan; neljän samaan aikaan kirjoittaneen luokkatoverinsa joukossa hän oli ahkera ja rauhallinen primus.

Kun kaksikymmentävuotias itävaltalais-saksalainen sotilas ja kahdeksantoistavuotias lukiolaiylyttö tapasivat syystalvella 1942, he lupasivat kirjoittaa toisilleen. Tämän lupauksensa he täyttivät ahkerasti ja kirjoittivat omista kuulumisistaan pitkästi ja seikkaperäisesti. Aluksi Anja pyysi, että Erich korjailisi hänen kielivirheitään. Näin hän tekikin, mutta pian kirjeissä ei enää tarvittu mainintoja virheistä. Saksan kieli alkoi luistaa hyvän kouluopetuksen ja vilkkaan kirjeenvaihdon seurauksena. Nuoret kertoivat toisilleen elämästään ja tulevaisuuden suunnitelmistaan. Anja sai lukea Itävallan kauniista vuoristomaisemista, kasveista, Erichin perheestä ja etenkin hänen sisarestaan. Poliitikasta ja sodasta ei kirjeissä puhuttu. Kova sodan maailma oli kirjeenvaihdon ulkopuolella. Vasta Erichin lähettämä seitsemäs kirje 20.2.1943 kertoo, että hän otti mielihyvin vastaan Anjan esittämän siirtymisen sinutteluun. Erich kirjoittaa halunneensa itse esittää sinutteluun siirtymistä, mutta ei ollut uskaltanut, kun ei tarkkaan tuntenut suomalaisten tapoja. Nyt hän oli tyytyväinen. Kirjeenvaihto voisi muuttua entistä toverillisemmaksi (kameradschaftlicher) ja helpommaksi. Vaikka kieli jo sujuikin, kirjeenvaihdon rinnalla joskus puhelimitse käydyt lyhyet keskustelut saattoivat johtaa väärinymmärryksiin, jopa uhkauksiin ”jäähvyäskirjeistä”. Erich oli vielä epätietoinen, miten Anjan Aarne Topias -isä puheluihin suhtautui. Tämäkin oli kovin tavallista eikä lainkaan vain sodan oloihin liittyvää. Toisaalta Anja muistaa vieläkin sen, kun he erään Erichin Oulussa käynnin jälkeen kävelivät Oulun asemasilalle hyvästelemään toisiaan, löytyikin isä läheiseltä penkiltä istumassa sanomalehden takana. Kansakouluntarkastaja-isä ei halunnut tyttärensä joutuvan huonoille teille.

”Mit innigen Küssen”

Pitkissä kirjeissään - yhteensä neljän sotavuoden ajalta on konekirjoitetuksi tekstiksi saatettuja Erichin kirjeitä 80 sivua - nuoret lupasivat kaikissa oloissa jatkaa kirjeenvaihtoaan ja ystävyystään. Syyskuun 12. päivänä 1944 päivätyssä kirjeessään Erich vakuuttaa ja toivoo ystävyden jatkuvan. Hän harmittelee, että kirjeet eivät ole muuttuneet rakkauskirjeiksi. ”Eikö se olekin meidän vikamme, ettemme ole sitä tehneet”, kysyy Erich eikö enää salaa tunteitaan: ”Ja siehst Du, verliebt sein ist eben auch sehr schön. Ich hab ja nie gedacht, dass es so kommen würde.” Seuraava kirje 22.9.1944 onkin sitten jäähvyäskirje, jonka Erich saattoi toimittaa jonkun suomalaistyön kautta Anjalle. ”Kaipuuni Sinuun on kasvanut jo niin suureksi, että en voi irrottaa ajatuksiani Sinusta.” Kirjeen lopussa on kauniit terveiset Anjan vanhemmille ja sisarelle ja Anjalle erityisesti onnea ja kaikkea hyvää ”mit innigen Küssen”. Suomeen ja suomalaiseseen nyt jo nuoreen naiseen ihastunut itävaltalais-saksalainen sotilas uskoi kuitenkin tulevaisuuteen tuntematta kaikkia niitä pian edessä olevia synkkiä vaiheita, jotka johtivat taisteluihin suomalaisten ja saksalaisten kesken ja lopulta sotavankeuteen Kolmannen valtakunnan tuhoutuessa kesällä 1945. Toiveensa hän kuitenkin lujasti kirjasi rakkaalle Annchenilleen: ”Ich hoffe auch, dass noch nicht aller Tage Abend ist und dass wir uns doch noch einmal wiedersehen. Vielleicht hast Du doch noch einmal die Möglichkeit nach Deutschland zu kommen, oder umgekehrt, ich nach Finnland. Das wäre wirklich wunderbar. Wir müssen eben alle Hoffnung auf die Zukunft setzen” (Toivon vieläkin, etteivät kaikki päivät vielä ole illassa ja että voisimme vielä kerran tavata. Ehkä Sinulla on joskus mahdollisuus matkustaa Saksaan tai minulla Suomeen. Se olisi todella ihmeellistä. Meidän täytyy asettaa kaikki toivo tulevaisuuteen).

Kohtalo oliikin armollinen. Erich selviytyi hengissä sekä sodasta että sotavankeudesta. Heti kun hän sai luvan kirjoittaa ulkomaille, hän lähetti Annchenilleen kirjeen 3.1.1946. Siitä alkoi uusi ja vilkas kirjeenvaihto, joka jatkui Erichin avioliittoon saakka ja muutamana kirjeenä vielä sen jälkeenkin. Lääketieteen opinnoista haaveillut sotilas oli tehnyt käytännöllisen ratkaisun: hänestä tuli opettaja. Ensin peruskoulun, sitten ylemmän

tason ja vihdoin suuren koulun rehtori. Anjalle tuli kirjeitä, jotka kertoivat Itävallan oloista, mutta ennen kaikkea tavallisesta elämäntavasta ja vihdoin myös tieto, että Erich oli avioitunut Ilonka Csajkan kanssa 3.12.1949. Sitten tulikin tieto heidän vanhimman poikansa syntymästä 14.6.1950. Vielä kirjejoulukortti 22.12.1952 ja pääsiäiskortti 1953 tavoittavat Anjan, joka syyskesällä 1944 oli muuttanut Tampereelle. Isä oli valittu Ikaalisten piirin kansakoulujen tarkastajaksi. Anjasta tuli farmaseutin sijasta lastentarhanopettaja. Kirjeenvaihto loppui 1953 hänen tahdostaan.

"...noch einmal wiedersehen"

Mutta syyskuussa 1944 Erichin esittämä toivomus olikin jäänyt elämään. Kun Anja oli kielikursseilla Itävallassa, hän päätti ikään kuin sattuman oikusta ottaa selville Wienin puhelintuettelosta, löytyisikö Erich Haimann-nimistä henkilöä. Löytyihän se. Anja kävi osoitteen mukaista taloa katsomassa, mutta ei mennytkään sisään. Suomeen palattuun hän kirjoitti 9.1.1989 jännittynein mielin tähän osoitteeseen. Kohtalo puuttui onnellisella tavalla asioihin: Erich Haimann, jolle Anja kirjoitti, ei ollutkaan se "oikea" Erich. Mutta hän oli kuitenkin henkilö, joka saattoi oikean Erichin osoitteen Anjan tietoon ystävällisellä kirjeellä.

Mitä sitten tapahtui, on jälleen Oulun apoteekin ovelta syyskuussa 1942 alkanutta historiaa: Anja ja Erich aloittivat uudelleen kirjeenvaihdon 1989. Erichin ennustama tapaaminen - sekin sekä jännittävien että monia vaiheita edeltäneiden tuskaisten epärointien jälkeen - onnistui kesäkuussa 1989. Tämän jälkeen "saksalaisen sotilaan käden

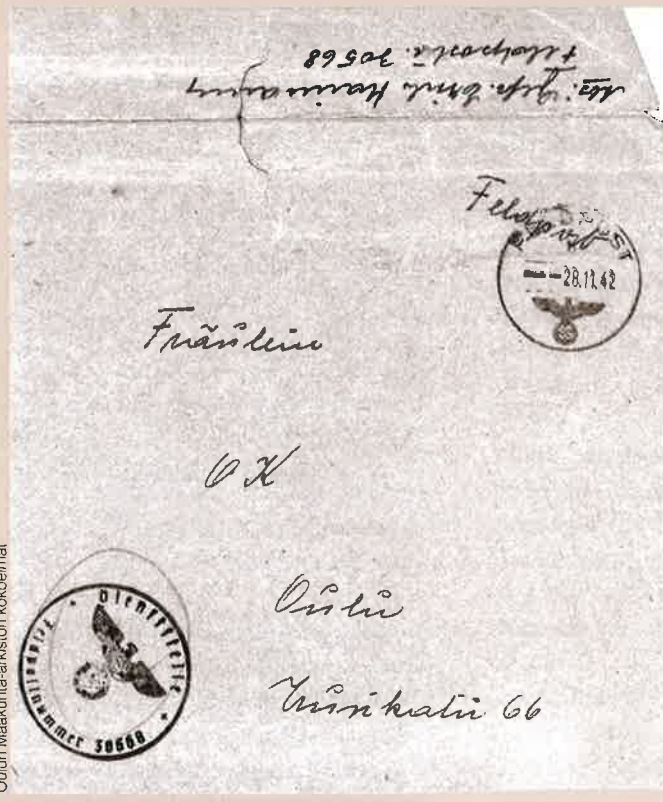
kosketus" jatkui tammikuuhun 1998 saakka, jolloin Annchen ja Erich tapasivat toisensa Haimannin perheen kotona kauniissa Mürzzuschlagissa viimeisen kerran. Toisen maailmansodan veteraani, opettaja, rehtori ja kouluneuvos, puoliso, isä, appi, isoisä, lanko ja eno Erich Haimann kuoli 5.6.1999 77 vuoden ikäisenä. Häntä jäi suremaan lähiomaisten rinnalla Tampereella oululainen Annchen.

Surun keskellä sadat kirjeet ovat muistuttamassa sodasta, mutta myös ihmisen elämästä, jonka rikkautta ei edes julma sota voi viedä pois. Vielä jouluna 2001 Haimannin perhe sai jouluterveiset Tampereelta samoin kuin Annchen saattoi tuntea "saksalaisen käden kosketuksen" itävaltalaisesta joulupaketista.

PS.

Syyskuussa 1998 toimittaja Rauni Järvi-lehdon kanssa teimme radio-ohjelman "Suudelmin suljetut kirjeet". Ohjelman jälkeen tuli monia viestejä. Tamperelainen ohjelman kuunnellut Anja halusi tavata ja monien kalenteriongelmiensa jälkeen tapaaminen onnistuikin työhuoneessani Oulun maakunta-arkistossa. Mieliinpainuvan tapaamisen aikana kuulin edellä kerrotun kauniin tarinan ja näin kauniisti säilytetyt kirjeet ja kortit. Olen kiitollinen sekä herkästä tapaamisesta, kerrotuista muistoista että luvasta tuoda tämä tarina kirjallisena Oulun Veteraanikirjaan. Tiedän, että näin kirjoitettuna "Saksalaisen sotilaan käden kosketus" on vain aavistus kaikesta siitä elämästä, mitä todellisuus vuosien 1942-1998 aikana Annchenille ja Erichille oli.

Samuli Onnela

Liebe Fräulein Anja!
 27. 11. 42
 Hier da ich mich erlösende bei meinem Kameraden
 angeschlossen bin, will ich meine Besprechungen gleich
 einlösen und Ihnen solches kleine Briefchen schreiben.
 Doch, ob Sie es, wie ich sperade ich, mögliche mich meine
 Gedanken mitteilen mag, wie ich in der Lage bin. Aber Sie dürfen
 mich allerdings nicht böse sein. Ich möchte mich hier
 wissen, dass bei uns bei Ihnen gleich das was wir täglich
 sind das kann man sich nicht ohne seine deutschen Sol-
 daten sagen. Ich möchte jetzt natürlich sagen, dass ich
 habe sie ja ja wie Sie recht. Hier kann man sich fast gar nicht
 und sind die Probleme von mir, habe ich mich immer
 gegeben. Aber trotzdem, diese Probleme müssen sie mir
 wichtig zu billigen. Ja? Es versteht ja doch nicht gehen
 den gibt sie Ton.
 Hier kann man es ja so ein bisschen wie Sie können
 gelernt habe. Doch leider haben wir keine in Wien ganz
 mehr. Aber hätte ich keine in Wien oft, was mich in
 die für mich ist es immer schön ist; Sie, liebe Fräulein Anja
 hätte ich mich immer gegeben, da wir ja nicht

tisessa tilassa olleesta Keski-Euroopasta Suomeen.

Äitien omien ilmoitusten mukaan oli Oulussa vuosina 1941 – 1946 syntyneistä aviottomista lapsista 47:llä saksalainen isä. Absoluuttisesti ja suhteellisesti eniten lapsia syntyi vuonna 1944, jolloin 18:lla sadasta syntyneestä lapsesta oli äidin ilmoituksen mukaan saksalainen isä. Edellisenä vuonna määrä oli ollut 16 lasta. Lastenvalvoja epäili kuitenkin määrään nousseen lähes kaksinkertaiseksi, ja niinpä yli neljäkymmenen lapsen isäksi merkittiin ”saksalainen sotilas” siitäkin huolimatta, että äiti kiisti asian ehdottomasti. Viranomaisena ei ole tässä yhteydessä mitenkään perustellut, mihin hänen olettamuksensa isän kansalaisuudesta perustui. Mutta merkinnät lisääntyivät ajankohtana, jolloin saksalaisille syntyneiden lasten elatuksesta oli tehty sopimus. Suomen sosiaaliministeriö ja Saksan puolustusvoimat olivat sopineet elatusmaksujen suorittamisesta niissä tapauksissa, joissa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isä oli saksalainen sotilas. Näissä tapauksissa Saksan valtio – eikä siis suomalainen kunta kuten muutoin olisi ollut asianlaite – maksoi äidille avustusta synnytyksen aiheuttamiin kuluihin, ja sen jälkeen elatusapua niin kauan, kuin Saksan sotavoimat olivat Suomessa. Koska elatusapua koskeva sopimus allekirjoitettiin melko myöhäisessä vaiheessa sodan loppupuolella, ei kovin moni äiti ehtinyt päästä elatusavun piiriin niissäkään tapauksissa, joissa isä oli tunustanut lapsensa.

Oululaisten ja saksalaisten kesken sattui ajoittain yhteenottoja, joista kuvaava esimerkki oli Linnansaareissa helmikuussa 1942 sattunut välikohtaus. Kaksi suomalaista sotamiestä, Tauno ja Ahti, olivat olleet lauantaista viettämässä Kauppahotellissa. Sieltä he olivat läheneet kohti Tuiraa, kun Pokkitörmällä oli tullut vastaan pari saksalaissotilasta naisseurassa. Ahdin kertoman mukaan Tauno oli sanonut jotakin saksalaisille, jotka olivat välittömästi kääntyneet ympärillä tikkaita käsissä. Taunon mukaan saksalaisia oli puhutellut joku sattumoi-

sin paikalle tullut tuntematon siviilimies sanoen: ”Nuo ne kyllä tyttöjä saa, mutta me ei”, minkä jälkeen saksalaiset olivat lyöneet häntä. Saksalaiset, Richard ja Kurt, puolestaan todistivat Taunon sanoneen heille: ”Saksa-satana-bergeli”, ja vetäneensä pian tämän jälkeen veitsensä esiin. Tilanne oli edennyt käsi-rysyksi.

Edellä kuvatun kaltaiset humaltuneiden kiihkoilut oululaisten naisten seurustelusuhteista aiheuttivat eniten selkkauksia aseveljesten välille. Keskinäinen kahinointi oli kuitenkin harvoin seurauksiltaan vakavaa, eikä yhteenottoja sattunut erityisen usein verrattuna esimerkiksi Kemiin ja Rovaniemeen.

Vieraiden läsnäolo ei sanottavammin vaikuttanut oululaisten jokapäiväisen arjen sujumiseen. Kaupunkilaisten muistaman mukaan saksalaisten kanssa tultiin toimeen. Suhtautuminen vieraisiin vaihteli tavalla, jota kuvaavat hyvin virkamiesperheen pojan ja työläisperheen tyttären käsitykset saksalaisista.

”Omassa elinpiirissäni saksalaiset koettiin tervetulleiksi ryssä vastaan. – He olivat sivistyneitä ja ystävällisiä.”

”Saksalaisista ajateltiin, että ne olivat välttämätön paha.”

Merikosken voimalaitostyömaa kuului niihin työmaihin, joissa työskenteli niin suomalaisia, saksalaisia kuin venäläisiäkin. Voimalaitostyömaalla samoin kuin muutamissa muissa kaupungin rakennuskohteissa sekä saksalaisten parakkityömailla työskennelleisiin venäläisiin sotavankeihin suhtauduttiin sekä myötätuntoisesti että pelokkaasti, kuten koulutyttöjen käsitykset ja havainnot kertovat:

”Sahalla oli töissä sotavankeja, ja naiset säälivät niitä ja veivät niille leipää.”

”Sotavankeja oli Oulun Hietasaareissa, joitakin pidettiin hyökkäävinä.”

Kaikenlainen yhteydenpito sotavankeihin oli kielletty rangaistuksen uhalta: heitä ei saanut puhutella eikä heille saanut antaa mitään ilman sotilasviranomaisen lupaa. Kävi kuitenkin toistuvasti niin, että kun sotavankeja vietiin Merikosken saunaan illalla, lähitalojen

naiset heittelivät vangeille leipää var-tiosotilaiden kielloista huolimatta. Muutamat naiset joutuivatkin poliisilaitokselle tekemään selkoa rikkomuksestaan. He eivät perustelleet toimintaansa, tai ainakaan sellaista perustetta ei ole kirjattu muistiin, tuntemallaan säällillä, vaikka muista yhteyksistä käy ilmi, että sotavankien surkea olemus riipaisi monia kaupunkilaisia. Näyn herättämistä ikävistä tuntemuksista irrottauduttiin toteamalla tällaisten ilmiöiden kuuluvan sota-aikaan, eikä yksittäisellä kansalaisella ollut mahdollisuutta eikä oikeutta puuttua asioihin. Oma tekoaan vähätteli muuan tuuralainen Helvi-rouva huomauttamalla poliisille, ettei hän suinkaan ollut antanut leipää vangeille, vaan ”nakannut”. Naisten oli myös selitettävä, mistä heillä oikein riitti leipää tällaiseenkin tarkoitukseen.

Maaseudulla, jossa sotavangit asuivat ja tekivät työtä talonväen kanssa, yhteydenpito oli luonnollisempaa kuin kaupungissa. Sotavanki oli kuitenkin vihollinen, ja vihollista kohtaan tunnettu pelko esti toisinaan naisväkeä ottamasta sotavankeja taloihin aputyövoimaksi.

Poikkeusajan moraalit

”Nykyisen ajan henki on taipuvainen materialismiin. Ei hevin tunnusteta niitä henkisiä arvoja, joista esi-isämme ovat voimansa ammentaneet vaikeina päivinä. – Nuorisomme on kaltevilla pinnalla ja eteemme nousee kysymys, mihin ollaan menossa, sillä pian he, jotka tänään tanssien ja juopotellen valmistautuvat elämää varten, ovat vastuussa kansamme hyvinvoinnista ja seuraavan sukupolven kasvattamisesta elämäkelppoisiksi kansalaisiksi.—Mitä voidaan tehdä?”

Kaleva 3.9.1942.

Se moraalinen ryhti ja yhteinen tahto, joka oli ollut tyypillistä talvisodan ajan suomalaisille, mureni vähitellen jatkosodan kuluessa. Talkootoimintana näkyneen yhteisvastuun ja uhrimielen rinnalla lisääntyi myös oman voiton pyynti ja toisten hätätilan hyväksikäyt-

Sotavankileiri 19 Oulussa

Oulun varuskuntaan perustettiin vuoden 1941 lopulla sotavankileiri 19. Sen esikunta sijoitettiin tyttölyseolle ja vangit Merikosken voimalaitostyömaalle ja maataloustöihin eri puolelle Pohjois-Suomea. Leirin päällikönä toimi 21.6.1942 lähtien majuri Jalmari Louhimaa.

Sotavankileiri 19:n alaisuuteen sijoitettujen sotavankien määrä kasvoi koko sodan ajan. Kesäkuun alussa 1942 vankeja oli yhteensä 360, joista 136 oli sijoitettuna Merikosken työmaaparakeihin ja loput maataloustöihin eri puolille Pohjois-Suomea. Pääosa maataloustöihin menneistä vangeista sijoitettiin kuntien työvoimalautakuntien alaisuuteen, mutta myös jotkut yksityiset maanviljelijät ottivat vankeja omaan valvontaansa. Kesän 1942 loppuun mennessä vankimäärä kaksinkertaistui. Hietasaareen perustettiin kesän aikana uusi leiriosasto III, johon sijoitettiin 65 vankia ja heitä vartioimaan kolme aliupseeria ja 12 vartiomiestä. Vangit työskentelivät kaupungin satamarakennustöissä. Vielä samana kesänä Hietasaareen sijoitettiin 130 vankia lisää. Monet leirille tulleista vangeista ohjattiin eri yhtiöiden metsätyömaille, koska myös ne kärsivät sota-aikana työvoimapulasta.

Merikosken leiriosasto lakkautettiin kesän 1942 aikana. Sen tilalle rakennettiin Nuottasaareen uusi sotavankileirin keskusosasto, johon siirrettiin myös aiemmin kunnalliskotiin majoittunut vartiomiestistö. Nuottasaareen sijoitetut vangit olivat itse rakentamassa ja kunnostamassa vankileirin tiloja. Tämän jälkeen Nuottasaaren osaston vankeja sijoitettiin muun muassa Oulu Osakeyhtiön palvelukseen. Hietasaaren osaston vankeja sijoitettiin satamarakennustöiden ohella Wiljo Byström & Co:n ja Herman Andersson Oy:n palvelukseen.

Kesän 1942 aikana elintarviketilanne Oulussa oli kireimmillään. Tämän lisäksi Ouluun tulleet venäläisvangit olivat jo leirille tullessaan heikossa kunnossa. Kesäkuun 1942 aikana yhteensä kahdeksan vankia kuoli puutteellisesta ravinnosta ja yleisestä heikkoudesta johtuen Oulun sotavankileirillä. Tästä huolimatta ainakin kaksi vankia oli riittävän hyvävoimaisia voidakseen yrittää karkumatkalle. Toinen karanneista saatiin kiinni, mutta toisen kohtalosta ei ole tietoa.

Sotavankileirin upseeriston ja miehistön valmiutta pyrittiin pitämään yllä järjestämällä talvisin hiihto- ja kesäisin ammunta- ja juoksukilpailuja. Upseereista parhaiten hiihtokilpailuissa menestyi vänrikki Antero Laurikainen. Hiihto-, juoksu- ja ammutakilpailujen päättäjäiset ja palkintojenjakotilaisuudet järjestettiin yleensä Seurahuoneella.

Urheilukilpailuista huolimatta leirillä palvelleiden asevelvollisten viereys ei tahtonut pysyä yllä puuduttavissa sotavankileirin rutiineissa. Kesällä 1943 paljastui Oulun varuskunnan komentajan everstiluutnantti Kaarlonsen tekemässä Nuottasaaren keskusleirin tarkastuksessa, että leirillä valitsi huono järjestys ja epäsiisteys. Moitteeksi leirin huonosta kunnosta Kaarlonsen määräsi 14 vuorokauden poistumiskiellon leirin aliupseeristolle ja miehistölle.

Leirin vankimäärä kasvoi koko sodan ajan varsin tasaisesti. Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana kesällä 1944 leirille kuitenkin virtasi vankeja huomattavasti nopeampaan tahtiin kuin rauhallisempina sotakuukausina. Elokuun alussa 1944 sotavankileiri 19:n alaisuudessa oli jo 2 195 sotavankia. Valtaosa vangeista, reilut 1 600, oli edelleen maatalous- ja metsätöissä. Loput olivat Oulussa lastaus- ja teollisuustöissä.

Välirauhan solmimisen jälkeen syyskuun 7. päivänä 1944 saatiin Haukiputaan työvoimapäälliköltä tieto, että saksalaiset aikovat viedä Oulusta pohjoiseen päin menevän tien varrella olevat sotavangit mukanaan. Oulusta lähetettiin välittömästi matkaan luutnantti Pietilä poistamaan vangit tien läheisyydessä sijaitsevista taloista.

Lokakuun 3. päivänä 1944 valvontakomission edustajat kävivät ensimmäistä kertaa katsomassa Oulussa venäläisiä sotavankia. Tämän jälkeen sotavankileiri 19:n alaisuudessa olleita leirejä alettiin lakkauttaa. Venäläisvangit palautettiin Neuvostoliittoon neljässä erässä. Ensimmäinen reilun viidensadan vangin palautuserä lähti Oulusta 15.10. ja viimeinen 24.10. Tämän jälkeen leirin nimi muutettiin Sotavankileiri 41:ksi. Ensimmäiset uudet vihollisvangit, saksalaiset, tulivat 28.10.

Jouni Similä

täminen. Aatteellisuus ei kantanut arjen harmauden yli, ja sotaväsymys alkoi painaa kotirintamalla. Oulussa kuten muuallakin maassa tämä näkyi alkoholin käytön, pikkurikollisuuden ja epäsiiveillisyyden lisääntymisenä. Erityisen huolestuttavana pidettiin naisten ja nuorison elämäntavoissa ja -asenteissa tapahtunutta muutosta. Syyksi ilmiöön mainittiin sota-ajan luoma vahingollinen ilmapiiri, jonka myötä alkoholin nauttimisesta oli tullut tapa ja ajanviette.

Alkoholin saatavuutta oli heti sodan alussa rajoitettu siten, ettei väkijuomia saanut myydä laisinkaan, ja vain viinien ja oluen anniskelu oli sallittu. Oululaisesta katukuvasta päätelleen oli viinaa kuitenkin ollut saatavilla riittävästi. Väkevien myyntikielto oli voimassa vain valtakunnan pohjoisissa ja itäisissä osissa, mistä oli seurauksena tavattaman vil-

kas kuljetus etelän kosteilta seuduilta pohjoisen kuiville alueille. Oululaisia ärsytti näiden toimitusten aikaansaama siivo paikkakunnalle tulleissa junissa. Osa tuontilastista oli myyty matkan aikana, ja seurauksena oli juopottelua, yleistä kurittomuutta, rikottuja ja liattuja vaunuosastoja. Kun viinaa ryhdyttiin sitemmin myymään myös oululaisissa myymälöissä, herättivät hinnan korotuksista huolimatta syntyneet jonot kansalaisissa pahennusta, ja yhä lisääntyneen käytön hillitsemiseksi pohdittiin milloin jakelun säännöstelyä, milloin ostajien tarkkailua ja jopa kieltolakia. Välillä kansalaisia innostettiin raittiuden ystäviksi erilaisin tempauksin kuten raittiiden kuukausien merkeissä motolla "Suu nappiin eikä tippakaan". Tempaus ei ainakaan Oulussa saavuttanut suurta menestystä. Alkoholin myynti

kyllä väheni, mutta se johtui pääasiassa siitä, että liike oli ollut suljettuna seitsemän päivää.

Siveellisen ryhdin herpautuminen ja tapojen hillittömyys näkyi kaupungeissa mm. ravintolaelämän vilkkautena ja yöhulinoitina. Sotien aikana voimassa ollutta tanssikieltoa rikottiin yhä useammin. Nuorison perinteinen koontumispaikka oli ollut Kirkkokatu, mutta nyt tyttöjä ja poikia kehoitettiin jo pimennystenkin vuoksi luopumaan tästä tavasta. Olihan tarpeetonta tuhlata taskulamppuja patteripulan aikana ilta-kävelyyn. Nuorison huvittelunhalua sinällään ymmärrettiin, mutta se oli saatava kanavoitumaan toisella tavalla: nuorisoseurojen ja kaupungeissa raittiusseurojen työtä vaadittiin tehostettavaksi kokoamaan nuorisoa yhteen ja iskostamaan oikeita ihanteita. Yleisen

menon hillitsemiseksi Ouluunkin julistettiin nuorison ulkonaliikkumiskielto, joka ei toiminut toivotulla tavalla. Se ei onnistunut pitämään alaikäisiä poissa kaupungilta, mutta tuotti sen sijaan monet sakkorangaistukset henkilöllisyyspaperinsa väärentäneille nuorille.

Sodan pitkittymisen haittavaikutukset näkyivät selvimmin lasten ja nuorten elämässä, ja ne olivat heijastusta aikuisen elämän ja elämäntapojen muuttumisesta. Lasten ja nuorten henkilöiden rikollisuus lisääntyi huomattavasti. Alaikäiset pojat sortuivat anastuksiin, joiden kohteena olivat usein ampumaseet ja -tarvikkeet. Poikajoukkojen tekemiin omaisuusrikoksiin mainittiin syyksi myös alkoholi ja tupakka, joiden käytön moni koulupoika oli jo opetellut, mutta taskurahat eivät riittäneet harrastukseen. Omaisuusrikollisuutta oli pidetty aiemmin pidetty ”köyhien” rikoksina, joita olivat tehneet puutetta kärsineet. Mutta nyt joukossa oli niitäkin, joiden kodit olivat ns. hyvin toimeentulevia. Nuorimmat rikoksista syytetyt, vain kuusi-seitsenvuotiaat, olivat tempautuneet toimintaan mukaan isompien perässä silkkaa ajattelemattomuuttaan ja joutilaisuuttaan. Vanhemmat eivät ennättäneet monien velvoitteidensa vuoksi valvomaan lastensa toimia eikä koulukaan vinyt koululaisten aikaa, sillä niin lukuvuosien kuin koulupäivien pituutta oli sodasta johtuvista syistä reippaasti lyhennetty. Pikkurikollisuudesta oli tullut tapa ja ajanviette.

Ongelmien taustalla olivat paitsi toimeettomuus myös kotiolut. Monet perheet asuivat tavattoman ahtaasti ja sen myötä epäviihtyisästi, joten jälkikasvu oleili mieluummin kaupungilla kuin kotona. Kodin ilmapiiri saattoi sekoin olla vähemmän viihtyisä, mistä kertoivat karua kieltään mm. avioerotilastot. Perheiden hajoaminen, kiireinen kotielämä sekä äidin ansiotyö johtivat kasvatuksen laiminlyönteihin. Tilanne oli ristiriitainen: toisaalta jokaisen, myös naisten, panosta tarvittiin, mutta sillä vaarannettiin nuorten tasapainoisen kasvun mahdollisuus. Vanhempien arvovalta oli myös laskenut, mihin Oulun

kirkkoherran mukaan olivat syynä lukuisat sivukasvatatjat kuten koulu, toverit, yhdistykset ja maanpuolustusorganisaatio. Vaikka näiden tavoitteet olivat hyviä, niiden kotielämää pirstova vaikutus oli ilmeinen.

Syynä lasten ja nuorten rikollisuuteen oli siis itse sotatila, jolle ei kuitenkaan voitu mitään. Syypääksi nimettiin milloin sodan raaistava ilmapiiri, milloin vanhempien välinpitämättömyys. Viranomaisten toimenpiteitä vaadittiin kohdistettavaksi paitsi nuoriin myös heidän vanhempinsa, siis käytännössä yleensä äitiin.

”Heidät (kaupungilla tavatut nuoret) pitäisi kuljettaa poliisin suojiin, jonne myöskin heidän vanhempansa pitäisi kutsua toimeenpanemaan laiminlyötyä kotikuria.”

Kaleva 21.6.1942

Poliisin kanssa tekemisiin joutuneiden poikien vanhemmat saivatkin tehdä viranomaisille selkoa siitä, kuinka aikovat palauttaa jälkikasvunsa takaisin kaidalle tielle. Useimmille heidän lastensa tekemiset olivat täydellinen yllätys.

Vanhempia kehoitettiin myös joko osallistumaan lastensa kanssa tai ainakin kannustamaan heitä mukaan aatteelliseen yhdistystoimintaan. Toisaalta kuitenkin ideologiset pyrinnot kanavoituivat yleensä työnteoksi, mikä ei ollut pelkästään positiivinen ilmiö siitä huolimatta, että sillä autettiin huonopiosaisia ja luotiin yhteisvastuun henkeä. Henkisen ilmapiirin vaalimisen tärkeä tehtävä jäi silloin helposti käytännöllisten ja arkisten askareiden, talkootöiden ja mottien teon jalkoihin. Uurastettuaan oman panoksensa moni nuori rentoutui ylevien henkisten aatteiden sijasta mieluummin profaanin ajanvietteen kuten esimerkiksi elokuvien parissa. Mutta näin arveltiin juuri päädytyn sota-ajan ei-toivottuun ilmiöön, lasten ja nuorten elämän raaistamiseen. Kotirintaman kantamaan vastuuseen kuului siis myös olosuhteiden vuoksi visainen kasvatustehtävä.

Sielun ja mielen virkistykseksi

Huvitilaisuuksien ja ajanvietteen järjestäminen oli tarpeellista vastapainoa sille jokapäiväiselle elämälle, jota leimasivat säännöstely ja pula, pimennysmääräykset ja ilmahälytysten pelko, ahtaat, kylmät asunnot ja epämukavuus sekä läheisten ikävöinti. Mielialan kohentamisesta ja kotirintaman hengen ylläpitämisestä huolehtivat kirkolliset ja maalliset tahot tarjoten niin hengellistä, henkistä kuin ruumiillistakin virkistystä.

Usko ja isänmaa muodostivat erottamattoman kokonaisuuden sodan aikana järjestetyissä juhlatilaisuuksissa. Virsien veisaaminen, saarnat ja rukoukset kuuluivat niiden ohjelmaan kuten luonnollisesti myös sankarihautajaisiin. Toukuun kolmas sunnuntai oli vuodesta 1940 alkaen omistettu kaatuneitten muistopäiväksi, ja sitä vietettiin kosket-tavin menoin muistaen kuolleita ja lohduttaen heidän omaisiaan. Päivä alkoi jumalanpalveluksella tuomiokirkossa, jonka yhteydessä kerättiin kolehti sotaleskien ja orpojen hyväksi. Puolen päivän jälkeen käytiin sankarihaudoilla, joissa vietetyn hiljaisen hetken aikana tuomikirkon tornista kaikuivat sielunkellot. Haudoilla laulettiin yleensä virret ”Oi kallis Suomenmaa” sekä ”Jumala ompe linnamme”. Kaupunkilaisia oli runsaasti paikalla niin jumalanpalveluksessa kuin sankarihaudoillakin. Juhlatilaisuuksien ja sankarihautajaisien hartaan hengellinen ja vaikuttava tunnelma on jäänyt elävästi ihmisten mieliin:

”En vieläkään voi itkemättä kuunnella Oi kallis Suomenmaa.”

”Sankarihautajaisien tunnelma oli juhlava ja surullinen: itkua ja valitusta.”

”Hautajaiset olivat järkyttäviä ja sydämeenkäyppiä.”

Oulussa kuten muuallakin maassa suruviestit kaatuneiden omaisille toi pappi. Mikäli hän ei ollut saapuvilla, sen hoiti kirkkoneuvoston jäsen tai muu luottamushenkilö. Vaikka tietojä rintamalla olleista odotettiin myös pahim-

Kuva Majja-Liisa Bäckerströmmin kokoelmat.

Jatkosodan sankarihautajaiset.

**Oulun sankari-
vainajien äidille.**

Tänään vietetään poikienne
muistojuhlaa poikienne, jotka
autoivat elämänsä isänmaan va-
pouden ja itsenäisyyden puolesta.
He antoivat elämänsä. Te äidit
annoitte rakkaimpane Teidän
uhrauksenne on suuri ja kallis.
Te tunnette syvästi, minkä olette
menettäneet.

Me muut osallistumme syvin
tuntein suruunne. Me kutkii tie-
dämme, että ilman näitä uhreja
olisi isänmaamme ja kansamme
elämä hukassa. Me toivomme,
että kerran vaikkene päivä, jolloin
kallisuuden uhrien ansiosta Suomi
on alkava uutta, entistä ehompaa
elämää, ja että Teidän äitien uhrit
muistetaan ja palkitaan.

Oulun kaupungin puolesta pyy-
dään esittää syvän osanottoni
Teille, äidit, tänään, vainajien
muistopäivänä.

Otto Karhi

paan varautuneena, oli sanoma oman lähiomaisen kuolemasta tyrmistyttävä. Myös ulkopuolisia järkyttivät nuorten miesten – he olivat usein myös nuoria aviomiehiä ja pienten lasten isä - kuolemat. Omaisia ei jätetty yksin suremaan, vaan heidän niin halutessaan pidettiin kodeissa rukoushetkiä. Asevelihengen tukeminen ja vahvistaminen oli seurakunnan toiminnassakin keskeinen tavoite. Kirkon järjestämiä kristillisisänmaallisia tilaisuuksia olikin tarjolla viikon jokaiselle päivälle ja kaikenikäisille kaupunkilaisille. Pyhäkoulussa, iltakirkoissa, seuroissa, perheilloissa, raamattutunneilla ja ulkoilmakokouksissa tehtiin hengellistä ja henkistä herätystyötä kansan puolustustahdon ylläpitämiseksi.

Kaupunkilaiset eivät kuitenkaan tukeutuneet seurakuntansa tarjoamaan huomaan yhtä luontevasti kuin aiem-

min. Kirkossakäynti, joka oli talvisodan aikana lisääntynyt, näytti jatkosodan kuluessa tasaisesti vähenevän. Päiväjumalanpalvelus tuomiokirkossa tosin kokosi kuulijoita lähes koko salin täyteen, noin 900 henkeä eli 5 % seurakuntalaisista. Kirkossakävijöiden määrä tuntuu Oulun seurakuntalaisten nykyiseen osallistumisaktiivisuuteen verrattuna huomattavalta, sillä se oli viidestä kymmenkertainen (seurakunnasta riippuen) vuoteen 2000 verrattuna, mutta tuolloin kirkon ja ehtoollisen vieton unohtumista pidettiin huolestuttavana ilmiönä. Sen eräänä syynä pidettiin sitä, että pyhäpäivän viettoa häiritsivät harrastukset kuten huvittelu ja urheilu sekä työnteko. Naisten oli pakko tehdä kotirintamalla töitä pyhäisinäkin, vaikka se ei ollut suotavaa. Lisäksi jatkosodassa luotettiin aseisiin ja aseveljeen, eikä turvaututtu samassa määrin Jumalan

apuun kuin talvisodan aikana. Kansan suhde kirkkoon ei ollut huonontunut, mutta se oli viilenemässä.

Kirkon rinnalla lasten ja nuorten uskonnollis-isänmaallisesta kasvatuksesta huolehtivat erilaiset järjestöt, joista tunnetuimpia olivat pikkulottien ja sotilaspoikien paikallisosastot. Sodan oli havaittu heikentäneen nuoren polven kansalaiskuntoa, kykyä toimia yhteiskunnan jäsenenä, mistä syystä aatteellisen ja käytännön työn yhdistävä harrastustoiminta oli tarpeen.

Tytöt ja pojat tekivät työtä isänmaan hyväksi osallistumalla avustavaan toimintaan kotirintamalla lähetteinä, palosammutustöissä, ilmatorjunta- ja väestönsuojelutehtävissä, talkoissa ja tempauksissa. Työn ja aatteen ohella huolehdittiin myös fyysisestä kunnosta ja virkistyksestä erilaisin urheilutapahtumien ja retkien.

Kirjeitä kaipauksesta ja ajankuluksi

”Aikani kuluksi enkä tunteitteni vaatimana tätä teen.”

Ote kenttäpostikirjeestä kotirintamalle

Kirjeenvaihto oli sodan ajan harrastetuimpia ajanvietto- ja seurustelumuotoja. Kotoa kirjoiteltiin niin rintamalla olleille omaisille, tuttaville kuin tunteettomillekin. Yhteydenpito omaisiin oli motiivina vilkkaaseen kirjeenvaihtoon, ja se oli osa henkistä huoltoa. Kenttäpostissa kulki myös monenlaista tarpeellista tarviketta rintamalla olleille. Tiukkenevan elintarviketilanteen myötä ruuan lähettämistä muodostui myös tärkeä, yhteenkuuluvuutta palveleva viesti: kotirintamalta muistettiin. Kenttäpostissa kulkivat kortit ja kirjeet maksutta sekä paketit alennetulla takalla rintamalle; lähetykset rintamalta kotiin olivat maksuttomia.

Jatkosodan alussa kenttäpostin kulua vaikeuttivat nopeat joukkojen siir-

rot, jonka johdosta kirjeet viipyivät matkalla ja ruokapakettien tuliaiset ehdivät pilaantua. Aemasodan myötä voitiin jälleen sallia aiemmin kielletty ruokatarvikkeiden lähettäminen, ja kirjeetkin löysivät perille. Samasta syystä myös miesten asemapaikat olivat kotiväellä selvillä, joten sitä tietoa ei ollut tarpeen kirjeistä sensuroida. Taisteluista, tappioista tai yhteyksistä vastapuolen sotilaisiin ei edelleenkään saanut kertoa. Rintamalta lähetetyistä kirjeistä tarkastettiin kahdeksan prosenttia, minkä lisäksi kirjeitä myös vain avattiin muttei tutkittu. Näin kirjeenvaihdon osapuolille välittyi käsitys tarkastuksesta.

Suurin osa sotilaan ajasta kului korusussa, jossa ei juuri ollut mahdollisuutta eikä rauhaa keskittyä henkisiin ponnisteluihin, mutta kirjeitä siellä sopi kirjoittaa. Kirjeitse käytiin perheneuvotte- lujä yhteisistä päätöksistä, huolehdittiin sukulaisista ja ystävistä ja kerrottiin tunteista hellyttävällä tavalla. ”Niin kauriisti se kiiltelee tuossa sormessani. Katselen sitä aina salaa jos en ole yksin. Yk-

sin ollessani annan sille aina suukkoja”, kertoi sulhanen kihlasormuksestaan. Mitä pitemmälle sota eteni, sitä keveämmiksi, arkisemmiksi ja ristiriitaisemmiksi tulivat kirjeisiin puretut tunteet niin rintamalla kuin kotonakin. Kirjeenvaihdosta kehittyikin suoranainen urheilumuoto, ja sotilaalla saattoi olla kymmeniä sanomalehtien kautta löydettyjä kirjeystäviä. Kenttäpostin määrää yritettiinkin tästä syystä rajoittaa mieskohtaisin kiintiöin.

Kenttäpostitervehdyksiä ja kirjeenvaihtotoiveita julkaistiin sanomalehdissä omina osastoinaan. Sanomalehti Kaleva julkaisi heinäkuusta 1941 alkaen otsikon ”Rintamatervehdyksiä” alla näitä kotirintaman ja rintaman välillä kulkevia viestejä. Aluksi viestit kulkivat vain yhteen suuntaan, kun sotilaat ja lotat lähettivät terveisensä kotiväelle ja tutuille. Tervehdyksessä ei luonnollisestikaan saanut ilmoittaa lähettäjien sijaintia eikä edes kenttäpostiosoitetta, vaan niissä mainittiin ainoastaan lähettäjien nimet ja sotilasarvot, toisinaan myös kotipaikkakunnat.

”Kunnioittaen pyydämme Kalevan välityksellä omaisille ja tuttaville tervehdykset täältä jostakin:

Kers. Heikki Kaarre, stm. Kalle Matlalampi, Aukusti Junila, Arvi Kuukasjärvi, Ville Männikkö; pastori T.R. Honkasalo.”

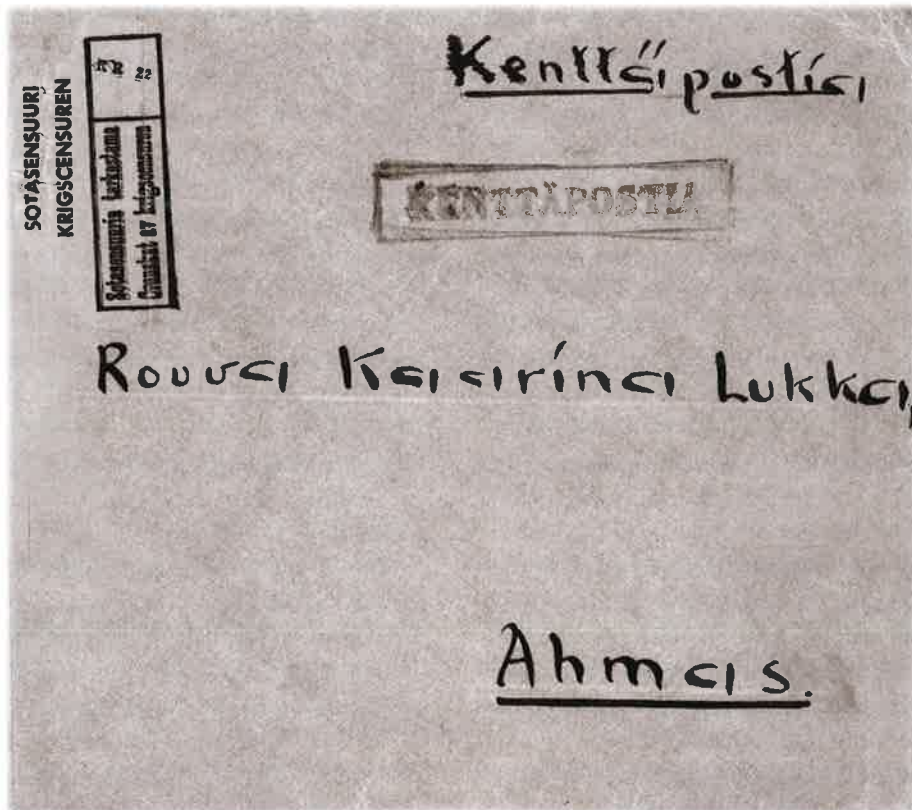
Tavanomainen ”Täältä jostakin” korvattiin usein ilmeikkäämmällä tavalla, ja tervehdyksiä alettiin osoittaa myös laajemmalle vastaanottajajoukolle:

”Lähetämme terveiset Uudesta Suomesta etummaisilta vartiopaikoilta.”

”Seuraavat Oulun pojat lähettävät reippaat terveiset vanhaan Suomeen tutuille ja tunteettomille.”

Myös Vanjain mailta, valheen rajan toiselta puolen, ulkomailta tai Kalevan laulumailta saapui tervehdyksiä, joiden lopuksi kerrottiin kirjeitten, korttien ja pakettien olleen tervetulleita. Nuoret miehet saattoivat tarkentaa, joskus ronskinkin jermuhuumorin sävyyn, kenelle kaikille lehdessä julkaistu tervehdys oli tarkoitettu:

”Seuraavat sotapojat lähettävät ter-

Kaarina Soinin kokoelma.

Kenttäpostia, Eino Lukan kirje rintamalta vaimolleen Kaarinalle heinäkuussa 1941.

Kuva Kalevan arkisto.

Illallinen ravintolassa. Ravintolat eivät kärsineet asiakkaiden puutteesta, vaikka pula näkyikin ruokalistoiissa.

Kuva Kalevan arkisto.

Kolmannen armeijakunnan rintamamieskuoro esiintyy Seurahuoneen portailla.

veisensä tutuille ja tuntemattomille tytötlapsille.”

”Hei neidit somat ja sorjat, vain ei saksalaisten orjat!”

”Rikkaat sotalesket ja virkanaiset, ymmärrätte kai vihjeen!”

Nuoret miehet rintamalla eivät olleet ainoita, jotka kaipasivat seuraa. Kotirintamalla jääneet tytöt huomasivat pian laittaa omat ilmoituksensa nimeen ja osoitteineen Rintamatervehdyksiin, ja niihin saattoivat ”urheat sotapojat” vastata henkilökohtaisesti.

”Hei sotapojat somat vaan ei toisten omat. Kirjeet kokoon kyhättä, tännepäin ne lykättä.”

”On nätit pojat mielessä, siks` muistakaat kirjeissä!”

Vilkaastakaan kirjeenvaihdosta ei välttämättä seurannut sen kummempaa, ei edes tapaamista. Oululaisella Kyllikillä oli 21-vuotiaana joukko kirjeenvaihtoystäviä rintamalla, joista vain yhden hän oli tavannut ja hänetkin vain kerran. Tämä junatuttu oli saksalainen, joka toimi Kyllikin kirjeopistona palauttaen saamansa saksankieliset kirjeet – korjattuina. Nuorison kirjeiden pääasiallinen tarkoitus oli - mikä myös ymmärrettiin - piristää rintamalla olleita.

”Täällä on jo todella pitkäveteistä, päivät ovat toistensa kaltaisia ja toimintamme on vaisua ja yksitoikkoista. Hie-man vaihtelua ja virkistystä ihminen toki kaipaa, jotta tuntisi olevansa elossa.”

Kirjeiden sisältö oli usein kovin muodollinen monine vointia koskeneine tiedusteluineen ja toivotuksineen, mikä vihjaa myös asian puutteesta. Ei kuitenkaan ollut mahdotonta, että sattumalta alkanut kirjeenvaihto johti tapaa-miseen ja lähempään tutustumiseen. Kirjeenvaihto oli myös monelle sota-aikana solmitulle avioliitolle tärkeä tutustumiskoulu, sillä yhteistä aikaa oli usein ehditty viettää todella vähän ennen avioliittopäätöstä. Nopea ratkaisu edellytti sukulaisiltakin sopeutumista ja uusia tapoja tehdä tuttavuutta:

”Tuntemattomalle Miniälle!”

Sydämelliset terveiset taas täältä ja paljon kiitoksia kirjeestänne joka tuli jo muutamia päiviä sitten. Onhan se haus-

ka saada kirjeitä ja siten vähän tutustua. Onhan se ensin hankalaa ihan vieraalle kirjoittaa, vaan kyllähän siihen vähitellen tottuu. – Laittakaa sitten kuvanne minullekin, minä laitan tämän kuvani että näette edes kuvasta anoppinne.”

Luvallisia huveja

Lauantaina 28.6.1941, kolme päivää jatkosodan alkamisen jälkeen, pidettiin Oulussa vielä kolmet tanssit. Samana päivänä oli jo annettu asetus julkisten huvien järjestämisestä, ja tämän jälkeen sallittuja huveja olivat elokuvat, teatterit ja konsertit sekä isänmaalliset ja muut juhlatilaisuudet, joiden pitämiseen poliisiviranomainen antoi luvan. Luvan saamisen edellytyksenä oli tilaisuuden asianmukainen sisältö, joka tarkoitti puheita, esitelmiä, lausuntaa, laulua, soittoa ja näytelmiä. Syksyllä 1942 ajanvietot saivat jo hieman kevyempiä muotoja: ilottelu ja pilailu sallittiin. Teatteritalossa järjestetyt ”Ikävääntorjuntailtamat” olivat suosittuja tilaisuuksia, joissa kuulijoille tarjottiin niin korkeakulttuuria kuin pelkkää hulluttelua kuten sotilasfarsseja. Pääsääntöisesti kansalaisia kehoitettiin kuitenkin noudattamaan malttia vapaa- ja juhlapäivien vietossa, ja niinpä juhlinta sujuikin ainakin ulkoisilta puitteiltaan vaatimattomasti. Sotavuosina eivät jouluvalot syttyneet koristamaan kaupunkia, eikä uutta vuotta otettu vastaan ilotulituksin. Mutta se ei estänyt kaupunkilaisia kokoontumasta niin kirkollisina kuin maallisinakin pyhinä yhteen ja osallistumaan yleisötilaisuuksiin, kuulemaan kuorojen esityksiä ja kohottavia puheita.

Tanssipaiikat pysyivät suljettuina koko sota-ajan, vaikka tanssin ja piirileikkien salliminen jakoi mielipiteitä. Nuorison tarve vaihteluun ja virkistykseen ymmärrettiin. Sitä samaahan tarvitsivat aikuisetkin selvittääkseen moninaisista velvoitteistaan. Tanssin salliminen ohjelmallisten henkisten iltamien yhteydessä järjestysmiesten ja poliisin valvonnassa sai kannatusta aikuisväestönkin keskuudessa. Millä perusteltiin sitä, et-

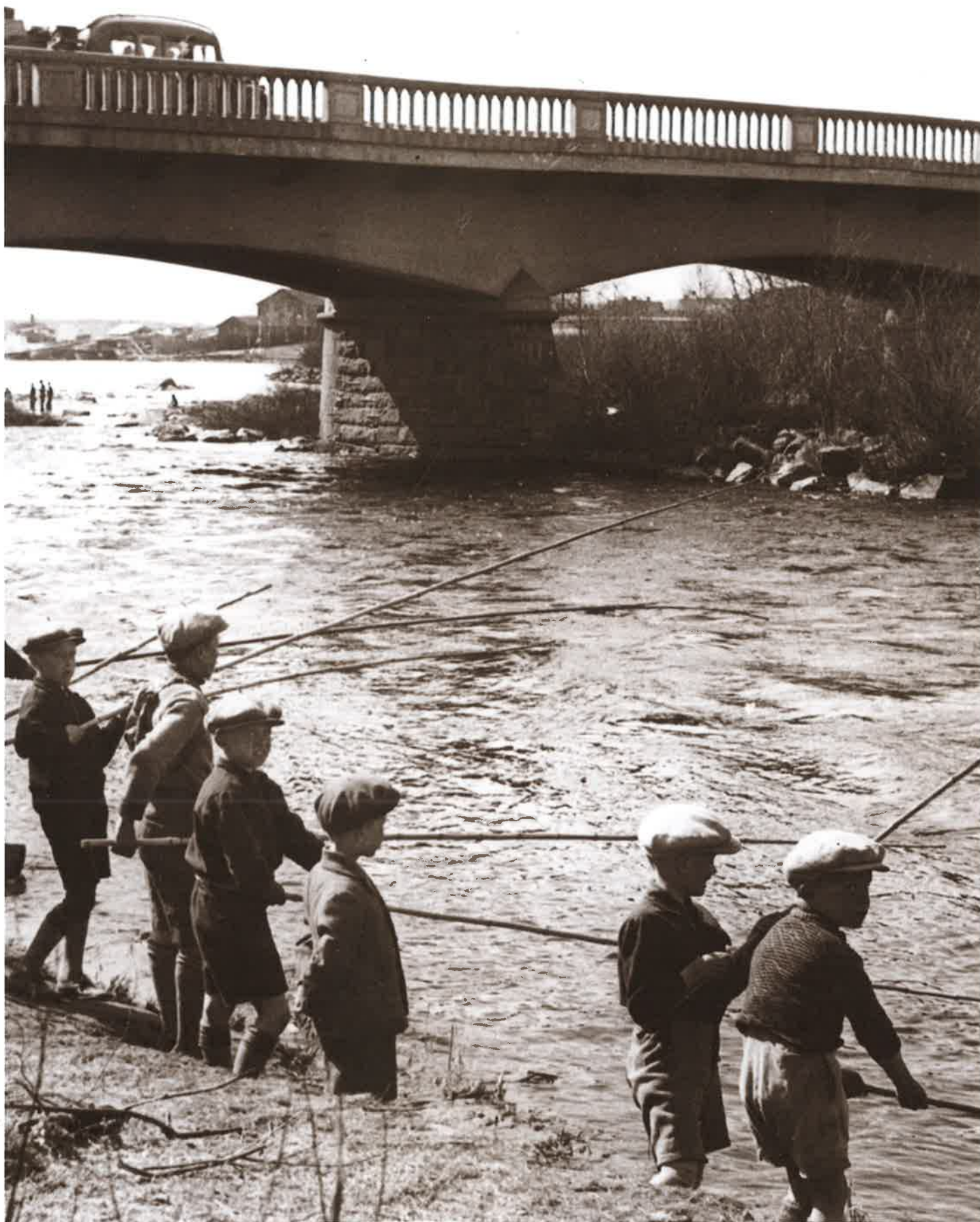
tä aikuiset istuivat ravintoloissa tai jonnottivat viinakauppojen edustalla omaan virkistysentarupeeseensa? Sanomalehdissä vaadittiin yhä ponnekaammin tanssin sallimista perustellen sitä mm. rintamalta tulleilla pyynnöillä. Olihan suuri joukko rintamalla olevasta väestä juuri tanssi-ikäistä sukupolvea, joka ei aina ymmärtänyt, miksi juuri heidän sukupolveaan piti rangaista kieltämällä huvi.

Mutta kahvilat ja ravintolat menestyivät. Oulussa toimi yli kolmekymmentä erilaista ravitsemusliikettä, ja lisäksi tulivat vielä hotellien ravintolat. Mikään niistä kärsinyt asiakkaiden puutteesta, vaikka pula näkyikin ruokalistoissa. Korttita myytiin juomia, kahvikkeeksi nimettyä kahvinkorviketta, teetä ja virvokkeita. Leivonnaisia oli jauhojen puutteen vuoksi kovin niukalti tarjolla, ruoka-annokset olivat yksinkertaisia, mutta kaikki kelpasi asiakkaille.

Urheilutapahtumien järjestäminen ja urheilun harrastus elpyivät jonkin verran jatkosodan ensimmäisen vuoden lähes täydellisestä lamasta. Asianharrastusta rajoitti harrastajien ja tilaisuuksien puutteen ohella yleinen mielipide. Julkisessa keskustelussa oli esitetty puheenvuoroja, joiden mukaan mm. hiihtäminen olisi aikuisille sopimaton harrastus: ”Ei kai kukaan aikuinen kehtaa siviilissä hiihtää, kun armeija tarvitsee kaikki hiihtovälineet.” Kotirintamalla olisi sitä paitsi tähdellisempääkin tekemistä kuin vapaa-ajan liikunta.

*

Sota vaati jatkuvia ponnisteluja ja sitkeyttä. Työtä ja tehtävää riitti jokaiselle, sillä tavalliset arkiaskareet vaativat monin verroin aikaa ja viitseliäisyyttä rauhan aikaan verrattuna. ”Kotirintama kestää!” oli sodan aikana ahkerasti viljelty iskulause, ja siinä oli todella perää. Kotirintamalla pärjättiin.

Kuva Kalevan arkisto.

Veden viljaa korjaamassa. Poikien onkikisat jokisuulla.

1918 JA 1939 - 1945

301

JATKOSOTA

Ihmisiä jatkosodan vaiheissa

Veteraanien matkassa

Aimon ja Toivon sotatiet - kaksi erilaista veteraanitarinaa Oulusta

Oulusta lähdettiin sotatielle moneen suuntaan - yhtä monta on tarinaa kuin on kertojakin. Tässä on kahden oululaisen veteraanin Aimo Marttilan ja Toivo Pehkosen sotatiet kertomassa heidän tarinaansa. Aimo Marttila oli mukana sekä jatkosodassa että Lapin sodassa ja Toivo Pehkonen talvi- ja jatkosodassa.

Aimo Marttila ja Toivo Pehkonen syntyivät Oulussa vuonna 1918. Aimo Marttilan syntymäpaikka oli Kuusiluodon Sonnisaari, jossa oli tuolloin Oulun synnytyssairaala. Kuusiluoto oli muutenkin Aimo Marttilan lapsuuden maisemia. Toivo Pehkosen lapsuuden koti sijaitsi ”toispuol jokkee” eli Tuirassa, Valtatien varrella. Toivon isä kuoli Toivon ollessa 11-vuotias vuonna 1929 ja perheeseen jäi äidin hoidettavaksi seitsemän lasta.

Toivo Pehkonen liittyi Oulun Suojeluskuntaan 1932 ja Aimo neljä vuotta myöhemmin 1936. Liittyminen oli molempien mielestä itsestään selvää, sillä sieltä löytyivät lähes tulkoon kaikki saman ikäiset kaveritkin. Suojeluskunnan

Kuva: Aimo Marttilan kokoelmat.

Viestiaselaji vastasi yhteyksien toimivuudesta. ”Tolppa-apina” työssään korjaamassa puhelinlinjaa.

ampuma- ja maastoharjoituksista oli runsaasti hyötyä armeijassa ja sodassa. Aimo Marttilan mukaan eri työpaikoissa suhtauduttiin eri tavalla Suojeluskuntaan kuulumiseen, sillä ”jossain se oli plussia ja toisissa se oli miinusta”.

Toivo Pehkonen astui palvelukseen 5.5.1939 ja palveluspaikaksi määrättiin Viipurin Ilmatorjuntarykmentti 2 ja sen neljäs patteristo. Aimo Marttila astui armeijan harmaisiin Riihimäen viestikoulutuskeskuksessa 18.1.1940. ”Riihimäelle joutuin, kun se tämä aluejako oli semmosta, että Oulusta oli aika paljon viestiin. - - - Minä joutuin sinne viestiin Riihimäelle. Sitähän pommitettiin sitten niin paljon, että oli pakko lähtyä sieltä Riihimäeltä. Meijät siirrettiin Oittiin, siihen lähelle. Siellä oltiin sitten siihen asti, kun tuli rauha.”

Aimo Marttila koulutettiin viestialiupeeriksi, jonka tehtävä oli sodan aikana vastata viestiyhteyksien toiminnasta divisioonasta pataljooniin. Aliupseeri Marttilan toimenkuvaan kuului vastata käytännössä puhelinlinjojen toimintakunnosta. Radiolähetintä ei saanut käyttää, koska radioliikenne oli molemmin puolin jatkuvassa seurannassa. Marttila muisteli vastuualuettaan: ”Noita pitempiaikaisia hommia ei passannu radiolla, ne piti puhelimesta hoitaa. - - Ja siellä oli sitte se vikapartio. Vaikka oli minkälainen ilma, niin lähe vaan vikapartioon. Piti ne yhteydet pelata. Eihän ne viestimiehet sillä lailla jouvu niinku etulinjan miehet, mutta kyllähän se tykistökeskityksissä ja muissa - pakkohan se oli siellä kontata ja mennä ja koittaa saaha se linja kuntoon. Ne oli hirviän tärkeitä monesti ne puhelut. Laguksestakin vejettiin suoraan pataljooniin. Ne piti toimia, sieltä tuli muuten ärräpäitä.”

Toivo Pehkosen alokasaika Viipurissa jäi lyhyeen, sillä armeija tarvitsi kipeästi uusia autokuskeja. Kun Pehkonen oli ajanut aiemminkin kuorma-autoa, niin hänet komennettiin moottoriajoneuvokoulutukseen kesken alokaskoulutuksen kesäkuussa 1939. Autonkuljettajia leivottiin Tervaniemellä Huoltorykmentin alaisuudessa. Autonkuljettajakoulutukseen kutsuttiin kaikkiaan 20 tykkimiestä Viipurista, ja lisäksi miehiä tuli lentojoukoista ja jokaisesta jääkäripataljoonasta. Koulutus kesti puolitoista kuukautta ja kurssi päättyi heinäkuun lopussa 1939. Pehkonen komennettiin takaisin perusyksikköönään traktorikuljettajan erikoiskoulutuksen saaneena. Lokakuussa 1939 hänet siirrettiin 2. Raskaaseen liikkuvaan ilmatorjuntapatteriin, jossa hän toimi kuljettajana koko talvisodan ajan. Talvisodan alkaessa marraskuun lopussa 1939 oli Ilmatorjuntarykmentti 2:n joukot sijoitettuna Tammisuon maastoon, mutta Toivo Pehkonen liikkui talvisodan aikana koko Kannaksen alueella rykmenttinsä mukana. Tutuiksi tulivat Tammisuon lisäksi Karhusuo, Kos-

Kuva Aimo Marttilan kokoelmat.

Äänislinnan valtauksen kunniaparaati syksyllä 1941.

Kuva Aimo Marttilan kokoelmat.

Laguksen panssarijoukkoja etenemässä kelirikon runtelemalla tiellä.

tiala, Nurmi ja Imatra. Sodan päätyttyä yksikkö siirrettiin Kouvolaan, johon yksikkö oli sijoitettuna kesän loppuun asti. Siitä se siirrettiin Lahteen, josta tuli ”syksyllä äkkilähtö Riihimäelle ryssän uhkailujen takia”. Toivo Pehkonen kotiutettiin marraskuussa 1940.

Päästyään takaisin siviiliin Toivo Pehkonen palasi Ouluun ja pääsi Keskolle töihin. Huonon palkkauksen takia hän lähti Rovaniemelle ja ryhtyi kuljettamaan tavaraa Petsamoon, pääasiassa selluloosaa. Kesällä 1941 kävi jälleen kutsu sota-toimiin ja niinpä Toivo Pehkonen ilmoittautui 18.6.1941 Oulun tyttölyseolla palvelukseen. Sijoituspaikaksi määrättiin Hyrynsalmella toiminut Autokorjaamo 17, joka oli suoraan III Armeijakunnan alaisuudessa. Kesän 1941 tunnelmia Toivo Pehkonen ei kuvaillut järin iloisiksi.

”No kyllä se tuntu sille, että ei perkele nyt se alakaa taas. Mutta oli kesä vastassa. Ei se tuntunu nii pahalle.”

Kesällä 1942 Pehkonen siirrettiin 12. Autokorjaamoon, jonka sijoituspaikka oli Kananaisten kylässä. Loppukesästä oli vielä edessä muutto Kananaista Uhtuan Pajulahteen, jossa partisaanit häiritsivät korjaamon toimintaa, varsinkin kesällä 1943. Tilanne rauhoittui, kun aluetta ryhtyi vartiomaan kuusi sotapoliisia ja sotakoira. Keväällä 1944 Uhtuankin siirryttyä saksalaisten valvontaan jäi myös autokorjaamo kalustoineen saksalaisille. Autokorjaamon miehet siirrettiin Kannakselle Valkjärvelle, josta tuli äkkilähtö suurhyökkäyksen alta pois. Rintamatilanteen rauhoituttua heinä-elokuussa 1944 määrättiin autokorjaamon henkilökuntaa auttamaan siviiliväestöä maataloustöissä varsinaisen työn jälkeen. Tämä oli Toivo Pehkosen kannalta onnellinen sattuma, sillä näissä merkeissä hän tapasi tulevan vaimonsa, Katrin.

Katri Pehkonen muisteli toistamiseen evakkoon lähtöä kesältä 1944:

”Siinä mejän naapurissa oli semmonen oikeen iso maatalo, oikeen isot viljelykset. Siinä oli, jos nyt sanosin kolme hehtaari siitä rakennuksesta alaspäin sinne rantaan asti. Se ala oli kaikki vehnää, ja se oli valmista keltasta vehnää ku piti lähtyä. Nii se toinen niistä isännistä sano, että kyllä tekis mieli panna tulelle tuo pelto. Mutta se jäi koskematta sinne. Miten liekö ryssät puineet sitte. Konneet jäi kyllä kaikki sinne käyttökelpoisiksi siihen talloonki. Vaikka se oli vieras asia, nii ihan niinku syäntä särki, että semmonen mahtava pelto jää.- - - Ajettiin pihast ulos nii mie sanon, ja nyt ei itketä. Taisin sannoo ruman sananki siinä. Mutta sit mää on sanont aina, että kyllä se itku tuli sitte jälkeenpäin ja ei se oo vieläkään pois.”

Toivo Pehkonen muisteli erästä tapausta Kannakselta suurhyökkäysten ajoilta:

”Se hyökkäys alako silloin aamulla. - - - Minä pääsin sinne ommaan joukko-osastoon ja kapu sano heti, että nyt lähet, otat tuosta perrään. Se oli sairasauto, vielä parit sisällä. - -

- Valkjärvelle viii kiireesti. No minä lähin. Ja minä menin tuonne Kiviniemeen, nii lentokoneet lentää ylitte ja sieltä rätisee jo sinne tielle. Siinä oli neljän tien risteys ja kasarmi ku siinä vierestä mennään - - - Mitä se tuo ukko tuosa kivi-pilarin, portin pilarin takana kyyrii ja mulle huiskuttaa kättä. Pyssäytin, että mikä? Se, että kato ilimaan ja kato tuota. Ja pilivenä oli nuita lentokoneita tulossa. - - - Kun luukut aukeaapi, nii sen näkkeeppi ku läjä lähtee liikkeelle tulemaan alas. Nii silloin löin jarrun päälle ja sammutin konneen ja hyppäsin kymmenen metriä sivvuun. Olin päässy siihen nii tuli Siilasvuon henkilöauto sieltä linjoilta päin. Se pysähty siihen ja Siilasvuo tuli, kävelivät. Oltiin nokat vastakkain samassa ojassa kumpanenki. Mutta heti ku se rypäs meni ohitte, niin Siilasvuo nousi taas pystöön ja käveli yhtä reippaasti siihen esikuntaan, vaikka siinä joku talo sytty palamaanki siinä risteyksessä. - - - Jäläkeen päin oon nauranu, että ei tarvinu kenraalille tehä kättä.”

Toivo Pehkonen vapautettiin palveluksesta 15.11.1944, jolloin oli aikaa vierähtänyt armeijan harmaissa talvisota ja asepalvelus mukaan lukien liki viisi vuotta.

”Se oli kyllä meleko vipinää”

Aimo Marttila lähti jatkosotaan 1. Jääkäriprikaatin riveissä 17.6.1941. Heinäkuun lopulla hänet siirrettiin prikaatin viestipataljoonaan, joka muuttui heinäkuussa 1942 Viestipataljoona 6:ksi.

”Se oli jääkäriprikaati ensin, kun se perustettiin. Niitä oli niitä pikkusia Vikkersejä ja muuta, semmosia leikkipanssareita melekeen nykyajan sovasa. Sittehan saatiin näitä sotasaaლისpanssareita ja Sotkaa ja muuta. Nehän oli hirviän hyviä.”

Panssaridivisioonan komentajasta kenraali Laguksesta oli Marttilalla jäänyt varsin positiiviset muistot.

”No sehän oli semmonen, että se ei kyllä mittään pelänny. Ja se oli semmonen nykyaikanen komentaja, että se oli siellä misä tapahtu, etulinjasa. Että se ei ollu sieltä takkaa huutelemasa. Tilanteet vaihtu nopiasti ja se oli siellä paikan päällä. Paljon sai aikaan.”

Jatkosodan aikana Aimo Marttila otti Panssaridivisioonan viestiosaston mukana osaa lukuisiin taisteluihin: Korpiselkä - Tuulos, Tuulos - Aunus, Aunus - Syväri, Syväri - Äänislinna, Karhumäki - Poventsä, Syväriin puolustusvaihe, Karjalan Kannas keväällä 1944 ja vielä Pohjois-Suomen taistelut syksyllä 1944. Tutuiksi asemapaikoiksi tulivat niin Karhumäki, Äänislinna, Poventsä kuin Paatenekin.

”Ja siellä Äänislinnassahan me oltiin vissiin kahteen otteeseen. Siellä oli se varikko noille panssareille ja niitä korjattiin siellä, tuommosia pienempiä korjauksia.”

Paateneesta Marttila siirtyi yksikkönsä mukana Kannakselle: ”Me tultiin sinne Viipurin lähelle Karisalamelle. Siellä oltiin, ku se alko sitte se Kannaksen rytinä.” Divisioonan joukot jaettiin tässä vaiheessa kahtia ja osa suunnattiin Pohjois-Kannakselle ja toinen puoli Kuuterselkään, Etelä-Kan-

Kuva Aimo Marttilan kokoelmista.

Mannerheim vierailulla Laguksen asemilla Syvärillä.

Kuva Aimo Marttilan kokoelmista.

"Oot Laatokka Karjalan povi..." Laatokan rantaa ja aavaa ulappamaisemaa.

Kuva Aimo Marttilan kokoelmat.

Karjalan evakkoja.

nakselle. Marttila oli mukana Kuuterselässä kesällä 1944. Muutamia muistikuvia on tuoltakin ajalta jäänyt: ”Se oli kylä meleko vipinää, kiirettä se piti. Ei siellä paljo nukkuun joutanu.”

Oman alansa viestiaselajin toimintaa kesän -44 ratkaisutaistelussa Marttila muisteli näin:

”Se oli sitä yhtä ja sammaa. Taas on se ja se yhteys poikki ja pitäs saaha vikapartio. Ja uutta vettä. Joukot siirty sinne ja sinne, niille piti olla yhteys. Olihan siellä pataljoonisaki oma viestiporukka. Meillä oli niinku ne divisioonan esikunnan yhteyvet huolehittavana. Enimmäkseen oltiin sielä misä Laguskin oli. Huolehittiin siitä Laguksen yhteyksistä. Sieläkin Juustilasa sitte lopusa, kun se komentopaikka oli yhesä paikasa aika kauan aikaa. Ja oli – kaheksanko niitä oli radioautoa ja ne hakkas yötä päivää, niin venakko peilas sen. Ja se anto oikeen kunnan keskityksen. Se oli semmonen kuru josa me oltiin–ensin tuli pommitus ja sitten tuli kranaattia. Siinä kuoli monta, toisen komppanian päällikkökin. Minäkin kaivoin hirviän hyvää monttua ison kiven taakse, mutta kun se tuli se, niin enhän minä enää sinne monttuun päässykkää, kun siellä oli jo toiset, mutta ei sattunu sitte kohalle. Se on niin vähästä kiinni sekin homma, että juoksee ko oikialle vai vasemmalle. Se on se kohtalo, joka kuletaa.”

Lagusken joukot kuljetettiin Oulun läheisyyteen saksalaisten toiminnan varalle syyskuussa 1944. Laguksen Panssaridivisioona jatkoi etenemistään pohjoiseen Pudasjärven ja Ranuan kautta Rovaniemelle, jossa joukot ehtivät parhiksi katselemaan Rovaniemen kauppalan täydellistä tuhoutumista. Rovaniemeltä Aimo Marttilan sotatie jatkui muiden mukana Sodankylään, jonka jälkeen Laanilassa eteneminen vihdoon loppui. Paluumatka Ouluun oli jokaisen omalla vastuulla. Päälystö totesi vain, että ”Saatte mennä

millä kyyvillä haluatte Ouluun.” Lopullinen päämäärä oli Parola, jossa divisioona oli määrä kotiuttaa. Matka kohti siviiliä oli pitkä ja vaivalloinen, mutta ohiajavia ajoneuvoja pysäyttelemällä joukot pääsivät Kemiin. Kemistä oli mahdollisuus saada myös laivakyyti Ouluun, josta kyettiin jatkamaan matkaa junalla. Aimo Marttila pääsi siviiliin marraskuun lopussa, 28. päivänä, 1944. Varusmies aika mukaan luettuna sotatie vei liki 4,5 vuotta nuoren miehen elämästä.

Janne Kankainen

Lähde: Aimo Marttilan ja Toivo Pehkosen haastattelut

Arvo ”Ala” Alanne - oululaisen toimittajan taival sotavuosina

Arvo Alanne aloitti sotataipaleensa YH:n myötä kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon alaisena valistusupseerin vakanssilla Oulussa 1939, mutta siirto Lapin Ryhmään tuli heti talvisodan sytyttyä. ”Ala” toimi talvisodassa valistusupseerina sekä kenraalimajuri Kurt Martti Walleniuksen alaisuudessa Lapin Ryhmässä että kenraalimajuri W. E. Tuompon Pohjois-Suomen Ryhmän esikunnassa Kajaanissa. Väli rauhan aikana Arvo Alanne komennettiin Siilasvuon V Armeijakunnan esikuntaan valistusupseeriksi. Jatkosodassa Arvo Alanne toimi 5. Tiedotuskomppanian päällikkönä. Ennen sotavuosia hän oli toimittajana oululaisessa Kaiku-lehdessä ja sotien jälkeen hän toimi Oulu-yhtiön sosiaalipäällikkönä.

Ennen talvisotaa mobilisoitiin Suomen puolustusvoimat ylimääräisten harjoitusten muodossa liikekannalle. Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin perustaman 9. Divisioonan komentajana toiminut eversti Hjalmar Siilasvuo perusti esikuntansa luonnollisesti läänin keskukseen Ouluun. Arvo Alanne sai vahvan toimittajataustan ja Yleisradiossa hank-

kimansa reportterikokemuksensa ansiosta johdettavakseen divisioonan valistustoimiston.

Ensio Siilasvuo muisteli kuitenkin isänsä Hjalmar Siilasvuon ja Arvo Alanteen henkilösuhteiden olleen lähes riidan partaalla. Syy välien kiristymiseen löytyy 1930-luvun Oulun kunnallispolitiikasta, kun Hjalmar oli aktiivisesti vielä mukana kunnallisessa päätöksenteossa. Kaupunginavustuksia jaettaessa kulttuurille oli Siilasvuo esittänyt taloudellisen tuen myöntämistä myös työväenteatterille. Siilasvuon esitys oli ennakkoluuloton ja aikaansa edellä. Toimittaja Alanne ruoti everstin esitystä julkisesti lehdessä ja antoi kynänsä laulaa tulta ja tappuraa. ”Ala” syöksi Siilasvuon esityksen kirjaimellisesti suohon haukkuen esityksen tekijän samalla vasemmistolaiseksi.

Arvostaan tarkka Siilasvuo suuttui luonnollisesti tästä ja näin olivat miehet riidoissa. Nykypäivän näkökulmasta Siilasvuon esitys oli käden ojennus työväestöä kohtaan. Hän näki mahdollisuuden sillan luomiseen eri yhteiskuntaryhmien välisen kuilun ylitse. Aika vain ei ollut vielä esityksen läpimenoille sovelias. Arvo Alanne kirjoittaa tapauksesta muistelmissaan kertoen everstin näyttäneen liikekannallepanossa toimittajalle ”kaapin paikan” kriittisen kirjoituksensa johdosta.

Eversti Siilasvuo osasi katsoa kuitenkin henkilökisimojen ylitse ja nimitti Alanteen paikalleen. Valistustoimisto sijoitettiin Ouluun Yleisradion studion tiloihin Talousseuran taloon Kauppurienkatu 23:een. Oulun paikallisaseman tuli välittää, muun ohjelman ohella, sotilasläänin komentajan ohjeita ja määräyksiä väestölle sekä Pohjois-Pohjanmaan reserviläisten radiotervehdyksiä koteihin. Virallisten lähetysten lisäksi Alanteen valistustoimisto aloitti aseveli-iltamälähetykset sekä studiosta että reserviläisten majoituspaikoista. Ohjelmien sisältö oli musiikkipainotteista; Ouluun sijoitetun Uudenmaan Rykmentin soittokunta musiikkikapteeni Alfred Holmin johdolla oli tuttu vieras Oulun studiolla.

Yksi erikoislaatusimmista tapahtumista olivat valistustoimiston järjestämät iltamat Oulun Seurahuoneella. Musiikkiesitysten lisäksi ohjelman varsinainen päänumero oli ”Revy de Rivo”. Nimestään huolimatta ohjelma ei ollut mitenkään erityisen rivo vaan paremminkin huoleton farssi. Revyyssä esiintyivät Alanteen ohella Heimo Haikala ja jatkosodan tunnettu lauluntekijä Erkki Tiesmaa. Revyyssään miehet innostuivat itsekin siinä määrin, että ryhtyivät keksimään vuorosanoja täysin käsikirjoituksen ulkopuolelta. Lopulta runoilu johti miesten keskinäiseen ansojen viritteilyn kierteeseen, niin ettei showsta meinannut tulla loppua millään. Esityksestä peritystä pääsymaksusta huolimatta Seurahuoneen juhlasali oli tupaten täynnä väkeä ja huoleton hupailu upposi katsojiin kuin hääkä. Huumorin kukkaa vaalittiin heti alusta lähtien valistustoimiston keskuudessa huolellisesti.

Virallista maanpuolustusohjelmaa ryhdyttiin lähettämään Oulussa lokakuun 30. päivänä 1939. Reserviläisten

keskuudessa radiolähetysten yksi odotetuimmista ohjelmista olivat reserviläistiedotukset, joita lähetettiin marraskuun alusta 1939 lähtien päivittäin kymmenen minuutin mittaisena tuokiona. Ohjelma sisälsi alussa myös ilmoituksia uusista perheenlisäyksistä, mutta tämä osio jouduttiin hyllyttämään jo marraskuun puoliväliin mennessä 1939. Sanomalehti Kaleva uutisoi aiheesta 17.11. numerossaan näin:

”Nyt jo tutuksi tulleet reserviläistiedotukset ovat jo ehtineet muuttua. Niinpä niistä on täytynyt jättää pois perheenlisäystiedotukset – valitettavasti. Asianomaisten on turvaututtava tässä suhteessa kenttäpostiin. Tämän ohjelman suhteen ehti nimittäin jo tapahtua yhtä ja toista: joistakin poikamiehistä on kuulemma vängällä yritetty saada isää, mutta onnistumatta, sillä kaikki saapuvat tiedot kontrolloitiin ja juuri tämä puoli tuotti niin paljon vaivaa ja aiheutti ajanhukkaa, että tästä palvelusta oli luovuttava.”

Pohjois-Pohjanmaan reserviläisten valistustoimista toimi Yleisradion studion suojissa aina joulukuun alkuun 1939. Tällöin Oulussa olleet reserviläiset siirrettiin Prikaati Siilasvuon mukana Suomussalmelle kiivaisiin torjuntataisteluihin. Arvo Alanteelta lopuivat näin radiotoiminnan vetäjän hommat ja hän siirtyikin Taipaleenjoelle valistusupseerin vakanssille eversti Aarne Blickin alaisuuteen. Sodan edettyä siirrettiin Arvo Alanne Lappiin kenraalimajuri K. M. Walleniuksen Lapin Ryhmän esikuntaan samoihin tehtäviin.

Raskas rauha vaientaa maan!

Rauhan tultua voimaan 13.3.1940 ilmapiiri oli raskas koko maassa. Raskaat rauhan ehdot painoivat mieliä kaikkialla. Arvo Alanne muisteli olleensa tulossa junalla Ouluun kyseisenä aamuna ja ihmetelleensä asemalla olleiden ihmisten avointa alakuloisuutta ja masentuneita ilmeitä. Häntä vastassa ollut elämäkumppani – Oulun Lottien sodan aikainen muonituspäällikkö – selvitti asian oikean laidan: raskaat rauhan ehdot.

Suruliputettu Oulun asemarakennus ja vakavaimet ihmiset ottivat vastaan asemalle saapuvan junan. Arvo Alanne kirjoittikin lehdessä: ”Lähdettyämme asemalta kotia kohti Koulukatu 7:ään, kohtasi meidät suruliputettu kaupunki ja totinen kansa.” Talvisodan päättymisen ja sitä seuranneiden päivien tunnelmia kuvastivat erinomaisesti paikallisten sanomalehtien pakinoitsijat terävissä kirjoituksissaan. Sanomalehti Kalevan pakinoitsija Manasse (E. J. Kerkelä) kirjoitti: ”- meidän on elettävä katse rohkeasti tulevaisuuteen tähdättynä, valppaasti vartioiden vapauttamme, jota voidaan vielä milloin tahansa uhata”. Muutamaa päivää myöhemmin kirjoitti nimimerkki Esko (Martti Putaala) talvisodan jälkeisistä tunnelmista seuraavasti: ”Tunnelma on edelleen sellainen kuin olisi ruumistalossa, vaikka päivä paistaa niin kirkkaasti kuin ikinä maaliskuussa. Mutta kylmä on edelleen, tosiaankin kuin kävisi ristiveto isänmaan rikkireivitystä seinistä”.

Armeijan kotiuttamisen myötä alkoi Alanteen Arvokin odottaa omaansakin, mutta kun sitä ei alkanut kuulua, niin hän marssi suoraan eversti Siilasvuon pakeille tiedustelemaan mahdollisuutta päästä jatkamaan siviilityötään sanomalehti Kaiun toimituksessa. Vastaus oli lyhyt ja täsmällinen: "Älähän nyt turhaa hoppuile. Pysytän sinut ainakin toistaiseksi kirjoissamme, mutta voit kyllä siinä sivussa tai vaikkapa melkein päätoimisestikin hoitaa tehtäviäsi niin toimituksessa kuin radiossakin." Niin alkoi miehen väli- rauhanaikainen kaksoiselämä sekä journalistina että puolustusvoimien palveluksessa. Arvo Alanteen palvelus liiketukikannallepanon aikana perustetuissa joukoissa päättyi vasta 14.11.1940, ja jo seuraavana päivänä hänet nimitettiin kenraalimajuri Siilasvuon V Armeijakunnan esikuntaan valistuspuuseeriksi luutnantin palkkaluokan vakanssille.

5. Tiedotuskomppania Siilasvuon alaisuudessa

Jatkosodassa Pohjois-Pohjanmaan miesten III Armeijakunnan rintamaosalla, Kiestingissä ja Uhtualla, propaganda-toiminnasta vastasi päämajan 5. Tiedotuskomppania, jonka päällikkönä Arvo Alanne toimi. Hän oli poikkeustapaus muihin komppanianpäälliköihin verrattuna, sillä suurin osa päämajan tiedotusosaston päällikön Kalle Lehmuksen nimittämistä komppanianpäälliköistä oli kotoisin Helsingistä. Aivan vaatimattomin perusteinkaan ei tätä vakanssia Lehmukselta saanut, sillä komppanianpäälliköt olivat pääsääntöisesti ammatiltaan joko pitkänlinjan journalisteja tai akateemisissa ammateissa toimineita. Jokainen oli osallistunut myös alan kertausharjoituksiin ennen sotavuotia.

Alanteen 5. Tiedotuskomppania lähetettiin kenraali Siilasvuon komentaman III Armeijakunnan mukana Pohjois-

Vienan korkeen. Vastaanotto joukoissa oli aluksi varauksellista niin miehistön kuin komentajankin taholta. TK-miesten tarkoitusperät ja toimenkuvat olivat vähintäänkin epäselvät sivullisille. Kenraali Siilasvuota puolestaan ei ilahduttanut tiedotuskomppanian suora alistussuhde Päämajalle. Se tarkoitti käytännössä sitä, että Alanteen oli alistettava julkaistavaksi tarkoitettu materiaali armeijakunnan komentajan ohella myös päämajan hyväksyttäväksi. Taitavana kynänkäyttäjänä tunnettu kenraali Siilasvuon katsoi itsekin osaavansa valita julkaistavaksi sopivan materiaalin. Tiedotuskomppanioiden suora alistussuhde päämajaan ehkäisi niiden muuttumisen rintamakomentajien omiksi propaganda-elimiksi.

Arvo Alanteella oli alaisinaan ammattitaitoista ja monipuolista väkeä. TK-kirjeenvaihtajina toimivat Sakari Vapaasalo, Veli Siikala (Pohjolan Sanomien päätoimittaja), Niilo Henttola (myöhemmin opetusneuvos), Erkki Tiesmaa (legendaarinen trubaduuri), Antero Vartia ja Jouko Paavola (Oulun Teatterin johtaja). Myöhemmin joukkoon liittyi myös oululainen, Kiestingissä haavoittunut Heimo Haikala. Taiteilijoitakin oli sotaretkellä matkassa. Heitä olivat Väinö Tiger ja Heikki Asunta. Valokuvaajista valovoimaisin oli kenraalin hovikuvaaja, oululainen Uno Laukka, jonka valokuvia on edelleen nähtävillä tuhansittain Pohjois-Pohjanmaan museon verkkosivuilla. Radioreporttereina toimivat Veikko Itonen, L. H. Von Willebrandt, Tauno Lautamatti ja Enzo Sevón. Luutnantti Arvo Alanteen alaisena olleet TK-miehet eivät viihtyneet turvallisilla takalinjoilla, vaan he lähtivät ennakkoluulottomasti etulinjaan miehiä jututtamaan. Tämän ansiosta III Armeijakunnan joukotkin hyväksyivät TK-miehet varsin nopeasti.

Kuva 5. Tiedotuskomppania, Oulun Reserviupseeri/kerhon arkisto.

Luutnantti, TK-mies
Tauno Lautamatti
haastattelee vankeja

Vaino Tiger =

Kiestingin ja Kuittijärven kuvaajana

Taiteilijan varhaisimmat maalsemanäkymät muodostuvat hyvin ratkaisevaksi hänen myöhemmälle tuotannolle. Jussi Mäkelä, esikettään manalle mennyt tuotellias oululainen vesivärimaalari on tuotannollaan osoittanut, että juuri vesivärein voidaan ehkä parhaiten ikalustaa se, mikä on Pohjois-Pohjanmaan maisemassa herkimmin omalaausista. Hän ei olekaan ainoa pohjois-pohjalainen taiteilija, jonka nämä seudut ovat antaneet tällä alalla maalaukselleemme. Hänen ohellaan voidaan mainita kolme suunnilleen samaan ikäpolveen kuuluvaa akvarellistia: Jussi Jylänki, Paavo Leinonen ja Väinö Tiger. Kaikille näille oululaisille akvarellisille on yhteistä varma tekniikka ja kaunis "ismelä" vapaa taiteellinen pyrkimys. He ovat, kukin omalla tavallaan, havainneet koosten maisemien viivojen rytmiä ja värisuunnissa savyjen harmooniset vaihtelut avarassa vakavuudessa ja keuhkasulkeutuneeseen, herkkään mystiikkaan. Heidän kuvansa eivät ole, niinkuin usein tahdotaan akvarellit katsella, joltain hetken kiltäviä luonnosmaisia vähähyksä, vaan materiaalia riippumattomasti loppuunnahtajia ja toteutettuja taiteeteoksia, jotka luonnollisuudellaan ja väärässä huomionherättämisen häiusä vapaina miellyttävät pohjois-pohjalaisista.

Jouduttuani näinä sotavuosina seuraamaan Väinö Tigerin askartelevia venäläisaiheiden parissa, esijän seuravassa muuamaa huomiolta näistä Pohjan Pojan lukijakunnalle tutuista aihepiiristä luodusta tästä.

Väinö Tiger on viime vuosina en-

nen sotaa tehnyt lukuisia toivoret-kiä Taivalkoskelle ja vielä lähemäs valtakunnan rajaa Kuusamon Irtjärvelle ja Julmalle Oikylle. Näiden korpijoken ja järvien vaihtelua hän löysi taiteilija- ja erämiesolemuksellaan lähelien aihepiirin. Et siis ollut mikään ihme, että hän sodan syytyttyä vapaaehtoisesti lähti joukkojen mukana ikulustamaan Wienaa, sen kylä, jo-

Pohjois-Wienaa. Kuvaan sellaiseen kuin "Kiestinki" elokuussa 1941" puserut koruttoman mielekkäästi. Aman beennäistä päätöstä, se syyttävä tunnelma, joka tavoitti Kiestingin valaaja, nähdessään tämän kylän raunioiden talvasta kohden kohoavat savupilput. Näihin ei-kohin syntyi myös herkästi nähty telan ssäkuva rusehtavan harmaissa värisävyyssä. Muuan har-

Taiteilija Väinö Tiger maalaa Pirttilähdessä. "Jury" seuraa arvostellen työskentelyä.

kia ja järvä. Täältä hän tapasi entiseen aihepiiriinsä lähelästi liittyyvän, mutta kuitenkin viehättävällä tavalla uuden maailman. Ensimmäisensä suomalaisena maalarina hän ikusti akvarellissaan Kananaisten, Sohjanan, Kokkosalmen ja Kiestingin näkymät. Niissä ei-ikä kesän vehreydessä koko tuon kaunin luonnon keskellä harmajan ahdistuksen alle puserutnut, sorretti ja takapajulle jäänyt

monsimmin nähtyjä akvarelleja näiltä taistelujen päivilä on "Entinen Lohilahti" (omist. jaikaväenkenr. Heinrichs). Taiteilija Tiger ennätti tehdä tämän työn taistelujen vielä rauvotessa näillä seuduilla. Kun tietää ne olosuhteet, joissa tämä kuva syntyi, näytyy ihmetellä sitä rauhallisuutta, joka kuvasta henkil. Sohjanan koisti oli aihe, jota Väinö Tiger ei vääynyt kuvaamaan. Hän on kuvannut sen heti taistelujen näillä seuduilla rauvotua ja sitiemmin eri valaistuksessa kesällä ja talven yrittäessä kahilta sen rantavesä.

Myöhemmin akvarellien ja palkalla tehtyjen luonnosten mukaan syntyi sitten talvella Taivalkosken pappilassa mm. kenr. HJ. Silesvuon omistama öljyvärikuva "Sohjanan yllitys" ja myöhemminkin on taiteilija palannut öljyvärikuviinsa näihin Kiestingin suunnan aiheisiin.

Tehtyään jo Tk-piirittäjänsä matkan Uhtuan suunnalle ja maalattuaan mm. avaratuntuisia akvarelleja Vuonnassa, palaa Väinö Tigerin mieli uudelleen Kuittijärven seudulle. Niinpä viime kesänä, jilleen tehtyään matkan hänelle ututtuun Pohjois-Suomen korpeen, tällä kertaa pieneen, kaunilleen Korvuan kylään, hän päättikin asanomaisella luvalla lyhyeksi ajak-

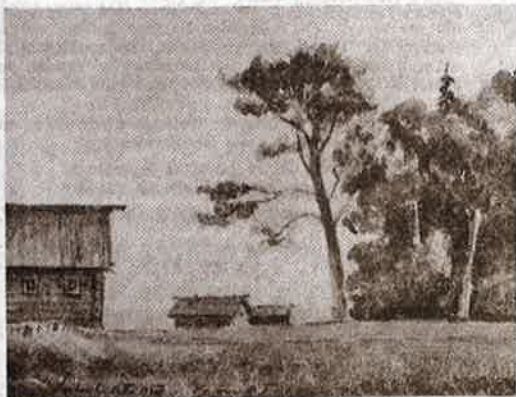
Väinö Tiger: "Piiivien päivä" (Vuonninen)

si työskentelemään Kuittijärven rannoille. Loppukesän sato oikkin taiteilijalle erikoisen antoisa ja taiteellisesti merkittävä. Ne pari viikkoa, jotka hän vietti Vuonnassa, Pirttilähdessä ja Vuokkiniemellä kuuluat häneltä innokkaan työskentelyn merkeissä ja tuloksena oli kaunis kokoelma akvarelleja. Mielenkiintoisimpuna kuuluvat näiden päivien josta voimakkaat pilytut-kielma, Vuonnasta, "Aamu Pirttilähdessä", Pirttilähdän rapasotet-see, kyläkuva, "Tilapävä verkko-rannassa" ja syksyväreissä löis-avati Vuokkiniemen maisemat. Näissä akvarelleissa on tavattu paljon aitoa kaihommelista sunnelmaa, joka on ominaisia Kalevalan laulumaille.

Kiestingin alkuisiin kuviin sota luonnollisella painollaan löi oman raskaanmakuisen, usein taistelujen jälkien verenkarvaisen lamansa. Kuittin rannoilla syntyneet työt sitävastoin ovat käynnä kylien rauhaa, veden kuullossa itseään kuvastelevia piiviä, pehmeämpin värisoimujen avartunutta tunnelmaa, nähtynä taiteilijalle ominaisella miellyttävänä pohjalaisella tavalla ja toteutettuna väheläisen puhtaalla tekniikalla.

Läikkueessään Pohjois-Suomen korpialle ja eräveikillä, tämän maakuunan miehen mukana sotaluulla ja vienalaisen väesön parissa heidän kylässään, on Väinö Tiger kotonaan. Samoin hän myös taniuisaan kykenee kotiutumaan näiden maisemien henkeen. Hänen Kiestingin suunnalla ja Kuittijärven seuduilla maalaimillaan töillä on oma kiistämätön arvonsa ja yksistään niiden historiallisen todistusvoiman perusteella.

Heimo Hakala.

Väinö Tiger: "Entinen Lohilahti".

Väinö Tiger: "Maisema Vuokkiniemestä".

Sota-arkisto

Päämajan byrokraatiaa ja sensuurin sievistelyä

Alistussuhde Päämajaan oli ongelmallinen myös tiedotuskompanioille itselleen. Toisaalta ne takasivat TK-miesten riippumattomuuden rintamakomentajasta, mutta toisaalta raskas organisaatio hidasti toimintaa melkoisesti. Tästä syystä julkaistaviksi tarkoitetut lehtijutut saattoivat viipyä Päämajan tiedotusosastolla tarkastettavana niin pitkään, että vihdoinkin ilmestyttyään jutut olivat jo valmiiksi vanhentuneita. Alanteen arvion mukaan kenraali Siilasvuon armeijakunta kärsi tässä suhteessa komentajansa kuuluisuudesta. Kenraalilla oli niin paljon kadehtijoita Päämajassa, että kamppailijien pitkä käsi ylettyi tiedotusosastolle saakka. Tämä ärsytti paitsi komentajaa, niin myös TK-miehiä.

Poikkeuksen tiukan ennakkotarkastuksen suhteen tekivät rintamalehdet, sillä niiden sisältöä ei Päämaja eikä sensuuri ehtinyt tarkastamaan. Niinpä TK-toimittajien omin päin kasaamassa Pohjan Poika -rintamalehdessä oli sellaistaakin materiaalia, joka ei olisi Mikkelissä mennyt lävitse. Aikaa myöten myös oululaiset sanomalehdet huomasivat saavansa Pohjan Pojasta ”tuoreempaa” ja todellisuus pohjaltaan luotettavampaa tietoa lukijoilleen välitettäväksi, sillä Päämajan Tiedotusosastolla uutisia kaunisteltiin rankalla kädellä.

Sotasensuuria tutkinut Touko Perko on todennut, että kuolemaa päivittäin silmästä silmään katselevista rintamamielistä asioiden kaunistelun täytyi tuntua vähintäänkin ärsyttävältä. Tätä aivan yleiseksi käytännöksi muodostunutta asioiden kaunistelua ja sievistelyä ei Arvo Alanne sietänyt laisinkaan. Käytännössä se tarkoitti omien tappioiden salaamista ja keskittymistä ainoastaan menestyksekkäiden operaatioiden kuvaamiseen. Tällaisen uutisoinnin perusteella lukija sai kovin ruusuisen vaikutelman koko sotaretkestä. Arvo Alanne arvosteli jyrkin sanoin tätä Päämajan Tiedotusosaston omaksumaa propagandistista linjaa omien tappioiden salaamisesta. Hän kirjoitti: ”Ei liene vaikeaa kuvitella, millä mielellä joukko-osastoissa luetaan tällä tavoin silvottua tekstiä. - - - Jos kerran toivotaan tk-jutuilla olevan vaikutusta myöskin rintamamiesten mielialoihin, olisi kirjeenvaihtajalle suotava oikeus mainita rintamaelämän vaaroista ja rasituksista, muuten putoaa pohja propagandalta kokonaan.”

Luoviminen armeijakunnan komentajan Hjalmar Siilasvuon ja Päämajan Tiedotusosaston päällikön Kalle Lehmuksen määräysten välissä päättyi Arvo Alanteen turhautumiseen. Lopullisen sinetin päätökselleen hakea muihin tehtäviin Arvo Alanne sai kenraali Siilasvuon ja Päämajan Tiedotusosaston välisestä riidasta, joka koski komentajan 50-vuotispäivien uutisointia Pohjois-Vienassa. Tarmokas, mutta itsetietoinen komentaja tiesi miten tapahtuma olisi pitänyt huomioida valtakunnallisella tasolla, mutta Tiedotusosasto ei moiseen luonnollisestikaan suostunut. Arvo Alanne sai siirron 5. Tiedotuskomppanian päällikön tehtävistä Päämajan Tiedotusosastolle. Kaipuu kentälle jäi kui-

tenkin kaiheartamaan mieltä ja hän saikin rintamakomennuksen Syvärille 1. Tiedotuskomppanian päälliköksi kenraalimajuri Arne Blickin alaisuuteen.

Palvellessaan armeijakunnissa tiedotuskomppanian päällikkönä oli Arvo Alanteella hyvät näköalat seurata ”kulissien takaista” peliä, josta kovin harva tiesi yhtään mitään. Lisäksi asiaan vaikuttivat hyvät henkilösuhteet komentajiin, sillä kenraali Siilasvuokin suhtautui Arvo Alanteeseen kaikesta huolimatta perin välittömästi. Kenraali Siilasvuon asemaa Arvo Alanne piti vähemmän kadehdittavana. Siilasvuon epäsuosio ja häneen Päämajassa kohdistunut kademieli heijastui aina Pohjois-Vienan korpeen saakka. Tosin ei kenraali itsekään pyrkinyt tilannetta mitenkään lieventämään.

Tämän voimakastahtoisien ja päättäväisten kenraalin lujuus herätti Alanteessa myös tiettyä ihailua. Hän kuvasi suomalaisten ja saksalaisten komentajien keskinäisen kanssakäymisen synnyttämien ongelmien käsittelyä perin mielenkiintoisesti.

”Kanaanaisten kunnaillo oli nautinto kuulla välistä esimerkiksi Siilasvuon ja Falkenhorstin, saksalaisen komentajan, jolle suomalaisjoukot olivat alistettuna, äänestä kaksipuhelua, missä oma kenraalimme ei suinkaan jäänyt hopealle. Kuten ei myöskään majuri Halsti, jolla armeijakunnan huoltopäällikkönä oli usein aseveljille asiallista asiaa. Se välitettiin huonoja puhelinyhteyksiä pitkin kaikki saksankieliset voimasanat sujuvasti esitettynä.”

Janne Kankainen

Lähde: Pohjois-Pohjanmaan sotaveteraani 1991, s. 13-14; Arvo Alanne: Näin sen näin; Kansa Täisteli - miehet kertovat: vuosikerta 1978 ja nro: 10/1979.

Kalle Päätalo sota-ajan Oulussa

Kirjailija Kalle Päätalon sotaväkiäika ja sotareissu kiertyi monin sitein sota-ajan Ouluun. Kirjailija kuvaa Oulua ja oloaan Oulussa useissa Iijokisarjan romaaneissaan. Sota-ajan kuvaus antaa samalla hyvän käsityksen siitä, millaista kiertolaisen elämää sotilaan elämä sotavuosina saattoi olla. Aivan samalla tavalla kuin Päätalon sotatiellä Oulun kautta keskeisenä liikenteen solmukohtana kävi satojen ja tuhansien muiden pohjoisten nuorten miesten kulku kotiseudun, varuskuntapaikkojen ja rintaman välillä.

Jonottamisen opissa Oulussa

Kalle Päätalo lähti sotaväkireissulle heti talvisodan joulun jälkeen. Matka kävi Taivalkosken kotiselkosista linja-autolla Ouluun, josta jatkettiin junalla Korialle pioneerikoulutukseen. Päätalo vie kirjassaan ”Ahdistettu maa” elävästi talvisodan Oulun tunnelmiin, kadun elämään, pimennyksiin, evakoiden ikävään. Hän käy matkakaverinsa Toivo Räisäsen kanssa Hansan kuppilassa korvikkeella ja Illikaisen pirtissä elämänluukulta syömässä. Asemalla kaverukset saivat

tahattomasta etuilustaan kovasanaista koulutusta sota-ajan jonotukseen. Heidät pelasti ystävällinen lotta:

”Edessäni seisova lotta kääntyi sanomaan:

- Nyt sota-aikana on alettu jonottaa. Ette varmaan tienneet...

- Mistä me tämmösiä tiettäisiin! kuiskasin, oikeammin niiskahdin. - Tultiin juuri selkosesta sotatoimialueelta.

Lotta rupesi kyselemään, mistä olimme Ouluun tulleet. Itse hän kertoi tyjelleensä Oulussa erilaisissa lottatehtävissä, mutta saaneensa nyt komennuksen kenttäsaairaalaan Hyrynsalmelle. Lotalla oli ikää ainakin kaksi kertaa se mikä minulla. Lisäksi hän oli erittäin huonoihoinen ja muutoinkin kaukana kaunottaresta. Silti tulin lotan ystävällisestä puheesta niin hyvilleni, että olisin siitä paikasta ollut valmis lähtemään tämän kanssa vihille.”

Oulun katuja marssimassa välirauhan aikana

Välirauhan aikana, huhtikuun lopulla 1940, Päätalon komppania kuljetettiin Oulun läpi junalla pohjoiseen, aina Petsamoon asti miinoituksia purkamaan. Kalle sattui harmikseen nukkumaan junan ohitettua muistoista rakkaan kaupungin. Loppukesällä komppanian muonittajaksi kohonnut ja korpraalin nauhat olkapäilleen saanut Päätalo pääsi käymään pitkästä aikaa lomalla Taivalkoskella, johon oli matkustettava Oulun kautta. Käynti tutussa kaupungissa oli juhlahetki. Kallella oli vakinainen atimapaikka Oulussa, sillä hänen äitinsä sisar Vappu, joka työskenteli saunoittajana, asui Heikinkadulla. Yleensä siellä Kalle kävi ja yöpyi mutta nyt hän yöpyi ruotukaverinsa sukulaisen luona Heinäpäässä. Hän saattoi - muonittaja kun oli - nostaa kaupungin niukkaan kahvipöytään hyvää ruotsalaista näkkileipää ja voita. Ilta vietettiin kaupungissa vierailleessa tivolisissa ja yritettiin tyttöjenkin seuraan mutta Kallella ei vielä ollut naisviuhkaa.

Syksyllä 1940 Päätalon yksikkö siirrettiin Savukoskelta suureksi riemuksi Ouluun, missä komppania majoittui Heinätorin koululle. Arvata saattaa, miltä pääsy erämaasta suuren kaupungin keskustaantuntui. Illoiksi ja öiksi oli ohjelmaa: ”Kaupunki iltalomineen tuntui nyt vähintään paratiisilta.” Koulutustakaan ei unohdettu, ampumassa käytiin Kuivasjärven kankailla, mihin ”muonamänttärikin” toisinaan komennettiin:

”Kun minun vuoroni tuli lähteä komppanian mukana Kuivasjärven ampumaradalle, oli mitä kaunein myöhäissyksyn päivä. En pannut ensinkään pahakseni määräystä lähteä komppanian mukaan. Koska en ollut marssinut ensimmäistäkään askelta kaupungissa suljetun komppanian jonossa, minusta tuntui suorastaan juhlalliselta askeltaa Oulun katuja laulun tahdissa. Eniten tietysti kutkutti mieltä, kun näki katukäytävillä kävelevien naisten kääntyvän katselemaan marssiamme. Yritin pullistaa rintani mahdollisimman korkealle, pitää kiväärin mahdollisimman oikeassa kallistuksessa olalla ja pysyä ehdottomasti tahdissa. Ajat-

telin että kukaties joku Oulun tyttö panisi merkille leveäselkäisen pioneerin toisten joukosta. - - - Nuorukaisuusiini unelma saada marssia kaupungin kaduilla komeissa sotilasvaatteissa oli lopultakin toteutunut.”

”Ja ennen muuta Oulussa riitti tyttöjä!”

Kallella ujona miehenä oli lieviä vaikeuksia päästä alkuun, mutta nostettuaan viidellä pullolla ”rapakaljaa” hieman rohkeutta Kalle sai kysymykseensä ”Antasiko neiti luvan jos pyrin saatolle?” toivomansa vastauksen: ”Sovitaanhan tässä kahenki käveleen.” Näin Kalle pääsi jutun alkuun ravintolan keittäjä Kerttu Putaankorvan kanssa. Ja matka - joka ei ollut uhkapitkä - kävi Merikosken siltojen yli... Eikä se jäänyt ainoaksi kerraksi. Ja sitten tuli Kaarina ja Kerttu ja Kaarina ja Maija ja Valma ja Alli... Kirjepioneerista kehkeytyi naistenmies. Kunnes syksyllä komppania siirrettiin Iin Haminaan, Kestilän sahan autioiksi jääneisiin ”rakennusrytöihin”.

Iin Haminaan saatiin pitkästä ajasta koko pataljoona koolle, Pioneeripataljoona 5. Päätalosta tuli pataljoonan talousaliupseerin apulainen. Tässä virassa Kalle pääsi käymään lähes päivittäin Oulussa täydentämässä ruokavarastoja ETP:llä, missä ”mitä pikemmin teimme kuorman, sitä kauemmin saimme istua Hansassa, Kansassa, Tähdessä tai jossain muussa tutuksi tulleessa pömilässä”. Mutta kun matkat tehtiin päivisin, tilaisuuksia tyttöjen tapaamiseen ei juuri tullut. Sillä Kallesta tuntui, että ”jos menisin käymään kilpakiireellä Kaarinan luona, olisi se samaa kuin juoksisin kiinni lentokyvottomän linnun poikasen”. Mutta Iin Haminan kujilta löytyivät erityisesti Elsa, Enni ja Maija...

Vienan taisteluihin

Uusi vuosi 1941 vaihtui ja Kallen ikäluokan palvelusaika vain jatkui ja jatkui, he tunsivat olevansa ”narrattu ikäluokka”. Kevättalvella 1941 komennettiin Iistä parinkymmenen pioneerin osasto, Kalle Pääatalo vanhimpana, Hyrynsalmelle 11. Prikaatiin. Sieltä kävi matka edelleen Kuusamoon, talvisodan jälkeen perustetun Kurkijärven korpivaruskunnan tykkikomppaniaan. Kysymys oli panssarintorjuntakomppaniasta. Kallesta tuli täällä aluksi ”rivikorpraali”, ja pian myös alikersantti ja jälleen komppanian muonittaja. Kurkijärven varuskunnan yksiköissä koulutettiin etupäässä asevelvollisia, siellä oli runsaasti myös Oulun asevelvollisia. Linnoitettiin myös Säynäjävaaraa. Alkoi kuulua myös kiihkeitä: ”On taas levottomuutta ilmassa”. Silti siviili alkoi lopulta Kallelle ja aseveljille siintää, mutta vain vajaat kaksi viikkoa oli palvelusta jäljellä, kun 10.6. muonanhakureissulla Kuusamon kirkolla törmättiin kuljetuskolonnein ja marssiviin reserviläisosastoihin. Suomessa oli määrätty YH ja liikekannallepano. Kurkijärven varuskunta alkoi tyhjentyä asukkaistaan. Ja pian saatiin nähdä myös ”kuuluja sotilaita” Kuusamon raitilla: ”Hitlerin sotilaita rupesi vyörymään Oulusta”.

Kalle Pääatalon panssaritykkikomppania alistettiin JR 53:n alaiseksi merkinnällä PstK/JR 53. Kalle ikäluokansa soturien kera merkittiin kirjoihin kuitenkin reserviläiseksi. Näiden ”nokikaulojen” sotaretki kävi Kuusamosta Lämsänkylän tietä rajalle, rajan yli 1.7.1941 ja Kiestingin kuuluisalle sotatielle. Kuolemankukkulan nimen saaneen paikan taistelujen aikana Pääatalon porukka oli tientekokomennuksella mutta joutui näkemään taistelun kammottavat jäljet:

”Kukkulan päällä kohtasimme sekasortoisen näkymän. Kaikkiolla oli rikkinäisiä vankkureita, tykkeitä, kranaatinheitteitä, kivääreitä ja konekivääreitä. Sotakaluston joukossa oli kaatuneita sotilaita ja jokusia hevosenraatoja. Ruumiit retkottivat paikoin läjäpäissä ja niiden kasvot, kädet ja vieläpä vaatteet olivat kuin ruudinsavun mustamia. Verikään ei näkynyt punaisena, vaan näytti kuin sen päälle olisi ravisteltu mustaa hiekkaa. Eräiltä kaatuneilta oli leikkautunut osa kasvoista, joiltakin irronnut päälaki, niin että kärpäset ahkerivat tyhjän aivokopan sisällä. Ja ainakin osa ruumiista oli niin ’tuoreita’, että tuskin olivat ehtineet vielä jäykistyä.

En koskaan elämässäni ollut nähnyt näin kauheaa jälkeä. Näkymän kolkkoutta lisäsi se, että nyt myös suomalaisten ja saksalaisten ruumiita oli vielä samalla alueella.

Tosin kesti hyvän aikaa ennen kuin tajusin, että suomalaisia kaatuneita oli koottu riviksi tien sivuun. Ruumiit oli asetettu selälleen, kädet suoriksi sivuille. Kädet oli kiristetty sotilasvyöllä kiinni ruumiiseen, jotta se jäykistyisi suoraksi ja mahdollisimman kapeaksi. Olin kuullut, että kaatuneitten joukossa oli paljon pudasjärveläisiä, ehkä moniakkin minulle tuttuja. Siksi olin kiitollinen ruumiitten kokoajille siitä, että nämä olivat laittaneet sotilaslakin kunkin vainajan kasvojen peitoksi. Mutta silti veristen vainajien silmäily tuntui vaikealta.”

Kalle tapasi kukkulalla naapurin isännän, uitto- ja savotakaverinsa Hiltu-Jakin:

” - Tässä sitä riittäähi kahtelemista!

Jakin sanat eivät tällä kertaa tulleet möyhäisemällä, nokkanaukaisusta puhumattakaan. Hänen olemuksestaan puuttui nyt se leuhkankarski sävy, josta hän oli siviilissä tunnettu. Sentään hän kaivoi tupakkamassin ja suoravartisen piippunsa, jota alkoi täyttää kiväärinhihna olkauksessaan.

- Tämmösessä savotassa sitä nyt, Kassu, ollaan!

- Niin ollaan...

- On liika rummaa jälkeä. - - -

Jakki imaisi välillä muutaman savun ja jatkoi:

- Putasjärven pataljoonassa on kato käyny. Tämä kukkula se kävi liijan kalliiksi. Meille kumpasellekki tuttuja miehiä on kaatunu. Sanovat Manni-Jannen kaatuneen tänä päivänä...

- Manni-Jannen! Senkö Jatkon Janne Mannisen, sanoin ja kylmät väreet kulkivat selkärangassani.

- Jatkon Manni-Jannen niin! vakuutti Jakki. - Jonka kan-

sa on oltu samoissa tukinlaskuissa. Sanovat Jannelta jääneen seihtemen lasta...”

Pian sivuutettiin Kiestinki. Ennen pitkää Kallekin oli Kapustnajajoella tekemässä vastaiskua, jossa hän 14.8.1941 haavoittui vaikeasti. Tämä totuus selvisi hänelle näin: ”Pysytyessäni taas hengittämään, jopa liikuttamaan raajojani, tulen ajatelleeksi että jospa en olekaan haavoittunut. Jospa jokin vankka petäjänoksa löi pudotessaan selkääni. Olen aina kuvitellut luodin tai sirpaleen vihlaisevan osuessaan, mutta minähän tunsin selvän iskun. Käänän käteni tunnustelemaan kohtaa, joka nyt on turtunut. Tunnen kesäpusakkani, paitani, vieläpä housujeni liitinkien olevan täysin pehkuina, ja koko alue on kuin lämpimän siirapin peitossa. Arvaan mitä liukas aine on jo ennen kuin käänän käteni näkyville. Sormeni ovat punaiset ja niissä on verimaksojen suiluja. Koska haavoittumiskohta on tunnoton, alan tutkia vammaani tarkemmin. Sormeni löytävät ensin kylkiluitten välistä läheltä selkärankaa reiän, johon voin työntää väljästi kaksi sormeani. Selkärangan päältä alkaa toinen reikä äskeistä reikää vastaan. Sen aukko on niin suuri, että sinne mahtuvat kaikki sormenpäät. Joku muu kuin tavallinen kiväärinkuula on lävistänyt kylkiluitten ja selkärangan väliset lihakset.” Pian selvisi, että myös nilkka oli aivan tohjana.

Kalle Pääatalo sai selkäänsä tankista räjähtävän ammuksen eikä meno ollut kaukana; lisäksi hän sai sirpaleen nilkkaansa. Jos hänellä oli jotain onnea, oli se siinä, ettei hän halvaantunut, ja siinä, että Kapustnajajon motti ollut vielä sulkeutunut, rautatie Kiestinkiin oli vielä auki ja vaikeiden vaiheiden jälkeen hänet voitiin kuljettaa JSP:ltä junan lavetilla ensin Kiestingin ”sairaslaanille” ja edelleen Kuusamoon kansakoululle sijoitettuun kenttä sairaalaan. Oltuaan siellä pari viikkoa sairaalaan saapui elokuun lopulla kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuo seurueineen. Kuultuaan selostuksen Pääatalon haavoittumisesta kenraali laski hänen tyynylleen sininauhaisen mitalin lausuen: ”Ylipäällikön edustajana luovutan teille, alikersantti, osoittamastanne urhoollisuudesta ensimmäisen luokan vapaudenmitalin. Onneksi olkoon, alikersantti! Pikaista parantumista...!”

Oulussa sotasairaalassa

Kalle Pääatalo kuljetettiin sairaasajoneuvoksi muutetulla linja-autolla Ouluun sotasairaalaan, Keskuskansakoululle sijoitettuun Sotasairaala 32:n osaan.

Pääatalo kuvaa romaanissaan ”Liekkejä laulumailloin” elävästi ja kiintoisasti elämää sotasairaalassa, haavojen hoitoa, potilaiden välistä kanssakäymistä ja potilaiden ja henkilökunnan suhteita. Ennen pitkää Kallen kirjeenvaihtokavereita ja Oulun tuttuja tyttöjä kavereineen löysi tungokseen asti tiensä Kallen sairaasuoteen laidalle. Niinpä heistä riitti lohduttajia myös saman tuvan muille potilaille. Potilaitten Viihdytys- ja Avustusyhdistys tulee myös tutuksi.

Haavoittuneen toipumisessa pääsy pystypotilaaksi ja lo-

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Kenraalimajuri Siilasvuo tapaamassa sotilaita Kiestingin kenttä-sairaalassa.

pulta kahdelle jalalle olivat suuria tapauksia. Jälkimmäinen tiesi myös vierailuja kaupungille. Pääatalo oli pahoin likinäköinen mutta hänellä ei ollut silmälasia. Hoitava lääkäri otti asiakseen hankkia Kallelle silmälasit ja passitti hänet Diakonissalaitokselle tunnetun tohtori Kiiänmiehen vastaanotolle:

”Olin kuullut pikku ikäni juttuja tohtori Kiiänmiehestä ja saanut käsityksen, että hän oli leppoisa ja huumoria käyttävä mies, mutta myös arvaamaton. Minulla ei kuitenkaan ollut paljon aikaa miettiä, miten minua kohdeltaisiin vastaanottohuoneessa, sillä lappuni ottanut nainen palasi ja kehotti siirtymään vastaanottohuoneeseen. Huoneessa istui lihava ja lupsakannäköinen mies lääkärintakki päällään. Hän nousi ja tervehti minua kädestä sanoen:

- Ja kenraali Pääatalo haluaisi katsella tätä maailmaa vähän tarkemmin!

Jännitykseni katosi heti niin paljon, että naurahdin ja sanoin:

- Minä kyllä olen vain sattuma-alikersantti, herra tohtori... Mutta olen kovasti likinäköinen.

Minusta näytti kuin lääkäri olisi nikannut minulle silmää kun alkoi puhua:

- Tunnen aika huonosti sotilasarvoja. Näin nuori poika ei ole vielä kerinnyt oppia... Vaaripa ottaa nyt ja istuu tähän tuolinhäkkyrälle! Minun ja hammaslääkäriäni ammatissa on sen verran eroa, että kun minä istutan potilaan tuoliin, alan katsella asiakastani silmiin. Hammastohtori taas menee pihteineen suoraan suuhun. Ja kuulemma perii, juupeli, siitäkin maksun...

Lääkäri puhui koko ajan kuin leppoisa kansanmies. Lähes liikutuin ajatellessani, kuinka kaukana tämä oululainen

Kuva Päätaloinstituutin arkisto.

Haavoittuneita toipilaita sairaalahuoneeksi muutetussa Oulun keskuskansakoulun luokassa numero 5 syksyllä 1941. Kalle Päätalo toinen vasemmalta.

silmälääkäri ja esimerkiksi Kurkijärven lääkäri olivat toisistaan ihmisinä. Vastapäätä istuen lääkäri alkoi kiikaroida silmiäni ja puheli:

- Aijai, pappariepu, kun teillä onkin heikko kaukonäkö! Ei ihme että paha venäläinen pääsi vaaria ampumaan! Ja pyrkiikö tämä vasen silmä, juupeli, katsomaan eri suuntaan kuin oikea? No totisesti...! Onpa itserakas ja ylpeä silmä...! Mutta näitäkin on...

Kuinka monta harmia olinkaan saanut kierosta silmästäni! Ja lääkäri totesi sen näin leppoisasti puhuen. Sain vai-voin sanotuksi:

- Kieroon kahtominen on isäni puolelta sukuvika.

- Tähtoo niille isäukoillekin tulla virheitä, vaikka ovat kai-ken tietävinään. Noh, annetaan Päätalon papalle anteeksi! Muutoin silmät ovat terveet, ja silmälasien hiojat ovat niin etevä ammattimiehiä, että mehän tilataan niiltä näihin silmiin vaikka kuinka hyvä kaukonäkö...

Nyt lääkäri asetti silmiäni eteen lasien koettelutelineen. En enää pelännyt, edes jännittänyt, ja siksi minusta tuntui aivan ihmeelliseltä, kuinka tarkistustaulun eri suuntaiset E:t, joista näin paljailta silmillä vain suurimman, alkoivat muuttua eri irtolinssien läpi katsellessani uskomattoman selkeiksi. Kun lääkäri oli täriänyt koelinssejä, viimeisiä jo myös takaisin vaihdellen, näin jopa kaikkein pienimmät E:t täysin selvästi.

- Mehän löydetään eversti Päätalolle lähes paras mah-

dollinen kaukonäkö, sanoi lääkäri ja jatkoi: - Eikös vaan vaarin maailma kirkastunut kerralla?

- Kylläh... totisesti...!

Istuin ja odotin kun tohtori kirjoitti määräyksen, jolla saisin ostetuksi liikkeestä lasit. Noustuani ottamaan lääkärin antaman lapun vein saman tien sormeni takataskuun: - Mitä olen velkaa?

- Ette pennin pyöreää. Täytyy valtiolla olla varaa hankkia miehelle silmälasit, kun kerta komentaa sotimaan puolestaan..."

Kun Päätalo sai viikon kuluttua silmälasit nenälleen, hän saattoi nähdä Oulun ja ympäröivän maailman aivan uudella tavalla kirkkaana, selkeänä ja rikkaana yksityiskohdiltaan.

Ravintola Nummessa

Kalle Päätalon toipuminen edistyi ripeästi ja pian olivat edessä toipumislomat kotona Taivalkoskella toinen toisensa jälkeen. Välillä oli käytävä Oulussa haavoja näyttämässä. Tällöin oli tilaisuus pistäytyä tutuissa paikoissa kuten Asemakadulla Hansan ja Kansan kuppiloissa, jotka olivat suosittuja sotilaiden käyntipaikkoja. Kallesta oli tullut molempien kuppiloiden kanta-asiakas, jopa niin, että tarjoilijat olivat alkaneet kutsua häntä etunimellä. Näistä kuppiloista sai sotapoika lähes pomminvarmasti myös naisseuraa ellei ollut täysi nujus. Niissä ei ollut tarjolla rapakaljaa vahvempaa juotavaa. Kun Kalle nyt Oulun käynnillään - joulun ai-

kaan 1941 - halusi hieman väkevämpää, hän päätti mennä Heinäpäässä olevaan ravintola Nummeen:

”Lenkkaan samaa menoa pitkähköön puutalon eteen, jonka oven päällä soikeassa kyltissä lukee: RAVINTOLA NUMMI. Menen eteiseen ja jätän portsarille lakkini, manttelini, vyöni ja käsineeni.

Nummi lienee jokin vaatimattomamman arvoluokan ravintola. Huoneet ovat kuitenkin siistit, joskin tupakansavun täyttämät. Automaattigramofoni rumputtaa. Ihmeekseni huoneet eivät ole tungokseen asti täynnä. Yleisö on etupäässä sotilaita. Löydän tyhjän kahden hengen pöydän seinustalta. Tarjoilija, jonka tunnen ulkonäöltä, tulee viereeni.

- Ottasin pullon kolomen tolopan olutta. Leipäkorttia löytyy.

- Saa vain ruuan kanssa, tarjoilija sanoo.

Kaivan esille minulle lomalle lähtiessäni annetut elintarviketekortit.

- Saapiko näillä semmosta ruokaa, jota on syötävä oluven kansa?

Tarjoilija vilkaisee korttejani ja vastaa myöntävästi.

- Mitä minun pitäisi syyvä, että annetaan olutta?

- Vähintään voileipä. Mieluummin oikea ateria.

Viereisessä pöydässä istuu nuori, tumma nainen lopetellen ruokailuaan. Näen naisen syöneen paistettuja silakoita ja perunoita. Nyökkään tytön pöytään päin ja sanon:

- Riittääkö jos syön tuommosen annoksen?

- Se käy. Meillä onkin erinomaisen hyviä silakoita. Entä leipää ja voinappi?

Tilaan nekin. Leikattuaan korteistani kupongit tarjoilija poistuu. Totean että leipäkuponkini eivät tästä kaupasta paljoakaan vähentyneet.

Gramofonissa alkaa soida levy, jota rupean kuuntelemaan. Kappaleen nimi on Kastehelmi ja lumikukka...”

Kallen ruokailu sujui hyvin. Hän sai myös pöytäseuraa Suomasta, jonka kanssa syntyi sota-ajalle tyypillinen yhden illan tuttavuus. Päätalon romaaneista, erityisesti ”Tuulessa ja tuiskussa”, saa erinomaisen kuvan Oulun ravintolaelämästä ja siihen liittyvästä sota-ajan sosiaalisesta elämämenosta. Korvensuoralla asuvan Alman kanssa syntyi pitempikin tuttavuus. Mutta romaaneista saa myös realistisen kuvan haavoittuneen sotilaan hoidon ja toipumisen vaiheista. Kallenkin toipuminen sai takapakkia tulehdustartunnan vuoksi. Lisäksi hänet komennettiin yksikköön rintamalle liian aikaisin. Kiestingin paluutarkastuksesta hänet passitettiin takaisin sotasairaalaan Ouluun, missä hän sai hoitosijan nyt Uudelta Lääniltä. Siellä olivat omat seikkailunsa ”hekuman möykkyineen” sun muineen. Ja jälleen seurasivat hoidot ja toipumislommat.

Kotiuttaminen Oulussa

Huhtikuussa 1942 Pääatalo komennettiin Lahden Hennalaan, jonka kautta tuli siirto Siiranmäkeen vankileirin ta-

lousaliupseeriksi. Siellä hänellä oli sota-aikanakin aikaa harjoittaa kirjoittamista. Sitä edesauttoi myös koko sota-ajan jatkunut ankara kirjesota eri puolilla Suomea asuvien tyttöjen kanssa. Kallen kirjoittamia kertomuksia julkaistiin erityisesti Oulussa ilmestyneessä Kalevassa. Siiranmäen vaiheet ja kokemukset Pääatalo puki 1967 ilmestyneeseen romaaniinsa ”Nälkämäki”. Sota irroitti Pääatalon näin pohjoisista juuristaan ja kytki hänet lopulta Tampereeseen, jossa asui yksi hänen parhaista kirjekavereistaan, kirjojen Laina. Kihloihin mentiin melko pinnallisen tutustumisen jälkeen 13. joulukuuta 1943 ja avioliittoon jo seuraavana keväänä 1944. Kalle Pääatalon avioliitto oli itse asiassa varsin tyypillinen sota-ajan avioliitto. Sen myötä Pääatalo sai uudeksi kotikaupungikseen Tampereen.

Kotiutumassa Kalle Pääatalo joutui käymään vielä Oulussa. Sinne hän teki matkan junalla. Tätä matkaa ja kotiuttamista, joka tapahtui 25.11.1944, Pääatalo on seikkaperäisesti kuvannut romaanissaan ”Tammerkosken sillalla”. Ko-

Kuva Pääatalo-instituutin arkisto.

Haavoittuneet sotilaat, alikersantti Kalle Pääatalo (vas.) ja sotamies Pentti Lehtinen, haistamassa ensi kertaa ulkoilmaa haavoittumisen jälkeen syksyllä 1941 Sotasairaala 32:n pihalla.

tiuttaminen tapahtui Kallelle jo niin tutuksi käyneellä Keskuskansakoululla. Sen yhteydessä käytiin läpi vielä Kallen viisivuotisen sotareissun ja erityisesti haavoittumisen ja sen hoidon päävaiheet. Kotiuttamisessa varusteiden luovutus oli oma rituaalinsa. Siitä julistettiin miehille ohjeita Päätalon kuvaamana seuraavasti:

” - Miehen päällä olevat varusteet, mantteli mukaanlukien, jäävät kotiutettavan päälle. Peitehuopa, ylimääräiset jalkineet, kenttäpakki, lusikka tai lusikkahaarukkayhdistelmä, leipälaukku ja jos jollakin on asetakin lisäksi vielä kesäpusakka, luovutetaan tänne. Tämä luetaan tiedoksi, jotta voitte valmistautua kynämiesten tenttiin. Kynäsoturit antavat lisäohjeita. Joka tuntee kyllästyneensä asetakkinsa olkalappuihin, voi leikata ne pois jo täällä. Niin kuin näette, armeija on huolehtinut paikalle olkalappujen keräilylaatikon. Mutta olkalaput leikataan vain asetakista. Ei manttelista eikä kesäpusakasta... Ja etteivät sotaherrat erehtyisi kerjäämään kotiutetuilta kunniantekoa, luovuttanette sotilasvyön. Samoin voitte siirtää kokardin lakista lompakkoon. Niinhän tehtiin ennen sotia vakinaisen aikana. Reiluudesta tunnettu Suomen armeija nimittäin lahjoittaa kokardin muistoksi näistä kolmesta ja puolesta vuodesta...Aamor!”

Kallen kotiuttamisreissu Ouluun oli rikkaiden muistojen reissu. Niitä pukki eri puolilla kaupunkia mieleen. Silti kaikki tuntui nyt niin toisenlaiselta, unenomaiselta. Hän tunsii joutuneensa toiseen maailmaan. Ajatus siitä, että viisi vuotta, ”viisi elämäni parasta vuotta” oli mennyt humahtaan, teki hänen mielensä pikemmin alakuloiseksi kuin helpottuneeksi, että oli nyt vapaa. Ehkä siihen osaltaan vaikutti myös se, että kotiuttaminen tapahtui Oulussa, ”monien muistojen kaupungissa”:

”Käännyin kävelemään Asemakatua vasemmalle, merenrantaa kohti. Masentuneesta olostani huolimatta minulle tulee mieliteko kävellä katuja niin pitkälle, että joudun kulkemaan Hansan ja Kansan kuppiloitten ohi. Näistä kahdesta kuppilasta oli minulle tullut erityisesti välirauhan syksynä läheisiä. Ja myöhemmin jatkosodan aikana olin järjestänyt samoissa kuppiloissa itselleni ikävyöksiä. Olin niissä ryyppikellyt salavihkaa saksalaiselta sotilalta ostamaani konjakkia tarkoitukseni kokea elämäni ensimmäinen herrasmiehen humala. Lystäilyni oli kuitenkin päättynyt siihen, että katupartion miehet olivat hakanneet minut Kansan edessä tajuttomaksi ja raahanneet sitten Oulun putkaan.”

Nyt Kalle ei vierailut Hansassa eikä Kansassa, sen sijaan hän yöpyi ensi kerran Oulussa matkustajakoti Turistissa lähellä asemaa ennen kuin jatkoi matkaansa Taivalkoskelle, synnyinselkoselle. Tie siviilielämään Tampereella kävi ”Kotiutettujen sotilaitten työhönsijoitustoimiston kautta”. Sen kautta Kalle Päätalo sai ensimmäiseksi siviilityökseen halonhakkuuta kunnalliskodin metsästä.

Jouko Vahtola

Johannes Heilala lääkärinä Pohjois-Vienassa

Kaikissa sodissa, kautta aikain, on haavoittuneiden osa ollut sodan julmassa kurimuksessa se kaikista raskain ja surullisin. Se oli kamppailua epätoivoa, kipuja ja kuolemanpelkoa vastaan. Tätä taistelua kävi myös koko lääkintähenkilökunta etulinjasta sairaaloiden leikkaussaleihin. Ruhjoutuneiden vartaloitten paikkaaminen taistelutilanteessa oli sekä henkisesti että fyysisesti valtavan raskasta ja tarvittavien ensiaputarvikkeiden heikkouden takia suorastaan epätoivoista työtä. Joukkosidontapaikoilla taisteltiin kirjaimellisesti elämästä ja kuolemasta. Tässä taistelussa ihmiskäsi yritti paikata niitä reikiä, joita muut tekivät, yrittää korjata sitä, mitä muut silpoivat. Kovin usein hiipui nuorukaisten elämä joukkosidontapaikkojen havutukselle lääkärin yrityksistä huolimatta. Toisaalta kenttäoloissa lääkärinkunta onnistui tekemään ihmeitäkin.

Sodan mielettömyydessä ovat yksilöt kovin mitättömiä ja pieniä. Sitä suurempi oli lääkäreiden taistelun arvo joukkosidontapaikoilla ja leikkaussaleissa pienen ja mitättömän yksilön elämän puolesta. Moni sai heidän ansiostaan elämälleen vielä uuden tilaisuuden.

Tarpeellisten ensiaputarvikkeiden, kipulääkkeiden ja hoitovälineiden puute oli lääkintä-huollon jatkuvana kiusana. Kuinka suuri oli niidenkin menehtyneiden lukumäärä, jotka nykyisin niin tavallinen tiputus olisi pelastanut? Lääkintähenkilökunnan osaa voisi puolestaan kuvailla kaikista epätoivoisimmaksi tehtäväksi mitä rintamalta löytyy.

”Särje ensin kaikki
mik on kaunista, sorjaa,
sitten palat liitä,
paikkaa ja korjaa.
Palat viulun voit liimata
mut et kellon,
älä tallaa
jos vihannaks tahtonet pellon.”
(Peer Gynt)

Johannes Heilala toimi JR 32:n II pataljoonan lääkärinä, joten hän vastasi pataljoonan joukkosidontapaikasta (JSP). Myöhemmässä vaiheessa Heilala toimi myös kenttäsaairaan (A/24 ks.) lääkärinä. Jalkaväkirykmentti 32 koottiin Raahessa Rantalakeuksien miehistä ja se kuului eversti Fagernäsin johtamaan 3. Divisioonaan. Kyseinen divisioona koottiin Oulun suojeluskuntapiirin miehistä, joka vastaa nykyisellään Oulun läänin. 3. Divisioona kuului kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon III armeijakuntaan.

Eversti Fagernäsin johtama 3. Divisioona hyökkäsi kahtia jakautuneena Ryhmä J:nä Kuusamosta kohti Kiestinkiä ja etelämpää Ryhmä F:nä Suomussalmelta kohti Uhtuaa.

Heilala kuvailee hyökkäysvaiheen aiheuttamia ongelmia: ”Joukkosidontapaikan toiminta tapahtui taivasalla, sillä teltat oli ollut pakko jättää kuormastoon. Sinne oli jätetty myöskin useimmat parit ja tarvikelaatikat, joiden kulje-

Joukkosidontapaikka (JSP). Lotta ja lääkintämiehet ovat juuri sitoneet päähän haavoittunutta sotilasta.

tukseen olisi tietysti tarvittu hevosia ja niitähän ei voitu siirtää järven yli. Pataljoonat etenivät kevennettyinä. Lääkintäryhmälle se merkitsi sitä, että jokaisella lääkintämiehellä tuli olla mahdollisimman paljon ensisiteitä. Mukana kannettiin kuitenkin neljät parit. Myöhemmissä tilanteissa jouduttiin lisäksi turvautumaan hätäpaareihin. Aliupseereilla oli aliupseerien lääkintälaukut ja minulla lääkärinlaukku, jonka sisältö poikkesi aliupseerien laukuista sikäli, että se sisälsi muun hyvän lisäksi ruiskun huumeampulleineen. Yhdellä miehistä oli lisäksi suuri lääkintäreppu, jossa oli sekä lääkeaineita että sidetarpeita.

Puolen päivän aikaan saavutimme majuri Veijolan johtaman I pataljoonan JR 11:sta ja pataljoonamme siirtyi kärkeen. Eteneminen edistyi hitaasti kunnes klo 16.20 kajahti useita kiväärinlaukauksia ja sitten alkoi ankara tulitus vihollisen puolelta. Äänessä olivat myös kaikki konetuliaseet. Vihollinen vetäytyi taas jonkin matkaa, mutta aiheutti yhtä mittaa meille haavoittuneita. Niitä tuli aivan jatkuvasti. Minulla riitti lapun päälle panemista ja miehillä kantamista. Haavoittuneiden käsittelyn sain hoitaa enimmäkseen yksin, sillä aliupseereilla meni kaikki aika väistellössään putoilevia kranaatteja, eikä heillä silloin näyttänyt olevan suurta huolta haavoittuneista. Miehet taas viipyivät kantomatkoillaan ja kuta kauemmas järven rannasta edettiin, sitä pitemmäksi heidän kantomatkinsa venyi ja sitä vähemmän minulla oli apulaisia.

Sotamies Keretti löydettiin makaamasta polun varressa. Paikalle kutsuttuna totesin heti paikalla, että mies tekeytyi tajuttomaksi. En kiinnittänyt häneen mitään huomiota,

vaan annoin jäädä makaamaan. Tapasin hänet sitten myöhemmin saapastelemasta toisten joukossa.

Alkoi jo väsyttää tämä meno. Saksalaista muonaa saatiin sentään, joskaan ei aivan säännöllisesti. Pahin raskaus oli levon puute. Jos sai rauhan haavoittuneilta, niin pitivät vihollisen kanuunat huolen siitä, että kukaan ei saanut tilaisuutta uinahtamiseen. Vihollisen lentokoneiden vuoksi oli JSP, jos sitä nyt sillä nimellä voi kutsua, koetettava pitää puhtaana joutoväestä. JSP:n ympärille tahtoi väkisinkin kerääntyä pelkuriainesta, jotka toivoivat lääkärin löytävän heistä jonkun sopivan sairauden välttyäkseen joutumasta muiden joukkoon. Ajoittain tällaisia tekosairaita parveili ympärilläni joukkueen verran. Kärttävin katsein he seisoskelivat ympärilläni kivääriinsä nojaten.

Eräs iso mies puhkesi kuiskuttelemaan:

– A mie antaisin siull tontin, sellasen huvilapalstan, minull on niin paljo maata, ett sie saisit siit ihan vappaast niin ison kun sie mielit ottaa. Ka, vapauta sie miut täältä, mie meen heti mittaamaam siull oman palstan, eihän siull kuitenkaan viel mittää maata oo.

Kuittasin miehen hyväntahtoiset ehdotukset sillä kuivalla toteamuksella, että jos minä voisin jonkun vapauttaa, niin itsenihän minä kaikkein ensiksi vapauttaisin enkä sitten muitten vapauttamisista olisi huolehtimassakaan. Yksi liikekannallepanon suurimpia virheitä oli se, että pataljoonanlääkäriksi oli nimitetty miehille henkilökohtainen tuttava. Tämän tuttavuuden väärinkäyttöön on jokaisella ihmisellä luonnollisesti tavattoman suuri kiusaus, ehkä oikeuskin.

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Taistelujen raivotessa lääkintähenkilökunta yritti paikata niitä reikiä, joita muut tekivät, ja yritti korjata sitä, mitä muut silpoivat. Käsivarren leikkaus kenttäsairaalassa.

Eteneminen jatkui. Saavuimme harvaa metsikköä kasvavan aukean laidalle, jonka vastakkaiselle loivalle kummulle oli vihollinen asettunut asemiin. Oli hyökättävä aukean yli. Sijoitin sidonta-asemani Palokkokaanalle pienen kumppareen taakse. Nyt etulinja kulki vain kolmensadan metrin päässä, mutta kun kauempaa ei ollut sopivampaa paikkaa eikä partisaanien takia ollut syytä jäädä liian kauas jälkeen, valitsin sen.

Kuudes komppania sai käskyn lähteä hyökkäämään klo 20 aikaan viidennen komppanian tukiessa vasemmalla sivustalla. Tässä tulikin paljon haavoittuneita. Hyökänneen komppanian päällikkö Pekka Karikoski haavoittui, samoin vänrikki Nygren. Sitomista riitti ja väliin pistelin morfiinia. Muutapa sitä ei kyennyt tekemäänkään. Ruiskuna oli tuo mainio Paratus, jota nykyisin ei missään tapauksessa enää hyväksyttäisi edes hätäratkaisuksi hygieenisistä syistä, morkoma virusten levittäjä. Siinähan ruisku ja neula olivat spriissä ilman, että ruiskua välillä pestiin tai muuten puhdistettiin. Eikä siinä ollut mahdollisuuttakaan alkaa ruiskuja puhdistella. Ei ollut tilaisuutta eikä aikaakaan moiseen.

Alikersantti Pajala kuudennessa komppaniasta oli saanut

pikakiväärisuihkun kasvoihinsa ja häntä kannettiin juosten luokseni, mutta tuoni oli jo ehtinyt koota luokonsa. Komppanian omat lääkintämiehet eivät ehtineet koota kaikkia haavoittuneita, vaan kantajina oli useimmiten kiväärimiehiä, jotka varsin mielellään läksivät tähän puuhaan. Taas juoksee hiestä märkiä paarinkantajia:

– Se on pataljoonan pastori, auta, auta jos voit: karjuu vänrikki Merviö.

Hän tuli Komsin tilalle viestiupseeriksi ja on nyt parien toisessa päässä. Hikisenä ja huohottaen hän jo juoksee hakemaan uusia haavoittuneita. Nostin Paavo Martikaisen yläruumista, revin auki hänen paitansa. Hän haukkoi jo ilmaa, suoni ei tuntunut, silmät olivat sulkeutuneet, kylmä hiki peitti kasvot ja hartiat.

– On jo in agone, sanoin ja tunsin samassa ihmeellistä voimattomuutta.

Pitelin hänen päätään olkaani vasten ja näin useita luodin reikiä hänen vatsallaan, niistä monta maksan kohdalla. Sisäinen verenvuoto oli ollut liian raju ja runsas. Tunsin, että tämä toverini, joka oli miesten parhaita, oli yksi niitä uhreja, joka oli annettu tarpeettomasti, jotta tarpeettomat ih-

miset saisivat elää. Laskin vainajan viereeni maahan. Kauan en ehtinyt olla mietteissäni, kun Merviö jo taas kantaa jonkun kiväärimiehen kanssa kranaatin ruokaa. Kantajat ovat yltä päältä hikisiä ja hengästyneitä. Merviöllä on hihat käärittynä ylös kyynärpäiden yläpuolelle ja hiki juoksee norona nenän selkää pitkin.

JSP:n kansainväliset merkit ja Punaisen Ristin käsivarsinauhhat olin hyljännyt jo talvisodassa, koskapa huomasi, ettei vihollinen niiden merkitystä käsittänyt. Samasta syystä pidin molemmissa sodissa välttämättömänä varustaa lääkintämiehetkin aseilla.

Erään vihollisen vastaiskun jälkeen tilanne oli joukoissamme äärimmäisen sekava. "Uraata" -rääkyvä vihollinen sai miehet pakokauhun valtaan ja siltä seisomalta he jättivät aseensa ja reppunsa ja kiireellä lähtivät juoksemaan taaksepäin. Kaikki miehet eivät onneksi lähteneet pakosalle, vaan vastaisku saatiin torjuttua, mutta pian alkoi jälleen tulla miehiä JSP:lle. Sotamies Eero Klemetti oli saanut kranaatin siruista pieniä osumia vähän kaikkialle ruumiiseensa.

Kun yhtään sairaankantajaa ei ollut vielä palannut kantomatkaltaan eikä karkulaisiakaan ollut kuulunut, en voinut siirtää haavoittuneita mihinkään. Erästä paaria oli jälleen kantamassa Merviö, josta oli nyt tehty luutnantti, eikä ilman ansiota. Kantajat juoksivat ja huohottivat. Merviö samalla itki ääneen, ei sen vuoksi, että olisi pelännyt vaan yksistään sen takia, että koko tämä inhimillinen kurjuus liikutti häntä. Merviö oli pelkäämätön sotilas, mutta samalla tunneherkkä, hyvä ihminen.

– Vieläkö sinä tuot? huusin hänelle.

– Voi vielä vielä, siellä on paljon haavoittuneita. Ja kaatuneitakin on. Molempia on, hän voihkaisi ja juoksi takaisin.

Hänen puseronsa oli jälleen märkä edestä ja takaa, kasvot olivat yltäpäältä liassa ja noessa. Hänen kyynärpänsä olivat veressä, en tiedä oliko se haavoittuneista vaiko hänen omaansa. Likaisilla käsilläni sidoin puhtaita ja likaisia haavoja ja verisin ja likaisin sormin availin morfiiniampulleja ja juokсутin tuota huumaavaa nestettä käsivarsiin ja jalkoihin, mihin milloinkin."

Elokuun lopulla 1941 suomalaisten hyökkäävät joukot olivat levittäytyneet Uhtuan ympärille laajaan puolikaaren muotoon. Oli jo täysin selvää, että näillä joukoilla Uhtuaa ei ainakaan vallattaisi. Läpimurron tekemiseen tarvittaisiin tuoreita voimia, mutta niitä ei ollut. Kaiken lisäksi pohjoisempana taistellut Ryhmä J oli menestyksellisesti edennyt elokuun alkupuolella jo Kiestingin kauppalaan, joten menestymisen mahdollisuudet näyttivät paljon paremmilta siellä kuin Uhtualla. Tämän johdosta oli Ryhmä F:kin heikennetty juuri Kiestingin suunnan sotatoimien tehostamiseksi. Uhtuan rintamalinja oli jämähtänyt paikoilleen jatkuvista taisteluista huolimatta.

"Elokuun 24. päivä kannettiin Alasakarin ainoaa poikaa juoksujalkaa luokseni. Jo kaukaa näin, että asiat olivat hullusti, sillä koko hänen vatsansa oli auki ja sisälmyksistä oli

jo valunut hänen viereensä paareille. Kun hän ei ollut mennyt tajuntaansa oli hänen tuskansa hirvittävä, suorastaan sanoin kuvaamatonta. Hän huusi minua nimeltä, sillä tunsin hänet siviilistä. Mitä pahaa kohtalo luuli hänenkin tehneen, jotta hänen piti tuntea tulevaisuuden elävältä raadeluksi ilman tajuttomuuden armoa.

Koetin sulloa häntä yhteen kasaan mahdollisimman hyvin, sitten otin plakaattini, kaikki mitä vielä oli jäljellä ja pinosin ne hänen avonaisen vatsansa peitteeksi. Yhdessä aliupseerini kanssa koetimme sitoa ne hänen ympärilleen. Sitteen ruiskullinen morfiinia, joka ei näyttänyt vähääkään helpottavan. Kantajat eivät ehtineet kovinkaan kauas...

Sidoin konemaisesti aina uusia ja uusia haavoittuneita, pistin morfiinia voihkiviin vahingoittuneisiin, en ajatellut enää mitään, mitä voisi tehdä ja mitä voisi itse päättää, sillä kohtalon sormi näkyi kaikkialla kovana ja armottomana."

Leo Skurnik, rautaristillä palkittu juutalainen

Leo Skurnikin (s. 28.3.1907, k. 4.12.1976, Oulu) suku tuli Suomeen Ukrainasta 1850-luvulla, kun isoisän isä tuli tsaarinar armeijan välskärinä Suomeen. Suomi oli tuolloin Venäjän keisarikunnan autonominen osa ja järjestystä pitivät yllä keisarin sotajoukot. Juutalaista uskoa tunnustanut Skurnikin suku juurtui Suomeen, ja 1907 syntynyt Leo Skurnik oli jo toisen polven suomalainen.

Leo Skurnik suoritti asepalveluksen vuosina 1932–1933, ja aloitettuaan opiskelut lääketieteellisessä tiedekunnassa täydensi hän koulutustaan käymällä lääkintäupseerin kurssin 1935. Kun sota Suomen ja Neuvostoliiton välillä puhkesi 1939, lähti Leo Skurnik sotaan täysin rinnoin Suomen puolesta, kuten muutkin suomalaiset. Hän palveli aluksi Jalkaväkirykmentti 39:n I pataljoonassa, josta tuli siirrettyksi Oulussa toimineeseen Jalkaväenkoulutuskeskus 5:een. Taistelu Suomen itsenäisyyden puolesta oli itsensäselvyys.

Jatkosotaan Leo Skurnik lähti Iin kunnanlääkärin virasta ja hän sai määräyksen siirtyä kesäkuussa 1941 lääkäriksi Pioneeripataljoona 5:een. Saksalaisten aseveljeys oli Leo Skurnikille pelottava ja ahdistava kokemus. Asiaa pahensi se, että Pioneeripataljoona 5:ssä hän joutui tekemisiin saksalaisten kanssa. Oli vain ajan kysymys, milloin hänen juutalainen taustansa paljastuisi. Saksalaisten arjalainen rotuoppi tunnettiin Suomessa hyvin, olipa sillä täällä kannattajansakin. Suomen juutalaisissa piireissä tiedettiin Saksassa tapahtuneet väkivallan teot juutalaisia vastaan, mistä ei yleisesti maassa puhuttu. Leo Skurnik ei jäänyt odottamaan asian paljastumista, vaan anoi siirtoa. Hänet komennettiin JR 53:n III pataljoonan lääkäriksi. Se oli paluu omien joukkoon, sillä kyseinen pataljoona oli koottu pääasiassa Iin, Yli-Iin ja Kiimingin miehistä. Tuttuja kasvoja oli paljon ja mikä parasta, Kiestingin suunnalla ei sodan alkuvaiheessa vielä saksalaisista ollut pelkoa.

Kuva Helmi Skurnikin kokoelma.

Lääkintämajuri Leo Skurnik (1907-1976). Juutalaista syntyperää oleva Leo Skurnik auttoi lääkärinä niin suomalaisia kuin saksalaisiakin ja pyrki auttamaan kaikkia ideologiaan tai kansallisuuteen katsomatta.

JR 53:n III pataljoonan jouduttua mottiin mukana oli myös Leo Skurnik. Apunaan hänellä oli lääkintälotta Mielikki Luosto, joka jätti työt motissa esimiehensä käskystä aivan viime tingassa, kun huoltotie Kiestinkiin saatiin vielä kertaalleen aukaistua. Heidän valtavista inhimillisistä ponnistuksistaan huolimatta haavoittuneiden osa oli järkyttävä. Haavoittuneiden miesten määrä kasvoi kymmenillä päiväväliltä. Lääkärinä Leo Skurnik joutui leikkimään Jumalaa yrittäessään säästellä vähäisiä lääkemääriä mahdollisimman pitkään. Hän joutui karmean tosiasian eteen, miettiessään kuka selviäisi ja kuka ei? Keitä kannattaisi hoitaa ja keitä ei? Se oli jakoa eläviin ja kuoleviin, selviytyjiin ja luopujiin, siis toivotonta taistelua kuolemaa vastaan. Syyssateet, jatkuvat tykistökeskitykset ja lääkkeiden sekä hoitotarpeiden puute tekivät elämästä epäinhimillistä. Motti oli todellinen helvetin esikartano.

Syyskuun alussa pahoin kärsineet joukot saivat luvan vetäytyä soiden kautta pois motista. Kaatuneiden joukkoon liittyi myös rykmentin komentaja ev.luutn. Turtola. Sata-määrin kaatuneita haudattiin mottiin. Palanneiden joukos-

sa oli myös lääkäri Leo Skurnik. Hänen osaltaan asiat saivat hyvin erityislaatuisen käänteen, kun myös saksalaiset panivat merkille hänen määrätietoisensa ja erittäin ansiokkaan toimintansa lääkärinä. He päätyivät esittämään Skurnikille korkeinta mahdollista huomionosoitusta, rautaristiä.

Perustelujen ensimmäisessä kohdassa mainittiin hänen pelastaneen joukkosidontapaikan varmalta tuholta. Etulinjan läheisyydessä sijainneella JSP:lla oli sekä suomalaisia että saksalaisia haavoittuneita. Tykistötuli siirtyi jatkuvasti lähemmäksi Skurnikin sidontapaikkaa, ja kun kranaattitulle tuli pieni katkos, ymmärsi hän heti evakuoita JSP:n turvallisemmalle alueelle. Seuraava keskitys tulikin juuri entiselle paikalle, joten siirtyminen tapahtui aivan viime tingassa.

Perustelujen toisessa kohdassa tuotiin esiin Skurnikin rohkea toiminta haavoittuneiden hyväksi. Hän nouti haavoittuneita rintamalinjojen välistä oman henkensä uhalla. Skurnikin toiminta oli todella ennakkoluulotonta, sillä lääkintämiehetkään eivät aina uskaltaneet mennä potilaidensa luo linjojen välimaastoon. Lääkärinä Leo Skurnik auttoi niin suomalaisia kuin saksalaisiakin, eikä hän erotellut miehiä motissakaan vaan pyrki auttamaan kaikkia ideologiaan tai kansallisuuteen katsomatta. Nämä teot eivät olleet Leolle mitään urotöitä tai sankaritekoja. Hän pyrki täyttämään velvollisuutensa isänmaata kohtaan, kuten kaikki muutkin. Toiminnallaan hän toteutti itseään niin sotilana kuin lääkärinä.

Saatuaan tietää rautaristiehdotuksesta Leo Skurnik joutui miettimään suhtautumistaan asiaan. Uskonnollisen vakaumuksensa taustaa vasten hän ei voinut ottaa rautaristiä vastaan. Toisaalta, kun hän tiesi ehdotuksen menevän Berliinin lopullista päätöstä varten, niin hän päätti odottaa mitä tuleman piti. Niin kävi, että juutalaiselle lääkärille Leo Skurnikille päätettiin myöntää kunniamerkki. Leo Skurnik ilmoitti kuitenkin kenraali Siilasvuolle, ettei hän missään tapauksessa tule ottamaan huomionosoitusta vastaan. Kenraali Siilasvuon ilmoitettua saksalaisille lääkärin kieltäytyneen kunnianstä nämä raivostuivat silmittömästi ja vaativat Siilasvuota luovuttamaan Skurnikin saksalaisille rangaistavaksi. Tämä oli verinen loukkaus Saksan Kolmatta valtakuntaa kohtaan ja vaati rangaistusta. Kenraali Siilasvuon viittasi vaatimuksille kintaalla ja totesi, ettei missään tapauksessa tulisi luovuttamaan yhtä parhaista lääkäreistään mihinkään. Asia kuivui lopulta siihen.

Janne Kankainen

Lähteet: Johannes Heilala: Eldanka, ss. 25, 31,45-47. Samuli Skurnikin haastattelu sekä muistiinpanot teoksesta "The Skurnik family in Finland with special emphasis on the experiences of Leo Skurnik with the German brothers-in-war during the Second World War."

Oululaiset Mannerheim-ristin ritarit

Ylipäällikön nimeä kantava kunniamerkki, Mannerheim-risti, syntyi välirauhan aikana vuoden 1940 lopulla. Talvisodan kokemukset olivat osoittaneet sotamarsalkka Mannerheimille, että taistelukentällä suoritetut erityisen urhoolliset teot ja taitavasti johdetut sotatoimet oli kyettävä palkitsemaan korkealla kunniamerkillä riippumatta tekijän sotilasarvosta. Vapaudenristin ritarikuntaan kuuluvaa erittäin arvostettua kunniamerkkiä myönnettiin tiukkojen kriteereiden perusteella sota-aikana kaikkiaan 191 kappaletta. Ritarien nimitysperusteluja lukiessaan ei voi välttyä vaikutelmalta, että vanha fraasi ”sota ei yhtä miestä kaipaa” ei heidän kohdallaan pidä paikkaansa.

Mannerheim-risti on korkein ja arvostetuin sotilaallinen kunniamerkki, jota voidaan myöntää ainoastaan sota-ajan ansioista. Vapaudenristin 1. luokan Mannerheim-risti sijoittuu suomalaisten kunniamerkkien joukossa viidennelle sijalle edellään vain suurristit. 2. luokan Mannerheim-risti on kunniamerkkijärjestyksessä yhdeksännellä sijalla.

Ritarinimityksen merkitystä vahvistettiin jatkosodan lopulla myös taloudellisesti. Vuonna 1943 tehdyn sääntölisäyksen mukaan nimitykseen tuli kuulumaan myös 50 000 mk:n kunniapalkinto, joka maksettiin ansioituneelle sotilalle valtion varoista. Toinen muutos astui voimaan elokuussa 1944. Muutoksen jälkeen 2. luokan Mannerheim-risti oli mahdollista myöntää jo kertaalleen ansioituneelle toisenkin kerran.

Jatkosodan ja Lapin sodan vuosina 1941 - 1945 nimitettiin Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritareiksi 191 sotilasta. Heidän joukossaan oli niin sotamiehiä kuin kenraaleitakin. Vapaudenristin 1. luokan Mannerheim-ristin ritareiksi nimitettiin vain kaksi sotilasta. Toinen oli ylipäällikkö Mannerheim itse ja toinen oli jalkaväenkenraali Axel Erik Heinrichs. Kuvaavaa on, että Mannerheim suosittui ottamaan vastaan omaa nimeään kantaneet kunniamerkit vain, koska presidentti Ryti jo nimitettyjen seitsemäntoista ritarin pyynnöstä sitä hänelle ehdotti. Neljälle sotilalle 2. luokan nimitys myönnettiin kahdesti. He olivat kenraalimajuri Aaro Olavi Pajari, eversti Martti Johannes Aho, kapteeni Hans Henrik Wind ja lentomestari Eino Olavi Juutilainen.

Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth (97 v.), Mannerheim-ristin ritari n:o 162, on kiteyttänyt kaikkien ritarinimityksen saaneiden sotilaiden tuntemukset seuraavasti:

”Olemme ylpeitä ja nöyrän kiitollisia, että toimintaamme on arvostettu. Teimme vain velvollisuutemme. Tiedämme enemmän kuin hyvin, että oli monta meitä ansioituneempaa tai yhtä ansioitunutta, jotka jäivät nimittämättä.”

Oulun kaupunki liittyy kaikkiaan yhdeksän Mannerheim-ristin ritarin elämään. Kolmelle ritarelle Oulu oli syntymäkaupunki, jossa he viettivät lapsuutensa ja kouluvuotensa. He olivat Paavo Koli, Verner Viikla ja oulujokinen Erkki Raappana. Kuusi ritaria muutti Ouluun vasta elämän myö-

hemmässä vaiheessa. Heitä olivat Kaarlo Kajatsalo, Osmo Kivilinna, Carl-Birger Kvikant, Arvo Mörö, Hjalmar Siilasvuo ja Johan Similä.

Vapaudenristin 2. Luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 3 Eversti Erkki J. R a a p p a n a

s. 2.6.1893, Oulujoki.

k. 14.9.1962, haudattu Joensuun hautausmaahan.

Erkki Johannes Raappana syntyi Oulujoen kunnassa 2.6.1893. Erkin isä oli jo tuolloin tunnettu oululainen toimittaja ja asianajaja Juho Raappana, joka perusti 1899 sanomalehti Kalevan. Erkki oli kuusilapsisen perheen vanhin ja vallattomin poika. Hänen energiansa ei suuntautunut juurikaan koulunkäyntiin, sillä jo Oulun Klassillisen lyseon I luokalla poika sai kaksi viikkoa täyteen muistutuksia. Seurausena oli luokalle jääntä ja toteamus isälle: ”Taidan olla väärällä uralla.” Saatuaan lopulta päästötodistuksen vuonna 1916 oli tulevaisuuden urakin jo selvillä. Yhdessä luokkatoverinsa Verner Viklundin ja Erkki Merikallion kanssa Raappana lähti jääkärikoulutukseen Saksaan.

Vapaussodan jälkeen Erkki Raappana erosi puolustusvoimien palveluksesta ja päätyi lopulta Pohjois-Karjalaan Joensuun suojeluskuntapiiriin päälliköksi. Pohjois-Karjalasta tulikin Erkki Raappanalle kotimaisema, jota hän ei koskaan jättänyt. Jo v. 1921 hän siirtyi uuteen tehtävään Joensuun rajavartioston komentajaksi. Raappana viihtyi uudessa tehtävässään erinomaisesti. Hän liikkui paljon kentällä joukkojen mukana, tutustui perinpohjaisesti alueen maastoon, koulutti alaisiaan, testasi uusia varusteita ja perusti uusia vartioita pitkälle rajavyöhykkeelle. Komentajasta tuli pidetty mies alaiensa keskuudessa. Hän oli hyvä tarinankertoja, joka keskusteli avoimesti niin jääkäreiden kuin kenraalienkin kanssa. Sota-aikana Raappana oli odotettu vieras myös päämajassa, sillä hän oli harvoja komentajia, joiden tapaaminen piristi myös ylipäällikköä. Mannerheim vieraili mielellään Raappanan luona niin karhu- kuin hirvijahdissakin.

Erkki Raappana komensi jatkosodassa 14. Divisioonaa, joka taisteli ankarissa erämaolosuhteissa Pohjois-Karjalan kairoissa Rukajärven suunnalla. Raappanan legendaarisimpia taisteluita olivat Omelian ”motti” kesällä 1941 ja Ilomantsin suunnan armottomat puolustustaistelut kesällä 1944, joissa Raappanan miehet tuhosivat kaksi neuvostodivisioonaa lähes viimeiseen mieheen. Omelian taistelut olivat sellainen johtamistaidon taidonnäyte, että se toi Erkki Raappanalle Mannerheim-ristin, joka oli järjestyksessään vasta kolmas myönnetty ritarimerkki. Ylipäällikkö nimitti eversti Erkki Johannes Raappanan 2. luokan Mannerheim-ristin ritareiksi 3.8.1941.

Viralliset nimitysperustelut olivat lyhyet ja ytimekkäät:

”Puolustusvoimain Ylipäällikkö on myöntänyt eversti Erkki Johannes Raappanalle henkilökohtaisesta urhoollisuudesta ja erittäin vaikeissa olosuhteissa suuriin tuloksiin

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Vanhan rajan ylitys Sallassa. JR 33 jatkaa hyökkäystään kohti Alakurtin vaara-alueita.

johtaneista sotatoimista Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin.”

Sodan loputtua kenraalimajuri Erkki Raappana oli syytettynä asekatkennästä ja Valpon pidättämänä liki 8 kuukautta. Sotaylioikeus vapautti hänet kuitenkin syyttömänä. Kenraali Airon tapaan Raappanakin erotettiin palveluksesta ”yleisen edun vuoksi”.

**Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 45
Eversti Verner A. Viikla**

s. 27.3.1895, Oulu.

k. 18.12.1941, Karmalampi,

haudattu Hietaniemen hautausmaahan Helsinkiin.

Verner August Viikla syntyi 27.3.1895 Oulussa. Tehtaanjohtaja Karl Wiklundin poika pääsi ylioppilaaksi Oulun reaalityseosta vuonna 1914. Nuori mies aloitti insinöörin opinnot Teknillisen korkeakoulun koneinsinööriosastolla, mutta maailmansodan syttyttyä hän liittyi jääkäriliikkeeseen yhdessä luokkatoverinsa Erkki Raappanan kanssa. Elämä vei miehen sotilasuralle.

Verner Viikla teki elämäntyönsä rajavartiostossa. Yhdessä eversti Willamon kanssa miehet tulivat tunnetuiksi koko Lapin alueella. Viikla kehitti rajavartioston päällikön apu-

laisena ollessaan erityisesti taistelukoulutusta ja -valmiutta. Verner Viikla ylennettiin everstiksi 16.5.1934.

Talvisodassa Viikla toimi rajavartioston päällikön, kenraalimajuri Tuompon komentaman Pohjois-Suomen Ryhmän esikuntapäällikkönä ja oikeana kätenä Ryhmän operatiivisessa johdossa. Jatkosotaan eversti Viikla sai komennettavakseen oman divisioonan, pohjoisen miehistä koostunutta 6. Divisioonan. Sen jalkaväkirykmentit JR 12, JR 33 ja JR 54 olivat vähäväkisen Lapin perukoiden sitkeitä miehiä. Viiklan komentama 6. Divisioona kuului alun perin kenraalimajuri Siilasvuon III armeijakuntaan, mutta se siirrettiin jo ennen sotatoimien alkua saksalaisen XXXVI armeijakunnan alaisuuteen. Saksalaisten alaisuudessa suurin toivein aloitettu valloitusretki itään osoittautui nopeasti utopistiseksi. Sallan suunnan ankarat erämaaolosuhteet vaativat myös taistelijoilta korpisodankäynnin taitoja, joita saksalaisilla ei ollut alkuunkaan. Lisäksi saksalaisten komentajien itsetietoinen ja täysin ylimielinen käytös suomalaisia kohtaan kiristi komentajien välejä. Valtavista ongelmista huolimatta Viiklan divisioona pääsi eteenpäin, mutta tietä myöten yrittäneet saksalaiset eivät. Vasta, kun saksalaisten omat kaavamaiset hyökkäyssuunnitelmat olivat epäonnistuneet yksi toisensa jälkeen, sai Viikla luvan

toimia suunnitelmiansa mukaan.

Lopulta eversti Viiklan ammattitaito huomattiin saksalaistenkin taholta. Niinpä elokuun 19. päivänä 1941 alkaessa suurhyökkäyksessä päätehtävän suorittaminen annettiin juuri 6. Divisioonalle. Sallan erämaassa lähes viikon riehuneissa taisteluissa Viiklan divisioonana onnistui katkaista puna-armeijan elintärkeä Kairala – Alakurtti tie. Taistelujen tuloksena kaksi neuvostodivisioonaa ajettiin pakosalle ja tuhottiin lähes kokonaan. Operaation onnistuminen vaati joukoilta valtavia ponnistuksia ja erittäin häikäilemätöntä toimintaa. Eversti Viiklan joukkojen saavutukset olivat vertaansa vailla oleva taidonnäyte. Saavutuksella oli myös hintansa. Yhteistyö saksalaisten kanssa kävi suomalaisille kalliiksi, kun saksalaiset eivät päässeetkään etenemään samassa tahdissa suomalaisten kanssa. Kieristelmävaara, Killuntaivaara ja Kelsinkäinen olivat taistelupaikkoja, jossa moni 6. Divisioonan mies menetti henkensä.

Vielä syyskuussa 1941 yrittivät saksalaiset yhdessä Viiklan 6. Divisioonan kanssa läpimurtoa Muurmannin radalle. Hyökkäys pysähtyi Vermanjoki-linjalle, 50 km:n päähän Muurmannin radasta. Rataa ei koskaan saavutettu. Hyökkäysvaiheen jälkeen loppusyksyllä 1941 elettiin rintamalla suvantovaihetta, jonka katkaisi järkyttävä suru-uutinen. Divisioonan komentaja, eversti Viikla, oli poistunut elämästä yksinäisessä komentopaikassaan Karmankolossa 18.12. oman käden kautta. Vastuuntuntoisen miehen hermot eivät kestäneet saksalaisten jatkuvaa painostusta etenemisen jatkamiseksi. Eversti Viikla ei saanut koskaan tietää ylennysesityksestä kenraalimajuriksi eikä ritarinimityksestä. Ylipäällikkö nimitti eversti Verner August Viiklan 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 15.12.1941. Tieto nimityksestä tuli julkisuuteen 19.12., mutta eversti Viikla ehti riistää hengen itseltään vain vuorokausi aikaisemmin.

Virallisissa nimitysperusteluissa todetaan eversti Verner August Viiklan ansioista seuraavaa:

”Ylipäällikkö on päivämäärällä 15.12.41 nimittänyt Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi eversti Verner August Viiklan, joka henkilökohtaista urhoollisuutta osoittaen erittäin vaikeissa erämaaolosuhteissa ainutlaatuisella taidolla on johtanut tärkeitä tuloksiin johtaneita sotatoimia pohjoisella rintamanosalla.”

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 78 Korpraali Johan K. S i m i l ä

s. 10.1.1906 Temmes; k.18.8.2002 Oulu.

Temmesläinen maanviljelijä Johan Kustaa Similä muutti Ouluun työn perässä vuonna 1954. Maanviljelijästä tuli Oulunsuun sairaalan laitostmies. Similä on siis ”tullista” tullaita oululaisia. Johan Similän sotatie on varsin vaiherikas, sillä alun alkaen ei miestä hyväksytty mukaan sotaretkelle lainkaan. Syynä oli toisen korvan lähes täydellisen kuurous. Ammunta oli Similälle tärkeä harrastus. Ampumataito hioutui Temmeksen suojeluskunnan harjoituksissa ja kilpailuissa.

Käden vakautta tuli kokeiltua innokkaasti myös metsästysretkillä.

Vuonna 1940 hänet kutsuttiin nostomiehenä kenttäharmaisiin ja määrättiin vartiointitehtäviin Sallan suunnalle. Lyhyen palveluksen jälkeen mies vapautettiin, mutta kutsuttiin uudestaan kesällä 1941 Oulussa perustettavaan Kevyt Osasto 5:een. Similä oli asetovereitaan reilusti vanhempi, sillä 1906 syntyneenä hän oli sodan alkaessa jo 35-vuotias, muun miehistön ollessa 20 ikävuoden tietämällä. Haapavedellä suoritetun koulutusjakson jälkeen lähetettiin pataljoona Raatteen tien kautta kohti Uhtuaa.

Rauhallisena ja harkitsevana miehenä tunnettu Similä hankki kannuksensa Mannerheim-ristin nimitystä varten Uhtualla Ison Kis-Kisjärven läheisyydessä olleen Kivikukulan taistelussa. Similä taisteli liki puolitoista tuntia yksin kivääri ja käsikranaatit aseenaan kahdella konekiväärillä vahvistettua 150 miehen komppaniaa vastaan. Kylmähermoisena ja tarkkakätisenä ampujana Similän kiväärituli oli murhaavan tehokasta. ”Se oli laaki ja nuppi.”

3. Divisioonan komentajana toiminut eversti Uno Fager-näs kuvasi Similän urotyötä näin: ”Korpraali Similä pelasti tilanteen. Kivikukulan vasemmalla reunalla miehemme alkoivat jo perääntyä, mutta Similä pysyi tyynesti asemissaan.” Similän kiväärituleen kaatui 30 vihollista, lähin vain muutaman metrin päähän suomalaisesta. Kevyt Osasto 5:n päällikkönä toiminut majuri Alfons Järvi kokosi miesten rivit uudelleen Similän taistelun aikana. Similä kotiutettiin 1942 huhtikuussa lähes vuoden kestäneen rintamapalveluksen jälkeen. III Armeijakunnan komentajan kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon esityksestä ylipäällikkö nimitti korpraali Johan Kustaa Similän 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 9.8.1942.

Korpraali Similän ansioista todetaan virallisissa nimitysperusteluissa seuraavaa:

”Korpraali Similä on erittäin rauhallinen ja peloton taistelija, johon ovat yhdistyneet hyvän ampujan ja karaistun eränkävijän kaikki hyvät ominaisuudet. Ampumataitoaan hän tarvitsikin joutuessaan vain ”pystykorvalla” varustettuna erään toverinsa kanssa torjumaan kahdella konekiväärillä vahvistetun viholliskomppanian hyökkäyksen. Maastokin oli vielä viholliselle sikäli edullinen, että se salli etenemisen kuolleessa kulmassa aina 40 metriin, siis käsikranaatin heittoetäisyyden päähän. Tarkalla ja nopealla kivääritulellaan ja pysymällä vihollisen tulesta ja käsikranaateista huolimatta paikallaan pelasti korpraali Similä tilanteen. Myöhemmin avuksi rientänyt osastomme löi vihollisen takaisin. Täten joukkojemme vastaiselle toiminnalle elintärkeä maastokohta pysyi hallussamme ensikädessä hänen rohkean ja rauhallisen toimintansa ansiosta.”

Kirvesmies Johan Similä oli yksi kuudesta Mannerheim-ristin ritareista, jolla oli kunnia kantaa sotamarsalkka Mannerheimin arkkua hautaansa Hietaniemen hautausmaalla 4.2.1951.

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Juoksuhaudassa pikakiivääri "Emma" ampumavalmiina.

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 81 Luutnantti Paavo O. K o l i

s. 21.5.1921, Oulu.

k. 25.3.1969, haudattu Vatjalan hautausmaalle Tampereelle.

Paavo Olavi Koli on kolmas Oulun lyseosta ylioppilaaksi kirjoittanut Mannerheim-ristin ritari. Kouluvuodet eivät vielä antaneet odottaa mieheltä tiedemiehen uraa. Lukuaineet olivat nuorelle miehelle kuin tervan juontia. Sen sijaan urheilu ja partiotoiminta sekä suojeluskuntatoiminta olivat omapäiselle ja sitkeälle nuorelle miehelle kaikki kaikessa. Koli oli mukana Oulun NMKY:n urheilijoissa, partiolippukunta Pohjan Veikoissa ja Oulun suojeluskunnassa.

Koli oli monipuolinen ja lahjakas mies. Päätäväisyyttä ja sitkeyttä kuvaavat hyvin kolmella eri alalla suoritetut loppututkinnot, sillä hän oli upseeri, voimistelunopettaja ja valtiotieteiden tohtori. Sen lisäksi Paavo Koli ehti toimia Suomen hotelli- ja ravintolakoulun rehtorina, Taloustieto ry:n toimitusjohtajana, Yhteiskunnallisen korkeakoulun professorina sekä Tampereen yliopiston rehtorina. Mittavan ja työntäyteisen elämäntyön tehneen miehen elämä katkesi kuitenkin jo 47 vuoden iässä vuonna 1969.

Paavo Koli hakeutui talvisotaan vapaaehtoisena monen ikäisensä tavoin. Nuori abiturienti lähetettiin Korialle pioneerikoulutukseen, jossa hän sai sekä aliupseeri- että reserviupseerikoulutuksen. Keväällä 1940 saivat kaikki vapaaehtoisina armeijassa olleet abiturientit valkolakin ilman ylioppilaskirjoituksia, Paavo Koli muiden mukana. Jatkosotaan Paavo Koli lähti Pioneeripataljoona 15:n riveissä. Pataljoona kuului suoraan III AK:n komentajan kenraalima-

juri Siilasvuon alaisuuteen.

Elokuun 15. päivänä 1941 oli mottiin jääneen JR 53:n elämänlankana toiminut rataosuus Kiestinkiin jo poikki. Rykmentin tilanne oli päivä päivältä huolestuttavampi. Tässä tilanteessa sai Paavo Kolin puolijoukkue erikoistehtävän. Osaston tuli raivata tiensä ev.luutn. Turtolan luokse ja tiedustella mahdollinen vetäytymistie rykmentin jäljellä oleville rippeille takaisin omille linjoille. Vänrikki Kolin "kuolemanpartio" oli tervetullut lisä motin miehitykselle. Vihollinen sai jatkuvasti aikaan sisäänmurtoja motin puolustusrenkaaseen. Kolin pioneerit osallistuivat lukuisiin vastaiskuihin murtokohtien tukkimiseksi. Suurin taistelu oli erään 120 miehen vihollispartion tuhoaminen. Syyskuun 2. päivästä muodostui Paavo Kolin sotilasuran huipentuma. Hänen partionsa sai käsiinsä aikaisemmin kaatuneen venäläisen majuri Smirnoffin kartan, josta ilmeni vihollisen hyökkäyssuunnitelma motitetun rykmentin tuhoamiseksi. Hyökkäyksen ajankohta oli seuraava aamu ja se oli tarkoitus toteuttaa 16 pataljoonan voimalla. Kartan löytyminen oli satumainen onni ja suomalaisrykmentin rippeiden pelastus.

Motissa ollut suomalaisrykmentti JR 53 veteli tässä vaiheessa jo kirjaimellisesti viimeisiään. Rykmentti oli ollut jo yli kolme viikkoa määrässä suomaastossa ilman huoltoa, lämmintä ruokaa ja puhdasta vettä. Miehet olivat jatkuvasti syysateiden kastelemia ja nälkäisiä – aliravitsemus vaivasi jo kaikkia. Rykmentillä ei ollut lainkaan motissa omia raskaita aseitaan kranaatinheittämiä lukuun ottamatta, mutta niidenkin ammuksot olivat jatkuvasti vähissä radan katkeamisen takia. Tilanne alkoi olla jo täysin toivoton. Neuvostoar-

meijan alueelle siirtämät divisioonan vahvuiset taistelujoukot olivat valmiita antamaan JR 53:lle lopullisen kuoliniskun, kun rykmentille viimein annettiin lupa vetäytyä laajan suoalueen kautta Kiestinkiin.

Mannerheim-ristin myöntämisperusteluissa mainitaan Kolin toimista muun muassa seuraavaa:

”Luutnantti Koli on sinnikäs ja taitava pioneeriupseeri. Ylivoimaisen vihollisen painostaessa erästä asemaamme uhaten kiertää sen, suoritti hän pioneerijoukkueellaan omaloitteisesti vastaiskun saarrostaavaa vihollispataljoonaa vastaan. Kymmentuntisen taistelun jälkeen hän pysäytti ensin pataljoonan toisen siiven etenemisen ja iski toisen siiven sivustaan. Näitten taistelutoimien tuloksena oli vihollispataljoonan perääntyminen. Taistelukentälle jäin n. 200 kaatunutta vihollista luutnantti Kolin joukkueen selviytyessä tappioita.”

Ylipäällikkö nimitti päivämäärällä 23.8.42 luutnantti Paavo Olavi Kolin Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi motissa suoritettujen taistelujen ansioista.

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 87

Ylikersantti Arvo Mörö

s. 3.7.1914, Kivennapa.

k. 25.9.1980, haudattu Oulun hautausmaalle.

Arvo Mörö muistetaan oululaisen linja-autoliikenneyhtiön perustajana ja sen pitkäaikaisena toimitusjohtajana. Ouluun hän tuli sodan jälkeen, kun koti jäi luovutettuun Karjalaan. Mörö jatkoi Karjalassa harjoittamaansa ammattia, linja-autoliikennettä. Talvisodassa Arvo Mörö palveli, rajaseudun miehenä, 3. Rajakomppaniassa, ollen mukana Kannaksen viivytystaisteluissa sekä myöhemmin divisioonan kaukopartiojoukkueessa useilla partiomatkoilla. Arvon paikallistuntemuksen ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ansiosta hänestä tulikin erittäin taitava ja kylmähermoinen kaukopartiomies. Jatkosodassa Arvo Mörö palveli Osasto Vehniäisessä kaukopartionjohtajana ja tekemiensä partio- retkien ansiosta Päämajan tiedustelujaoston päällikkö eversti L. Melander esitti Arvo Mörölle 2. luokan Mannerheim-ristiä.

Ylikersantti Arvo Mörö nimitettiin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 31.8.1942. Virallisissa nimitysperusteluissa Päämajan tiedustelujaoston päällikkö toteaa muun muassa seuraavaa:

”Saatuaan talven 1940 aikana erikoiskoulutuksen (tiedustelijakurssi, laskuvarjohyppääjäkurssi ja radiosähkötäjäkurssi) on kers. Mörö tämän sodan valmisteluista lähtien toiminut kaukopartiomiehenä yhteensä kuudella matkalla, joista neljällä johtajana. Yhteensä hän on viipynyt näillä matkoillaan vihollisen selustassa 59 vrk., joista pisin kesti 31 vrk., ulottuen 120 km syvyyteen. Ylittäessään rintamalinjoja on hän viisi kertaa tunkeutunut vihollisen hyvin varustettujen ja tiheään miehitettyjen varustuslinjojen läpi. Tiedustelumatkoillaan on kers. Mörö hankkinut tärkeitä vi-

hollista koskevia tietoja, suistanut useita vihollisen joukkoja ja materiaalia kuljettavia junia, tuonut vankeja ja taitavasti johtanut partiotaan sen jouduttua vihollisen saartamaksi murtautuen pois tappioita kärsimättä.”

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 105

Kapteeniluutnantti Osmo K. Kivilinna

s. 29.11.1910, Turku.

k. 23.8.1943 kaatui Tiiskerin kaakkoispuolella, (53. SotaS., Tilkka, Helsinki), haudattu Turun sankarihautaan.

Oulun lyseolla on ollut kunnia kasvattaa isänmaallisia nuoria, sillä peräti neljä tästä opinahjosta valmistunutta ylioppilasta nimitettiin sodan aikana ansioistaan Mannerheim-ristin ritariksi. Lyseolaisista ritareista viimeisenä nimityksen sai Osmo Kullervo Kivilinna, joka kirjoitti ylioppilaaksi Oulun lyseosta 1930. Valkolakin Oulussa hankkinut turkulainen nuorimies suoritti varusmiespalveluksensa merivoimissa ja suuntautui sotilasuralle, kuten kaikki muutkin lyseolaiset Marskin ritarit. Osmo Kivilinna pääsi Merisotakoulun kurssille numero 8 vuonna 1930. Kadettiupseeri Kivilinna valmistui merivoimien aliluutnantiksi vuonna 1933.

Talvisodan päättymisen jälkeen oli Kivilinna poistamassa Helsingin ja Porkkalan vesille laskettuja miinakenttiä. Talvisodan aikana hänet nimitettiin miinalaiva Riilahden päälliköksi, missä tehtävässä hän toimi myös jatkosodan sytyessä kesällä 1941. Miinalaivan päällikkönä kapteeniluutnantti Kivilinna suoritti kesän ja syksyn 1941 aikana kymmenen miinanlaskumatkaa Suomenlahdelle, joiden aikana hänen johdolla laskettiin Suomenlahteen kaikkiaan 952 merimiinaa. Osmo Kivilinnaa kuvattiin omatoimiseksi ja itsenäiseksi laivan päälliköksi. Ominaisuudet olivat juuri sellaisia, joita tarvittiin kohteena olleille merialueille. Kaikilla miinoituksilla oli offensiivinen luonne, joten vastuu ja vaara olivat erittäin suuret. Vielä miinanlaskemista suuremman työn suoritti kapteeniluutnantti Kivilinna sotakesänä 1941 raivaus- ja saattotehtävissä.

Kesän ja syksyn 1942 kuluessa suoritti Kivilinna kaikkiaan 23 miinoitusmatkaa ja laski kaikkiaan 1732 merimiinaa Suursaaren päämiinasulun täydennykseksi. Seitsemää miinoitusmatkaa lukuun ottamatta Kivilinna suoritti miinoitustehtävät täysin itsenäisesti. Lisäksi hän oli kahdeksalla matkalla laivuepäällikön asemassa. Liikkuminen omien miinarivien välissä vihollisen tähystyksen alaisuudessa vaati laivan päälliköltä äärimmäistä kylmähermoisuutta ja ammattitaitoa.

Merivoimien komentaja Väinö Valve mainitsi esityksessään ylipäällikkö Mannerheimille, että juuri kapteeniluutnantti Kivilinnan osalle ovat melkein poikkeuksetta sattuneet kaikkein vaarallisimpien merialueiden miinoitustehtävät. Lisäksi Kivilinnan voidaan sanoa suorittaneen meriupseereistamme rohkeimmat sodanaikaiset tehtävät. Osmo Kivilinnan toimintatapaa kuvastivat pelottomuus ja ehdoton varmuus. Omia tappioita ei Kivilinnalla ollut lainkaan.

Virallisissa nimitysperusteluissa todetaan Osmo Kivilinnasta seuraavaa:

”Kapteeniluutnantti Kivilinna on osoittanut esimerkillistä rohkeutta ja uupumatonta intoa sekä neuvokkuutta toimiessaan miinanlaskijan päällikkönä. Miinoitus, miinanraivaus ja saattopalvelu ovat olleet hänen erikoisalojaan. Laivastollemme aivan ensiarvoisen saattoraivauksen suoritti kapteeniluutnantti Kivilinna elokuussa 1941, jolloin tapahtui marssi ainutlaatuisen vaikeissa olosuhteissa Hangon ohitse mainitun vuokra-alueen ollessa vielä vihollisen hallussa. Tämä operaatio, joka näytti mahdottomalta toteuttaa silloisten olosuhteiden vallitessa, suoritettiin kaikesta huolimatta suomalaisten meriupseereitten päättävän toiminnan tuloksena. Erikoisesti kunnostautui tällöin kapteeniluutnantti Kivilinna. Tallinnaa ja Hankoa evakuoitessaan sai vihollinen karvaasti kokea kapteeniluutnantti Kivilinnan miinoituksen tehokkuuden. Vaikea on edes osapuulleenkaan määritellä suomalaisten miinakenttien saalista, mutta on se joka tapauksessa arvioitava kymmeniksi tuhottuiksi vihollisaluksiksi. Kuluneen kesän aikana on kapteeniluutnantti Kivilinna suorittanut hyvin lukuisia miinoituksia. Hänen osalleen ovat melkein poikkeuksetta aina sattuneet vaarallisimmille vesialueille laskettavat miinoitukset, mitkä hän aina on suorittanut suurimmalla rohkeudella ja tarmolla.”

Tämän tarmokkaan ja taitavan meriupseerin onni katkesi maaliskuun 8. päivänä Tiiskerin kaakkoispuolella, kun hänen komentamansa miinalaiva Riilahti joutui vihollisen torpedoimaksi elokuussa 1943. Kivilinna kuoli haavoihinsa sotatairaalassa Helsingissä 32-vuotiaana.

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 132

Kapteeni Carl-Birger K v i k a n t

s. 30.6.1912, Kokkola.

k. 17.6.1944 Perkjärvi,

haudattu Kokkolan Kaarlelan sankarihautaan.

Carl-Birger Kvikant tuli Ouluun ruotsinkielisen koulun, Svenska Privatskolan i Uleåborg, äidinkielen (ruotsi) ja historian opettajaksi syksyllä 1938. Kvikant oli koulutukseltaan filosofian maisteri ja hän oli virallisesti koulun kirjoissa aina kesään 1944 eli kaatumiseensa asti. Carl-Birgerin vaimo Clary Maria toimi samassa koulussa kansakoulunopettajana ja perhe asusti Otto Karhin puiston laidassa, vanhassa Puistolassa.

Carl-Birger Kvikant palveli talvisodassa tykistössä ja otti osaa Vammelsuun, Summan ja Suurperon taisteluihin. Väliirauhan aikana hän toimi jälleen Oulussa opetustehtävissä, mutta jatkosodan liikekannallepanossa tuli jälleen kutsu rintamalle. Kvikant liittyi Oulussa perustettuun Raskas patteristo 16:een ja hänet määrättiin 3. Patterin patteriupseeriksi. Rask.Psto 16 kuului eversti Fagernäsin komentamaan 3. Divisioonaan. Hyökkäyksen pysähdytyä Uhtuan edustalle Kvikant turhautui toimettomuuteen ja anoi siirtoa kenraali Laguksen panssaridivisioonaan. Siirto hyväk-

syttiin ja Kvikant lähti uuteen joukko-osastoon Äänislinnaan.

Panssaridivisioonassa Kvikant perehtyi rynnäkkötykkien taktiikkaan ja käyttömahdollisuuksiin taistelukentällä niin perinpohjaisesti, että häntä pidettiin lopulta yhtenä maamme parhaana panssaritaistelun asiantuntijana. Kvikant korosti alaisilleen aina henkisen johtajuuden ja oma-aloitteisuuden merkitystä. Ritarin kannukset Kvikant hankki 1944 VT-aseman rajuisissa puolustustaisteluissa Kannaksen Kuuterselässä. Neuvostoarmeijan suurhyökkäys oli edennyt valtavana hyökynä VT-aseman eli Vammelsuu - Taipale aseman eteen. Taistelut Kuuterselässä alkoivat 12.6.1944. Vastustamattomalla voimalla edennyt vihollinen heitti linjassa olleen JR 53:n asemistaan, eikä 3. Divisioonan komentajalla kenraalimajuri Pajarilla ollut voimia hyökkäyksen pysäyttämiseen. Vastahyökkäyksen suorittaminen ja VT-linjan takaisinvaltaus annettiin Panssaridivisioonan tehtäväksi. Suomalaisten panssarijoukkojen vastahyökkäys Kuuterselkään alkoi 14.6. klo 22.45. Taistelusta muodostui raivoisa.

Carl-Birger Kvikantin virallisissa nimitysperusteluissa todetaan seuraavaa:

”Kapteeni Kvikant johti erittäin tarmokkaasti ja esimerkillisellä rohkeudella komppaniansa hyökkäystä Kuuterselkään 15.16.6.1944. Komppania, joka toimi karkikomppania, eteni kiitos kapt. Kvikantin tarmokkaan johdon, vastustamattomasti tuhoten osaksi ampuen osaksi päälle ajaen kaiken mitä sen edessä oli. Ainakin 13 kpl T-34 panssarivaunua, 3 rynnäkkötykkivaunua ja noin 15 panssarintorjuntatykkiä on laskettava komppanian voittotilille. Komentovaunun tuhouduttua kaksintaistelussa erään Klim Voroshilov -vaunun kanssa ja kapteeni Kvikantin ollessa vielä kuu-ro vaunussa tapahtuneen kovan tärähdyksen jälkeen nousi hän lähimpään vaunuun jatkaen sillä taistelu siksi, kunnes ammuksot olivat loppuneet.

Tämän jälkeen kapt. Kvikant suoritti vielä ammustykkinen tuhoutuneista vaunuista. Vielä senkin jälkeen, kun komppania oli vaihdettu etulinjasta, osallistui kapt. Kvikant taisteluun neuvoa antaen uuden komppanian mukana, mistä oli seurauksena, että uuden komppanian päällikkö pääsi sekavasta tilanteesta selville.

Perkjärven aseman taistelussa 17.-18.6.1944 johti kapteeni Kvikant tarmokkaasti rynnäkkötykkiosastonsa hyökkäysvalmisteluja, kunnes hänet vaikeasti haavoittuneena oli kuljetettava sidottavaksi. Kaikissa taisteluissa on kapt. Kvikant osoittanut aivan esimerkillistä henkilökohtaista rohkeutta ja sitkeyttä.”

Perkjärven asemakylän takaisinvaltaustaisteluista tuli Carl-Birger Kvikantille kohtalokas. Hän oli parhaillaan antamassa tilanneselostusta, kun vihollisen kranaatti räjähti aivan lähellä. Yksi sirpale osui kapteeni Kvikantiin haavoittaen häntä kuolettavasti. Kapteeni menehtyi saamiinsa vammoihin saman päivän iltana. Miestensä keskuudessa tinkimätön ja oikeudenmukainen komppanianpäällikkö sai li-

Laguksen panssaridivisioonan kevyitä joukkoja matkalla vastaiskuun Kuuterselän läpimurron jälkeen 14.6.1944.

sänimen Kuuterselän sankari. Ylipäällikkö nimitti kapteeni Carl-Birger Kvikantin 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 26.6.1944.

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 183
Kenraaliluutnantti Hjalmar F. Siilasvuo
 s. 18.3.1892, Helsinki.
 k. 11.1.1947, haudattu Oulun hautausmaalle.

Hjalmar Fridolf Siilasvuo (ent. Strömberg) tuli Ouluun Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin komentajaksi 1934. Eversti Siilasvuo oli värikäs persoona, joka näkyi ja kuului 1930-luvun lopun oululaisessa elämänmenossa. Hän oli paitsi aktiivinen kunnallispoliitikko, myös aikaansaava työssään. Siilasvuo ryhtyi Ouluun saavuttuaan uudistamaan reserviläisten jatkokoulutusta koko sotilasläänin alueella. Kertausharjoitusten ja luentojen myötä reserviläisten taidot kohentuivat, mikä oli perusta talvisodan torjuntavoitoille.

Talvisodan alkaessa Siilasvuo toimi 9. Divisioonan komentajana. Hänen johdolla saivat suomalaiset legendaariset voitot niin Suomussalmen Raatteessa kuin Kuhmossa. Jatkosodan alkaessa Siilasvuo oli jo kenraalimajuri ja armeijakunnan (III AK) komentaja. Hänen kohtalonsa oli joutua saksalaisille alistetuksi ja kuten tunnettua, Siilasvuon äkkipikaisessa ja temperamenttisessä luonteessa oli saksalaisilla kestämistä. Siilasvuo ei ollut saksalaismielinen, vaikka Saksan jääkäreitä olikin, eikä hän tyytynyt nöyristelemään ylimielisten saksalaiskomentajien edessä. Yhtä vähän häntä innosti Suur-Suomi -idealismi heimoaatteineen. Hän oli realistinen ja tulinen sellainen. Sotatoimien määrätietoinen joh-

taminen vielä saksalaisia vastaan Suomen Lapissa syksystä 1944 kevääseen 1945 oli Pohjois-Suomen kenraalin viimeinen palvelus isänmaalle. Hän aloitti sen toteuttamalla ennakoluulottoman ja häikäilemättömän maihinnousun Tornioon. Lapin sodan johtamisen myötä kenraaliluutnantti Siilasvuo hankki ansiot Mannerheim-ristiin. Maineikas talvisodan komentaja sai viimein tunnustusta myös jatkosodan ja Lapin sodan sotatoimien johtamisesta.

Kenraali Siilasvuon temperamenttinen ja jämäkkä luonteenlaatu opittiin tuntemaan paitsi Oulussa niin myös maailmallakin. Kenraali ei kuvia kumarrellut ja tämän sai tuntea myös Gestapon pahamaineinen ja pelätty johtaja Heinrich Himmler, joka vieraili kenraali Siilasvuon esikunnassa Vienan korvessa kenraalin 50-vuotispäivien yhteydessä. Sakea lumipyry aiheutti vierailijoiden myöhästymisen ilmoitetusta ajankohdasta usealla tunnilla. Kun vieraat eivät saapuneet päivällisaikana keräytti kenraali tarjoilut pois. Arvovaltaisten vieraiden vihdoin saavuttua tarjosi Siilasvuo heille vain sikarit ja lämmintä kättä.

Myös valvontakomission edustaja sai osakseen vastaavalaista kohtelua. Kesällä 1945 oli venäläinen valvontakomissio edustanut kenraali tullut Ouluun tapaamaan Siilasvuota ja ilmoitti olevansa tavattavissa Oulun Tervahovissa tiettyä aikana. Siilasvuo vastasi: "Olen klo 15.30 komentopaikallani. Jos kenraalilla on asiaa, olen tavattavissa esikunnassani." Vieras saapui Siilasvuon esikuntaan Seurahuoneelle täsmälleen klo 15.30.

Komentoesikunnan päällikön esittelyssä todetaan kenraali Siilasvuon ansioista seuraavaa:

”Kenraaliluutnantti on sotien 1939 - 40 aikana toiminut menestyksellisenä ja taitavana rintamakomentajana. Niinpä hän talvisodassamme saavutti joukoillaan Suomussalmen kaksoisvoiton ehkäisten siten vaarallisen viholliskiilan tunkeutumasta länteen. Tämän sodan aikana johti kenraaliluutnantti Siilasvuo hyökkäysvaiheessa sotatoimia Pohjois-Suomessa ja puolustusvaiheessa Karjalan Kannaksen itäisellä osalla selviytyen usein hyvinkin vaikeista olosuhteista ja tilanteista kaikkea kiitosta ansaitsevalla tavalla. Väli- rauhan teon jälkeen joutui kenraaliluutnantti Siilasvuo jälleen Pohjois-Suomeen, missä hänen tehtävänä oli väli- rauhanehtojen mukaisesti tämän maamme osan vapauttaminen saksalaisista joukoista. Operaation, joka monessa suhteessa oli erittäin vaikea ja mittasuhteiltaan varsin valtava, hän johti päättävästi ja vauhdikkaasti mitä moninai- simmat esteet voittaen.”

Ylipäällikkö nimitti kenraaliluutnantti Hjalmar Fridolf Siilasvuon 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 21.12. 1944.

Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritari n:o 189

Kapteeniluutnantti Kaarlo V. K a j a t s a l o

s. 28.9.1909, Vehkalahti.

k. 22.2.1988, haudattu Kirkon hautausmaalle Espooseen.

Vehkalahtelainen Kaarlo Viljam Kajatsalo (vuoteen 1945 Sa- lo) vaikutti Oulussa vasta sodan päättymisen jälkeen. Kajat- salo toimi Oulun yliopiston opettajanvalmistuslaitoksen miesten voimistelun ja urheilun lehtorina eläkkeelle siirty- miseensä asti vuosina 1963 - 1972. Ennen Ouluun tuloa en- nätti Kaarlo Kajatsalo tehdä pitkän päivätyön myös politi- kassa. Hän oli kansanedustajana kaudet 1954 - 1962, ope- tusministeri vuosina 1958 - 1959 ja presidentin valitsijamies vuonna 1956.

Kaarlo Salo syntyi vehkalahtelaiseen merenkävijäsukuun. Perheen isä oli luotsi, joten Kaarlokin oli veljensä kanssa jo varhain mukana merellä. Eipä ihme ollutkaan, että Kaarlo suoritti asevelvollisuutensa laivastossa. Talvisota kului hä- nen osaltaan moottoritorpedoveneen käyttömahdollisuuk- sia opiskellessa. Koko aikana hän oli mukana vain yhdellä partiomatalla. Jatkosodassa tahti muuttui, sillä Kaarlo Ka- jatsalo teki kaikkiaan 87 onnistunutta partiomatkaa Suo- menlahden itäiseen pohjukkaan. Hänen erikoisalaansa oli- vat miinoitukset, josta lempinimi ”möykkyspesialisti” on pe- räisin.

Ensimmäinen ritariesitys lähti käsittelyyn jo 29.10.1943, mutta se ei vielä tuottanut tulosta. Lisäperusteluita Kajat- salon ansiokkaasta toiminnasta moottoritorpedovenelaivu- een päällikkönä jätettiin 7.7.1944. Kajatsalo oli ainoa me- rivoimien reserviupseeri, joka lopulta sai ritarinimityksen. Virallisissa nimitysperusteluissa mainitaan kapteeniluut- nantti Kajatsalon toiminnasta seuraavaa:

”Kapteeniluutnantti Salo (vuodesta 1945 Kajatsalo) on toiminut kuluvan sodan aikana erittäin ansiokkaasti ja tai-

tavasti ensin moottoritorpedoveneen, myöhemmin laivu- een päällikkönä. Hän on osallistunut tähän mennessä yli puoleensataan vaaralliseen, sitkeyttä ja kylmäverisyyttä vaa- tivaan tiedustelu-, miinoitus- ja partiomatkaan, jotka ovat kohdistuneet vihollisen satamiin, rannikolle ja tukikohtiin.

Mainittakoon, että kapteeniluutnantti Salo mm. karkoit- ti moottori-torpedoveneellään kolme eräeseen saareen mai- hinnousua yrittänyttä vihollisen pienehköä sota-alusta. Myöhemmin hän osallistui Suursaaren satamaan tehtyyn retkeen, jolloin upotettiin siellä ankkurissa olleet kaksi uut- ta venäläistä raivaajaa. Samoin osallistui hän Lavansaaren satamaan tehtyyn syöksyyn, jonka tuloksena oli 1700 ton- nin suuruisen tykkivene ”Krasnoje Znamja ´n” upottami- nen. Purjehduskautena 1943 upotettiin kapteeniluutnantti Salon johdolla ainakin 6 vihollisalusta, joista kaksi isoa, 1500 tonnin, koneohjattavaa täydessä lastissa olevaa proo- mua. Vihollisen nykyistä suurhyökkäystä torjuttaessa on kapteeniluutnantti Salo upottanut yhden vihollisen moot- toritorpedoveneen ja vaurioittanut vakavasti toista sekä osallistunut menestyksellisesti vihollisen Viipurinlahdella suorittamien maihinnousujen torjuntaan.”

Ylipäällikkö nimitti kapteeniluutnantti Kaarlo Viljam Ka- jatsalon 2. luokan Mannerheim-ristin ritariksi 10.2.1945.

Janne Kankainen

Lähde: Tuomo Metsärannan artikkelit Pohjois-Pohjanmaan Mannerheim-ristin ritareista, Pohjan Poika -lehdessä, Il- mari Hurmerinta ja Jukka Viitanen: Suomen puolesta - Mannerheim-ristin ritarit 1941-1945. Saarijärvi 1994.

Kuva 5. Tiedusteluosasto, Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Pioneerit miinoitusta asentamassa.

Ajankuvia jatkosodasta

Veteraanit muistelevat

Kranaatinheitinmiehenä jatkosodassa

Väinö Aarreaho syntyi 17.4.1924 Oulaisissa. Hän suoritti asepalveluksensa v. 1942 Limingassa saaden kranaatinheitinkoulutuksen. Jatkosodan palveluspaikkana oli aluksi Jal-kaväen Koulutuskomppania 15. Vuonna 1943 sotatie vei Aarreahon Jääkärirykmentti 53:n toisen pataljoonan kranaatinheitinjoukkueen mukana Uhtualle. Taistelut Lapin sodassa veivät miehen aina Kilpisjärvelle saakka. Väinö Aarreaho muutti Ouluun vuonna 1948. Jo ennen tätä hän kävi Oulussa rakennustöissä. Haastattelu on tehty 19.7. 2000.

Hevosenkänkään Uhtualle

”Täältä lähetettiin sitten sinne Hevosenkänkään Uhtuan suunnalle 53:een toiseen pataljoonaan, krh-joukkueeseen. Syksyllä mentiin sinne. Oli sulat maat vielä. Ensimmäinen tehtävä oli viijä ”ratsuja” välimaastoon. 70 metriä oli linjain väliä. Pimiäsä piti viijä niitä, niin siellä piti mennä hiljaa, että ei saatu suihin. - - - ”Ratsut” olivat semmosia puusta tehtyjä, piikkilangalla kierrettyjä esteitä, joista mies ei pääse läpi. - - - Niin niitä vietiin noin kymmenen metrin päähän omasta linjasta siihen etteen. Siinä ne estivät, että jos ne rupes katkoon piikkilankoja, se kuulu jo sitten omille linjoille. - - - Ne tehtiin aika lähellä linjasta ja ne kantamalla vietiin. Kyllä se oli jännää ensimmäiseksi kun joutu linjaan. Ja aina josakin konekiväärillä ja konepistoolilla tuli suihku, vaan ei sattunu sille kohalle, mihin me vietiin niitä ratsuja.

Usiampia ratsuja tuli peräkkäin. Ja siellä käsikopelolla sitten niitä yhisteltiin, että siihen ei jääny miehen mentävää rakoa sitten aina toisesta toiseen. - - - Jos vihollinenki siihen asti tuli ja joutu liikuttelleen, hetihän ne tuli ilmi – ne oli melko tihiasä ne vartiopesäkkeet. Ei siinä ollu viittäkytä metriä väliä kun oli aina vartiopesäke seuraava.”

”Ei siellä ollu säälistä tuntua”

”Minä muistan, oululainen nyrkkeilijä, niin se ei korsusta kun lähetettiin ja oli viijen metrin väli, niin se ei koskaan menny suojaisaa tietä vartioon. Se sano, että se ei venäläinen ossaa hänneen. Että ne aina yritti ampua, kun se meni tästä välistä. Vaan jo viimein jäi sitte siihen. Ei ruvennu uskoon, vaikka sitä sanottiin, että ei se kannata urheilla. Kyllä ne tähystää aina, että tietää mihin aikaan sulla on vartioon meno, niin viimein meni. - - - Ei siellä ollu säälistä tuntua.

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Piikkilankakartioita kasataan.

Minä en tulenjohtueessa ollu ku vähän aikaa, kun tuo ylikersantti Huotari sano, että nuoret miehet pittää saaha tulenjohtueeseen. Mutta sitten meillä komppaniassa pantiin heittimen suuntauskilpailut ja ampumakuntoon laitto. Niin yhen Potinkaran kanssa pelattiin hyvin yhteen ja meillä oli päässä laskua. Että kun kuultiin vain tulikomennot, niin me osattiin panna äkkiä lautaselle. Meillä tuli ennätys, 17 sekuntia, että saatiin siihen tuli, ammunta. Ja toisilta meni kolomatta minnuutia, niin komppanianpäällikkö sano, että meillä pittää olla tuliasemasa justiin nämä jotka on näin nopeita. Vaan kyllä ne saikin kiitoksia sitten linjassa, että kun tuli pyyntö, että venäläiset hyökkää, niin 17 sekunnissa kranaatit oli siinä.

Niin siellähän ensin ammuttiin valamiiksi nämä maalit. Kun tuli se komento, pyyntö sieltä linjasta, niin ne vain sano, että ampua maaliin se ja se. Minä en ollu silloin heittimenjohtaja, minä olin apusuuntaajana, niin me äkkiä pantiin lautaselle ja heti kun heittimenjohtaja kynällä sen laski ja sano sen lukeman, niin me oltiin suunnattu. Ja se oli 17 sekuntiin. Ja se oli niin nopeaa meillä aina.”

”Kyllä sitä apua tarttee”

”Kyllä heti kun me päästiin sinne, niin me jouvuttiin heti linjaan. Kuuterselässä oli betoniset puolustusasemat, siellä oli ampumapesäkkeet ja kaikki. Tuolla ei kaikille ollu, kun meni linjaan, siinä välillä oli konekivääripesäkkeitä. Vaan

että meillä heitinmiehillä ei ollu, kun me kaivettiin vaan heitinmontut ja siihen tehtiin se suojamonttu sitten, jos keskitys tulee. Nehän aina tahto tulla ne keskitykset heitinasemiin, kun naapuri rupiaa hyökkäämään. Kuuterselässäkin yhen kerran ne sai justiin osumat siihen, että korsussakin haavottu. Se oli kyllä täysosuma, että siinä meni aika paljon meikäläisiä. Siinähan oululainen vänrikki Ahola haavottu ja se kannettiin siihen kilometrin päähän korsulle. Se haavottu siellä aivan missä minäkin olin etulinjassa. Jalaka poikki. Se oli aina semmonen, että kun se ei apua tarttis ollekaan - - -. Niin kyllä se sitten oli nöyränä, sano, että ei sitä ihminen tiijä, että kyllä sitä apua tarttee. Kyllä ne toi sen aivan ja sitovat ja mitä voi siellä. Ja lähtivät ja veivät. Vaan sitte hyökkäysvaunut ajo ohi Kuuterselässä ja ne ei pystyny kantaan. Ja se jäi siihen korsuille ja pistoolin se oli vyöltä ottanu, että hän ei jää vangiksi. Niin se oli sanonu niille kantajille. Venäläiset meni ohi, hyökkäysvaunun ympärillä oli vielä porukkaa, sotilaita oli siinä lavetin päällä. Aholan Oivahan se jäi sinne Kannakselle Kuuterselkään.

Minä sieltä kun perräytin aavan yli, niin mua lentokone ahisti. Aina syöksy, mutta minä aina kun se suihku tuli parinsa metrini päästä, minä hyppäsin syrjään ja minä välitin aina sen suihkun. Minun ruotukaverit, jotka karkas vähä ennen sieltä linjasta, ne oli ampunu lentokoneesta. Ne ei päässy mua ampumaan. - - - Minä vältyin sillä aina, että minä harkittin aina sen, kun liika aikuisin en hypänny syrjään. Että se ei tienny se lentokone tehä mutkaa. Vaan aina se meni ohi, mutta ei se kyllä kaukaa menny ohi. Vako tuli aina viereen. Ja se aina palas takasi ja ei muuta kun sammaan. Vaan minä pääsin onnellisesti sitten toiselle puolelle sitä aavaa.”

Panssaridivisioonan komentaja kenraalimajuri Ruben Lagus työpöytänsä ääressä.

”Katto lenti poterosta”

”Kuuterselässä betoniasemat oli aika hyvin tehty. Vaan ne oli kauempana, mutta etulinjassa mejän piti ite kaivaa heitinpoterot. Ja satteensuoja tehtiin, niin että se oli vain puita, parruja saatto olla muutama. Kun kranaatti tuli kahen metrin päähän, niin katto lenti poterosta. Sielähän minun korva kuuroutui – tällä minä en kuule mittään. Tämä toinen oli alaspäin, niin tämä säily. Vaan jos ei ollu meillä sitä poteroa, niin ei varmasti oltas täsä. Vaan se oli aina se lapio niin hyvä ase, että me kyllä kaivettiin heti kaverin kans. Meitä ei tarvinnu kenenkään yllyttää, muuta naurovat jotku, että teitäkö pelottaa. Näinhän koulutettaankin armeijassa, että aina maastoutua. Aina vaikka ei oiskaan mittään vaaraa. Se on turvallisuustekijä se, että on mihin mennä, jos tulee se keskitys. Ei sitä saa lähtä juoksemaan ja hakemaan mittään.

Täydennysporukkaa tuli tuonne Kannakselle, 45 vuotta vanahoja. Ne oli ikämiehiä, niin ne meni melekeen heti. Ne ei tahtonu maastoutua. Sitte oli yksi, joka kuunteli minua, se tuli ammusmieheksi, niin se säily siellä. Se kuunteli – se sano, että vaikka oot nuori mies, niin hän kyllä tekkee niinku minä käsken. Se säily siellä, kun nämä toiset lähti aina poteroa hakkeen, kun rupes kolina kuulumaan, että kranaattia tullee. - - - Niin se pelastu. Sielläkin meni osa aivan tahallisesti. Ei uskoneet, vaikka minä sanon, että ei muuta kun äkkiä maihin. Vaikka misä satutta olemaan, niin äläkää lähtekö. Muuta kun maihin vaan.”

”Ne lähti hiljasuuvesa”

”Kannaksella sitten oli hirviää, kun Tiltu aina ilmotti sieltä, että nyt kun he kolmannen kerran hyökkää, he pannee 240 tykkiä saman tien suuntaan ja lentokoneita niin, että se auringon pimittää. Ja sitten kun se hyökkäys tuli, niin onneton, kun suomalaisia karkasi sieltä ennen kun se hyökkäys kerkes mennä. - - - Oli siinä vähän semmostaki sitten, että paniikkihomma tuli. - - - Kyllä nämäkin, jotka lähti kappyaartiin, ei sanonu kellekään mittään, että he lähtee. Se Hiltunenkin kun sano niin, että hänestä tuntuu, että hän ei elävänä pääse täältä. Se nukku yläpetillä korsussa ja kahto niin kummasti minua ja sano, että hänestä tuntuu, että täältä ei elävänä selviä. Mutta tämä vaan ei sanonu, että kun se kolmannen kerran hyökkää, että he karkaa. Ne lähti hiljasuuvesa. Sitte tuli ilmotus vaan, että se on kaatunu.

Sitten kun minäkin olin aivan viimeinen lähtijä sieltä, ei siellä ollu mejän porukkaa enää. Kun niitä haavottuneita lähti viemään paareilla, niin ne loppu miehet sieltä. Minä otin vain suuntaimen matkaan. - - - Ne jäi heittimetkin, kun ei ollu kranaatteja.

No se ei kovin kauan kestäny, sehän on selvä, kun porukat hajosi. - - - Kun minä ja se Potinkara oltiin, meillä ei ollu siinäkään enää kuka ois antanu ees tulikomentoja. Se meni aivan siihen, eikä siellä saanu ampua omin päinsä. Se piti olla aina niin, että sitähan pian ampuu omiin linjoi-

hin. Meillä ei ollu niitä pesäkkeitä tiedossa siinä, ennen kun sieltä sanottiin komentopaikalta. Siinä monta vuorokautta meni, ettei nukuttu mitään. Pitkiä matkojaki samolla silmillä sitä oltiin. Ja pakko oli jaksaa.”

”Oli tuurissaan, joka siellä pelastu”

”Sitte me saatiin porukkaa kokkoon vähän matkan päässä. Siinä tuli luutnantti Karvinen, tuli mejän porukkaa ja sitten Lagus tuli vastahyökkäykseen. Eihän sitä tietenkään vihittiny sekkautua siihen. Kun ne kyseli vain, että mitä siellä on, minä sanon, että kyllä siellä tulta on ja tulossa on porukkaa.

Kyllä sitä käveltiin kymmeniä kilometrejä. Yhen joen ylikin kun tultiin, niin ne ei kaikki päässy joen ylikään, uimalla joutuvat menemään. Liika aikuisin räjäyttivät suomalaiset sillat, niin osa joutu uimallaki vielä tulleen.”

”Minä oon ihan alkuperäisiä jänkäjääkäreitä”

Niilo Alatalo syntyi 4.12.1919 Kuusamossa. Hän meni 15.2.1940 asepalvelukseen Polkupyöräpataljoonan koulutuskeskukseen Ilmajolle joutuen jo alokkaana hetkeksi talvisotaan Viipurinlahden lähistölle. Asepalvelus jatkui välirauhan aikana. Jatkosodan palveluspaikkana oli Jääkäri-rykmentti 12:n kranaatinheitinjoukkue. Lapin sodan jälkeen Alatalo pääsi siviiliin Oulussa. Haastattelu on tehty 13.7.2000.

Vartiossa

”Rovaniemellä muodostivat erillisen vartiokomppanian ja sitte siitä muodostettiin 12. Prikaati ja sen jälkeen tuli sitten tämä JR 12, kun alko tämä jatkosota. Että minä oon ihan alkuperäisiä jänkäjääkäreitä. Ne kun sitä JR 12:n porukkaa nimittelevät jänkäjääkäreiksi.

Se oli vartiointia sen nimen mukaisesti. Että niitä vartiointipaikkoja oli Ounasvaaralla, siellä ampumaradan lähellä oli polttoainetarastot. Ja sitten armeijan varusvarasto kasarmialueella oli aika suuri. Ja sitten niitä oli eri pisteissä kaikenlaista armeijan kampetta - - -

Etukätteen jo kuultiin, kun oltiin välirauhan aikana Rovaniemellä. Niin sinnehän ne saksalaiset ensimmäisinä tulivat. Ja siellä pojat sano, että naisten suhteen vähän huono homma, kun saksalainen löi lauvalta nämä suomalaiset alokkaat siellä. - - - Vartiokomppaniassaki, kun syyspakkaset tuli, saksalaiset jakoivat huopatomssut koko komppanialle. Niin ne rupes nimittelemään ne naiset huopatomssukomppanian miehiksi meitä. Ja se jääkäriluutnantti Sorko ei tykänny siitä. Kun sen korviin tuli, niin se keräs heti pois ne huopasaappaat kaikilta. -Minun yksikön miehiä ei saa nimittää tuommosilla nimillä.”

”Tuntu, ettei siellä jää henkiin kettään”

”Sehän oli tavallaan semmonen kova into päällä, kun lähetettiin sinne jatkosottaan rintamalle. Nämäki reserviläiset,

mitä tuli sinne, niin ne oli kaikki kyllä aika lailla senhenkisiä, että nyt yritetään. Mutta sitte se oli, kun ensimmäisen kerran oikeen ammuttiin läheltä. Kun ensin rupes kuulumaan se ammunta ja mentiin sitä kohti, kun partiot kohtasivat tuolla Sallan rajalla. Niin tuntu ettei siellä jää henkiin kettään. Mutta sieltähän niitä ukkoja löyty, kun mentiin siten paikalle. Mutta siellä oli aika kiivas ottelu siinä venäläisen rajavartiotukikohan ympärillä, kun ne pisti hanttiin, niin meiltä kaatu siinä jo heti toistakytä miestä. Että se oli semmosta vähän, äkkiä meni poikia, kun ne ei osanneet suojautua eikä tarpeeksi osanneet maastoutua.

Alussa, kun lähetettiin sinne rintamalle, niin minä jouvuin konepistoolimieheksi. Se oli niitä parhaita aseita, mitä erämaataistelussa oli. Ja minä olin konepistoolimiehenä aina tänne Kiestingin suunnalle asti marraskuun ensimmäisen päivän hyökkäykseen, -41:kö se oli. Niin siellä sitten kaatu miehet vähiksi mejän ryhmästäki ja haavottu, ettei meitä jääny ku kaksi miestä ja minä olin sitten vissiin vanhempi mies tai jotenki, että ne minut sitten pisti ryhmänjohtajaksi. Ja siitä asti minä olin sitten ryhmänjohtajana. Tulihan sinne heti sitten täydennystä.”

”Ruumiita tehään”

”Meiltä oli partio tiedustelemassa siellä etumaastossa, kun mentiin rajan yli. Ja sieltähän rupes yht’äkkiä sitten ammuntaa kuulumaan. Pääjoukot oli vielä siinä rajan pinnassa. Niin se oli semmonen tuntemus silloin, että nyt siellä kylä ruumiita tehään paljon. - - - Ne oli syyttäneet ite sen rajavartioston kasarmin tulleen ja siellä olivat päästäneet sikoja irti. Niillä oli siellä vissiin hoijossa niitä. Niin ne laukas siellä pitkin mettiä. Sitten siitä tulipalopaikasta lähetettiin etenemään, niin tuli sitten se kova ammunta. Siinä oli tuommosia aukeita soita välillä, ne oli hyvin hankalat ylittää, kun ne ampu sieltä vastapuolelta. Siinähan tuli tappioita tälle pataljoonalle aika paljon.

Siitä lähetettiin sitten menemään aivan kantamusten kans tuonne pohjoseen, sinne Kuolajärven ja Sallan väliselle Vuorikylän tielle. Se oli seuraava tavoite. Ja sitä erämaata myöten mentiin ja Kuusamosta tulevat joukot tulivat sieltä Tuutikylän kautta. Kohtaamispaikka oli Vuorikylän tien varressa. Siinä alko toinen ammunta. - - - Me päästiin aika hiljaa siihen tien varteen. Ja oltiin vielä niin äkkipoikia, ettei kukaan ampunu, vaikka venäläinen joukkue marssi tahtimarssissa siitä aivan mejän eestä. Me oltiin tiheässä kuusikossa katottiin sitä hommaa. Ne pääsi sivu menemään. Ja sitte tuli kaks venäläistä, ne oli upseereja vissiin, kun ne ratsulla karauttivat sitte perään. Sittenhän ne vissiin nämä venäläiset upseerit huomasi ensin, että ei ole oikein tilanne nyt, kun mettä kuhisee täynnä vieraan vallan sotilaita. Sitten alko se ammunta. Me mentiin sitten sen tien yli ja siinä tien takana oli venäläisillä huoltopiste. Siellä kenttäteittöit keitti jotakin kaalisoppaa. Ne joutu lähtemään ja ne sinne Kuolajärveä kohti sitä tienvartha lähtivät menemään. Siellä tie-

tenkin niillä oli isompia joukkoja. Meille jäi sitten se töpinä siinä kokonaan. Mehän tietysti mentiin perässä minkä kerettiin. Sitten PST-tykin eli piiskatykin siellä saivat asemiin ja käännettyä meitä kohti. - - -

Lähellä oli myrskyn kaatama puu, se oli juurineen kaatunu ja siinä oli vähän monttua. Siinä kun ammuttiin, niin yks mejän mies käytti sitä monttua hyväkseen. - - - Minähän näin, kun se romautti sieltä sillä piiskatykillä, niin se meni se puunrunko poikki läheltä juurta. Niin se kanto pomppas sen pojan päälle, joka siellä oli siinä juurimontussa. Ja sillä oli satulareppu selässä, niin se ei päässy pois eikä olis päässykkään, jos me ei ois vipuja hommattu ja kangettu sitä. Siitä se sitten pelastu ja lähetettiin taas menemään. - - -

Joka komppanialla oli neljäntoista millin PST-kivääri ja venäläisillä oli niitä pikkusia hyökkäysvaunuja, jotka pääsi vesistöissä ja maalla. Ne oli niin heikosta panssarilevystä tehty, että se mejän komppanian poika sai ammuttua sen tuleen sillä panssarintorjuntakiväärillä. Saatiin siinä se yks hyökkäysvaunu sillä lailla tuhottua. Sitte kun etteenpäin mentiin sitä Vuorikylän tietä tai sinne Kuolajärveen päin, niin siellä yhdessäkin paikassa oli venäläisen tykkiasemat. Meleko laaja tuommonen puuton neva oli siinä. Ja komppanianpäällikkö komenti, että rynnäköllä vaan yli suosta. Ja sitä juostiin mitä käpälästä lähti. Ja venäläinen ampu että rapa roisku. Vaan sillä ei ollu juuri sirpalevaikutusta siinä suolla. Että eihän meille siinä tappiota tullu, vaan sitten kun päästiin sinne kuivalle maalle, siellä oli ainakin yks patteri niitä tykkeitä, vaan ne oli hukanneet jo lukot niistä. Että ne jäi siihen.”

”Se oli tosi sottaa”

”Sehän oli se Kelsinkäinen kaikkein raskain silloin heinäkuun alussa. Mejän pataljoona meni sinne kymmenkunta kilometriä erämaan halaki. Rautatie ja maantie oli siinä lähemmäs, siihen oli Venäjältä yhteyvet. Saksalaisten oli puhe tulla sieltä pohjosesta päin ja se oli se mottihomma siinä tekkeillä, mutta saksalaisia ei ikinä näkyny eikä kuulunu. Se oli iltapäivä silloin, kun päästiin siihen tavoitteeseen siihen maantien ja rautatien lähistölle. Niin siinä ei keretty kauan olla, niin alako ammunta ja kovaa heti. Ja meiltä kaatu yks kokelas Asunmaa, se oli tuolta Etelä-Pohjanmaalta ja sitten muitakin kaatu. Ja sitten kun se rauhottu, niin sitä jäätettiin siihen asemiin. Ja seuraavina päivinä alako sitten monen päivän taistelut siinä. Ne toi junalla ja autolla ja millä lienevät venäläiset lisää joukkoja siihen. - - - Ilmataistelussa sakemanni sai ammuttua yhen venäläisen hävittäjän alas ja se putosi mejän konekivääripesäkkeeseen. Ja siihen palo miehiä. - - - Se oli tosi sottaa ja sinne jäi paljon mejän pataljoonan miehiäkin. Ja sitten kun päästiin syksyllä tai myöhemmin vallattiin se alue ja sitten vielä edettiin sinne vanhan rajan taakse, niin sitte komentivat mejänkin porukasta sinne niitä kaatuneita kattomaan, että miten ne on käsitelty, vaan ei ne ollu käsitelty mitenkään. Siellä ne oli maan pinnalla. Tuntolevyn perusteella ne tunnustettiin.

Purilaat oli korvaamattomat haavottuneiden kuljetuksessa. Kelsinkäisestä tuotiin haavottuneita hevosilla paljo ja sitte nuo isommat miehet pantiin haavottunneita kantamaan, ja niitähän oli väyksissä. Niitä jäi nukkumaan kerta kaikkiaan sinne, kun oli hellepäivä. - - - Ja sitte oli haavottuneita, jotka sano, että ottakaa hänet mukkaan, vaan eihän niitä voinu enemättään. Ja kun oli vielä käsky, että konetuliasseet ottaa mahdollisimman tarkon. Kun jouvuttiin siitä peräytyymään takasin sinne mistä lähetettiin. Niin se oli paha reissu.”

JR 12:n pitkä marssi

”Kun joku oli nähnyt JR 12:n kuorma-auton, hän oli kirjottanu lavaan issoilla kirjaimilla, että ”Liity JR 12:een, jos haluat nähdä maailmaa”. - - - Ensin oltiin siellä Sallassa, Kiestinki, sitten mentiin Äänisniemelle ja siitä mentiin Karhumäen pohjoispuolelle, sinne kanavalle. Sieltä sitten Kannas löysäsi niin tuonne Ihantalaan Viipurin lähelle. Sieltä sitten ennen kun sota loppukaan kunnolla, niin siirryttiin tänne Sotkamoon, jossa Kuhmon kautta mentiin ja yhdyttiin venäläisiin joukkoihin ja niijen kans sitten mentiin tuonne Suomussalmelle. Kuhmosta Lentiiraan oli sillonkin jo se maantie.”

Ainakin pohjoisessa matkaa taitettiin marssien: ”Sillon se marssi alako tuolta Sotkamosta. Me mentiin sinne Lentiiran kautta Raatteen tielle, Suomussalmelle, Puolangalle, Pudasjärvelle, Ranuulle, Rovaniemelle ja Sodankylään kävelemällä. Mullakin jäi mieleen, kun sain just ihan uuvet saappaat juuri niihin aikoihin, kun alako se pitkä kävely. Niin ne oli Sodankylän takana jo ihan resut.”

”Piippalakit vilahteli”

”Se oli iso juttu kans. Ne sanovat, että oli neljä ja puoli sataa putkia meikäläisillä, jotka ampu ensin sen keskityksen etteen. Ja me kyyrötettiin etummaisissa juoksuhauvoissa. Se kesti tunnin vai kestikö se vähän yli se keskitys. Ja me mentiin sitte niinku tyhjää vaan sinne venäläisten korsukyllään ja ne venäläiset oli siellä korsuissa. Ja niitä perkattiin sitten yks päivä siinä.

Me kun hyökättiin, niin juoksuhaavassa piippalakit vilahteli, kun ne löi putkeen kranaatteja. Käsikranaatteja heiteltiin sinne ja ammuttiin, niin nehän hättäyty kaikki sinne korsuihisa. - - - Korsut oli tehty niin, että isot montut oli kaivettu maahan ja sitte kaajettu nuita tukkihirsii päälle ja siihen kiviä ja maata sitten. Ne oli ihan umpinaisia semmosia pesäkkeitä, niin siinähän ne sieltä heti vihasesti ampua turrautteli, jos sieltä meni kurkkailemaan. Ja siihenhän tuli sitte pioneereja. Niillä oli liekinheittämiä, mutta nekkään ei tehonneet, kun ne oli mutkasia ne käytävät. Niin ne joutu repimään niitäkin korsujen kattoja, niitä hirsii pois ja sieltä puottelivat niitä kasapanoksia. Niin sehän se rupes tehoamaan. Ja sieltähän sekin venäläinen pataljoonan komentaja oli tullu tassut ylläällä sitten, kun se oli

Tulta!

vähän saanu täräystä. Että se ei tietenkään ollu ihan normaali.

No siinä me oltiin. Oli näin nykysin ajatellen semmonen kolkko yöpymispaikka. Meijän komppania yöpy siinä korsukylässä, kun ensin illalla saatiin ne raivattua kaikki. Minäki jo ryhmän kans työnnyin sitte semmoseen räjäytettyyn korsuun. Se oli iltapimiä eikä ollu mittään valastusvälineitä. Vaan me siinä korsun aukolla kateltiin, ettei siellä oo ainakaan vihollista hengissä olevaa. Vaan ne oli kaikki ne aluslauvat sekasin, mitä siellä oli puusta tehty. Niitä piti vähän läjätä ja siinä koitettiin sitte kärvistellä se yö. Ja aamulla herrättiin, niin ei se ollu mikkään ihanteellinen se näky, kun näkyi miehen yläossaa ja sissäänmenoaukon hirrennokissa kiikku ihmisen jätteitä. Se oli kasapanos painettu, niin siinä oli tullu semmosta jälkiä. Vaan me ei tietty ennen kun sitte aamulla vasta. Eikä jaksanukkaan semmosta ajatella.”

”Kilometri kahenkymmenenkolomen taistelu”

”Me lähettiin sitten seuraavana päivänä etenemään sinne – sehän oli Louhi tavoitteena. Me päästiin silloin seuraavana yönä kilometri kahenkymmenenkolomen kohalle. Puhelin-yhteyvet vejettiin perässä, tapsit oli siellä maastossa. Se oli puolenyön seutu, kun teltat pystytettiin sinne kinoksiin. Siinä me torkuttiin yö. - - - Aamulla oltiin teltassa. Minä rupesin lukemaan kirjettä ja toisetki pojat auko niitä poste-

jaan niin yhtäkkiä rämähti konekiväärit ääneen. - - - Tuli kiire teltasta ja meijänkin teltassa viimeiseksi joka jäi, kaatu heti siihen kaminan viereen. Minä menin sitte kans siihen ja meihin ois iskeny pakokauhu, mutta sillon oli tämä kapteeni Paavilainen meillä komppanianpäällikkönä. Se oli tomera mies, se rupes huutamaan, ettei mihinkään. Ei muuta kun aseisiin vaan. Sitähän jäätiin sitten siihen vitjaan. Siinä oli kans taas niitä piiskatykkeitä mukana joitakin, niin se rupes ampumaan. Siinä oli iso mänty siinä minun vieressä kans, jossa minä olin kiväärin kans. - - - Se piiska-ammus sattu siihen runkoon justiin ja puoli tukkia putos siihen viereen. Enhän minä tienny muuta kun korvat soi vaan. Minä kun siitä teltasta lähtiissä sain tuon lumitakin yhteen nappiin tähän, kerkesin laittaa päälle ja päänsuojus jäi läjään tänne niskan päälle. Niin se oli ku seula se päänsuojus. Siinä oli se sirpalepilivi menny läpi siitä, vaan ei mihinkään käyny. Niin sen siinä näki, että käypi se joskus läheltäkin, eikä tule mittään. Ja siinähan oli sitten monen vuorokauven tappelut. Siinäkin oli maantielinja aika lähellä. Niin se hirveästi yritti ja siinä oltiin me sitten eri paikassa, siirryttiin siihen tien varteen. Siinä oli kans niin kovvaa se ammunta, että sitä ei muuta kun semmonen kohina kuulu. Ja mullakin oli reppu selässä ja kampeet siellä, kun sitä ryömittiin. Niin siinä tuli semmonen vahinko, että ruokailupakki meni seulaksi siellä repussa.”

Lohivaarassa:

”Silloin me syksyllä mentiin sinne, kun oli vallanneet sen Lohivaaran kylän. Siinä oli kans ollu kovat taistelut, niitä oli venäläisiäkin kaatunu siinä paljo. Siinä mejän korsun ympäristöissäkin, kun kevvällä rupes lumet sulamaan, niin kättä ja jalakaa näky sieltä ohuen maakerroksen alta. Meijänhän piti uuvelleen ruveta hautaamaan. Eihän siinä ois pärjäny.”

”Jelettijärven savotta”

”Ne oli jo aivan hilikulla jäähä mottiin koko Kiestingin suunnan joukot. Me oltiin silloin siellä Lohilahessa. Ja se alako se savotta siellä Jelettijärvellä, niin meillähän tuli kans niin kiire siirto, että ne kuorma-autolla toi Tuoppajärven jäätä Kiestinkiin ja siitä mentiin sinne Jelettiin. Iltapäivällä oltiin siellä ja meikäläinen tykistö – sehän oli jatkuvaa ammuntaa ja kovaa se taisteluhomma ollu jo monta vuorokautta. Ja mejät nakattiin sinne, että aamulla mennään sitten vapauttamaan etulinjasta semmoset, jotka on ollu jo kauan siellä, ettei oo levänny. No me yöksi jouvuttiin, meikäläisten tykistöpatteri oli siinä Jeletin tien varressa, siihen etteen. Siinä ei nukkumisesta tullu mittään, kun se ilmapaine puhalti aina, kun ne ampu yhteislaukauksiaan. Ampuvat minkä kerkesivät. Kuitenkin me aamuun asti oltiin ja sitte lähetettiin sitä Jeletin tietä menemään sinne etulinjaan. Kaikki kuormastot oli mukana, joka komppanialla oli oma kuormasto. - - - Niin yhtäkkiä saksalaisia tullee laumoittain sieltä vasemmalta puolen tietä ja kun ne mejät näki, niin ne aivan kaulaan pakkautu, halas. Vihollinen oli perässä, niin siinähän tuli konimiehillä kiire hevosten kääntytykseen ja ne lähti laukottamaan pois. Ja me levitettiin siinä miehet asemiin ja vihollinen pysähty siihen, kun ne näki, että nyt tuli lissää miehiä. Minä en muista kuin monta vuorokautta sitä oteltiin siellä metässä. - - - Sitten kun se meni oikeen kriittiseen vaiheeseen se homma, niin vihollinen oli niin sekasin jo siinä vaiheessa, että ne heti käänty kun näki, että siellä tulitus alakaa. Ja se oli mejän pataljoonan esikuntakin joutunu siellä samanlaiseen tilanteeseen, että sinne tuli niitä harhailevia vihollisia. Ja sitten kun se laukes – se silloin tuntu, minustakin tuntu, että meitä ei ole kuin minä yhen ryhmän kans täällä, että ryssä on joka puolella. - - - Vaan ne oli vielä enemmän hämmingissä ne venäläiset, kun meikäläiset sai lisäjoukkoja sinne. Sitten se laukes yhtenä päivänä se tilanne ja ne venäläiset rauhottu kans. Ne lähti karkuun jotka pääsi. Sitten näytti, että suomalaisia on joka paikka täynnä. Siis ihan näytti, että kaikki metät on täynnä, että vihollistahan ei täällä ollukkaan. Se muuttu niin äkkiä. Ne vappautu ne miehet kaikki, kun ne rupes kerräytymään siihen. Ja siellähän kyllä kaatu aika paljon niitä venäläisiä.”

”Niinku rakkeita olis tullu”

”- - - Vaan se oli kyllä niin valtava siellä se tykistötuli. Ja niinku ne myöhemmin sano, että se oli suurimpia materiaali-

taisteluja mitä on ollukkaan nyt maailmansovan aikana. Me oltiin siinä Ihantalassa Imatran ja Viipurin välisen tien varressa ja Saimaan kanava oli sitte siinä toisella puolen.

Kun tultiin sieltä Jääskestä, marssittiin sitä Imatran–Viipurin tietä sinne Viipuriin päin, niin siellä oli hirveän isoja rannikkotykkeitä tien varressa asemissa meikäläisillä. Vaan ne pojat sano, että kun ei oo ammuksia, niin ei kai tässä oo mitä tehdä. Ja ne seisoskeli vain siellä. Sitten kun me päästiin sinne etulinjan lähelle, niin sillä naapurilla oli ammuksia! Kyllä siellä Suomen armeijan tykistökin oli siinä vaiheessa melekeen kaikki mitä niillä oli irrotettavissa. Se oli aivan niinku rakkeita olis tullu. Viis kilometriä etulinjasta taaksepäin, niin niitä tuli joka paikkaan. Ja minä muistan kun ensimmäisen kerran mentiin, niin minä silloin siinä vaiheessa olin sitten tuossa pataljoonan kranaatinheitinjoukkueessa. Se yks Pyöräkangas – Pyöräkankaaksi sanovat, siinä oli oikeen valtavan iso männikkömehtä, tukkimehtä oikeen, kun ensi kerran kävin. Siinä oli sitten näitä isoja kivenlohkareita, jotka oli maan päällä, ihan tuommosia kallioita niinku tuolla Etelä-Suomessa on irrallisia. Siinä oli yksi ulukoneva kivi, oikeen suuri. Minäki istuskelin sen kiven suojassa kavereijen kans jonku aikaa kerran tykistökesityksen aikana. Sitten siinä kun tuli niitä rajuja venäläisen hyökkäyksiä jouduttiin aina perääntymään. Kun sitte tehtiin vastahyökkäys, niin sitä päästiin sinne kankaalle uuvelleen. Ja minä kävin sitten toisen kerran siinä ison kiven luona, niin se oli melekeen murusina se koko kivi ja mehtä oli niinku ois niitetty tuosta miehen korkeuvelta ja vähän ylempää poikki.”

”Joko ne meni?”

”Siinä oli muuan Iivari-niminen mies, joka joutu upseerikouluun, niin minä jouvun sen tilalle siihen hoitamaan näitä töpinähommia. Se oli kyllä toiselta puolen hyvä tuuri siinäkin. - - - Yhen kerran minä juoksin tosissaan, kun rupes kuulumaan voimakas surina ja sitä nähtiin meleko kauas – niitä oli nelisenkymmentä pommikonetta. Ne sano pojat, että se kylyvää pitkin etulinjaa kohta. Silloin minä pyörällä ajon, että minä pääsin vähän etemmäksi. Siellä sitten tuli tämä mejän pataljoonan huoltopäällikkö majuri Moisio. Minä tavotin sen ja se ajo minun eessä. Se vilikasi, sano – vieläkö? joko? onko ne, missä ne ovat? Ja siinä oli talon sokkeli lähellä, semmonen kivijalaka, niin se hyppäs sinne mahalleen ja sieltä pää näky. Se sano, että joko ne meni? Minä, että no kyllä ne meni, ei ne ennää pommita. Sittehän se könköili. Sillä oli vähän semmonen maine, että se oli aika arka mies.”

Taisteluista käpykaartiin

”Tuonnekin Ihantalaan, kun mentiin, oli jo semmonen käsitys, että tämä pian loppuu, niin sen takiahan tuli niitä käpykaartilaisia sitten. Ja monella tuli semmonen ajatus, että kun on tähän asti säilynyt, niin pittää selvitä konstilla millä

hyvänsä. Niitähän lähti mejänkin porukasta jonku verran ja ne sai täällä Lappeenrannan lähellä kiinni suurimman osan niistä.”

Elämää asemasodan aikana – Pentti Alho muistelee:

Jatkosota oli talvisodan vastakohta

”Talvisodan ja jatkosodan välillä oli ero kuin yöllä ja päivällä. Ei talvisodan aikana ollut mitään vapaa-ajan ongelmia, vaan se oli työntäyteistä aikaa kaikki. Näin ollen se oli siis lyhyt ja työntäyteinen ja siinä mielessä se on aivan erilainen kuin jatkosota. Talvisotahan oli puolustussota kokonaisuudessaan. Jatkosotahan taas oli aivan vastakohta. Mutta jatkosodan ajasta oli hyökkäysvaihetta vain se ensimmäinen sotakesä ja syksy. Sehän päätty kaikilla rintamaloikoilla jo marras- joulukuussa. Karhumäki vallattiin itsenäisyyspäivänä ja täällä oli pysähtynyt hyökkäykset jo marraskuussa. Sitten alkoi se loppuvaihe ja vasta sitten neljäkymmentäneljä, kun alkoi kymmenes päivä suurhyökkäys, niin sitten sodittiin taas.”

Tekemisen puutetta

”Tämä loppokausi, silloinhan oli vaan silloin tällöin muutamien päivien tai viikon kestäviä hyökkäysyrityksiä puolin ja toisin. Mutta muu aika oli odottelemista, ja silloin tuli nämä vapaa-ajan ongelmat aivan toisessa mitassa esille. Silloin piti yrittää keksiä, miten miesten mieliala säilyy ja mitenkä niiden kunto säilyy hyvänä. - - - Se on selvä, että kun ihmisellä ei ole tekemistä ja elämä on hyvin yksitoikkosta, yhtä vartiovuoroja vuoronperää ja seuraavan vuoroloman odottamista, niin siinä jollain tavalla turhaantuu. Niissä oloissaahan on vaikea keksiä mitään tekemistä. Silloin syntyy tietysti ongelmia. Minä sanon, että esimiesten suurin huoli oli juuri tämä, että mitenkä saadaan se miehistö pysymään. Ja siellä sitten oli joukossa nurisijoita. Mullakin oli yksi alikersantti, jonka kanssa minä jouduin ottamaan yhteen monta kertaa. Joka lietsoi: Saksa häviää tämän sodan. - - - Vaikka tiesi hänen kuinka olevan oikeassa, niin hän ei tajunnut, kuinka vaarallista se on sitten levittää sitä paniikkimielialaa ja häviömielialaa.”

Kortinpeluuta ja kilpailuja

”- - - Minä tunsin siitä aina suuren vastuun, että mieliala pitäis pyrkiä pitämään korkealla ja samoin fyysinen kunto, ettei sekään pääse rapistumaan niissä oloissa. Siellähän oli tietysti vähän mahdollisuuksia. Kaikkialla mainittu yleisin vapaa-ajan viettotapa oli kortinpeluu. Ja sillehän ei voinu mitään. Aluksi se tuntui siltä, että se pitäis kieltää, mutta ei sille mitään edellytyksiä eikä tarvettakaan myöhemmässä vaiheessa ollut. - - - Mutta pyrin ensinnäkin siihen, että esimerkiksi radioita heti hankkimaan. Nehän oli lujassa silloin alussa. Heti hankkimaan, että nyt jotaki olis. Ja sitten aina

tuota liikuntaharrastusta. Kesällä kilpailemaan mahdollisimman paljon ja siinä mielessähän siihen oli jonkunlaisia edellytyksiä. - - - Yleisurheilua ja pesäpallo-otteluita ja ampu-makilpailuita oli. - - - Ja talvella sitten oli tietysti hiihtokilpailuita. Ja sitten, tietysti ne massat pitää saada liikkeelle, niin meillä oli semmonen prosenttikilpailu. Ja minäkään en kyllä muina talvina sellaisia määriä ole hiihtänyt kun silloin hiihdin. - - - Liikuntaharrastukseen kuului myös tuo avantouinti. Me yhtenä syksynä sanottiin, jos pidätte avannon auki läpi talaven niin me uidaan läpi talaven. No ne piti, niin me kaks talavea uitiin ja meitä oli seittemän. Minä olin näyttämässä esimerkkiä. Kyllä me oltiin terveimmät sinä talvena siinä yksikössä. Piti tämmöstä kilpailua kaikessa järjestyksellä, että kilpaillaan aina jossakin merkeissä.”

Puhdetöitä ja metsästystä

”No sitten oli ne puhdetyöt, nehan oli arvossaan. - - -Siellä ne, jotka oli käsistään taitavia, värkkäs siellä kaiken maailman puhdetyö-muistoesineitä, joita sitten möivät varmasti lomalle mennessään. Niillä oli aina näpertelemistä. Minulla oli kaksi veljestä tuolta Sanginjoelta, Laukkalan veljekset, Uuno ja Sulo, jotka oli aivan mestarillisia käsistään. Niillähän oli oma sähkölaitos ennen sotia tuolla Sanginjoessa, joka toimitti heidän tilalleen sähköä. Ne siellä laittivat muun muassa sellaisen, että kun puhelinluurin nosti ylös, niin radio hiljeni. Ja kun postilaatikkoon pudotettiin tien varressa posti, niin hälytyskello rupes soimaan. - - - Ne oli semmosia keksijöitä ne, ja tämmösihän tietysti, jotka on taitavia ja ne keksi jotain, niillähän tietysti kului siellä aika. No sitte osa tietysti harrasti metsästystä. Porukassa oli seittemän suomussalamelaista, jotka olivat tottuneet hirven salakaatoon jo rauhan aikana. 28 hirveä oli ennätys yhtenä talvena. - - -Sehän kiellettiin sitten, mutta sitä ei tietenkään kukaan ainakaan täysin noudattanut. Kaadot ehkä väheni ja sitä hirvenlihaa toimitettiin sitte sinne esikuntaan, josta kielot oli tullu. Sieltä tuli sitte lahjaksi viinapullo henkilöltä, jonka vaimo oli farmaseuttina. Ja siinä oli etikettejä se pullo täynnä, että miten ei saa käyttää ja miten pitää käyttää.”

Vauhtia vesikelkkamäessä

”Meillä oli semmonen rinne, oikein mukava rinne siinä lämpöön, jonka rannalla me vissiin v. 42-43 taidettiin kaks kesää olla. Tommosen vesikelkkamäen pojat suunnittelivat ja siihen puupyörillä olevan kelekan. Siitähän muodostui nyt yhden kesän melekonen ajanvietevaline, jota sitten kävi ihmettelemässä kaikki. - - - Kyllä kai ne sitä värkkäs viikon verran ainakin. Mutta isolla porukalla tapahtuu. Ne oli kirvesmiehiä. Tommonen hanke oli siitä hyvä, että siinä oli monia mukana. Se oli touhua kaikille. Että se ei ollu yhen näpertelyä.”

”Sauna oli hyvin äkkiä pystyssä”

”Siellä oli kanttiineissa kirjoja myytävänä. Kyllä tietysti jo-

Kuva Pentti Alhon kokoelmista.

Kylmää kyytiä –vesikelkkamäki Uhtualla v. 1943. Oiva osoitus ajanvietetöiminnan kekseliäisyydestä.

ku, joka hyvin innokas lukemaan oli, niin sitäkin harrasti, mutta ei mitenkään yleisesti. Viihdytyskiertueitakin kävi siellä. - - - Se on sanottava, että suomalaiset sotilaat, oli hirviän käteviä käsistään. Ja näin ollen ku mentiin uuteen paikkaan, niin sauna oli hyvin äkkiä pystyssä. Rinteseen vaan vähän monttua kaivettiin ja sitte puut tukia. Siinä ei kauan menny. - - - Kanttiini tuli meidänki alueelle verrattain myöhään. Sitä ei sillon ensimmäisinä sotakesinä ollu. Mutta tietysti sekin sitten muodosti oman ajanvietetapansa, että illalla käydä kanttiinissa korvikkeella. Ja tietysti sitä ajanvietettä oli sekin, että käytiin toisissa yksiköissä, joissa oli tuttuja, kyläilemässä. Muistan, että meillä vieraili niitä Oulujoen muita isäntiä.”

Upseerin raskas vastuu

”Olihan siellä tietysti vaikeuksia, ja se, mitä minä koin hankalaksi, oli, että olin yksi ainoa upseeri yksikössä. Ja ratkaisun tekoon ei ollut apulaista. Minä hiljasina hetkinä rukoi-

lin koko sota-ajan, etten minä ikänä joutuisi elämässäni päällikkötehtäviin. Se ei onnistunu kyllä. - - - Sitä tunsin yksinäiseksi itensä monta kertaa. Tietysti siellä oli semmosia uskottuja miehiä aliupseerien joukossa ja muissa, ja monessa vaiheessa upseereita alaisiinsa, mutta suurimman osan aikaa joutu olemaan yksinään ja tekemään ratkaisuja yksinään. - - - Kyllä sitä monta kertaa joutu semmoseen tilanteeseen, että se ratkasu ei ollu aivan helppo. Ois toivonnu, että vois jonku kans neuvotella ja saada tukea omalle ajatukselle ja omalle ratkasulle, jonka on tehny. Se on paljo helpompi, jos sitä tuetaan ja todetaan, että se on oikeaan suuntaan oleva. Kyllä siellä sodassa päällikkötehtävissä oli semmosia pulmapaikkoja. Mitä isompi päällikkö niin sitä isompia ratkasuja joutuu tekemään, joitten suunnalla voi olla hyvin ratkaiseva merkitys lopputulokseen. Paljohan siellä on vääriä ratkaisuja tehty. Se on ymmärrettävää. Siellähän oli tilanteet niin ennakoimattomia. - - - Siellähän onni näyttelee hyvin suurta osaa. Tietysti sillä on merkitystä, että ratkasu on oikea, mutta myös onnellalla on oma merkityksensä. Ratkasu voi olla oikea, jos tilanne on oikia, mutta jos tilanne onki siellä toinen niin se onki vääriä. Olosuhteet voi vielä muuttua.”

Alkoholista ei isoa ongelmaa

”Kyllähän sen jälkeken ku lomat alako pyörimään, siitä muodostu ongelma. Mutta esimerkiksi nuo marskinpäivät ja muut viinanjakopäivät, niin kyllä se täytyy sanoa, että etukäteen pelotti aina. Mutta niissäki ne oli ne annokset niin kohtuullisia, että ne usein möivät ne toisilleen, että ne meni muutamille harvoille, jotka hoiti sen velvollisuuden. Mutta ei siitä ollu pahempaa, vaikka sitä koko ajan pelkäsi, ja piti sitä ongelmana. Niin täytyy sanoa, että ihmeen hyvin siinä suhteessa selviyty. Joka lomalainen toi tietysti, ja niitähän palasi lomalta melekeen joka päivä joku, mutta kyllä ne meni kohtuullisen hyvin. Kun suurin osa kuitenkin oli näitä vakaita maanviljelijöitä, jotka senkin taidon osasivat. Minä muistaakseni en ole yhtään rangaistustakaan joutunu määräämään sen takia koko sotien aikana.”

Työvelvollisena ja konepistoolimiehenä – Niilo Anisimaan jatkosota

”Se tuli niin yht’äkkiä”

”Sittenhän me tultiin tänne Ouluun ja ruvettiin rakentaan. Niin sytty sota sitte taas ja minä jouvuin tuonne Kiimasvaaralle. Ja sieltä Suvantoon. Sen Hamaruksen Alvin kans samaan aikaan. Hän oli mua vuotta vanhempi. - - - Täällähän tuli poliisit ja toi määräyksen työvelvolliseksi. Se oli kumma, että paikkakuntalaisia ei määrätty. Mutta me siirtolaiset jouvuttiin lähteen heti.

Se tuli niin yht’äkkiä. - - - Sokkelin levyt tehtiin, mutta ei keritty muuta tehdä kun tuli sota. Kirvesmiehetkin joutu pois ja minä jouvuin pois. Sitten oli isä saanu kaks vanhempaa

miestä siihen töihin. Ne oli sen pohjan rakentaneet. Sitten tuli mulle kirje, että jos minä pääsen sieltä Kiimasvaaralta lomalle sen verran, että ehdin pohjaa valamaan. Minä menin ja esitin luutnantille, että tämmönen kirje tuli, että siellä pitäis mennä pohjaa valamaan rakennukselle. Niin se sano, että ”ei hyvä poika, et sinä sinne mee. Täällä tarvitaan sua.”

Työvelvollisena teitä rakentamassa

”Se oli helkkarinmoinen homma: Kolonnat kulki, kun oli niitä saksalaisia. Niitä kulki paljon. - - -

Kun kolonnat kulki, niin sen jälkeen piti olla tie taas kunnossa. Missä oli kolonna mennä ja painanu ne urat, niin sinne lapiotiin maata ojasta. Tehtiin aina uutta maata ja uutta maata. Aina missä petti, niin sinne piti mennä. Ja sitä työtä riitti.

Sinne missä oli oikeen hietikkoa, niin sen tietää, että sielähän ei tahtonu tie kestää. Mutta sitten ajoivat traktorilla sitä kivimurskaa. Sitten kun ne ajo yli, niin ne kivet painu. Sitten pantiin hiekkaa ja kiviä taasen. Ja taas painu. Ne tuli melko hyväksi ne tiet sitten loppujen lopuksi. Sillon kun muutettiin Kiimasvaaralta jo pois sinne Suvantoon, niin siellä oli jo sitten uus homma. Se yks osa kun saatiin kuntoon, niin lissää ja lissää. Ne ihmetteli aina, että miten siellä on jo niin hyvä ja täällä näin huono.

Kärrypolut oli surkeita. Ei ollu ojia eikä ollu mittään tien vieressä. Senhän arvaa sillon, että kun kova liikenne käy eikä ole ojia ympärillä, niin kosteus nousi tielle. Mutta kun ojat tuli, niin tie rupes kuivumaan ja sitte rupes kestämaan se pohjakin. Kyllä siellä hyvät tiet sitte tuli, mitä kerettiin mennä. Sinne Kananaisiin asti me päästiin, mutta sittenhän ei kovin pitkästi ennää suomalaiset päässykkään. - - -”

”Tämä on varmasti metto”

”Niijen kans tehtiin kauppaa. Ne oli jotku ennen meitä jo tehny kauppaa. Ja oli variksia myyneet, ne oli kynineet – mettona ja teerenä myyneet. Ja sitten junua ja viiniä ja sitä kolmen tähden leikattua konjakkia ja semmosta. Minä metto kourassa sanon, että konjakkia. Saksalainen pani että ”krääk krääk”, rääkäs rumasti. Minä sanon, että tämä on varmasti metto. Se sano suomeksi, että seuraavan kerran pittää olla höyhenet. Vaan enhän minä ollu sitä helttää repiny siltä pois ja se nokka on metolla erilainen ku variksilla. Sen pään näytin, niin se otti heti ja sitte se anto viinipullon. Minä, että ei, nyt ei käy. Sitten se otti Junoaskin ja anto sen. Minä että ei, minä en polta, että konjakkia. Niin sitte se meni sinne moottoripyörälle ja se haki sieltä perävaunusta sieltä jalkatilasta. Sitten toi, että oli kolme tähtiä, se oli semmosta keinoa konjakkia. Se toi ja meinas, että hän ottaa sen viinipullon – minä että ei. Se Junoaskikin oli vielä minulla. Sitten minä sanon, että vielä Saalem -tupakkaa. - - - Juno ei ollu hääviä ja Saalem oli vielä huonompaa. Ne ukot ei oikeen tykänny niistä. Minä en polttanu sillon. Ne

ei tahtonu oikeen huolia niitä. Vaan sitten kuitenkin kelpas, kun minä ilman annoin. Kerran ne ei hintaa antaneet, minä annon ilman. Minä sanon, että mitä minä niillä teen.”

”Silloin minä palelluin”

Anisimaa lähti suorittamaan asepalvelusta vuonna 1942. Koulutus oli jalkaväen koulutusta Oulussa. Hän kylmetytti itsensä Kiimingissä ollessaan, sai keuhkokuumeen ja joutui sairaalaan:

”Minä olin yöllä vartiassa ja kova räntäsaje oli. Sitähän kastu ja sillon minä palelluin. Ja jollakin autokyyvillä muistaakseni toivat. En minä muista sitä ihan tarkkaan, minä olin niin sekasin. Yli 40 astetta oli lämpöä.

Minä tuln tuohon teollisuuskoululle, mutta siinä oli saksalaiset. Sitte menin siihen keskuskoululle, joka on siinä ihan lähellä. Se oli kans täynnä, ei sinnekään sopinu. Sitte tuli hevonen ja kaks miestä, jotka vei minut sinne lääninsairaalaan. Siellä oli niin tarkalla, että Nevanlinna oli justiin lähemässä pois sieltä sairaalasta. Sillä oli jo vaatteet päällä ja kaikki. Niin sitten hoitaja juoksi ja sano, että täällä ois tämmönen potilas, että ottaa vastaan. Se pani sitten minulle sen mittarin kainaloon, oli yli 40 asteen lämpö. Minä oli ihan sekasin, mutta sen muistan hyvin, kun se sano, että ’oho, onpas poika hinkannu’. Minä sanon, että en varmaan oo

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

”Tämä on varmasti metto.” Metsänriista oli haluttua tavaraa saksalaisten kanssa käydyssä vaihtokaupassa.

hinkannu. Sitte se istu siihen viereen ja pantiin uuvelleen se mittari kainaloon ja se oli koko ajan vieressä. Sitten kun otettiin pois se mittari ja se oli taas se lämpö siellä niin korkialla. Se sitten laukes heti. Otti puhelimen kouraan ja soit- ti hevosen. Siihen aikaan ei tahtonu olla niitä autoja.”

”Mihin se hävis?”

”Tuli hevonen ja vietiin sinne piirimielisairaalaan, siellä oli neljäs sisätautiosasto sotilaille. Sinne kun menin, niin mul- la oli ne reput ja vehkeet ja kaikki matkasa. Oli jo iltamyö- hää, kun minä sinne jouvuin. Siellä hoitajat touhus. Ne ei oikeen välittäny minusta mittään. Minä olin kovassa kuu- messa ja minua rupes niin väsyttään. Siinä oli semmonen pitkä penkki siinä käytävällä, kävin siihen penkille pitkäl- leni. Sitte Tammelinin Reino, joka tunsi minut, sano, että mitä sinä Nikke täällä. Minä sanon, että mua vähän palelee ja on huono elämä, että miten minä tästä selviän, etkö vois saaha sairaanhoitajaa. Se meni ja sano, että siellä oli niin kiireitä – että kyllä sinne tullaan kun keretään. Niin ei ollu niin kiire. Vaan sitte tuli se Kuivaksen Erkki. Se oli ki äk- sempi. Se meni ja sano että ‘ja heti’. Sitte ne vei minut sin- ne pesulaan. Minä riisuin ja se vielä jelppas se tyttö, mutta sitten kun olin jo, että alusvaatteet vaan, niin se karkas sii- tä pois. Se kuitenkin laitto sinne – makaava allas oli – niin sinne sen lämpimän veen. Ja minä kun menin sinne lämpi- mään vetteen, niin senhän arvaa kovassa kuumeessa miten siinä käy. Minä rupesin vaipumaan sinne veen alle. Mutta se tyttö oli kuitenkin kurkistanu ovesta, että mihin se hävis. Se juoksi sitten ja näki, että minulta vaan kuplia nousee siel- tä veen alta. Se sitte veti minut pystyyn ja haki sitten apu- voimia. Ja ottivat minut sieltä pois ja lattialle. - - - Sitten ne pumppas tyhjäksi. Sitten ei enää ammetta tarvinnu.

Sitten jo pukivat ne sairaalavaatteet mulle ja veivät sän- kyyn. Kahta puolta taluttivat, jalat vaan veny perässä, minä olin ihan sekasin. Sitten ne vei minut huoneeseen, jossa oli toinen potilas. Siinä huoneessa meitä ei ollu ku kaksi. Se te- ki lähtöä se kaveri, se oli niin huonossa kunnossa. Sitte tuli isäki sinne kattomaan minua. - - - Tuli ovelta kattomaan kumpaaki ja meni sanomaan hoitajille, että ei siellä ole hä- nen poikaa. Sanovat, että kyllä se Anisimaa siellä on. Toivat sen isän ja näyttivät, että tässä se on. –Ei helekkari, ei se voi olla tuommonen. Kato kun se oli ihan valakonen, siis niin- ku ruumis, niin eihän se uskonu. Ja kovassa kuumeessa, niin sehän mennee ihminen äkkiä huononnäköseksi. Meni vet- tä keuhkopussiin, se kuume kuulemma tekkee.

Sitte se Helander pani minut sinne lääninsairaalaan, mi- kä on nyt Kontinkangas. Sinne ja siellä sitten kirurgi pisti piikin, jolla vetivät sitten sen veen pois. Sittenkin mulla me- ni kauan ennen kun rupesin paraneen. Mutta kuitenkin, kun se otettiin se vesi pois, niin sitten rupes kuume vähän kerrallaan laskemaan. Se tuntu, että minä jään sinne. Kun minut pantiin lomalle, niin minä en junalla päässyt kovin pitkälle, kun meni älli pois.”

”Meillähän on vara vähän toppuuttaa”

Henkilötäydennyskeskuksen kautta Anisimaa päätyi rintamalle JR 33:n konepistoolimieheksi. ”Sieltä Kontiolahesta mentiin Koikariin, ja siellä minä sitten haavotuvin jalkoihin ja sitte sen jälkeen taas sairaalaan ja taas sitte sairaalasta lomareissu ja sitte taas Stalinin kanavalle, seittemänteen Aal- lon tukikohtaan.

Käytiin levossa ja sitten joutuuttiin suoralle. Ja siellä suo- ralla oltiin jo sitten, kun tuli se perääntyminen. Ja minä ja Ahon Niilo ollaan kaks miestä, jotka jää siihen tukikohtaan. Ja tunti piti siellä kahestaan kattua. Sillon kun rupes naa- puri siellä savustelemaan, jotaki poltti. Niin kaverille tuli semmonen paniikki, että se meinas lähtiä lätkimään sieltä. Minä sanon, että ei – ei siellä mitään. Jos ne tulee tuolta, niin meillähän on vara vähän toppuuttaa. Sitä vartenhan meijät on tänne jätetty. Ei me lähe pakkoon. Ei muuta kun tunti tuli täyteen, niin minä sanon, että nyt lähetään. Tul- tiin, niin pioneirit oli siellä miinottamassa tietä. Ne sano, että ‘tulkaa tuosta, että sitä ei oo vielä miinotettu. Onko siel- tä tämän jälkeen vielä tulijoita?’ Minä sanon, että ‘onko siel- tä tullu sitte?’ Sano, että ‘on sieltä tullu Aallon tukikohdas- ta’. Minä sanon, että ‘no muita tukikohtia siellä ei pitäs läh- hellä nyt olla. Että ne varmaan tulee jostakin muualta sit- ten. Sieltä niinku Poventsaan päin ja siellä, niin sieltä tulee eri porukkaa. Sitten sieltä ylempää, niin sieltä tulee taas eri porukkaa. Sinne menee eri tiet. Että tämän jälkeen sieltä jos tulee, niin sitten ne on naapureita.’ Sitte tultiin vähän mat- kaa, niin meijän joukkueen ajoneuvosta oli menny ratas kär- rystä rikki. Se melkeen märyä väänti se ajoneuvon kuski. Sit- ten minä menin kirves olalla ja kaatoin kuusen sieltä met- tästä ja sitten köytettiin se siihen aisaan, että se nostaa sen verran, ettei se kärryn perä hiissaa sitä maata, että hevonen jaksaa vettä. Ja tiesin missä on ETP, jossa on siis kärryä ja muuta tavaraa. Tämä resu jätetään sinne ja otetaan sieltä sitte ehjät kärryt. Ja vielä jelpattiin sitä hevosmiestä. Kyllä minä ihmettelin, että on perkele meillä porukkaa: Koko po- rukka mennee ja jättää se yksistään sinne, kun tuommonen vahinko sattuu. Sitten kun se sai uuden kärryn, niin se ajeli menemään. Ja me Niken kans sitten käveltiin sinne, mihin oli meijän määrä mennä. Meillä ei ollu mittään hättää. Niin me käveltiin rauhallisesti ja sitten tavoitettiin puolustusase- mat sen Karhumäen jälkeen. - - - Mutta ku se upseerikoulu on siinä Karhumäessä, kolmikerroksinen rakennus, perha- na, kun ne venäläiset pääsi sinne koululle. Siellähän niiden oli helppo ikkunoista ampua sinne alas. Vaan siinä oli iso oja, siinä sitten sen ojan suojassa oltiin. Komppanianpäällikkö Usko Santavuori hukkas silmälasit ja pistoolin, Se sai sitten justiin näihin aikoihin sen kapteenin arvon.”

”Kyllä se varovasti otti sen”

”Toinen haavottuminen oli perääntymisvaiheen aikana. Pommituksen aikana sirpale meni kämmeneen. Se jäi sii-

hen. Se tuli neljä kertaa neljä parrun läpi. Ja semmonen pieni, se oli niinku tuuran kärki. Lääkäri, se juutalaispoika (Skurnik) otti sen pois. Sillä ei ollu muuta ku lääkäriinmerkki vaan kauluksessa, ei upseerin merkkejä eikä mittään. Ja nuori mies. Kaks majuria kävi yrittämässä eikä saanu. Sanovat, ettei siellä mittään oo. Minä sanon, että kun ne ei sormet aukia, niin täytyy siellä jotakin olla. Se heti pinseteillä auko sen ja sairaanhoitaja kuivatti sitä verta pois ja otti sen sirpaleen, sievästi irrotteli sieltä. Kyllä se varovasti otti sen. Vaikka oli nuori mies, niin se oli ottanut sen sillä lailla, että hän tekkee sen hyvin minkä tekkee. Ja sitte anto mulle sirpaleen, kävivät pesemässä vielä sen. Ja hoitivat sen, laittoivat haavan kiinni.”

”Ei ois Rovaniemeä poltettu”

”Mehän oltiin täällä jo Ilomantsin ja Värtsilän lähellä. Junalla tultiin – ne sano, että nyt mennään Rovaniemelle, kun Värtsilässä junaan noustiin. Mutta meijät jätettiin Kuluntalahteen. Jos ois silloin suoraan ajettu Rovaniemelle, ei ois Rovaniemeä poltettu, koska se oli pohjosen miehiä koko helvetin porukka. Minä taisin olla ja joukkueenjohtaja Kurttila, jotka emme olleet lappilaisia. Kurttila oli Iistä ja minä tosiaan Karjalasta asti.”

”Talvisodan henki oli mielessä”

Pentti Anttonen syntyi 17.11.1922 Sortavalassa. Talvisodan syyttyä hänen perheensä evakuoitiin Kiuruvedelle. Moninaisten vaiheiden jälkeen evakkotie päättyi Ouluun. Asepalveluksensa panssarintorjunta-alikersanttina päättänyt Anttonen siirtyi jatkosotaan Jääkärirykmentti 53:n 11. komppanian ryhmänjohtajana. Sotatie Lapin sodassa päättyi haavoittumiseen Sinetässä. Haastattelu on tehty 15.6.2000.

”Sillä vissiin alkoi sota”

Ensimmäinen kosketus sotaan tapahtui Kangasvaarassa tammikuussa 1942:

”Mie en ollu silloin vielä ryhmänvetäjä. Jouvun oululaisten porukkaan. Sit saatiin vanginsieppaus tehtäväksi. Ei siinä muuta kun panttiin viis lumipukua päälle ja lähetettiin kahlaamaan, hakemaan ukko vartiosta. Yks kaveri hermostu, niin että rupes ampumaan, kun näki ryssän. Sieltähän tuli käsikranaattia niin peevelisti, että sillä viisiin. - - - Sillä viisiin alkoi sota, että heti ensimmäinen tehtävä oli vanginsieppaus.

Asemien väli oli vähän yli 400 metriä. Ei pystyny heittäen niin pitkälle käsikranaatteja. Kun laitettiin semmonen haa-

Kuva 5. Tiedotuskomppania, Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Munakranaattia lähetetään matkaan ritsalla, joka on tehty auton sisäkumista.

rapuu ja auton sisärenkas leikattiin suikaleiksi, tehtiin rit-sat ja sitten yksi pani siihen sen käsikranaatin ja vetäs varmistimen pois ja yks oli valmiina, että jos se muljahtaa lat-tialle. Saatiin menemään monta kranaattia, ryssä ihmettel-li, kun ei mistään ammuta mitään, mutta jysähtää vaan mon-tussa, saatiin yliote sen takia siihen. Me otettiin silloin ase-mat vastaan just koukkupolvipataljoonalta, se oli vanhem-paa porukkaa, JR 32. Ne käveli vaan manteretta pitkin ja hyppäsivät monttuun ja me kommittiin ojja pitkin, saakeli viekөөn. Siihen piti saaha vähän muutosta. Pantiin ne kä-veleen monttua, ojaa pitkin. Meillä oli kaikilla konetuliaseet. Joskus oltiin kaikki viis kuus tuntia, maattiin vaan. Aina kun jotakin näky, niin heti ammuttiin. Jos nosti laatikonki ylös, niin se heti vaan paskaksi, että ei voinu kattooakaan. Pika-kiväärit ja sitten tarkka-ampujat ja sitten mejän tuliaseet. Otettiin niinku herruus hallintaan. Mitään tarkotusta ei ol-lu hyökätä, mutta rauhotettiin se alue. Turhan monta tuli-hälytystä tuli, kun siellä oltiin. No, me haluttiin kiusata, niin-ku tehtiin, se kuulu asiaan. Otettiin luulot pois toisilta.

Meijän osalle sattui sillä viisiin, että Kiestingissä tuli kom-panianpäälliköksi tämä Heinrichsin Lars, kadetti, jolla oli ratsusaappaat ja ratsupiiska käjessä ja se töpsötteli vartta. Silloin pojat sano, että nyt meille tuli huono mies, saatana, tuon kans ei pärjää kukkaan. Ne ei tahtoneet muitakaan ruotsalaistyyppisiä oikeen hyväksyä. Mutta tähän osas-kin, se oli psykologi ihan täysin. Kun tuli kahinoita, niin kyl-lä se oli siellä mukana, ettei se pelänny. Sitten tuli joka jouk-kueseen joka porukassa niin aina niin sanottuja jermuja, jotka ei tehneet mitään ja pani hanttiin joka asiassa. Hän tajus sen, että ei sellasta oo olemassakaan. Ei oo semmosta käsitettä. Se osoittaa, että sillä on alotekykyä sillä miehellä. Se ei mene näihin suomalaisiin komentopirtoihin. Jokainen sai ilmottaa, kellä on joku mies semmonen. Se keräs koko komppaniasta toistakymmentä ukkoa. Minultakin otti pi-kakivääriampujan – mejän joukkueenjohtaja sano, että sen kans ei pärjää pirukaan. - - - Tämä pikakivääriampuja se on niin arka mies vielä, se ampuu kaikki panokset mitä on ko-ko yönä. Sano että hän pelkää, että hän ei muuten uskalla olla asemissa, hänen pittää ampua. Sitten kun ammuksista oli puutetta eikä saanu niin paljon kuin se ois tarvinnu, niin se kävi naapuriporukoilta varastamassa. Piruuttan piti tul-ta yllä koko yön ja sitte se yritti hullun papereilla päästä pois. No JSP:hen se pääsi, niin huomattiin, että ei täällä mittään. Sitten kun tuli uusi komppanianpäällikkö, niin se taas teki sen tempun. - - -”

Kiestingistä Röhön kautta Uhtualle

”Sit me oltiin Kiestingissä. Vuonna -43 marsittiin Röhön kautta Uhtualle ja siellä otettiin kans asemat haltuumme. Tämä aika oli jo asemasotaa. Pieniä kahinoita oli ja vang-insieppauksia ja sellasia tapahtui. Enimmäkseen vartioitiin ja tehtiin pahkatöitä. Meidän porukka oli nuorinta sil-loin ja hyvin vahvaa. Mullakin oli ryhmässä kymmenen mies-

tä ja kaikilla konetuliaseet. Ja sitten alko kehittyä, Kannas alko olla kypsä. Alko se Kannaksen juoksu ja se oli yhtä hel-vettä.”

Anttonen kävi vuoden 1943 talvella Uhtualta kaukopar-tiossa hyvin lähellä Muurmannin rataa, mutta sairastui pa-hasti, minkä takia miesten piti palata takaisin.

”Se oli ikävä homma semmonen. Siinä pitää olla kunnos-sa. Sitten jos sattuu jotakin, vangiksi ei saa jäädä. Sillä se on kaikista kovin kohtalo. - - - Kuulin, että yks oli haavottunu niin pahasti ja se kerjäs ampumista, että omat ampuis. Se on paha paikka silloin, että pystyykö oma ampumaan. Niin tuo jäi minun kohalta kesken. Piti palata pois. Minulla oli kuume. - - - Mie en tajua, miten mie sieltä tulin pois. Sitä kun ihminen joutuu äärimmäiseen tiukkaan paikkaan, niin jostakin tulee adrenaliinia niin paljon.”

”Kävelkää tänne”

”Tiltu huuti, että ”Anttosen poika, sano porukoille, että pa-ririviin järjesty ja kävelkää tänne. Meillä on täällä ruokaa ja ennen kaikkea tupakkaa”. Siinä huuvettiin pitkät ajat. Meil-tä meni yks kaveri yli. Tuli lomalta suoraan. Ei tiijetä vielä-kään, että mitä varten se meni. - - - Minä paljo jouvuin kuun-telemaan. Kun se tunti minut, joka meni sitten yli – niin mi-nun nimellä sitten huudettiin. Molemmiin puolin. Myös me sähkötettiin heille sekä huudettiin megafoneilla ja kova-äänisillä, tätähän harrastettiin.”

”Se syyvään nyt”

”Tuolla Kannaksellahan mulla oli lehmäkin yhteen aikaan. Se oli haavottunu ja huuti, niin pojat sano, että kyllä se syy-vään nyt, saatana. Muuten vielä tarvis, vaan pitihän se tap-paa. Töpinän pojat kävi sen hakemassa. Oltiin Noskuan-kankaalla muistaakseni silloin. Kyllä siellä kaikki mikä liikku ja oli syötävää, kyllä teki kauppara. Suomalainen mies kyllä osasi teurastaa ja syödä ja käyttää. Siitä hyvä, että kentällä ei viinaa käytetty. Nehän ois osannu pontikanteon monikin. Mutta kun ei ollu mistä ois voinu tehäkkään. - - - Upseerit saivat omia teitään omaa tavaraansa, mutta se oli eri asia.”

”Panssarinyrkit –ne ei tullu koskaan”

”Voi sanoa, että saksanniin ei luotettu. Ainoa mikä nosti saksannin arvoa oli pikkusen myöhässä tullu apu Kan-nakselle. Mutta panssarinyrkit – ne ei tullu koskaan. Meijät oli koulutettu siihen, minun ryhmä oli panssarinyrkkipo-rukka, mutta niitä ei saatu koskaan. Ne on vaan koulutuk-nessa käyttäny niitä. Meillä oli sitten PST-kivääri, kahen-kymmenen millin, joka oli helvetin tarkka ase. Mutta lin-jassa asemasodan aikana –sitä ei voinut käyttää. Laukauk-sen, jos bunkkerin suulta ammuut, niin se kyllä meni just sii-hen reikään. Minä oon ampunu Hiukkavaarassa 300 met-rin päästä ensimmäisellä laukauksella rautakangen poikki, ei oo iso. Se on niin tarkka ase. Ja jumalauta se ääni – se on niinku nykyelokuvissa, kun kiväärillä ampuu, niin kuuluu

niinku tykin laukaus. Ja se on ihan sama kun konekivääri-
asemissa. Jos se menee jossakin ampumaan, niin se on tun-
nin sisällä vaihettava paikkaa, sillä siihen tulee kranaatteja.
Tämä paljasti liian paljon, se puotettiin pois. Vaan nyt Kan-
naksella ois tarvittu, sillä silloin tarvittiin lähiaseita.

Siellä meilläki oli muka hyökkäysvaunut! Niistä Laguksen
joukoista ei ollu mihinkään siinä mielessä, että niitä oli lii-
an vähäsen. Silloin kun massahyökkäys oli kysymyksessä, niin
toisella tulee satoja, niin meillä sitten kymmenen. Se on
ihan niinku härnäystä, että tulukaa päälle.”

”Talvisodan henki oli mielessä”

”Sanoisin näin, että Kannaksen homma tuli pikkusen yllät-
täm useimmalle ja oltiin pakkojamassa. Toinen tulee pääl-
le, niin jotakin pittää tehdä. Tietenkin joillakin se otti her-
moon ja ne lähti siitä karkuun, mutta vähän niitä loppujen
lopuksi lähti. Se henki oli kuitenkin kasvanu vuosien pääl-
le eri paikoissa ja talvisodan henki oli mielessä. Ei arvattu,
että se todella tulee. Mutta se ei tullu sillä viisiin, kun se ois
halunnu. Se saatiin niin paljon jarrutettua. Usko monta ker-
taa niiltä meni. Silloin kun ne teki oikeen ison hyökkäyksen,
silloin kun iskettiin, kun ne tuli niin rivosti ja läpi. Kun meil-
lä jäi joukot tänne näin, jotka olivat tulossa sieltä pois. Niin
ne kun ohjattiinkin panemaan poikki tämä tie. Siellä saat-
to olla kymmenen, kaksikymmentä hyökkäysvaunua ja ty-
kistö siinä sisällä. Niin se rassas kyllä niitä. Ja oishan ne tul-
leet kyllä Helsinkiin asti, mutta ne ei pystyneet. Sillä niillä
ei ollu niin paljon voimia kuitenkaan. Jalkamies siellä oli
ihan onneton, kun ne juoksi hyökkäysvaunun takana. Tosin
meillä ei ollu asemia. Se VT-linja, niin siitä ehkä puolet oli
kaivettu kunnolla ja poltettu ja betonit laitettu. Mutta toi-
nen puoli oli tämmönen oja. Oli siitä hyvä ampua, mutta ei
siinä mitään muuta voinut tehdä. - - - Niillä oli jumalaton
tykistö, kun sata konetta oli päällä yhtä aikaa ja niitä pom-
meja tiputtaa. Niin tuntu ihmeeltä, kun selvittiin. Minun
paikka oli semmonen legendaarinen paikka, että jos mie
makasin tässä ja vähän ajan päästä mie vaihoin paikkaa tän-
ne, niin tuohon ei menny enää kukkaan, sillä siihen aina tu-
li ranuja. En minä tiijä, mie osasin niin vaihtaa paikkaa. Juu-
ri silloin, kun aina se kärki tuli, kun siinä peräännyttiin ja
sitten topattiin. Niillä ei ollu tarkotus pitempään vyörytyk-
seen ja se niiden ois pitäny tehdä.”

”Ruokakaan ei ollu niin tärkeä ku uni”

”Useimmat just siinä vaiheessa, kun vihollinen tulee pääl-
le, lähtee kun hermot pettää. - - - Useimmat oli takaa päin
haavottuneita. Johtu siitä että se oli taito kattoo mistä men-
nään. Kaikki peräänny kyllä. Siinä vaiheessa piti käyttää jär-
kee, ettei juokse liikaa eikä jää jalkoihin. Aina yöksi yleensä
vaikenee, kaikkien pitää saada nukuttua. Se pitää aina
muistaa, että jos iltaan päästään, niin sitten voidaan taas
järjestää mitä voidaan järjestää. Tätä ei monet ajattele, esi-
merkiksi sivulliset – että miksei paineta silloin kun sieltä läh-

tee niin yötä päivää. Mutta kun se on voimahomma, ja kun
se on vielä kaksoisvoimaa: Elikkä henkinen ihan äärim-
milleen ja sitten fyysinen vielä, kun sie kannat, vielä joutuv
kantaan toisen kaverinkin kamppeineen päivineen. Se on
niin vaikee sillä viisiin, että on saatava nukuttua välillä. Ja
mies kun väsähtää, niin pittää kattua, että se mennee sem-
moseen paikkaan, että silloin kun häirintätulta ampuu toi-
nen porukka, joka tulee yövuoroon – siinä on ääni koko
ajan, ettei jää semmoseen paikkaan. Mies kun saa luvan,
niin se on heti unessa. Se nukku siihen paikkaan missä se
on. Ruokakaan ei ollu niin tärkeä ku uni. Ja sitten aikaero
oli vielä – ne oli aina tuntia eellä meitä. Piti aina muistaa –
kello kuus tulee hyökkäys, että se alkaakin kello viis. Siis
kaikkia tällasia asioita piti tietää semmosen joka vetää po-
rukkaa. Tätä ei moni tajunnut. Että mentiin vaan ja läheti-
tiin karkuun. Mutta kun käytti järkee niin pääsi vähem-
mällä.”

”Sodassa näin tulee käymään”

Eila Arvola (1921–2001) syntyi 26.1.1921. Hän oli jo nuo-
ruudessaan mukana lottatyössä. Jatkosodan aikana Arvola
toimi 12. Kaatuneiden evakuoitikeskuksessa toimistotyös-
sä. Ensimmäinen asemapaikka oli Kiestingissä parin vuo-
den ajan. Tämän jälkeen Arvola siirtyi Uhtualle Vaaralaan
yli vuoden ajaksi. Oltuaan välillä komennuksella Päämajas-
sa, Arvola sijoitettiin Kannakselle suurhyökkäyksen kyn-
nyksellä. Arvolan ryhmässä oli lottia Oulusta, Kempeleestä
ja Oulunsalosta. Siviiliin siirtyminen oli edessä välirauhan
jälkeen ennen Lapin sodan alkamista. Haastattelu on tehty
13.6. 2000.

”Tiesi, että ne on mejän poikia”

”Myö oltiin aina järven rannalla, ku piti veet ottaa ja ne läm-
mitettiin sitte muuripaassa. Meillä oli muuripata, joka pan-
tiin kivien päälle ja siinä lämmitettiin. Ulkona pesivät lää-
kintälotat ja miehet ne vainajat ja panivat arkkuun. - - - Siel-
lä oli kuus lottaa ja noin kaksikytviis miestä. Pappi oli siihen
luettu. - - - Siellä oli kokonainen porukka kaatuneita laitta-
massa. Miehet oli repimässä vaatteita pois päältä ja naiset
otti heti ja pesi ne. Ne oli lääkintälottia, jotka siellä oli. - - -
Ja talvella ruumiit piti sulattaa, ku ne oli vaikka missä asen-
nossa, usiasti asennossa nakkaamassa jotaki. Niin nehän pi-
ti sulattaa, että ne sopi arkkuun. Ei ne muuten ois sopinu
millää. Kyllä se sitte rupes menemään ku siihen tottu.

Kyllähän me juteltiin, mutta ei me paljo saatu jutella, ko
ei saanu ääniä kuulua. Siinä oltiin järven rannalla, niin kuu-
lu hirveen hyvin. Sentään nii lähellä rintamaa oltiin siinä.
Siinä oli aina jotaki. Venäläiset partiot oli mejän takana,
mejän takaa täällä Suomeen päin kulkivat. Joka kerta meil-
le sanottiin, että nyt täytyy olla varullaan. Pittää vaatteet
päällä nukkua. - - - Tuli meille naislotta vainajatkin. Tuotiin
mejän takkaa täältä, Sohjanasta. Ne oli josaki ne Venäjän

Oulu palaa. Jatkosodan pommitusten aiheuttama tulipalo Oulun keskustassa.

Kuva Eino Koivupuron kokoelmat.

partiot tappaneet, desantit. Meillä arkutettiin ja laitettiin kottiin tulemaan.

Kyllä se oli semmonen, että sitä kaikki vähän kammoksu. Tietysti ku ne oli vainajia, mutta eihän se mejän syytä ollu, että vainajia tuli. Me vaan laitettiin ne. - - - Mutta monasti tuli semmosia poikia, jok oli jutellu mejän kanssa tai käyny mejän poikain tykönä juttelemassa, poikain kavereita, vainajana takasi. Mejän pojat haki ne puitten juuresta kaatuneena. No kyllä se vei ainaki pari viikkoa hyvinki, että niihin tottu oikeen, enempi. Kyllä se koko aika vähän semmosta ikävää oli. Tiesi, että ne on mejän poikia. - - - Niin kyllä se oli nii, että siinä kaikki pelekäs. Kaikki jotenki kamos. - - - Nuoria poikia tulee verisenä, ku oli niin terveitä ja reippaita ko illalla kävi juttelemassa ja josaki näki, ja sitte tuli nii kyllä se tuntu hirviältä. Mutta sitte siihen tottu. Se oli niin, että sodassa näin tulee käymään.”

Saksankielisiä hommia hoitelemassa – Valter Bäckström muistelee:

Jatkosodan syttyminen tuli yllätyksenä:

”No kyllä se sikäli oli yllätys, vaikka jollain tavalla ounaste-li kyllä, että saksalaisia joukkoja itäänkin siirty ja että ne eivät menneetkään Norjaan. Meikäläisestä tuli sitten siksi kesäksi Lidströmin makkaratehtaan asiapoika. Siinä oli minun panokseni yhteiskunnalle sitten. Maksaa sai syyvä joka toinen päivä, että minut kyllä niin kyllästettiin maksalla, että se ei ole enää minulla kyllä herkkujen joukossa. Paremmat palat meni makkarateollisuuteen ja sitten maksa tahto olla semmosta, joka herkästi sitten pilaantukin tietysti. Eikä sitä ainakaan vielä kaupassa kansa oikeen ymmärtänyt, kun parempaakin tavaraa oli syödä.”

Sotilaspoikana ja työvelvollisena

” - - Siellä sitä käytiin tähtäilemässä ja ammuskelemassa Raatin kellarissa, mutta sitten -42 toukokuussa jouduin työvelvolliseksi tuonne uittoon. Sinne tekemään aluksi yhessä tunnin päivää, sitten kymmenen tunnin päivää sortteerille. Siinä meni neljä kuukautta ja koulua jatkettiin normaalisti.”

”Echt amerikanisch”

” Nyt ei ollut paljo muita huvituksia ku elokuvat ja elokuvallippu makso kuusi markkaa, kun ei ihan etupenkkiin halunnut (etupenkki maksoi 4 mk), niin sillä pääsi aivan näppärästi. Kyllä tuli siihen aikaan katsottua hurjan monta elokuvaa viikossa. - - - Sehän oli juuri saksalaisille hirveä ihmetys, että täällä oli niin paljo amerikkalaisia filmejä. Muistan yhdestäkin kun Hovista tultiin, niin siinä sitten saksalaiset sotilaat sano ”echt amerikanisch”. Se oli joku rikosfilmi.

Ja sitten nämä lännen elokuvat - - - niin mentiinpä sitten velipojan kanssa elokuviin. Ajateltiin, että otetaanpa tuota uutta vuotta vastaan. Niin mentiin Kinoon ja lännen sankari Gary Cooperhan se oli siellä. Käytiin katsomassa tämänönen ja se oli yönäytös. Minä muistelen vaan, että se päättyi – olikohan tuo jopa puolen yön jälkeen. Siinä oli kolme näytöstä sinä iltana.”

Sortteerilta korttelinvalvojan apulaiseksi

” - - - Sitten -44:n puolella minä sain komennuksen korttelinvalvojan apulaiseksi. Siinä sitä sitten korttelia ympäri kierrettiin ja kateltiin, että kaikki on mukamas kunnossa.” Korttelinvalvojan apulaisena Valter Bäckström kierteli katsomassa pimennysverhoja ja ”varsinkin pommituksen aikana, ettei missään kyde tuli. Mutta meillä oli sikäli onnea, että siihen meidän korttelille elikkä Saaristonkadun, Torikadun, Albertinkadun, Kirkkokadun, kortteliin tuli vain yks palopommi ja sekin pihaan. Että mitään ei menny.”

Armeijan leipiin

Jatkosodan viimeisenä vuonna 1944 (maaliskuusta lokakuuhun) nuori Valter Bäckström ehti vielä armeijan leipiin:

”Tällä tavalla se alko mulla sitten se ilmavalvontavaihe, että siinä helmikuun puolivälin jälkeen sitten kysyttiin vapaaehtosia – että oisko sotilaspoikia tuohon ilmatorjuntaan. No mehän sitä ilmottauduttiin tietysti ja maaliskuun ensimmäinen päivä me oltiin armeijan kampeissa ja ensimmäinen kasarmiyö oli Tipalan voimistelusalin lattialla. Ja muistaakseni kolme neljä yötäköhän siellä oltiin ja sulkeisia vedettiin siellä pihalla.”

”Saksankielisiä hommia hoitelemassa”

”Sitten jossakin vaiheessa kysyttiin vapaaehtosia saksan kielien taitosia. Mulla oli aika vahva ollut saksa aina ja kuusi meitä lähti sitten kaiken kaikkiaan. Eversti Simojoki oli tämän ilmatorjunnan – se oli muistaakseni Helsingin ko-

mentaja. Se oli sitten siellä huoneessa, jonne meidän piti ilmoittautua ja hän sitten alkoi saksan kielen taitoa tenttaamaan meiltä ja hyväksy sitten meijät kaikki. Niinhän me päästiin yhteistyöhön saksalaisten kanssa. Meidät koulutettiin saksalaisten tutkan kanssa tekemään yhteistyötä ja meitä vannotettiin sitten – jokaiselta otettiin vala, että ei saa sanaakaan puhua kellekään, että tällöisiä on. Saksalainen it-patteri oli tuolla Heinäpäässä suurin piirtein siinä Wetterin kohalla. Niillähän olikin tutka siellä ja menttiin sitten tutustumaan siihen. Se oli hirveä kaks metriä korkea kolossi ja siinä oli kiikareita vaikka minne päin ja muuta. Joku antenni siellä. Joku saksalainen sitten selosti, että tämä sitten kymmenen metrin tarkkuudella ottaa etäisyyden ja ottaa korkeuskulman, sivukulman ja mitä kaikkia. Sitte se ottaa huomioon kosteus-tuuli -olosuhteet kaikki ja sillä tavalla. Ja me sitten vaan pyöriteltiin päätä, että onko niitä tällöisiäkin. Se oli ensimmäinen tutka, jonka minä näin.”

Oulun ilmatorjunta oli puutteellinen

”- - - Se kai johtui siitä, että kun ei ollut kevyttä niin paljo. Eihän noilla raskaalla voi matalalle ampua. Ja ne koneet aika matalta tulivat. Itse seison tuossa Albertinkadun ja Torikadun kulmassa ja kun ne tuli vähän niinku syöksyen, niin konekiväärin liekit vaan lepatteli. Ainoa kuulemma joka kuoli oli hevonen tuohon Suomen pankin pihalle. Mutta että siis lehdessäkin oli sitten myöhemmin seuraavana päivänä että ampuivat pelastusmiehistöä, palokuntaa ja muuta, että se oli aivan tyhjää paukuttaa. Mutta niin sitten siinä viimeisessä pommituksessa oli jo sitä kevyempää kalustoa. Kun valojuovilla tärräytteli, niin se ainakin pelotteli varmasti sitä lentäjää. Kyllä se koneessakin se ohjaaja vähän katteli että jos se vain alkaa kovin läheltä pyyhkiä, niin panee väistämään. Että kyllä minä sanosin, että siihen nähen pikkusen yllätyksenähän se nyt tuli aivan samaten kun sillon -42:kin. Sieltä vaan yksinäinen kone tulee. Kaupungissa on täys katuvalastus ja lentäjä tulee ja miettii, että mistä niin – no menenpä tuota Pakkahuoneenkatua. Tuosta se lenti ja ensimmäinen putos tuohon Pallakseen, toinen meni Arinahotellin keittiön katolle ja kolmas Kino-Aulan porttikongiin ja neljäs eli viimeinen meni puiseen varastorakennukseen asemalle. Kumma vaan, että siinäkin ei tullu yhtään kuolonuhria.”

Sähköttäjänä Päämajan Viestiosastossa

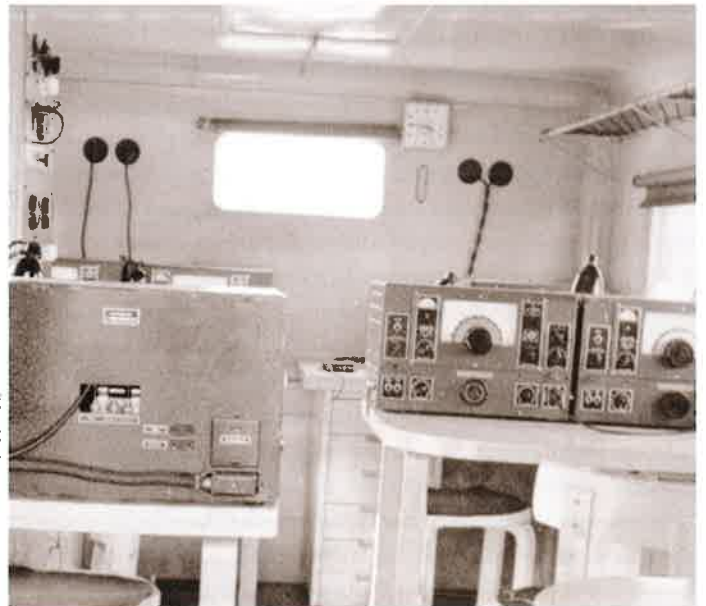
Pentti Hauru syntyi 1.11.1923 Oulussa. Hän astui asepalvelukseen v. 1942. Oltuaan kuukauden alokkaana Oulussa Hauru lähti vapaaehtoisena sähkötyskouluun Savonlinnaan. Koulutuksen jälkeen seurasi siirtyminen Päämajan Viestiosastoon kesällä 1942. Aluksi Kotkaan pystytetty kuunteluasema siirtyi sodan edetessä Lahdenpohjaan ja edelleen Äänislinnaan. Peräytymisvaiheeseen aseman sotilaat lähtivät Laatokan rannalta Mensuvaaran lentokentältä. Haurun

tehtävänä oli mm. kuunnella vastapuolen lähetyksiä. Jatkosodan päätyttyä haastateltavan oli tarkoitus kulkea rajan yli Ruotsin puolelle ja jatkaa siellä kuuntelua. Tämä armeijan suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut. Haastattelu on tehty 27.6. 2000.

Sähköttäjänä sodassa

”Sähkötys oli morsehommaa - - -. Meillä oli henkilöitä, jotka osas venäjää puhtaasti ja tuomosessa asemassa oli yks kaks kolme neljä miestä kuuntelemassa, ja niillä oli omat kilojaksoalueet, joita ne kahella koneella seurasivat. Ja jos ne jotaki saivat tietää, niin ne lähetti sitte heti puhelimella sinne keskukseen tiedon. Sitte me annettiin tieto sinne suuntimoasemalle, jotka suunti sen lähetyksen ja sen jälestä sitte lähetettiin toisille asemille, että ne ristisuunnittiin. Ne piti tehdä aina näin. Ja nähtiin kun lentokoneet lensi. Niitä sitä enemmän ristisuunnittiin kun seurattiin aina, että mistä ne lähtee ja mihin ne mennee. - - - Pietarin lähellähän oli muistaakseni usiampia lentokenttiä ja sieltä niitä paljo lähti. Ja ku ne nousi ilimaan, niin ne otti maahan yhteyttä ja Suomenlahen etelärantaa kun ne meni ja näin kääntyvät, niin nähtiin heti siitä suunnituksesta, että menneekö se Kotkaan vai Helsinkiin vai Viipuriin. Ilmotettiin sitte aina sinne, otettiin IV-hätäpuhelu ja ilmotettiin, että nyt on sieltä tulossa. Ne ensin sano, että mistä te tiiättä.

Sitte saatiin tärkeimpiä sanomia ja niiden vastauksia. - - - Siinä oli ihan paljon tekemistä, että kerkes. Varsinkin sillon ku oli, myrskysäällä ja semmosessa niin sillon sanomia ei niinkää paljo ollu, mutta ku oli tommonen hyvä ilima, nii kyllä siinä sai olla kiinni avaimissa melekeen. - - -Seleväkielisanomiahan ei käytetty. Puhekieltä ei käytetty. No se puhelinkeskus oli siinä sitä varten, että se oli se Kajastus sen

Kuva Pentti Haurun kokoelmat.

Päämajan radiolähetin auton kalustoa. Auto kierteli eri puolilla rintamia vastaanottamassa kaukopartioiden lähettämiä sanomia.

nimi. Mutta sitte sähköttämällä viestit meni kaikki. Ne oli koodeja, joita käytettiin ja se Taktinen toimisto teki ne kaikki, ja niitä sitte lähetettiin etteenpäin ja sieltä niitä tuli sitte vastaanki. Siinä oli siis semmonen ku Jotti, Jotti oli se, jolla pijettiin yhteyttä päämajaan ja näihin neljään suuntimoasemaan. Niin se Jotti oli semmonen, josa sai käyttää seleväkieltä. Mutta muut kaikki tapahtu salakielisanomina.”

”Siinä ei palio kerenny”

”Oltiin Mensuvaaran lentokentällä Laatokan rannalla. Niin me siihen pystytettiin viimeinen suuntimoasema. Ja sitte tuli määräys meille sieltä, että nyt lähetään, silloin ku se alako se perräytyminen. Me ei oltu enää siellä Venäjällä kaukana. Minä olin tullu jo sieltä aikasemmin pois. Niin siinä oltiin ja siinä oli kansakoulu. Me oltiin siihen majotettuna, se mejän porukka ja siinä oltiin sitten ja se oli toiminnassa. Seurattiin niitä pommituslentoja, ja se oli sitte aivan yhtä pyöriää. Siinä ei palio kerenny. Sitä oli sähkötystä jatkuvasti ilimassa niin palijo, että siinä ku mies vaihtu niin sen täyty olla heti täydellisesti mukana. Mutta siitä me sitte lähetettiin. - - - Ouluun oli puhe tulla ja siinä vaihtaa siviilit päälle ja täältä piti mennä sitte tuonne Tornioon. Ja Tornioista yli ja sieltä sitte etteenpäin, vai ne sitte saivat meikäläisen pysäytettyä tänne Ouluun.”

Ruotsiin vakoilua jatkamaan

”- - Täällä Oulussa olin tuossa Madekoskella. Oli semmonen tukipiste meillä siinä, missä on nyt tämä lääketehas. - - - Täältä piti mennä Ruotsiin. Tätä mejän vakoiluhommaahan oli tarkoitus jatkaa Ruotsisa silloin ku sota loppu. Sotilasjohto oli sopinu siitä Ruotsin sotilasjohon kans, että me tuumma Ruotsiin harrastammaa tätä kuuntelua, mutta Ruotsin hallitus kielsiki sen. Ja sitte ku mää olin täällä Oulussa menossa sinne, nii se oli semmonen ku tuo kapteeni Delegi täällä sen porukan viejänä. Mejän piti mennä Tornioon ja sieltä ylitte porukan mukana. Niin sille tuliki se tieto kiellosta. - - - Ne tuli sitte Ruottista pois, jotka oli menny Vaasasta yli sinne. Ne tuli Tornion kautta pois, ja me oltiin täällä vastaanottamassa Oulun asemalla tommosella koppiautolla, kuorma-autolla. Niitä tuli junassa aina, ja vietiin sinne (tukipisteeseen Madekoskelle). Se mejän vääpeli kirjotti niille uuet paperit, ja ne sai lähtiä sitte ite kukin johonki, ne meni siviiliin.”

Valvontakomissiota piileskelemässä

”Se oli jo syyskuuta -44 kun tuli tämä. Oltiin asemalla vastassa ja sieltä lähetettiin sinne (tukipisteeseen) pohjoispuolta jokia. Ajettiin tuosta Laanilan ylikäytävän yli.- - - Siinä oli tasoristeys. Niin tuli se kapteeni henkilöautolla ja pyörähti mejän etteen. Se pyssäytti siihen mejät ja sano, että nyt meettä tuonne nuin, rattaa pitkin pohojoseen, antaa vettä. Minä sanon, että jos tulee juna. Ei tuul Anna mennä vaan! Ja se määrä. Lähetettiin sitä rattaa, ajettiin sinne ensimmäi-

selle ylikäytävälle sinne, missä on se Keskon asema (K-Rauta Välvainio) nyt. Ja sieltä mettään ja sano, että ootatta niin kauan ku hän tulee hakkeen. Siel oli valvontakomissio siinä Laanilan ylikäytävän takana, missä tarkastettiin kaikki. Täällähän oli valvontakomissio silloin sovan jalestä. Niin kapteeni tuli sieltä ja rapse kuulu - - - ja sano: ”No nii! Nyt on pojat tie selevä, nyt voitte lähteä. Kapteeni sano, että ne oli silloin ollu siellä oottamasa meitä.”

”Sinne jäi hirviän paljo kaatuneita suomalaisia”

Veikko Hannula syntyi 5.12.1918 Ylivieskassa. Hän muutti Ouluun v. 1939 tullessaan työhön Liiton kirjapainoon. Talvisodan aikana Hannula ei ehtinyt rintamalle asepalveluksen vuoksi. Jatkosodan alkaessa kiväärimiehen koulutuksen saanut Hannula siirtyi Jääkärirykmentti 12:een Sallan Hautakylään. Sodan alkuvaiheessa hän oli 1. Pataljoonan toisessa komppaniassa. Kiestingin motin hyvin tappiollisen taistelun jälkeen Hannula siirtyi JR 12 jääkärijoukkueeseen. Haastattelu on tehty 26.6. 2000.

Sallasta rajan yli

”- - - Sehän oli siinä juhannuksen jälkeeseen. Me oltiin muutama päivä siellä, maattiin jo lähellä rajaa. Se oli tiukkaa, siel ei saanu polttaa tupakkaa eikä tehdä nuotiota. Me oltiin aivan siinä rajan pinnassa, tarkkailtiin kaikkea. Sitten yöllä ensimmäinen päivä heinäkuuta hyökättiin sen rajan yli.

Siinä oli venäläinen rajavartiostoasema ihan likellä, ja siitä tuli sitte ensimmäiset taistelut. Ei ollu mitenkään kova, siinä haavottu yks suomalainen. Ne lähtivät lätkiin siitä sitten. Sitten marssittiin menneen. Me koukattiin pitkin mehtiä, me emme tietä marssineet. Ku sakemannin piti tulla tietä Lokan suunnassa Sallasta päin - - - vaan eihän se päässyt saksalainen tulemaan sieltä - - -”

Sakemanni ampui niskaan

”Se oli Kelsinkäinen semmonen vaara. Siellä oli poltettu kaikki, se oli ihan lämmin se tuhka. Siel oli vielä korsut, mutt ne oli toisaalle päin, ne oli vain tien suuntaan, ja me tultiin selän takkaa. Eikä ne lähtenee mihinkään niistä korsuista. Me vaan paettiin. - - - Vaan me painuttiin radalle asti ja ne jäi ne venäläiset sinne korsuihin. Ja meitä ammuttiin ratalta päin. Siellä oli siellä ratan takana niillä kanssa konekivääripesäkkeet ja sieltä ne ampuvat hirviästi. Ja kaks vuorokauttako siinä taisteltiin. Siihen tuli sitte, oliko se oikeen panssarijuna. Mutta kuitenkin sieltä tuli miestä, sieltä tuli ammuksia. Mehän jouvuttiin perääntyyn sieltä. - - - Ku sakemannilta pyyettiin sitä apua, niin se ampu sieltä jostaki kaukaa vaan. Se ampu mejän niskaa ku me oltiin nii sekasin niitten venäläisten kanssa. - - - Mää muistan, että kaks vuorokauttako siinä taisteltiin, ja sitte me peräännuttiin. - - - Semmonen tapaus tuli siinä, että sakemanni toi meille muonaa,

ku meillä ei ollu muonaa. Se lentokonneesta puotti muonaa laskuvarjoilla. Sitte siinä oli keitettyjä kananmunia. Ja mä en tiä, miten ne oli kuorittu niin sievästi. Se oli joku kone vissiin kuorinu.”

”Mee eelle tuosta miehestä”

”--Kun me lähettiin sieltä, alako tulleen hyökyaunut. Sieltä tuli rinnakkain ja venäläinen huutaa Uraa, ku se hyökkäs. Ja niitten vaunujen välissä oli kymmenen metrin väli ja siinä oli monta miestä, jotka siinä hyökkäsivät. Meitä oli muutama mies melekeen siellä ratan varressa. Ja meillä ei ollu mittää semmosta raskasta asetta. Me lähettiin juokseen siihen sarakkeeseen, missä joku mejän luutnantti oli. Mä en tuntenu sitä luutnanttia, se ei ollu mejän porukasta, mutta suomalainen kuitenkin. Se meni siellä eellä ja huusi, että tulukaa pojat! Ja juostiin sen jälessä. Ja yhtäkkiä minun eellä juoksi yksi mies. Mulle tuli hirviä ajatus, niinku joku ois komentanu, että mee eelle tuosta miehestä. Mä juoksi eelle ja vähän ajan päästä, ko hirviä jymähys kuulu, mä kah toin takasi ja mies oli korkialla sillon ilimassa. Mä en tiä mikä siihen osu, oliko se tykin osuma vai kranaatti. Mä, että mikähän se minut pani menemään siinä niin kovvaa. Mä kaikkeni panin, että mä pääsin pikkusen erroon siitä. --- Me ei hyökätty tänne Kelsinkäiseen ennää. Se jä vissiin sakemannille se linjankohta. Sinnehän jä hirviän paljo kaatuneita suomalaisia, venäläisiä vielä enämpi. Kyllä sen sakemanni vissiin jotenki sai, koska ne kaatuneet kuitenkin laitettiin sieltä pois jo sillon sota-aikana.”

Pirttijärven kahakassa

Pirttijärven kylään lähti iso partio suomalaisia toteuttamaan tuhoamistehtävää. Kahakassa kaatui Hannulan muistiku- van mukaan 54 suomalaista sotilasta ja vangiksi jäi kolme.

”Valtavan isolla partiolla lähettiin. --- Sitä (Pirttijärveä) ennen oli yks toinen kylä, joka tuhotaan, mutta siellei ollu kettään siellä kylässä. Ne oli jo lähteneet sotilaat pois. Me käytiin jo aikasemmin tiedustelemassa siellä, ja siellä oli sotilaita. Ja oli tarkotus että tuhotaan. Ja Pirttijärven kylä oli toinen, siellä oli sotilaita. Ja ne oli siellä ja siellä näky, järven toisella puolen. Me tultiin järven toiselta puolen. Siellä savut nousi piipuista. ---Meitä oli niin iso porukka, että siinä oli se mejän jääkärijoukkue ja aika paljo niitä muita miehiä. --- Meillä oli siellä pappiki mukana, ja se haavotu siihen jäälle. --- Oli kuutamoyö ja hankikeli. Sitä lähettiin siitä menneen, ja jääkärijoukko meni eellimmäisenä ja sitte se jääkärijoukkue just pääsi menemään, nii tonne läväytti sen tulen. Nämä oli sitte suurin osa alokkaita, siitä komppaniasta. Ne löi maihin siihen järvelle. Me koitettiin, vaan eihän ne älynny sitä, että nousta siitä. Enkä minä tohtinu ennää noustakkaa, ku tuli oli avattu. Senhän ne ampuvat, jonka saivat. Vaan oli siinä semmosta romantiikkaa kyllä, miten tuon nyt sanos, ko sieltä koitettiin sillä tavalla ampua. Se mejänki joukkueen johtaja, se koitti tällä ai-

na. Laitettiin tuki, pantiin sauvat ristiin näin, ja kahta puolta piettiin kiinni. Se oli hyvä ampuja, vaan ei se osannu sinne, ei siinä osuttu. Siinä oli sen verran pitkä matka. Ne tuli niitä evakuoimaan heti. Me katottiin järven toiselta puolen niitä suomalaisia kaatuneita ja niitä, jotka oli hengissä. Yhtäki poikaa mä katon kiikarilla, se lumipuvun vaippaa nosti, kahto onko saksalainen vai suomalainen. Mä luulin, että se kahto kokardia. Kiväärin perällä veteli pitkin päätä. Kaatu sitte siihen järven jäälle. ---Meitähän oli paljo, mutta eihän sinne jäälle ollu asiaa mennä ennää, ku se konekiväärin tuli pyyhkäsi heti menneen. Minusta näytti, että se konekivääripesäke oli sen yhen rakennuksen alla. Sieltä tuli se suuliekki. Ettei sinnekkää ois, hirviän vaikia ollu saaha sitä tuhotuksi. ---Samantien hiiheltiin takasi sitte sieltä ja vejettiin niitä haavottuneita.”

Tykistöissä oululaisten joukoissa

Talvisodassa työvelvollisena ollut Pentti Huikuri lähti asepalvelukseen keväällä 1941. Palvelus muuttui sotapalvelukseksi jatkosodan sytyttyä. Huikurin jatkosodan palveluspaikkana oli Kenttätykistörykmentti 16:n toinen ja kolmas patteristo. Haastattelu on tehty 10.7. 2000.

”Kattovat vihasesti meitä silmiin”

”Kesäkuussa siirrettiin Tatankijärvelle, pantiin mejät eri yksiköihin. Siellä oli pahviteltat. Se oli semmosta sotaan valmistautumista. Siellä saatiin varusteet vaihtaa parempiin. Siellä pantiin pois kaikki likaset vaatteet – siinä kevätaurin- gossa semmonen käry nousi vaan niistä. Siellä oli paraati meillä. Siellä oli kenraali Siilasvuo ja sitten kenraalieversti Falkenhorst, se saksalaisen SS-Divisioonan Nordin komenta- ja. Ja ne ottivat vastaan, kattovat vihasesti meitä silmiin. Ta- tankijärveltä lähettiin marssimaan yöllä kahen aikaan. Kuusamon kirkonkylän kautta marssittiin Kemilänkylää kohti. Siellä ihmiset huiskuttelivat ikkunoista, kun me muodossa marssittiin. Se oli kymmenen kilometriä marssia ja kymmenen minuutin tauko. Sitten oli yksi kahen tunnin ruoka- tauko, siellä tuli soppakanuuna perässä. Ja joka poika nukku lusikka kädessä, kun kesäaurinko paisto siihen mäenrin- teeseen. Minä jaksoin perille asti sinne – mitä sitä nyt oli kaikkiaan, neljän ja viijenkymmenen kilometrin välillä. Siellä oli kavereita, jotka täyty panna kuormastoon. Jalakarättejä sai korjailla. Kyllä vesikellot tahto jalakapohjiin tulla. Mutta minä en erehtyny juomaan oikeen paljo. Muuta- man suolarakkeen panin suuhun ja teetä oli kenttäpullossa, minä siitä aina vähän maistelin ja kyllä minä perille asti jaksoin marssia. Siellä rajan tuntumassa saatiin sitten levähel- lä ja jalakoja liotella vähä veessä, että rakot parani. Sittehän sitä mentiin rajan yli. Ja me ollaan vissiin ensimmäinen ikä- luokka Suomen armeijassa, joka on vannonu sotilasvalan Suur-Suomessa, Kiimasvaarassa. Siellä oli tykinputket lai- tettu 45 astetta ylöspäin ja pappismies piti puhheen ja va-

lankaavan ja nostettiin pari sormea pystyyn ja sillä se oli selevä.”

”Kun sylykäs, niin sihahti vaan”

”Ensimmäinen tuliasema oli sitten Kananaissa. Meillä oli luutnantti Raunto patterin päällikkönä. Hän vedätti meidän tykit jalakaväkijän tasalle. Tykit olivat ruotsalaiset Bofors kolmen tuuman kanuunat, oikeen hienot vehkeet, mallia -40. Siihen tuli partio. Se meidän patterin päällikkö juoksi silloin yöllä siihen pistooli kourassa. Ne luuli, että sieltä tulee vihulainen selän takkaa ja ne pisti pistimellä sitä rintaan. Se haavottu, ei se kuollu siihen. Totta se partio siitä häippäsi, kun ne muutaman sarjan laskivat sinne konekiväärillä. Vihulainen ampu fosforikranaatteja siihen Kananaisten kankaalle. Siinä oli meillä hikinen homma, kun piti syöksyä, kun mettäpaloja tuli. Me oltiin aika hikisiä ja mustia. Kesäkuumalla tuli äkkiä leviää semmosessa kanervikossa. Meille tuli ammuntaa, kun jalakaväki lähti menemään. Siellä oli semmonen korkia kalliorinne, jossa oli puolustusasemat venäläisillä. Eteneminen tyssäsi siihen. Annettiin tykistöä sitten semmonen tuli-isku siihen. Meillä oli kanuunaputket niin kuumana, että kun sylykäs, niin sihahti vaan. Sitten kun me myöhemmin mentiin siitä, niin pahaa jäläkiä siellä oli tullu. Siellä oli hapankaalisoppakanuunaki jääny, hevoset valjakkoon ja ukko pukille. Ja hapankaali valu sinne ja haisi siinä.”

”Pojilta oli tappeluhommat loppuneet”

”Sitten ennen Kiestinkiä oli semmonen kun Tappokukula. Siitä on tuo Kalle Päätaloki kirjoittanu, että tämä kukula tuli vähän liian kalliiksi. Siinä oli vähän epäonnea, se oli semmonen paikka. - - - Siinä oli vainajia paljo. Minäkin

Kuva Siltäsvuon perhealbumista.

Vihollisen syyttämät kulot aiheuttivat paljon harmia ja vaivaa eteneville suomalaisjoukoille.

otin yheltä jalkaväen mieheltä – siltä oli sirpale vieny puoli päätä pois – sillä oli reppu siinä vieressä ja siinä oli viorasia ja äitin laittamat villasukat. Kun meillekin tuli siitä lähtökäsky, niin siinä pudasjärveläisiä heittimen miehinä oli semmosia vanhempia reserviläisiä. Kyllä meillä nuorilla miehillä kävi vähän sääliksi, kun ne oli meistä niin vanhannäköisiä. Kaljupäisiä miehiä, nelikymppisiä reserviläisiä. Siitä lähetettiin sitten etteenpäin, niin meidän yks kaiveri lähti hakemaan vettä pakkiin. - - - Niin kohta tulee kahen vesirömpän ja kahen venäläisen kans. Kaks isoa venäläistä sotilasta, joilla oli kiväärit selässä piippu alaspäin. Osoittautu myöhemmin, että ne oli puolalaisia ja ne oli antautuneet. Se oli vaan viitto, että lähtekää käveleen tuonne päin. Eihän siinä ollu venäjän kielen taitosia vissiin kettään. - - - Pojilta oli tappeluhommat loppuneet.”

”Niitä kaatu paljon siinä”

Huikuri oli mukana myös Sohjanajoen ylityksessä, mikä ei ollutkaan ihan yksinkertaista raskaiden tykkien kanssa.

”Kiestinkiin kun tultiin niin siellä oli se neljän tien risteys, niin siellä oli niitä taistelun jälkiä. Siellä oli turvonneita hevosen raatoja ja oli kai siellä ihmisen raatojaki. Siinä Kiestingissä me ei kauan keretty olla – oltiinko me yks yö, kun me lähetettiin sitä ratan vartta menemään. Saksalaiset oli julistanu, että te saatta tulla toisesa portaassa nyt kun he pääsivät tien päähän kiinni, he kyllä pittää huolen etenemisestä. Mutta toisin siinä kävi – ne juuttu kymmenen kilometriä Kiestingistä siihen murrokoon ja siitä ne ei päässeet eteenpäin vaikka ne mitä teki. Ja siinä hyökkäyttivät semmosilla nuorilla SS-pojilla pillin mukkaan ja niitä kaatu paljon siinä - - -”

”Onko siellä viijennen komppanian miehiä?”

Myöhemmin kanuunoiden ammusten loputtua Arne Kiira käski Huikurin ja muita tykistön miehiä ”saksalaisten kans ketjuun”.

”Siellä oltiin lähössä sitten silloin iltasella sille huoltouralle. Sieltä tuli yks jalakaväen vänrikki, näkkileipää se purasi ja sillä oli konepistooli kaulassa. Se kyseli mitä porukkaa me ollaan. Se selitti, että heitä on jalakaväen miehiä 15 miestä tuosa – se näytti karkean suunnan. Että äläkää lähtekö tästä ennen ku otatta heihin yhteyttä. Että he varmistaa tätä sivustaa. Tuli jo pimiää, kun Kempvaisen Ilmarille ja minulle sattu se yhteyvenottovuoro. Me lähetettiin sitten ja me otettiin hyvin tarkat suunnat puijen latvoista, että ei eksytä sinne suolle, kun oli niin pimiä, että ei kättä nähäny. Se tuntuu pimiässä, että oli menty pitkästikin, mutta sitten siellä rupes hehkumaan savukkeen pätkä. Me ruvettiin huutelemaan, että onko siellä viijennen komppanian miehiä. Se sätkä meni piiloon ja sieltä heittimellä vastattiin. Ilmari sano, että kyllä ne on kuuvennen komppanian äijä, että lähetään kuule takasin. Niinhän me löyvettiin ne ja sanottiin, että ei sieltä löytyny sitä vänrikin porukkaa.”

Sama paita päällä Kuusamosta Kiestinkiin

”Sitte lähettiin kauhuroimaan, aamu kun sarasti, me päästiin sinne sen renkaan ulkopuolelle. Me saatiin kahen viikon saksalainen sissimuona. Sitähän oli ruhtinaallisesti, kun oli sikareita, suklaata ja säilykepurkkeja. Ne varotteli kovasti, että äläkää sitten tappako ittiä syömisellä. Sitten me päästiin Kiestinkiin ja siellä oli mejän oma kanttiini. Ne keskellä yötä aukasi kanttiinin meille ja sano, että saatta ostaa mitä haluatte, kun me saatiin päivär rahat. - - -Me päästiin saunaan – Kuusamossa oli käyty saunassa silloin kesäkuussa. Ja sama paita oli päällä sitten vielä syyskuun alussa Kiestingissä. Niin senhän tietää missä kunnossa ne oli, niin täiveissä että. Saatiin puhtaat alusvaatteet - - -.”

Tuoppajärven ylitys

”Yks yö nukuttiin, niin sitte mentiin Kokkosalameen ja siellä oli tämä luutnantti Alhon AKM. Me saatiin semmoset janttarapysst, semmoset ihan jäykkälavettiset neljän tuumat kanuunat, joissa oli semmosia ruosteisia kranaatteja. Me pantiin ne syöksyvenneisiin ja lähettiin Kokkosalamesta kohti Lohilahtia. Se oli silloin illalla niinku ois merelle lähetty – se on iso järvi se Tuoppajärvi. Siellä oltiin sitten kaks vuorokautta kolmessa eri asemissa. Vihollinen pommitti - - - kapiaa soratietä kahen puolen. Se arvas, että siellä on joukkoja tien puolesa. Sattu niin onnettomasti, että tuli täysosuma JSP:n teltaan ja siinä meni Haukiputtan lääkäri ja kaikki haavottuneet. Oli multaset ja veriset ruumiit siinä penkan reunalla. - - - Sitten meillä tuli kiistaa laiturilla, kun tuli poislähtö: Saksalaisilla oli rynnäkkötykki laiturilla. Ne ei meinannu antaa meille tillaa, kun ne sano, että niitä tykkeitä ei saa jättää. Siellä ryssä jo aukion takana konepistoolilla pärjyytteleen, meillä oli vähä kiire mielessä. Me pantiin tykki aseisiin siinä, niin sitte sakemanni anto periksi ja ajo sen rynnäkkötykin pois. Päästiin syöksyvenneisiin ja tulittiin Kiestinkiin. Sitten päästiin vähäksi aikaa leppoon ja saatiin perunoita. Sitte alko voimat pallautua sen Kiestingin reissun jälkehen, kun sai sapuskaa.”

Korsun väkeväntuoksuinen tunnelma

”- - - Sitte syksyllä ku maa jääty, niin me jouvuttiin Laki-järvelle kaivamaan esikunnalle korsuja. Maa oli kaks metriä jäässä ja tylsillä rautakangilla kaivamisesta ei tullu mitään. Me rautakangilla saatiin sitten reikää ja työnnettiin kloraattia sinne niin paljo ku mahtu. Semmosta keltasta pulverijauhoa ja petroolia sekoitettiin ja pantiin sytyslanka. Sitten kun me humautettiin, niin tuli vihasia esiuapseereita, kun heilahti niijen kämppä. ”Ampukaapa toinen kerta tuolla lailla, niin jouvutte sotaoikeuteen”. Sittehän me saatiin jouluksi ensimmäinen korsu. Se oli kyllä vähä semmonen matala ja happiköyhä, ettei siellä tahtonu oikeen karpiitituijut pallaa. Kun vartiosta tuli, niin kyllä sitä piti joskus palata takasin ja uuvestaan yrittää. Jalakarätin ja paskan hajua.”

Tykkimiesten joulu Kiestingissä

”Tuli joulu. Kun siellä oli saksalaisia ja Kiestingissä paljo näitä huoltomuodostelmia, niin venäläisetki tiesi, että siellä juhliitaan joulua. Me saatiin jouluksi punaviiniä ja eihän sitä ollu meikäläiset koskaan nauttinu. Pojat panivat soke-ria sitten sekkaan ja olihan ne jotku kännissä. Kenttävartio ilmotti, että täällä on satamiehinen partio tulossa neljän ve-toporon kanssa sivustasta. Tuli hälytys meille. Meitä oli muutama vähä selevempi poika, niin saatiin tykki käännettyä sinne suuntaan, mihin oli haarukoitu aikasemmin maalit ja ammuttiin sinne kymmenen kilometrin päähän. Kenttävartion miehet johti tulta. - - - Sää oli muuttunu välillä ja koordinaatit sen mukkaan. Me ammuttiin ensin haarakointilaukaus. Ne sano suurin piirtein mihin se mennee. Ja sitten tehtiin pari korjausta, niin ne sano, että nyt sattuu kohalleen. Niin me kakstoista ryhmää kahella tykillä ammuttiin. Seuraavana aamuna tuli rykmentiltä asti kiitos tykistön reippaasta toiminnasta. Se on tämä sotahomma semmosta sattumanvarasta hommaa. Se venäläisten partio joutu palaamaan – ne ois voinu saaha pahhaa jäläkiä aikaan juhli-
vassa Kiestingissä.”

Saksalainen ”kopistelloot liikaa kantapäitä”

”Se on niinku Tuntemattomassa sanotaan, että hyö kopistelloot liikaa kantapäitä. Kyllä ne tietenkin tuolla jossain arolla painovat panssarivaunulla, kun ei ne mettäsä ossaa liikkua. Ne on niin avuttomia, kun ei ne ossaa tehdä kunnolla tulta eikä asua eikä niillä ollu teltoja. Säilykepurkeista ne jonkulaista kaminaa kyhäs, tekivät pohjat niistä pois. Ne oli jotenkin niin avuttomia semmosissa luonnon olosuhteissa. Eikä niillä ollu työkaluja, ei sahoja eikä kirveitä. Kun ne lähitivät puitaki hakemaan, niin ne lapioi leviän tien ja autolla ajoivat ja tuoreita koivuja kaatovat vaikka honkia ois ollu. Mehän aina mentiin suksilla ja kaajettiin, kahen miehen olalla tuotiin. Honka juonnettiin, jos hevosella lähettiin. Eikä siellä hongista puutetta ollu.”

Jelettijärven taistelut

”Sittenhän kun minä pääsin ensimmäiselle lomalle sitten -42 tammikuun lopulla, niin silloin piti ottaa kaikki varusteet matkaan täisaunan kautta kun lähti, kiväärit ja kaikki. Siellä oli partisaanivaara. Kun minä tulin, menin sitten kolmanteen peistoon. Reserviläisten porukka ja tuttuja poikia oli. Oli kaikki haukiputtaalaisia tuttuja miehiä siellä. Siellä oli sitten valamiit korsut. - - - Sitten ihmeteltiin, kun alko kelirikko tulla kevväällä, että mikä on tuo jyminä tuolta selän takkaa, joka kuuluu vuorokausitolkulla. Sehän oli Jelettijärvi.

Sakemanni oli siellä vasemmalla, piti vasenta sivustaa halussa ja vartioi sitä. Mutta sillä oli olokisaappaat jalassa ja paksut turkit ja se ei paljo sivuilleen katellu. Ryssä teki talavitien sen ohi Jelettijärvelle ja tuli sinne rykmenttien voimin.

Kuva 5. Teedoluskomppania. Oulun reserviupseerikerhon arkisto.

Neljän tien risteys Kiestingissä. Paikka näytteli strategisesti merkittävää osaa huhti-toukokuussa 1942 Jelettijärven taisteluiden aikana. Puna-armeijan joukot olivat jo risteysalueen liepeillä, kunnes sen voimat tyrehtyivät.

Ja me lähettiin sitten ajoin. Meillä oli pienet telaketju-traktorit. Koko yö mentiin kuuden kilometrin matkaa. Se vesi huuhteli traktorikuskin takapuolta, kun ne tiet oli niin onnettomat sitten kun tuli kelirikko.

Jelettijärven taistelut sattu pahimpaan kelirikko-aikaan. Minun nuorempi veli tuli alokkaana siihen samaan porukkaan. Sillä oli kesäpusakka päällä, kun Länsi-Suomessa oli jo kesä ja siellä oli vielä metriset hanget ja vettä ja sohjoa joka paikka täynnä. Minä muistelen, että minä annoin hänelle toisen viltin ja se nukku siinä teltassa. Se joutu tulenjohtueeseen. Saksalaiset veti tapsia siinä tien varressa, niin sieltä kuuluu yhtäkkiä semmonen hirviä räjähdys. Menivät omaan miinaan. Sakemanni oli kumma kaveri, kun se levitteli niitä miinoja ja se ei tehny kunnon karttoja. Siinä meidän eessä oli aika vankkaa mettää. Meidän ois pitäny raivata siitä ampumasektoria. Niin Pohjosen Kusti sano, että onko vapaaehtosia, että lähtis tuon langan toiselle puolen, kun siinä oli että Achtung Minen. No kukapa sinne lähti. Niin Kusti nakkas justerin olalle, että no sankarina hän kaatuu ja hyppäs sinne ja katkas kaks puuta poikki eikä mittään tapahtunu. Sitten pojat lähti – siinä oli semmonen lampi. Niilähän oli kalastajan vaistot pojilla. Ne sano, että nyt se hauki kutee tähän aikaan. Kolme kaveria lähti sinne ja ne löy-

si sieltä ryssän lahon venneen. Ne pääsi sen lammen toiselle puolen, mutta sinne se vene hajos ja ne ei päässeetkään pois. Ja ne lähti kiertään lampea. Niiden mukana oli yks kaveri, haukiputtaalainen. Se oli saanu edellisen iltana joltakin lomalta palaavalta viinaa ja oli aika laajasti väkeviltä liikutettu. Se kulki teltasta toiseen ja jokkaista kätteli ja sano että eihän mejän välillä oo mittään riitaa. Niinku sopi asioita. Ihmeteltiin, että miten sillä nyt tuommonen päähänpisto tuli.

Se haukiputtaalainen oli siinä porukassa ja ne meni saksalaiseen hyppymiinaan. Tämä kaveri, joka sen sopimuksen teki, laukas sen hyppymiinan ja kuoli heti. Se joka ensimmäisenä käveli, niin sille ei tullu mittään. Se oululainen poika sai semmosia pikkusia reikiä. Ja oli hirviän ilonen, kun pääsee täsä toipumislomalle, kun tuli tuon verran reikiä nahkaan. Kahen päivän päästä tuli tieto JSP:ltä, että se oli kuollu sinne. Oisko saanu myrkytyksen niistä täisistä kampeista. - - - Se oli vähän mysteeri – se oli niin ilonen siitä että pääsee lomalle, kun se omin voimin käveli sieltä pois. Sitte ne koittivat saksalaisilta saaha niitä miinakarttoja, että saatas sen yhen kaverin ruumis sieltä pois. Vaan ei niillä ollu kunnon miinakarttoja. Saihan ne viimein sen sitte sieltä pois.”

Kelirikkoaikana huonot tieurat muuttuivat pohjattomaksi mutavelliksi, jossa eteenpäin pääsy oli erittäin hankalaa.

Uhtuan suunnalle

”Sittehän sitä lähettiin Uhtuan suunnalle. Kuusamon kautta tultiin ja yhtäkkiä satoki kymmenen senttiä lunta, vaikka oli kaunis kevätkesä sitte kun lähettiin pois. Takapuoli märkänä tultiin auton lavalla. Kun päästiin Uhtuan suunnalle, siellä ruvettiin ensi kerran sitten puhumaan meille kurinpalautuksesta. Että kuinka pittää ruveta kunniaa tekemään. Se oli vähän rapistunu se kunnianteko tuolla Kiestingin suunnalla. Esimerkiksi Turtolalle, kun se puhutteli meitä, niin ei sanottu mittään ‘herra eversti’.

- - -Uhtualla oli sitä kortinpelluuta ja joskus ammuntaa. Myrsky 5000 oli se komentokeskus siinä. Myrskyyntä tuli toistasataa miehinen ryssän partio sieltä joulupukkipataljoonan kautta vasemmalta. Sehän meinas panna sekasin koko homman, mutta sakemanni tuli siihen appuun rynnäkötykkin kanssa. Mutta sen se aiheutti sitten, että me jouvuttiin päävartiioon. Meidän komentajan hirsimökkiä jouvuttiin vartiimaan. –Meitä oli aliupseeri ja neljä miestä joka yö päävartiiossa. Sillä oli sitten savustettuja hirvenlihoja siellä kämpän seinällä, niin me varastettiin siitä aina. Mutta pantiin semmoset säännöt että ei liikaa. Että pittää varastamisessa olla kohtuus, ettei se huomaa. Hiukopallaa vähäsen.”

Kursmajoella

”Mehän jouvuttiin sieltä Kursmajoelle siltavartiokomennukselle, kun siellä oli partisaanit pommanneet autoja ilmaan. Oli semmonen vanha tappelupaikka Uhtualta Suomeen päin ja semmonen pahanen pikkunen joki. Ja sääskiä niin, että ei ikinä missään. Ei ollu puhettakaan, että yöllä nukkus, vaikka me poltettiin teltassa katajia ja vaikka mitä, niin ei. Ne söi flanellipaijan ja kesäpusakan läpi ja kuumetta tahto tehdä. Päivällä sitten kun meni sinne silta-arkkujen päälle, niin siellä saatto päivällä nukkua. Se oli kumma, kun siellä ei ollu sääskiä. Siellä oli kaiken maailman rojuja kun se oli vanha tappelupaikka. Me jouvuttiin talavelle sinne kans. Siellä oli hirviä, yritettiin ajaa niitä, mutta sieltä tuli tulitusta vastaan. Meidän piti perääntyä hyvässä järjestyksessä. Sitte siihen koivun latvaan lenti teeriä pakkasella. Me ruvettiin niitä sinne joen yli ampumaan, niin meidän saatiin ampua paukuttaa kiväärillä – kaks niitä tuli alas. Mutta ne meni niin teuhkaksi, etteihän niistä ollu mihinkään. Siinä oli pitkä mäki kun nousitiin siitä Kursmajoelta. Siinä ajo noita sitikkakolonnia niin hittaasti, että me päästiin hyppäämään lavalle ja aina vähän elintarviketilannetta parannettiin. Pottuja – jäisiä pottuja nakattiin sinne meidän kämppään.”

Pikakurssi panssarinyrkkien käyttöön

”Tulin sitten toukokuussa tuonne Kivennavalle. Siellä sain alikessun natsat ja jouvun töpinään rättimikoksi, kun mulla ei ollut vakanssia. - - - Se ukonilma alako 9. päivä kesäkuuta. Me oltiin silloin Kuuterselässä. Siellä oli meidän tykit ja töpinä vähän takempana.”

Huikurille tuli ennen pitkää määräys lähteä töpinästä patteriin, joka taisteli ja perääntyi vuorotellen:

”Minä jouvun kahen vuorokauden pikakurssille Kurnunpohjaan lähelle Lappeenrantaa. Niitä nyrkkejä sitten tarkkuutettiin kivinavetan seinään. - - - Me kaivettiin monttu valamiiksi sinne tien varteen. Meille sanottiin suoraan, että Vuoksi on kuusi kilometriä selän takana. Siinä on yks ainoa puusilta, että te varmasti ymmärrätte, että meillä ei oo mitään mahdollisuutta mennä Vuoksesta yli. Että meidän on pakko jäähä tähän siiliasemiin. Ja meillä on kakssattaa panssaria nokan eessä kolmen kilometrin päässä tihiässä ryhmityksessä. Kallioista maastoa ja vanha tie. Kyllähän siinä oli vähän semmoset totiset tunnelmat, että tässä nyt jouvutaan Vuoksen ja panssarien väliin.”

Nyrkkejä ei tarvinnut kuitenkaan käyttää, koska Ribentrop-sopimuksen jälkeen paikalle tuli 20 Stukaa: ”Ne teki kaks kierrosta, niin ei tullu yhtään panssaria. Kyllä oli mahtavat roihut. Näki joka pommin, tonnin pommin, kun se iskeyty. Se oli selevää, että se saa tuli vallan semmosesta, kun oli paljo kasoliinia. Se pallaa sitten. Kyllä silloin pojat hurras. Eikä ykskään konekivääri nakuttanu – kyllä kaikki katteli sitä näytelmää. Se oli meidän pelastus, kyllä se täytyy tunnustaa. Tuskinpa sieltä ois monikaan päässy pois.”

”Kannaksella ne tykit jäivät ryssälle”

Bror Hyvärinen (1916-2002) syntyi 6.3.1916 Ruotsin Alatorniassa. Hänen perheensä muutti Ruotsista Ouluun v. 1922. Keväällä 1938 Hyvärinen meni asepalvelukseen Viipurin viestipataljoonaan. Talvisodassa Hyvärinen oli pääasiassa Nurmeksessa viestimiehenä. Jatkosodassa hän toimi raskaspatteristo 16:n kolmannen patterin tulenjohtueessa. Haastattelu on tehty 25.7. 2000.

Makkaralla ja munalla

”Mehän mentiin tuonne Iihin harjotuksiin, kokoonnuttiin siellä, ja tämän jälkeksi meni sillä tavalla, että me saatiin nämä tykkipatterit ja ajovehkeitä. Me oltiin moottoroitu osasto, ja me lähetettiin Oulusta Puolangan kautta tuonne Suomussalamelle päin. Me mentiin sen Hietajärven rantaan ootteleen lähtöä yli rajan. Sitten kun tämä hyökkäys hetki tuli, nii saksalainenhan sen alotti stukahyökkäyksellä ja hävitti Latvajärvellä parakit venäläisiltä. Ja Vasovaara oli tosiaan ensimmäinen paikka, jonne me mentiin tuolta Raatteen tieltä ja sitten Latvajärvi ja Vuokkiniemi, Vuonninen, Pistojoeki, Korpivaara, Uhtuan länsipuoli ja Ponkalahti ni-

Kuva Bror Hyvärisen kokoelmat.

Bror Hyvärinen (vas.) tykkinsä edustalla kesäkuumalla.

minen paikka. Nämä oli paikat ennen Makkarakukkulalle menoa. Ja tämän oli semmonen hankala paikka tämä Pistojoen ylitys. Siinähan kaatu suomalaisia palio ja materiaalia meni. - - -Se oli sillä tavalla, että saksalaisilla oli kakstoista pientä tankkia, jotka oli niinku esikunnan suojana, ja nämä tuli meidän peräsä, että ei ne eellä menny. Ne tuli peräsä sinne, ja sitte kun päästiin näihin asemiin, niissä sitte jökötettiin kauan.

Me oltiin silloin Makkarakukkulalla ja Munakukkulalla. Meidän patterihan sitte lähti Röhön suuntaan siitä ennen Makkarakukkulaa ja muutaman kilometrin päähän pantiin nämä meidän vehkeet pystyyn ja paukuteltiin sinne Kiskijärven rannalle ja Hevosenkentään. Tässä oli aika kauan semmosta rauhallista eloa. Joskus aina se huuteli sieltä, että nytten saatana lahtarit saatte nähä, mutta ei me nähty niitä sen kummemmin. Ei ne tullu sieltä. Mutta kyllä siinä saatto hermostua, ku tuli sieltä vanhaa täydennysporukkaa, nii ne tahto hermostua ihan kokonaan. - - - Röhön suuntaan siirryttiin Valkeisjärvelle, jossa oltiin lopullisesti niin kauan kuin saksalaisille luovutettiin ja lähetettiin tuonne Kannakselle, mutta mulla meni vuonna nelekytäkaks jalka, ja minä jouvun tänne Oulun sotilassairaala kolmeenkymmenenkahteen. Se oli heinäkuun seittemäs päivä muistaakseni nelekytäkaks, ja minä jouvun olemaan täällä. Kaks vuotta siitä, niin minä sitte jouvun lähtemään Kannakselle päin, sinne niin sanotulle Juustilan kanavalle. Siellä oli ryssällä tähystyspallot ylhäällä joka hetki. - - - Venäläinen oli Vi-

purissa ja Viipurista Suomeen päin oli tämä Juustilan Kanava. Viipuri oli venäläisillä. Kannaksella ne tykit jäivät rysälle.”

Uhtualta Kannakselle

Kaarlo Häikiö syntyi 29.11.1925 Martinniemessä. Asepalveluksensa hän suoritti Koriolla saaden pioneeri- ja syöksyvenekoulutuksen. Jatkosotaan lähtö oli edessä v. 1943. Häikiön palveluspaikkana oli Jääkärirykmentti 53:n alainen pioneerikomppania. Haastattelu on tehty 5.7. 2000.

Uhtuan Hevosenkengässä tapahtunutta:

”Jyvälahessa Jyrinävaaran juurella asuttiin. Siellä elokuvateatteri ja saan lehmän navetta oli. Mutta siellä Jyvälahessa tuli yöllä. Sen Jyrinävaaran juuresta virtaa vesi. Meni heikoksi se jää. Ja mejän aura-auto, tai jalakaväen, nii se rikko jään tuolla auralla. Me saatiin pois aura-auto siitä. Siihen jäi semmonen avanto. Sitte tuli yöllä saksalaiset sinne Jyvälahteen, ku mejän piti Kannakselle mennä. Nii ne ajo autosa justiin siihen aukkoon. Etupää oli tyhjän päällä, veessä. Kuorma oli purettu, oli vaan ne sangat siellä päällä. Ja yöllä herätettiin mejät yhen maissa, että mennä vetämään pois sieltä se auto. Hakemaan se saksalaisten auto. - - Siellä oli semmonen Jyvämakasiini, nii sen juurella oli saksalaisten teltoja. Toiset haki viinaa sitte sieltä. Mutta eihän niillä rahhaa ollu palio kellään. Nii ne yhen kerran siinä, joka oli lähimpänä se telta, nii muksi sitä turpiin ja veivät sen viinat. Nii aamulla hirviä kysely, että oliko se mejän porukka. Kukkaan ei oo tietävinnää mittään. No me toiset oltiin sillon siellä hakemassa sitä autua, nii yks meni perrään ja pikkusen keikautti. Nii se meni auto sinne pohojalle. Se on vieläki siellä. Sieltähän me tultiin sitte Kannakselle, mentiin sinne Rajajoelle.”

”Ekkö nää nähäny?”

”Melekeen Uuellekirkolle tuli vastaan se mejän porukka ja Heinjoella sitte räjäytettiin kirkon torni ja tultiin sieltä yli. - - - Sitte oltiin vartiosa siellä lähellä Heinjoen Punkaharjua. Kaks järviä oli. Nii siinä oltiin, ettei kukkaan pääse läpi. Nii yks auto tuli. Se ei pysähtyny, vaikka me yritettiin pyssäyttää. Ei muuta ku se paino vaa. Se oli kapteeni siellä takapenkillä. Me, että ei kai me voitu mittään, ku se meni. Sinne se ajo miinaan ja oikian puoleinen rengas räjäytti miinan. No ne selevisi. Se kapteeni tuli ja syleskeli verta ja noitu. Mää, että ekkö nää nähäny, ku me yritettiin pyssäyttää sakilla, nii sinä vaan ajot lujjaa. Sano, että heillä oli heitinmiehistö jääny sinne, ja heijän piti se löytää sieltä. Ja määräsivät sitte, että me lähetään kattomaan. Ei me löyetty sieltä. Me käytiin siellä jokivarresa, lähellä siltaa siellä pensaiten takana kateltiin. Se oli ihan hiljasta siellä. Ei siellä löytyny mittään. Tultiin takasi, nii sillä aikaa oli venäläinen saartamasa sitä mejän aluetta, missä me oltiin. Sitikalla ajet-

tiin läpi. Kuski sano, että hän on matalana ja paino kaasua. Sielä vinottain tuli sinne peltiin, ku se oli peltiä se perä se lava. Niin romisi vaan ku ne ampu sieltä sinne. Päästiin läpi ja mentiin sinne Heinjoen toiselle puolelle. Ja siellä oli sitte semmonen jyrkkä vastanen. Oikeen korkia. - - - Siinä oli järvien välillä puro ja siinä oli silta. Siellä miinotettiin se silta sitte. Yli kuuskymmentä kiloa rotulia pantiin alle.”

”Sinne ne kaikki jäi, jotka haavottu”

”Meillä oli kaks saavillista, toinen oli kaloja. Sitte kanoja oli toisessa ku ne oli siellä kanalassa järven toisella sivulta ampuneet ovelta vaan kanat. - - - Siellä justiin ku päästiin sinne ylös alako sitte hirviä pommitus. Sinne tykit ampu ja lentokonneet pommitti ja mitä kaikkea lie tullu. Semmonen huhu oli siellä, että ne ajjaa linja-autolla venäläiset siellä niiden perästä, että ne huiskuttellee vaan. Siellä ku koitettiin jotaki leikkiä keksiä, että ei hermostu kukkaan. No minäki konttasin maantienojjaa, että pääsin sieltä alueelta ulos, kun venäläiset oli hyökkäämässä sieltä. Ne oli kiertäny järven kautta, nii näky ku ne siellä tuli. Sinne ne kaikki jäi, jotka haavottu. Ei me voitu mittään. Sieltä päästiin sillain karkuun.”

Kuuterselkään JR 53:n mukaan

”Oliko se viiskolomonen vai mikä, oli siinä vissiin kaksiki pataljoonaa. Se oli semmonen harjanne se Kuuterselkä. Siellä tapahtu semmonen, montaki semmosta tietenki mieleen jäävää. Siinä, missä minulla kuulo meni. Pari viikkoa meni, etten minä kuullu mittään. Sen jälkehen kuulu. Ku oli semmonen matala kivi, niin siellä ku alakovat ranuja ampumaan, nii minä hyökkäsin sen kiven toiselle puolelle suojaan. Nii toiselle puolelle tuli ranu. Tuntu, että siihen tukehtuu siihen katkuun. Ja meni kerralla kuulo. - - -Vaan ku ei tullu verta mistään, niin ei päässy sitomopaikalle.”

”Se oli tarkka puotus”

”Siinä oli sidontapaikka semmosessa talossa. Perustukset ennää jälellä ja myöskin navetasta oli ennää perustukset. Sen navetan kehikossa oli sidontapaikka ja kaivo oli siinä keskellä pihhaa, vinttikaivo. Nii sieltä tuli Stukia, kolome vinottain Venäjän puolelta. - - - Nii se puotti pommin siitä alas. Tietenki sitä piti keventää. Se putos justiin siihen kaivoon. Vintti pyörähti ympäri vaa ja eikä mittään. Ämpäritkää ei lähtenyt pois, jäi vaan suuri monttu sen kaivon paikalle. Se oli tarkka puotus. Vaan se ei varmaan tienny kenen puolelle se tulikaan, vaan sillä oli hätä sillä lentäjällä päästä irti siitä.”

”Pajarille ei mittään sattunut”

”Pajari oli käyny siellä linjoilla autolla, ja sitä oli ammuttu konepistoolilla. Niin viestä yheksään reikään oli niisiä ikkunoisa. Semmonen viininpunanen henkilöauto. - - - Siinä oli suo välillä ja sitte alako nousta se tie. Se kaartoo sen suon.

Siinä oli kivilouhikkoa laijalla, jossa kuluki se tie. Ja siellä oli järvi sen takana, ja siellä venäläiset sen järven takana. Nii ne ampu sitä. Ja sen adjutantintin kaulaan oli sattunut keuhkokuume. Ja sille ei sitte sen kummempaa. Pajarille ei mitään sattunut. Se auto jäi sitte sinne ja se oli siinä tykistöissä ojan takana.”

Välirauha Ihantalassa

”No sieltä vetäydettiin Ihantallaan ja siellä tehtiin semmosta tunnelia. Ja siellä semmosessa montussa oli panssari, joka nousi aina sen verran ylös, että se ampu ja meni takasi sinne piiloon. Nii sinne alle piti meidän päästä viemään panos. Vaan ei me keretty niin pitkälle kaivaa. Siellä oli ne kaikkein kovimmat ottelut. Siellä tuli se välirauha. - -”

”Suomalainen pelastaa kaikki kaverit”

Väinö Jakkula syntyi 24.5.1917 Lumijoella. Hän lähti asepalvelukseen Mikkeliin syyskuussa 1938 ja tammikuussa 1939 aliupseerikouluun. Talvisodan aikana Jakkula toimi kirjuriina sissipataljoonassa. Jatkosodan ajan kirjuri tehtävät jatkuivat Jääkäripataljoona 3:ssa, joka koottiin Oulussa. Haastattelu on tehty 8.6. 2000.

”Parempi ois jäähä tänne”

”Miehet pääsi talvisodan jälkeen siviiliin toukokuun alussa. Mutta ne koitti houkutella nuo esikunnan miehet, että jäisin armeijaan, että kyllä täällois töitä. Minä sanoin, että minä lupasin kotitillaa lähtiä hoitamaan. Ne sano, että ei se oo maanviljelys niin hääviä, että parempi ois jäähä tänne. Niin ja sano se, että pian te tuutta kuitenkin takasi. Se arvasi.”

”Motti laukastiin ja ne pääsi sieltä”

”Lähetettiin marssiin sinne Uhtuaa kohti, ja siinähan tuli sitte näitä yhteenottojaki. No en muista, mitä ne oli ne paikannimet, ku ne vaihtu melekeen jatkuvasti. No siinä oltiin joitaki viikkoja kun tapeltiin ja mentiin eteenpäin. Sitte tuli määräys, että siirtyä Kiestinkiin, että siellä on kuumat paikat. Ja saksalaisilla autoilla meijät siirrettiin, näillä kuorma-autoilla, yöaikana sinne Kiestingin radan varteen. Päästiin lähelle Kiestinkiä. Kiestingin sivussa oli pistorata sinne Koutaan. Niin me siihen yöllä kolomen aikana tultiin. No nehan oli valosat yöt.

Sieltä rupes kuuluun ampumista jonku matkan päästä, ku siinä vartiot laitettiin tietysti. Niin Könönen meni kattoon, että mitä ne ampuu siellä. Sieltä oli ryssä tulossa, sitä suota oikasivat. Piiskatykkeitä vetivät mukana. No siinä oli se jääkärijoukkue. Kyllä siinä alikersantti oli niin toimelias, että pani heti hanttiin ja ottivat ryssiltä sen piiskan pois ja käänti piipun ja ampu niitten jälkeksi. Niin siinä kahakka oli, mutta ne ajettiin hiiteen. Ja jos ei meidän porukka siihen silloin joutunu, nii ne ois katkassu, ja se ois Turtola ollu vielä

lujemmassa. - -Tämmöstä se sitte oli, ja hiljaa edettiin sinne sitä radan vartta. Mutta päästiin sen verran kosketuksiin, ja niin se motti laukastiin ja ne pääsi sieltä.”

”Suomalainen pelastaa kaikki kaverit”

”Oltiin pitkään siellä Kiestingin pohojospuolella, kun meillä huoltotie kuluki pitkin Paanajärviä ja siinä siitä itään Oulangan kautta. Siellä oli semmoset etteen työnnettyt kenttävartiot. Siinä oli Suomen kolomas armeijakunta ja Saksan kaheksastoista vuoristoarmeijakunta. Sadan kilometrin sauma, meidän porukka vartioi tämän. Siinä oli muistaakseni neljä tämmöstä etteen työnnettyä tukikohtaa, joilla oli puolustus. Hiihtopartiot piti yhteyksiä toisiinsa. Kyllä suomalainen on, ei se jää neuvottomaksi, niinku saksalainen. Se on avuton mettäsä, aivan ihime. Ku pelekää, ei poterossa uskalla yksin olla ja pittää semmosta mölyä. No se puolusteli sillä, että kuuleehan se ryssä, että täällä on ihminen, nii ei se uskalla tulla. Suomalainen meni hiliaa ku ryssän partio oli nuotiolla, niin ne ilimesty yhtäkkiä sinne ja niin ne häipy taas. Yhen kerran sattu niin, että ryssän partio oli jäänyt käyttämään hiihtopartiota. Mutta sen tunsu siitä, ku niillä ei ollu hiihtolatuja, ku niillä oli tossupoloku. Niin ne olivat ottaneet vangiksi toisen, sen verran haavottivat jalakaan, että saivat vangiksi. Toinen kaveri hiihti äkkiä takasi ja viestitti esikuntaan, että näin kävi. Niin sieltä pantiin toisesta partiosta sitte koirapartio hiihtämään sinne tossupolulle oottamman niitä ku ne tullee. Eihän ne tullu kovin nopiasti, kaks miestä talutti sitä suomalaista. Niin ne siinä oottivat. Sitte ku se tuli näkyviin, niin koiramies lähetti koiran, että kiinni. Niin ne hämmästy ryssä, ja se heittäysi maahan ja konepistoolilla sai niittä ne loput. Ja nii se ahkio oli mukana, ja se mies tuotiin takasi. Suomalainen pelastaa, mikäli mahdollista kaikki kaverit. mutta saksalainen ei auta, vaikka jää kuolleeseen kulumaanki haavottuneena, niin se on sen asia päästä pois. Niin ne sano. Minäkin olin sen verran ku olin keskikoulun käynny, niin piti solokata. Niin ja piti hän ne, kun kaikkia nuita käskyjäki saksan kielisiä. Kun me olimme niille alistettu, niin niiltä saksalainen viestiryhmä oli taas alistettu meille, ja sillä oli kaukokirjotin. Joka aamu ja joka päivä piti tuua tilanneilmoitus, se Saksan lähetti kävi hakemasa meiltä ja sitte viestitti sen omaan esikuntaasa, että yhteys pelasi.”

”Sisukas sissi saunassa”

”Kun lähetettiin, siinä oli kolomen kilometrin välit, maantie ja rautatie itään tästä Kiestingistä. Niin saksalaiset oli. Me oltiin rautatien suunnasa. Meidän porukka meni ja saksalaiset jäi jälkeksi. Ne ei päässy mihinkää. Vaihettiin, niin taas meidän porukka meni, ja ne saksalaiset jäi taas pari kilometriä jälkeksi ja taas vaihettiin. Semmosta se oli eteneminen. Ne on niin avuttomia mettäsä että. Ne tupakoiki, että näkis ryssä, että täältä tullaan. No se on niille niin outoa, ku ne on aavikkosottaa käynny ja panssareilla. Mutta sitte tä-

mä. Sitähän minä sanon, että selevitäppä kolomella sanalla, että sisukas sissi saunasa. Ei se ossaa, ei se sissi oo. Että onhan se aivan eri käsite sissi ku partio. Ja sitte se, että ei mitään ossaa tehdä yksin. Jos on kaks tekijää, niin siinon jo kolomas käskemäsä. Sillä tavalla. Kirvesvarsi meni poikki. Ne tuli niin avutonna mejän lähettien tykö, että mistä te saatta kirvesvarsia, että onko täällä. Niin pojat sano, että saahan sen. Pitihän mun olla monesti tulukkina, vaan se tietää jonku pullon, ja niillähän oli niitä pulloja. Yhen kerran pojat sitte saivat siitä Pääjärvestä kahentoista kilon hauen ja menivät niin leviänä, että näin komia lohi, että tästähän saa kaks konjakkipulloa. Täyestä meni. Komiahan se oli.”

Esikuntapaikka ehdolla

”- - - Harto ylennettiin juhannuksena neljäkymmentäkaksi everstiksi ja siirrettiin tuonne Aunuksen ryhmän esikuntaan. - - - Harto esitti mulle, että lähe hänen matkaan esikuntaan toiseksi huoltopäälliköksi. Minä muistin ku päämajasta oli tullu talavisottaan kolome alikersanttia, niin me ihimeteltiin, että miten te tänne tulit, ku siellä oli niin palio puutteelisuuta. Nii ne sano, että ei siellä viittiny olla, ku lotat passasi vuoteetki heille. - - - Minä muistin sen, että kyllä se on iso esikunta, ku sehän oli tämä Aunuksen ryhmä, niin sen alaseksi oli armeijakunta. Se oli ensimmäinen ja toinen täällä Kannaksen armeijalla, Kannaksen ryhmällä. Aunuksen ryhmällä oli sitten muita. - - - Nii minä aattelin, että tuttu porukka, olokoon vaikka kuin kusinen, nii kyllä minä siinä sinnittelen, misä kaveritkin ja en lähteny. Mutta se ylenti minut samalla jo aikasemmin vääpeliksi.”

”Sehän oli hurja reissu”

Erkki Järvelä syntyi 5.11.1918 Oulussa. Hän liittyi suojeluskuntaan v. 1938. Järvelä suoritti asepalveluksensa osittain talvisodan aikana ja osittain sen jälkeen. Talvisodassa Järvelä oli sijoitettuna 3. Tykistöprikaatiin Kannaksella. Varusmiespalvelu jatkui Suurmiehikkälässä Kannaksella. Jatkosodan alkaessa Järvelä oli juuri käynyt Reserviupseerikoulun ja joutui sieltä suoraan rintamalle 1. Kenttätykistörykmentin 16:sta patteristoon Uhtualle. Keväällä 1944 patteristo siirrettiin Kannakselle. Järvelä haavoittui Kannaksella kesäkuussa 1944. Haastattelu on tehty 7.8.2000.

Vuonnisesta itään

”No sitähän mentiin jatkuvasti. Jalakaväkihän se meni keulalla ja sitte tykistö. Ja tulipatteri tulee aina pari kilometriä takempana. Aluksi ei ollut isompia taisteluja. Vasta Uhtuan lähellä tuli tiukkaa. - - - Kerranki me pimiällä pantiin. Ko oli semmonen yks tulipesäke siellä venäläisillä, nii siellä oli piiska. Nii se aina tulitti sitä mejän aluetta sillä. Siellä oli hirviän vaarallista kulukia. Me hommattiin yks tykki. Vietiin pimiän aikana ihan linjaan. Siinä oli muistaakseni patteripäällikkö se Karmela, ja niitä poikia. - - - Heti ku ru-

Kuva Mäija-Liisa Bäckerström'n kokkeimat.

Oulujoen lotta Helmi Piirainen-Ojala keittämässä ruokaa ja korviketta rintamaoloissa.

vettiin näkemään, nii me suunnattiin tykki ja tärräytettiin se pesäke sieltä hajalle. Ei siinä oikeen kärsiny kauaa aikaa olla, kun oli hevospelivetokset meillä ne vehkeet. Ku saatiin hajalle se pesäke, nii ei mittään muuta ku äkkiä valjakoitain täyttä ravia takasi sinne taakse päin. Vaan hiljeni se pesäke siitä ainaki.”

”Sotapesässä”

”Eihän korsuja ennen tehty ku vasta Uhtuan suunnalla, koska oltiin liikkuvalla kannalla koko ajan. Nii siellä vasta tehtiin se korsu, sillon neljäkymmentäyksi syksyllä ensimmäisiä aloteltiin muistaakseni. - - - Mutta ei ollu vielä maa jääsä. Ja korsua tehtiin ajan kanssa. Ei sillaan heti. Ensimmäisenähän sitä tehtiin vaan se korsu sinne maan sissään, että siellä sai olla. Ja olihan se vähän suojasa ja siellähän lämpenee ku se on maan ympäröimä. Sittehän sinne tehtiin, sinne takalistolle hienoja rakennuksia. Nehän tekivät ammattimiehet. Meillä oli sotapesä, nii sitä sanottiin Kotkan

Kuva Erkki Järvelän kokoelmat.

Asemasodan lieveilmiöitä. Viinan keittoa rintamalla.

pesäksi. Se oli sievä. Ja samoten tehtiin tälle mejän komentajalle majuri Pasaselle komia komentopaikka. - - - Oli oma kanttiini ja siellä sotatytöt, lottia oli laittamasa sitä kaikkia, mitä sitä nyt siihen voinu palio laitella. Ruokapuoli ku oli varsinki silloin neljäkymmentäyksi vähän huonua. Se oli kyllä heikkoa silloin. Mutta ajan kanssa, nimittäin neljäkymmentäkaks, nii se rupes paranemaan.”

Jelettijärven taistelut

”Sehän se oli iso operaatio sitte ku me jouvuttiin silloin neljäkymmentäkaks kevätrospuuttoaikana justiin lähteen sinne Kiestinkiin sinne Jelettijärvelle. Sehän oli hurja reissu. Siellä kaatu meillä monta miestä. Ja paljo niitä kaatu niitä venäläisiäki kyllä. - - - No minä en niitä jalakaväkiporukoita tiä yhtään. Mutta mejän koko peisto oli koko porukalla siellä mukana. - - - Mentiin sen Röhönkylän kautta ja se tie oli huono. Ja mentiin sitä vaan ja aina. Siellähän oli silloin onnettomia semmosia ranskalaisia Citroen-autoja, kuorma-autoja. Ne oli isoja ja raskaita ja hirviän kömpelöitä. Onnettomia siinä mielessä. Mutta sinne sitä vaan mentiin. Se oli justiin kevätrospuuttoaikkaa, että justiin rupes routa pettään aina silloin. - - -Tehtiin kapulasiltaa ja kaikkia, että päästiin niitten soitten ylitte vehkeitten kanssa. Ne oli semmosia räme- ja suoalueita.”

Mannerheimin turvamies, Atte Kalajoki

Mannerheimin turvamiehenä toimimiseen ei saanut etukäteen minkäänlaista koulutusta:

”Sitä olen joskus jälestäpäin miettinyt, että oli se nyt kylä kumma, että siihen ei mitään koulutusta annettu, vain oh-

jeet siitä millon pitää olla paikalla. Ja toisaalta silloin talvisodan alla ne miehet, nuorukaiset, jotka siihen otettiin, oli siis määrättyllä tavalla testattu etukäteen. Luultavasti piti olla kouliintunut suojeluskuntalainen, joten lähdettiin ilmeisesti siitä, että kaikki on tuttua. Ja sitten jatkosodan aikana huomattava osa näistä turvamiehistä oli poliiseja, jotka eri tehtävistä oli komennettu ja he olivat sotilasvirkailijoina. Kaikki muistaakseni vänrikin vakanssilla.”

”Hän ei halunnut erotella”

”Marskin tapasin tietysti muutamia kertoja. Hän ei kiinnittänyt meihin kaupungilla Helsingissä paremmin kuin Mikkelissäkään ollenkaan huomiota, hän aivan ölövinä kulki. Kun tehtiin useitakin retkiä rintamalle, niin siellä hän sitten saatto kätellä meikäläistä ehkä ihan sitäkin varten, että kyllä hänen täytyi tietysti jo naamat tuntea. Hän ei halunnut erotella. Hänellä oli tapana tervehtiä, oli sitten sotamies tai joku upseeri siinä hänen ympärillään.”

Kutsu vakinaiseen

Atte Kalajoki jäi Mikkeliiin vielä senkin jälkeen, kun Mannerheim oli siirtynyt maaseudulle:

”Minä jäin edelleen sitten valvontaosaston palvelukseen ja toimin jonkunäkösenä salapoliisina sitte siellä Mikkelissä, kunnes tuli 15. päivä tammikuuta kutsu vakinaiseen, määräys ilmottautua Oulun poliisilaitoksella, ja sen seurauksena minä sitten 19. päivä tammikuuta -40 astuin vakinaiseen palvelukseen Riihimäen viestikoulutuskeskuksessa. Meitä makkuutettiin noin viikon päivät tuossa kuivaushuoneessa, ei ollut tilaa missään muualla, ja suoraan aliupseerikouluun. Ja suurin osa meistä silloin tulleista oli vanhoja suojeluskunta-

laisia ja jopa akateemisen loppututkinnonkin suorittaneita. Minulla se jäi pahimmilleen opiskelu kesken. Olin havitelut olevani valmis -40 keväällä pidettävään promootioon, joka olisikin ollut juhlallinen promootio, tasavuosisjuhla, jota ei koskaan sitte syntynyt. Niin siellä minä sitte palvelin ja jatkoin sitten korpraalina ja alikersanttina ensin Riihimäellä, sitten heinäkuussa Joroisissa ja sieltä anoin sitten opintojen takia siviiliin. Mutta ei minusta ollut lähtemään opiskelemaan, minä menin Liittoon töihin ja sieltä menin Valkeakoskelle ja sieltä takaisin Kaikuun.”

Pataljoonan adjutantiksi

”Jatkosodan syttyessä minä sitten lopulta sain määräyksen, että juhannusaattona -41 olin matkalla Suomussalmelle, jossa nuo Siilasvuon joukot kokoontuivat. Näin sitten palvelin. Sieltä jouduin heti heinäkuun lopulla -41 upseerikouluun Niinisaloon. Kurssi alkoi 1.9. ja pääosa meistä oli koulutettavana seitsemänten päivään marraskuuta -41.

Ja kun minä sitten 17. päivä marraskuuta ilmoittauduin vanhassa pataljoonassani, viestipataljoona 31:ssä. Silloisessa Uhtuan suunnan Vaaralassa oli semmonen korpeen tehty kylä. Niin minä jouduin samana iltana onnettoman satuman takia pataljoonan adjutantiksi heti tuoreeltaan. Ja siinä palvelin sitten sen pimeimmän ajan.

Se oli rauhallista aikaa se marraskuusta huhtikuuhun. Rintamalla tosin etulinjassa tapahtui yhtä ja toista. Minä olin samalla pataljoonan niin sanottu hevosupseeri ja niillä vanhoilla koneilla minä joskus ratsastelin ja joskus kävimme sitten rekipelillä etulinjassa ystäviä tapaamassa. Tämmönen pataljoonan esikunta sijaitsi sen verran taustalla, että se ei ollut varsinaista rintamaa.”

Takaisin henkivartioryhmään

”Huhtikuun 14. päivä -42 minut määrättiin takaisin Mikkeeliin ilmottautumaan samassa valvontaosastossa. Ja jälleen olin taas Marskin henkivartioryhmässä. Meillä oli oikeus käyttää Mikkeliissäkin siviilipukua, mutta vain pari kertaa minä pukeuduin. Ilmeisesti se oli jotenkin kiusallinen tunne kulkea nuori mies siviilipuvussa. Mikkelin kausi oli hyvin mielenkiintoinen jo senkin takia, että heti kun minä olin -42 toukokuun alussa saanut selville tämän tehtäväni, niin minä huomasin, että minulla on runsaanlaisesti omaa aikaa, suunnilleen neljä tuntia tai kahdeksan tuntia. Joskus oli sitten vähän pitempi väli ja sitten se jatku taas. Oli yö tai päivä.”

”Eihän tätä lehteä kukkaan muu toimitakkaan”

”Siinä nurkalla aivan lähellä Marskin asuntoa oli Mikkelin Sanomien toimitus. Rahattomana miehenä minä menin sinne toimitukseen ja kysyin töitä. Sanottiin heti että tuota joo. Että toimitussihteeri onkin rintamalla, että kyllä täällä ilmeisesti töitä olisi, että käyvä huomenna kysymässä uuvelleen. Niin minä yht’äkkiä sitten olin toimittamassa Mikke-

lin Sanomia vapaa-aikanani. Se ilmesty kolme kertaa viikossa vain. Muutaman päivän sitä toimitettuani minä huomasin, että eihän tätä lehteä kukkaan muu toimitakkaan. Päätoimittaja oli toistakymmentä vuotta minua vanhempi, semmonen Mikkelin läänin joka paikan Heikki, että hänellä oli yhtä mittaa menemisiä. Ei hän kerinny paljokaan kirjottamaan. Siinä minä sitte toimitin koko sen syksyn loppuun saakka Mikkelin Sanomia. - -Se rupes ilmeisesti ärsyttämään tätä minun muodollista esimiestäni herra kornettia ja ilmeisesti hän kanteli, että minä oon muka liian väsynyt, väsyttän itseni tämmösellä. Jos minä olisin sen vapaa-aikani käyttänyt istuskeluun upseerikerholla esimerkiksi niin se tuskin ois ollut mikään rasite.”

Hitlerin vierailu

Yhteistyö kornetin kanssa ei ottanut onnistuakseen, ja vuoden 1943 kesällä Kalajoki määrättiin valvonnan toimistoupseeriksi. Ennen tätä hän ehti olla mukana todistamassa Adolf Hitlerin vierailua Suomessa: ”Olimme paikalla, koko porukka sinne vietiin. Ja vain sen takia, että tämä kornetti tiesi kuinka tämä vanhaa sanomalehtimiestä kiinnostas tämä homma, niin hän pisti minut niin syrjäiselle vahtipaikalle, että minä en päässyt itse valokuvaamaan. Minä anoin kamerani autonkuljettajalle ja käskin ottaa siitä ja minulla on oikein hyviä kuvia herroista ylhäisyksistä.”

”Mutta eihän se loppunutkaan”

Vuoden 1943 jälkipuolella Atte Kalajoki sai kolmen kuukauden ajaksi opintolomaa, jonka jälkeen oli edessä lähtö Kannakselle tammikuussa 1944:

”Sitten matkustin valvontaosaston tehtävissä Kannakselle Metsäpirttiin. Minun onneni oli sitten se, että minut komennettiin sieltä kesän korvalla -44 pois valvontaosaston silloiseen pääpaikkaan. Pari viikkoa sen jälkeen alkoi se hirveä vyörytys Kannaksella. Se on kyllä ehtinyt tulla monta kertaa mieleen, että sinne kai sitä ois jäänyt, vaikka en minä siis siinä vaiheessa varsinaisissa aseellisissa tehtävissä ollutkaan. Näin sitten elokuun alkupuolella -44 kaikki terveet, ainakin kaikki upseerit komennettiin takaisin rintamajoukkoihin. Niin minä taas kerran palasin samaan viestipataljoona 31:een ja sen mukana jouduin sitten ensin Ouluun, jollonka kuvittelin, että sota loppu nyt sitten tähän. Mutta eihän se loppunutkaan.”

”Ei veli venäläinen luovu Karjalasta”

”Semmonen mielikuva minulla on, että minä en oikeen enää siinä vaiheessa uskonut saksalaisten voittoon jos nyt olin niin kovasti jaksanut uskoa missään vaiheessa. Olen jälkikäteen monasti miettinyt sitä juttua. - -Minulle puolustuskysymys oli niin itsestäänselvä, niin veriinmennyt asia, että siinä ei ollut mitään ihmettelemistä, olin kasvanut siihen, että se tehdään, mitä käsketään. Eihän sitä nyt nuori ihminen tietysti muuta voinut ajatellakaan. Ja sitten se Karjala-kysymys

Marsalkka Mannerheim turvamiehen kuvaamana.

oli minulle hyvin läheinen. Olin liittynyt hyvin perusteellisen harkinnan jälkeen Akateemiseen Karjala-Seuraan (AKS) ja siellä annettu vala sellaisenaan tietysti jo velvoitti. - - - Mutta jotenki minulle on jäänyt mieleen erikoisesti se jatkosodan varsinainen syttymishetki tai se Marskin ensimmäinen päiväkäsky, tämä miekantuppikäsky. Muistelen sitä kuunnelleeni teltassa Raatteen tien varressa. Meidän porukka ei ollut vielä lähdössä mihinkään. En pysty sanomaan kuinka paljon minä sen sanamuotoon siinä vaiheessa kiinnitin huomiota, mutta semmonen mielikuva minulla on, että minä jo sotavuosina sitä rupesin itsekseni aprikoimaan, että minkä takia Marski meni sanomaan heti alkajaisiksi, että en pane miekkaani tuppeen ennen kuin Karjala on vapaa. Koska ainakin minulle suhteellisen nuorena, viimeistään kuitenkin heti kohta sotien jälkeen valkeni, että piti hän hänen tasoisensa sotilaan ja poliitikon tajuta, että eihän veli venäläinen luovu Karjalasta ainakaan sen jälkeen kun se oli rakentanut tämän Kemian radan. Sehän oli aivan oleellisen tärkeä jo ensimmäisen maailmansodan aikana ja tietysti edelleenkin. Sitä olen pienen ikäni nyt sitten ihmetellyt ja periaatteessa olen edelleen sitä mieltä, että Karja-

la olisi pitänyt voida irroittaa joko itsenäiseksi valtioksi tai Suomen osaksi. Mutta vaikka kuinka AKS:läisenä ajattelee, niin järki sanoo ei ryssä olisi siihen ikinä suostunut! Mitään arvoahan Stalin ei pannut Karjalan kansalle eikä sen asu- tukselle, mutta strategisesti se on tärkeä. - - - Se varmasti on myöskin Putinin ajatusten takana, vaikka hän tuntuu olevan semmonen herra, joka ei sano juuri mitään.”

Panssarilaiva Ilmarisella ja Äänisellä

Veikko Kallinen syntyi 30.3.1922 Limingassa. Hän muutti Ouluun viisivuotiaana. Vapaaehtoisena asepalvelukseen lähteneen Kallisen tie vei merivoimiin Helsingin laivastoon huhtikuussa 1940. Kesällä 1940 Kallinen siirtyi Turkuun panssarilaiva Ilmariselle. Jatkosodan aikana Kallinen palveli tykkimiehenä Ilmarisella. Ilmarisen tuhoutumisen jälkeen Kallinen siirtyi Äänisen rannikkovartio-osastoon. Haastattelu on tehty 26.7.2000.

”Komia sotalaiva”

”Se oli komia sotalaiva. Minähän pikkupoikana olin isän ja velipojan kans kattomassa Oulun Toppilasa, kun Ilmarinen oli silloin redillä siellä kaukana. Ja Väinämöisessä käytiin tutustumassa, se oli sitte siinä Toppilan salamessa. En ois osannut silloin kuvitella, että minä Ilmarisella tuun palavelemaan vielä. Mutta ei mulla tullu käytyä Väinämöisessä kylä ku yhen kerran sitte sen jälkeeseen jonku kaverin tykönä. Vaikka mehän oltiin silloin kun ei vielä sota ollu syttynyt, aivan vierekkäin Naantalisa ja Turusa siinä Aurajoen suusa. Sen tiesi minkälaista siellä oli, se oli aivan sisarlaiva.

Vuonna 1940 siitä tuli lippulaiva. Ilmarinen oli lippulaiva. Sota-aikainen miehistö oli yli neljäänsaan. Niillähän oli vähän erikoiset vaatteet lippulaivan miehillä, kaikki pukeutuminen, siinä ei saanu olla mitään tarpeetonta. Pukutarkastukseen kun lähettiin iltalomalle, mitään semmosia liotte- luja ei saanu olla. Se siinä mielesä kuulu lippulaivan perinteisiin. Ja näin ollenhan sitä toisten laivojen miehistö nimittikin tivoliksi. - - - Kyllä se palvelu tarkkaa oli, vaan siihen tottu sitte. Kyllä siellä pölyä pyyhittiin ja sitte kun oli laivatarkastukset kerran viikossa, niin valakonen hanska oli komentajalla käjesä. Sieltä putkien ja kaikkien välistä katto ja koitteli ja katto, että oliko pölyä. Ja palvelu – ei siellä tullu aika pitkäksi. Kyllä oli se palvelu niin ajalleen – torvet soi ja pillit vihelteli. Pikkujuoksua ja piti tietää paikkansa aina kaikissa taisteluhälytyksessä tai IT-varoituksissa. Että koulutusta on niinko ne on tänäki päivänä sotalaivoilla – täytyy toimia niin nopiasti niinko palokunnassa. Mutta muutenhan semmosessa suuressa sotalaivassa ruoka oli hyvä verrattuna muihin joukko-osastoihin. Yleensä miettii, että laivastossa on parempi ruoka. Siinä iässä ja siihen aikaan oli se ruoka niin tärkiä tekijä.

Riippumatoissa nukuttiin ja puolitoista vuotta oon siinä riippumatossa nukkunu. - - - Se aina koottiin ja aamut ala-

ko sillan rauhan aikanakin – torvet soi herätyksen, se saatto olla ensimmäisenä se punkkatarkastus kannella ja sen jälkeen koota se ja sitte tarkastus. Kävi kaikki nopeaa, siihen piti tottua. Siellä kersantti tarkasti ja sitte oli aamuvoimistelua ja sitte oli aamuteet ja sen jälkeen oli joku kannen hiekkapesu tai joku. Siinä oli sitten kaheksaan asti sitä touhua, sitten alako palavelusseremoniat ja kaikki muut. Että ei siellä aika kerenny kyllä käyvä pitkäksi.”

Ilmarisen tuho

”Se oli 1941 syyskuun 13. päivä. Se oli operaatio Nordwind. Siinä oli kolmetoista laivaa muistaakseni - - . Me tehtiin semmonen valehyökkäys sinne Saarenmaalle, saksalainen nousi maihin sillan. Sen takia, että ois kiinnitetty huomioa venäläisiin, että hyökkäys tapahtus sieltä pohjosesta. Niin se oli viis minnuuttia yli puoli yheksän illalla, kun se tapahtu. - - -Me sillan illalla lähetettiin sieltä Utöstä sillan pimiällä ja se hyökkäys oli ja sitten kun käännyttiin takasin, niin se tapahtu. Ajettiin miinaan. Sitä ei kestäny kauan kun laiva kaatu. Ja oli pohja ylöspäin. - - - Minä pääsin sivua myöten laivan pohjalle ja sitten sieltä pohjaa myöten, kun vartiomoottorivenneet ajo viereen, päästiin vartiomoottorivenneeseen. Minä en uinu muuta, kun mitä pelastushommissa sitten kastun ja naftaa meni silimiin. Oli silmät vähän aikaa kipiät.

Meitä 128 pelastu ja 280 meni. Siinähan tuli aika paljon sotaorpoja. Kantahenkilökuntahan oli iso ja ne oli perheellisiä, lapsia jäi sotaorvoiksi.”

Äänisjärvelle

”Toimintakeskukseksi tuli Äänislinna. Siellä kunnostettiin niitä uponneita hinaaja-aluksia ja muita. Tehtiin semmosia tykkivenneitä niistä venäläisten laivoista. Laivaston miehisähän oli konemestareita ja merikapteeneita, perämiehiä ja sillä lailla. Ne pysty tekemään itse ja teettämään muilla. Siellä oli monta laivaa ja niitä aseistettiin semmosilla neljäkymmentämillisillä tykkeillä. Ja sitä vartioajoa sitten ajettiin, Ääniselläkin on pitkät rannat.

Minä olin sillan -41 Äänisen laivasto-osastossa. Mutta sitten kun alako talvi tulleen, niin minä olin sitten taas uuvessa koulutuksessa, niinku rannikkojääkärit nykyään, minä olin taistelupartio-osastossa ja siinä tehtiin sillan -42 maaliskuussa sinne - - -Äänisjärven toiselle puolelle edettiin ja yritettiin tuhota venäläisten jäissä olevia laivoja siinä joen suulla. Ja sitten piti tuhota niitten lentorekivajat. Se oli meille hyvin tuhoisa reissu. Meistä suurin osa kaatu, satakunta miestä oli eikä meitä tullu takasi. Siitä tuhoajaryhmästä, jossa minä olin, niin meitä kuus tuli takasi. Minä sain tuon neljännen luokan vapaudenristin ja neljäntoista vuorokauden kuntosuusloman sitten.”

Jalan menetys

”Minä olin tullu justiin kihlalomalta. Me ajettiin viimenen partioajo Äänisellä, siis Äänislinnasta tuonne Soutjärvelle.

Saatiin semmonen tehtävä, että tuua semmonen tyhjä proomu sieltä tullesa. Niillä proomuilla kuletettiin elintarvikkeita Syvärille ja sinne Äänislinna. Tuli järvenkäynti, tuuli ja myrskysi, oli marraskuuta jo. Meille oli tullu viesti kyllä, että ei lähtiä, kun on semmonen ilima. Mutta me oltiin jo siellä selällä sillan. Alettiin siellä selällä sitten lyhennää sitä vajeria, ko eihän me päästy mihinkään, kun se proomu heittelehti vaikka minne. Siellä yks mies oli siellä proomusa, sinne piti toinen saaha. Ei minun ois tarvinnu mennä, kun minä olin ollu yöllä vartiassa. Vaan minä sanoin, että no minä nyt lähen, että kun minä oon ollu vasta lomalla, että meen sinne kaveriksi. Lyhennettiin sitä vajeria, niin tuuli paino yhtäkkiä proomua. Vajerin silimukka tarttu minun jalakaan. Se tarttu molempiin, minä toisen jalan sain heti irti ja se veti sinne järveen. Ja se veti siellä veen alla sitten jalan poikki. Se on amputoitu tästä polven yläpuolelta. Se oli aamupäivällä yhentoista seuvussa. Minä jouvun uimaankin kovasti siinä, oli paljo vaatetta, vaan minä olin koko kesän treenannukki uintia - - -. Illalla kaheksan aikana pääsin sitten vasta hoitoon Petroskoihin. Sain morfiiniäkin tuonne käsivarteen. Kirurgi sano sitten, että hyvä kuntoa saat kiittää, että selvisit. Kyllä minä aika äkisti siitä selvisinkin. Vaan sitten jähtyin perinpohjasesti, kun tuotiin Suomeen. Minä härkävaunussa tuln, Helsinkiä pommittivat sillan, niin se lähti juna ja meni Turkuun. Sain kuumeen kovan. Vaan minä selvisin sitten.”

”Hyvä, kun ei pää menny”

”Kyllä sitä sitten kuitenkin aatteli, että oli hyvä kun ei pää menny. Sehän on tämmönen amputoitu jäsen ulospäin näkyvä invaliditeetti, mutta ei se niin vaikia oo sairastaa kuitenkaan. Kyllähän se nyt alkuun tuntu, kun tänne kotia tuln, kavereita ja muita kun oli, niin tietenkun tuntu vähän ouvolta. Mutta sillan kun oli sotasairaalassa, niin siellä oli vaikka minkänäköstä. Kyllä sitä oli hyvillään, että ei pää menny. Siinä iässä sitä oli vielä mahdollisuuksia. Ja sitä selviää aika vaikeista vammoistakin.”

”400 grammaa kansalle velkaa”

”Meillä oli lääkintämieskin siellä. Se noitu, kun sen ois pitäny täyttää lääkelaukku, vaan sano, että kun oli viimenen reissu. Asperiinipulveria anto, ei mittään muuta. Sitten se aina vähän väliä veti sen kiristysnitteen ja sitten aukas. Kyllähän minä jo aika huonossa kunnossa olin. 800 grammaa siirtivät verta minnuun sillan ku ovat amputoineet. Sovan jäläkeen sitten meijät sotinvalidit tarkastettiin. Tuli mullekin kortti, että arvoisa verenluovuttaja. Minä menin ja luovutin 400 grammaa, mutta mulla oli sitten niin vaikia olo seuraavana päivänä. Mulle tuli sitten jonku ajan päästä uuvestaan vielä se kutsu, että arvoisa verenluovuttaja, että jos tuut luovuttaa verta taas. Minä en menny enkä ilmottanu mittään. Ei mua nyt niin kovasti paina, vaan tässä on vielä 400 grammaa kansalle velkaa. Se jää maksamatta.”

Kotirintaman sota lapsen silmin

Ilmari Kankainen syntyi 2.9.1934 Äänekoskella. Hän muutti syksyllä 1943 Ouluun tätinsä Alma Siltalan luokse. Kankainen katsoi sodan todellisuutta lapsen silmin. Haastattelu on tehty 6.6.2000.

Muutto Ouluun

”Äitini oli kuollut silloin kun olin kahen viikon ikäinen ja isäni meni 30-luvun lopulla – kolkytyhdeksänköhän se nyt oli – uusiin naimisiin ja heille syntyi sitten ensimmäinen lapsi. --Silloin oltiin Äänekoskella. Asuttiin niin sanotussa suojeluskunnan talossa Suojalassa. --- Sitten talvisota päätty ja siinä ei sitten pitkä aika menny, kun kesällä -41 alkoi tämä jatkosota. Oltiin Suojalassa. Muistan vielä, että siinä sotilaitakin pysähty, rintamalle meneviä sotilasosastoja. Samana syksynähän minä aloitin kansakoulussa. Ennen sitä isä oli joutunut sotaan ja tämä minun äitipuoleni lähti esikoisensa kans sitten kotipaikkakunnalleen Keski-Pohjanmaalle Kälviälle. Minä jäin isäni veljen Kalle Kankaisen perheeseen sinne Kalamattiin, jossa mulla sitten oli näitä serkkuja neljä kappaletta. Kolme tyttöä ja yks minun ikäinen poika. Sieltä sitten kävin koulua sen ensimmäisen luokan ja täältä oli sitten tämän talon emäntä tiettävästi kirjottanut äitini syntymäkotiin sinne Keuruulle, että hakisivat pojan sieltä pois – näin mulle on jälkepäin kerrottu.

Ja niinpä sitten kävi – minä olinki sitte silloin kesäaikana, päässy hoitoon Miina Puttoselle eli Rantalalan Miinalle, joka oli minua lapsena hoitanut ja siellähän minä tykkäsin kovasti ollakki. Silloin elokuussa sitte tämä Alma-täti eräänä aurinkoisena päivänä tuli tänne Kalamattiin ja nämä serkut tuli minua hakemaan siitä naapuritalosta. Siellä olikin muistaakseni rukiinleikkuaika menossa. Oltiin siellä pellolla ja serkut tuli jännittyneenä kertomaan, että on tullu tällöinen ihminen ja en nyt muista tarkalleen sanoko ne peräti, että minua hakemaan. Niin sitten juostiin jännityksen vallassa sinne Kalamattiin ja siellähän minä tapasin sitten tämän Alma-täti ja hyvin varauksella tietenkin suhtauduin tähän koko asiaan. Ja se yö nukuttiin siellä Kalamatin aittassa. Ja minä tietenkin siinä sitte paruin ja itkin. Isäntä kielti, että poika hilijaa. Ja seuraavana aamuna sitten lähettiin kuitenkin. Oli sovittu, että minut tuuaan parin viikon päästä takasin ja niin minä suostuin.

Näin sitä lähettiin Keuruulle ja sillä reissulla sitte olin. Ensimmäisen vuoden olin Keuruulla ja sitten siellä ”kotiopetuksessa”. Oli kuus kilometriä kouluun matkaa ja se katottiin liian pitkäksi, kun koulukuljetuksia ei ollu. Näin ollen se tämä silloisen alakoulun toinen luokka jäi niinku sillä tavalla käymättä. Seuraavana syksynä sitten -43 silloin tultiin Ouluun ja tähän Heinätorin kouluun kolmannelle luokalle. Mikko Koskela oli opettajana ja siitäpä se alko. Täällä Oulussahan saksalaisia sotilaita pyöri hirveesti ja akantappajilla eli sivuvaunullisilla moottoripyörillä ajoivat ja kuorma-autoilla. Ja niitä pyöri tuossa Heinätorin koulun pihal-

laki, aina joskus ajovat ja ilosia veikkoja olivat. - - - Syksyn aikarahan ei vielä mitään – täällä ei ollu niinku sillä tavalla mitään pommituksia eikä muita, muuta kun että saatto olla ehkä näitä niin sanottuja varahälytyksiä, että viholliskoneita oli jossakin liikkeellä, mutta eipä sen kummempaa silloin vielä tapahtunut.”

Koulupojan elämää

”Nythän se on koko se kortteli koulun käytössä, kun silloin oli ehkä vain noin puolet siitä. Toisella puolen koulua oli siellä Peltokadun puolella pommisuoja, isolla kivenlohkareella suojattu pommisuoja ja sitten Heinätorin puistossa oli pommitusten sammutusta varten vesisäiliö. Siellä säilytettiin vettä, että jos pommituksia tullee, niin palokunta pystyy sammuttamaan.

Koulunkäynti oli tietenkin maalaispojalle uutta ja erikoista tietenki. Ouluhan oli suurkaupunki siihen verrattuna missä minä olin ollu. Ja kaupunkilaispojat tietenkin maalaispoikaa tahto joskus vähän kiusatakin ja kerran meinas syntyä vähän tappelua. Rautiaisen pojat asu kaupungin vuokrataloissa ja tämä Rautiaisen Aarne oli tuttu ja Aarne oli isompi minua ja muutaman vuojen vanhempikin. Kerranpa minä meinasin saaha selkääni, niin minähän menin Aarnea hakemaan apuun ja niin me selvittiin tilanteesta. - - - Mikko Koskela, tää opettaja oli kyllä semmonen vanhan kansan aristokraatti ja sanotaan suoraan, semmonen ankara opettaja. Minä olin kaiketikin ilmeisesti vähän vilkas ja keskittymiskyky ei aina ollut ehkä paras mahdollinen ja joskus pää pyöri johonkin suuntaan ja monesti kävi niin, että opettajan iso koura oli mun paksuissa haivenissa kiinni ja sillä lailla. Mutta ei nyt sen pahempaa oikeestaan minun kohalla sattunut kyllä.”

Kiinnostavat vieraat

”Kaikkialla näki, että saksalaisia oli täällä. Saksan armeijan sotilaspuku oli vihree ja niillä oli lippalakki tavallisella sotilaalla ja ilmeisesti näillä upseereilla oli sitten koppalakit ja näitä autoja, kuorma-autoja. Aika usein aina osastoja marsi tuolla kadulla ja olikos niillä sitten rautakannat kengissä. Kivikatu kilahteli ja lauloivat komeesti marssilauluja ja niitähän sitä juostiin kattomaan sitten aina. Tämmöset jäi mieleen ja sitten akantappajia, niitä oli kyllä. Niillä sivuvaunullisilla moottoripyörillähän ne ajeli aika useesti. Yöthän oli pimennetty. Katuvaloja ei ollut sota-aikaan. Koppalakisia upseereita tuli iltasella hämärissä ja naisseuralainen oli kainalossa. Että ne oli paikallista naisseuraa heti komeat saksalaiset saanu.”

Sota-ajan elämää

”Ikkunoissa piti olla verhot, semmoset pimennysverhot. Meidän asuttiin täti kansa Kirkkokatu 73. Virran talon, puutalon, hellahuoneessa. - - - Ehkä vähän toistakymmentä neliötä, jossa oli kylmä eteinen ja sitten vintti. Eteisessä oli yks

ruokakomero ja sitten normaali semmonen puutalon ul-lakko, jonne oli portaat. Kesällähän minä nukuinkin siinä sitten – siinä oli semmonen laudotettu osa eteisen pääl-lä, jossa ei ollu mitään sahanpurueristeitä. Ja sitten kella-rinluukku oli lattiassa - - -

Mulla on semmonen muistikuva, että ei mitään ruuan puutetta ollu koskaan. Tätihän piti siitä huolen. Ja kun tä-tini oli ompelija, hän kävi perheissä ompelemassa, muun muassa Kontion perheelle ja Kontion Bertta oli kauppias. Tältä kauppiaalta sai sitten aina jotakin vähän niinku yli-määrästä. Joillekin Pohjanmaan johtajien rouville oli om-pelemassa ja sai flanellia ja semmosta alusvaatteita varten. Ja sen muistan sota-aikana, että tuossa oli Karjapohjolan myymälä tuossa Kirkkokadulla siinä Heinätorinpuistoa vas-tapäätä. Siinä minä olin hyvin usein jonottamassa sitten li-hanpallaa. Nimenomaan sillon 1944–45 talvellakin, sillon kun olin koulussa ollu ja täti oli perheissä ja iltasella vasta tuli. Hän jotakin asiaa oli pannu, jota piti olla jonottamas-sa - - -. Maitohan oli kortilla tietenkkin ja kaikki oli kortilla. Kahviahan ei tietenkään saanu, oli korviketta. En minä juonukkaan kahvia silloin.”

Oulun pommitukset

”Se oli semmonen tilanne. Mulla oli tuhkarokko. Olin sai-rastanut sen vuojenvaihteen aikoihin. - - - Joulun pyhät oli kuitenkin jo mennyt ja olin kotona. Tätinhän kävi perheissä ompelemassa ja oli antanut ohjeet, että jos pommitushäly-tyksiä tulee, niin rauhassa vaan. Että ruppee pukemaan ihan rauhassa, ettei mittään hätää oo. Kun nehän monesti oli sit-te semmosia varahälytyksiä, että viholliskonneita ei päälle

tullukkaan. Tämän tuhkarokon takia mulla oli kävely vähän vaikeeta. - - - Senkään takia ei voinu mennä ulos eikä mi-hinkään. Olin kotona. Oli tämmönen ilta jo ja pimennys-verhot oli alhaalla ja alkoi sireenit soimaan, niin sepä ei lop-punutkaan niiden soitto. Ulinaa jatku ja jatku vaan ja minä rupesin sitte pukemaan. No sitten viimen täti tulee kiireel-lä huohottaen ja minä sitten sanoin, että minä oon täällä ihan rauhassa pukenu. ”Nyt on kuule kiire! Ja niinhän sii-nä kävi, että alko pommit vinkua ja pommituksen ääniä jo. Eikä me ehitty sitte siihen pommisuojaan. Mentiin sinne, Kirkkokadun ja Laitakadun kulmassa olevaan Bertta Kon-tion sekatavarakaupan kellariin. Siinä samassa talossa asu semmonen – lehtimummuksi sanottiin, se myi lehtiä. Se oli niinku sen ajan R-kioski. Mentiin sinne kellariin ja sitten se lehtimummu tuli kans sinne.

Alko tosiaan kuulumaan kun pommit pitivät ujellusta tul-lessaan. Minä en muista oliko ne niitä räjähdyspommeja tai mitä, että niistä nyt ei ihmeemmin tulipaloja siihen ossaan kaupunkia syttynyt. Muistan vielä kun tämä lehtimummu valitti ja itki, kun hän näitä pommituksen ääniä pelkäs tie-tenki. Ei sitä meikäläinen osannu sillä tavalla. Tietenkin se jännitys oli että mitä tapahtuu, mutta ei se nyt sen kum-mempaa sitte ollu. Pommitus meni sitten ja portilta kun ka-tottiin niin keskustahan oli niinku tulimerenä, tulipaloja oli joka puolella. Sen verran iso pommitus tämä oli. - - -Alma-täti kiireesti haalas pihalle huonekaluja ja minä en pystynyt oikeestaan auttamaan, kun se kulkeminen oli sen verran vai-keeta. Ei se nyt koko huushollia kantanut, mutta joitakin huonekaluja. Täti pelkäs, että tulipalot leviää ja ehkä sitä-ki, että jos tulee vielä uus pommitusaalto. Uutta pommi-

Kuva Oiva Kontiaisen kokoelmat.

Suurpommituksen 27.2. 1944 tuhoja Asemaka-dulla.

tusta ei onneks tullu ja ne lähti sitten jonku naapurin kans käymään keskustassa kattomaan niitä tulipaloja ja minä jäin sitte kotia, koska en pystynyt kävelemään. Näin vaan siitä Kirkkokadun kulmasta kun kaupunki roihus tulimerenä. Se olikin se pahin kokemus näistä pommituksista.

Seuraavana aamuna minä sitte kävin kattelemassa. Siihen oli tosiaan naapurikorttelille tullu pommeja ja sitte olipa jopa Heinätorin koulun nurkalla, siihen Heinätorin puistoa vastapäätä sivustalle tullu tämmönen – sanottiinko sitä räjähdyspommiksi, mutta siitä ei ollu kuitenkaan levinny tulipaloa. Oli rikki se sivusta siitä koulusta. Tämä seuraava päivä oli semmonen pilvinen päivä, lunta ei satanut kyllä.”

Takaisin Keuruulle

”Sen pommituksen jälkeen tätini vei minut tuonne Keski-Suomeen Keuruulle ja minä jatkoin kolmatta luokkaa siellä. - - - Muistan kun junassa mentiin sitten Keuruulle. Keuruullahan sitten Siltalassa, piti aina mennä junaa vahtamaan, kun tuli rintamalta näitä sairasjunia, Punaisen ristin junia – osassa niistä oli Punaisen ristin merkki vaunun kyljessä. Ja niistä näki sitten tosiaan sitä sodan todellisuutta. Haavottuneita sotilaita oli päät kääreessä ja jalat kääreessä ja radalle tippu verisiä rättejä sitten kun oli siteitä vaihettu. Niitähän meni tuhka tihäänsä justiin silloin, siis nimenomaan kesällä -44, jollonka oli nämä torjuntataistelut. Pieksämäen suunnasta sieltä tuli. Niitä meni hyvin tiheään. Toinen kokemushan oli näitä evakkojunia, joissa oli karjalaisten omaisuutta ja niitäkin tavaroita sitten sieltä aina tippui radan varteen.”

”Ne on sakemannit miinoittaneet Oulun naisia”

Kankaisen kotitalo sijaitsi noin 10 km Keuruulta Jyväskylään päin pienessä Kalamatin kylässä. Matka Keuruun kirkolle taittui usein pioneerivarikon kuorma-auton lavalla istuen, sillä armeijan ajoneuvot kyyditsivät mielellään kirkolle mielineitä apostolinkyytiläisiä.

Eräällä tällaisella kirkolle suuntautuneella kauppareissulla oli lavalla ollut myös sotilaita, jotka tietysti ryhtyivät kyytiin tullutta pikku poikaa jututtamaan. Kun kävi ilmi, että poika oli saapunut Oulusta alkoivat miehet irvailemaan: ”Ne on sakemannit miinoittaneet Oulun naisia!” Nuorelta pojalta asia oli mennyt tietysti yli ymmärryksen. Niinpä hän ryhtyi tivaamaan vastausta perin vakavalta vaikuttaneeseen asiaan. Vastaus oli paljon puhuva: ”Ne on laittanu niihin aikamiinoja - ne räjähtää yheksän kuukauden kuluttua asettamisesta!” Jutun todelliset tarkoitukset selvisivät aikaan myös nuorelle miehelle.

Isän tapaaminen

”Sitte mun enoni, tätini veli Niilo tuli – oli sitten kans täällä Oulussa. Pääsi rintamalta pois silloin eikä joutunut enää Lapin sotaan. Ja sitte -44 silloin syksyllä ennen joulua isä palas sieltä Lapin sodasta ja poikkes tuossa Kirkkokatu

73:ssa kattomassa minua. Muistan vielä, kun tulin koulusta, niin isä oli siellä ja Niilo oli siinä kans sitten.”

Hyvien muistojen joulu

”- - - Tätihän laittoi kyllä aina joulua, jouluruuat ja kaikki. Silloin jouluna -43 mummi Keuruulta tuli tänne jouluksi. Nehän oli aina mukavia joulujuhlat. Vaikka yks huonehan se oli, mutta siihen se vaan järjestettiin ja siinä oli joulu-kuuset ja tiernapojatkin kävi laulamassa niinku ne siihen aikaan kävi. Niitähän kiertele ja ne soitteli ovikelloa ja tulivat laulamaan. Ja sitten joululahjoja – sen muistan, että minähän sain aika mukavasti niitä siihen aikaan - - -. Niin -43 on jäänyt sotajoulu mieleen ja -44 joulu samaten. Se oli ensimmäinen rauhan joulu. Äidin siskot Elma ja Anneli ja oliko se Kerttükkin sitten, oli meillä sitten joskus joulun aikaan. Sota-ajan jouluna, siis -43 minä sain rautaluistimet silloin serkultani Kertulta joululahjaksi ja sehän oli tietenkin uutta. - - - Sittenhän piti tietenkin laittaa monot siihen kuntoon. Raudat kantoihin panna ja sitten Keskuskentälle lähin opetteleen luistelemista, no eihän se häppöistä tietenkään ollu. En ollu koskaan luistellu ja sitten myöhemmin lainasin aina tämän serkkuni hokkareita. Ei ollu vara hokkareita ostaa ja Kertun hokkareillahan minä sitten luistelin mitä luistelin silloin täällä.

Jäi mieleen vaan, että siellä oli muun muassa saksalainen nuori nainen saksalaisen sotilaan kampeissa luistelemassa.”

Pioneerina Uhtualla – Yrjö Kempainen muistelee:

Viimeinen yritys Uhtualla

”- - - Pääasiassa se oli silloin hyökkäysvaiheen aikana, joututtiin niitä miinoja ja miinakenttiä ja ansotuksia purkamaan ja esteitä hajottamaan. - - - Se oli neljäkymmentäyksi syyskuun ensimmäinen päivä, ku tehtiä viimeine yritys tuohon Uhtualle. Meinattiin vallata sitä. Röhön kautta lähti kaksi pataljoonaa menemään sinne vihollisen selustaan. Siinä oli joku tie, minen muista mikä tie se oli. Röhönkylään ei ollu jatkuvaa rintamaa. Ne kait oli vissiin partioita vain. Siellä oli aukkoja. Sieltä mentiin sitte sinne selustaan, ja se hyvin lähti. - - - Päästiin sinne kohteeseen. Sitten toinen jalakaväki lähtee Uhtuaa kohti ja toinen sitte rintamaa kohti, että hyökkää selustaan. Se lähti hyvin menneen ja siinä jonku autonki ne sai ammutuksi. Mutta sitte ne joukot meni. Minen tiä ko sitä oli ruohonjuuritasolla, nii että mikä siellä tuli, että ne lähti pois sieltä. Että se linja jäi jotenki auki ainaki sieltä Uhtuan puolelta - - -.”

”Viekää minut pois täältä”

”Meitä kaheksan miestä joutu sitte sinne, kierteleen sieltä. Oliko se joku varmistus, vai mikähän lie ollu. Nii kierrettiin sieltä, mihin sitte ne joukot lähti ettätyyn. Muutamia sato-

ja metrejä siinä oli sitä väliä. - - - Me mentiin hyvin varroin, koska ei tietty, missä vihollinen on. Tuli semmonen pikkunen mettäaukia- - -. Ja siinä jottain kummaa huomattiin ja hiivittiin varovasti, että onko siinä vihollinen laittanu jonku ansan ja miinan, että ku kattoo nii räjähtää. Mutta siinä oli suomalainen sotilas, paareilla makasi. Ja me vieläki pelättiin, että jos ne on laittanu elävän miinan, että ku sitä tullaan hakemaan siitä nii se räjähtääpi. Ku pioneeri oli, nii sitä kaikkia pelekäs. Mutta me emme nähäneet minkään näköstä semmosta epäilyttävää. Ja se oli kumma nii, että siinä ei minkään näköstä liikettä ollu. Ei mittää, siinä ei ollu joukkosidontapaikkaa, JSP:tä ei ollu. Ei ollu mittään verisiä niitä tuppoja siellä. Ja ihanko se ois tippautettu siihen. Ei jallanjäläkiä oo ollu, niinku ei kukkaan ois kulukenu, mutta siinä se oli. Ja me mentiin. Se kysy multa, ketä siellä on ku se kuuli rapinaa. Me sanottiin, että suomalaisia pioneereja. Nii se sano, että voi viekää minut pois täältä. Elekää jättäkö minua tänne. No me tietysti otettiin, nelijä otti niistä parin sarvista kiinni ja neljä varmisti sitte sieltä, että ei pääse yllättään. Sovittiin, että jos siitä tullee tappelu, nii kaks vankinta miestä alakaa kantamaan ja sitte kuus ois siellä päätellessä. No me päästiin tulemaan sieltä, se oli hyvin huonoa se tieki siinä. Ja oli monen mutkan takana ko viimein päästiin, tavotettiin semmonen telttä. - - -Kysyttiin, että ku meillä on haavottunu täsä, että onko tämä lääkintäpaikka. Sano se luutnantti, mikä oli, että joo että jättäkää pojat sinne vain siihen ulukopuolelle varijoon. Ku oli kuuma päivä. - - - Me kysyttiin, että oommako me nyt vappaat tästä. Se sano, että ootta. Sillä oli tuolla rinnassa semmonen pikkunen kolo. Liekö sirpale menny läpi. Ja me ajateltiin, että pitäskö se sitoa, mutta sitte, että ei aleta sittoon, ettei verta tuu, ku ei tietä, että misä vihollinen on. Ja sitä minä oon monta kertaa miettiny, että miten se sinne oli, kuka oli jättäny, mutta omin neuvon se ei ollu päässy sinne, että mikä sen oli sinne raahannu. Ei mittää semmosta raahaamisen jälkiä. Se oli laskettu siihen vaan. - - - Ei tullu mieleenkään, että alkaa kyselemmää. Se oli tärkeintä, että selevitään pois.”

Saksalaisia opettamaan

”Tuo se oli yllättävä homma ko me oltiin nelijäkytäkaks siellä Röhöntien varresa nuita ansoja purkamasa ja tuli tieto, että mun täytyy heti tulla komppaniaan komentopaikalle. - - -Sieltä kiireesti divisioonan esikuntaan ja sieltä Helsinkiin. Siellä oltiin viikko pari. Ja sitte jouvuttiin komennukselle Hersgrup Nordiin. Tuonne Pietarin eteläpuolelle. Sinne saksalaisten joukkojen yhteyteen. Ja opettaan niille saksalaisille sovankäyntiä, että mitenkä suomalainen menettellee misäki tilanteessa. Mää luulen, että se oli enempi niille saksalaisille semmonen lomahomma. Meitä oli joukkueen verran miehiä ja ne oli nelijän miehen ryhymiin laitettu ja me oltiin jossain Raktitzan kyläsä - - - ja siellä oli niitä saksalaisia. Me opetimma sitte niille puun kaatoa, miten puu kaajetaan tuommonen pystypuu, että mihin puolelle se vä-

sellys laitellaan ja karsimista ja kirveen ja sahan käyttöä. Ne oli meleko äkkinäistä sakkia. Suunnistettiin palio. Ja purilaita laitettiin siellä.”

”Me oomma noitia”

”Minä olin toisen kerran sitte talavella nelijäkytäkolome. - - - Riikassa käytiin ja silloin me oltiin siellä Novgorodin liepeillä, siellä aivan Ilimajoen rannalla (Novozerkovin kyläsä). - - - Silloin oli sitä hiihtohommaa palio, ja rakovalakian tekoa. - - - Siellä oltiin kuukausi. Ja se oli huvittava, se kuulu se tykin jytke tuolta sinne kyllään. Ja ne luuli, että saksalaiset nyt lähti hyökkäämään ja kiertämään Laatokan. Nii eihän ne, ku se ryssä tuli sieltä motista pois, Pietarin motista. Kyllä me parasta koitettiin opettaa niille, mutta eihän se auttanu ne mejän opit - - -. Meillä oli, sanottiin, että kolome puuta tuossa ja että laitetaan rakovalakia. Ne oli meleko märkiä ne puut, nii niitä nauratti kovasti ku me alettiin tekkeen sitä. Vaan me laitettiin kuitenkin, että malli saahaan siihen. Siinä oli semmonen lato siellä vieresä ja minä menin kattoon, että mitä siellä oli. Siellä oli heiniä ja joku kanisteri. Pantiin niitä heiniä siihen, ja minä haiston sitä kanisteria, että mitä lie. Nii oli ku tervaa tai jotaki. - - -Levitettiin sitä niitten heinien päälle niitten puitten väliin. Ne naureskeli, että ei taja poikain tuli syttyä. Eihän mejän tarvinnu ku kaukaa tikulla osottaa sitä ku se hulumahti paliaan. Ja se oli jottain, mitä me ei tahottu saaha sammumaan. Ne oli ihimeissään. Ne piti nii, että me oomma noitia. Vaan kyllä ne sen oppivat.”

”Ne noitu siellä peräsä sitte”

”Yks ryssän partioki otettiin kiinni, että oltiin me sen verran tulitaistelussa. - - - Me hiiheltiin siinä, meitä oli kaks suomalaista siinä mukana. Ja se toinen kaveri, tuo Sovijärvi sano mulle, että tuossahan on selevät lavunjäljet. Lumi oli peittäny. Mää sanon, että nii on, että seurataanpa. Me lähettiin niitä seuraamaan ja semmoselle suoralle tultiin, nii siellä hiihti puolikymmentä lumipukusta miestä. - - - Me päivällä tavotettiin ne, mutta tuli pimiä ja mentiin nukkumaan. Ajateltiin nii, että ne nukkuu kans, että nukutaan molemmat eri paikasa. Ei ne tienneet mittään. Me sitte tavotettiin ne ja siinä tuli tulitaistelu. - - - Se oli vähän niinku opetushommaa niille saksalaisille, niitä oli montakymmentä niitä saksalaisia. Niitä oli pitkä jono, mutta ne oli nii huonoja hiihtäjiä, että me hiiheltiin siellä eellä ja ne noitu siellä peräsä sitte. - - - Niitä venäläisiä kaks kaatu ja kolome antautu vangeiksi. Siinä saksalainen lääkintämieski oli nii väsyny, että ku se näki ne kaatuneet venäläiset ja sitä verta, nii se alako pahoinvoimaan. Eihän se lääkintämies, välskäri, saa semmosesta pahoinvointia. Se luutnanttiko, joka oli vetämäsä nii se hättäänny ja sitä vähän hävetti. Nii minä sanon, että onko sokeria kellään, että antaa sokeria, että saa kuntoon. Jollaki oli siellä ja se söi sokeria ja pikkusen aikaa levähti. Niin sitä taas lähettiin. - - - ”

”Kukka krank, Kukka krank”

”Ne oli muuten varsinkin silloin talavella ystävällisiä ne venäläiset alakuasukkaat. Siinäki missä me asuttiin kaks miestä asu samassa talosa. Siinä oli miniä ja sitte se mamma ja mies. Ne oli ystävällisiä. - - Oli semmonen tappaus, että yhtenä päivänä, se Kruusa, miniä, tuli mun tykö ja sano, että kukka krank, kukka krank. Se käjestä veti minua. Minä sen krank sanan tunsin nii, että se on kipiä, että joku nyt on kipiänä, että mikähän se on. Oli lehemä siellä. - - Se makas siellä ja minä en tiä mikä sillä oli. Ja se oli kuullu, että minä oon suomalainen, nii totta kai minä nyt yhen kantturan pystyn parantamaan. Niillä oli semmonen käsitys.

Se mun kaveri oli maalta kotosin ja minä sitte sanon, että siellä nyt on kanttura, että mee kattoon, että mikä siellä on. No ei, hän että sinuahan se pyyti. Minä sanon, että mitä minä teen sille. Me oltiin saatu annosviinat. Eihä se sitä ommaasa antanu, mutta sano että ota se oma annos. Ja paa vettä siihen meleko palio ja vähän suolaa ja sillä sen turpaa pyyhät ja koitat, että se pikkusen jois sitä ja sitte vataan olokitukolla painat mennee, että käsket painaa ku se makkaa siinä. No minä tein työtä käskettyä. Mulla oli valakia lumipuku päällä ja nuo rillit, ku oli nii kirkasta, nii minä olin niiku lääkäri ku minä menin. Ja minä sitä turpaa hieron ja pamin heinätuppoa kastiin siinä, että se söi. Ja sanon sitte sille isännälle ja sille emännälle ja Kruusalle, että ottakaa. Näytin, että kannattaa voimakkaasti hieroa tuolla. Ja niin ne tekivät ja minä voitelin sitä sen turpaa sillä veellä ja sillä viinan ja suolan sekotuksella. Siihen tuli palio kyläläisiäki kattoon, että lääkäri on kylässä. Nii menin sinne ylös sitte ja vähän ajan päästä menin kattoon. Nii se lehemä seiso. Se oli noussu pystyyn, mutta se huoju siinä, niin minä aattelin, että eihän se siitä viinasta huoju, jota minä olin antanu sille. Ne oli hirviän kiitollisia. - - Mullois ollu sitte pesti toiseenki kyllään, vaan ehän minä nyt niitten kantturoita ollu tullu parantammaa. Ja ne sitte teki ruokaa lahanoista. Niillä oli pitkät ruovot ja hapankaalta oli siinä. Ne joka kerta toi meille sitte sitä ku ne mejän ruuat oli meleko huonot. Ne joka päivä toi meille sitä kallaa ja sitä hapankaalikeittoa.”

Leipäsuolta vankileirille – Lauri Kilpeläisen jatkosota

Uuden sodan uhka ilmassa

”Kyllä se oli mielessä. Ouluhan oli yksi paikkakunta, mihinkä saksalaiset tulivat tuonne Toppilan satamaan. Niitä laivalla tuotiin. Kyllähän se oli silloin kesällä jo aivan seleviö, että sotahan tästä tullee. Ne jotka olivat enempi tietosia, antovat sen tiedon kulukea. Kyllä propaganda oli uuden sodan kannalla. Minäki olin vuorotyössä, niin silloin päivällä tuli tieto, että yks laivalasti saksalaisia tullee taas Toppilan satamaan. Minäki menin uteliaisuuttani kattomaan. Niillä oli asseet mukana. Ne menivät kaupunkiin kuitenkin

siihen Palokunnanpuistoon ja majottuvat niille ruohikkoalueille ja pesivät Laanaojassa pyykkiä, sukkaa ja pikkuhousuja ja laittoivat niitä puitten oksille kuivamaan. Tämmöstä on jääny mieleen saksalaisten tulosta Ouluun”

Pärmin pataljoonaan

”Se oli aika syksy ku tuli käsky tuonne Riihimäelle, jossa tämä Pärmin pataljoona perustettiin. Ja mää ku olin vähän, en mää niin änkyräkkää oo, mutta en tiä oonko mää liian hölösuinen vai mikä minä oon, niin ne vissiin näki parhaaksi panna minut sinne kurikomppaniaalaisten joukkoon. Vaikka ehän minä mikkään sotahullu oo, mutta kyllä talaviso-vassaki korpraaliksi korotettiin. Vaikka sotilaspassissahan tämän alokasajan mukkaan mullahan oli käytöski vain tyydyttävä. Mutta sitten kun tuolla rintamaolloista annetaan, niin siellä on käytös jo hyvä. Ne on sen verran kurittaneet poikaa.”

Vangiksi Leipäsuolla

”Vietiin Laatokan koillispuolelle, sitäki en ossaa sanoa sitä paikkaa, että mikä se oli, mutta kuitenkin mejät sinne vietiin. Asemat oli siellä, se on semmosta suoaluetta, semmosia saarekkeita siinä suossa ja niemekkeitä kovia, ja siellä oli suomalaisten asemat suoalueen takana. Nämä oli nämä miehet olleet jo niin kauan asemissa, eikä ne olleet saaneet vaihtoa, niin oli tarkoitus vaihtaa uudet miehet sinne aseisiin, ja me olimme niitä uusia miehiä. Me sitte siihen suon laitaan saakka tultiin autokuletuksella ja sitte lähetettiin marssimaan. Siinä oli semmonen tie, semmonen huonokuntonen tie sen suoalueen yli sinne kankaalle, missä oli nämä suomalaisten asemat. - - Oiskohan ny kilometri ollu sitä suoaluetta. Ku me pääsimmä sinne puolivälliin suurin piirtein sitä, nii alako hirviä tykistökeskitys siihen tielle. Ne oli tietenki venäläiset saaneet tiedon, että nyt tullee, siellä on liikettä siellä tiellä ja keskitti siihen tykistötulen. Suurin osa siitä Mustannuolen porukasta oli semmosia, joille se oli ensimmäinen sotakokemus. Niinku pakanat kahta puolen sitä tietä sinne suolle rämpivät. Mää ku sen verran olin saanu jo kokemusta talavisoan aikana, että minä näkkiin, että kaikista turvallisim on tässä tiellä olla, ku siihen ei sattunu yhtään ammusta. Ja tämä luutnantti Ojasti, hänhän ei kans juossu sinne suolle, vaan oli kait ollu jo muuallaki soassa ku näki, että tiellä on turvallisim olla. Se koitti huutaa sitä lähettiä. Siellä oli jaettu jo tietenki tehtävät, ja sillä oli joku, joka sille oli lähetiksi määrätty ja se koitti sitä huutaa. Seki oli siellä suolla jossaki. No se sitte kaahasi sinne mun tykö ja kysy, mikä mies se minä oon. Minä sanon, että tämmönen mies minä oon. Sano heti, että sinnoot mun taistelulähetti ja haaje se ja se mies. Mun piti sitä sen taistelulähettiä lähtä hakemaan ja samalla komentaa niitä miehiä, että tulla tielle, että täällä on kaikista turvallisim olla. Ja niihän mun piti lähtä rämpimään. Raskas reppu oli selässä. Mää jätin sen siihen tien laitaan ja lähin rämpiin sinne suolle ja ajamaan nii-

tä miehiä sinne tielle. Ja niihän me saatiin ne sitte paimennettua sinne tielle ja sekään keskitys ei ollu pitkäaikainen. Se loppu ja me siitä pääsimme rauhassa menemään sinne kankaalle. Ei siinä tullu tappioita. Se oli nii haja-ammuntaa, ettei ne saaneet. Ja hajallaan ne oli ne miehetki

Kun me pääsimme sinne tukikohtaan, mihin meidän piti mennä, niin sillä luutnantilla oli jo valamiit paperit siinä. Se löyty se lähettiki, ja ne oli sen lähetin hallussa ne miehen nimet, mihinkä poteroon mikkäki miehet tullee. Me sitte sen lutin kans haettiin niitä miehiä aina kassaan, ja ku saatiin lähiryhmien miehet kassaan, nii lähettiin. Luti lähti, sillä oli kartat, se lähti vetämään ja vietiin, ne jäi siihen poteroon ja ne siihen ja ne siihen. Taas tultiin hakemaan uus ryhmä, ja niin me saatiin vaihettua ne miehet siellä. Se meni sitte aivan tuonne iltaan se miesten vaihto, ja sitä mukaaan ne miehet, jotka vapautu niistä poteroista, ne meni sitä tietä, mitä me tultiin tänne takarintamalle.

No sitte oli tämä asia hoijossa ja mää sitte sille Ojastille sanon, että ku mulla jäi se reppu sinne tien reunaan sinne suolle, missä mun kaikki vehkeet on. Nyt ku tämä on asiat hoijettu, niin enkö mää saa lähtä sitä hakemaan. Sano, että joo, hae vaan reppus. Ku siellä oli kuivia vaatteita ja kaikkia. No minä lähin sitä hakemaan. Enhän minä päässy sinne repullekkaa asti, ku yhtäkkiä kuulu komento, että "Stoi ja ruki veer". No minähän tietenki pysähyin ja nostin käjet ylös. Siinä oli puolikymmentä venäläistä. Se oli joku partio, joka oli lähteny tarkastaan, että mikä se tykistökeskityksen tulos oli. Nehä otti minut. En mää ainakaa nähny tarpeelliseksi ruveta viittä miestä vastaan tappeleen, ku mää ymmärsin, että häviän varmasti, ja minä antaun siinä vangiksi. Niin ne veivät sieltä suon kautta. Siinä ei ollu yhtenäisiä linjoja, vaan ku se oli semmosta rimpisuota, niin ne oli ne venäläiset ja suomalaiset niillä kovilla kangasalueilla, mitä siinä suolla oli ja siellä oli laajat alueet suota, että siellä ei ollu kettään. Ei ollu suomalaisia eikä ollu venäläisiä ja sieltä kautta ne meni. Niillä oli ne polut tievossa, sieltä kautta ne veivät minutki. Siellä rintamaolloissa jo ku päästiin sitte sinne venäläisten puolen, niin siellä oli ensimmäinen kuulustelu. --Ja siinä minä sen yön ajan olin semmosessa maa-kuopassa, ja kaks kertaa mua kuulusteltiin. --Tietenki hyvin jyrkästi, mutta ei koskettu mitenkää, että ei ruumiillista väkivaltaa käytetty. Eikä ollu tietenkää aiheuttakkaa, ku en minäkää nii agressiivisesti tohtinu esiintyä. No sitte aamulla lähti porukka. Ne tulivat tänne Petroskoihin, ja minut tuotiin mukana sinne Petroskoihin vankilaan. Siellä taas kuulusteltiin usiampaan otteeseen. Ja suomalaiset rupes täältä Leipäsuon suunnalta lähestyyn Petroskoita nii, että kuulu se ampuminen jo. Nii sitte meijät siirrettiin Karhumäkkeen, ja siellä taas oltiin muutamia päiviä, oltiinko viikkoki, ku alako taas suomalaiset lähestyvä Karhumäkiä. Meijät lyötiin junaan ja sitte meitä vietiin. --- Meitä oli kaikkiaan kolome vaunulastia, semmosta härkävaunullista. Nii meitä saatto olla satakunta."

Uralin taakse

"- -Meijät vietiin sinne Karakanta-nimiseen kaupunkiin. Se on Uralin tuolla puolen, siellä todennäköisesti lähellä Kiinan rajaa. Meijät sinne vietiin ja tämä kesti kolome nelijä viikkoa tämä matka. Sillohan oli rautatiet Venäjälle tietenki hyvin rasitettuja niinku Suomessaki sotilaskuletuksilla ja kaikilla, ja tämmönen vankikuletuks, niin se kuletettiin aina sillon ku ei mittään muuta liikettä ollu. Ratapihalle aina työnnettiin sivuraiteille vaunut, ja ne saatto päiväkausia olla siellä. - -No vettä saatiin kyllä, oikiastaan riittävä määrä, mutta ruokaa ei. Leipäpalasen sai aina sillon ku sai, että ruuasta ei voi puhua palio. Mutta kuitenkin niin palio, että hengissä pysyttiin. Vettä annettiin kyllä joka kerta ku pysähty, niin siellä kuluki sotilas, jolla oli vesikannut. Me oltiin muun muassa Moskovassaki jonku aseman ratapihalla sivuraiteella, ku Moskovaa pommitettiin ja koko sitä ratapihkaa ja asemaa. Maa tärise ja meitä pelotti siellä vaunussa, ku ei mihinkää päässy. Siellä piti olla. Ja tietenki tämmöset rata-alueet ja varikkoalueet, nehä oli saksalaisillaki pommituksen kohteena, sehän on selevä asia. No kuitenkin selevittiin siitäki ehjin nahoin, ja niin me sitte saavuttiin tänne Karakantaan. Se on semmonen pieni asbestikaupunki, siellä louhitaan asbestia. Siellä me oltiin. Meitä oli suomalaisia siinä porukassa, missä minäki oli, niin meitä oli vissiin kuus, niistä oli kaksi oululaisiaki, toinen oli kirvesmies kans ja sitte toinen, olikohan se SOK:n varastomiehiä tai jotaki. Hän kuoli jo sitte siellä seuraavalla vankileirillä, mutta toinen oli kyllä Suomeen asti ja täälläki vielä hengissä.

Tässä on muuten semmonen traaginen tarina hänen jutun yhteyvesä, että hänet oltiin ilimotettu kuolleeksi ja haattiinki sankarina ja risti oli tuolla haualla. Vuosia oli mies kuollu jo, niin saksalaiset oli hyvin naisille miellyttäviä ja tämä vaimo oli hyvin sievä nainen. Sehän teki saksalaiselle lapsen sitte. Nyt kun mies pääsi siviiliin sieltä vastaanottoleiriltä Hangosta, missä me oltiin kun tultiin Suomeen, niin hänelle oli ilimotettu, että vaimo on tehenny saksalaiselle lapsen. Ku hän tuli tänne Ouluun, nii hän oli ensimmäisenä menny hautausmaalle ja ottanu sen ristiin kainaloonsa ja sen ristin kans menny kotia sitte. Ja tämä vaimo sai heti halavausta siinä, se oli niin. No ei siinä mitään, mies kasvatti, otti tuon pojan nimelleen ja kasvatti sen."

Elämää leirissä

"Niin me siellä asbestikaupungissa oltiin, ei kovin kauan. Osa suomalaisia, nehän pyrki siihen, että kovin suuria läjjiä ei piettä yhessä. Osa meitä suomalaisia siirrettiin tänne Kasaniin leirille numero sata, se oli Kasanin kaupungissa. Iso vankileiri, se oli kauhian suuri. Kuinkahan monta tuhatta ihmistä lie ollukkaa siellä. Ne oli rakennettuki ne parakit ihan niinku kaupungit. Siellä oli kavut ja katujen nimet ja kaikki sillä lailla ja talot numeroitu. - -Siellä oli vankilaisairaala, mutta se oli huonokuntonen. - - - Siellä oli palio saksalaisia ja unkarilaisia ja italialaisia, kaikilta rintamilta

tuotu. Siellä oli unkarilainen arkkitehti, joka oli suunnitellu sille leirille sairaalan, ja siellä oli saksalaisia insinöörejä, jotka konstruoivat sen. Sitä ruvettiin sitte rakentaan, ja suomalaiseksi sitte iliman muuta kun ne oli kirvesmiehiä kaikki. Koska kaikilla suomalaisilla pyssyy kirves ja puukko käjessä. Nyt oli tilanne se, että nauvoja ei ollu. Se sairaala tehtiin nii, että siinä ei ollu yhtään rautanaulaa. Ja mitään ei ollu muuta ku raakapuuta, tukkeja oli. Siellä oli kuhmolaisia, jotka oli siellä kotiseuvullaan oppineet tavan, miten hirrestä sahataan käsipelillä lautoja ja lankkuja. Siellä ei ollu tämmöstä sahhaakaa, mutta ku ne tiesivät, minkälainen se on, nii ne selevittivät, minkälainen se saha pittää olla. Niistä justeereista tehtiin semmosia sahoja. - - - No tämmöselä pelillä sahattiin näistä tukkeista lautoja ja lankkuja ja paruja ja kaikkia, mitä siinä sairaalassa tarvittiin, ja sillon ku ei normaali puuliitos passannu, sillon tehtiin puusta nauvoja ja puunaulolla naulattiin. Tämmönen sairaala me tehtiin. Vaan mää en muista sitäkään kuinka palio siihen tuli niitä sairassijojä. Ne sairassijat oli puuritsejä vaan. Siinä se aika siellä Kasanin leirillä sitte meniki.

Nii eihän ne vangeilla tietenkää hyvät olot oo, ei sitä voi sanua. Mutta se, että minä en nähäny koskaan, että ruumiillista väkivaltaa ois vankeja kohtaan tehty. Muun muassa siellä Kasanin leirillä, ku se oli niin lähellä Uralin vuoristoa. Siellä oli joku tykkitehas aika lähellä, ja siellä ammuttiin tietenki koeammuntaa näillä valamistuneilla tykeillä jatkuvalla syötöllä. Sieltä kuulu jatkuva tykin jyminä. Ja niillä oli nelijä saksalaista, jotka olettivat, että rintama on nuin lähellä. Ne yhtenä yönä olivat karanneet, ja nehän ku ne meni sitä tykin jyskettä kohti, niin nehän meni suoraan sujun suuhun. Nehän joutu heti kiinni ja ne tuotiin sitte sinne leirille, ja leirin komentaja sitte kuttu koko leirin väen koolle. Siellä oli semmonen urheilukentän tapanen. Siinä oli soittokunnan lava, ja sinne lavalle vietiin nämä saksalaiset vangit, jotka karkas. Sitte siellä oli näijen eri kansallisuuksien politrukit, jotka sitte suomensivat ja saksalaisille ja italialaisille ja unkarilaisille ja suomalaisille. Ja se leirin komentaja siinä ensimmäisenä sano, että kattokaa, että tässä näätte maailman tyhimmät miehet. Että ne luulivat, että tuo rintama on niin lähellä, mistä tuo tykin jyske kuuluu, niin karkasivat ja lähtivät sitä kohti. Eikä ne käsittäny, että ne on niin kaukana rintamista, että minkäänlaisista mahdollisuutta ei oo päästä Venäjän maan läpi karkuun omalle puolelle. Sitte se kaikella tavalla mollasi niitä. Sitte sano, että teijän propaganda on tietenki kertonu teille ja te ootatta nyt, että nämä viiään ammuttavaksi. Mutta ei näitä ammuta. Ne palaavat tänne teijän joukkoon ja ovat epäällisenä esimerkkinä koko täällä oloajan, että kuinka saksalainen sotilas voi olla tyhymä. Ja niin ne sitte päästettiin irti, ja ne oli sitte taas siellä muitten vankien joukossa. - täytyy sanoa, että leirinvartijoitten taholta suomalaiset olivat hyvin haluttuja ja ne ystävällisesti suhtautu, ku suomalaiset on kirvesmiehiä kaikki. Ne ossaa puukolla ja kirveel-

lä tehä kaikkia. Ja sitte meillähän oli siellä seppiä. Siellä oli monen ammatin miehiä ja ne sitte tekivät näille vartioille puukkoja.

Siellä muuten yks semmonen, minulle itelle niin hyvin järkyttävä tapaus oli. Siellähän oli elokuvateatteri siellä vankilan alueen sisällä. Minä sitte yhtenä iltana menin jotaki elokuvaa kattomaan ja ku minä tulin sieltä ulos oli pimiä ja sähkövalot vain palo. Mää en nähnykkää mittää. Mää olin täysin sokia, ja mää siellä harhailin ja hoopoilin ja sain viimein selevitettyä joillekki ihmisille sitte, niille vankeille, että missä parakissa minä asun. Ne veivät minut sitte sinne ommaan parakkiin, ja määhän olin se yön aivan sokiana ja hirviän hämmästynyt. - - - No se kait oli sillä tavalla, että se hämärti jo sillon, ku se alako aurinko laskea. Toennäköses-ti se elokuvan näkeminen oli vaikeaa, koska mää muistelen, että mää lähin vähän ennen poiski sieltä, kun minä en kunnolla nähäny. Seuraavana aamuna minä pääsin lääkärin vastaanotolle ja mää näjin jo sillon aamulla täysin ja selevitin, minkälainen tilanne. Sano, että joo kyllä se on aivan selevä, että johtuu vitamiinin ja rasvan puutteesta, ettei hän voi sille mittään, että ainua lääke olis saaha voita ja rasvaa ja vitamiineja. Minä sitte lopun siellä leirilläoloa olin sillä tavalla, että minä en yöllä nähny mitään. Semmonen pimiä-sokia sitä sanottiin.”

Kotiinlähtö lähestyy

”- - - No sitte sotakin alako Suomen osalta olla lopullaan, koska ne alako kokuaan suomalaisia tänne Leningradin lähelle sinne kokuamisleiriin. Ja todennäköses-ti se muona se sen verran parani, että se näkö rupes sitte siinä sen siirron aikana palaamaan, että minä jo rupesin näkemään niinkun muutki. - - - No minähän pääsin sitte semmoselle vakanssille kun tulukiksi. No me siellä kolomestaan venäläisiä lehtiä luettiin ja niistä koitettiin suomentaa uutisia ja kuunneltiin ratiota, venäjän kielistä, josta sitte yritettiin suomentaa uutisia. Ja näitä uutisia minä sitte suomalaisille parakissa kävin lukemassa ja selevittämässä. Sillon oli se vaihe menossa jo, että Karjalan kannakselle yötä päivää junat menivät täyessä lastissa ja palasivat tyhyjänä. Sinne materiaalia kerättiin, ja ne nämä venäläiset vartijat jo sanovatki, että kohta te pääsettä täältä pois, että me kohta valla-taan Suomi. - - - No omassa mielessään tietenki kovasti ootettiin sitä, että päästäisiin Suomeen. Ei ne tosissaan sitä sanonu, että me vallataan Suomi, mutta sitä sanovat, että sota varmasti aivan pian loppuu, että me keskitämme niin palio voimaa rajalle. - - - Mutta toiseltaan siellähän oli sitä venäläistä propagandaa. Nämä politrukit, nii nehän pitivät luentoja. Siellä oli suomalainenki politrukki, joka piti luentoja siitä. Ja he vakuuttivat aina, että ei Venäjä vallota Suomia, ei se tartte Suomia, se tarttee vain rauhallisen naapurin. Että me ei oikeen niinku oltukaa siinä luulossa, että se vallotettaan, vaan että se sota loppuu ja me pääsemme kotia.”

Kuva Kalevan arkisto.

Outoja kulkijoita: saksalaisten muulikaravaani Tuirassa.

Kotiin

No se oli heti rauhan teon jälkeensä ensimmäisessä vankien vaihossa, niin mää tuln tuonne, se oli se vastaanottoleiri tuolla Hangossa. Ja siellä meitä syötettiin ja juotettiin ja puhistettiin ja lääkärin tarkastuksia piettiin. Olin kaks- kolme viikkoa siellä leirillä ja sitte passitettiin kotia. - - - Tänne minä tuln, siitä asti oon ollukki.”

Viipurista Ouluun ja jatkosotaan

Reino Kohonen syntyi 8.7.1923 Viipurissa. Hänen sotilasuransa alkoi asepalveluksena Viipurin rykmentin soittokunnan soitto-oppilaana tammikuussa 1937. Kohosen tie johti Ouluun talvisodan jälkeen v. 1940. Jatkosodassa Kohonen palveli Jalkaväkirykmentti 53:n komentotoimistossa ja Sissipataljoona 3:ssa. Vuoden 1943 alussa hän siirtyi soittajakersantiksi Huoltopataljoona 5:een. Soittokunta asui tuolloin Oulun kasarmilla. Soittokunnan mukana Kohonen kävi mm. viihdytyskiertueilla sotatoimialueilla. Haastattelu on tehty 13.6.2000.

Kohosen tie johti Ouluun vuonna 1940:

”Sieltä siirryttiin sitten -40, itäradan kautta Ouluun. Kun tultiin Ouluun, me ei tiedetty ollenkaan, että täällä on sakenanneja. Kun me päästiin tuonne asemalle, niin sakenanneja oli asemalla ja aseman seudulla. Me oltiin vähän suu auki, että oho – täällähän on kansainvälinen meininki menossa. - - - Tosiaan sitä ei siellä etelässä julkisesti tiedetty. Kasarmille vaan jouduttiin sitten tuonne.”

Oulu viipurilaisen silmin:

”Kyllähän se vähän niinku kyläpahaseen ois tullu. Se asukaslukukin oli siinä 30 000 vai oliko se vähän allekin. Viipurissa se Torkkelinkatu oli se passeerauskatu. Se oli vaan siitä ihmeellinen, että siellä ei saanu kyllä kävellä solttupoika illalla. Upseerit sai, mutta solttupojat eivät saanu siellä puiston puolella kävellä. Ja täällähän oli pikkusen vähän samaa – tuo Kirkkokatu. Kyllähän sitä kun me tultiin, niin kylähän me sitä passeerattiin paljon ja istuttiin milloin missäkin ja tapasin tuon vaimonikin sillä lailla. Se oli semmonen trehvipaikka siihen aikaan. Kun tultiin silloin tänne Ouluun, ja meillä oli vielä ne rilluskat. Niitä ei ollu silloin siihen aikaan kun Valkosella kaartilla oli sinisellä pohjalla valkoset ja meillä oli sitten punasella pohjalla valkoset. Nehän ihmetteli nuo tytöt, että nyt tuli komioita poikia kaupunkiin. Komioitahan me oltiin silloin, nuoria ja villejä, niin tyttöjähän oli ihan mukavasti. - - -”

Rintamalle JR 53:n mukana

”Niinhän me siitä sitten lähettiin. Mentiin sen JR 53:n mukana Kananaisiin- - -”

Sota oli tällöin ehtinyt jo alkaa: ”Se oli muistaakseni Kii- masvaara se ensimmäinen kylä. Se oli siis vallattu jo kun me mentiin sinne. Siinä ei mitään varsinaista taistelua käyty. - - - Ja minulla oli semmonen pikkunen ryhmä, joka suoritti erilaisia tehtäviä. Sanottiin vaan, että porukka on siellä ja porukka tuolla, kun ei ollut puhelinyhteyttä ja radioyhteyttä ei silloin vissiin tunnettu. Se oli sellaista niin kun kuriiripostia.”

--- Se oli helppo muistaa, kun Sissi Pataljoona 3, 3. komppania, 3. joukkue, 3. ryhmän johtaja. Minä olin siellä ryhmänjohtaja, siellä jouvuttiin paljo sakua auttelemmaan partiomatkoilla ja semmosilla. Aina pelotti niitten kanssa lähtiä, kun ne kolisi ja kilisi niin hiton kovasti, naapurihan kuuli, missä pojat on menossa, niin sinnehän tuli heti rautaa. Mutta kun meikäläinen liikkuu siellä metsässä, niin siellä ei risu saa rasahtaa jalkojen alla, ettei vaan kukaan kuule meitä. Se on sissin hommaa. Mutta nämä oli päinvastoin.”

”Ich weiss nicht”

”Minä muistan kun minä tapasin silloin yhen, kun me oltiin tuolla Kananaissa. Se ei ollu saksalainen, se oli itävaltalainen. Me jotenkin tutustuttiin sen kanssa. Se opiskeli suomea, kun me tavattiin ja minä saksaa. Ich weiss nicht – muistaa vieläkin – ja niin pois päin. Se oppi hirveän hyvästi muuten suomea. Ja kyllä minä opin välttävästi tuota saksakin sitten siinä pikakurssilla, kun siellä jossain istuttiin. Niin se kävi joskus sitten jälkeinpäin – minä olin lomalla täällä Oulussa ja vaimo oli täällä, kun me menttiin -42 avioon. --- Me asuttiin tuolla taikka vaimo asu tuolla Nummikavulla, niin se sakemanni kävi täällä. Se kerto sitten, että hänen velipoikansa on kaatunut. Heitä oli kaks veljestä. Ne otti sitten linjasta pois sen viimeisen arjalaisen ja se sillä lailla pääsi Saksaan sitten, että pois tuolta. Sen jälkeen sitten en oo hänestä kuullutkaan yhtikäs mittään. Oon joskus kattonu niitä ei toivottujen -listaa, kun minä olin sitten rikoskuriirissa, palvelin sotien jälkeen, muttei sielläkään näkyny. Se meni sen siliän tien. Se ei kyllä itekään tykänny oikeen saksalaisista ymmärrettävistä syistä, kun ajattelee, se oli itävaltalaisyyntyneen.

Kyllä minä toimeen tulin sillä lailla ja kyllä ne tuli kaikki. Ja sittenhän oli se viinan hankkiminen kaikilla – ja tupakan, Junon. Se oli sitä normaalia elämää. Ja sakuahan yritettiin tietysti panna aina silmään. Kyllähän me paljon sitten vaihettiin näitä suomalaisia kampeita, kun silloin vielä alkuvaiheessa niillä ei ollu kuin se suikka talvellakaan. Kelpas sitten nämä suomalaiset mitä oli. Siinä meni kyllä valtion omaisuuttakin aina pullon hinnasta.”

”Ei sille mahtanu mitään”

”Kyllä minä muistan, kun tuolla Vienan korvessakin istuttiin ja oltiin ja maattiin poterossa. Kun kattelin niitä puita ja tuli mieleen, että kenenhän nämä petäjät tässä mahtaa loppujen lopuksi olla. Kyllä ne tuommoset käy mielessä. Ihmisellä on kuitenkin tuo itsesuojeluvaisto tuommonen. Sodassa ja rakkaudessahan on kaikki mahollista, niin kuin se sitten olikin. Kyllä minä olin silloin sitä mieltä, että kyllä se tuo Kannas pitää. --- Ei tullu ajateltua, että niitä oli niin helvetin paljon noita (venäläisiä). Kun se ei ollu enää mitään sissitappelua. Kun se tuli voimalla ja painolla, ei sille mahtanu mitään – ei sille ois kukkaan muukaan mahtanu.”

”Sitä ei tullu kirkkoon mentyä”

”Minä oon ohiammuttu. Sitä monta kertaa vähän niinku toivokin, että saattashan tuo vaikka sen verran, että pääsis täältä pois. Silloin kun tuli tilanne, niin kyllähän sitä vaan oli niin litteenä, ettei vaan satu. Tästä raukkueudesta voin kertoa itestäni esimerkin. Olin silloin siellä sissipataljoonassa. Oli jotenkin semmonen hiljanen hetki siellä ja siinä sitten kerkes ajatella muutakin. Minä aattelin, että ois se kyllä kiiva, kun pääsis tuonne Ouluun ja kuulis kirkon urkujen soittoa ja muuta tuommosta haaveilua. Sitten parin kolmen päivän päästä tultiin sanomaan, että pääset lomalle. Niinhän minä pääsin lomalle ja se oli kuorma-autokyyti – lavallahan sitä tultiin Ouluun. Tuossa Suomen Pankin kohalla siinä kirkon luona jäin autosta pois ja kattoin, että tuossahan se kirkko nyt ois. Minä menin – siinä oli Kauppahotelli aikanaan ja siinä oli semmonen pyörivä ovi. Niin minä menin sinne. Sitä ei tullu kirkkoon mentyä. Minä vaan tämän aattelin, että kyllä se ihminen on sitten raukka – tässä tapauksessa minä. Silloin kun on hätä suurin, niin sitä tosiaan vaikka mitä pyytelee ja anelee ja lupaa, mutta noin se sitten jääpi.”

”Viimesenähän sieltä lähetettiin”

Kohonen oli sissipataljoonassa puolitoista vuotta. Vuoden 1943 alusta hän siirtyi takaisin Huoltopataljoona 5:een. Soittokunta piti majaa Oulussa kasarmilla:

”Sehän oli tässä ja meitähän sitten komennettiin tuonne niin sanotulle sotatoimialueelle – Kiestinkiin, Uhtualle ja milloin mihinkin. Viihdytystilaisuuksia. Meistä tuli hupimiehiä taas. Sittehän me siirryttiin Viipuriin taas. Se oli vinha sattuma – me oltiin vihoviimesiä kun lähetettiin Viipurista talvisodan jälkeen ja nyt taas vähän ennen siirryttiin sinne Viipuriin ja viimesenähän sieltä lähetettiin. ---

Siinä oli vastapäätä joku polliisi rakentanu kans talon ja sillä oli se kivijalka. Tuli yöllä hälytys ja mie olin kotona silloin. Äiti sano, että otetaan pommisuojuksi tuo naapurin kivijalka. Ne lähti sitten sinne. Se rupes kehittymään se tilanne sitten aika kovasti. Siellähän ne oli. Mie muistan, kun mie aina kurkistelin ja kattelin, kun pommi tuli siihen lähelle. Ihan senki talon siihen lähelle tuli, ilmavirta pyyhkäisi sen meijän rakenteilla olevan talon savupiipun pois. Sitten se kuitenkin aamuyöstä loppu se pommitus. Sieltähän tuli sitten siviileillä kova kiire pois sieltä Viipurista. Minä vein sitten asemalle ja isä jäi kuitenkin sinne. Minä sanon, että älä lähe liikkumaan mihinkään täältä, että minä tuun hakemaan sinut. Minä sitten äitin vein sinne asemalle, siellä oli ihmisiä. ---

Sitten jysäys kuulu sieltä, kun tipahti pommi siihen rata-pihalla olevaan ammusvaunuun. Siinä muuten yks kapteeni teki semmosen urotyön, että se sai irrotettua sen onneksi. Sitten tullee se: ’Juna lähtee. Kaikki vaunuihin. Että tämä on viimeinen juna kun lähtee nyt täältä sinne ja sinne.’ Sitten tuli hävittäjä – se selvisi sitten, että se lähti saattamaan sitä juna, että se pääsee sinne Simolaan asti. Se sitten läh-

Kuva Erkki Järvelän kokoelmat.

"Suomessa leipä vain loppuu, mutta sodan loppua ei näy". Puna-armeijan propagandaa etulinjassa.

Kuva Niilo Koskelan kokoelmat.

Taistelun jälkiä Uhtualla v. 1941. Miehet tutkimassa sotasaaliiksi saatua panssariautoa.

ti pois siitä ja mie muistin, että se isäkkohan se on vielä siellä. Minä jostain sain tai sieppasin polkupyörän ja ajon sinne laitakaupungille ja isä oli siellä tosiaan. Minä sitten, että nyt isä tuu äkkiä tarakalle, nyt lähetään. Minä koitin sitten pysäyttää autoja, kun niitä meni ja lappas Suomeen päin. Ei ykskään auto pysäyttäny, kun minä yritin, että saisi tuon ukon pois täältä kaupungista ennen kun tässä käy pahemmin. Ei kukkaan ja minä sitten sanon isälle, että istuppa tuohon tarakalle. Minä sitten polin polkupyörällä Tienhaaraan, se on siitä niinku länteen päin. Sieltä lähti junia. Minä sitten sille asemapäällikölle sanon, että minun pitäis mennä takas Viipuriin, että olisitko ystävällinen ja panisit tämän seuraavaan junnaan, että se pääsee täältä pois. Sehän oli pannu sitten. Minä takas Viipuriin sitten. Tuli vaan mieleen, että kun kaikilla oli niin kova hätä – kyllähän ne tietenki näki että ukko oli, mutta ei kukkaan ottanu kyytiin. Sitte ne oli hukassa ne vanhemmat, en minä tienny missä ne oli. Sitte ne löyty Tampereelta. Ne oli siellä hyvässä tallessa.”

Sotilaspoikana jatkosodan Oulussa – Eero Kokko muistelee:

Sotilaspojat suurpommituksessa

”Meillehän se merkitsi käytännössä lähinnä tietojen kulkua, ku puhelinyhteydet oli mitä oli, se oli aluekeskus mikä oli yks paikka, minne piti kipittää. Sinne oli lyhyt matka Helsingin pankin talosta. Sitten rautatieasemalla oli toinen kohde, jossa piti olla. Palokunta oli siinä lähellä vielä siihen aikaan. Kun näitä viestejä vietiin myöskin niihin ilmavalvontapisteisiin, joita oli mm. Valkealinnan katolla, silloin ryminä aikana Laanaojan pohjaa kipitettiin niin pitkälti kun päästiin. Se oli semmonen turvallinen osa reittiä.

Mutta sehän oli aika huima sitten se tilanne, kun tänne tuli palokuntiakin Kokkolaa ja Haaparantaa myöten. Ja mulla oli sitten semmonen tehtävä mennä vastaan tuonne Raattiin Haaparannan palokuntaa ja suurin piirtein tiedettiin, että millon sen pitäis olla tulossa. Ja ehkä tunnin verran siinä odottelin, sitte porukka tuli. Ensimmäisten joukossa oli kaks mulle aivan jääpalloasioista tuttua kaveria. Eikä yhtään, joka ois suomea osannu. Kokkolan palokunnan mukana tuli porukkaa, joka ei osannu suomen sanaa. Koitin sitte tuolle Kentälle, joka oli haaparantalainen, että jos koittasitte pitää yhtetyttä noitten kans. Seuraavan kerran ku tavattiin, se sano, etten mä ymmärrä mitään, mitä ne puhuvat. - - -No ne oli sitten sitä mitä ne oli. Siinä oli tietysti melkosia vaikeuksia palokunnan johdollekin sitte keskittää ja koordinoija näitä. Tämmöstä paperin kuletusta ja tiedon kuletusta se oli sitten ne kiivaimmat hetket siinä. Mulla oma kotini säily siitä kyllä. Mutta vastapäätä palo ne puutalot, joitten kohalla on nyt tämä keskustan Sokos. Meillä oli vuokralainen kotona, joka oli sen verran fiksu, että se repi kaikki verhot alas ja kasteli seinä siinä, että siitä selvittiin. - - -

Kaupunkihan oli pimennetty, kaikki kaupungit, ja tuolla

kaupungin kaduilla liikkuminen ei nyt niin kauheen miellyttävää ollut. Sen lisäksi nuorisolla oli ulkonaliikkumiskielto, oliko se yheksän vai kymmenen järellä. Ja sehän myöskin taas hirviästi nosti tätä statusta, koska lähettipojilla oli oikeus liikkua. Sitä liikuttiin oikeestaan senki takia välillä, että sitä tulis joku kysymään, että saisi näyttää luppaa.”

”Yhtenä könttinä” suojeluskuntaan

”- - - Isä oli kansanedustaja, vielä kokoomuksen kansanedustaja. - - - Kyllä kotonaki oli lajiteltu ihmiset jossain määrin myöskin poikkisiin ryhmiin. Ne Koskelan kylän pojat, ne oli oikeestaan sellasia, että ne ei voi suojeluskuntaan kuulua. Se oli semmonen ryhmä, joka kuulu niinku toiseen leiriin. Kun ne sitten liittyivät, semmosena yhtenä könttinä ja myöski yhtenä osastona sieltä, niin se oli aika iso yllätys siinä mielessä, että meillä oli semmonen kuva, ettei niistä miinkää oo. Ja ne oli urheilussa selvästi meitä muita parempia. Urheilu oli semmonen asia, jolla melko pitkälti mitattiin siihen aikaan sitä mieskuntoa.

Ehkä kaikkein poikkeuksellisin ote tähän Oulun kaupungin elämään jatkosodassa johtu siitä, että isä oli paitsi kansanedustaja, hän oli myös Saksan konsuli. Ja varsin pian sen jälkeen kun sota alko ja saksalaiset Ouluun asettu, niin meille tuli sitten asukkaaksi luutnantti, joka oli saksalaisen sotapoliisin päällikkö. Oulun osaston päällikkö ja erittäin miellyttävä iäkkäämpi herra. Mutta se merkitsi sitä, että meillä oli sitä juoksua monen näköstä. Konsulin asioitahan ne eivät varsinaisesti ollu tommost sotilasrikkomukset ja muut, mutta koitettiin niinku vähän hienovaraisesti sitäki kautta kulukee. Kun oli saksalainen sotilas jotaki loukannu tai muuten tehny, siitä hyvin äkkiä tuotiin konsulille sana, että voisko sitä jotain tehdä. Minulle jäi itelleni kuva siitä, että Oulussa ei kovinkaan paljo varsinaista semmosta rötöstelyä ollu, että semmosta vallottaja-miehittäjämentali-teettiä ei ainakaan meidän horisontista näkyne, mutta olihan ikäviäki tapauksia. - - -”

”Oli se niin pitkäaikainen savotta” – Niilo Koskela kertoo jatkosodastaan:

”Juhannuksen jälkeeseen Taivalkoskelle”

”Sitten kun aloksaika meni ohi, sota tuli juhannuksen jälkeeseen. Ja meijähän hajotettiin sitten koko alokaskomppania ympäri ämpäri. Niin meidän alokaskomppania siirrettiin silloin juhannuksen jälkeeseen Taivalkoskelle. Taivalkosken kunnalliskodin elosuojaan. Siellä me oltiin kortteeria harvasa lautasuojasa. - - - Kesäaikanaahan se meni meleko lailla, paitsi nuin kun sattu sajepäiviä, että kastu vaatteet, niin sillohan se tahto yöaikana vähä kylmäksi mennä. Etä siellä mantteli oli hyvin tähdellinen peitto. Eikä siellä patjapusseja eikä mittään ollu. Sitä haettiin oksia mettästä alle. Reppu päin alle ja mantteli sitten peitoksi. Siinä se oli.

Tottapa sitä semmoseksi täydennysporukaksi siirrettiin

Kuva Ilma Taivissaran kokoelmat.

Muonatorpedoita käytettiin vaikeasti huollettavien joukkojen, kuten kaukopartio-osastojen ja saarroksiin joutuneiden huoltamiseen.

Kuva Ilma Taivissaran kokoelmat.

Rajanylitys Petsamossa. Osasto Pennasen miehiä etenemässä Luttojoelle.

Kuva Ilma Taivissaran kokoelmat.

Töpinän miehiä soppatykillä.

sinne (Taivalkoskelle). Eihän meillä ollut tietoa mistään. Ei ne ilimottanu. Ei ollu radioita, ei mittään. Mutta kyllä kai me sitten jossakin vaiheessa jonkin verran saatiin vihiä, että sota on alakanu taas. Mutta ei sitä – en minä muista, että ois sotilasjohto ilimassu meille alokkaille, että sitä taas on ruvettu sotimaan. - - -

Se komppania oli kasassa vielä tuolla Taivalkoskella. Ja siellä oli vartiohommaa ja kyllähän siellä jotakin muka harjoteltiin. Kyllähän se tahto ruveta jo tympäseen se homma. Se ruoka oli huonoa.”

”Semmonen möyke oli”

”Sitten yhtenä päivänä kyseltiin, että onko vapaaehtosia ha-lukkaita lähtemään. Ja minä olin sitte yksi lähtijöistä. Meitä oli seittemän tai kaheksan, se oli rintamalle lähtö. Meijät autolla vietiin Raatteen kautta, se oli silloin jo sota tuolla jossakin menossa. Itä-Karjalan kylien läpi ajettiin ja Kuittijärven länsipuolta, mikä Ajoanlahti vai mikähän se oli, josa oli tämä viestipataljoona majotettuna, se esikunta. Niin siihen me tultiin. Meijät oli määrätty viestipataljoonaan autonkuskiksi. Meitä oli seittemän-kaheksan miestä. Siinä me ilmottauduttiin ja liiutettiin pataljoonaan. Ja siellä puhuttiin, että on tulossa uudet International-kuorma-autot ajettavaksi. Sehän vähän innosti nuoria miehiä. Perhana, ei niitä tullu koskaan semmosia autoja, liekkiö tullu mihinkään. - - - No siitähän sitä sitte lähetettiin, se oli seuraava paikka, Hevoslammille. Se oli Kuittijärven pohjospuolella jo se Hevoslampi.

Sinne oli meijän porukkaa, sitte sen pataljoonan miehiä jo menny aikasemmin. Niillä oli telta siellä. Minäki menin sitte siihen teltaan nukkumaan, se oli iltayötä. Ja heräsin sitte, kun se telta riekotti sen renkin laijasta toiseen, kiikku siinä. Minä aattelin että no saapa nähä, mikä tästä kehitetty, kun semmonen möyke oli. Tykit ampu, omat tykit tästä vähän etempää. Se suulieska ja se ammus aina löi ruttuun sen teltan. - - - Eihän ne nukkunu kukkaan vaan makasivat. Niin minäki aattelin, että no ei täsä mittään hättää oo. Semmonen oli ensimmäinen yö. Pistojoella, siellä oli linjat. Ja sitä ne pehemitti. Siinä joku viikko oltiin Hevoslammilla.

Siinä oli muuten saksalaisia panssarimiehiä kanssa. Ne kävi aina siellä linjassa sitten ja illalla ne tuli sieltä, pesivät ja parrat raakattiin ja parfyymiä leukaan ja sillä lailla. Se oli semmosta, hantuuki oli olalla ja siihen sitä pyyhittiin naamat. Se oli meikäläisistä vähän ouvonnäköstä hommaa. Ei siellä meikäläiset sillä lailla eläneet. Tietenkin ne parranjoskus ajo ehkä. Että se oli heikäläisten hommaa se. Täällä kävivät aina täydentämässä, ammuksia ottivat ja sillä tavalla.”

Lähetinä esikuntakomppaniassa

”Minut määrättiin sen pataljoonan esikuntakomppaniaan. Minä nyt olin siinä aluksi, kun oli näitä siirtoja, niin niissä sitten mukana. Lyötiin sitä tavaraa auton lavalle ja auton lavalta alas ja teltoja pistettiin ja muuta. Sitten kun tänne Vaa-

ralankankaalle, Tetrivaaralle päästiin, niin siellä sitten minusta tehtiin lähetti. Siellä oli Oulusta yksi nuori poika, koulupoika, Liimatainenkohan se oli. Niin se lähti kouluun silloin syksyllä. Ja se oli lähettinä, niin ne sen tilalle sitten panivat minut lähetiksi. Ja siinä minä sitte olin meleko kauan. Sitte talavella – postilähetinä oli yks Sven Viikholmi, oululainen hammasteknikko, niin se sai siirron johonkin, minusta tehtiin sitten, kun se oli postilähetti, niin myöskin postilähetti. Että minä pataljoonan postit vein kenttäpostiin ja hajin kenttäpostista pataljoonalle tulevan postin ja sitten näitä kirjeitä jonkin verran jaoin myös sinne ympäristöön, eri yksiköihin. Se oli postikirja, semmonen vahakantinen kirja, johon piti ottaa aina kuittaus sitten, kuka sen otti vastaan. - - -”

Alikessuksi 30 vuodessa

”Hammari oli meillä komppanianpäällikkönä, tämä Sähkö-Hammari. Se oli sitte, oliko -43, kun minä vähä suivausin siihen lähetinhommaan ja komppanianpäällikölle sanoin, että minä haluaisin vähä muita hommia. Niinhän ne minut pani automieheksi ja yhen kerranko minä Hyrynsalmella kävin niinku vänkäriä. En ollu kuskina vaan apumies. Sieltä tulin, niin minut määrättiin aliupseerikouluun. Minä taas menin Hammarin puhheille, että eiköhän sitä minun nimi oteta pois sieltä, että en minä halua sinne lähteä. Eihän se oo minun halusta kysymys, että se on käsky ja määräys, että se on mentävä. Niinhän sitä piti sitten olla aliupseerikoulussa, eihän siinä auttanu mikkään. Minä en tykänny siitä hommasta. Minä en tienny mittään, ne kun kyseli aina. Yhenkin kerran yksi tyrnäväläinen vänrikki Keränen kysy jotaki, vaikka minä en viitannukkaan. Minä sanon, että en minä tiijä herra vänrikki. Keränen sano, että minäpä tiijän, että Koskela tietää. Mikä siinä on, että sitä ei kakisteta ulos? Minä sanon, että en tiijä herra vänrikki. Vaan ei, se piti käyvä loppuun. Sitten koulunjohtajana oli helsinkiläinen Praksi, se oli noita lakimiehiä, kapteenikohan se oli vai mikä. Niin se sitten piti puhuttelun, että kaikki käypi tämän koulun läpi, että kukkaan ei pääse noin vaan lähteen. Ei siinä auttanu mikkään. Kannaksella ollessa ne anto minulle sitten korpin natsan ja sitte 30 vuojen päästä tuli sotilaspöytäkirja, että on ylennetty alikessuksi. 30 vuotta se kesti.”

”No mistäs tuut?”

”Sitä (aliupseerikoulua) pijettiin siinä pataljoonan alueella. Mutta minähän – kun minä olin siellä töpinäsä, niin minä kulin siellä yötä - - - ja minä aattelin, että se ei oo ihan oikeen, vaan minä vaan kulin, kun siellä oli tuttua porukkaa, siellä oli mukavampi illat olla. Minä yhtenä aamuna menin taas sinne koululle, niin jopahan oli joku vänrikki vastasa. - - -Minä en tiijä, että oliko se saanu vihiä, että se yksi kulu-kee. Se sano, ”no mistäs tuut”. Minä sanon, että ”no tuollahan minä töpinäsä, että olin yötä siellä”. No se, että ”eikö se oppilas tiijä, että sitä koulussa ollaan yötä päivää”. Minä

Kuva Niilo Koskelan kokoelmista

Hirvijahdin tulosta ihastellaan Uhtualla.

Kuva Niilo Koskelan kokoelmista

Harras joulutunnelma korsussa Viestipataljoona 31:n miesten keskuudessa. Niilo Koskela pöydän päässä toinen oikealta.

että ”no enhän minä tienny, että yötki pittää olla”. No niinhän sitä piti siirtyä sitten sinne. Se loppu sitte se koulu ja sitte tuli mukava komennus. Komennettiin Hyrynsalmelle puhelinmekaanikkokurssille. Se tuntu hyvältä, kerta kaikkiaan, se passasi oikeen mukavasti. Minä pääsin Suomeen Hyrynsalmelle.

Hyrynkankaalla, se oli semmonen sotilasalue, siellä sitä pijettiin. Meillä ei ollu mittään semmosia palaveluksia muita, ei vartiointia, ei mittään. Se oli siinä suhteessa oikeen mukava. Siellä oli sitten tätä teoriaa ja käytännön harjoittelua. Meillä oli radio- ja puhelinpuoli siellä. Radiopuolella oli kaheksan miestä ja kaheksan miestä oli myös puhelinpuolella. Meillä oli opettajina näitä sotilasmestareita ja niitä sotilasvirkailijoita, joita sanottiin koiraslotiksi. - - - Se oli hyvin mielenkiintoista sitte ja kun se oli tämmöstä, niin sitä jokkainen otti sen hyvin vakavasti, sitä haluttiin oppia.

Radiohuollot ja kesukset ja semmoset. Kun meni rikki puhelimia, saatto joku täysosuma tulla johonki, niin otettiin ne osat sieltä, mitä oli ehyttä ja kasattiin niistä uusi puhelin. Se oli syksyyn asti sitä sitten siellä. Sittehan se loppu aikanaan ja me kahen viikon loma saatiin vielä kaiken päälle. Lomalta tultiin vielä Hyrynkankaalle ja sieltä sitten saatiin jokkainen yksikkönsä passituksen. Minäki viestipataljoona 31:een.”

Takaisin Uhtualle

”Takaisin Uhtualle. Ja nyt en jäänytkään Vaaralaan tai Tetriveraaralle, sitä lyhennettynä sanottiin Vaaralaksi, vaan Myrskyn jouvun sinne vasemmalle. Siellä oli VTP, oliko se niinku toinen osa, oliko se pantu niinku kahtia, miten se lie ollu. - - - Sinne me menttiin uuvet miehet kaikki mitä tuli sieltä kurseilta ja siellä me sitten teltasa asuttiin. Ne paremmat miehet asu hirsimökissä ja siinä oli se verstaski siinä hirsirakennuksessa. Ja meijät uuvet pöljät pantiin sitte teltaan. Ja kangasteltasa asuttiin jouluun asti. Se oli semmosta vähä ikävää hommaa. Se oli se teltan kattoki niin reikänen, että sieltä tähet näky. - - - Vuoleskeltiin siellä sillon ku tarkeni aina kaikenlaista vähä, ja aina usia hakoja hajettiin alle. Oli aika paksusti sitä alustaakin siinä. Meillä oli ensin kipinävartio vaan se jäi seki vähitellen, että se pani sitten puita kaminaan, joka heräsi ja jota paleli. Niin sitä sitten aina aamuyöstäki sinniteltiin hirviän pitkään. Sitten kun ne kaminan torvet oli semmosia litteitä ja oli makaava kamina, se tahto täytyä noesta. Nakattiin aina joku kiväärinpatruuna sinne kaminaan, niin sillon se kyllä puhistu torvikin. Sieltä kyllä lähti karstat pois.

Joku kirvesporukka teki meille semmosen pahaviteltan. Sehän oli meleko paksua semmosta ensopahavia vai mitä se nyt oli nimeltään. Ja siinä oli ovi oikeen saranoilla ja siellä oli meillä kaksinkertaset petit ja lautalattia maan päällä. Ja siellä sopi seisollaan olemaan. Sehän oli hirviän loistohomma sen teltan jälkehen. Ja olihan meillä radioki siellä siten.”

”Eihän sitä aina oltu päissään”

”Tehtiin niitä pahkakuppeja ja sentapasia asioita. Jotaki vuoleskeltiin ja niitä hiottiin ja hangattiin ja lakattiin. Ja sitte kortinpelluuta oli, jotku pelas rahan eestä, minä en kyllä pelannu rahan eestä. Ei tietenkään esikunnassa. Meillä oli tämmösiä seurapelejä, mitähän viissattaa ja semmosta, jota pelattiin paljo. Ja joskushan sitä viinan kans meni joku ilt ja olihan meillä jakoviinat ja saihan sitä ostaakki viinaa. Aina tuo muonitusaliupseeri keräsi miesten nimet, jotka halusi ja mitä viinaa halusi. Se pani ylös ja se maksettiin siinä samassa heti se pullo. Sitte se aikanaan tuli se laatikko ja sieltä sai sitten sen pullonsa. Kyllä minäki aina otin pullon. Ja sitten jakoviinajokihan jaettiin. Että näitten kanshan sitä jonkin verran meni sitten sitä aikaa tietenkin, mutta eihän sitä nyt aina oltu päissään, ei tietenkään.

Siinä lähistöllä oli kanttiini, jossa sitten oli kait elokuvia joskus ja sitten oli näitä viihdytyskiertueita. - - - Kyllä minä aina joskus kävin. Yksi muistuu mieleen, kun esiinty tämä Kastehelmi Karjalainen. Ja se lausu semmosta runoa ku että jos mie sun mokoman saisin. Kun minä menin sinne, niin se oli niin tupaten täynnä, etupenkisä sitte oli joku paikka, niin minä menin siihen istuun. Ja perhana, kun minä jouvun mokomaksi sille. Kun se aina tuli siihen mun etteen, että jos mie sun mokoman saisin. Ja ukot räjähti aina nauramaan ja mulla oli vähän vaikia olla siinä. Enhän minä – mi hinkäpä siitä.”

Tapsin tahdissa

”Pataljoonassa oli muuten orkesteri ja sen nimi oli Tapsi-orkesteri. Tämä Tapsi tuli siitä puhelintapsista. Meillä oli Tapsi-niminen koirakin, semmonen maskotti. Niin tämä meijän orkesteri, sitä johti pataljoonankomentaja Vornanen, se oli kapellimestarina. Sitten siinä oli oululainen Pekka Halonen taikka Huugo Halonen, vaan sitä Pekaksi sanottiin. Se oli Oras-kuoron miehiä Oulusta ja musiikkimies. Huilua se vissiin soitti. Sitte oli Helsingistä Antikainen, joka soitti klarinettia. Sitten oli Oiva Räisänen, Oulusta se oli sekin, niin se soitti hanuria. Ja Kemistä oli toinen hanuristi Karjalainen - - -. Siinä se kuitenkin pääosilta oli se meijän orkesteri. Se aina esiinty joskus siellä kanttiinissa. - - - Mulla on vähän merkintöjä yhdessä kalenterissa. Sen perusteella minä oon paljo lukenu kirjoja siellä, niillä oli siellä pataljoonan puitteissa kirjasto.

Minä olin lomalle tulossa sillon, kun Oulua oikeen kovasti pommitettiin. Ne sitä lomakolonnaaki lentokonneet häiritti, jossa tultiin Hyrynsalmelle, vaan ei ne saanu mittään aikaan, - - - Sehän (Oulu) oli ikävännäkönen, kun asemalta tulin junasta. Se oli ihan aavaa, siellä vaan savukiekuroita nousi ja piippuja. Tuomiokirkko näky taustalla, se oli ehyt. Pitkin ja poikin katuja oli kaikenlaista yksityisten kotien tavaraa. Ja letkuja oli, oli jäätä, sammutusvesi oli sinne jääteny. Oli aivan kurjannäköstä. Siinä sitä ajatteli, että onko mi ten siellä Heinäpäässä. - - - Ei ollu kottiin tullu muuta kun

palopommi seinän viereen, vaan ne oli saanu sen sammumaan.”

Lomat lopetettiin –Kuuterselkään

”Minä olin lomalla silloin täällä Oulussa ja 9. päivä alako tuo suurhyökkäys. Olikohan se 10. päivä, kun sitten täällä lomat lopetettiin ja käskettiin palata yksikköön. Minäki sitte lähin ja menin Viipuriin ja Viipurissa ne sitte opasti tuonne Tervaniemen kasarmille. Sillohan oli se ryttäkki jo alakanu ja siellä oli niin paljo ukkoja ja minä aattelin, että ei varmaan kukkaan tiijä mittään, missä minä oon. Niin eikö mittään, kun ruvettiin huuteleen kolmannen divisioonan miehiä ja niin munki nimi huuvettiin ja kasattiin sinne johonki sivvuun. Ja me lähettiin asemalle ja härkävaunuun ja lähettiin sitte tulemaan ittää kohti. - - -Josaki pysähty se juna mettään ja sieltä meitä sitten opastettiin, kun ne ei ollu välttämättä yksiköt ennää siellä missä ne oli ollu silloin kun loma oli alkanu. - - -Ei ollu muita kuin minä yksin yhen kuorma-auton lavalla. Ja sitte joku kersantti siellä kopissa istu, kun meitä vietiin. - - -Täällä Kivennavan puolella oli sähkötolpat nurin ja narin ja talot rikki ja mustalla muralla joka paikka. Vaan silloin oli aivan hiljasta silloin aamuyöstä. Ei hiiren hiiskausta. Minäki sitte tänne yksikköön löysin ja ne teltassa siellä asuvat. Menin telttaan, se oli kait viijen maisa, kun minä menin sinne telttaan.

Kuuvelta se alko sitten se ryttäkki. Silloin ei ennää nukuttanu tai ei pystynykkään nukkumaan. Oli aivan hirviää rytinä. - - - Sitähän kohta jouvuttiin sitten lähteen. Vaan meilähän vielä silloin oli Kuuterselkä tuossa, niin meijän pataljoona pantiin rivviin ja sieltä ruvettiin huutaan nimiä. Ja minä panin merkille, että nuoria miehiä sieltä kerättiin pois. Ja sitten tuli kuorma-autoja ja nousiin auton lavalle ja minä kans jouvun sinne. Ja lähettiin menemään ja ne ajo niin pirun lujjaaki ne autot ja kun oli vähän vaan sitä tien reunaan, niin siinä tahto kuule säätet katketa, se heilutti niin. - - -Siellä oli sitten nuo panssarit täällä tien varresa. Kahta puolta tietä oli siellä mettän puolella ja sitten me siitä ajettiin läpi ja sitten ne pysäytti ja meijät komennettiin alas. Se oli Kuuterselän lähistöllä joku joenlatva tai puro, sinne puronvarteen mentiin, vissiin tänne meren puolelle. Minäki jouvun viimeiseksi mieheksi sitte sinne oikialle. Meitä oli sitte joku, mitähän lie parikytä metriä aina ollu väliä, kun tuli uutta. Minäki siellä yhdessä pellon ojan päässä pajupehkosu makasin. Siinä sitten se puro kulki siinä. Siinä sitä sitte oltiin. Siihen harvasteensa tuli sitten kranuja. Me tultiin tänne niinkun varmistaan niitten (Laguksen) panssareitten sivustaa, kun ne teki vastaiskun.”

”Ne on lähteny”

”Sehän meni mönkään se vastaisku ja poishan sieltä jouvuttiin mekin. Ja mun kohalla vielä sattu sillä tavalla, kun minä olin viimeinen, kun ne oli käskeny peräännyyn pois sieltä, niin mulle ei tullukkaan sanna. Ja minä sitte rupesin

Kuva Niilo Koskelan kokoelmat.

Pudotus! Pussitappeluottelu Viestipataljoona 31:n kesäjuhllilla Uhtualla.

ihimettelleen sitä kaveria, että kun ei mittään kuulunu. Minä sille jotaki porisin - - -. Minä sieltä konttasin sinne, ei siellä eikä seuraavassa poterossakaan ollu kettään. Minä sitte nousin ja rupesin katteleen, niin siellä näky siellä kankaan laijasa joitaki ukkoja, meni pois. Ja minä sitte arvasin, että ne on lähteny ja ei mulle asti tullu sanna. Minä lähin sitä juokseen semmosta isohkoa ojjaa, siinä oli vettäkin välistä ja liejua. Ranuja tuli jonkin verran siihen. Tuntu, että sitä on turvallisempi sitä juosta. Sitte oli saraheinää ja aamukaste niin minä olin aivan märkäki. Minä pääsin sinne kankaan laitaan. No siellä oli sitten piikkilankaeste. Ja lankaa oli hirviän paljo ristiin rastiin ja tolppia lyöty. Sehän oli kai joku viis metriä paksu se estehomma. Kyllä minä tiesin, että josakin on portti, vaan eihän sitä siinä jamassa arvannu lähtiä katteleen. Minä ryösin läpi siitä. No reppeilihän siinä vähän kamppheet. Sitte oli sen harjun takana porukka siellä kasassa. Minä niille sanon, että ku ette mulle sanoneet mittään. Että tympäsee vähäsen.”

”Mitäs nyt tehään?”

”Sittehän piisasi sitä hommaa. Minä olin tuota panssarintorjuntaryhymää, semmoset kurssit kerran pitivät siellä Kannaksella. Opastivat käyttään sitä nyrkkiä. Meitä sitten

oli muutamia ja sitten oli tykistön poikia. Niistä tehtiin semmonen panssarintorjuntaryhmä, jotka oli kurssilla olu. Ja joku tykistön luutnantti lähti meitä vetämään. Ja niin sitä mennä kelekottiin linjalle päin ja sitten yhdessä kohti tupakatauko pijettiin. Siinä oli iso kuusi ja minä istun sen kuusen juurelle. Minä olin monta vuorokautta valavonu, ollu nukkumatta aivan monta monituista vuorokautta, kun minä lomalta tulin, niin minä olin nukahtanu siihen kuusen juurelle.

Minä herrään siihen, että tykistömiehet pannee tykkejä suoralla suuntauksella semmosen aavan reunassa. Ja niitä kavereita ei näy missään. Minä olin ihimeissään, että no mitäs nyt tehhään. Minä lähin kävellä läppäseen, että johonkin kai tästä pittää mennä. Minä koitin kysellä, että ootteko nähäny semmosta porukkaa. No ei kai ne nyt ollu nähäny ja jos oli nähänykki, niin ei kai ne sanonu. Jokkainen oli sen verran sekasi. Ja minä olin aivan onneton, että mihin tässä nyt. Tuli joku tie ja minä sitä kävellä läppäsin sitten. Ja tien poskessa höyrysi kenttäkeittiö. Minä aattelin, että minäpä käyn sieltä ruokaa kattomasa, jos ne antaa ruokaa. Niin siellähän se porukka oli mokoma syömäsä. - - - Niin sattu löytyyn, se oli kyllä ihime. No siinä kävi siinä hommasa sillä tavalla, että sitä sitte mennä läppästiin sen luutnantin perässä, mutta sitte tuli mejän pataljoonan lähetti ja ilimotti, että VTP-miehet heti takasi yksikköön. Ja me lähettiin takasin. Ei siinä paljo puhuttu mittään, vaan kyllä se jollakin tavalla helepotti.”

”Oli se niin pitkäaikainen savotta”

”Kyllähän se toisaalta tietysti tuntu, että sai se sota loppuakki, mutta kovathan oli nämä ehot. Että en minä tiijä, sitä ei sotamiestasolla juuri niin semmosia suuria linjoja osaa – kyllä se monen kohalla tuntu helpotukselta, että se loppu. Oli se niin pitkäaikainen savotta.”

**”Ei tämä niin yksinkertaista olekaan”
– Kaarlo Kovero kertoo jatkosodastaan:**

”Heinäntekoon ehitään takasin”

”Sillonhan varsinkin, kun lähettiin jatkosotaan, tietenki oli mieliala korkealla ja suunnitelmat oli aika pitkälle. Minä muistan – meillekin jaettiin kartat, jotka ulottuivat Vienan Kemiin saakka. Oli saatu sotasaaliina venäläisten karttoja, jotka jäljennettiin kai Suomessa. Leikillään puhuttiin, että heinäntekoon ehitään takasin. Mutta pianhan se osoittautu sitten, että ei tämä niin yksinkertaista olekaan.”

Saksalaisten varusteet olivat heikot

”Kyllähän se ymmärrettiin asia jo heti ensimmäisenä syksynä, kun näillä polosilla ei ollu talvivarusteita ollenkaan, olihan se surkiannäköstä. Huivi oli pantu pään ympärille ja sitte se pikku suikka hakaneulalla. Että oltiin sotilaallisen näkösiä. Nehän oli ne kengät kans semmosia, että niillä ta-

pahtu paljo paleltumisia. Oli niin rauhottettu ne alppijääkärien kengät. Ja kyllähän ne tietenkin ymmärsi saksalaisetkin taas antaa ehkä arvoa meille.”

Haavoittuminen Pistojoella

”Siinä rupesi venäläinen tekemään ankaraa vastahyökkäystä. Oli siinä ja siinä, ettei jouvuttu lähtemään takasin. Päivä tapeltiin siinä. Se oli minun tulenjohtueen ensimmäinen kovempi paikka. Se selvis kuitenkin ja olikohan se seuraavana päivänä, kun lähettiin jatkamaan. Siinä oli sitten taas tämä Ylönen ja sitten oli toinen pataljoona kans. Mutta siitä ei sitten päästy. Tultiin semmoselle mäelle ja siitä ei päästy sillä kertaa eteenpäin. Ja siinä sitten minä haavotuin, käsivarteen tuli kranaatin sirpale. Se sijoittui siinä ja minä lähin taistelulähetin kans taaksepäin. Menin JSP:lle, niin siellä notkossa sitten tuli taas kranaatti ja löi toiseen käsivarteen.”

Toipumisloman jälkeen takaisin rintamalle:

”Löysin sitten oman patterini sieltä. Ne oli jo silloin edenneet niin kauas, että sitä ei sitten sen pitemmälle oikeestaan ennä päästykkään. Oltiin siellä lähellä Rajatietä. Siellähän tehtiin semmosia väkivaltasia tiedusteluja, joissa minä olin tulenjohtueen kans aina mukana. Pojat ei oikeen tykänny, että miksi mejän patteri aina. En tiijä mistä syystä sitten. Ehkä tämä Pistojoen taistelu oli yks semmonen – oli hyvät tulenjohtajat, reippaat tulenjohtajat.

Sieltä sitte mentiin Jyvälahteen, joka oli siellä oikealla lähin paikka Uhtualle. Siellä oli ollu jo aikasemmin linnotustykistöä ja ne oli menettäneet tykkisä siellä. Ja siellä kävi visiin välillä mejän patteristosta yks patteri. Sitten kesällä - 42 sinne siirrettiin tämä minun patteri ja tästä Oulun peistosta tuli yks patteri. Siellä oli sitten kaks patteria täällä Jyvälahessa. Ja nämä molemmat semmosia, joilla ammuttiin kauas. Tosiaan pystyttiin ampumaan Uhtuan kylään.”

Näkymiä tähytyspuusta

”Siellä oli semmonen tähytyspuu, josta näki Uhtualle. Tosin siinä oli niin pitkä se matka, että ne oli sitten kylän laitamia. Siellä hevosia laiduntivat. Sitten kun tykistö rupesi niitä häiritteemmään, niin joutuvat sitten siirtämään tämän laitumella käynnin yöksi. Keskellä kesäähän se ei onnistunu ollenkaan, koska se näky niin hyvin. Sieltä nähtiin sitten tämä Uhtuan liikenne, Uhtuan takaa, jonne lähti se liikenne Kemistä. Ja siellä oli jatkuva tähytys. Siellä oli aikasemmin kolmionmittaustorni. Siinä vaiheessa kun ne tekivät tämän hyökkäyksen tänne Jyvälahteen, niin venäläiset hävitti tämän tornin samalla kertaa kun veivät nämä mejän jäykälavettiset tykit silloin aikasemmin. Mutta siinä oli niin hyvä korkia vuori, että sinne voitiin tehdä semmonen lava, josta oli sitten ihan hyvä näkyvyys. Keskikesällä pystyttiin se liikenne laskemaan, mutta pianhan se loppu sitten, kun yöllä ei pystytty.”

Jyvälahden kylässä

”Jyvälahti oli hieno paikka kesällä. Ikivanha karjalainen kylä, jossa oli vanhoja taloja. Ainakin osa niistä oli semmosia, että siinä oli niinku yläkerta ja alakerta. Ja karja oli alakerassa. Missä meillä oli komentopaikka, ei ollut tämänäyttynen. Se oli normaali rakennus, jossa oli iso pirtti ja siinä iso takka. Siinä oli toisessa päässä kaks kamaria. Toisessa minä asun ja toisessa oli meillä toimisto. Sitten siinä oli eteinen ja sitten iso huone, missä komentaja asu.

Siellähän oli tulitoimintaa tietenkin, mutta meillä oli semmoset niin sanotut etuasemat, niitä sanottiin ylimenopai-kaksi. - - -Uhtualta tuli semmonen niemenkärki ja täältä Jyvälahesta ja siinä oli vaan pikkunen vesialue välillä. Ja nämä etuasemat oli tietysti tehty silloin kesällä kun mentiin, molemmille pattereille. Ja oli tarkotus sieltä sitten yltää ampumaan mahdollisimman kauas. Mutta sikälähän ne oli huonot, että varsinkin sen raskaan peiston tuliasemat oli niin huonolla paikalla, että heti kun se rupes ampumaan, niin se sai heti takasi. Se oli niin tarkasti, helposti määriteltävissä. Tämän minun patterin asemat oli pikkusen paremmat, että ne eivät pystyneet ihan tarkkaan määrittelemään, niin että sikäli saatiin olla rauhassa. Mutta kyllä se niin oli, että niitä etuasemia loppujen lopuksi sitten käytettiin aika vähän.

Siellä Jyvälahessa oli sotilaskodit, lotat ja sairaala. Lisäksi oli urheilutoimintaa, pidettiin sekä tykistön omat mestaruuskilpailut että koko divisioonan. Mullahan oli näitä Oulun

suojeluskuntapiirin parhaita ampumahiihtäjiä, hiihtäjiä, jotka olivat tietenkin säilyttäneet ainaki osittain kuntosensa, niin että tämä meidän patteri pärjäs näissä hiihtokilpailuissa ja ampumahiihtokilpailussa varsinkin varsin hyvin. Oulujoelta oli kaks poikaa, jotka olivat tässä hyviä ja sitten oli vielä Oulusta yks korpraali, joka oli myöskin hiihtäjäpoikia.”

Kaverin lähtö

”Siellähän oli yks tapaus keväthankien aikana: Niemen kärjestä vasemmalle pikkusen oli tukikohta, missä oli muun muassa panssarintorjuntatykkejä. Siellä aina keväällä var-tiointi ei ollu niin tiivistä kun oli kauniit ilmat. Niinhän siellä sitten yks poika lähti hiihtelemään naapurin puolelle. Ja ennen ku se huomattiin, niin se oli jo aika kaukana. Sitä yritettiin sitten panssarintorjuntatykilläkin ampua, mutta se pääsi sieltä. Myöhemmin sitten selvisi, että hän – oli kohan se Tampereen seudulta –oli siellä jo tehny sopimuksen, että hän lähtee silloin ja silloin hiihtelemään. Tulipahan pojat sitten jälkeensä, että joo, että nythän ne sitten ymmärtää, miksi hän kunnosti niitä vehkeitään ennen lähtöä.”

”Kaikki oli liikkeessä”

Saksalaiset ottivat Jyvälahden asemat vastaan ja Kovero pattereineen siirtyi vuonna 1944 Kannakselle. Poiminta Kannaksen perääntymisvaiheen tunnelmista: ”Se oli niin seka-

Kuva 5. Tiedotuskomppania, Oulun Reservilupseerikerhon arkisto.

Panssarintorjuntatykin veto aseisiin Uhtuan rintamalla.

va tilanne. Minä huomasin, että patteristonkomentajallakin oli vaikeuksia saaha yhteyksiä. Eikä saanukkaan tykistökomentajaa kiinni, niin se yritti sitten divisioonan esikuntapäällikköä ja sai sieltä jonkulaisen käskyn. - - -Me ajettiin sitten aseisiin. Ja se oli kai semmoinen juttu, että osoittautu, että se oli jo sitten vanha tieto, mikä oli tällä esikuntapäälliköllä. Tilanne vaihteli niin nopeasti ja kaikki oli liikkeessä. Mulla jäi mieleen yks kesäyö – se oli ilmeisesti jossain siellä Perkjärven lentokentän maisemissa, kun kaikki oli marssimassa ja tiet täynnä ja siellä tuli naapurin puolelta ilmeisesti jostain, ehkä Karjalasta saakka tykistö, jolla oli hevoset niinku pienet norsut. Kun meillä oli tämmösiä pohjalaisia laihoja pikkusia hevosia, niillä oli niin mahtavat – en oo semmosia suomalaisia hevosia koskaan nähänykkään. Ne oli lihavia ja kovassa kunnossa. Ne marssivat toiseen suuntaan ja me toiseen suuntaan. Jos siinä ois silloin ollu venäläisellä koneet ilmassa, niin siinä ois tullu kyllä semmonen hirviä juttu. Mutta niillä oli kans koneet allaalla eikä yhtään konetta näkyny.”

Sotakoira pelasti väijytykseltä

Ossi Lauste syntyi 1.7.1923 Ensossa. Hän tuli Ouluun talvisodan jälkeen, kun koti Karjalassa menetettiin alueluovutusten mukana. Suojeluskuntaan kuulunut Lauste toimi jatkosodan lähestyessä vartiotehtävissä Oulussa. Jatkosodan sytyttyä Lauste lähti vapaaehtoisena asepalvelukseen Koulutuskeskus 15:een Raaheen. Jatkosodan palveluspaikoina oli Sissipataljoona 3 sekä Jääkärirykmentti 23. Tehdävänä oli partiotoiminta yhdessä sotakoiran kanssa. Lauste osallistui myös Lapin sotaan. Haastattelu on tehty 8.6. 2000.

Suojeluskunnasta asepalvelukseen

Jatkosodan lähestyessä suojeluskuntalaisia oli majoittuneena Raattiin, josta käsin käytiin vartiotehtävissä eri puolilla Oulua:

”Sitte ku sota alko niin sittehä se tilanne muuttu sikäli, että alko tulla vakinaisemmaksi nää touhut. Me ku oltiin Raatissa, niin meillä oli hyvin ankara kielto lähteä sieltä mihinkään muualle ku vartioon. - - -Ne halus pitää meidät siinä vartiohommassa kiinni. Sitte oli yks luokkakaveri, jonka kans päätettiin heti ku sota alko, että mejän täytyy nyt päästä inttiin, että ei tänne jäädä. Me ei oltu vielä kaheksaatoista täytetty ja kun ei meitä ois muuten päästetty, me narautettiin sitte se vartiomies, joka oli siellä Raatin portilla ja häivyttiin sotilaspiiriin. Siellä ilmottauduttiin vapaaehtoiseksi ja saatiin asia hoidettua niin, että meillä oli sitte ne punaset kortit, kantakortit, mukana kun palattiin takasi ilmottautumaan sitte tälle Hervalle. Herva otti kovasti vakavasti ja suuttu tästä mejän tempauksesta. Mutta eihän siinä auttanu, kun me oltiin ilmottauduttu, me lähettiin inttiin.”

Raahesta rintamalle

”Komennettiin sieltä sitten Raaheen Koulutuskeskus 15:een. Siellä oltiin alokasaika ja aliupseerikoulu. Alokas aika oltiin siinä emäntäkoulun navetan vintillä, se oli meillä kasarmina, ja aliupseerikoulu oli rauhanyhdistyksen talossa. - - -Ei ollu kovin pitkä tämä aliupseerikoulun kurssi, mutta sieltä sitten komennettiin Raaheen kouluttamaan sitä ikäluokkaa, joka oli meitä vuotta vanhempia. Ja sen ikäluokan kans mentiin rintamalle siinä vuoden vaihteessa. Kiestinkiin ja siellä sitte Ahvenlahteen. Meni aika iso täydennys sissipataljoonaan, joka oli aika paljon vajaa siihen aikaan. Ja Ahvenlahdessa kysyttiin vapaaehtosia jääkärijoukkueeseen, ja meitä sitte meni sinne – oliko meitä peräti kolomisenkymmentä, koska siinä muodostettiin toinen joukkue, jääkärijoukkue siinä samalla. Mentiin Jelettjärvelle ja siellä meniki sitte -42 talvi aika pitkälle. Siellä partiointiin ja jähdattiin sitte naapurin partioita ja ne jahtas meitä. Sieltä sitte mentiin Niskankylään ja Pääjärven ja Siipisynkkäjärven väliselle kannakselle Kankahaisten kylään, jossa olin siihen saakka, että läksin sieltä RUK:kiin.”

Partiotoimintaa ja korpisotaa

”- - -Komppaniat pitivät siellä kenttävartioita. Siellä oli yleensä tuollasia joukkueen muodostamia kenttävartioita, jotka vartioivat omaa paikkaansa, mutta sitte tekivät näitä varmistuslatuja ja hiihtelivät niitä ja silloin kun sieltä annettiin joku hälytys, niin silloin jääkärijoukko lähti hoitamaan asiaa. Yleensä se oli sitä käyttämistä tai takaa-ajoa ja meillä oli kaks sotakoira ja niistä varsinki yks jäi kovastiki mieleen: Jyri-niminen, harvinainen kyky sillä alalla, joka pelasti meidät useamman kerran väijytykseltä. Ja se loppujen lopuksi kaatu – oli kaatunu sitten kun minä olin pois jo sieltä. Niitten (venäläisten) kans jouvuttiin sitte tappeluksiin aina silloin tällon. Mutta sitte tehtiin tiedustelupartioita, joista monesti selvittiin niin, että saatiin tietää mitä haluttiin ja hiihdeltiin takasi ilman että tavattiin ketään. Me saatettiin hiihtää paitsi omia, myöskin naapurin latuja ja ne hiihti mejän latuja, missä oli mukavampi hiihtää, mutta kuitenkin oli aina tunnustelijat ja koirat. Joskus otettiin takasin niiltä joku meikäläinen, jonka ne oli napanneet kenttävartiosta ja sillä tavalla.

Koiralla piti olla hyvä vainu ja sitten osata käyttäytyä siinä tilanteessa. Kun se vainus, niin se meni matalaksi, tuli niin matalana kun suinkin takasi sen hoitajalle. Se oli yks ainut mies, jota se sai totella. Jostaki kummasta syystä se hyväksy minut kyllä toiseksi. Minä en ollu millään tavalla osallistunu siihen, mutta muuten se hyväksy. Mutta ne oli sitten aika taitavia myöskin nämä, koiramieheksi sanottiin niitä, tulkitsemaan niitten elekieltä.

Yks tapaus oli sellanen, että oli ilmoitettu, että siellä ja siellä on nyt naapuri touhuamassa ja hätyyttellee vähän jotaki kenttävartiota. Ne oli vetäytyneet siitä vähä tiettyyn paikkaan. Me lähettiin perään sitte, ku saatiin tieto ja käsky. Tul-

Sissipataljoona 3 lähdössä partioon Jelettijärveltä itään Kiestingin pohjoispuolella.

tiin yhden tuollasen kapean järvenlahden rantaan. Ja koira sitten liikkeelle. Minäki satun olemaan ihan siinä justiin rannalla, että näin miten se käyttäyty. Se meni jonkin matkaa ja palas. Se anto selvät merkit ja tuli takasi. Tää joukkueenjohtaja joka oli siinä 'että se horisee, että ei se tiijä mittään, kun ei kerran vastapuolelta mittään kuulunu. Että annetaan mennä.' Se lähti ja sinne ehti muutama mies jäälle, kun sieltä rupes tulemaan venäläisiä. Ne oli tullu oikeen porojen kans. Niillä oli heittimet ja konekiväärit mukana. - - - Kyllä se sitte usko joukkueenjohtajaki, että ei se koira horissu. Mutta sillä kertaa sattu niin hyvä tuuri, että ne ampu niin huonolla tähtäimellä. Siinä oli ehkä joku 150-200 metriä väliä, että ei meille muistaakseni tullu siinä tilanteessa minkäänlaista tappiota."

"Kyllä me jäätiin niskan päälle"

"Ei kyllä ollut mikään kiitollinen tehtävä niilläkään kompanioitten tukikohtien miehillä hiihdellä niitä vartiolatuja, kun ei koskaan tienny, että missä niitä kytätään. Kerran oli semmonen tilanne, että siellä ilmoitettiin, että naapuri oli kytänny jonku kenttävartion ladulla ja napannu sieltä miehen. Oli ampunu ja toinen mies oli kaatunu ja toista oli liipannu tuosta ohimosta niin paljon, että oli menny taju vähäks aikaa. Ja ne oli saaneet kiinni ja sille oli palannu taju sitte. Eikä ollu vakava se vamma. Ne innossaan sitte lähtivät hiihdättään häntä kotia päin, sinne heijän puolelle. Me saatiin sitten tästä sana, että näin on käyny. Tää poika oli sen verran juoni, ku se tiesi, että kyllä me tullaan sinne, kun vaan aikaa ois. Se keksi kaikenlaista juonta, että nyt hän ei jaksa, että nyt pitäis keittää saikkaa. Oli kolme kertaa saanu

ne pysäytettyä levähtämmään ja me sitten veikattiin missä saakka ne vois olla ja kierrettiin eteen. Siinä oli semmonen reippaanlainen ottelu, mutta ku me oli jaettu tehtävät mihin kukaki ampuu, niin poika jäi henkiin ja sai vielä kellokasi takasi. - - - Niitä oli aika iso porukka, enempi ku meitä. Mutta ne säikähti niin hiivatisti, että ne hävis ku pahukset sinne mettään ja meillä ei ollu lupa siitä lähtee sitte takasi. Meijän piti hoitaa se poika sitte siellä. Meitä oli vaan semmonen parikymmentä miestä, niitä oli joku 40-50. Mutta me päästiin yllättämään. Niissä oli muuten erittäin hyviä hiihtoporukoita joitaki. Yks oli Siperiasta, se oli oikeen semmonen erikseen koulutettu kuulemma ja ne oli tosi kova porukka sekä hiihtämään että tappelemaan. Mutta kyllä me jäätiin niskan päälle niitten kansa."

Tuhoamistehtävä Louhen radalla

"Käytiin sitte kauimpana naapurin puolella, kun käytiin Louhen vierestä silta räjäyttämässä. Siinä meillä oli kahdensadan miehen partio, oli seittemän saksalaistaki oppimassa mukana, ja niitä piti vähän paimentaa, kun ne pyrkivät pitämään meteliä ja polttamaan isoja nuotioita, ne piti käyvä potkimassa sammuksiin. Sillon oli semmonen turkasen kova pakkanen, semmonen kolmen neljäkymmenen asteen pakkanen. Päästiin niitten tietämättä sillan viereen ja siinä jouduttiin sitten varmistamaan ja makaamaan kuusen juurella monta tuntia liikkumatta, että pioneerit sai sen ladattua. Ja sitte liukkaasti takasi. Tuo majuri Karhunen oli vetämässä sitä. Se nyt ei ollu tiedustelupartio vaan se oli siis tuhoamistehtävä. Mutta sitte oli tällasia, että joitaki kyliä tai maastokohtia piti käyvä kattomassa, että onko siellä

ketään. Ja niistä yleensä oli aina annettu sellanen tehtävä, että ei saa itteään ilmiantaa eikä alottaa rähinää, jos suinki voi välttää sen.”

Töpinän tarjontaa

”Meillä oli siinä töpinä aika likellä ja sieltä tuotiin meille keitot hevosella. Ja joskus jopa meitä yritettiin káskee sinne perunateatteriinkin. Ja olin minäki kerran siellä – en muista, mitä kujetta me siellä sitte tehtiin, mutta siellä tuli yhdelle mejän ryhmänjohtajalle, joka oli siellä mukana, oikeen nätti paketti ja ku se aukasi, niin siellä oli ulostepötty ja siinä sytytyslanka ja viesti, että jääkärijoukkueesta ei tartte enää tulla perunateatteriin. Ruokapuoli muuten ei ollu mitenkään häävi sillon enää -42 talvella: Isänmaan puuro oli hyvin usein ja sellanen mehukeitto sen kanssa ja sitten hernekeitto oli, mutta siinäki se liha – tiijä oliko se saksa-laista vai mitä se sianliha siinä, oli paremmin niinku purukumia. Ja perunat oli yleensä jäätyneitä ja sikäli ei mitenkään suurta herkkua. Mut niillä tuli kuitenkin toimeen.

Yleensä siellä oli saunoja aina löydettävissä. Meilläki oli sellanen tapa, että kun lähetettiin partioon, niin sinne aina joku jäi kämpille ja sen tehtäväksi jäi lämmittää sauna. Kun me palattiin sieltä, niin sauna oli lämpimänä ja kyllä me päästiin saunaan melkein niin usein ku haluttiin.

Täitä oli kyllä, ei niitä saanu saunassa pois. Kyllä ne räitisi siellä kiukaan päällä, mutta ei ne loppunu. Sitten istuttiin välillä ulkona hangessa ja koitettiin nyppiä pois. Niiltä ei välttyny kukaan.”

Rukkiin ja Syvärille

Elokuussa 1942 Lausteella oli vuorossa RUK, joka päättyi 22. joulukuuta. Tämän jälkeen Lauste päätyi henkilötäydennyskeskuksen kautta Syvärille:

”Syvärillä oli JR 23. Voimaitoksen alapuolella, Lotinapeltoa vastapäätä oli mejän pataljoona, toinen pataljoona. Ja siinä sitte oltiinki pitkään, siinä oltiin siihen saakka kun alko tää vetäytyminen.

Sen pataljoonan nimi vaihtu sitte -44 keväällä ja vaihtu melkeen koko miehistö ja osa aliupseereitaki. Juuri vähä ennen kun nää kovat rytinät alkoi. Me jouvuttiin sitte ajamaan sisään sitä porukkaa niissä ensimmäisissä tappeluissa. Siinä oli se parinsadan kilometrin vetäytyminen ensin, niin se ei ois ollu tutullakaan porukalla helppoa.”

Syväriältä Šemenskiin

Lausteen joukkue siirrettiin lisäksi vähän ennen suurhyökkäystä Syvärin eteläpuolelle Šemenskiin, joten heillä ”oli kaikista pisin matka viivyttää sitten”.

”Me lähdettiin – oisko viikkoako ennen kun tää alko tää rytinä, sinne Šemenskiin. Meillä alko viivytystaistelu sieltä. Ensimmäinen 50 kilometriä ku tultiin takasi sinne joen yli, niin siinä meillä ei ollu kosketusta ollenkaan. Minunkin joukkue joutui ottamaan ruotsalaisilta ne asemat. Se missä

Kuva Ossi Lausteen kokoelmat.

Näkymä etulinjasta yli Syvärin virran.

niillä oli komppania niin meillä oli siinä joukkue. Että se oli hyvin harva se miehitys ja aika orpo olo siinä, että jos ne lähtee tulemaan. Mutta ilmeisesti me päästiin niin nätisti lähtemään, että ne ei arvanneet, milloin me lähdettiin. Sitten alko vasta, kun me päästiin joen yli, se rytinä.”

Yli kahdensadan kilometrin pituisesta matkasta suunnilleen 150 kilometriä kului taistellen:

”Minun joukkue ei kertaakaan lähteny asemista ennen ku oli irti-käskey selvästi tullu. Sitähän siellä tapahtu paljo. Mutta kyllä siitä tietysti maksettiin. Sitten kun minä laskin, että montako miestä oli sitte ku Vuosalmelta päästiin pois – loppu ne tappelut, niin paljonko oli kesän aikana mun joukkueessa käyny. 74 miestä siinä oli käyny. Että kyllä siitä maksettiin, että pysyttiin asemissa.”

Kaikki joukkueesta poistuneista miehistä eivät suinkaan kaatuneet: ”Sillon haavoittuneitten osuus oli harvinaisen iso. Erilaista oli se tappelu mitä oli aikasemmin. Siellä saatto tulla maataistelukoneet päälle millon hyvänsä. Ja kun niitä tuli sitten mettässä ja päästelivät niitä pommeja ja ampuvat konekiväärit, sirpalevaikutusta oli enempi kun mitä muuten.”

”Siitä ei päiviä eikä tunteja muista”

”Koirinojalle mentiin sitte ja sieltä junalla Vuosalmelle. Siinä oltiin sitte siinä sillanpääasemassa. Mejän pataljoona ei kokonaisuudessaan joutunu sinne linjaan, mutta minun joukkue joutu vastaiskuporukaksi. Se oli semmosta aikaa, että siitä ei päiviä eikä tunteja muista. Senki jälkepäin huomasin, että minä täytin sillon 21 vuotta, tuln täysi-ikä-

seks niihin aikoihin. Mutta se oli niin täyttä hommaa, että siitä ei niitä päiviä ees muista – oltiin siellä viikko vai kuinka kauan se rätinä siinä sitte oli. Sitten heti kun päästiin sieltä pois, tuli punatauti vielä. Siihen kuoli aika paljo Kannaksella punatautiin.”

Vapaaehtoisena jatkosotaan -Kaarlo Lehtomäki kertoo:

”Minä oon pitäny kiirettä”

”Mun velipoika Vilho, joka siis kaatu, lähtiessä viimeseksi huusi mulle, että lähe sinäki Kalle vapaaehtoisena, siitä on semmoinen hyöty, että yksi päivä rintamalla vastaa kahta päivää normaalipalvelusta. Että se varsinainen asevelvollisuus-aika lyhenee – se oli kaksi vuotta siihen aikaan – jos vaan lähtee sinne. Se jäi hautumaan sitten mun päähän. Minä olin kärräämässä siellä VR:n tavaratoimistolla - -. Oli vissiin heinäkuun 15. päivä sillon -41. Se mejän pakkamestari Saarela yhtenä aamuna sano, että hänkin – jos vaan hän ei ois vasta mennä naimisiin ja poikakin on syntynyt, lähtis vapaaehtoisesti. Niin sano että kyllä hänki lähtis, mutta ei oikeen nyt passaa. Minä olin yhteentoista asti töissä. Pääsin yhteltoista sitten tuonne ruokatunnille. Minä painoin suoraan VR:n virkalakki käjessä tuonne piirin esikuntaan Saaristonkadulle. Menin sinne – siellä oli joku kapteeni, joka otti minut puheilleen. Minä sitten sanon, että minä haluaisin lähteä vapaaehtoisesti rintamalle. Sitte se sano että millon minä oon syntynyt. Minä sitten sanon sen syntymäajan. Se sano, että kannattaako se vielä lähtiä, että teillehän tulee syksyllä asevelvollisuus taikka sotaväkkeen lähtö kuitenkin. Minä sanon, että kyllä minä haluaisin lähtiä sinne mahdollisimman pian. Se sitten sano, että jos sinne on tarkoitus lähtiä, niin pitäis tulla semmosten paperien kans, että työnantajalta suostumus ja vanhemmilta suostumus ja sitten papintodistus. Tämmöset paperit kun on teillä mukana, niin sitten tänne vaan uuvetaan. Minä menin – isä oli ollu yön töissä, se vintillä nukku. Minä kirjoitin ite tuon vanhempaintodistuksen ja menin sitte sinne vintille, kun se isä oli siellä nukkumassa ja minä sitte sanon, että paa tuohon alikirjotus. Ei se sitte kattonu mikä paperi se oli – luuli, että ei kai se nyt niin tärkeä. Se kirjotti nimensä sinne alle. Sitten minä menin asemalle, jossa äiti oli. Menin ja sanon äitille, että tähän pitäis saaha nimikirjotus. Äiti katto ja sano, että hän ei paa – sillä on yksi poika kaatunut ja se saa riittää. Hän ei paa tuohon. Minä vänkäsin ja vänkäsin ja se ei pannu, niin minä panin ite äitin nimen.

Sitte menin asemapäällikön tykö ja se sano, että ei – meiltä ei jouva miehet mihinkään, että meille pitäis saaha kovasti lissääki miehiä Minä vänkäsin ja vänkäsin siinä ja sitte se Ilvessalo huomasi, että niinpä se näyttää, että tässä ei muuta. Se kirjotti sitten paperin, että minä oon vapaaehtoinen. Sitte se papintodistus piti vielä saaha. Minä menin papilaan. Se oli siinä Asemakadulla se vanha pappila. Siihen

aikaan pappila oli auki – oliko se aamukymmenestä kahdeentoista, pari tuntia päivässä. Minä menin sinne ja ovi oli kiinni. Minä menin pihan puolelta ja se tuomiorovasti Karlstedt asu siinä talossa. Soitin Karlstedtin ovikelloa ja sieltä tulee ite Karlstedt aukasemaan. Minä sanon, että mun pitäis välttämättä saaha tuo papintodistus, etten kerinny sitä aikasemmin hakemaan. No lähettiin, se pihan kautta vei sinne ja kirjotti mulle papintodistuksen. Mulla oli nämä kaikki paperit – minä menin taas sinne piirin esikuntaan. Sitte se kapteeni ihmettellee hirviästi, että miten nämä näin pian tulee. Minä sanon, että minä oon pitäny kiirettä.

Siinä Keskuskansakoululla tai siinä nykyellä terveyskeskuksella oli semmoinen sotasairaala. - - -Aimo Kannisto oli lääkäri, joka tarkasti vähäsen ja katteli ja sano, että no mies on kunnossa ja anto lääkärintodistuksen. Sitte minä taas menin sinne piirin esikuntaan. Siellä joku väpeli mittaa, ottaa pittuuvet ja painot ja mitä kaikkia tietoja. Ja sitte sanoo, että nyt saatte sopia tuolla tuon – siellä oli joku naiskirjuri – että millon minä haluan lähtiä. Minä menin sen naisen tykö. Se kysy, että millon minä voisin lähtiä. Minä että, milloin on mahdollisuus. Se sano, että no vaikka tänä päivänä. Menneehän sinne junia. Minä että mihinkä? Se sano, että Liminkaan. Minä sitte aattelin, että kyllä se on parempi, että minä lähen mahdollisimman pian. Että vanhemmat kun on siellä kotona – niin se on melekonen se sauna siellä ootamassa. Niin minä lähin ensimmäiseen junnaan. Aattele minä olin puoli päivää ollu töissä samana päivänä, kun minä ilmottauduin sitten jo armeijaan, niin eikö se oo melekkeen jo maailmanennätys? Mulla oli uus puku päällä, se oli aivan harvinaista, että pysty saamaan – kun se oli sitä puutteellista aikaa meikäläiselle. Menin parraimmissa. Limingan kansanopistolta sitten toimitettiin tuonne Limingan emäntäkouluun. Emäntäkoulussa sitten oli majotettuna 200 miestä sinne emäntäkoulun navetan vintille. Sinne uuvan puvun kans sitten menin. Kiväärin minä sain – kampeita en muuta, vain rasvanen kivääri. - - -

Harjotukset sitte alko kovasti heti seuraavana päivänä ellei peräti samana iltana. Kun minä loppujen lopulta sain armeijan varusteita ja minä lähetin sen puvun, kotoa ilmoitettiin, että tästä puvusta ei enää tuu kalua. Sillä oli ryösitty siellä maassa vaikka millä lailla ja se rasvanen kivääri oli tehnyt tehtävänsä.”

”Asemiin, asemiin”

Lehtomäki sai konekiväärierikoiskoulutuksen. Rintamalle lähdettiin 28. päivä elokuuta 1941 JR 53:een.

”Minä menin sitten ilmottautumaan. Semmoinen telta oli siinä radan varressa. Se oli luutnantti Hotinen, myöhemmin kapteeni, helsinkiläismies. Se oli joukkueenjohtaja muistaakseni. Sille piti ilmottautua. Niin se sano, että meillä ei oo komppaniilla kuin tämä yksi ainoa telta ja niinku näette, että tämä on aivan tupaten täynnä. Että katelkaa nyt sieltä jostakin kuusen juurelta semmoinen sopiva paikka ja

kaivakaa siihen potero ja asettukkaa siihen oottelemmaan mitä tapahtuman pitää. Minä sitte menin – mulla oli kenttäläpö ja kaikenmaaliman tavarat mitä sitä nyt alokkaalla voi olla kaasunaamaria myöten. Meinasin kaivaa, niin se oli niin märkä se paikka ja vettä sattaa tihhuutteli. Minä että – ei saakeli, minä en tuommoseen kaivoon mee istumaan. Minä sitte siinä kykötin, istuin polvet koukussa siinä kuusen juurella ja mantteli päällä. Sehän oli melko kylmä silloin se ilma. Kyllä minä olin sitten kai jossain vaiheessa nukahtanu, kun minä heräsin, kun se pataljoonan joku semmonen lähettiupseeri häärää pilkkopimeässä, huutelee, että asemiin, asemiin tuohon ratapenkalle. Että ryssä hyökkää. Siihen mentiin, minäki sitte sen kiväärin kans. Siinä oltiin ja ootettiin ja sieltä kuuluu kauempaa joku laukauskin. Mutta pääasiassa siellä oli meleko hiljasta. Kohta sieltä rupiaa siten – vaikka oli tosi säkkipimiä, niin ilmaantumaan sitte vankeja käjet ylläällä. Se oli venäläinen joku porukka, joka antautu vangiksi - - -. Niin se oli siltä kohtaa ohi. Seuraavana päivänä lähetettiin sitten siirtymään sinne Kangasvaaraan.”

Matalan torpan tunnelmaa

”Meillä oli se korsu – minä en tiijä mikä porukka sen oli jo ennen meitä kaivanu. Meitä oli usiammasta vartiopaikasta, siinä oli kaikkiaan 48 miestä. Ja kun siinä kallio oli tullu vastaan, niin se oli niin matala, että sinne piti ryömimällä melekeen mennä tai kontata kuitenkin. Se oli avonainen, semmonen pieni sisääntuloaukko siellä ja siinä oli venäläinen telttakangas niinku suulla. Ja siinä ei ollu mittään lämmityslaitteita, kun ne meinas, että se on niinku piilossa venäläisiltä siinä, että eivät arvaa, kun siinä ei ollu kaminaa. Se lämpeni siitä miesten paljouvesta, kun se oli niin matala ja sinne ryömimällä mentiin. Vartiostakin kun tuli, niin ei muuta kun piti heittäytyä sinne vaan kylmästi toisten päälle, kyynäpäillä hinkata, tehdä kolu, että sinne pääsi. Siinä ei ollu vara kääntyä. Ja täitä oli niin kauhiasti, ne levisi siinä. - - -”

”Uraa, uraa, uraa”

”Sitten kun minä olin saanu erikoiskoulutuksen tähän konekivääriryhmään, mulle sanottiin, että minä saan oman konekivääriryhmän. Ne oli semmosia oikein jermuntuntosia, vanhoja tavallisia kiväärimiehiä, reserviläisiä. Ja minä olin nuori, tuommonen alle 20-vuotias poika. Olin muka ryhmänjohtajana. Ja me saatiin semmonen vanha sotasäälikonekivääri, jossa oli uurteinen vaippa ja rattaat. Semmonen tuli sitten ja kangasvyö. Siinä tämän Kangasvaaran oikialla puolella harveni vähän se miehitys. Siinä oli sitten jo semmonen pieni katettu pesäke, jossa oli sisääntuloaukko toisella puolella ja toisella puolella oli se ampuma-aukko. Ja siihen sitte mentiin, istua kökötettiin kiinni toisissaan siinä kuopassa. En minä muista montako miestä siinä mun ryhmässä oli, mutta joka tappauksessa siinä oltiin. Se oli

meijän asema siinä. Minkäänlaisia juoksuautoja eikä semmosia siinä ollu. Tavallisia kiväärimiehiä oli sitten siinä lähettyvillä. Se oli pimiää aikaa. Sitten kun se ilta rupes lähenemmään, niin kaverit sitte sanoo, että he lähtevät tuonne pataljoonan komentopaikalle korvikkeenkeittoon. Että pärjääthän sinä täällä yksinään. Minä sitte sanon, että no vaan ossaatteko te tulla pimiässä tänne. He että kyllä he osaavat tulla. Pataljoonan komentopaikalle oli vielä aika pitkä matka, kun ne sitten lähtivät. Kun pimiä tuli, niin rupiaa sieltä kuulumaan ”uraa, uraa, uraa”. Ja minä sitte yksinään oon juuri siellä pesäkkeessä ja koitan ampua. Pari kolme kertaa kun sieltä luoti tuli, niin se heti teki häiriön. Minä kiskon ja kiskon sitä vyötä siinä ja ammuin ja ammuin. Ja kun huomasin, että nyt se vähän paremmin vettä, minä että olkoonpa nyt tällä mallilla. Hyppäsin ulukopuolelle kuuntelemaan, kun ei näkyne yhtään mittään, että joko ne tässä on kuinka lähellä. Ne lähesty ja lähesty ne äänet, mutta sitten minä kumminkin huomasin, että ei se oo se niitten tulosuunta aivan siitä minun kohtaa. Se oli enempi siellä vasemmalla. Sitte pikkuhiljaa rupes häipymään ne äänet ja loppu kokonaan. Ne ilmeisesti vetäyty takasin. Oisko se ollu joku väkivaltanen tiedustelu tai mikähän lie ollu. Joka tappauksessa minä olin yksinään siellä. Sitten aamuyöstä kun rupes vähän päivä valkenemaan, kaverit tulevat sieltä ja sanovat, että eihän he nähneet. Siitä sitten laitettiin siitä pesäkkeeltä semmonen tapsi – tapsi vejettiin aivan sinne pataljoonan komentopaikalle asti. Kun siitä lähti juokuttaan kämmenellä, osas suurin piirtein kulkea. - - -”

Vaihto Uhtualle, saksalaiset Kangasvaaralle

”Kyllä sitä oli jo usiammankin kerran sitä vaihtoa tapahtunu juuri saksalaisten kans. Semmonen huvittava piirre oli justis, että kun ne oli niin kauhian sotilaallisia verrattuna suomalaisiin. Me suomalaiset kun mentiin uusiin asemiin, niin se oli aina sitten kun rupes näkymään, että tuossa on korsu, niin sinne kilipaa juostiin sitten ja pantiin reppu siten, että tässä on mun petipaikka. Sitte ruvettiin korvikkeen keittoon. Mutta saksalaiset kun tuli, niin ne panivat kiväärin ristiin hyvään ojennukseen kaikki sinne korsun lähelle ja sitten lähtivät asemia tarkastamaan, että onko niissä parantamisen varraa. Sitten ne rupesivat tekemään jostakin risuista semmosia matresseja, patjoja ittelleen. Että meillä oli meleko ero nuijen saksalaisten kans, kun niitä asemia vaihettiin.”

Kannakselle linnoitustöihin

”-44 keväällä maaliskuussa siirty tämä meijän JR 53 Karjalan kannakselle. Mustamäki oli asema, jossa meidät junasta purettiin ja sitten Kanneljärven kautta siirrettiin tuonne Kotselän kylän lähelle. Siinä oli työvelvollisia ja ne oli ristiin sen paikan semmoseksi kun Kiikaksi. Meijän pataljoona jäi linnoitustöihin justiin tälle alueelle. Oliko se nyt Mannerheimin linja tai joku semmonen siinä oli poikki Kan-

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Ajanvietettä asemasodan aikana.

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

naksen, semmonen valtavan suuri työmaa. Siihen oli tehty jopa poikki Kannaksen semmonen kapiaraiteinen rautatiekin. Ja sitten mejjän miehet jaettiin erilaisiin tehtäviin. Suurin osa miehistä kaivo sitten juoksuhaudata, se oli se määrätty syvyys ja määrätty leveys ja pituus siinä, mikä oli niinku urakkana päivää kohti. Ja osa sitten oli sitä puutavaraa hommaamassa. Nehän verhoiltiin semmosilla riu'uilla nämä juoksuhaudat. Sinne oli valmiiksi valettu semmosia suuria bunkkereita, jotka olivat paljaaltaan vielä kokonaan. Että se oli hyvin keskitehosta sillä kohtaa. Niin, minä olin sillon – meitä oli viis poikaa pataljoonasta tai oliko se nyt peräti rykmentistä, kun oltiin semmosessa hommassa, että osa näistä pojista mittasi, siis punnitti näitä konekiväärien etualoja, sektoreita. Minä sitten olin semmonen piirtäjä, joka piirrustelin sitten. Minä olin päämajan suunnittelu-upseerin kapteeni Hovilaisen käytössä. Ja minä isonsin semmosista mustavalkosista ilmapalokuvista, joissa oli semmonen ruudukko, niin niistä isonsin neljä kertaa suurempaan kokoon sitten millimetripaperille semmosia karttoja, jotka siis väreillä oikeen väritin ja sitten piirrettiin korsun kuva – mikä on korsun sisäänmenoaukko ja mikä on ampuma-aukko ja sitten nämä ampumasektorit, että ne tuli konekiväärillä niinku ristiin. Että seuraava konekivääri, joka oli tuolla jossakin vähä kauempana, että sillon kun ne ampuvat, niin ne mennee ristiin nämä luodit. Semmonen tehtävä minulla oli.”

”Piti kuolla tähän”

”Minä lähin sitten 9. päivä kesäkuuta aamulla, niin sillon mejjän komppania oli jo siirretty Kivennavan kirkolle. Me viis poikaa oltiin pahviteltassa siellä entisessä paikassa Kii-kassa. Ja minä lähin postia hakemaan. Minä sain sieltä sitten saappaat ja uudet sarkahousut ja olin hyvilläni ja postin kans tuln sitten tänne mejjän pahviteltalle. Ja juuri kun minä olin antamassa postia kavereille, niin kuuluu kauhia jyminä, jota oli jo kyllä kuullu aiemminkin. Mutta se jyminä oli justis kohti meitä ja me hyökättiin ulos kattomaan, niin oli valtavan suuri lentolaivue tulossa kohti tätä mejjän aluetta. Siihen oli aiemmin kaivettu semmonen suojakuoppa, se oli metri kanttiinsa ja metrin syväkin. Se oli niinku kuution kokkare ois otettu maata pois. Pehmiää hiekkaa oli se maaperä siinä. Minä hyppäsin tähän rooppiin. Sinne jo kolme muuta oli hypänny, minä hyppäsin vielä kiilaksi. Ja yksi mies sitten vielä – kaikki tapahtu aivan muutaman sekunnin sadasosan aikana – ois hypänny kans sinne, mutta se huomasi, ettei siihen ennää pääse, se heittäyty pitkälleen siihen reunalle. Ja yhtäkkiä kaikki humauttaa. Tulee santaa niska täyteen, joka paikka täyteen. Tietenkin siinä sitten yrittää ponnistaa pois, mutta eihän se antanu tippaakaan periksi, ei tippaakaan. Kylki kylessä oltiin ja kuulu semmosta rukoilemista, hyvin heikkoa rukoilemista kuulu, vaikka oltiin niinku aivan toinen toisessa kiinni. Mulle juolahtaa mieleen semmonen hassu asia, että juuri kun sain nuo uudet saap-

paat ja sarkahousut, niin piti kuolla tähän. Mutta ei kuolema kuitenkaan vielä tullu. Siinä oli toisen pataljoonan miehiä lähellä – ne eivät olleet siitä mihinkään siirtyneet vielä ja ne oli ruvennu kaivelemaan, kun ne tiesi. Se oli kokonaan se pahviteltha menny aivan tuusan nuuskaksi, lentäny mihin tahansa. Nämä kaverit sitten kaivelivat mejjät ylös siellä ja minäkin heräsin sitten, kun olin tajuton, sitten housut täynnä santaa. Ja yhdelle miehelle annettiin sitten teko-hengitystä. Joku sitten oli askelilla tai miten lie mitannu – sano, että yli kakstoista metriä oli sen pommikuopan halakasija, että kyllä kai se meleko kuoppa oli.”

Piiskatykin maalina

Tämän jälkeen Lehtomäki kavereineen lähetettiin taas omaan yksikköön. Heidän pataljoonansa oli mennyt Kuuterselän eteläpuolelle Sahakylään, jonne hekin lähtivät ha-keutumaan:

” - - - Siitä sitten mentiin etteenpäin ja sitten tultiin yhteen tienristeykseen. Siinä oli sitten niitä – minkä porukan miehiä lienee olleet. Me tultiin siihen ja kysyttiin, että mistä päin tässä lähtee Mustaanmäkkeen tie, kun siinä oli semmonen tienhaara. Joku rupes juuri neuvomaan, niin se rä-sähtää sitten – se oli kai piiskatykin ammus. Siinä minäkin sitten sain – tuntu että koko pää halakiaa – jonkun sirpaleen ja ympäri kroppaa, joka puolelle pikkusirusia tuli. Siinä mää huomasin, että siinä on talo lähellä ja siellä oli kuorma-au-to sen talon pihalla. Minä sitten juoksin sinne. Minä että kuka se tuota autoa ajaa, että mikä tarkotus sillä on? Sieltä tuli joku sotilas, että hän on justis niitä, jotka kuskaa haavot-tunneita ja kaatuneita. Siinä sitten lavalle mentiin ja se ajo ensiksi semmoseen kun Kekki, se on kaatuneitten evakuoimiskeskus. Siellä sitten annettiin meille kaikille ensiapu sit-ten, sivottiin ne vuotavat haavat. Siinä sitten huomattiin, et-tä siellä oli joltakin jo henkikin menny siitä porukasta. Ne jäi sitten sinne Kekkiin olemaan.”

Kenttäsaaraan ja Viipuriin

” - - - Siitä sitten se lähti etteenpäin viemään meitä Halilan keuhkotautiparantolaan, se oli kenttäsaaraalana. Uusikirkko oli sen pitäjän nimi. - - - Siellä sairaalan pohjakerrokses-sa sitten kirurgit leikkasivat. - - - Ne ei ollu menny kovin sy-välle mikkään niitä sirpaleista, niitä oli aika paljon ja ne niit-tä noukki ympäri kroppaa sieltä pois ja joku sitten jäi vielä. Mulla nytkin tuossa pääläella yks semmonen pikkunen sir-pale tuntuu. - - - Korvalehessäki, semmosessaki paikassa on vielä joku pikkusiru. Ne on semmosia muistoja sieltä. Siel-lähän ei sitten pijetty pitkään, kun maataistelukonneet am-pu seinistä läpi, niin se täyty evakuoija tyhjäksi. Ja mullakin oli rätti päässä, side päässä oli ja kuka oli kepin kans, kuka mitenkin. Sieltä sitten lähetettiin ja divisioonan kuorma-au-tot vei sitten mejjät Viipuriin. Ja Viipurissa oli sitten määrää ilmoittautua seuraavan päivän iltana. Kaverit – nuoria miehiä kun oltiin, niin tavattiin siinä jossakin Viipurin kau-

Kuva Sillasvuon perhealbumi.

Suomalais-saksalaista aseveljeyttä viritellään musiikin voimalla.

Kuva Sillasvuon perhealbumi.

Aku "Lapatossu" Korhonen rintamavierailulla Uhtualla.

pungissa kolme tyttöä. Meitä oli kolme poikaa ja kolme tyttöä ja tytöt vei meijät kyllään. Ja me oltiin sitten niitten tyttöjen vieraana se ensimmäinen yö. Seuraavana päivänä sitten ne tytöt lähti saattamaan meitä, että lähetään sinne hakemaan sitä ommaa kortteeria.”

Viipurista Leipäsuolle:

”Leipäsuolla oli sitten semmonen neuvontakeskus. Ja siellä sanottiin, että mejän porukka on siellä Sahakylässä, että se on lyöty hajalleen. Että ne rippeet jotka on nyt koossa, tulevat seuraavana päivänä Perkjärvelle. Menkää Perkjärvelle ja viettäkää siellä jotenkin yö ja ootatte aamulla jossakin siellä tien varressa, että sinne tulee se porukka. Niinhän se tuli – kaikilla oli uuvet varusteet päällä, ne oli niinku paraatijoukkoja. Siellä oli ollu joku kenttämakasiini, joka oli ollu täynnä hienoja uusia varusteita. Ne oli sitten ne resut heittäny pois. Siitä sitten lähetettiin vettätyymään.”

Viivytystaistelussa Heinijoella

”Heinijoella oltiin siellä asemissa ja sieltä rupes sitten kuulumaan niitä kolinoita. - - -Sieltä lensi sitten Heiniojen kirkontorni taivasiin, siellä vissiin omat pioneerit räjäyttivät sen. Ei siinäkään Heinijoella ainakaan mejän kohalla ollu kosketusta sen kummemmin. Kuultiin vaan, että meleko läheltä ne kalinat kolinat kuulu, kun ne tankeilla tuli sieltä. Mejän pataljoonankomentaja oli määränny meijät semmosen yhen kankaan reunaan reserviin oottamaan uuvempia määräyksiä. Ja siihen mentiin ja siihen rupes sitten hirviästi keskittämään tämä venäläinen. Se keskitti siihen ja se on aivan ihme kumma, että siitä kukkaan selvisi hengissä.”

”Nyt lähetään menemään”

”Siinä sitten poikkipäin näky, kun oli semmonen hakkuulinja. Niin minä sitten katon kumpaankin suuntaan, niin siellä noin saan metrin päässä meni aina yli – aina vilahti sotilas poikki sen linjan. Oisko se ollu vähän enempi ku sata metriä. Se oli luutnantti Frankke meillä sillon siellä, joka oli vetämässä tätä mejän poppoota. Minä sille Frankelle sitten sanon, että mitä ne on nuo sotilaat – että onko ne omia tai onko ne vieraita? Se otti kiikarin ja katto ja sano, että voi perkele, ne on ryssiä. Niillähän oli semmonen vaara, että ne saartaa meijät sinne ympäri, että sieltä menevät yhteen. –Että suunta tuo, että sinne lähetään ja se huuti ja huuti kaikki, että nyt lähetään menemään tuonne päin. Siinä sitte juostiin sinne, että päästään pois sieltä saarroksista. Loppujen lopulta selevittiin. Siellä JR 11:n miehet olivat jo järjestäytyneet sinne aseisiin. Onneksi ne ei ampunu meitä kuoliaaksi, kun tultiin sieltä kovvaa vauhtia. Päästiin sitten sinne 11:n taakse. Sitten ruvettiin kyselemään, että sinne on jääny haavottuneita, että onko vapaaehtosia, jotka lähtis sinne. - - -Minä en kylläkään ollu vapaaehtonen – minä tiesin, että sieltä ei hengissä selviä. Sinne joku oli lähössä,

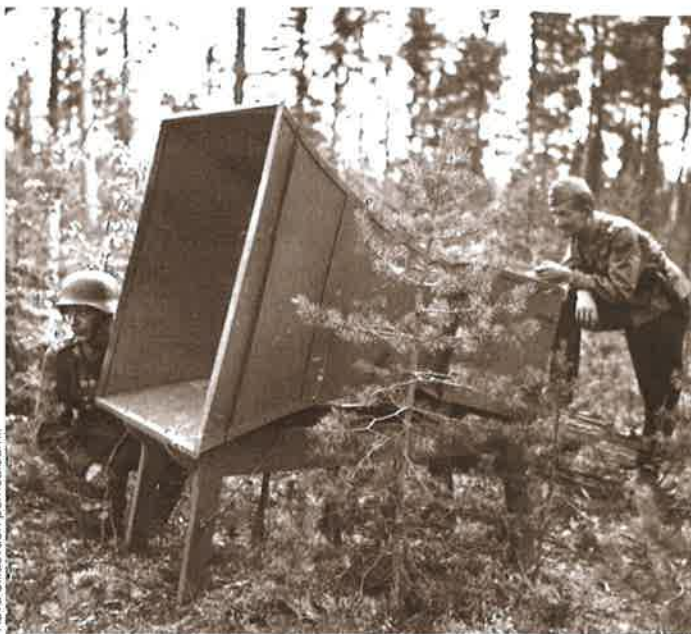
vaan eihän ne päässy ku vähän matkaa. Sinne jäi muun muassa Hietalan Sigfrid, se oli siellä taidekoulussa ja Sevanderin Kauno, entinen kansakoulukaveri. Ei sitä tietty ennen kun jälestä päin, että ne jäi sinne.

Kyllä se oli Kannas sillon, että siellä ei kukkaan eikä mikään ollu kyllä suojassa. Se oli niin kyllä täynnä, kuinkahan hirviä määrä sieltä pommeja tuli joka paikkaan. Sitä vaan saa ihmetellä, että kuinka siellä hengissä niinkin moni selvisi. Oli se aivan hirviää.”

Syväriltä Kannakselle - Ilmari Mattilan sotatie jatkosodassa

”Sruusaitse sruusaitse rashnaja armeitski iskamantieri”
”Meiltähän annettiin propagandaa Venäjän puolelle. Meillä oli sotilasvirikailija divisioonasta. - - - Minut määrättiin sitten hänen avustajaksi. Ja se tarkotti sitä, että minulla oli se ortofoni ja kovaääninen. Ortofoniksi sanottiin sitä lähetintä. Ja minun piti viijä se kovaääninen sinne juoksuhauvan reunalle. Täältä mejän tukikohasta sitten annettiin sitä propagandaa. Ensimmäisenä päivänä, kun hän (sotilasvirikailija) tuli sinne, niin minä lähin sitten viemään sitä kovaäänistä. Siinä oli tuommonen kymmenkunta metriä. - - -Ryömimällähän sitä piti mennä, koska venäläisillä oli tarkka-ampujat, ne oli siellä puissa ja missä sattu olemaan. Menin varovasti sitten, että ei huomattais. Oli koivunäre sitten, mihin minä sen kovaäänisen sain – ei ensimmäisen, vaan toisen oksan kohalle ja sain tapsilla sidottua sen sillain kiinni, että se siinä pysy. Ja vejin käjen pois, niin se napsahti se oksa poikki. Tarkka-ampuja ampu. Ei auttanu muuta kuin jättää siihen koivun juurelle se kovaääninen ja perääntyä ryömimällä äkkiä pois. Se oli huomannu minut. Vaan niin läheltä meni sentään luoti. Ehin juuri siitä alta. Että se niinku myöhästy se ampuja. Tietenkin minä vapisin kun menin siihen juoksuhautaan – säikäyhän minä nyt niin paljo. Tämän sotilasvirikailijan kans kahestaan siinä oltiin, sitte siinä oli joitakin jalkaväen vartiomiehiä aseistuksen kanssa. Ne katteli, koska ootettiin, että jos sieltä tulee yli jotakin. Sotilasvirikailijan kans istuttiin siinä, niin se sano että kyllä se vapina siitä ohi mennee ja niin se sitte meni.

Se rupesi antamaan sitten propagandaa, että Sruusaitse sruusaitse rashnaja armeitski iskamantieri - - -. Ei menny kovin kauan, niin sieltä kaks miestä lähti juoksemaan venäläisten puolelta. Toisen ne ampu meleko heti, mutta se toinen pääsi melko pitkälle ja sitte se haavottu – ei haavottunu vaan me luultiin kun se ryntäs vähä nilkuttaen ja meni maihin sitten. Ja se oli aika pitkän aikaa siinä, kun tätä propagandaa vielä annettiin, ennen kun se sitten pääsi ryömimään sinne mejän juoksuhautaan. Voi herran tähän min-käläinen suplitus alko sentään – oikeen risti kätesä ja piti hyvänä tätä. Nämä oli tshenkiläisiä. - - - Sen kaveri jäi sitten sinne ei kenenkään maalle, kun venäläiset oli miinottanut sen alueen.”

Kuva Siltasuvon perhealbumi.

Suomalaisten propagandalähetys etulinjassa.

”No, missäs teijän ase on?”

”Kun lopetettiin se propagandan anto, niin minulle annettiin sitten määräys, että minun pittää lähtä viemään se vanhi pataljoonan komentajalle, josta se edelleen sitten vietään. Koska tämä propagandan anto piti jatkua vielä, niin se sotilasvirkailija lähti toiseen – kolmannen pataljoonan linjoja myöten. Minun tehtävä oli sen vangin vienti oman pataljoonan komentajan luo, oli kolme kilometriä matkaa. Tämä ortofoni elikkä se lähetin ja sitten kovaääninen piti viijä mukana. Se oli semmoinen reppuselekä, että siinä oli semmoset hihnat – sen sai selekään. Minä sille vangille panin sen selekään ja ite otin sen kovaäänisen. Kilometrin verran olin menny, niin minä huomasin, että helevetti, mullahan jäi kivääri sinne korsuun. Ase jäi sinne. Ja mentiin – minä annoin sen kulkia eellä. Niin tultiin sitten semmoselle hakatulle aukiolle. Siinä oli puupinoja. Se yks kaks nilisti sen ortofonin pois ja lähti sinne puupinolle menemään. Minä aattelin, että nyt perkele tuli – ei muuta, se nilisti housusa, sillä tuli hirviä hätä. Moslitti hirviästi, kun tuli sieltä ja taas risti kätensä ja otti sen taas ja niin lähettiin kävelemään. Mulla oli tuo leipälaukku, mulla oli vanikkaa siellä ja minä annon sille sitten kiitollisuudesta, kun päästiin näin. Menttiin komentopaikalle ja kapteeni Rönnluntti oli sitten siellä vastaanottamasa - - -. Minä sitten tein ilmoituksen, että ”herra kapteeni, Joutsenkorsusta korpraali Mattila, on sotavanki. Sotilasvirkailijan mukaan hän on tshekkiläinen”. Sano, että ”hyvä on”. Sitte se yks kaks, ”no missäs teijän ase on”. ”Herra kapteeni, se jäi tukikohtaan. Muistin tuolla välillä, että unohin.” – ”No mitä te oisitte tehny, jos tuo mies ois jotakin tehny teille.” Minä että eihän se mittään tehny, että puupinon luo juoksi kyllä, mutta sillä oli kova hätä, kerron näin. – ”Selvä on. Ja saatte mennä tukikohtaan.” No

niinhän minä sitte palasin sinne. Ja minä en tiijä, sitten mitä – ne vei sitten divisioonaan sen vangin. Seuraavana päivänä mulle tuli ilmoitus että pittää mennä pataljoonan komentajan luo. Minä aattelin, että nyt mulle tulee rangastus, kun mulla ei ollu sitä asetta. – ”Korpraali Mattila, minä määrään teidät 13 vuorokauden kuntosuuslomalle.” Minä otin asennon ja sanon, ”kiitoksia herra kapteeni”. Kävikin toisin päin. Se oli ensimmäinen loma silloin.”

Kylmä kättely

”Sodan aikana sitä karaistu tietenk. Kerran oltiin tuolla Syvärillä partioreissulla, ja oli iltahämärä. Tarkotus oli, että katsastetaan, minkälaisia mahdollisuuksia ois päästä siten ei kenenkään maan läpi. Levähdyspaikka oli semmoinen, tiheähkö mettä ympäröi aukeaa. Ja siinä oli puunrunko, pisti niinku pensaasta. Minä istahin siihen puunrungolle ja panin käjen siihen, niin siinä oli luurangon käsi. Se oli venäläinen sotilas, joka oli jääny sinne ei kenenkään maalle, välimaastoon, kuollu sitte siellä. Se oli määnny sitte sinne. Minä vaan nostin käteni ja pyyhkäsin housun pieleen ja huusin pojille sitte sinne lähelle, että kattokaa, täällä on ruumis. - - - Katottiin sen vaatteista, että se oli venäläinen, ei ollu mitään papereita. Oisko ollu semmoinen –kun me annettiin propagandaa, että se ois tullu ja menny miinakenttään ja haavottunu ja meni sitten sinne ja kuoli. Mutta sitä ei tiijetty sitten koskaan, että kuka oli.”

Syväriältä Kannaksen lopputaisteluihin

Syväriin yläjuoksulla oltiin asemissa vuoden 1944 kesäkuuhun eli Kannaksen loppurytiniöihin asti. Joukkueelle annettiin Kannaksella jo noin viikon taistelujen jälkeen perääntymiskäskey.

”Sillonko me mentiin Juustilasta, niin mejän joukkueen vahvuus oli 43 ja sitten kun me peräännuttiin siellä Murokalliolle sieltä Kärstilänjärveltä, niin meitä oli joukkueesta seittemän jälellä. Luutnantti Niskanen ja sitten meitä kuus miestä. Tappioita oli: niitä haavottu ja ainakin kaks joutu vangiksi meidän joukkueesta. Mehän sitten loppuvaiheessa, ei saatu viestiyhteyksiä sinne, vaikka meillä oli keskus mukana ja puhelimetkin oli, niin ei niillä voinu liikkuvassa tilanteessa pittää yhteyttä. Pijettiin huolta kuitenkin näistä, mutta oltiin tavallaan niinku kiväärikomppanian alaisia. Ja lähinnähän se oli sitten poteroissa oloa. Siinä kallion juurella kun oli kova keskitys, niin äitiä oli ikävä. Ja ei ollu mahdollisuutta nukkumiseen – en muista olinko kuuvan vuorokauven aikana nukkunu tuntia pitempään. Semmosessa horroksesa jotakin. Sitte tuli se perääntymiskäskey.”

Perääntyminen saapas kainalossa

”Seitsemän vuorokautta oltiin, kun me lähetettiin. Meillä oli tuommonen aika pitkä riuku, kannettiin telttaa siinä välissä. Semmoinen melekeen kaksmetrinen Uimonen-niminen mies oli mejän joukkueessa, se oli tuolta Keski-Suomesta

jostakin ja minä olin sitten toisessa päässä. Ja mulla oli kenttäpuhelin vielä hihinassa tuossa olkapäällä ja sitten oli kivääri. Melekonen määrää. Semmosta suomaastoa lähetettiin menemään. Kahen puolen kuuluu vihellyksiä, niin mentiin hiljaa. Niskanen sano, että siellä on venäläiset partiot tuolla, että mennään rauhassa. Kuitenki ne ilmeisesti kuuli meidän liikkeen, koska kohta rupes tulemaan siihen suolle ranuja. Uimonen heittäyty maahan ja se veti minut peräsä tiettenki ja mulla lensi oikia jalaka ylös ja ranu just tuli sinne, niin meni sirpale tuohon kantapäähän. Kuumotti sentään, minä nykäsin pois sen. Otin saappaan jalasta ja näin että verta tulee. Jalakarätkin sitten käärin siihen meleko tiukalle. Minä sitten saapas kainalossa lähin ja niin me sitten jatkettiin matkaa – heti siitä noustiin ylös sen ranukeskityksen jälkeen ja jatkettiin. Se oli niin huvittavaa, kun minä kannoin puhelinta ja kivääriä ja olkapäällä oli teltta – että minä jatkoin sen teltan kantamista, kun kaikilla kavereilla oli hirviästi kantamista, keskusta ja puhelinta. Nehän piti viijä kaikki pois – eihän niitä voinu viholliselle jättää. Niskasella, mejän luutnantilla eli joukkueenjohtajalla oli kartta ja hänen opastamana mentiin sinne Murokalliolle. Siellä Niskanen määräs, että lähette viemään nuo viestivälineet tuonne taaksepäin ja pyritte pääsemään siellä JSP:lle ja sitten pittää viijä nämä varusteet, siis apuvälineet ja nämä varusvarastoon. Mehän mentiin sinne ja minä sitten kävin siellä JSP:llä. Siihen pantiin pieni side, ei se paha ollu. Ei se kovin syvälle menny. Menin sitten varusvarastolle tämän Ekmanin kanssa ja vietiin nämä varusteet sinne ja luovutettiin puhelimet. Minä siellä sitten sanon, että kun tuohon tuli reikä tuohon mun saappaaseen ja nämä on mun omat. Ja ne anto mulle sieltä sitten jatsarit ja minä nakkasin ne omat jatsarit sinne.”

”Kyllä se rajua oli” - Simo Miesmaan jatkosota

”Krankenschwester” –saksalaismuistoja Oulusta

”--Kun meiltäkin ainakin velipoika lähti rintamalle ja isän äitikin muutti toiseen talloon, meillä oli sitä vapaata tilaa. Äiti otti meille saksalaisia sotilaita asumaan. Ja meillähan asu niitä kahdessakin huoneessa. Ja muistan sen kun ensimmäinen saksalainen upseeri tuli, niin hänellä oli nainen mukana. Se saksalainen upseeri esitteli sen naisen että Krankenschwester eli sairaanhoitaja, mutta sehän sitte kohta osoittautui, että ei hän mikään Krankenschwesteri ollu vaan suomalainen nainen oli hällä kaverina. Näillä upseereillahan oli sitten ne sotilaspalvelijat. Sotilaspalvelija ei asunu meillä vaan asu siellä Pikku-Berliinissä, mutta hyvin paljon hän oli meillä kotona – voi sanoa, että leikki. Muistan semmostakin, että hän konttasi mejän keittiössä, meni pöydän alle ja tuolin alle. Ja semmosta aivan viatonta leikkiä se oli.”

”Kyllä sitä oltiin innokkaita”

”Kyllähän se vähän hurraa-huudoin otettiin vastaan, kun se tuntu niin epäoikeudenmukaiselta se talvisota. Ei koululainen ainakaan pahakseen pannu, jos aloitettiin uusi sota.”

Simo Miesmaan oma sotatie alkoi lokakuussa 1943:

”Kyllä sitä oltiin innokkaita. Sitä odotettiin todella, että milloin sitä päästään. Ja junallahan sitä korrutettiin sitten Riihimäelle. Minä joudun semmoseen radistikouluun eli minut koulutettiin tykistön tulenjohtajaksi. Ja sitä koulua sanottiin korpraalikouluksi. Siellähän meitä oli oululaisiakin ja ympäri Suomea. Se koulutus kesti huhtikuulle -44. Sillon meidät hajotettiin ympäri rintamaa. - - -Tyhmyyttähän se kait oli, kun teki mieli Kiestinkiin – että miksei Kiestinkiin pääse. Siellä nyt oli niin ankarat taistelut ja kovat oli taistelut. - - -”

”Outojen joukkoon minä jouduin”

”Yöllä vietiin ensin Viipuriin ja siellä olin sitten HTK:ssa, henkilötäydennyskeskuksessa, joka oli siinä Viipurin linnassa. Ja Oulussa olin tutustunut Eevi Heikkinen -nimiseen tyttöön, evakkoon sieltä Viipurista. Hän oli mennyt sitten takasin jo sinne asumaan Kelkkala-nimiseen kaupunginosaan, siellä hänen kotinsa oli. Minulla oli sitten tilaus käydä häntä tervehtimässä siellä Viipurissa. No ei Viipurissa kauan oltu vaan sitten minut toimitettiin sinne Mainilaan KTR 19:ään. Siellä meillä oli korsu, joka paremminkin taisi olla sillain, että se oli puoliksi maan pinnalla. Rajajoen rannalla oli. Ja siinä sitten majotuttiin ja siitä sitten rintama oli kauempana Leningradiin päin. On jäänyt mieleen, että 15 kilometriä Leningradista oli se rintama. Aleksandrovskaja, Valkeasaari – semmosia nimiä on jäänyt. Siellä oltiin vartiossa. - - - Viikko eturintamaa ja viikko vapaata. Saunaa lämmitettiin ja kyllä niitä linnotustöitäkin tehtiin. - - -Tukkeja siellä siirrettiin ja hiljaiseloahan se oli silloin. Ja aivan outojen joukkoon minä jouduin, keskisuomalaisten joukkoon.”

”Älä nosta päätäsi”

”Täytyy sanoa sitten kiitoksella, että siellä oli niitä niin sanottuja vanhoja miehiä – oon jälkeinpäin sitten tutkinu, kuinka vanhoja ne oli – no 32-vuotiaita. Mutta ne tuntu 18-vuotiaasta, että onpa vanhoja ukkoja, vanhoja isäntiä. Niin he varotteli sitten, kun mentiin sinne eturintamalle, että älä nosta päätäsi. Ja voi sanoa että kiitoksia heille, että minä tässä olen. Äskettäin juuri luin, joku nuori mies kans oli sinne joutunut ja aivan ensi päivinä sitten tarkka-ampuja ampu sen. Äiti siinä sitten murheissaan oli vieläkin, että kun niin kävi. Ja minä en nostanu päätä. Haarakaukoputkella sitä tuli katottua ja sieltähän Leningradin tehtaast näky siten ja aina joku venäläinen siellä vilahdi. Mutta houkutus oli suuri. Sitten kävi niin, että meidähän vaihdettiin. Tuolta Syväriltä tuli toinen porukka ja meidän divisioona joutu lepoon, Valkjärvelle mejät sijoitettiin.”

Tämä tapahtui ennen Neuvostoliiton suurhyökkäystä Kannaksella: ”Meidän porukka siitä sitten pääsi niinku koira veräjstä.”

Syrjäpolkuja selustaan

”Siitähän me sitten kerättiin kampeemme ja lähetettiin. Ei sitä etteenpäin lähetty siitä, vaan lähetettiin tänne taaksepäin. - -Kyllä on jäänyt mieleen, että mekin jouduimme sitten syrjäpolkuja perääntymään, kun me lähimme. Se venäläinen eteni siellä Länsi-Kannaksella niin nopeasti, että me emme päässeet niitä pääteitä ja jouduttiin semmosia metsäteitä kulkemaan. Mieleen on jäänyt se kauhunhetki, kun tulee semmosia mäkiä ja nämä kuus hevosta, kun joutuu sitten vetämään tykkiä ja jarruttelemaan sitä, kun raskas tykki painaa päälle ja hevoset alta koittaa paeta. Minä en siihenkään niin osannut paneutua, vaan ne osas ne maanviljelijät, kokeneet metsämiehet. Ja ratsurihan oli aina kunkin hevosparin selässä. Ja ne siinä keikku ja nämä miehet osas jarrutella sitä tykkiä, ettei se mee hevosten päälle. - - -”

Yksin Talissa

”Ensimmäinen semmonen toiminnallinen paikka meillä oli Tali. Siinä me jouduimme eturintamalle. Ja tykistön tulenjohtuehan oli aina samassa paikassa kuin jalkaväkikin eli siellä oli kaivetut puolustusasemat. Ja on jäänyt mieleen, että se oli hyvin aava paikka. Sieltä näki ittään päin pitkälle. Ja muistan kun venäläinen tuli valkosten hevosten kanssa. Valkonen hevospari tuli ja vetivät tykkeitä ja panivat sinne aseisiin sinne aukean toiselle puolelle. Tietenkin mua syyhytti, että eikö noita nyt voi ampua. No eihän niitä ammuttu vaan venäläisenhän se sitten alotti sen keskityksen. Se oli hyvin hiekkasta maata niin kuin koko Karjalan kannas. No siinähan meidän varustukset peitty hiekkään. - - -Me yhtäkkiä sitten tulenjohtueen kanssa hoksattiin, että hyvänen aika – me oomma yksin täällä. Ei täällä oo muita ku me. Eli jalkaväki oli siitä joko käskystä taikka käskemättä lähteny pois ja me jäimme yksin. Meidän takana oli joki. Sittenhän meidän piti kahlata sen yli. - - -Kai joku semmonen kahlupaikka siinä tiettiin. Ja sieltä me lähimme sitten pois ja menimme sinne Ihantalaan, Konkkanvuoren Leitimojärven maastoon. Ja siellähän se venäläinen sitten alotti sillon 25. päivä sen keskityksen. Tokihan me olimme nähneet sitä hommaa, kun tuntu, että loputon, loputon lentoarmaada meidän päällä oli siellä Kannaksella, kun ne lentokoneet tuli tänne Suomeen päin pommittamaan. Että kyllä se rajua oli.”

”Pittää ruveta panemaan vastaan”

”Kyllähän se jonkun aikaa meidänkin porukassa oli semmonen tappiomieliala. Mutta sitten minun mielessäni on semmonen, että kun Viipuri menetettiin. Eli kun minä katelen etteenpäin, niin tuolla minun oikealla puolella venäläinen on jo meidän selustassa. Että mitä se tämmönen on?

Elikkä kun se Viipurin vallotti, niin se oli siellä niin pitkällä. Minä aattelin, että sillon se tapahtu meidänkin miesten joukossa semmonen, että eihän tästä tuu mittään. Että me aina vaan perräännyttään, että kyllä meidän nyt pitää ruveta panemaan vastaan. Sillon se mielialan muutos tapahtu. Ja siitähän oon lukenu, että niin se on. Että sitä herättiin, että ei todellakaan – että sehän venäläinen ottaa koko maan, jos me nyt edelleenkin lähetään tästä perrääntymään. Ja minunkin ryhmässä todella oli kokeneita sotureita, minähän olin nuorin siinä. Kyllä he minusta huolen piti sillä lailla. Minä kannon sitä radiota selässä. - - -Kyllä teki mieli joskus nakata se. Otin siitä kantohihnasta kiinni, että nakkaanko mettään, mutta en koskaan tehny vaan kannoin sen Lappeenrantaan asti.”

Ihantalan taisteluissa

”Sehän oli se 25. päivä. Me mentiin sinne etteen Konkkanvuoren kupeelle. Minulla on tuolla tuota kirjallisuutta, jossa tästä on kerrottu. Siellä sanotaan jopa että Pohjoismaiden suurin tykistökeskitys. Ja me olimme silloin siellä edessä. Kun me sinne menimme, niin ympärillä oli kaunistametsää – muistan ja sitten oli potero. Ja siinä me sitten saatiin ohjeet, että kun me nyt tässä sitten ollaan, niin sitten me meemme tästä tuonne kallion kuppeelle, siellä meillä on se tähistyspaikka. Ja sitten joskus aamuyöllä kai se piti alkaa se tykistökeskitys. Minäkin olin semmosessa kolos-

Kuva SA-kuva.

Hälytys VT-linjan asemassa 12.6.1944.

sa yksin. Se oli niin pienikin, ettei siihen muita sopinukkaan ja mulla oli se radio mukana. Se oli minun tehtävä.

Siinä todella alkoi sitten se valtava tykistökeskitys. Ja ensi kerran kuulin, kun nämä urkupyssyt laulo. Metelihän oli hirveä, kun siinä oli kallio, sehän moninkertaistu se ääni. Siinähan sitä sitten oltiin ja kuinka kauan lie ollukkaan, kestännykkään. - - -Aamukaheksalta se loppu. Ja minäki nousin ylös sieltä poterosta ja katon ympärille. Ei oo mettää, ei oo kettään muita kun minä. Ja mettä oli kaatunut ja kaikki oli aivan matalana. Ja minä siinä katon ja kierrän päätäni. Ei kettään näy. No enhän minä muuta voinu tehdä siinä sitten kun lähtä pois. Niin minä sitten yksin tulin sieltä monta sataa metriä, kilometrin verran vissiin kävelin ja löysin oman tukikohtani sitten. Teltathan meillä siinä oli. No sitten ne upseerit tuli mua vastaan, -ja mitä siellä tapahtu? Enhän minä oikeen osannu sanua, että tapahtu niin kun tapahtu ja että minä en kettään muita siellä nähny ennää. Minä olin yksin. Ja eikä mulle siinä mittään sitten sattunu.”

Ihantalan taistelu ”kesti kuitenkin päiviä ja meidän rykmentin 18. divisioonan jalkaväkiosastothan kärsivät niin suuria tappiota siinä – kirjoista taas olen lukenut, että vain 40–45 % enää oli taistelukelpoisia. Eli nämä jalkamiehet päästettiin lepoon ja koottavaksi uudestaan, mutta tykistö jäi sinne, 18. divisioonan tykistö ja se kait oli viisas teko, että sitä ei vaihdettu. Eikä me nyt niin oltu kovin tappioita kärsitty, ettekö me taistelukelpoisia enää oltu. Niinhän se alko sitten se mottitaistelu. Sehän venäläinen iski siihen kiilaa ja sitä koitettiin sitä pussin suuta sitten sulkea. Ja siinä kait ei enää ollu ku pari kilometriä väliä. Ja oliko siellä monta sattaatuhatta, kolmesattaatuhatta – aivan hirveitä lukuja on sanottu, että siinä ois venäläisiä jääny mottiin. Mutta kyllä kai tosi ois ollu niin, että vaikka me oisimme mottiin saaneet, niin ei me ois pystytty pitämään niitä siellä motissa. Että sitä taistelua siinä sitten käytiin. Ja meidän tulenjohtue oli mukana ja siellä juostiin pitkin kankaita ja harjanteita. Ja aina joku mies jäi väliltä poisikin, haavottu ja kaatu ja sillä tavalla. Se oli hyvin sekavaa. - - -”

”Kakstoista ryhmää ampukaa”

Simo Miesmaan tehtävänä oli antaa tykistölle koordinaatteja radioteitse:

”Kerranhan minä sanon vähä lissää. - - - Minä sanon, että kakstoista ryhmää ampukaa. Vähän jekkua tein. Ja kyllähän se komialta kuulosti, kun ne omia tykkeitä oli. Tykistöhän se voitti sen Ihantalan taistelun – niin sanoo kirjallisuus. Mutta kyllä se komialta kuulosti, kun ne tykin kuulat alako ujeltaa. Ja kävihän se kerran niin, että ne ujelti liian lähelle meitä, ihan tuohon nokan alle. Äkkiä huutaa sitten radioon, että elekkää elekkää, että kohta tulee niskaan!”

”Sehän oli valtava tanssimisen halu”

Rauhan tultua Simo Miesmaan matka kulki rintamalta Lappeenrantaan: ”Lappeenrannassa olin ja minähän jotakin

osasin kynälläkin tehdä ja kirjurin hommiakin minulle toimitettiin. Ja sinnehän tuli sitten se valvontakomissio ja Lappeenrannassa on Seurahuone, joka oli ollu suomalaisten käytössä ja se sitten piti valmistaa valvontakomissiolle. Ja minut sitten valittiin sinne Seurahuoneelle että meepäs ja lämmitä sitä keskuslämmitystä, niin että saadaan vettä lämmitettyä, kun aamulla tulee siivoajat tänne. No minähän menin ja panin uuniin pököä pessään ja vesi rupes lämpenemmään. - - -Mulla semmonen jekku sitten tuli mieleen, että hyvänen aika – minähän järjestän tänne hipat. Niin minä sitten pojille puhun, tietylle ryhmälle, että eiköhän me järjestetä hipat sinne. Sehän oli valtava tanssimisen halu. Eikä se pysähtynyt siihen minun porukkaan vaan tuntu, että tien täyveltä sieltä tulee väkiä, miehiä ja naisia. Ja minulle tuli hätä puseroon, että voi kauhia, jos minä tästä kärehän. Niinhän siellä oli joku grammari ja sitä tanssittiin. Ne oli hienot kalusteet siellä, samettihuonekalut. Mutta en minä siitä osannu nauttia, kun minä koko ajan pelkäsin, että sotapolliisi tänne tulee. No aamu sitten tuli ja minäkin kai joku torkut otin ja sitten lähin kierteleen niitä huoneita. Eiköhän siellä pariskuntia nukkunu niissä sängyissä. Aloin niitä hätyyttään. Kyllähän minä jonkin verran onnistuinkin. Ja kohta tuli siivoajat ja kyllä ne vähän alta kulumien katto. Vaan ei siitä tullu mittään. En tiijä tiesikö ne esimiehet. Oli se uhkarohkia teko. Yhdessäolon ja tanssimisen tarve oli niin valtava, kun monen vuoden paussi oli.”

Saksalaisten parakkeja rakentamassa – Antti Niemelä muistelee:

Saksalaisten saavuttua Ouluun Antti Niemelää tarvittiin parakkien rakentamiseen:

”Sitten menin taasen kasarmille tekkeen sitä neljännen komppanian sisustusta. - - - Ne sano, että ei nyt, sakemanni tulee avuksi. Siellä pitäis parakeita tehdä, että eikö sulla ois entistä porukkaa. Minä sanon että on, kyllä minä saan, että misä niitä tehään. –Valonkankaalle sakemannit nousee, Toppilasta menevät ja Hietasaareen niille tulee vankileiri ja sinne pitäs saaha siltaki Hietasaareen. Ja ne sakemannit alotti tuon sillan teon, josta rautatiesilta tehtiin Hietasaareen. Sinnehän venneellä kuljettiin ennen – minäki oon asunu Hietasaareessa, venneellä kulin Toppilasa. Niin ne sano, että heillä ois paljo tärkeämpää – että jos saat porukan, niin mee kiireesti sinne Iskoon ja mennä sen insinööri Kolman puheille. - - -Vaan se oli Helsingissä se mies. Vaan sieltähän löyty sitten semmonen suomea puhuva mies, sakemanni. Niillä yks parakki jo oli, semmonen pieni parakki siinä, jota Kalevan kartanoksi sanottiin. Se Kaleva tehtiin ennen Valonkangasta, kun mennee se tie sinne Valolle, niin siihen ne sakemannit asettu sillon ja siihen ruvettiin tekkeen.

Se ensimmäinen urakka piti suoraan sakemannilta ottaa. Ja niillä ku oli sitä rahhaa. Mistä ne lienee sitä saanu vai te-

kikö ne ite, kun niillä oli kasseittain sitä Suomen rahhaa. - - Niitten kansa tein ensimmäisen urakan. Seittemän näitä parakkeja, jotka oli Pateniemen Kiusalasa naulaamalla tehty, seittemän semmosta varastoparakkia. Ne ei ollu mitään lämpimiä, vaan varastoparakeita. Ne kuitenkin sisustettiin, pantiin toinen lauvotus sinne ja vähä jotaki lämmityslevyä ja ne seittemän saatiin valamiiksi, ne oli samasa urakasa. Sitte oli kaksi vinkkeliparakkia, tämmöistä jotka tehtiin kappaletavarasta. Ja nämä oli isotöisiä. - - - Saksalaisia oli tuolla Kiestingisä ja niitä tuli jo kahella autolla sinne. Ne oli haavottunneita ja ne oli siellä asukkaitten sejasa. Ja meidän piti yötä päivää tehdä. Heti kun se urakka lyötiin lukkoon että me alamma, niin piti sen porukan tehdä niin pitkää päivää kun näki. Mulla oli kuus miestä siellä. Me tehtiin ne vinkkeliparakit- - -”

”Elä potki nurin, katotaan”

”- - -Kitteli, se sakemanni, oli rakennusmestari siviiliammattiltaan ja sillä oli suurin porukka siinä. Ja se oli valavomasa niitä parakeita. - - -Sanottiin hundamentiksi tämänmittasta kakkosnelosta ja kakkosviitosta. Ja niitä ristiin lavotettiin ja sitten yhellä naulalla kiinni aina että ne pysy läjäsä. Ja siihen parru tuli, kuus kertaa kuuven tuuman parrut päälle ja ne tuli hammaskarvilla ne parrut sitten siihen vinkkeliparakkiiin. Ja niitä meni neljä parrulinjaa. Ulukoseinäin alla meni linja ja keskellä sitten meni, että se oli jaettu niin, että neljällä rivillä. Ja lattiat tehtiin ensinnä ja lämpöeristeet pantiin siihen lattioihin. Me niitä olimme tekemässä, pyhänä olimme töisiä. - - -Se oli kymmenen aikaa aamulla kello, kun me olimme jo töisiä. Niin se Kitteli tuli sinne kattoon sitä hommaa ja se rupes harraan. Aina käsi haki niitä hundamentin alakuja, että onko jääny jäätä sinne, ku se oli sillon jo kevättä, että sieltä oli jo sulanu vaan sielä oli vielä jäätä. - - - Kolme senttiä löysi sitä jäätä sen yhen ristikon alta se Kitteli. Se siitä suuttu ja rupes potkiin nurin niitä paruja, niitä kuus kertaa kuuven tuuman paruja, jotka oli päästä päähän 80 metriä jo letkun kansa pantu vaateriin ja kiilain kansa naulattu, että ne on kunnosa ja ne on suorasa. Niin minä huuvin, että elä potki nurin, että ne korjataan, että katotaan. - - -”

”Puristin kurkusta vähä”

”Se Kitteli potki nurin ja kun se ei muuten lopettanu, minä menin käsiksi siihen viimein. Sieppasi, kun oli menny jo monen päivän työ hukkaan meillä, kun kaikki meni nurin. - - - Raskaita, märkiä paruja, niin ei se oo heleppua hommaa, ku joutuu korjaamaan ja purkamaan. Ja nehän särky ne ristikotki, ku se potki nurin. - - - Minä rinnasta otin, se oli isompi mies mua. Ja sitten kun siinä painittiin, niin menimmä siihen hangen päälle kylelleen. Minä en arvannu varua ennää, kun sillä oli jo pistooli käjesä. Niin se sai sen pistoolin otettua ja yritti päähän ampua, vaan minä kuitenkin vaistomaisesti sain oikian käjen siltä tästä kalavosen tykyä

Kuva Kalevan arkisto.

Saksalaisten Vaakunakylä Hietasaaressa.

kiinni ja työnnin niin korkialle ku jaksoin, että se laukes sielä tämän korvan yläpuolella, ku se liipasimesta paino. Ja kolomasti yritti. Toisen kerran laukes sitte, että se oli hyvin likellä päätä. Vaan sitte kolomannen kerran ku se laukes niin se meni niin likeltä se kuula, että hiukset multa poltti tuosta korvan juuresta ja oli monta viikkua lumpouksisa korva, ku pamahti se laukaus. Niin minä siinä sain niin hyvän otteen siltä, kun puristin kurkusta vähä ja sain sen pistoolin pois väkisellä. Väännin kalavosen siltä nurin vähä, niin siltä meni voima siitä käjestä, niin minä sain sen pistoolin väkisellä sinne kätteeni. Ja oli semmonen iso kivi siinä parakin vieresä ja minä rävväytin siihen vihasesti. Otin sitte piipun nokastaki ja löin siihen kivveen. Sitä ei ois passannu tehdä. Se halakes se perä ja ne panokset meni sinne hankeen. Ja sillä ei voinu ampua ennää. Niin se puhalti siihen pilliin, jonka se kaivo, oli saan metrin pääsä se vartijan paikka. Sieltä puhalti puolikymmentä sotilasta konepistoolin kansa ja ne kierti minut heti sieltä toisten porukkaan nähen.”

”Ennen huomenseittemää sinut ammutaan”

”Putka oli siinä vartion vieresä, kaks metriä toisin päin ja metri toisin päin. Semmonen, että sinne pari kolme miestä sopi seisomaan. - - Joka tunti kun siinä kierti se vartija, niin aina kävivät ilmottamassa mulle hyvin huonolla suomen kielellä, että ennen huomenseittemää sinut ammutaan. Se oli jo niillä kaikki valmiiksi tehty. Vinni oli joka pelasti. Se osas suomia se Vinni. Se oli kans ylikuutnantti arvoltaan ja se osas suomia - - Se sano, että kuule, nyt on semmonen, että tee jotaki. Se Kitteli aiko uhata, että hän ei toista kertaa jää toiseksi, kun hävisi siinä, kun minä sen pistoolin otin väkisellä. Minä sanon sille Vinnille, että soita Oulun poliisilaitokselle heti, siellä on semmonen Longin Jallu, joka oli Oulun poliisin putkanvahtina 30 vuotta. Se asu tosa pellolla, meillä oli melekeen vierekkäin mökit, että joka päivä nähtiin toisiamme. Minä että taho semmosta miestä kun Longin Jallua puhelimmeen. Sano mun nimi, että saaha tulkki heti tänne paikan päälle. Virallinen tulkki, joka ymmärtää saksaa. No niihän se oli soittanu! Ja sieltä oli vastattu, että tulee tulkki illalla. Se oli Jallu kai sen hommannu, että neljän jälistä tulee tulkki käymään. Vaan se tuli vasta kaheksaa käyvässä se tulkki. Se vartija kävi jo mulle sanomasa, että nyt tuli tulkki, että ne pittää kokkouksia. Saapa nähä, että siitä tulee kova tuomio tuosta. Että hän ei tiijä - ne oli keskenään puhunu ne pikkukihot, että pittää ampua. Mutta kenraali Paulus ratkasee sen mitä tehään, saksalainen kenraali Paulus. Ja minut käskettiin kuulemaan sitä oikeuvenkäyntiä, se oli kymmenen maisa illalla. Se Paulus istu siellä. Kitteliä ei ollu ollenkaan, jolta minä sen pyssyn särin. Vaan niitä toisia herroja oli. Ne sano, että henkilökohtasen asseen rikkomisesta pittää maksaa täyveltään, että saahaan uusi tilalle. Minä sanon, että ottakaa niistä rahoista, että oli jo niin paljo tehtyjä töitä, että ei ollu otettu ku tuhat markkaa mieheen ferskottia. - - Ja sitten sovittiin niin, että ne saa sieltä tililtä ottaa sen rahan. - - -”

Saksalaisen tähtäimessä

”Maanantaiaamuna sitten menimme töihin. - - - Me oltiin kuuteen asti töissä illalla siellä. No sitten kuuven aikana kun lähettiin, niin minä menin panneen lukkoon niitä parakeita, jotka oli jo valmiita, koska niissä oli tavaraa sisällä. - - - Niin minä menin niitä panneen lukkoon, niin siinä ammuttiin. Räsähti ovenpieleen, justiin ulko-ovveen, ulko-ovesta lähti karmin lajasta kappale, ku se ampu siihen, eikä miestä näy missään. Eikä kukkaan nähny, että mistä tuli se panos. Se mua rupes vähä ihmetyttämään ja minä sitte aattelin että ei kukkaan muu - Kitteli se oli, joka ampu. Salaa koitti ampua.

No sitten siinä meni viikko ja me tehtiin ahneesti pitkää päivää. Perjantai-iltana sama juttu, samalla viikolla. Vaan silloin oli mukana Väänäsen Lassi- vainaja, joka oli mun porukasa. Se oli kans puuseppä ja tehny paljo kirvestöitä pienen ikäsa, oli joutusa mies. Minä sanon sille silloin perjan-

tai-iltana, että paa nuo toiset parakit sieltä lukkoon, minä paan tämän pään. Ja samalla kun minä olin sen sanonu, niin samalla Lassi huutaa sieltä käytävän päästä, 80 metrin päästä, että Antti hyppää syrjään, sua ammutaan. Se oli nähäny, kun se Kitteli oli oven takana ollu kontallaan ja sieltä ampu siitä suoraan käytävään. Mutta minä justiin kerkesin, heilautin ittiäni, niin se panos meni akkunaan. Se ei sattunu minnuun. Jos siinä ois suorana seisonu, se ois justiin ampu kohalle. Se oli nähny, kun Kitteli oli sieltä oven takaa kontannu pois ja menny piiloon. Ja piilosa se oli kun me hajettiin. - - - Niin se Vinni sano mulle, että hän jäi tunniksi taas tuohon vartioon. Että hän näki Kittelin, se oli Kitteli joka ampu taas sua. Se oli sanonu, että se kolmannella kerralla sattuu, että hän ei aina tyhjää ammu. Että saat ite päättää, mitä teet.”

”Jäin Saksalta saaliiseen”

”Niin minä menin ja tuolla Inkeroisella oli hevonen tuossa Uuvellakavulla. - - Minä siltä otin hevosen lainaan ja ajon sinne sakemannin parakeille. Kolmesta sakemannivartijasta piti päästä läpi. Vaan kun mulla oli suomalais-saksalainen sanakirja, niin minä toimitin, että minä tartten pyhääikana näitä työkaluja muualla kaupungilla, että minä meen muualle töihin. Että tuun maanantai-aamuna arpeettiin tänne. Tuun maanantaiaamuna, että päästäkää ja ne päästi menneen. Ja minä tarjosin vielä suomalaista tupakkia, niin sillä tiellä oon tänäkin päivänä. Minä en enämpi menny sinne. Jäin Saksalta saaliiseen, melkeen parisen tuhatta. - - -”

Aselepo Ilomantsissa Möhkö-Kuolismaa -tien suunnassa 4.-6.9.1944

Oululainen Lauri Ollakka osallistui elo-syyskuussa 1944 Ilomantsin torjuntataisteluihin pioneerijoukkueen johtajana. Hänen johtamansa vajaa joukkue oli alistettu 11. Prikaatin I pataljoonasta (majuri Lindgren) muodostetulle koukkaavalle osastolle, jonka tehtävänä oli katkaista vihollisen selustayhteydet Leppävaarantien risteysalueella. Taistelujen juututtua paikoilleen asemasodaksi vaihdettiin etulinjaan 11. Prikaatin II pataljoona (ev.luutn. Luukko), jonka alaisuuteen Ollakan joukkuekin siirtyi.

Taistelulinjojen pysytellessä paikoillaan pioneerien tehtävänä oli rakentaa sulutteita tien suunnassa ja suorittaa kenttävarustustöitä asemassa. Miehet rakensivat myös oman korsun Möhkö - Kuolismaa -tien pohjoispuolelle, noin 300 - 400 metriä etulinjan taakse. Syyskuun 4. päivänä noin kello 6 aamulla saapui Ollakan korsulle lähetti pataljoonan esikunnasta, joka ilmoitti aselevon alkavan kello 7. Kun aika oli koittanut, oli naapurin puolella jo aivan hiljaista, mutta suomalaisten linjoilta ammuttiin vielä jokunen laukaus. Sen jälkeen laskeutui taistelukentän ylle täysi hiljaisuus.

Pian saapui kuitenkin esikunnasta käsky kenttävarustustöiden jatkamisesta. Ollakan pioneerijoukkueella oli etu-

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Everstiluutnantti Luukko ja majuri Petrov tapaavat "ei kenenkään maalla".

linjassa keskeneräinen korsutyömaa, jota rakentaessaan miehet räjäyttivät maata pariin otteeseen. Räjähdyksen seurauksena ammuttiin naapurin puolelta työmaan läheisyyteen muutamia kranaatteja. Korsutyömaa määrättiin keskeytettäväksi välittömästi ja joukkueenjohtajaa, Lauri Ollakkaa, odotti majoituskorsulla moottoripyörälähetä mukanaan määräys saapua komppanian komentopaikalle. Palattuaan illalla majoituskorsulle kertoivat miehet venäläisten tulittaneen asemia vilkkaasti sekä tykistöllä että jalkaväen aseilla. Ilta ja seuraava yö sujuivat kuitenkin rauhallisesti.

Lauri Ollakka kertoi tapahtuneesta:

"Seuraavana aamuna menin edessä olevan jalkaväkikomppanian komentopaikalle saadakseni ohjeita päivän toiminnasta. Sinne tuli silloin tiensuunnan tukikohdasta puhelinsoitto, jossa soittaja ilmoitti asemien välimaastossa olevan venäläisiä valkoisen lipun kanssa. Sieltä oli suomeksi huu­dettu puna-armeijan upseerin haluavan puhutella suomalaista upseeria, ei kuitenkaan alempaa kuin majuria. Ilmoitus lähetettiin ev.luutn Luukolle, joka saapuikin autolla parinkymmenen minuutin kuluttua. Olin saapunut paikalle jo hieman aikaisemmin ja totesin venäläisten pioneerien purkaneen valkoisen lipun turvin asemien välimaastossa olevan siltarummun edessä olevasta sulutteesta muutamia hyökkäysvaunumiinoja.

Tunsin välimaaston sulutteet hyvin, koska joukkueeni oli

ne sinne asentanut. Tästä syystä sain ev.luutn. Luukolta käskyn lähteä oppaaksi. Lähdimmekin asemien etumaastoon välittömästi. Seurueessamme oli mukana myös Raskas patteristo 15:n komentaja majuri Alpo Setälä, luutn. Valleala, luutn. Haapanen ja kaksi sotamiestä, joista toinen toimi tulkkina. Tapaamispaikka oli vajaan sadan metrin päässä asemistamme. Päästyämme noin kymmenen metrin päähän vastapuolesta pysähdyimme kunniantekoasentoon venäläisen majurin aloittaessa voimakkaalla äänellä venäjänkielisen ilmoituksen aselevosta, jonka jälkeen hänen mukanaan ollut vääpelinarvoinen tulkki käänsi sen suomeksi. Ev.luutn. Luukko vastasi ilmoitukseen mukanamme olleen tulkin välityksellä. Tämän jälkeen herrat aloittivat noin puolituntia kestäneet neuvottelut. Vastapuolen majurin nimeksi paljastui Petrov, jolta ev.luutn. Luukko tiedusteli tiukkaan sävyyn syytä edellisen päivän ammuntaan. Tähän majuri Petrov ilmoitti heidän tienneen suomalaisten aloittamasta aselevosta, mutta saamansa käskyn mukaan heidän tuli liittyä aselepoon vasta 5.9. klo 8.00. Seuraavaksi neuvotteluajaksi herat sopivat klo 11.00.

Suomalaisten delegaatioon kuuluneista joko luutn. Vallealalla tai Haapasella oli tapaamisessa kamera mukanaan. Lupia kyselemättä kameran omistaja oli myös tapahtumaa ikuistanut. Aamupäivän kello 11.00 tapaamisessa neuvotte­luissa oli mukana myös virallinen TK-kuvaaja.

Toinen tapaaminen alkoi kiivaissa tunnelmissa, kun maj. Petrov syytti voimallisesti suomalaista osapuolta jossakin si-

vustalla tapahtuneesta ammuskelusta. Ilmapiiri lientyi kuitenkin pian ja molemmat osapuolet totesivat, että yhteyttä syrjäisimpiin tukikohtiin ja maastossa oleviin partioihin ei liene vielä kaikkialla saatu. Lientymistä osoitti sekin, että neuvottelu tapahtui tällä kertaa tienvierustan kivillä istuskellessa sekä savukkeita ja mahorkkaa poltellessa. Yksi tärkeä keskustelun aihe olivat osapuolten erilaiset sotilassaappaat. Niitä vertailtiin tiiviisti ja lopputuloksena venäläiset totesivat suomalaisten tuotteet parempilaatuiseksi kuin omansa. Taisipa keskustelussa olla joku naisjuttukin mukana. Vielä lopuksi sovittiin uudeksi tapaamisajankohdaksi 6.9. klo 8.00.

Syyskuun 6. päivänä oli jälleen kaksi tapaamista: klo 8.00 ja klo 11.00. Jälkimmäisessä oli mukana prikaatimme silloinen komentaja eversti Tähtinen ja vastassamme oli Merijalkaväkiprikaatin everstinarvoinen komentaja pitkässä nahkamanttelissaan, rintapiehus kunniamerkkejä kilisten. Osa tämän tapaamisen keskustelusta sivusi muun muassa heinäkuista Liusvaaran mottitappelu.

Huvittavana yksityiskohtana jäi mieleeni tapahtuma, kun mukanamme ollut TK-kuvaaja pyysi tulkin välityksellä kohteliaasti kuvauslupaa, niin venäläiset kielsivät sen ankarasti. Palatessamme omiin aseimiimme kuvaaja nappasi ainakin yhden kuvan omalle puolelleen marssivista puna-armeijan neuvottelijoista. Pian viimeisen neuvottelukokouksen jälkeen aloitimme vetäytymisen runsaan neljän kilometrin päässä olleen nykyisen valtakunnanrajan länsipuolelle. Ainutlaatuisen tapahtumasarjan ensimmäinen neuvottelu tuli kuitenkin kuvattua 11 kuvan sarjana yksityiskameralle, jonka kuvat kertovat harvinaisesta tapahtumasta myös jälkipolville.”

Toimittanut Janne Kankainen

Neljä kertaa evakkoon - Maria Paalain muistelee

Maria Paalainen syntyi 28.3.1904 Lavosenmäen kylässä. Hän oli isänsä puolelta suomalaista sukua ja asui Inkerinmaalla Lempaalan Lavosenmäen kylässä lähellä Pietaria. Paalainen joutui ensimmäisen kerran evakkoon vuonna 1919, kun Neuvosto-Venäjäillä raivosi sisällissota. Tällöin hänen perheensä pakeni Suomeen. Toisen evakkomatkan hän koki noin vuosina 1932-1933, kun kollektivisoiminen alkoi. Silloin Paalaisen perhe siirrettiin kolhoosiin. Sieltä tie vei vuonna 1938 Tsherepovitsiin. Vuonna 1941 alkoi Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon. Perhe piilotteli metsissä ja sai kokea alhaista kohtelua saksalaisten taholta. Lopulta he törmäsivät suomalaisiin ja pääsivät Suomeen, lopulta Ouluun.

”Taas kerran jäivät kotikonnut”

”Vuonna 1943 maaliskuussa syntyi meille tytär- - -. Hän oli puolen vuoden ikäinen, kun jouduimme lähtemään Suo-

meen, esi-isien maahan. Ei meillä enää ollut mitään, mitä olisi ottanut mukaan Suomeen. Saksalainen ajoi hevosen pihaan ja komensi lähtemään. Meidän omaisuus rajoittui samovaariin, höyhentyynyyn ja muutamaan lusikkaan. Myös ompelukoneen sain otettua mukaamme Suomeen. Kehdon saimme ottaa mukaan.- - - Loppui saksalaisilta lihan puute, sillä he saivat satoja lehmiä meiltä, tai he ottivat. Taas kerran jäivät kotikonnut, jo neljännen kerran elämäni aikana. Saksalaiset veivät meidät Lisavettinan asemalle ja pänivät meidät härkävaunuun.

Matkanteko oli hidasta. Juna seisojasi asemilla kauan. Pesin lapseni vaatteita joka kuralätäkössä junan seisossa asemalla. Ensimmäinen majoituspaikka oli Klooka, jossa olimme kuin sillit suolassa. Se oli syksy 1943. Klookassa olimme viikon päivät ja sitten meidät lastattiin laivaan. Laivassa ihmiset oksentelivat ja olivat pyörtymäisillään. Yhdessä kohdassa laiva pysähtyi pitkäksi aikaa. En muista tarkoin missä, sillä olimme kaikki merisairaita. Lapsemme nukkui kehdoissa (kätkyessä), eikä hän tiennyt vielä mitään maailman murheista. Hän oli seitsemän kuukauden ikäinen kun saavuimme Suomeen.”

Härkävaunuilla Ouluun

”Laiva saapui Turun satamaan. Turussa asuimme viikon verran. Turussa oli pyykinpesumahdollisuus, jos oli jotain pestävää. Minulla ei ollut kuin yksi paita. Simolla oli kolme paitaa. - - - Eräänä päivänä tuli komennus, oli lähdeävä asemalle. Tavaravaunuun meidät komennettiin. Taas jatkoimme matkaamme tuntematonta tulevaisuutta kohti. Joku sanoi matkamme suuntaavan Ouluun. Turusta härkävaunuilla Ouluun matkasimme kolme vuorokautta. Vaihteeksi sain pestä lapseni pissariepuja lätäköissä.

Saavuimme Oulun asemalle syksyllä ilman ollessa jo melko kylmää. Asemalta meidät kuljetettiin kuorma-autolla Lyseon koululle. Meidät majoitettiin suureen huoneeseen. Muistaakseni meitä oli 58 henkeä samassa huoneessa. Saimme kaurapuuroa, joka oli parasta ruokaa pitkiin aikoihin. Suomalainen leipä oli todella hyvää, sillä se oli puhdasta ruista eikä sahanjauhosekoitusta. Siellä olevaa keittäjää kutsuttiin Mammaksi. Keittiössä oli saatavana kuumaa vettä, menin hakemaan vettä, mutta Mamma näki, rankaisi ja laittoi minut perunoita kuorimaan moneksi tunniksi.” - - -

”Ihmisten näköisiähän nuo ovat”

”Lattialla nukuimme ja patjoja meillä ei ollut, jokunen takin rekale vain. Oululaiset kävivät arvostelemassa meitä. He sanoivat, että ihmisten näköisiähän nuo ovat. Siitä sitten vähitellen majoittivat meidät Lyseosta maalaistaloihin. Meidät oli määrätty Merikosken työmaalle. Asunnoksi saimme Hupisaarilta parakin. Meitä siirtolaisia oli paljon ja vähitellen kaikki saivat paikkansa, vaikka me ja eräs toinen perhe jäimme Lyseolle vähäksi aikaa, kunnes parakkimme valmistui.”

”Teilläkö se possu on?”

”Ruoka oli kortilla. Pälkähti päähän, että ostaisimme sian porsaan. Oulujoen Madekoskella oli meidän entisiä naapureita. He hoitivat karjaa ja muita sisätöitä. He kävivät joka pyhä meillä kylässä. Konttisella oli karjaa, lehmiä ja sikoja. Tilasimme sieltä porsaan, jonka mukana saimme jauhosäkin. Säkki oli enää puolillaan kun se saapui meille, siitä oli puolet varastettu. Sitä emme tienneet, että kuka oli ottanut jauhomme. Mieheni Simo työskenteli Merikoskella ja ei ehtinyt tehdä karsinaa possulle.

Yksi pitkäkielinen akka kerkesi kansanhuollolle kieli-mään. Kansanhuollosta tuli joku virkailija ja hän sanoi, että teilläkö se possu on. Sanoin sille herralle, että niin on. Siinä huoneen nurkassa possu nukkui, laatikossa. Virkailija kysyi, että mihin te sen possun sijoitatte? Sanoin, että halkoliiterin päähän teemme karsinan. Virkailija sanoi, että eikös semmoinen ole epäsiistiä. Sanoin sille virkailijalle, että eiköhän nuo kahdeksan parakin pissavedet liene epäsiistimpää, kuin yksi possukarsina. Merikosken työntekijät, jotka asuivat parakeissa, pissasivat suoraan portailta. Pissa virtasi kuin pienestä Hupisaaren ojasta, ja totta se oli. Virkamies lähti ja sanoi, että pitäisi hakea lupa Kansanhuollosta possulle.

Possun nimeksi laitettiin Jussi. Jussi päästettiin joskus ulos. Siellä Jussi käveli Hupisaarten puistossa. Samalla kun poliisit valvoivat kalastajia, ne välillä vähän silittelivät Jussia. Silloin jo sai kaupasta ostaa vanhaa leipää ilman korttia. Jussista tuli hieno possu. Sille eivät perunankuoret kelvanneet, sillä se jätti altaan reunalle potun kuoret. Kauraryynit piti keittää sille puuroksi. Tuli syksy ja Jussista piti luopua. Jussi pantiin pyttyyn ja heitettiin suolaa päälle. Ei se Jussin liha oikein maistunut, vaikka uutta lihaa oli vähän. Leipäkin oli kortilla ja sitä sai vain määrätyn määrän. Jussi oli liian läheinen meille, vaikka olikin possu.” - - -

Parakista Tuiraan

”Työt loppuivat Merikoskelta, joten parakit purettiin. Me saimme asunnon Tuirasta, jossa asui ennen meitä rakennusmestari Leskinen. Leskinen itse muutti Vaalaan. Häneltä ostimme huonekaluja, sillä meillä ei ollut niitä ennestään. Talot, joissa asuimme, oli määrätty purettaviksi. Siellä asuimme kahdessakin röttelössä. Kunnes niitä eräänä päivänä alettiin purkamaan. Sieltä tuli lähtö, mutta saimme asunnon - - - patosillan varresta Koskitieltä. Se oli vanha Kurttilan mökki. Se oli likainen ja törkyisä paikka asuaksemme siellä. Siellä juoksenteli russakoita ja luteita kama-lasti. Ei niitä päivällä näkynyt, mutta kun uuni lämmitettiin illalla, niin ne juoksentelivat ympäri huonetta. Lapset pelkäsivät, kun eivät ennen olleet nähneet olioita. Menin Merikosken apteekkiin, josta apteekkari antoi minulle myrkyt russakoita varten. Ei niitä russakoita sen jälkeen näkynyt. Luteet jäivät, ne eivät kuolleet myrkyistä. Siinä oli mukava asua, vaikka kylmä se huone oli. Merikoskelta saimme pui-

ta lämmitykseen ihan tarpeeksi. Siinä talossa asuimme monta vuotta. Tuiran koulu oli ihan lähellä. Tyttöemme meni siihen kouluun.”

”Kyllä nyt yritetään”

”Tuli taas aika purkaa vanhoja mökkejä ja lähtö oli edessä. Meillä ei ollut tietoa, mihin suunnistaisimme. Menin asioimaan kaupungintalolle. Heino oli kaupunginjohtaja. Puhuin Heinolle tilanteesta ja hän sanoi, että alkaisimme rakentamaan omakotitaloa. Laitetaan aravalaina-anomus vi-reille. Sanoin johtaja Heinolle, että meillä ei ole rahaa. Yks tasku on tyhjä ja toisessa ei ole mitään. - - - Heino sanoi, että kyllä nyt yritetään. Niinhän sieltä sitten tuli myönteinen vastaus aravalainan saannille. Tuli taas pulma eteen. Täytyi olla pankkilaina, muuten ei saa aravalainaa. Simolla oli Oulun kaupungin pankissa vähän säästöjä. Hän meni kysymään lainaa pankista. Siellä sanottiin suorat sanat, ettei näillä säästöillä rakennettaisi yhtään mitään. Minä olin to-

Kuva Kalevan arkisto.

”Kyllä nyt yritetään.”

rikahvilassa töissä. - - - Minulla oli säästöt Kansallispankissa. Ei nukuttanut yhtään sinä yönä.

Menin Kansallispankkiin, jossa oli silloin pankinjohtajana Herva. Vuosi oli silloin 1956. Puhuin asiani ja sieltä hakivat johtaja Hervan. Selitin asian hänelle. Hän sanoi, että tämä on liikepankki ja ettei täältä ole annettu kenellekään lainoja kodinrakennukseen. Johtaja sanoi kuitenkin, että onko säästöjä ja minä sanoin, että on vähän. Hän käski istua ja odottaa. Hän katsoisi tilannetta. Johtaja Herva tuli myöhemmin ja sanoi, että on ne teidän säästöenne aivan ole-mattomat. Hän kysyi meidän nykyistä asuinpaikkaamme. Selvitin tilanteen, että taloamme alettaisiin purkamaan ja meillä ei olisi paikkaa mihin mennä. Rukoilin itsekseni ja toivoin, että saisimme lainaa. Jos olisin ääneen rukoillut, niin höppänäksi ne minua olisi luulleet. Johtaja Herva tuli huoneestaan ja sanoi, että tekisimme poikkeuksen eli myön-nämme teille lainan. Täytyi vain olla kaksi takuumiestä ni-mellisesti. Simo kysyi työnjohtaja Hietalalta ja hän lupasi tulla takuumieheksi. Toisen takuun saimme kaupungin työ-mieheiltä. - - - Se sama mies perui seuraavana aamuna ja hän sanoi, että hän ei rupea takuumieheksi. Aamulla vielä nu-kuimme, kun hän tuli perumaan takauksensa. Saimme on-neksi vielä toisen takaajan. - - - Hän oli ensimmäinen ystä-väni, jonka tapasin Ouluun tultuani. - - -”

Uuden elämän alkuun

”Niinhän se rakentaminen alkoi Höyhtyälle. Simo oli aikaisemmin ostanut Hietasaaresta parakin. Siellä olivat asu-neet sota-aikana venäläiset vangit. Sitä hän kävi vapaa-ai-kana ja pyhäpäivinä purkamassa. Siitä saimme hyvää tava-raa. Parruja ja lankkuja, oli siinä myös tiilejäkin. Simon ka-lakaveri Hiltusen Manu omisti kuorma-auton. Manu toi ta-varat Hietasaaresta Höyhtyälle. Jos vielä kaupunginjohtaja Heino elää, niin sydämelliset kiitokset neuvoista ja opas-tuksesta.”

Toimittanut Panu-Pekka Rauhala

Lähde Maria Paalaisen muistelmat v. 1984 (Väliotsikot toimituksen)

Haavoittuminen Kannaksella – Tauno Pakonen muistelee:

”Siihen loppu minun sota”

Tauno Pakonen siirtyi Kenttätykistörykmentti 16:n mukana Kannakselle. Haavoittuminen tapahtui 26. kesäkuuta 1944:

”Kun haavotun, olin tulenjohtueessa silloinkin. Oli sem-monen kalliopohja maassa, puoli metriä pääsi kaivamaan maahan. Semmonen pikkunen, kaks miestä siihen mahtu. - - -Vaana ku siinä radiossa oli se ”oravanhäntä”. Ku antenni piti nakata puuhun, niin sirpale katkasi sen. Minä sitte heti korjasin ja lähin nakkaamaan sitä uudelleen sinne puu-hun, niin silloinpa se räpsähti. Siihen loppu minun sota.

Meni hihasta – villapusero meni, hiha pois, paita pois ja

pala. En löytänyt sitä palasta. En tietenkään hakenukkaan, en pystynyt hakemaan. - - - Luu meni kuutena kappaleena ja lihat pois.”

Haavoittumispaikasta ei ole tarkkaa muistikuvaa: ”Voi kun muistais oikeen tarkon sen paikan. Kova tykistö tuli. Kun siellä on niitä paikkoja ja sitten kun vettä yritti aina vähän päästä. Kallio oli siinä eessä, vaan sen minä kyllä muistan. Semmonen laattakallio. Maata oli siellä takempana sen ver-ran, että sinne vähän monttua sai.”

”Katohan kirkkoon päin”

”Kun minä tätä kättä yritin nostaa, se ei noussukaan. Mi-nä siinä otin ranteesta kiinni, kenttäsaaralaan asti pijin ran-teesta kii. Ne pöyväälle nosti siinä kenttäsaaralasa sitten, niin ne rupes irrottaan kättä ranteesta. Minä sanon, että anta-kaahan olla, minä ite pijän kii.”

Käsi roikkui olkapäästä lihasten varassa: ”- - - Tässä sem-monen piikki törrotti. Siellä kenttäsaaralasa hiha pois vaan ja lääkäri rupiaa niitä saksia tuohon tähtäämään. Sano, et-tä katohan kirkkoon päin. Minä kysyn että, no miksi sitä kirkkoon päin, ettei hän täällä oo pappiakaan. No joo, se löi ne tonget tuohon ja napsautti. Eihän sitä tienny mittään, se oli tunnoton paikka.”

”Käsi on tallessa”

”Tuonne Äänekoskelle tuotiin sitten sieltä. Se oli pitkä aika se kun minä siellä kenttäsaaralan lattialla paareilla maka-sin, 12 tuntia. Katon kun leikkauspöytä oli siinä vieresä. Lää-käri kävi aina vähän päästä kysymässä, että liikkuuko sormet. Sormenpää värähti sitten ennää lopulta. Minä vain, että nyt meni käsi, vielähan tuo ois tuosa. Sitte löi kopan päähän sii-nä pöyväällä ja se oli kipsissä. Minä olin vähä ihimeissäni, että käsi on tallessa.”

Ouluun toipumaan

Siirto Sotasairaala 32:een Ouluun tapahtui lokakuussa, mut-ta Oulussa ei enää tarvinnut olla sairaalassa vaan kotihoi-dossa: ”Toipumishommiin. Minuthan ois passitettu täältä sitten siviiliin, kun oli se tarkastus. Minä että en minä lähe siviiliin. Leppäluoto oli sen lääkärin nimi. Serkkupoika oli mun eellä siinä jonossa. Se sano, että hän lähtee siviiliin. Minä, että älä tee sitä tyhmyyttä. Sillä oli oikia käsi tästä tönkkö, sillä oli kuula menny läpi. –Joo, kyllä hän lähtee si-viiliin. Ja niin se lähti ja käsi on tönkkö vieläki. Maatalon isäntä, niin eihän se joutanut. No minut passitettiin sitten Helsinkiin.

Siinä oli monenlaisia seikkailuja. Tähän tuli semmonen ihottuma, ne ei pystyneet leikkaamaan. Tämä on leikattu tästä. Tästä on jänne siirretty tältä puolelta tänne. Tämä oli semmonen velto – jäykistettiin ja siinä se on sitten. Eihän tämä normaali käsi oo. Työntövoimaa ei oo, vaan nostovoima on melekeen normaali. Sittehan, kun käsi leikattiin, jäy-kistettiin, sain siviilipaperit. Se oli -46”

Pommikoneita aseistamassa

Lars Palmroos kertoo sotaansa Pommituslentolaivue 42:ssa:

Laivuetta etsimässä

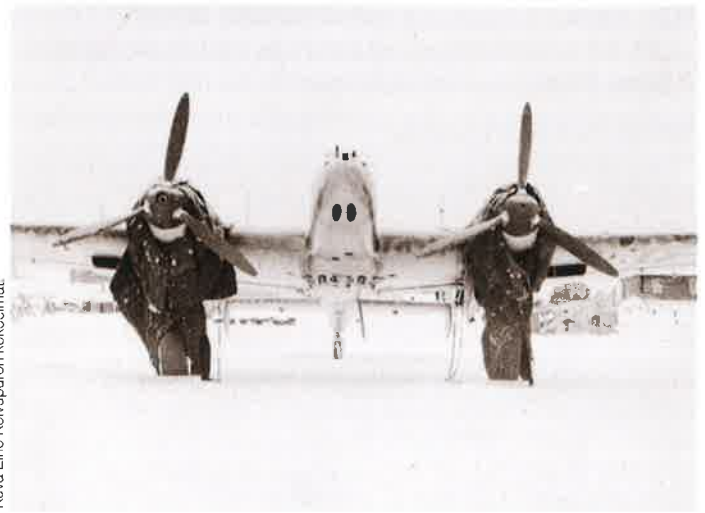
”Sota-aikana oli normaali alokaskoulutus. Olin aina harastanu ilmailua ja hieman purjelentoa ja kaikkea tämmöistä niin minä pyysin kutsunnoissa ilmavoimiin ja pääsin sitten alokasajaksi Luonetjärvelle Jyväskylän lähelle, jossa oli ilmavoimain esikunta. Ja siellä oli kouluttajina kolme neljä tämmöstä suomalaista SS-miestä, jotka oli siis olleet itärintamalla ja tulleet sieltä pois. Kyllä ne koulutti. Kyllä me se kolme kuukautta juostiin ja opittiin kyllä äkseeraamaan ja marssimaan ja laulamaan ja kaivamaan kuoppia. - - -

Minut komennettiin sitten yhdessä yhen toisen helsinkiläispojan kanssa pommituslentolaivue 42:een, joka oli Blenheim-laivue. Ja se sijaitsi silloin Värtsilässä. Ja me lähdimme Värtsilästä hakemaan sitä laivuetta junalla. Kun me tulimme sinne, niin meille ilmoitettiin, että laivue on siirtynyt Naarajärvelle, koska Värtsilä oli liian lähellä toimintaa. Ja sinne Värtsilään kuulu kyllä rintamatykistön kumu. Me lähettiin sitten takasin. Me ei oikeen tiijetty missä se koko Naarajärvi oli. Mentiin sitten Joensuuhun, kahdestaan purjehdittiin siellä Joensuun kaupungin nurkilla ja mentiin – siellä oli Onttolan kenttä, jossa oli pommikoneita ja hävittäjiä. Sieltä meille sanottiin sitten, että se on Pieksämäen lähellä. Niin me sitten lähettiin kohti Pieksämäkeä ja sieltä se kenttäkin sitten löyty. Pahanen kenttä, ruohokenttä. Toisessa päässä oli suo, toisessa päässä oli semmonen kannokko, joka oli kaadettu. Kunnollista kiitorataa seitsemänsataa metriä, oiskohan ollu sitäkään. - - - ”

”Meillä oli kalaa pitkäksi aikaa”

”Meidät pantiin sitten asemieskoulutukseen, asemiesoppilaiksi. Ja se tarkoitti sitä, että me rupesimme aseistamaan koneita sotalennoille ja panemaan pommeja koneisiin ja sytyttimiä paikoilleen. Ja sitä me tehtiin siihen saakka, kunnes tämä aselepo tuli. Ja sitä kesti – oiskohan ollu puolisentoista kuukautta. Kiihkeimpänä aikana koneet saatto lentää – tehdä pari lentoa, kolmekin lentoa vuorokaudessa. - - - Siinä meni aikaa nimittäin melko lailla kun sieltä Naarajärveltä lensivät lähinnä Vuosalmen suuntaan, siis niinku Laatokan pohjoispuolta. Sinne ne lensi loppuaikoina.

Kenttä oli niin hiivatin lyhyt. Siinä kun kakstoista konetta lähtee semmoselta kentältä ja rullaa sinne kiitoradan päähän ja jarrut pohjaan ja sitten koneet ahtopaineelle ja niin täysiä kierroksia kun ikinä voi saada ja sitten äkkiä jarrut ylös ja slapit ylös ja just ja just aina – kyllä ne nousi. Kerran sitten ne tuli vähän myöhään sotalennolta ja alko olla pimeä. Ja yks kone epäonnistu laskussa, sille ammuttiin kyllä punasta monta kertaa. Minäki olin siinä ampumassa. Mutta pakko sen on tulla joskus alas ja se tuli ja se tuli puoliväliin kiitorataa ja ajo semmoseen kannokkoon, mutta ei siinä sitten pahemmin käyny, kun ei ollu pommeja koneessa.

Kuva Eino Koivupuron kokeimat.

Saksalainen ME-BF110 -lentokone Uhtuan jääkentällä. Talviolosuhteissa käytettiin moottoreiden päällä lämmityspeitteitä.

Sitähän ei voinu laskeutua pommit mukana, siinä ois käyny huonosti.

Yhdellä lennolla kun olimme siellä valmistamassa pommeja, panemassa niihin sytyttimiä, kuulu jyllinä ja katottiin taivaalle ja sieltä lähestyy semmonen laivue koneita kohti kenttää. Ja minä jo ajattelin, että nyt tulee ja pommittaa kenttää ja rupesin jo kattomaan, että mihinkä minä tästä lähen juoksemaan. Minulla oli sitten tämä helsinkiläinen kaveri siinä vieressä ja se istu siinä hyvin rauhallisena ja sano että onko sulla noin huono tyyppituntemus. Sitten minä rupesin kattomaan ja ne oli omia koneita. Siihen kuulu vielä se nimittäin, että ne pudotti pommit sinne kentän päässä olevalle suolle. Ja niillä oli epäonnistunu kohteelle tulo ja ne joutu pudottamaan pommit ennen kun ne laskeutu. Mutta kyllä siellä vilkasta oli siinä kentän ympäristössä. Lotat juoksi mettään hirveellä vauhilla. Arvaahan sen, kun kaksitoista konetta tulee ja puottaa pommikuormansa siihen kaikki yhdellä kertaa. Osa meni Naarajärveen, joka oli siinä lähellä ja meillä olikin kalaa sitte pitkäksi aikaa.”

”Ne oli hirviän hankalia ne pommit”

”Se (koneiden aseistaminen) oli aika kovaa hommaa. Ne oli hirviän hankalia ne pommit. Useimmat pommit oli venäläisiä sotasaalessipommeja, jotka oli pyöreitä, joista ei saanu otetta. Ja ne piti käsivoimin nostaa koneen alla tuommoiseen pieneen ripustimeen. Ja niitä meni jokaiseen koneeseen melkoinen määrä. Se otti 800–1000 kiloa pommeja aina yksi. Ja vaihteli sitten ne pommikoot: siellä oli satakiloisista – enimmäkseen tuommosia viiskytkiloisia. Ja riippu sitten mitä ne pommitti. Sirpalepommeja, jos ne pommitteli tuommosia kolonnia ja sitten siltoja ja tämmösiä, niin vähän järeämpää kalustoa. Kaks konetta menetettiin minun aikana, samana päivänä molemmat. Olin ollut aseistamassa tätä yhtä niistä koneista, jonka sitten hävittäjä ampu alas ja ohjaaja pelastu laskuvarjolla. Ja muut menehtyivät.”

**”On saatu vapaassa isänmaassa asua”
– JR 53:n lääkintäaliupseeri ja valistusupseeri
Aarne Pelkonen muistelee:**

Velimiehen hautajaisissa

”Uusi lähtöhän oli Suomen puolustusvoimien, armeijan palvelukseen vuonna neljäkymmentäyksi. Minunki kohdalla kuudestoista kesäkuuta. Sillon ohjattiin meidät Kiestingin suuntaan Venäjän puolelle. Etujoukothan oli edenneet sitä ennen jo Tuhkapatunaan, ennen ku minäki saavuini etulinjan joukkojen taakse. Olin töpinän talousaliupseerina jatkosodan alussa. Sitte sain kuulla, kun Sohjanajoen ylitys oli, että veljeni on siinä touhussa kaatunu. Otin yhteyden Utajärvelle. - - Sain kuulla hänen hautauspäivän ja että ruumis on saapunu kotikirkkoon. Nii sillon sain kolmen vuorokauden loman. Ne oli sotatoimet ihmeellistä, että ne oli niin kiireellisiä, että ei pitkiä lomaa annettu. Mutta mulla oli se onni, että sain tämän kolmen vuorokauden loman: tulopäivän, hautajaisissaolopäivän ja takasin rintamallempäivän.

Meitä oli nelijä veljestä sillon rintamalla, ja yks sisko oli armeijakunnan varuskorjaamopesulan palveluksessa Uhtuan suunnalla rintaman läheisyydessä Hevoslamilla. Hän ei ollu saanu tietoa ollenkaan veljen kaatumisesta. Toiset veljet olivat tiedon saaneet, mutta eivät hautajaispäivästä tietoa, eivätkä saanu lomaa. Mutta minä sain käydä veljeni hautajaisissa. Sitähän luulis, että sitä on karaistunu mies niissä oloissa oleva, mutta ei ole. Läheisen kaatuminen vaikutti kovasti, mutta vielä enemmän omaisiin, isään ja meillä hän oli sitte äitipuoli, sisaruksiin, joita oli kirkonkylässä sankarihautajaisissa. Sieltä tulini sitte Ouluun vaimon luokse, ja seuraavana aamuna jälleen Kiestingin suunnan rintamalle.”

Sotavankien lääkärinä

”Tapahtu siellä sellainen juttu, olikohan elokuuta, että tuli Taivalkosken Majanlamilla upseerivieras meidän osaston upseerin vieraaksi, ja joku asia oli toimitettavana samalla varmaan ja otti yhteyden muihinkin yksikköihin. Hän oli minua kysyny, että mikä mies tämä kersantti oli, kun kävin siellä yksikön toimiston korsussa, poikkesin omasta korsusta. Kuuli, että olen lääkintäkoulutuksen saanut kersantti, mutta toimin talousaliupseerina. Ei ollu kulunu aikaa kun muutama viikko, niin tuli minulle komennus Hyrynsalmelle venäläisen sotavankileirin lääkintäaliupseeriksi. Yksikkömme päällikkö järjesti asian niin, että sain kulkea Oulun kautta, kotona olla yhden yön. Sitte jatkon junalla Hyrynsalmelle ja siellä Kangasjärvelle sotavankileiriin ja ilmoittaudivin vankileirin päällikölle, joka oli luutnantti Arvonen, suomalainen upseeri. Hänen kanssaan neuvottelin, mitkä tehtävät mulle siellä kuuluu. Hän sano, että ne kuuluu aivan niinku lääkärin tehtävät, sillä lääkäri käy siellä vain kerran viikossa, ja minun on pidettävä vastaanotto joka aamu sinne ilmottautuneille vangeille ja antaa ne tulokset, minkä oon sotapalveluajalla oppinu rykmentin lääkäriltä.

Tämähän minua kovasti jännitti, että miten sitä vihulaivankien kansa pärjäilee, mutta saa sanoa, että aivan hyvin pärjäsin. Opin vankimiehen näkemään päältä päin, onko hän KP:n, VUP:n, VSP:n tai petipotilas, ja sen mukkaan annoin heille nämä edellä mainitut jutut. Sain sen siellä myös touhutuksi, että vankileirin sisälle perustettiin parakkisairaala, kymmenpaikkainen, johon sain sairaalahoitoa vaativat vangin sijoitetuksi. KP:läisethän lähti muijen mukana töitä tekemään, joka oli kapearaiteisen radan rakentaminen Hyrynsalmelta Taivalkoskelle, ja oliko suunnitelma aivan Kuusamoon saakka. Saksalaisten rahottamana, mutta suomalainen johtohan yleensä oli tässä, tai ylijohhto oli ja suunnittelu saksalaisten. No paras lausunto tästä minun osavuudesta käsitellä sotavankeja oli tämä. Kun rauhan tultua kotiin palanneet sotavangit tekivät kantelun suomalaisista vankilan aliupseereista, upseereista ja heidän käyttäytymisestään vankeja kohtaa, niin minun kohdalle ei sattunu tätä juttua. Mutta mainitsen, että jo aliupseeri vartiopäällikkö kuuli, että häntä kohtaan oli kantelu ja sotarikollisena tuomittiin. - - -

Sotavankileiri yhistettiin sitte ratatöiden edettyä Juntusrannan sotavankileiriin ja olo Hyrynsalmella lakkasi. Minut siirrettiin henkilötäydennyskeskukseen, josta sitte määrättiin Vaaralan kenttäsairaalaan Uhtualle. Kenttäsairaalassa ois toiminta jatkunu varmaan pitempääki, mutta en tykänny kaikesta toiminnasta, mitä siellä tapahtu, ennen kaikkea vapaa-aikona iltasin, öisin. En uskovainen ollu, ei se vaikuttanu, mutta ehkä uskovaisessa kodissa opittu ajatus ja alkoholiin kielteinen suhtautuminen kohdaltani. Tuli Kenttäsairaala 2:n yllääkäri tohtori Severi Savonen käymään Vaaralan kenttäsairaalassa, nii hänelle annoin pyynnön, että jos saisin siirtyä takasi, entiseen joukko-osastoon Uhtualle. Sinne oli siirtyny Jalkaväkirykmentti 53, jota täydennettiin Kiestingissä mottivaiheen aikana lähes loppuun kuluneen toisen pataljoonan henkilökuntaa. Ja eipä ollu pitkä aika ku tuli määräys, että pääsin sen rykmentin toisen pataljoonan viidennen komppanian vanhemmaksi lääkintäaliupseeriksi. Siellä oli miellyttävä tutustua aikasemmin ki tutuksi tulleisiin miehiin, paljohan oli kasvot vaihtunu Kiestingin ajoilta siihen mennessä.”

”Pidetään kirkonmeininki”

”- - Meillä oli hyvin tykätty pataljoonan pastori. Oli tapana hänellä sanoa, että otetaan pojat asiat löysin rantein. Nii minut määrättiin lääkintäaliupseerin toimen ohella pataljoonan valistusaliupseeriksi. Ja sillon jouduin papin mukana paljo kulkemaan, jolla oli tapana käydä muun muassa joukkuekorsuissa, pitämässä jumalanpalvelustilaisuuksia. Ja kun tuli niin sanottu rauhallisempi aika rintamalla, että ne oli juuttuneet niin vihulaivankien ku omatki rintamat oleskeluajaksi ja vartioinniksi. Niin se tuli kortinpeli miesten ajankulutusmalliksi. Pappi kun saapu joukko-osastoon, sano, että pannaanhan pojat ny kortinpelit pois ja pidetään

kirkonmeininki. No tähän oli luonnollisesti kaikille pojille hyvin miellyttävää, mutta ennen kaikkea uskovaisille, kun saatiin laulaa virsiä. Pappi piti pienen puheen ja taas virren laululla lopetettiin. Tähänhän ei luonnollisesti ollut taistelujen kestäessä tilaisuutta, mutta näin rauhallisempaan aikana. Silloin oli käytössä myös JR viidenkymmenen kolmen toisessa pataljoonassa, aliupseerikerho. Järjestettiin sotilaskodissa, joka oli Hokki nimeltään, koska oltiin Hevosenkenkä-nimisessä lohossa asemassa, niin sanottuja hepokatti-illoja, joka torstai ilta, jossa oli sotilaat järjestäny ohjelmaa, minä mukana ja pappi ehkä ylimpänä vetäjänä. Siellä minulla tapahtu ku olin menossa sotilaskoti Hokista rintamalle omaan korsuun, tuli kova tykistökeskitys, joka voi sanoa, että se meni pitkäksi, sillä se oli varmaan tarkotettu suomalaisten rintamalinioille.”

Vammautuminen

”Sain kasvoihin pienen sirpaleen, joka ei aiheuttanu suuria hoitoja. Sillä mahdollisesti oli arvaamattomat seuraukset, sillä itse ainaki huomasin, että siinä kasvossa ei ollut lihasurkastumaa aikasemmin- - -. Tähän hoidettiin aivan niissä rintaman takaisissa olosuhteissa. Mutta myöhemmin vuoden viiskymmentäneljä lopulla sain kutsun Tilkan sotasairaalaan Helsinkiin, jossa eri puolilta kehoa tai määrätystä osasta siirrettiin kasvoon ihojen väliin lihasta ja ihoa-ki. - - - No sotatoimethan jatku edelleen ja meijätki siirrettiin sitte vuonna neljäkymmentäkolme-neljäkymmentäneljä saattopa olla neljäkymmentäneljä talvella, saksalaiset otti rintamavastuun Uhtualla koko matkalta. Ja suomalaisjoukot hiihtomarssilla tultiin Hyrynsalmen asemalle, jossa lastattiin junaan ja junat kuljettamaan Kannakselle.

Paikka Mannerheim-linjalla oli Kanneljärvellä Kuuterselkä, johon JR 53 luulen, että koko rykmentti otti rintamavastuun siinä. Myöhemmin kesäkuussa, muistaakseni yhdeksäs päivä, alko se venäläisten suurhyökkäys Kannaksella jos muuallaki Suomen rintamalla, ennen kaikkea Syväriellä ja Stalinin kanavalla Äänisjärven tienoilla. Mutta voin sanoa, että se oli Kannaksen tulimaastoa, jossa ihmeenä pidän, että elävänä minäkin ja paljot muut selvisi. Minäkin vammautuneena sieltä lähdin Suomea kohti. Olin tullessa Viipurin sotasairaalaan. Sieltä sairaalajunalla siirryttiin Hämeenlinnan sotasairaalaan ja pitkäaikasena potilaana Oulun sotasairaalaan 32, joka Kontinkankaan sairaalan tiloissa oli. Ja miellyttävä oli ku Aimo Kannisto oli osasto seitsemän lääkärinä, joka oli talvisota-ajalta tuttu. Oli molemmin puolin miellyttävä tavata. Ja voin sanoa, että sain vammoihini hyvän hoidon tutulta lääkäriltä. Ja kaikin puolihan siellä oli hyvä hoito.”

Kotiuttaminen

”Lapin sodassa en ollut mukana ollenkaa, koska olin potilaana.- - - Toivuttuani sairaalan ylilääkäri rohvessoori Nevalinna kutsu luokseen ja sano, että mulla on tilaus nyt

lähteä Lapin sotaan tai jäädä sairaalan henkilökuntaan lääkintäaliupseerina, koska täällä on pula niistä. No mieluumminhan jäin sairaalan henkilökuntaan. Sieltä sitte kotiutettiin joulukuun alkupäivinä, sillä olihan taas uudessa rauhassa sovittu, että kaikki ne henkilökunnasta ja myös potilaista, jotka kynnelle kykenee on neljäs päivä joulukuuta kotiutettava. Sitä ennen minut kutsuttiin sotasairaalan kansliaan. Joku paperi työnnettiin esiin. Sanottiin, että mainita siinä haavottumiset ja kirjoitin ne omakätisesti siihen, joka varmaan on aiheuttanu myöhemmin monelle ihmettä ku eri käsiala mikä yleensä siinä oli. Sanoivat vielä, ettei ole mua koskevat paperit miestä seurannu, ovatko jääneet sinne Kannaksen tulimyrskyyn tai muualle kadonneet. - - -Siviiliin oli miellyttävä päästä, sillä olihan kestänyt viidettä vuotta minunki kohdalla rintamapalvelu, ja kaikkiaan olin ollut puolustusvoimien palveluksessa yhdeksänä eri vuotena, luonnollisesti en täysiä vuosia. Mutta näin oli elämä menny ja nuoruus kulunu ja tulee ennen kaikkea mieleen opiskeleva nuoriso, kuinka heillä meni suunnitelmat sodan takia sekasi. Mutta on saatu vapaassa isänmaassa asua, uhreittahan se ei menny ja täysi tunnustus on annettava niille, jotka henkesä uhrasi, joita on tietämäni mukaan lähelle satatuhatta. Että uhreita ei oo saatu vapautta, Jumalahan tämän on sallinu.”

Automiehenä jatkosodassa - Kaarlo Pyykkönen muistelee:

”Jatkosodassa kesällä 1941 olimme ylittäneet valtakunnan rajan Suomussalmella Raatteen kylän kohdalla. Rajan tuonpuoleinen maasto oli aivan tavallista suomalaista vaihtelevaa metsää tai kangasmaastoa, joka laskeutui välillä alavaksi rämeiköksi ja pehmeiksi suoalueiksi, mutta motorisoidut osastot joutuivat kovalle koetukselle pyrkiessään eteenpäin tiettömässä korpimaastossa. Alueella jossa liikuimme ei todisesti ollut autoliikenteelle valmistettua tietä, ei edes polkupyörälläkään ollut mahdollisuutta liikkumiseen. Tätä todistaa sekin, ettei missään käymissämme kylissä ollut havaittavissa minkäänlaista polkupyörän romua tai sen osaa.

Ei ollut lainkaan ihme, että nuoret, vasta ajokortin saaneet automiehet olivat joka päivä vaikeuksissa päästäkseen eteenpäin liukkaassa ja vaikeakulkuisessa maastossa, jossa oli kierreltävä vähän väliä kiviä ja kantoja, joiden ylittämiseen ei auton maavara riittänyt. Näissä oloissa oli eduksi ajokokemuksesta. Nuoresta iästani huolimatta minun onneni oli, että olin ehtinyt olla jo ennen sotia puutavarajossa Wiik & Höglundilla Oulussa.”

Yli rajan

”Rajanylityksen jälkeen ensimmäinen kylä oli Vasovaara. Kylässä oli venäläisen rajavartioston tukikohta, johon näytti kuuluvan puolustusasemat hirsistä rakennettuine konekivääriaseineen ja eri suuntiin ammottavine ampuma-auk-

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Kolmannen armeijakunnan tykistöä juuttuneena ruuhkaan Vasovaaralla.

koineen. Miehistökasarmit sekä kaikki siviiliasumuksetkin olivat pyöreistä hirsistä koirankaulalle salvottuja rakennelmia. Kaikissa taloissa oli yhtäläisyytenä erittäin pienet ikkunat ja eripitkät hirret nurkkasalvoksien ulkopuolella, jotka tekivät koko rakennelmat epäsiistin näköisiksi. Talot olivat kaikki maalaamattomia, aidaksen värisiä, ja kyläryhmään kuului poikkeuksetta hallitsevalla paikalla olevan talon katolle tehty tähystystorni yleistä silmälläpitoa varten.

Yöllisen rajanylityksen jälkeen saavuimme aamunkoitteessa Latvajärven kylään, jonka sivuuttaminen tuntui kovin vaikealta liejuuntuneen tieuran vuoksi. Kaikki edellä olevat autot ruuhkaantuivat katkeamattomaksi letkaksi, aamuaurinko enteili helteistä päivää ja sai miehet raukeiksi valvotun yön jälkeen. Pysähtymisestä muodostuikin ensimmäisen aamusaikan (eli teen) keittohetki vieraalla maaperällä. Saimme myöskin tilaisuuden tutustua ensimmäisiin vienankarjalaisiin rouviin, jotka suorittivat aamulypsyä paikallisen kolhoosin pellolla.”

”Paluuliikenne oli ollut vähäistä”

”Tuon tauon aikana joukkueeni johtaja kiinnitti automme tuulilasiin lapun, johon oli kirjoitettu suurin kirjaimin ETU-AJO-OIKEUS. Kyltti takasi meille paikan kolonnan kärjessä, mikä ei ollut järin haluttu pesti. Lähdimme liikkeelle ja kyseinen sotilasmestari istahti vierelleni. Pääsin jotenkin edessä seisovan ajoneuvon ohi kärkepaikkaani, jota pidin hallussani seuraavaan Nahkomovaaran kylään saakka. Onneksemme mitään välikohtauksia ei sattunut.

Nahkomovaarassa eräässä harmaassa pienessä mökissä asusteli vanha pariskunta, joka oli kotiutunut hiljattain piilopaikastaan. Keskusteltuamme hetken heidän kanssaan kävi ilmi, että venäläiset sotilaat olivat vaeltaneet talvisotaan

Suomussalmelle juuri sitä kautta. Sotilaita oli soljunut mökin editse jatkuvana virtana Suomeen päin, mutta sodan loppua oli paluuliikenne ollut vähäistä.

Jatkoimme matkaamme seuraavaan tavoitteeseen, joka oli Vuokkiniemi. Tämäkin taival oli tietöntä korpea, jossa usein jäi kiinni auton vajotessa alustansa myöten liejuun. Vuokkiniemessä saimme pitää muutaman päivän hengähdystauon. Kylä sijaitsi Vuokkijärven niemikkeessä kauniilla paikalla, joka muutenkin näytti miellyttävältä karjalaiskylältä harmaine talorähjineen. Majoituimme kylän laitamille ja viivyimme siellä muutamia päiviä. Tuon ajan käytimme ajoneuvojemme kunnostukseen ja nautimme kenttäkeittiöstä saamastamme lämpimästä ruuasta ja jäipä vielä muutama päivä aikaa kunnon lepoakin varten.”

Panssarimiina

”Tästä alkoivat vastoinkäymiset. Sain määräyksen lähteä tiedustelupartioon Vuokkiniemestä eteenpäin. Kydittäväkseeni tuli eräs vanhempi vänrikki, kaksi sotilasta ja oma apumieheni, jotka nousivat kuorma-auton lavalle. Tällä miehityksellä lähdimme liikkeelle myöhään illalla. Saavuimme paikkaan, jossa tien ura lähestyi Kuittijärven rantaviivaa. Suomalaiset joukot valmistelivat hyökkäystä mainitun järven yli. Pian saimme kuitenkin varoituksen, ettei pidä virkailla aukeilla paikoilla, koska venäläiset tulittivat piiskatykillä kapean järven toiselta rannalta jokaista havaitsemaansa suomalaista ajoneuvoa. Otin vinkistä vaarin ja sanoin etten pysähdy ennen kuin tulee tosi eteen. Nykäisin Chevroletin kakkosvaihteen sisään ja pyrin huonokuntoisen tien reunaa vauhdilla eteenpäin, sillä tielle muodostuneet ajourat eivät olleet kapeutensa vuoksi autoliikenteelle sopivia. Tieurien välttäminen oli miinavaarankin takia välttä-

mätöntä. Näin etenin seuraavaan kylän, Ponkalahden, reunaan, ensimmäisen talon veräjälle. Pihapiirin erotti metsästä perisuomalainen pystyaita, jossa oli avattu veräjä tieaukon kohdalla. Nyt oli auto ohjattava mahdollisimman keskelle kapeaa veräjää, jotta se olisi ylipäänsä mahtunut siitä läpi. En kuitenkaan saavuttanut koskaan tuota veräjää, sillä etupyörän alla räjähti panssarimiina.”

”Eikö isä enää tulekaan kotiin?”

”Räjähdyks oli hyvin voimakas ja terävän tuntuinen, niin kuin teräs repeää kuorestaan. Ennen vaipumistani tiedottomaan tilaan olin sanovinani, että nyt se ampui ja se sattui moottoriin. Olin sellaisessa tilassa, jossa minua laskettiin ikään kuin verkkokiikulla johonkin alas. Laskuvaiheen aikana katselin sieluni silmillä taakse jäänyttä elämäkkaartani ikään kuin filminauhalla ja sitä tuntui kestävän loputtomiin. Olin ikään kuin irtautunut omasta olemuksestani. Katselin aavemaisesti kotiani, johon vieraan henkilön tuomana saapuu viesti sodan tapahtumista, joka kohdallani oli viimeinen eli vaimolleni kerrottiin hänen miehensä kaatuneen. Kaksi pientä poikaa aavistaa jotain kysyen äidiltään, eikö isä enää tulekaan kotiin? Tuota filmiä katsellessani tunsin oloni erittäin onnelliseksi; ei ollut pelontunnetta, ei väsymystä eikä nälkää, ei myöskään olevasta sodasta tietoa. Asioita tuntui riittävän aivan loputtomiin eikä mikään taakse jäänyt elämäntapahtuma ollut murheellinen. Katselin ohi kiitävää filmiä maailman onnellisimpana ihmisenä.

Tuo miellyttävä laskeutumisvaihe päättyi ja alkoi paluu takaisin, joka tapahtui hitaasti, mutta varmasti. Alkoi päivänvalo kuumottaa ikään kuin nouseva aurinko hälventyvän sumupilven läpi. Näin jotain käsittämätöntä lähelläni. Kaikkeaa sitä mitä näin, en osannut tulkita, mutta ne eivät merkinneet minulle mitään. Olin vain tunnoton, harkintakyvytön, elämän ja kuoleman rajalla kamppaileva ihmisraunio. Selviäminen tapahtui kuitenkin, mutta hitaasti. Aloin pystyä tulkitsemaan näkemääni itselleni, olin puolittaisessa lepoasennossa auton hyttiä muistuttavassa romukasassa. Allani oli pitkä kanervikko, edessäni näkyi ruhjoutunut moottori, jonka kylkiaukosta näkyivät liikkuvat osat, kampiakselin osat kiertokampineen. Ajurinpuoleisessa etuakselissa oli epämääräinen harkko rautaa, runko oli leikkautunut poikki etuakselin kohdalta, konepelti ja jäähdyttäjän lokasuojat olivat häipyneet näkymättömiin.”

Jalkarätit olivat tarpeen

”Samoin olivat häipyneet mukana olleet vänrikki ja kolme lavalla ollutta sotilasta. Katselin alakuloisena täysin romuna ollutta ajokkiani, joka oli räjähdysten voimasta lentänyt kulkusuuntaansa nähden poikittain niin, että etupää oli auton mitan verran tien ulkopuolella. Tieuran toisella puolella näin autonrenkaan, joka oli katkennut niin, että sen ympäröimistä oli vähintään kolmasosa pois.

Silloin avautuivat korvani kuulemaan tuliaseiden vuoro-

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Miinan tuhoama kuorma-auto.

keskustelua, joka tapahtui tien ja järven rantaviivan välisessä maastossa. Aloin tajuta olevani sodassa, jossa ei yhtä miestä kaivata eikä jokaisen räjähteen perässä juosta katsomassa, mitä tapahtui. Niinpä autoni laukaiseman miinan räjähdystäkään ei kukaan tullut tarkkailemaan. Jokainen teki omaa osuuttaan kohdallaan toivossa, että itse säästyisi siltä viimeiseltä kudilta.

Selviämisvaiheen aikana alkoi pahoinvointi tuntua tuskalliselta. Silmät olivat täynnä hiekkaa, samoin suu ja korvat. Aloin puhdistaa silmiäni nenäliinalla, joka ei kuitenkaan tuntunut sopivalta toimenpiteeltä. Vesi välkkyi läheisessä rannassa, mutta sinne ei ollut asiaa sotatoimien vuoksi. Suussani ratisi hiekka ja multa, joita koetin kakistella pois. Vasenta jalkaa alkoi särkeä, eikä sitä kärsinyt nojata maahan. Saappaan jouduin vetämään puukolla halki saadakseen ruhjoutuneen jalkaterän vapaaksi kengän puristuksesta. Kotoa varaamani jalkarätit olivat hyvään tarpeeseen. Niillä sain sidottua jalkani pakettiin ja aloin hivuttautua takaisin päin. Kulku oli vaivalloista ja lisäksi maasto oli miinoitettua pannen harkitsemaan, mihin voisi vaaratta astua.

Seurasin tarkasti ajamani auton jälkiä miinavaaran vuoksi. Laahustin keppiä avuksi käyttäen, hitaasti hyppien yhdellä jalalla välillä pysähtyen lepotauolle, jonka jälkeen jalkani tuntui entistä aremmalta. Saavuin paikkaan, jossa oli useita punaisen kauluslaatan omaavia sotilaita ja eräs heistä alkoi kysellä, mitä on tapahtunut. Kerroin ajaneeni miinaan ja autoni menneen täysin romuksi sekä sen, että jalkani on kipeä enkä voi kävellä. Kersantti neuvoi minua jäämään odottamaan läheiseen suojaisampaan paikkaan ja lupasi toimittaa minulle kuivamuonaa aamusaikan keittoa varten. Pian toikin eräs sotilas kolmen päivän partiomuonan ja osoitti kenttäpakkiaan, jolla voisin keittää vielä kytevässä nuotiossa aamusaikat.”

Yhteislaukaus

"Aamusaikan keitto jäi kuitenkin lyhyeen. Lähellä ollut tykistöpatteri ampui yllättäen koko patteriston voimalla, jota en todellakaan osannut ennakoida. Keittelin teetäni suoraan tykistön suuliekkiä alla. En voinut kuvitella, miten pirullinen tilanne syntyy, kun useamman tykin yhteislaukaus pistää ilmapirrat sekaisin ja samalla äskettäin miinasta selvinneen aamuteen keittäjän, joka tuskin on entisestä täysin selvinnyt. Se kenttäpakki putosi varmasti nuotioon ja sammutti senkin ainoan jäljellä olevan tulen. Olin häpeissäni kuin uitettu koira, kun en pystynyt hallitsemaan itseäni oman tykistön alla. Tilanteen pelasti kuitenkin oma apumieheni, joka sillä hetkellä saapui paikalle huutaen: "Onko se totta, että sinä olet täällä ja kaiken lisäksi hengissä?" Vastasin, että "tässähän minä olen, ei sota vielä minua huolinnut". Kaverin avustuksella saimme saikat lopulta keitetyksi.

Ammunnan jälkeen saapui paikalle patteriston komentaja ja tarjosi meille kyydin taaksepäin kenttäpostiasemalle, josta oli lähdössä kenttäpostia kuljettava Otto Leinonen Suomeen päin. Näin pääsimme kulkemaan sotatoimien takapihalle, jossa oli lähin ihmiskorjaamo. Olimme siis matkalla Vuokkiniemeen. Tulloon vielä mainituksi, että kyseisellä komentajalla, tykistön kapteenilla, oli käytössään Chevrolet mallia -39, suipponokkainen henkilöauto, joka oli niitä parhaimpia ja komeimpia ilmestyksiä korpimaastossa."

Tunsin itseni ottopojaksi

"Tuona parin viikon Vuokkiniemessä, jonka olin sotilaskielellä sanottuna vee-peessä, oli kesä kauneimmillaan, mutta tuo sota, johon olimme tahtomattamme ajautuneet, oli hoidettava kunnialla loppuun kävi miten kävi. Eräänä päivänä Vuokkijärven rannalla olevassa autojoukkojen tellassa sain kutsun tulla joukkueen johtajan puhutteluun. Hän oli vänrikki Äyräs. Hän kysyi heti alkuun: "Jokos sillä jalalla kärsii painella auton kytkin- ja jarrupoljinta?" Vastasin: "Kyllä pystyy, herra vänrikki!" Esitin vastakysymyksen: "Onkos Suomen armeijassa enää vapaita kytkimiä paineltavaksi?"

Tiesin, että tuhoutuneen auton tilalle ei oteta uutta autoa, jos vanhaakaan lienee saatavissa. Tähän vänrikki vastasi: "Järjestellään sisäisillä siirroilla." Tämä merkitsi sitä, että minulle annettaisiin toisen miehen auto. Käytännössä se tarkoitti Ford -merkkistä malli 37:n "veturia", johon oli liitetty puoliperävaunu. Sanoin vänrikille, että tunnen itseni ottopojaksi ohjaillessani toisen miehen ajokkia niissä oloissa, mutta vastaväitteet eivät auttaneet."

Pistojoen ylityksessä oli kovat taistelut

"Jo seuraavan yön aikana siirryimme kaikkien tavaroidemme kanssa eteenpäin Vuonnisenjoen itäpuolelle. Joen ylitse oli juuri valmistunut ponttonisilta, joka oli välttämätön kuormastojen etenemiselle. Muutaman päivän ajan majai-

limme Vuonnisenjoen rannalla, josta teimme tilausajoja rintamalle päin. Jälleen oli siirto edessä, joka tiesi siirtymistä vuolaan Pistojoen itäpuolelle.

Pistojoen ylityksessä oli kovat taistelut, jossa kaatui monta tuttua ikätoveria. Venäläisten vastarinta kuitenkin murtui, jonka jälkeen ura aukeni korpijärven kivisien ja mäkisien rinnenmaastojen lomitse lähelle kuuluisaa Eldankajärveä. Tässä maastossa raivosi laajat metsäpalot, joita vihollinen syytti suomalaisten etenemisen hidastamiseksi. Liekkien kärventämät kaatuneet sotilaat ja kuormaston hevoset antoivat palaessaan ilkeän hajuisen lemun taistelupaikan ylle."

"Tule Röhön rantaan"

"Seuraava majapaikkamme oli Tetrivaara, joka sijaitsee Eldankajärven länsipuolella. Tämä muodostui Uhtuan suunnan huoltojoukkojen keskeiseksi paikaksi, josta kääntyi tie vasemmalle eli Myrskylän, johon oli Eldankajärven puomilta matkaa kymmenkunta kilometriä. Siitä edelleen vasemmalle toiset kymmenisen kilometriä oli kuuluisa Röhö. "Tule Röhön rantaan" oli sen ajan korsuiskelmä. Päätien suunnassa Uhtualle päin oli ne laulussa mainitut "munat ja makkarat", joiden omistuksesta oli aina kiistaa, kummalle puolelle ne kuuluivat. Tasapuolisuuden nimissä ne vaihtoivat usein omistajaansa, ei koskaan kuitenkaan ystävällisissä merkeissä, vaan enemmän tai vähemmän verta vuotaen.

Viimeksi mainittuun taistelualueeseen kuului myöskin ns. Hevosenkengä, joka sai nimensä hevosenkengän muotoisesta rintaman mutkasta. Tälläkin alueella vallitsi aika-ajoin kovat neuvottelut, jossa vähimmilläänkin oli jatkuva häirintätuli vallitsevana sotatilana. Päätien suunnasta oikealle rintamasiivelle ei ajoneuvoliikenteellä ollut menemistä maaston huonouden vuoksi. Sen sijaan rintaman oikea siipi pääsi joskus vuotamaan läpi puolustuksen etenkin Jyvälahden alueella, joka oli kesällä huollettavissa Vuonnisenjoen ja Kuittijärven vesireittiä käyttäen.

Talvella tuon suunnan huolto onnistui jäätietä pitkin Jyvälahden rantaan. Muistaakseni jouluna -42 venäläinen osasto pääsi murtautumaan puolustuksen läpi aina suomalaisten korsuille saakka. Silloin suomalaisten joulurauha tuli pahasti häirityksi: korsuelämä sekaisin, annosviinatkin taisi läikähätä sivu suun, joku korsukin sai oven kautta kasapanoksen, mikä sinetöi korsuryhmälle viimeisen joulun. Tämä aiheutti häilytyksen myöskin autojoukoissa, josta säännättiin matkaan pikainen miehistökuljetuksen kera Jyvälahteen.

Röhön uloin kenttävartioasema, johon matkaa kertyi Myrskylän ulottuvasta miehityslinjasta vielä lähes kymmenkunta kilometriä, oli talvisaikaan vain hiihtopartioiden valmistuksen alaisena. Tällä välillä sattui usein partiokahakointa. Suomalaisten huoltokuljetukset Röhöön oli hoidettava siten, että kolonnaan varattiin pari kolme ajoneuvoa, joissa oli ryhmän verran konetuliasein varustettuja miehiä siltä varalta, että vihollinen sattuisi yllättämään pahat aikeet mielessään. Erään kolonnan kimppuun venäläiset avasivat tu-

len, jolloin kolonnan viimeinen auto sai osuman ja kuljettaja syöksyi suinpäin autosta ulos hankeen menettäen toisen saappaansa lumen puristukseen. Tästä huolimatta hän jatkoi syöksyään mäkinnyppylän painanteeseen, josta pelastui omien mukaan. Kun kolonnan ensimmäisessä autossa ollut varmistusryhmä ennätti paikalle, olivat venäläiset ehtineet sytyttää auton tuleen. Kuormassa oli ollut Röhön partioon menevää kenttäpostia ja vaihtoalusvaatteita. Tämän jälkeen Venäjän propagandaäänenä tunnettu ”Tiltu” iloitsi saamistaan kenttäpostikirjeistä, mainiten myöhemmissä lähetyksissään, kuinka nämä miehet olivat loikanneet heidän puolelleen Mannerheimin verikoirien joukosta.”

Kolonnapommeja

”Vuosi 1942 oli niin sanottua asemasotaa. Taisteltiin siis asemissa, jotka saavutettiin syksyllä 1941. Partio toimintaa oli puolin ja toisin. Venäläisten lentotoiminta oli melko hiljaista. Kuitenkin sitä tapahtui joskus ja se tuotti meille tappioita. Venäläiset lentäjät vierailivat pienillä koneilla käyttäen ns. kolonnapommeja, jotka olivat erittäin herkkäsytytteisiä. Ne tulivat melkein yllättäen matalalennolla ja usein monessa aallossa, johon ei aina osannut varautua. Erään talvisen päivän valjettua saimme niskaamme kolmen koneen muodostelman, joka ylitti majoituspaikkamme puitten latvojen tasolta ilman minkäänlaista it-häirintää. Suojauduimme suinpäin kuka minnekin. Ryöpyn mentyä ohi tulimme koloistamme tarkastelemaan, mitä oli tapahtunut. Toinen laivue saapui yllemme moottorit voimakkaasti paukkuen ja tuho jatkui. Taas ryntäsimme tutkimaan tilannetta, joka muodostui pakokauhukse kolmannen pommitusaalton syöksyessä päällemme. Nyt emme lähteneet piilopaikoistamme aivan heti liikkeelle, vaan odotimme tilanteen rauhoittumista.

Totesimme, että naapuriteltilta, jossa oli viestimiehiä ja puhelinkekus, oli hävinnyt paikalta taivaan tuuliin - se oli saanut täysosuman. Lisäksi Eino Päckilä, Oulun poikia, oli kadoksissa. Hän oli automiesteltan kavereita ja Sauli Pussilan apumies. Aloimme haravoida aluetta miesvoimin, jolloin eräs kaveri löysi tantereelta miesten taskukellon, jota yritettiin tunnistaa, kenen omaisuutta se mahtoi olla. Me automiehet tunsimme kaikkien telttamiestemme kellot. Kyseinen kello oli Eino Päckilän kello. Silloin aloimme etsiä omistajaa, kyselimme kuka oli viimeksi nähnyt Päckilän ja missä. Joku tiesi Päckilän olleen ensimmäisen pommiaallon aikana erään auton moottorin alla suojautuneena. Toinen tiesi Päckilän lähteneen toisen pommiaallon jälkeen juoksemaan johonkin suuntaan. Haravoimme osoitettua suuntaa, kunnes löysimme vasta sataneesta lumesta miehen juoksujäljet, jotka päättyivät pommikuoppaan. Hän oli juossut kohti tietämättään omaa kohtaloaan. Etsityämme miehen jäännöksiä saimme kokoon vain sen verran, että ne sopivat helposti kymmenen kilon naulalaatikoon. Kohtalo kuljetti meitä sotatantereellakin.”

Kuva Sillanvuon kottiburni.

Tie Juntusrannalta itään. Naamioinnilla pyrittiin suojaamaan omien joukkojen liikkeit vihollisen ilmatiedustelulta.

Vihollisen lähettämät partiot

”Meille autojoukoille sodassa tuottivat pahimpia tappioita vihollisen lähettämät partiot, jotka vaanivat huoltoteiden varsilla. Niiden tehtäviin kuului helpommin yksityisen tai pienen autoryhmän tuhoaminen joko käsiasein tai miinoittamalla tiet ja sillat. Tämä kaikki oli pahinta juuri kesäaikaan, jolloin vihollinen voi liikkua jättämättä jälkiä maastoon. Ilmeisesti venäläisten puutteellisen hiihtotaito esti heidän liikkumisensa talviaikaan esimerkiksi Vuonnin-Juntusranta-Raate välillä. Sen sijaan kesä oli heille sopivinta aikaa vierailta kaukanakin linjojen takana tehden mitä erilaisempia pahuuksiaan.

Vuonnisesta Juntusrantaan päin oli Kursmanjoki, joka huoltotien ylityskohdalla muodosti kolme eri jokihaaraa. Siinä oli kolme peräkkäistä siltaa, jotka maastoharjanteiden vuoksi eivät näkyneet toisiinsa. Lisäksi Suomeen päin tullessa vasemmalla puolella oli erittäin tiheä nuori kuusimetsä, joka tarjosi partioille hyvän lymypaikan ja tehdyn tuhotyön jälkeen mitä parhaimman näkösuojan pakenevista varten. Tämä paikka osoittautui erittäin vaaralliseksi paikaksi meikäläisten kolonnille.

Venäläiset partiot tuhosivat toisena sotakesänä juuri tuolla paikalla erään henkilöauton, joka oli ollut ilmeisesti liikkeellä yksin. Saavuin kuormastokolonna kanssa paikalle, jossa esittäytyi tyrmistytävä näky. Venäläinen partio oli avannut lähietäisyydeltä tulen konetuliasein sillä seurauksella, että tuulilasissa oli kuljettajan kohdalla yksi viattoman näköinen reikä, joka oli ilmeisesti tappanut kuljettajan välittömästi. Sen jälkeen oli ryhmätulella tikattu koko auton sivu niin, että ovien väliset tukipylyvät olivat räjähtävien luotien katkomat samoin kuin tuulilasien nurkkapylyvät. Kahinassa saivat surmansa eläinlääkintämajuri, kapteeni, luutnantti, lotta ja tietysti autonkuljettaja.

Kaatuneet olivat joko ehtineet autosta ulos tai sitten heidät oli raahattu maastoon, jossa partio oli suorittanut kaatuneiden puhdistuksen vieden heiltä asetakin arvomerkeineen todistaakseen omalla puolella tehdyn urotyönsä. Näin avuttomia olivat kolonnan automiehet joutuessaan vihollispartion sarjatulen eteen.”

Komennus Kajaaniin

”Edellä kertamani partioiden vierailu huoltotien varressa ei suinkaan ollut viimeinen. Kesällä 1943 valmistauduin Hevoslammin autokorjaamolla Kajaaniin lähtöä varten. Mainittu korjaamo oli divisioonan eteen työnnetty autokorjaamo, joka oli siis lähimpänä taistelevia joukkoja. Tämä korjaamo passitti ns. täyskorjaukset aina Kajaaniin saakka.

Sain komennuksen Kajaaniin auton vientiä varten. Sattui vielä niin, että mainitun korjaamon päällikkö pääsi kotilomalle Kajaaniin, joten hänelle tarjoutui matkakyyti mukana aivan kotiportille saakka. Lähtömme viivästyi kuitenkin jostain syystä niin, että emme joutuneet sen illan kello 18.00 lähtevän lomakolonnan mukaan. Lähdimme kuitenkin liikkeelle Vuonniseen ja totesimme lomakolonnan jo läheneen Suomeen päin.

Tiesimme, että oli olemassa pysyväiskielto alueen läpi-ajoon muutoin kuin riittävän varmistuksen kanssa. Korjaamon päällikkö, vänrikki, jolta olin saanut passituksen Kajaaniin, otti välittömästi puhelinyhteyden toimistoon pyytäen lupaa poikkeustilanteeseen. Ihme kyllä, hän sai luvan jatkaa matkaa puomilta eteenpäin yhdellä autolla, vain kaksi miestä mukanaan, joiden aseistuskin oli yhtä kuin ei mitään. Minulla oli selkänojaan kiinnitetty italialainen kivääri ja vänrikillä vyöllään vain 6,35 pistooli. Edellämme läheneellä lomakolonnulla oli puomille tultuamme etumatkaa noin 15 minuuttia ja tähän lisäksi se aika, joka meni puhelinyhteyden eli noin 10 minuuttia lisää. Lupasin ottaa edellä ajavan kolonnan kiinni niin pian kuin mahdollista. Ajetuamme suurinta mahdollista nopeutta noin viitisen kilometriä vastaamme tuli Suomesta noin 15 auton kuormastokolonna. Kolonnan nostattama pölypilvi pidatti minua sivuutuspaikassani niin kauan, että näkyvyys palautui turvaliseksi. Olin taas hukannut aikaa useita, ehkä kalliita, minuutteja. Ei ollut enää toivoakaan, että saavuttaisin edellä

kulkevan kolonnan. Ajoin kuitenkin kuin mielipuoli, kunnes lähestyin mainittua Kursman maastoa. Ilta-aurinko paistoi läntiseltä taivaalta ja sekoitti tarkkaa näkyvyyttä puiden varjostamaan maastokohtaan. Saavuin ensimmäiselle jokihaaran sillalle ja siltain välissä olevalle hiekkasärkälle. Saman tien autoni syöksyi kuin lennossa särkältä alas räjäytetyn sillan tukkisumaa kohden.”

”Hyppäsin autosta maastoon”

”Vaistomaisesti toimin niin ripeästi kuin nuori mies vain voi toimia. Tuplasin kierrokset ja vedin kakkosen sisään, käsi-jarrun kiinni ja jalkajarrusta kaikki teho mitä löytyi. Pukasin auton vielä liikkeessä hytin oven auki. Auton etupyörät puskiivat ensimmäisiä siltatukkeja edellään, kunnes auto pysähtyi ruuhkaan. Hyppäsin autosta maastoon, jossa oli jonkinlainen kuoppa, joka oli syntynyt tien tasaukseen tarvittavan maan otosta. Kuoppa oli pieni yhdellekin, mutta kun oli kiire, sopi siihen myöskin vänrikkikaverini. Tuon viimeisen hiekkasärkän syöksyn jälkeen emme puhuneet toisillemme yhtään mitään. Tiesin hengityksen kiivaudesta, että kumpikin meistä oli täysin tietoinen, mistä oli kysymys. Venäläinen partio oli ties kuinka kauan seurannut suomalaisten huoltotien varressa tapahtuvaa liikennettä. Totesivat suomalaisten kulkevan suurissa kolonnissa, eivätkä uskaltaneet käydä käsiksi. Koska vastaani tullut kolonna oli päässyt mainitun sillan yli ja minun saapuessani tuolle sillalle, oli aikaväli vain muutama minuutti, oli selvää, että partion kuulovartio oli ilmoittanut miinoittajalle, että kolonna oli tulossa. Miinoittajaryhmä oli kuitenkin kerennyt sytyttää tulilangat siltä rannalta, josta minä olin saapumassa. Silloin he olivat paljastaneet itsensä ja katsoivat parhaaksi häipyä saadakseen etumatkaa mahdollisen takaa-ajon alkaessa.

Olimme vänrikin kanssa siinä poterossa, johon olimme autosta syöksyneet. Tuolloin emme tienneet muuta kuin odottaa, mistä ja milloin alkaisivat piippalakit avata tulen meitä kohden. Mitään ei kuitenkaan tapahtunut. Sekunnit tuntuivat iäisyydeltä odottaa mitä tapahtuisi. Olisimme olleet kovin helppo saalis konetuliaseiden edessä. Onnistunut pako oli ainoa vaihtoehto pelastumiselle. Myöhemmin voin vain todeta, että piippalakkien arkuus oli pelastuksemme.”

Paniikin vallassa

”Kun pääsimme irti sillan räjäyttäjistä, palasimme takaisin Vuonnisen tarkastuspuomille, jossa teimme ilmoituksen divisioonan liikennetoimistoon. Sieltä saamamme uuden ohjeen mukaan menimme samalla kylällä olevaan tiekomppanian majoituspaiikkaan. Divisioonan määräykset olivat saaneet tiekomppaniassa aikaan jo melkoisen vipinän. Autoihin lastattiin lankkua ja parrua sekä muita rakennustarpeita räjäytetyn sillan rakentamiseksi uudelleen. Lähdimme heidän mukanaan siltatyömaalle odottamaan väliaikaista sillan valmistautumista siihen kuntoon, että olisimme päässeet hätätilanteessa jatkamaan matkaa Suomeen päin.

Kuva Siihasuon kotiaurumi.

Sotilaita etenemässä piikkilankaesteen läpi kohti vihollisen asemia.

Kuva Siihasuon perheaurumi.

Liekinheitin oli tehokas ase taisteluhautaa ja -pesäkkeitä vyörytetäessä.

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Etumaaston tähytelyä juoksuhaudan reunalla.

Sillan valmistumista odotellessamme meillä oli vänrikin kanssa aikaa tutustua piippalakkien tuhotyöhön. He olivat trotulikuutioilla panostaneet sillan kahden puolen kaksi seuraavaa puhelinpylvästä räjäyttääkseen ne, mutta kolonnan saapuminen keskeytti heidän puuhat. Kiireen aiheuttaman paniikin vallassa pylvät jäivät sitten räjäyttämättä. On helppo arvata miten meidän kahden kohtalo olisi päätynyt, jos tuo partio olisi pysynyt paikallaan.

Heti sillan ajokuntoon saamisen jälkeen lähdimme vänrikin kanssa jatkamaan matkaamme valtakunnan rajalle siis Suomeen päin. Mainittu väli oli jotain 30 km, jolla matkalla ei sattunut mitään erikoista. Tietysti rajapuomilla jouduimme antamaan raportin tapahtuneesta. Puomilla oli Hyrynsalmelta tuleva kolonna odottamassa pääsyä rintamalle. Nämä kolonnan miehet olivat innokkaita kyselijöitä, mitä välillä oli tapahtunut. Suomen puolella ajaminen oli miellyttävää. Olihan tiet hyvät ja partiopelko olematon. Suomen puolella näki joskus jopa jonkun tyttölapsen nostavan peukkaa kyytiin pääsyä varten. Tottahan sellainen aina sopii sotilasajoneuvoon, sillä eihän tuolloin ollut aikataulukyntejä saatavissa.”

”Norriloma”

”Autokaluston vanhuus ja tietömät korpitaipaleet sekä moheen kertaan tislatus moottoriöljyt kuluttivat laakereiden liukupintoja tavallista enemmän. Armeijalle oli hankittu vuonna 1940 Fordit, jotka olivat uusia jatkosotaan lähdettäessä. Niiden moottorit eivät hyväksyneet silloisia voiteluöljyjä enempää kuin 30 000 kilometriä, jonka jälkeen ne oli porattava uudelleen. Jousiremontit tahtoivat tulla lähes jokapäiväiseksi. Tämän ehkäisemiseksi oli keksittävä jotain kuljettajien asennoitumisen alueelta. Otettiin käyttöön ns. norraloma. Tämä oli kuljettajille, jotka osasivat käsitellä ajoneuvoa huonossakin maastossa niin, että autot kestäisivät jousienkin osalta 3000 km ja enemmänkin. Näin avattiin säästökampanja, joka tuotti huomattavan säästön jousiteräksen osalta. Tällä säästökampanjalla kuljettaja sai kuntoisuuslomaa seitsemän vuorokautta edellyttäen, että autossa ei sattunut sellaista rikkoutumista, joka olisi katsottu johtuneen kuljettajan huolimattomuudesta tai varomattomasta auton käsittelystä. Huono tie, pimeä korpi, peitetyt valot, outo maasto, siellä kyttävät vihollispartiot - siinä lyhyesti sotatoimialueen automiehen ei toivotut unelmat, joita oli tarjolla yllin kyllin.”

Vesivoitelu

”Eräs erikoinen tapahtuma jäi mieleeni ollessani viemässä kuriiripostia Uhtuan suunnalta Hyrynsalmelle. Silloin oli kevätkelirikon aika, jolloin pysäytettiin kaikki mahdollinen liikenne Suomeen päin. Siitä huolimatta sain ajomääräyksen, jonka määränpäänä oli Hyrynsalmi ja kuormana kuriiripostia. Koska autoni moottori vuoti öljyä kampiakselin kautta kytinkuoppaan ja sieltä ulos, varasin ylimääräistä

moottoriöljyä 8 litraa mukaani. Olin täysin tietoinen tästä viasta, kuten myös komppanian automestari Tuppurainen.

Ollessani matkalla vanhaa 5-tietä Alajärven kohdalla lähellä Ämmänsaarta pysäytin auton ja tarkistin öljymäärän. Öljytikku ei kastunut lainkaan, vaikka Hallasenahossa olin kaatanut viimeisen öljyn moottoriin. Tiesin, että muuta liikennettä on turha odottaa avuksi, on tultava toimeen omin neuvoin. Muistin vanhan sanaparren - vesi vanhin voitehista - otin tulvivasta ojasta gallonan täyteen vettä ja kaadoin sen moottoriin. Tiesin, että kuivalla moottorilla ei pitkälle ajeta, mutta vesi estää laakeripintojen kuumenemisen ja ehkä kiinnileikkaamisenkin. Käynnistin moottorin, kuuntelin sen ääntä, äänessä ei ollut mitään hälyttävää. Lähdin liikkeelle ja ajoin harkiten niin, että missään tilanteessa en ottanut moottorista liukoja kierroksia. Kuuntelin korva tarkkana, kuinka hoppa kävi kissamaisen pehmeästi aina Hyrynsalmelle saakka. Tuo vesivoiteilla ajettu matka oli reilusti yli 50 km, kuriiriposti tuli hoidettua määräpaikkaansa ja auto Hyrynsalmen aseman lähellä olevaan autokorjaamoon. Korjaamossa oli täystyöllisyys, joten auto sai luvan odottaa piikkilanka-aitauksen sisällä ehkä viikonpäivät. Tein kuitenkin työmääräyksen, jossa mainittiin myöskin vesivoitelun moottorille aiheuttamat vauriot.”

Suuri lahja

”Jouduin ainakin viikoksi työvapaalle, johon oli keksittävä jotain järkevää ajanvietettä. Menin Hyrynkankaalla olevaan Opel-autokomppaniaan, jossa toimi päällikkönä luutnantti Mauno Seeder, Oulun poikia hänkin. Esitin hänelle olevani ainakin viikon tilanteessa, jossa minua ei kukaan kaipaakaan. Kysyin, voisiko hän antaa minulle sellaiset litterat, joilla pääsen viikoksi Ouluun kotimuonitukseen. Hän sanoi asian olevan neuvottelun arvoinen. Komennuslitteroiden saantiehtona oli sotilaallinen käyttäytyminen kotimuonituksen aikana, ei minkäänlaista töppäilyä kaupungilla liikkuttaessa. Nämä ehdot olin valmis hyväksymään toivotulla tavalla. Kirjuri sai määräyksen kirjoittaa litterat ja lähetti määräyksen hankkia täisaunaleimat, mikä silloin oli ehdoton toimenpide lomalle lähtöä varten. Täisaunaan minulla ei ollut aikaa, mutta olihan papereissa sitä todistava leima. Kotiloma noissa oloissa oli suurin lahja, mitä voi osakseen saada, vaikkapa kekseliäisyyttä käyttäen.

Palattuani Hyrynsalmelle oli autoni yhä työn alla. Minulle jäi kuitenkin epäselväksi se tärkeä seikka, pitikö laakeriliuskat vaihtaa moottoriin vai kelpasiko vesivoitelun jäljiltä entiset liuskat. Kun autoni oli kunnossa, menin ilmoittautumaan Hyrynkankaan komendantille, josta sain jotain kuormaa ja liityin takaisin Uhtualle lähtevään kolonnaan.”

Janne Kankainen

Lähde: Kaarlo Pyykkösen haastattelu, Pohjantie-lehti: 1,2/1984, 2,3/1985 3 sekä 3/1986

Kuva Siilasvuon kotiaikaburni.

Lottia perunateatterissa Raatissa v. 1941.

Kuva Siilasvuon kotiaikaburni.

Nyrkkiäpyykillä.

Kuva Maija-Liisa Bäckströmin kokoelmat.

Lotta Svärdin Oulun paikallisosaston lotat ylittävät vanhan rajan "Uuteen Suomeen" 3.7.1941. Lotat vas. Annikki Lyytinen, Aili Sovelius ja Mandi Alanne.

Kaatuneita evakuoimassa

Pauliina Rajamäki syntyi 4.8.1920 Nivalassa. Hän työskenteli jatkosodan aikana kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa (KEK) mm. Laatokan Karjalassa, Aunuksessa sekä Äänislinnassa. Haastattelun on tehnyt 15.2.2001 FM Jouni Similä ”Sodasta rauhaan” –tutkimukseen.

”Kun olet lotta, niin mene”

”Meille ilmoitettiin, että meidät lähetetäänkin rintamalle töihin, ja me luultiin, että me joudumme johonki kenttä-sairaalaan. Ja minäkin ilmoitin kotona, että me joudutaan nyt lähtemään, että antaako isä lähteä. Meiltä oli seitsemän poikaa rintamalla, eivät olleet silloin kaikki, mutta suurin osa oli ja yksi haavottu vaikiasti. No ei hän voinut vastustaa. Hän sanoi, että kun olet lotta niin mene. Ja niin minä läksin toisten kanssa. Me olimme sitten junassa matkalla ja odotimme, että mihinkähän me joudumme. Pastori Martti Elo, oikeen pirteä hyvä pappi, joka tuli tämän KEK:in johtoon, tuli meidän kanssa keskustelemaan ja sanoi, että tiedätkö te, minkälaiseen työhön te joudutte. Me sanottiin, että ei, että eiköhän me johonki kenttä-sairaalaan. Häntä tietysti vähän huvittiki se. Sanoi, että teidän työnne tulee olemaan vaikea. Te joudutte Koo Ee Koohon, kaatuneiden evakuoimiskeskukseseen, KEK:kiin työhön. Ei me tiedetty, mikä se on, mutta hän kertoi sitten, että se on paikka, jonnekka tuodaan vainajat ensin rintamalta. Siellä ne pitäisi pestä ja sitten joko haudata tai lähettää kotiseudulle. - - - Me sanomme, että me teemme kyllä ja tulemme ja olemme iloisia, että viedään meidät sitte minne tahansa. - - -”

Kaatuneita evakuoimaan:

”Me jouduimme sitten tähän työhön siellä kaatuneitten eva-

kuoimiskeskuksessa. Matka sinne oli hyvin vaikea, jouduimme olemaan muun muassa kerran metsässä kauan aikaa, että viholliskoneet meni ohi, mutta onneksi ne eivät ampu-neet, vaan antoivat meidän olla rauhassa. Junamme jatkoi sitten matkaa eteenpäin ja pääsimme tänne paikkaan, joka on tässä mainittu, onko se Salla. Siellä Sallassa asuimme nimismiehen asunnossa. Meille kerrottiin, että tässä on venäläisen sotilaan hauta, ja se vähän kauhistutti, että siinä oli semmonen hauta. Mutta tytöt vaan sano, että älkää pelätkö, että sehän on kuollu, ettei se mitään tee. Sieltä sitten annettiin määräys, että meidän pitäis linja-autolla kulkea Kolatselkään, taikka ensin Käsnäselkään Suomen puolelle Laatokan Karjalaan. - - -Siellä oli silloin viiskymmentä miestä vahtimassa, ettei kukaan päässee tälle alueelle, missä meitä naisia oli työssä. - - - Siellä eräänä päivänä ruvettiin siellä Käsnäselässä rakentamaan semmosta Käsnäselän kenttähautausmaata, johon haudattiin pitkästi toista tuhatta suomalaista sotilasta, ja se haudattiin täyteen. - - - Kyllä sieltä paljo lähetettiin autolla Suomeenki niitä arkkuja, mutta ne haudattiin sitte tänne. - - -Me jäimme sitten kahdestaan tähän työhön. Me olimme melkeen niinkun sisarukset. Tiedätkö, että tämä toinen oli ”Luru”, hän oli hyvin ilonen. Minä olin semmonen hiljanen ”Mökö”. Ja se meidän pastori anto meille sitte nimet, että me ollaan Mökö ja Luru.”

”Miten te ootta paljain käsin!”

”Vainajien pesupaikat olivat surkeita. Siellä oli vainajia joka puolella, jotka tippuivat kesällä toukkia ja haisivat valtaavan pahalle. Ja mitään muuta pesuainetta meillä ei ollut kun semmonen joku pahan hajunen voide, jota pantiin veteen. Ja se vähensi sitä hajua vähän, ettei se ruumiinhaju tuntunut niin. Ensialkuun meillä oli hyvät käsiaineet, mutta eräänä

Kuva Pauliina Rajamäen kokoelmasta.

Kaatuneita suomalaisia sotilaita Äänislinnan KEK:ssa odottamassa sulatusta, pesua ja arkkuihin laittoja.

päivänä sitten varastettiin kaikki käsineet. Se sitten sattui tulemaan yksi venäläinen upseeri (sotavanki) ja sano, että miten te ootte paljain käsin, tuommosta teette. No me, että emme me voi, ku meiltä on viime yönä kaikki käsineet viety, että meillä ei oo. Meijän on pakko pestä jotenki. Te ette saa pestä. Ja Taimi Kantola, joka oli se mun kaveri oli semmonen hirveen vilkas. Niin sano, että kyllä me teemme sen, että meidän on pakko pestä, että sitä varten me olemme tänne tulleet.”

Sata kaatunutta päivässä

”No sitte kun me olimme olleet jonku aikaa täällä, niin se tuli paikka täyteen. Sitte me saimme komennuksen. - - - Ajoimme yli rajan, rajan toiselle puolelle Komitzaan Veskeyksen pitäjään Aunukseen. - - - Eräänä päivänä sinne tuotiin semmonen suuri määrä, yli kolme sataa kaatunutta. Ne oli menny semmosessa suuremmassa määrässä, jäivät johonki mottiin, ja venäläiset tappo ne sinne kaikki. Kaikki sieltä kuletettiin sitten linja-autolla tuohon. Eräänä päivänä, ensimmäisenä päivänä ku me tulimme aamulla pesulle, nii sano pastori, että peskää niin monta ku jaksatte. Sitte ku me oltiin sata pesty, niin Taimi sano, että me emme enää jaksaa, että eikö me voitaa yö nukkuu, että aamulla jatkaa. Seuraavana päivänä taas sata ja sitte loput kolmantena päivänä. Ne kuletettiin pois jonnekkain Etelä-Suomeen, niissä oli tarkat selostukset kuka kukin oli. Ja nämä olivat hyvin säilyneitä ruumiita, niitä ei oltu paloteltu. Olihan siellä monissa paikoissa, että tuotiin jonkun lähetykset. Niissä oli vain joku pieni määrä lihaa tai luuta tai sanottiin, se on jäänyt ja hänestä ei ole mitään muuta jäljellä. Monta kertaa me sitten mietimme kun oli semmosia, ettei ollu päätä. Oli muuten ruumis, muttei ollu päätä. Niin Taimin kanssa sitten aina teimme pään niille. Me narrasimme niin ihmisiä, että ne oli niinko muka sidottu sillä lain, että luulivat omaiset, että siltä on niinko pää loukkaantunut.

Sitte tuli yhtäkkiä semmonen tieto, että nyt päästäänki muuttamaan sinne Äänislinnaan. Sehän oli se iso kaupunki, jonka suomalaiset valloitti, ne merkitsivät sen Äänislinnaksi. Ja siellä meille oli varattu sitten pesupaikat. Kamalia vanhoja rakennuksia, ne oli aivan hirvittäviä. - - -Me siellä saimme sitten myöskin jonku verran, kun oli kolme sotilasta vartiassa aina mukana, liikkua, nähdä sitä kaupunkia. Nähdä, minkälainen kaupunki se nyt oli Äänislinna, josta nyt luultiin, että siitä tulee Suomen yksi kaupungeista. Mutta niinpä ei tullut.”

Kiireellinen lähtö

”Eräänä päivänä pastori tulee meitä herättämään aamulla ja sanoo, että kuulkaa nyt on kiire lähtö pois. Nyt ovat pian jo ihmiset Äänislinnassa, ja meijän pitäis sitä ennen olla pois. - - - Ja siinä tuli pastorille kiire, koska siellä kenttähautausmaassa siellä aikasemmassa paikassa (Käsnäselässä), siellä oli haudassa yli tuhat ruumista. Sano, että joka ikinen

ruumis meijän pitää saaha sieltä pois. Hän lähetti sinne viisitoista miestä töihin, ja sitte sinne otettiin vielä semmosia koneita, millä ne nosti sitte. Kaikki sieltä nostettiin pois, ja ne piti kaikki vaihtaa toisiin arkkuihin. Arvaa, minkä näköisiä ne olivat, kun ne oli ollu haudassa jo, siellä mädäntyneet. Mutta jotain valkosta me kuitenkin yritimme näiden päälle aina asettaa. Niin me saimme heidät pois sieltä siirrettyä, ja sen jälkeen se sitten alkoi matka kotimaata kohti meilläki. Se toista vuotta kestänyt aika, minkä olimme olleet niin se päättyi siihen.”

Lottatyössä Kuittijärvellä - Annikki Reinikainen muistelee:

”No sillä lailla minä sitte lähdin sinne sotaan, että minut kuorma-autolla kuljetettiin tuonne Taivalkoskelle ensin. Siellä oltiin joku viikko ja siitä lähetettiin eteenpäin ja niin se kesä meni siellä sitten viestitehtävissä. Se viestiminen oli semmosta, että saunassa oli keskus. Se oli Kuittijärven rannalla. Aivan ihana paikka. Kun siellä sitten ei ollut oikeen mahdollisuutta saunoakkaan, nii mehän käytiin silloin kesällä uimassa siinä.”

Suruviesti

”Sinnehän minä sain sitte suruviestin veljestäni. Itse olin keskuksessa, ja siellä joku vihanen miesääni kysy, että kuka se on puhelinkeskuksessa. Ja sanoin nimen, niin sano, että mennä pois, että heillä on tärkeää asiaa. Ja minä menin siihen saunan eteiseen. Aattelin että, mitähän minä oon väärin tehny kun minut pois ajettiin. Mutta sitte kuulin, että velli on kaatunut. - - - Enhän minä siitä hautajaisiin oikeen päässy, mutta minä sitten jossakin vaiheessa kottiinkin tulon. Mutta se oli mahoton se tulomatka. - - -Eihän siellä kunnan teitä ollut ollenkaan siellä Venäjän puolella. Semmosia pitkospuita pitkin ajettiin kuorma-autoilla. Ja ei mua päästetty tietenkään sieltä pois, kun komentajat sano, että täytyy olla koko kolonna autoja ennen kun lähetään ajamaan, koska se oli hyvin vaarallinen se ympäristö.”

Suutaria etsimässä

Kesällä 1942 Annikki Reinikainen toimi eteläisessä Suomessa valtioiden rajan tuntumassa, ei lähellä sen hetkistä rintamaa: ”- - - Se oli sitä sota-aikaa, paperikengissä kuljettiin. Kengät oli paperia ja pohjat puuta. No sitten mulla mennee kengät rikki, ja minä rupesin hakemaan suutaria. - - - Niin näin tienviitan, että suutari. Ja minä, että tuolla nyt on suutari, minäpä käyn korjauttamassa kenkäni. Kävelin sitä polkua pitkin ja tulon semmoseen taloon, jossa toisessa päässä rakennusta oli karja ja toisessa päässä asu ihmiset. Ja tämmöseen minä sitte menin ja siellä kyselin. Ne puhu suomea tietenki kun ne on näitä karjalaisia. Kyselin siellä, että onko täällä suutaria. Se, että ei täällöo suutaria. Tavattoman ystävällistä väkeä he olivat. Antoivat mulle viiliäkin. Minä söin

Kuva Siltäsvuon perhealbumi.

Lotat rintamalehti Pohjan Poikaa lukemassa.

siellä heijän leipää ja viiliä. Palasin pois ja sotapoika tuli siinä polulla vastaan. Minä sanoin, että missä se suutari sitte on kun en minä sitä löytäny. Nii sano, että ei se mikkää suutari ole, että se on räjähtämätön pommi täällä. Kauheata, jos olisin mennyt siihen kepin juurelle.”

Kirjakauppiaan sotatie kentältä kouluttajaksi

Arvo Rounajan jatkosota alkoi Pudasjärven kansakoululta, kun hänet määrättiin kesän 1941 liikekannallepanossa pudasjärvisistä miehistä kootun Jalkaväkirykmentti 53:n II pataljoonaan upseeriksi. Talvisodan taistelut kokeneelle Arvo Rounajalle Pohjois-Vienan maastot olivat oudot. Lähes läpipääsemätön korpi, valtavat upottavat aapasuot ja jyrkkäpiirteiset harjut olivat jo sinällään melkoinen haaste voitettavaksi. Reserviluutnantti Rounajalla oli ongelma poikineen tiedossa ennen kuin sota hänen kohdaltaan olisi ohitse.

”Minut määrättiin Pudasjärven kansakoululla 11.6.1941 Jalkaväkirykmentti 53:n II pataljoonaan joukkueenjohtajaksi. Pataljoonamme komentajan toimi aluksi majuri Louhimaa, mutta sodan alkamispäivänä 1.7. määrättiin pataljoonalle uusi komentaja, majuri Evald Backman. Lähes 50 vuoden iästään huolimatta hänet komennettiin etulinjan komentajaksi, mikä ei olisi tullut kysymykseen Kannaksen suunnalla. Pohjoisessa oli jälleen puutetta varusteista, aseista, tykeistä, panssaritorjunta- ja ilmatorjunta-aseista ja miehistä kuten talvisodassakin.”

Mieliala sotaan lähdeäessä oli korkealla, vihdoinkin venäläisistä otettaisiin revanssi. Myös JR 53:n II pataljoonan sotapäiväkirja kuvaa hyvin lähdön tunnelmia:

”Nyt jos koskaan oli Suomi saava mahdollisuuden vapautua idän painajaisesta ja luoda itselleen suuren ja onnellisen tulevaisuuden korvaukseksi siitä verestä, joka oli vuotanut hangille ankarana talvena 1939-1940”.

Pataljoona lähti siirtymään marssien kohti Kuusamo ja yöpyi Taivalkoskella teltoissa. Yön aikana noussut ukkonen teki tuhoisaa jälkeä, sillä salama löi erään teltan viereiseen puuhun, jota vasten nojanneita kivääreitä pitkin sen voima kulkeutui myös teltaan. Onnettomuudessa kuoli yksi pudasjärvinen sotilas. Ensimmäinen sankarivainaja oli tosiasiassa jo paljon ennen rajan ylitystä. Voimakas ukonilma teki tuhojaan toistamiseen II pataljoonan keskuudessa Tuhka-Patunassa 15.7. Aamuyöllä puhjenneen ankarana rajuilman aikana oli salama iskenyt kahteen 6. komppanian teltaan, jonka seurauksena olivat sotamiehet Eino Siuruainen, Magnus Riihiho ja Eino Ravaska menehtyneet välittömästi.

Rounaja ylitti ensimmäisenä valtakunnanrajan Lämsän kylän kohdalta 1.7.1941 aamuyöllä. Hän laittoi kärkeen suunnistusjoukkueen, jonka tehtävänä oli pitää hyökkäävä pataljoona kurssissa. Vastarintaa ei aluksi ollut, mutta maastossa oli ongelmia riittämiin. Sitten tultiin erään erittäin kivisen ja kapean polun varteen:

”Siellä seisoo sitte rykmentin esikunta ja pataljoonan komentaja ynnä muut ja ihmettelevät, että eihän se tämä voi olla se tie. Minä sitte sanon, että tässä on se paikka, mihin käskettiin tuua. Tuossa on tuo järvi ja tuossa on tuo järvi, kyllä se tämä on. Silloin pataljoonan komentaja Backman sanoi, että uskokaa te vaan, tämmönen se tie on!”

Maasto oli vaikeakulkuista ja kun tiedustelu on suoritettu huonosti tai paremminkin, sitä ei oltu suoritettu lainkaan, olivat yllätykset suuria. Osa suunnitelluista hyök-

käysurista ja teistä puuttuivat kokonaan. Osa tieurista oli pahaisia kärry- ja kinttupolkuja, joita pitkin raskaan kaluston oli lähes mahdotonta kulkea rikkoontumatta. Tie rajalta itään piti käytännössä rakentaa kokonaan alusta. Nämä seikat olisi pitänyt ehdottomasti tarkistaa ja tiedustella etukäteen.

JR 53:n tavoitteena oli Pääjärven ja Tuoppajärven välinen järvikannas ja järvet yhdistävä Sohjanajoki-linja. Hyökkäyksen painopiste oli kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon suunnitelman mukaisesti etelämpänä Uhtuan suunnalla, jossa olikin pääosa divisioonan iskuvoimasta. JR 53:n osaksi jäi sivustan suojaus ja vastustajan joukkojen sitominen. Vain kuukausi myöhemmin oli rykmentin osaksi tullut painolasti aivan eri luokkaa.

Yli rajan

”Siinä pataljoonan komentajankin kanssa juteltiin, että meidän määränpäämme on Sohjanajoki, koska pohjoispuolella on niin hirviän vankat joukot ja eteläpuolella Uhtualla niin vankat kans, jotta me mennään ja me pidämme vaan sitä pussin pohjaa ja sidomma vähän joukkoja. Mutta eihän se ihan näin käyny.

Niin saavuttiin ensimmäiseen kylään, Kiimasvaaraan. Se oli kasarmikylä, jossa oli siviileilläkin muutamia asuntoja. Parakkikylä oli hylätty, mutta kiireellä sieltä oli lähdetty, kun tavaraa oli hujan hajan pitkin pihaa. Siviiliasukkaat oli menneet Kiimasjärven taakse ja ne tulivat sieltä sitten takaisin. Siellä oli sitte vanha mies, joka oli kylän vanhin, sanoi että hän on koittanu lohduttaa näitä asukkaita, että kyllä ne suomalaiset tulee, elekää hermostuko. Tämä mies oli ajanu Kuusamosta Ouluun rahtia. Sillä lailla hän tunsu Suomea. Illalla keräännuttiin siihen kasarmin lähelle ja siellä Jouko Karanko piti oikein hienon puheen ja sen jälkeen sitte karjalaiset esittivät itkuvirsiä. Siitä muodostui ikimuistoinen heimojuhla. Siinä me joudumma sitte oottamaan, koska tämä tie joka siellä piti olla, niin olikin kivinen ratsupolku ja minunki komppaniasta pääsi vain kenttäkeittiö perille ehjänä, kaikki muut ajoneuvot hajosivat välille.

No sitte päästiin vihdoon tietä pitkin eteenpäin ja tultiin Kananaisten kylän edustalla kohtaan, jossa oli edessä korkea ja jyrkkä kukkula ja siellä vihollisen asemat. Me nousimme viereiselle harjanteelle katselemaan ja sen kukkulan oikialla puolella oli lähes puolikilometriä leveä suo. Siinä Järven komppania (9./III/JR 53) ja pioneerikomppanialle oli annettu määräys vallata se kukkula. Siinä kävi niin, että Järven komppania joutui suoraan keskitykseen ja siitä yks joukkue jäi pois ja meidän komppaniasta pantiin taas toinen tilalle. Kahella komppanialla, pioneerikomppania ja tämä yhdistetty komppania, lähetettiin hyökkäämään. Eräs Värmen Lassi siinä sano, että minä tuun mukkaan kattomaan. Niin me päästiin sen vaaran juurelle, kun yhtäkkiä rävähti valtava konepistoolituli, koko sen harjanteen reunaa pitkin. Lassi koitti huutaa mun korvaan, että mitä sinä teet? Huu-

sin vastaan, että tuu pois niin pian kuin pääset! Niin minä pistin käskyn kiertämään, että vetäydytään lähtöasemiin.”

”Pataljoonan komentajat tulivat ku kerkesivät”

”Nehän ampuvat nämä konepistoolit aina pikkusen sieltä piilosta ja se meni onneksi pikkusen yli sillä lailla ja kk:lla oli sektori pitkin harjannetta, niin että ne ei pystyny meitä saattamaan. Me päästiin parilla haavottuneella koko tästä ensimmäisestä yrityksestä. Olin siinä aivan suutuksissa, että eikö täällä nyt oo kettään sotaherraa, joka pystyy tykistöä käyttään ja minä lähen ainakin nyt käyttään. Ajon suoraan peestoon (patteristoon) ja ilmotin sen alueen missä tämä vastarinta-alue on ja sovittiin aika, millon alotetaan.

Sitte menin kk-joukkueenjohtajan luokse ja sovittiin, että silloin kun tykistökeskitys alkaa, niin ne rupeavat ampumaan sitä alaossaa, siihen juurelle missä ne konepistoolimiehet ovat. No, tuli aika alottaa. Sinne meni 440 kranaattia kukkulan laelle ja kookoon ammunta jatku niin kauan kuin ikinä voivat ampua meidän yli ja sillä seurauksella, että yhtään konepistoolimiestä ei ennää ollu ja ruvettiin nousemaan ylöspäin, niin tuli kookoo vastaan. Löin maahan ja pyörähin, niin samalla hurrahti yli edestä.

Siihen tullee lähetti Eino Paukkeri, joka hoiti hommansa hienosti koko ajan, puistelemmaan ja kysymään, että mihin kävi. Minä, että oohan hilijaa, ei käyny mihinkään. Niin me siitä jatkettiin, päästiin joku 50 metriä, niin taas tullee kookoo vastaan. Silloin toimin nopiasti ja pistoolinluotini sattu ampujaa ottaan. Sitte minäkään en ennää välittäny mennä maihin, ne nakkeli jo käsikranaatteja sinne perään. Sen jälkeen ei nähty enää yhtään miestä koko vaaralla, ainoastaan hevosia juoksemassa ja koko kuormasto oli ihan hajalla. Se keskitys oli ollu valtavan hyvä.

Tässä minä sain sen kiitoksen, jota minä oon aina opettanu, että nopiasti maahan ja heti pyörähtään. Jos en ois opettanu, niin en ois tehnyt ittekään sitä. Hyökkäyksen jälkeen ei kukkaan kiittäny, ei kysyny kuka anto luvan käyttää tykistöä, kuka anto luvan käyttää vieraan pataljoonan kookoota? Että tämmöstä se meillä oli, me johdettiin ja pataljoonan komentajat tulivat sitte kun kerkesivät.”

Kohti Sohjananjokea

”Taistelun jälkeen jäimme siihen vaaralle ja jääkärikapteeni Lasse Viitanen toi sitte loppukomppanian sinne ylös kans. Siinä sitte yhdessä juteltiin, kun yhtäkkiä kenttäpuhelin soi. Viestimiehet olivat vetäneet heti linjat eteen, joten yhteys taakse oli heti valmis. Minä, että no minäpä käyn kysymässä mikä on? Siellä kysyttiin sitte Viitasta ja sillä aikaa yks kranaatti oli puonnu sillä alueella ja Lassea rintaan. Siihen loppu Lassen sota. Minut määrättiin sitte viemään ruumis Ouluun ja olemaan hautajaisissa läsnä.

Takasin tultuani oli uutta kotimaata vallattu Sohojanajokia myöten ja ylityssuunnitelmat oli kiivaimmillaan. Siellä sitte Tiesmaan Lassin kanssa koluttiin järven rantoja ja So-

hojanaa yhtenä yönä, lähes puolikilometriä kontattiin, ryömittiin ja katottiin ylimenopaikkoja. Saatiinhan se selville ja sitte ruvettiin rakentamaan tuommosta 500 m pitkää kapulasiltaa; kaks lankkua vierekkäin siellä alla oli ja siihen ruoteitten päälle siltalankut. Sitä myöten vietiin kaikki kampeet sinne ylimenopaikoille, tykit ja kaikki. Se oli niin valtava suo, ettei siinä ollu mitään muita ylimenomahollisuuksia. Ja se on ihmeellistä, että venäläinen ei huomannu tätä siltaa, että me saatiin rauhassa ylittää se suo. Sillä lail-la sitä valmisteltiin sitte vähitellen sitä Sohjanan ylitystä.”

Tuonelan virran ylitys

Sohjananjoen ylitys onnistui joen keskijuoksulta ja JR 53:n joukot pureutuivat ahneesti joen itärannalle alkaen puhdistamaan vihollisia asemistaan. Saksalaisten ylimenopaikana oli Sohjanansuussa ollut maantiesilta, joka antoi mahdollisuuden käyttää saksalaisten panssariasetta. Saksalaisten yritykset kilpistyivät kuitenkin venäläisen JR 242:n ankaraan vastarintaan. Suomalaiset joutuivat näin kääntämään hyökkäyskärkensä etelään saksalaisten edessä olevan vihollisen selustaan, jotta hyökkäys pääsisi jatkumaan. Tämä luonnollisesti antoi suomalaisten joukkojen edessä olleille joukoille tilaisuuden hallittuun vetäytymiseen.

Arvo Rounaja kertoi ylityksen jälkeisestä tilanteesta:

”Minä huomasin, että tulee liian tarkkaa tykistötulta. Pannin kaks miestä kulkemaan pitkin linjaa sieltä rannanpuolelta ja ampumaan sen päivystäjän puusta. Ja niinhän ne ampuvat ja sieltä se löytyi ja sitten me päästiin rauhaan. No sinne tuli jo pataljoonankomentajakin ja me mietittiin mitä tehään, niin minun komppania lähti sitte jatkamaan suoraan eteenpäin. Samalla tullee Järven Lasse (komppanianpäällikkö), että tuu auttamaan, saksalaiset rupiaa nukkumaan ja on vielä kolme neljä korsua valtaamatta. Niinhän mejän piti mennä sitte Lassin kanssa valtaamaan nämä korusut, että ne ei jää selän taakse. Se oli niin tarkka päiväjärjestys saksalaisilla.

No niin sitä jatkettiin eteenpäin ja siellä sitte ilmesty taas jossain Kokkosalmen edustalla vastarintapesäkkeitä, niin minulle alistettiin saksalainen pataljoona, major Marxin johdolla. Tehtävänä oli tuhota se edessä oleva vihollispesäke. Ja niin me sitten rynnättiin, minä katon suunnan ja sanon että tuonnemmas ja ketjuun, äkkiä, bitte! ”Warten Sie”, sieltä kuulu vaan. Majuri seisoo kannon nokassa ja sieltä kaukaa sohi pistoolilla jo koitti nähä missä sitä ollaan. Minä menin ja sanoin sille, että ”Kyllä se on kuule teijän nyt uskottava, että se on tämä suunta. Pankaa ne miehet äkkiä ketjuun!” Ketjuun meno meni jotenki, mutta ne marssi ristikkäin eestaas ja se kesti kans niin hirviän kauan. Onneks ei ollu niin kiire, vaan minä opin saksalaisten käyttäytymisen eli miten hirviän hitaita ne ovat. Ja niin sitä sitte lähettiin. Sovittiin, että minun komppania koukkaa ja saksalaiset tullee vähän niinku toiselta sivulta vastaan, ja niin me

saatiin irrotetuksi se ilman laukaustakaan. Tämä majuri oli siitä niin hirviän onnellinen, että hän esittää rautaristiä. Nämähän ois hyökänny suoraan vasten rintamaa. Vaan en minä saanu sitä ristiä koskaan ja kun minä komentajalta kysyin, että ”Missä risti viipty?” , niin se meni nolon näköseksi ja en minä muuta vastausta tarvinnu. Niinhän se oli tapana, että esikunta jako ne mitä ei ollu paikalla hakemassa.”

Kokkosalmen kaipuu

”Sitten tuli se historiallinen paikka, Kokkosalmi, joka jo heimosodissa (1920-l.) oli hyvin paha este. Tarkoitus oli kiertää kahella komppaniilla taas ryssän selustaan, niin siinä ensin Nisulan (III P) pataljoonasta yksi kk-komppanianpäällikkö kieltäytyi; oli kuulemma liian vaikeata. Tiesmaan Lassi ja minä sitte lähetettiin ja vietiin ne kaks komppaniaa sinne ryssän selkään, eikä ammuttu laukaustakaan. Yhtä vankia lukuunottamatta kaikki oli semmosessa syvässä montussa erään niemennokassa. Kerran yritin huutaa ”Ruki-veer!” ja sieltä rupes yks nousemaan, niin politrukki ampu sen alas. Sen jälkeken minä ilimotin majuri Nisulalle, että minä lähen etteenpäin ja koittakaa hoitaa nuo tuola. Ja sinne ne jäi.

Seuraava tappelu oli jo tievossa ja minä siinä Tiesmaan Lassia odottelin, että tää koukkaus rupes tehoamaan, niin tullee rykmentin komentaja Selinheimo: ”Mitä täälä seisotaan?” No siitähän minä suutuin niin, että lähin saman tien käveleen, niin eipä menny ku pari kolomekymmentä metriä, niin tuli kranaattikeskitys. Painelin saman tien takas Selinheimon luo ja karjuin: ”Näinkö sitä piti nyt tehdä?” No-kitin kerrankin sitä, kun se aina vaan hoputti ja hoputti eikä mittään neuvonu tai antanu apua. No eipä aikaakaan, ku Lassi sai kierrettyä komppaniansa kanssa sinne aukean taakse ja kun venäläiset kranaatinheitinmiehet sen huomasi, niin nehän irtautu heti. Eikä taaskaan ammuttu laukaustakaan. Saatiin sekin alue selväksi.

Tiesmaan Lassin kunniaksi täytyy sanua, että minä joka olin ollu Kannaksella talvisodassa, niin en vielä osannu tätä mottitaktiikkaa. Niinpä Lassi sen selitti siinä matkan varrella miten sitä pelataan. Oli siinäkin tuuria, että satuttiin tämmösessä paikassa yhteen - me luokkatoverit, koulutoverit ja pesäpallokaverit. Niin oli se juhllallinen hetki, kun saatiin näyttää näille komentajille, että näin sitä soditaan. Alako nimittäin vähitellen pisteleen, kun ei mistään saanu apua, ei vaikka mikä oli.”

”Ne vaan hyppi ja höpötti”

”Kokkosalmen pohjoispuolella oli korkea kukkula ja sen oikealla puolella tämä kuuluisa Kuolemankukkula. Minä pidin sitä suota siinä välissä. Komppaniille annoin määräyksen, että on mentävä eteenpäin jos voi, mutta ei hinnalla millä hyvänsä. Kerran yritimme, mutta vedin porukkani saman tien pois, koska saimme kolmelta suunnalta tulta vas-taamme, niin ei siinä ollu aavalle suolle menemistä. Heti tä-

Ryhmä J:n komentaja everstiluutnantti Turtola (vasemmalla) kuulustelee vankia tulkin avustuksella.

män jälkeen sain käskyn mennä sinne vasemmalle siivelle Selinheimon ja pataljoonan komentajani, majuri Backmanin luo. He käskivät sitte minut apuun sinne Kuolemankukkulaa vastapäätä olevalle kukkulalle, kun siellä ei ollu kuksalaisia ja muut oli keskellä miinakenttää ja kettään muuta ei ollu enää joukkojen käytettävissä.

No, ei siinä auta muu kuin lähteä auttamaan, mutta enhän minä ainakaan miinakentän läpi hyökkää. Vaan sitten minä näin polun siinä harjanteella ja ilmotin komppanialle, että astuttava sammaan jälkeeseen ku minä. Jos tulee keskitys, niin vaan kyyryyn, eikä saa panna siis maata. Niinhän me saatiin kesken matkaa melekonen keskitys. Vaan saksalaiset alako hyppyeen siellä keskellä miinakenttää ja minä koitan huutaa niille, että pitäkää paikkanna niin säilytte hengissä. Eikä mitä, ku aina vaan piti hyppiä ja höpöttää. Niin me pääsimme siitä miinakentästä läpi ja saatiin tämän kukkula vallattua.

Siinä vaiheessa kun oltiin saatu tämä selväksi, niin sain käskyn, että minulle alistetaan yks komppania, tosin täysin loppuunkulunut ja väsynyt, mutta sillä piti koittaa tulla toimeen. Siihen saatiin vielä yksi saksalainen pataljoona avuksi ja niillä voimin oli tarkotus hoitaa Kiestingin valtaus loppuunsa. Pidettiin siinä saksalaisen pataljoonan komentajan kanssa palaveri ja tuumittiin siinä mitä tehään. Esitin, että minun komppania lähtee vasemmalta ja tämä loppuunajettu komppania jää pitelemään vaan siihen ja saksalaiset menee tietä pitkin, eihän niitä tohtinu panna mettään itekseen. Niillä kun piti aina olla joku tuki. Ja se saksalainen pataljoona, jonka piti olla pataljoona, mutta se komentaja ei sattunu löytämään kahta komppaniaansa, vaan sillä yhdellä komppanialla hän sitten meni sitä maantietä pitkin.

Ryhdyttiin toimimaan sitten suunnitelman mukaisesti ja minun komppania oli menossa vasemmalle siivelle, mutta yhtäkkiä tämä loppuunajettu komppania rupes huutamaan, että ryssän saapas vilkkaa ja lähtevät hyökkäämään sitä asemaa vastaan. Täysin perätön huhu ja vaikka minä seison niitten vieressä ja huuven niin paljon kuin jaksan, että maahan, eikä mihinkään. Siittä ei saanu poistua mihinkään ilman minun käskyä. Yks huutaa ja toiset lähtee perrään. Siinä tuli tappioita ihan turhan päiten, muuten ei ois mitään tapahtunu. Ois saatu vielä tämäkin porukka mottiin, koska meillä oli kakspuolinen saarrostus menossa. Silloin minä olin vihassa, mutta kyllä minä sen toisaalta ymmärsin. Niillä oli ollu huono komppanianpäällikkö ja siellä oli aivan kaikki hommat sekasi.

Niin vain Kiestinki vallattiin ja marssittiin siihen kylän keskelle lipputangon juurelle ja siinä majuri Backmanin kanssa ruvettiin kahvia juomaan, mutta everstiluutnantti Selinheimo käskikin vettä lipun tankoon. Ei menny ku puolisen tuntia ja tuli lentokone, joka puotteli meille vähä sieltä kranuja sitte siihen, juuri siihen lipun viereen. Kyllä Selinhempäkin sai kuulla mitä oli tehnyt.

Meille oli luvattu, että sitte kun Kiestinki vallataan, niin sitten saadaan jäädä lepoon. Vaan eipä mitä. Ei kulunu ku tunti, niin tuli käsky, että on mentävä vasemmalle puolelle varmistamaan viis - kuus kilometriä siitä Kiestigistä pohjoseen. Sanovat, että sinne tulee toinen komppania kun kerkiää ja me päästään lepoon. Vaihto tuli, mutta heti paikalla piti taas lähtiä, vaikka oli luvattu levähtää. Meidän komppaniasta tehtiin semmonen sekakomppania, että siihen kerättiin kaikki loput aseet ja miehet sekä upseerit, mitkä oli

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Kiestingin motin huolto oli erittäin vaikeaa ja tarvikkeita jouduttiin kuljettamaan pienissä erissä. Kuvassa KRH:n ammuksia lastataan kantosatulaan.

irti saatavissa. Tuli semmoinen sekakuoro, ettei siitä tienny mikä se oli. Osalla oli niitä konekivääreitäkin vastuksena, niin ne ei tahtonu raskain kantamuksineen keretä mihinkään.”

”Piti vaan kiireesti mennä”

”Se oli Siilasvuon epäonnea, että se joutu saksalaisen johdon alaiseksi. Hän ei saanu itse päättää niinku ois halunnu ja Siilasvuohan ei ois halunnu lähteä Kiestingistä eteenpäin. Saksalaiset painostivat niin kovasti, että se oli lähdeittävä. Me oltiin siinä jo menossa ja tarkoitus oli, että meidän pataljoonan piti hyökätä siitä rautatieltä pohjoispuolella olevan maantiellä tulppaa pitävän ryssän kylkeen ja selustaan. Näin oltais saatu auki se maantie. Niin oli sekin hullu päätös, kun sekin kiellettiin. Piti vaan kiireesti mennä ja malttaa, että kyllä se siitä irtautuu, mutta sepä ei irtautunu siitä koskaan. Ja niin siinä suutuspäissään lähti ensin Turtola marssiin yksin eeltäpäin ja sitte siinä oli pataljoonan komentajat porukasa ja meitä komppanianpäälliköitä. Siinä mentiin ja komppanijat ihan sekasi pitkin rautatietä. Siitä lähetettiin niin hirviää vauhtia, kun hoputtivat ettei saa päästää Turtolaa yksin menemään. Se suuttu niin hirviästi tuosta käskystä. Kävi niin onnellisesti, että vihollinen ei huomannu meitä ennen kuin olimme jo 28 km:n päässä Kiestingistä lähellä rautatien ja maantien välistä yhdyskohtaa. Siihen se eteneminen sitten tussasi ja vastus koveni päivä päivältä.

Turtola levitti meidän joukot semmoseen laajaan puolikaareen, aivan siihen maantien ja rautatien yhtymäkohdan läheisyyteen ja tarkotushan oli pitää se tie katkaistuna, vaan ei siitä pitävää saatu. Vaan eipä menny kauan, kun ryssät huomasivat meidän avoimet sivustat ja aloitti jatkuvan hyökkäilyn niitä vastaan. Niin sekin meni onnellisesti minun komppanian kohdalla, että minkäänlaista levottomuutta tai paniikkimieliä ei ilmennyt - oli se niin rauhallista ja kurinalasta porukkaa. Monessa komppaniassa tullee semmosia, että kun jostakin huudetaan, että saarretaan, niin koko komppania hermostuu ja lähtee lipettiin. Vaikka olot oli niin kurjat siellä - ei voinu kunnolla levätä, eikä syödä, niin aina oli miehet valmiita vastaiskuihin, aina. Ne sanovat vaan, että lähetään vain käymään ku käsketään, eihän se ruoka oo niin minnuutin päälle.”

”Ryssä pääsi ampumaan minua”

”No, tuli taas yks puhelinkäskey, että hyökkää heti suunnassa se ja se. Lähetin silloin aliupseerin ottamaan selvää, että missä suunnassa on vihollinen tulossa. Se oli aina varmistettava vähän usiamman kautta. Niin minä panin komppanian semmoseen pallon muotoon, että se on joka puolelta varmistettu ettei meitä vaan yllätetä. Näin lähetettiin etenemään ja niin siellä alako iivanaa ilmestyä. Kun me tultiin, niin ne lähti juokseen hirviää kyytiä eestä pois vaan. Me ei keretty ampuakaan paljon, kun ne juoksi pois tieltä. Siinä hötäkässä saatiin vallattua pari konekivääriä ja kranaatinheitintä, niin sieltä miehet huutaa, että ”Kuka ossaa

ampua korohorolla?” Samassa ryssä mennee suolle ja sille piti päästä antamaan vauhtia. Minäkin menin siihen sitte ampumaan, niin samalla pensaikosta yks sinne kätkeytynt ryssä pääsi ampumaan minua takaapäin päähän. Minä tuuperruin siihen ja se puskaryssä ammuttiin siihen viereen. Samalla tullee omalta puolelta kapteeni Koskivirran vastaiskuosasto ja hän sanoo, että viekää Rounaja äkkiä Jsp:lle.

Joukkosidontapaikka löydettiin ja melkein samassa tullee eversti Turtola ja ottaa kädestä kiinni, että ”Kiitos, pelastit meijät!” Se oli sitte viimeinen kerta, kun minä hänet tapasin, sillä JR 53:n komentaja Jussi Turtola kaatui motissa tiedusteluretken aikana käydyssä lyhyessä tulitaistelussa 29.8.1941. Rykmentin komentajana Jussi Turtola oli pidetty johtaja ja hän hoiti aina asiansa hyvin, vaikka niin lyhkäseen jäi hänen elämänsä.”

”Jos ei Nevanlinnaa olis ollu”

”Minut evakuoitiin Kiestingistä lentokoneella koti-Suomeen muutaman muun vaikeasti haavoittuneen ohella. Matka jatkui linja-autolla Ouluun ja suoraan lääninsairaalaan, Sotaisairaala 32:een. Muistan kun Olavi Halttu oli ainakin vastassa ja tuli tervehtimäänkin. Ensimmäinen viikko sairaalassa oli melko virkkua, mutta sitten alkoi märkä menemään aivoihin ja sitä kesti usiampi kuukausi. Ylilääkäri Nevanlinna imi aivoista märkää joka ikinen päivä, jos ei käynyt päivällä, niin kävi sitten yöllä. Jos ei Nevanlinnaa olis ollu silloin, niin siihen ois päättynyt Arvo Rounajan taival.

Joulukuun puolivälissä pääsin lääninsairaalaan kotihoitoon. Silloin piiripäällikkö Weckman keksi, että siinä on joutilas mies hoitamaan harmitonta hommaa ja esitti sen Nevanlinnalle. Niin se tuli Weckman minullekki supattamaan, että pannaan tuo Herva tuonne komendantiksi, että ota sinä paikallispäällikön homma. Niinhän siinä kävi, että minusta tuli Oulun Ilmavalvontapäällikkö ja samalla tietysti tulivat sotilaspojat kimppuuni ja niitä piti ruveta myös hoitamaan. Opettaja Armas Leinonen oli hoijellu niitä sen ajan, mutta niitä tuli sitte paljon lissää, kun minä ilmestyin takasi Ouluun.”

Ilmavalvontapäällikkönä Arvo Rounaja joutui tekemään kiperiäkin päätöksiä, sillä helmikuun 1944 suurpommitusten jälkeen Arvo Rounaja joutui purattamaan palon leviämisen estämiseksi Similän puutalon. Tämä herätti tietysti paljon pahaa verta asukkaissa, mutta lopputuloksen kannalta päätös oli oikeaan osunut. Paula Rounaja kertoi koko korttelin olleen uhattuna, jos taloa ei olisi purettu tulen alta pois. Tulipalo ei päässyt leviämään entisestään ja koko keskustan tuhoutuminen onnistuttiin estämään.

Paula Rounaja muisteli helmikuun pommituksen tuhoja: ”Palo alko leviämään jo kohti Isoakatua. Siinä oli meijän talo, Hukkasen leipomo ja muutama muu iso puutalo, jotka olisi tuhoutuneet jos palo olisi levinnyt. Ei siinä saatu kirja-kaupastakaan pelastettua mittään. Mitä nyt kellariin jäi joku hillopurkki, muuta ei säilynyt.”

Sotilaspoika

Kuvat Valter Bäckerströmin ja Matti Vasalan kokoelmat.

Sotilaspoikatoiminta kiinnosti monia nuorukaisia. Kuvassa mottitalkoisiin innostava Sotilaspoika-lehden kansi. Kysymyspalstalla toimitus vastaili poikien mieltä askarruttavien asioiden. Alakuvassa sotilaspoikia ilmantorjuntakoulutuksessa Intiössä keväällä 1944.

1918 JA 1939 - 1945

413

Lysymyksiä

• Vastamme tässä osastossa yleensä vain sellaisiin kysymyksiin, jotka lähisesti liittyvät sotilaspoikatoimintaan. Vastauksista emme peri silloin maksua. Yksifyysisuontolien kysymysten vastauksista, jotka eivätkin kiinnosta muita lukijoita, perimme 10 mk. ja postikulut, ja niihin vastataan kirjallisesti. Makuun täytyy seurata mukana kirjeensä. Nimettömiin kysymyksiin emme vastaa.

Mistä saa tilata vuosien 1942 ja 1943 Sotilaspoika-lehden irtonumeroita? Kuinka paljon ne maksavat ja mitä numeroita on saatavissa?

Jyvä.
"Sotilaspojan" konktorista, os. Hki, Kaivokatu 6. A. 3. Irtonumerot maksavat v:ltä 1942 2 ja 5 mk. riippuen numeron suuruudesta ja v:ltä 1943 3 ja 5 mk riippuen numeron suuruudesta.

•
Voiko 13-vuotias sotilaspoika päästä rintamalle lähetiksi? Haluaisin samaan yksikköön, missä isänikin on alikersanttina.

Rintamalle haluava.
Et voi päästä. Ja tuskinpa isäsikään sitä haluaisi. Voit hyvin täyttää miehen paikan kotonakin, jossa nykyisin on miehistä puuttetta.

•
Kuuluuko puolustusvoimissa lähettinä palvelevalle sotilaspojalle tupakka-annos? Ei itse polttava.

17 vuotta täyttäneet miehet, joilla on oikeus vakinaisesti osallistua puolustuslaitoksen maksuttomaan muonitukseen, ovat oikeutettuja saamaan sekä muonetta ostotupakan. Kuitenkin voi asianomainen komentaja tehdä rajoituksia ikään nähden.

”Vuoden 1943 keväällä pääsin haavoittuneiden parantolamalle Unkariin, kun Itä-Unkariin armeija kutsui 20 suomalaista haavoittunutta veteraania vieraakseen. Ehtona oli kävelykyky ja saksankielen taito. Parantolaloma kesti kolme kuukautta ja kokonaisuudessaan tuo kesä oli todellinen satuelämys. Siellä pääsin todella hyvään kuntoon ja sain ainoastaan yhden tajuttomuuskohtauksen siellä ollessani. Vaimo odotti kotona ensimmäistä lastaan ja minä kehtasin olla tuommosella matkalla, mutta eihän siinä auttanut kun tarjottiin. Palattuani kotiin sain yllättäen tiedon, että sotilaspiiri aikoi panna minut siviiliin haavoittumiseni takia. Suivaannuin siitä täysin, että kehtaavatkin nyt panna syrjään, kun olen paremmassa kunnossa kuin koskaan. Vakuutteluni onnistui ja sain jäädä hoitamaan sotilaspoikia ja toimimaan palopäällikön apuna, tosin B 2:ksi luokiteltuna.”

Sotilaspoikia ohjaamaan

Arvo Rounajasta tuli haavoittumisestaan toivuttuaan Oulun sotilaspoikatoiminnan primus motor. Apunaan hänellä oli hyvä ystävänsä Aarno ”Musti” Mustonen. Muita kouluttajia olivat Eero ja Timppe Arvola, Seppo Valjus sekä Veikko Sohlo. Eero Kokko ja Raimo Ala-aho muistelivat Rounajan ”Apin” ja ”Mustin” olleen pojille suuria esikuvia. Miehet kertoivat hänen olleen erinomainen ohjaaja, innostava ja erittäin arvostettu. Ainoan poikkipuolisen sanan sanoi edesmenneen Arvo Rounajan vaimo Paula, jonka mukaan Arvo otti sotilaspoikien ohjaamisen niin innokkaasti, että miestä ei juuri kotona näkynyt. Keskustelemalla oli ongelma saatu selvitettyä.

Sotilaspoikatoiminnan tarkoituksena oli tarjota pojille mielikuvitusta elävöittävää ja kasvatuksellisesti rakentavaa toimintaa. Tärkeällä sijalla olivat fyysisen ja psyykkisen puolen kasvattaminen sekä tukea isänmaallisen mielialan kasvua ja valmistaa poikia maanpuolustustehtäviin.

Keskeisellä sijalla toiminnassa oli liikunta: hiihto, maastojuoksu, pesäpallo sekä yleisurheilussa kolmiottelu (60 m tai 100 m:n juoksu, pituus- tai korkeushyppy sekä keihäänheitto tai kuulantyöntö). Talvilajeissa hiihdon ohella ohjelmaan otettiin myös mäenlasku, mikä johti laajaan hyppyrimäkien rakentamistoimintaan eri puolilla maata. Lajivalikoima laajeni myöhemmin, jolloin laajempaa suosiota saivat myös suunnistus ja uinti.

Oulussa talvilaji ylitse muiden oli jääpallo. Jo ennen sotia jääpallo oli kohonnut erittäin suureen suosioon ja paikallisottelut Oulun Palloseuran ja Oulun Luistinseuran välillä olivat värikästä katsottavaa. Arvo Rounajalle jääpallo oli todellinen intohimo, joten tämä näkyi luonnollisesti myös talven liikuntakoulutuksessa. Jääpalloa pelattiin paljon ja tietysti Arvo oli taitavana pelimiehenä pojille suuri idoli, jolla riitti yllätyksiä ja kikkoja vastustajan harhauttamiseksi. Keskuskentällä käytiin pelaamisen lisäksi myös luistelemassa ja naureskelemassa saksalaisten heikolle luistelutaidoille hei-

dän horjuessaan jäällä nilkat lintassa. Hiihtoa ja mäenlaskua harrastettiin Ylä-Siirtolassa ja Sanginsuussa. Kesälajeista suosituimpia olivat yleisurheilu ja pesäpallo. Liikunnan lisäksi Oulun Suojeluskunta järjesti sotilaspojille myös leirejä Oulunsalon Varjakassa. Oulussa sotilaspoikien keskuksena oli Raatin Suojeluskuntatalo.

Sodan alkuaikana suhtautuminen sotilaspoikien aseelliseen palveluun oli jyrkän kielteinen. Päämajan asenne muuttui kuitenkin vuoden 1944 aikana vihollisen voimakkaan ilmatoiminnan vuoksi asialle myönteiseksi. Ouluakin kohdanneet suurpommitukset johtivat yleisen mielipiteen muuttumiseen asian suhteen. Vanhimpien ikäluokkien sotilaspojat hyväksyttiin mukaan ilmatorjuntatykkien aseisiin keväällä 1944. Oulun ilmatorjunta tarvitsi kipeästi miehistötäydennystä, joten sotilaspoikien tuoma apu oli erittäin tervetullutta ja tarpeellista. Osa pojista onnistui pääsemään saksalaisten it-pattereihin ja se oli tietysti erityisen jännittävää. Sotilaspojat olivat mukana saksalaisten it-tykeillä aina heidän Oulusta poistumiseensa syksyyn 1944 saakka.

Päätös ottaa sotilaspojat mukaan ilmatorjunta-asemiin aiheutti myös kritiikkiä, sillä vanhemmat pelkäsivät poikien turvallisuuden puolesta. Sotilaspojat itse olivat tietysti vain innoissaan tykkipattereille pääsystä. Syksyllä 1944 väli-ruuhanehtojen mukaisesti myös sotilaspoikatoiminta oli lakkautettava. Paula Rounaja muisteli sen olleen erittäin kova isku Arvolle, sillä toiminnasta oli tullut jo henkireikä kaiken muun työn keskelle.

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Arvo Rounajan (s. 3.8.1912) haastattelu 16.4.1993, Väinö Tolosen kokoelma

”Kyllä mulla vieläkin pysyy kirves kädessä”

Rakel Siilasvuo syntyi 2.2.1926 Helsingissä. Siilasvuon perhe muutti Ouluun Käkisalmeista 1930-luvulla Hjalmar-isän tultua Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin komentajaksi. Jatkosodan aikana Rakel Siilasvuo oli työvelvollisena osallistuen mm. mottitalkoisiin. Haastattelu on tehty 8.2.2001.

Rakel Siilasvuo kertoo elämästään sota-aikana:

”Minähän olin sitten kun minä tulin tarpeeksi iäkääksi, työvelvollinen tietysti koulun loma-aikoina. Minä olin yhden kesän sukulaistalossa Kirkkonummella maatoissa. Mutta täällä myöskin talvella –kouluhan käytiin osittain sillä tavalla, että koulua oli kolmena päivänä viikossa ja kolmena päivänä ei. Vuorotellen käytettiin näitä koulun tiloja niin minä jotenkin jouduin semmoseen, että kasarmilta tehtiin ensin semmonen mottimatka puita tekemään, halkomotteja tekemään. Ja mulle ne työvälit sitten kunnostettiin. Enhän minä olis pystynyt sahaa viilaamaan enkä kirvestä terottamaan, mulla oli siis kunnan välineet. Mulla oli saha ja kirves ja sain sitten vähän myöskin opetusta tähän halon

Sota-arkiston kokoelmat.

Tiikerin pilapiirros Pohjan Poika-lehdessä 26.8.1941.

hakuuseen. Minä aika paljon sitten kävin ihan omin neuvoin polkupyörällä ja talvella suksilla tuolla Ruskossa, jossa niitä motteja tehtiin. - - -”

Mottitalkoissa

”Kyllä minä näin jälkeinpäin oon ajatellu, että oli se kyllä melkosta, että semmonen 16–17-vuotias tyttö päästettiin yksinään sinne mottimetsään pystystä kaatamaan puita. Ja kylä minä niitä sain nurin. Joskus jäivät vähän hankalastikin, mutta kyllä minä ne yleensä sain nurin ja metrin pätkiksi ja halottua vielä. Talvellahan se on helppoa, kun ne menee paremmin halki. Kun minä ajattelen nykyisiä työsuojeluihmisiä, niin ne olis kyllä kauhuissaan. Ja osa tehtiin semmosia ohuempia kahen metrin pöllejä. Ja suuri osa oli siis ihan rehellisistä halkoja – että piti tehdä metrin niitä kuutioita. Minä tein niitä sitten ja niitä merkkejä kerty – ensin yhestä tuli rautakirves ja neljästä motista tuli hopeakirves ja kuudes-tatoista tuli kultakirves ja sitten 48 mottia oli suurkirves. Siis minä kyllä jouduin vähän hankaluuksiin tässä asiassa, että minä en tahtonu pysyä perässä kun ne käytti mua sitten semmosena niin kun mainoksena taikka kiihotti, että nyt se on hakannu niin ja niin paljon. - - - Enhän minä tahtonut millään keritä pysyä perässä. Kyllähän se 48 metriä halkoja on melkonen pino. Kyllä minä sen taidon opin sitten melko hyvin, että kyllä mulla vieläkin pysyy kirves kädessä. - - - Se oli siis minun erikoisalaani tämä halkohomma. Ja sitten mulle tuli tuota ikää enemmän, niin minä sain sitten kolmannen palkinnon naisten sarjassa. Olin 17-vuotias, mulla on tuolla palkintokirja. Että jos minä oisin pysynyt siellä tyttöjen sarjassa – missähän se ikäraja sitten oli, ehkä 16 – niin sitten minä olisin ollut kyllä ykkönen. Mutta kun minä jouduin naisten sarjaan, niin olin kolmas. Että siinä nyt oli naisia, jotka päihitti meikäläisen. Että se oli semmosta.”

Lottatyössä jatkosodan Oulussa

Kaarina Soini työskenteli vuonna 1942 Oulun rautatieasemalla sijainneessa lottakanttiinissa:

”Siellä ei leivottu, mutta siellä keitettiin puuroa. Siellä oli semmonen iso pata sen parakin kulmauksessa ja siinä sitten tarjottiin kahvia ja voileipiä. Ja silloin kun tuli joku sotilasjuna, niin silloin ilmoitettiin etukäteen ja tiedettiin sitten se puuro keittää ja ruoka. - - -Mahtoikohan siellä hernekeittoa olla – tuskin vaan, kun sen piti olla semmosta nopeasti saatavaa. Sitä minä en muista kyllä, kun minä olin pareminkin semmosena ruuan hankkijana ja tämä Helmi Junttila, piirin puheenjohtaja, kävi sitten hoitamassa näitä tilauksia.

Mutta yleensä siellä kun sotilaat sai sitten ilmaseksi, niin se oli hyvin miellyttävää palvella heitä. He oli hyvin kohteliaita ja huomaavaisia, mutta sitten jäi oikein erikoisesti mieleen, mikä ero oli suomalaisilla ja saksalaisilla. Jonakin aamuna tuli sinne saksalainen ja pyysi, että saisinko minä pe-

seytyä täällä, voisinko minä saada välineitä. Niin me sanoimme, että meillä ei oo, että tuolla on semmonen – siellä ulkona oli joku semmonen hana, että siellä käyvä peseytymässä. –No saisinko minä pyyhkeen? No olihan meillä sen verran pyyhettä, että annettiin saksalaiselle. Niin hän sitten lähti peseytymään sinne ja tuli. Ja sitten hän pyysi ruokaa ja annettiin. Mutta hän ei sanonu kiitosta kun lähti. Ei mistään. Sitä me sanoimme, että oikein lottien kans tehtiin huomio, että siinä oli joku poikkeus nyt. Että vaikka hän sai sen pyyhkeenkin, jota suomalainen sotilas ei ollu koskaan pyytänyt ja annettiin. Hän toi kyllä takasi ja sai sitten sen ruuat ja kahvit, niin hän sitten vain poistui.”

Lotta Svärdin Oulun piirihallituksen jäsenenä

”Minä en ihan sitä vuosilukua muista, mutta -42 kesällä minä olin siis tämän rautatieasemalla olevan lottakanttiinin päässä. Ehkä minä siinä tulin sen verran tutuksi näille piirijohdokunnan jäsenille, että olisko se ollut sitten seuraava vuosi, kun minut valittiin tyttötyön johtajaksi.”

Piirihallituksessa käsiteltyjä asioita ”on kyllä todella vaikea muistaa. Kyllä ne oli varmaan etupäässä vaan tämmösiä juoksevia asioita. Paljon oli juuri siitä, kun rintamalle lähetettiin näitä lottia ja heidän varusteitaan hankittiin. - - - Kokoukset pidettiin – tämmöset piirihallituksen kokoukset olivat tuolla Kolmioissa Ester Nikkisen kodissa, joka oli piirisihteeri.”

Piirihallituksen henki ”oli aivan erinomainen. Minä olin nimittäin nuorin siellä, niin minä oikein suurella kunnioituksella katon, enkä minä koskaan huomannu, että ois minikäänlaista erimielisyyttä ollu siellä. Päinvastoin se oli aivan kuin lähiystävät olisivat tavannu. Minustahan se oli erinomainen, hyvin tasapainonen ja arvokas. Lottien parasta katsottiin.”

Työtä pikkulottien parissa

”Pikkulottien työ sota-aikana oli oikeastaan vain sitä työn tekoa. Toiset pikkulotat olivat sairaaloissa aputyttöinä ja minä olin silloin -41 keskuksessa, silloisessa lääninsairaalassa, siellä ei ollut pikkulottia, mutta -42 kesän minä olin tuossa Asemakanttiinissa ja siellä oli pikkulotta Maiju Kalliopuska. Mutta se työ silloin oikiastaan oli juuri tämmöstä auttamistyötä. Ja niissä pikkulottien kultaisissa säännöissä – niitähän on kymmenen niitä kohtaa, niin siellä terotetaan erikoisesti tätä toisten huomioonottamista ja auttamista ja näitä sääntöjä sitä käytiin sitten läpi, silloin kun oltiin yksissä ja yritettiin auttaa. Ja koska minä olin piirin tyttötyön johtajana silloin sota-aikana, niin täältä kaupunkialueelta en oikiastaan muuta tiennyt kuin tämän auttamistyön, mutta meillä siellä Ahmaksessa, jossa minä olin silloin toimessa, tuli semmonen ongelma, kun joku naapuri oli jäänyt joulun ajaksi ihan ilman polttopuita. Isäntä oli mennyt rintamalle ja neljä alle kouluikästä lasta oli. Sieltä tuli tieto, että sinne pitäis mennä tekemään jouluksi puita. Ja me pikkulottien kans lä-

Muonituslotat työssään.

himme. Minäkään en ollu koskaan puuta sahanu halkasusta puhumattakaan. Niin lumihangessa oli semmosia kauheen pitkiä hirssiä ja me sieltä lumesta niitä kiskoimme tyttöjen kanssa ja sahasimme - - - ja kun oli oikeen ihana kuutamoo, me siinä kuutamossa näimme sitten ne pilkkoakin. Ja voi miten ne helposti naksatti halki ne puut. Ja emäntä siellä oli keittäny korviketta meille ja ruisjauhosta paistanu ohukaisia, räiskäleitä ja kynttilän valossa me söimme sitten niitä siellä. Ja siellä ootti tämä perheenäiti lasta ja tämä lapsiki syntyy sitten vuonna -40. Mutta tämän äitin voimat kuitenkin uupuivat, että hän kuoli sitten sota-aikana. - - -

Ja sitten sillona -42 tehtiin niitä motteja, se oli kaikille meille kotirintaman ihmisille velvollisuus. - - -Minun äitinikin oli 45-vuotinen ja hänelle tuli kanssa määräys ja me teimme sen sitten tuolla appelassani Oulujoella.

Niitähän laitettiin niitä tuntemattoman sotilaan paketteja ja näitä sukkaa ja lapasia ja kasvonsuojuksia ja sitten juuri yksi pikkulotta muisteli tuossa eilisenä päivänä, että kudottiin semmosia pieniä lasten pikkupöksyjä ja niitä annettiin sinne lapsiperheisiin. Tätä minä en muistanu, mutta hän sano että semmosia niitä oli kans, koska eihän sitä semmosta tavaraa oikein kaupoista saanu, sillä tavalla saatettiin auttaa. Ja kokoonnuttiin sinne koululle tekemään käsitöitä.”

Aseseppä Takaluoman ratkaiseva keksintö

Martti Takaluoma (s. 18.10.1913) on ”tullista tulleita” oululaisia. Syntyperäinen iiläinen kotiutui Ouluun, kuten niin monet muutkin, vasta sodan jälkeen. Martti Takaluomaa ei

kelpuutettu ikäluokkansa kutsunnoissa palvelukseen jatkuvan sairastelun takia. Hänen sotataipaleensa alkoikin vapaaehtoisena aseseppänä JR 53:n joukoissa Pohjois-Vienassa Kiestingin valtauksen jälkeen.

Takaluoma lähti vapaaehtoisena aseseppänä JR 53:n konekiväärikomppaniaan oululaisen jääkärimajuri Nisulan III pataljoonaan. Nisulaa pidettiin todellisena arjalaisen perikuvana: kookas, vaalea ja rauhallinen mies sekä arvostettu pataljoonan komentaja. Takaluoma sai kipinän rintamapalvelukseen hakemisesta veljeltään, joka jo palvelikin JR 53:ssa joukkueenjohtajana. Lomalla käydessään hän oli houkutellettu veljensäkin pyrkimään sotahommiin. Ensin tie vei kuitenkin lääkäriin kuntoluokituksen tarkistukseen. Kun mies oli todettu eri lääkäreiden toimesta kaikin puolin terveeksi, niin ovi aukesi rintamalle. Velipoika oli hoitanut rekrytointinikin valmiiksi komppanianpäällikön avustuksella ja niin kutsu kävi rintamalle.

”Aloitin hommat erään kuivaniemeläisen aliupseerin apulaisena. Se oli justiin Kiestinki vallattu. Kyllähän se oli vähän semmonen, ku ei ollu sovassa ollu koskaan, enkä etes sotaväkiä käyny, niin sitä ei tienny ollenkaan, että misäpäin oli vihollinen. Joka puolella rätsisi. Niin se Kiestinki vielä palo sillona, justiin ku menin sinne. Siinä oli iso sikalakin vieressä ja hevosia oli sitte paljo ammuttu siihen. Samoin oli kahta puolta tietä hirveitä sikoja ja ne oli siinä vuorokauden ainaki ollu, niin ne oli kauhiasti turponu. Pataljoonalle oli luvattu lepoaikaa reilusti, ku Kiestinkiin päästään, mutta kyllä siinä niin kävi, että seuraavana päivänä sitä lähetettiin meijät jo eteneen sitte ja niinhän sitä jouvuttiin mottiin heti.”

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Kiestinki saavutettu. Suomalaisia odottivat savuavat rauniot.

”Ne rupes näyttään sitte viijellä konepistoolilla”

”Nehän yritti katkastaki sen motin. Siellä meitä oli jo kaatunu niin paljo, että jääkärijoukkueessa oli enää 5 tai 6 miestä. Kaikilla oli sitte konepistoolit ja niitä sattu vielä olemaan panoksiaki hyvin. Joku se huomasi liikettä ja ne teki ilmoituksen, niin se jääkärijoukkue komennettiin sinne kattoon, että mitä toimintaa siellä on. Siellä oli komppanian veran semmosta nuorta porukkaa ja ne huutivat hirviästi ja pitivät metakkaa. Jääkärijoukkue oli varullaan, jos ne yrittää siinä katkasta sitä mottia, että ne ois saanu kahteen osaan.

Ne rupes uraata huutamaan ja tulivat siitä suon yli. Se oli märkä suo, jota ne ylitti. Jääkärijoukkueella oli asema siinä kivien takana vain vähä piilosa. Ne lähti sieltä sitte tulemaan juosten semmosena rintamana. Ne huutivat ja ampuvat hirviästi, mutta pystyivät ilimaan. Ne vaan piti semmosta ääntä. Pelottelivat, ko ei nähäny vihollista, niin ne ampu mitä sattu. Sitte ku ne pääsi siihen suolle, niin ne rupes näyttään sitte viijellä konepistoolilla ja ne kaatu meikeen ne 200 miestä siihen suolle. Meillä oli vielä sillon kranaatinheitinmiäki, ku huomattiin se, niin se heitinmies vielä rupes ampumaan sitte heittimellä sinne suolle. Sen jälkehen taas lähti tulemaan toinenki komppania aivan samalla lailla, mutta ei tullu kolomatta. Kaks´ komppaniaa meni siihen suolle. Ne oli aivan semmosia alle kaksikymppisiä, nuoria poikia.”

”Sillon oli näläkä”

”Lopusa oltiin tommoset kolome vuorokautta, että ei saatu ruokaa ollenkaan. Ei ollu kellään. Sillon oli näläkä, mutta onneksi siinä kävi tuuri. Meillä oli konekivääripesäkkeet justiin maantien laiasa. Eihän siinä ollu ku korkeintaan kilometri siinä maantien ja rautatien välisä, ne oli niin lähekkäin. No,

se oli poikki se maantie siitä meijän kohalta, vaan me ei ihan tukkoon saatu sitä, vaikka siinä oli meillä nelijä konekivääriä tien laiasa. Panssarivehkeillehän me ei mahettu mittään, ku ei meillä ollu muuta ku ne konekiväärit. Mutta sattu sitte, ku oli se armoton näläkä, että siinä meni sitä maantietä pitkin kolonna ja meillä oli ne konekiväärit siinä. Ne pojat sano, ku niin tuli leivänhajua ensin, että nyt tulee ruokalähetys venäläisille. Ja tuli sieltä. Ne rupes konekiväärimehet suolaamaan sitä ensimmäistä autua ja sehän pysähty siihen. Ja vaikka siinä oli venäläisillä konekiväärimehet toisella puolella tietä ainaki yhtä lähellä, niin kyllä nämä pojat vain tyhjensivät ne autot ja sitte oli leipää kaikilla.

Vaan sitä minä ihimettelin kyllä siellä, ku meillä oli kaks´ hyökkäysvaunua, mutta niitä ei käytetty ollenkaan. Siellä ne oli motisa ja kummasaki saksalainen kuljettaja. Ne oli tullee joko meijän tai sen alakuporukan kans´ ja ne oli ollu niinku apuna, mutta ei ne ollu missään taistelutoimissa koko aikana. Siellä ne seisoi vitikosa vaan suojasa.

Sittehän me sieltä lopulta lähetettiin. Pikku porukoisa tulitiin. Meitäki oli vain seittemän ja meillähän oli hirviästi kantamista sitte, ku kaikki piti koittaa ottaa matkaan. Mullaki oli kaks´ konekiväärinpiippua ja kahet lukot ja sitte kaikki ne työkalut, mitä minulla siellä oli ja kivääri vielä seläsä. Oli siinä tarpomista, väliin upottavaa suota, väliin kivikkokangasta ja läpipääsemätöntä korpia.”

”Nopiammat konekiväärit”

”Siellähän oli hirviästi sääskiä. Se oli sääskiöljyksi jaettu pikiöljyä ja ne oli semmosessa nahkapussissa. Se oli sitte vyösä mullaki. Niin se tietenki siinä kivikkokankaalla juostessa jäi jotaki kiviä vasten ja särky se pullo ja sillon se meni munille sitte se öljy. Kyllä oli kuuma juosta, ku hiki tuli ja siten pikiöljy valu. Se oli meleko ikävä juoksu.

Minähän olin aseseppänä siellä - kolomipelin aseseppä. Meillähän oli niitä venäläisiä konekivääreitä - ne aina hirviän harvaan ampu. Minä muutin niitä sitten oman mallin mukkaan, että ne sitte puolta nopiampaa pysty ampuun. Muutos, minkä tein, oli hyvin pieni. Kyllä minä sen suunnittelin jo siellä ollessani ja sitte ku pääsin lomalle, niin menin Oulu-yhtiölle, ku olin siellä ollu töisä. Sain sitte siltä työnjohtajalta luvan käyttää sorvia ja anto mulle vielä sitten varastosta tavaraaki. Sorvailin siellä sitte erikokosia osia. Loma-aikana kävin aina tekemäsä niitä asseen kiihdyttimeen uusia supistusprikkoja ja rintamalla sitte kokeilin mikä sopi minnekin. Ja sehän toimi. Kyllä minä vähä pelekäsin, että ne ei ne lukot kestä, vaan kyllä ne vain kesti.

Kyllähän ne mielellään komppaniassa otti vastaan semmosen konekiväärin joka oli vähä nopiampi. Siittä minä sain sitte alikersantin arvonki. Siinä oli sitte Kiestingin edustalla semmonen vaara, oliko se nyt Kangasvaara, niin siinä oli saksalaiset ennen meitä. Se vaihto jatkuvasti omistajaa se vaara, venäläiset hyökkäs ja valtas sen ja taas saksalaiset vastas. Monta kertaa kävi niin, että saksalaiset ei

saanukkaan sitä takasi, vaan suomalaisten piti tulla appuun. Sitte ku me mentiin siihen, niin muutamana päivänä ne yritti, mutta eivät oikein kunnolla. Minä siinä vaiheesa sitte sain ne nopiammat konekiväärin siihen ja se loppu kerralla se. Nei ennää yrittänykkää. Ne luuli, että nyt siellä on aivan omat asseet.”

Toimittanut Janne Kankainen

”Oltiin hyviä kavereita”

Mauno Viiri muistelee suhteita saksalaisiin viestijoukkoihin Vuonnisessa:

”Meistähän tuli saksalaisten kanssa hyviä kavereita. --- Ker-ranki pommitti venäläiset yöllä yhteyvet Suomeen kaikki poikki, vaan meillä oli mahdollisuus mennä. Meillä meni toinen linja Vuonnisesta Vuokkiniemen kautta täältä, missä nyt on tämä kaivos, Kostamuksen kautta Suomeen. Meillä oli toinen linja sen kautta. Mutta sakemannilla ei ollu muuta ku sieltä suoraan. Pommittivat sen mejän linian poikki siitä ja saksalaisten linian kans. Oli palion lunta peeveli, ja lähetettiin sil-lon yöllä korjaamaan sitä, se oli pakkasyöki piru. Sakeman-nit lähti mukaan kans. ---Ne onnettomat, ku niillei ollu kun-non vaatteita, siis talvivaatteita. Niillähän oli saappaatki sem-moset leviävarit. Ne ku ojan yli kahloivat, saappaat oli täyn-nä lunta. Ne palas takasi puhistamaan saappaita tielle, ja mehän korjattiin niienki linja. Ja se niiden päällikkö näki kun siinä autettiin niitä. Omat linjat vejettiin ja pantiin uudet lan-gat sinne ja korjattiin omat yhteyvet kuntoon, niin sitten me korjattiin vielä sakemannienki yhteyvet.

Se näki se saksalainen viestimisten päällikkö sen homman. Se oli nii hyvä kaveri sitte. Ku se tuli siellä kylälläki vastaan

siinä Vuonnisessa, se aina tuli käestä päivää sanomaan, ei sitä tarvinnu tervehtiä eikä muuta. Se tuli aina tervehtim-mään. Ja sakemanni, ku ne sai niitä muonaviinoja, nii ne kyllä tuli aina mejän tykö. Meikäläisillä tahto loppua yhtenä iltana. Niillä kesti aina. Ne otti vaan sen määrätyn määrän, ei ne ottanu yhtään enämpää. Vois aatella, että nyt tuomosen lasillisen korkeintaan, nuin pikkulasillisen. Sen ne otti. Ne oli semmosia ilosia, ne soitteli, ne teki, keksi kai-kenlaista soittoa. Niillä oli ämpärit mukana ja tekivät niihin semmoset kalikat ja laulettiin ja oltiin hyvä kavereita.”

”Voisko eversti mitenkään jelpata meitä?”

” --- Meillä kerran sattu, meillä Somerharju täytti kaks-kyt-ä vuotta ja se oli siellä mejän porukassa sillä kertaa. Me sit-te juhulittiin sitä kakskytävuotisjuhulaa ja asuttiin jo sillon siinä talossa siinä kylällä ja meillä sitte loppu tarjottava. No Hyry sano, että lähetään sakemannilta hakkeen. Me men-tiin sitte. No siellähän oli vartiomies heti kyllä tietysti pys-sy ojollaan. Se teltta ku oli, siellä oli se ratioasema. Somer-harjun Yrjö osas saksaa ja esitti asian, että meillä on hyvin tärkeää asiaa komentajalle. No niihän se päästi mejät sis-sään, ja se komentaja oli siellä teltassa. Ja Somerharju ker-to, että hän täyttää tänä pänä kakskytä vuotta ja meil oli juh-lat ja meillä niinku tarjottava loppu, että tuota voisko eversti mitenkää niinku jelepata meitä. Se katteli ku me seistiin siinä teltan eessä ja sisällä ja hymyili. Oli jottain paperitöi-tä tekemässä. Niin se meni kaapille ja haki pullon ja ojensi sen meille. No mehän lyötiin luita kassaan ja lähetettiin pul-lon kansa. Vartiomies puisti päätä, se näki ku me heilutel-tiin pulloa siinä. Saksalaisilla oli itellä niin tärkeä arvo, että ne ei uskaltanneet mennä tommosta tekkeen kyllä.”

Kuva 5. Tiedotuskomppania, Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Juhlaa Uhtuan korvessa. Saksalaisten lahjoittama viinitynnyri.

Kirjeiden ja päiväkirjojen kertomaa

”Minä olen kuin kotonani täällä”

Pentti Huikuri oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa kotiinsa jatkosodan vuosina 1941 - 1944. Tässä on muutamia valikoituja otteita laajasta kirjeistöstä. Kirjeet on osoitettu pääasiassa äidille tai isälle, mutta Hilka-sisko ja veljet Alpo sekä Olli ovat lähes joka kirjeessä mukana. Koti ja perhe olivatkin tärkein lenkki sotilaan siviilimaailmaan. Pentti Huikuri oli jatkosotaan lähtiessään 20-vuotias nuori mies ja kirjeistä peilautuukin reipas ja iloinen henki vakaviakin asioita käsiteltäessä. Pentti Huikuri palveli tykistössä Kenttätykistörykmentti 16:n II ja III patteristossa, jotka koottiin pääasiassa Haukiputaan ja muiden Oulun lähikuntien miehistä. Jatkosodan sytyttyä Pentti lähti etenemään patteriston mukana Kuusamosta kohti Kiestinkiä.

”Teltassa 22.6.41

Hyvä äiti!

Tuhannet kiitokset paketistanne, jonka sain tänään. Sain myös Hilkan lähettämän paketin yhtä aikaa. Tämä kirje ei tule kenttäpostissa, sillä tänään justiin tuli tieto, että tulee käytäntöön kenttäpostikonttorit ja meille muuttuu osoite.

Hetki nuotiolla.

Kuva Ilma Tävisaran kokoelmat

Jos kirjoitatte niin pankaa entinen osoite, kyllä sillä kait tulee perille. Heti kun saan tietooni uuden osoitteen kirjoitan teille siitä. Soittakaa Hilkalle, kun saatte tämän kirjeen ja kiitellä paketista ja hyvin onnistuneesta valokuvasta. En viitsi hänelle kirjoittaa ennen kuin saan uuden osoitteen. Panin oman kuvani myös samaan formuun kuin Hilkan oma kuvakin. Nyt on taas ruokaa ja kaikkea hyvää pitkäksi aikaa. Meille jaettiin kaasunaamarit eilen.

Vaikka olen näin lähellä kirkonkylää emme pääse käymään missään leirialueen ulkopuolella. Minut siirrettiin pois siitä mittauselimestä, johon minut alkuun määrättiin, olen nyt tulipatterissa ammusmiehenä. Sota-aikana olisi mittausryhmässä joutunut kulkemaan tulipatterin ja etulinjan väliä, mutta nykyisessä hommassani, siis tulipatterissa, saa olla useampien kilometrien päässä etulinjasta. Nimittäin, jos sota tulee. Tänne tuli aivan justiin Kurkijärveltä Pekkalan Veikko ja Uudentalon Uuno sen Ervastin Pekan poika. He ovat puhelinmiehiä. Kurkijärvellä on paljon tuttuja putaalaisia reserviläisiä, mutta en ole heitä nähnyt, pojat kertoivat ketkä ovat siellä käyneet.

Kirjoitelkaa ja kertokaa ketä on joutunut reserviin ja onko -22 syntyneillä lähtö? Panen tämän kirjeen lähetin mukaan kirkolle ja käsken ostaa tähän postimerkin. Meilläkin voi olla siirto mikä hetki hyvänsä, joten täytyy olla kamppeet pakattuna.

No hyvin voidaan vain eikä keljuta yhtään, sillä nyt tuntee olevansa siellä missä muutkin miehet.

No hei vaan, monet kiitokset viimeisestä - voikaa hyvin!

Poikanne Pentti”

”Täällä iivanan puolella 3/7.41

Terve taas!

En ole vielä viimeiseen kirjeeseen saanut vastausta, mutta kun tuli hyvää aikaa niin aloin preivaamaan. Emme ole vielä tapelleet ollenkaan, jalkaväki menee niin nopeasti eteenpäin, että me ei päästä näitä kinttupolkuja eteenpäin muuta kuin tietä tekemällä. Täällä on nykyään hirveän lämmintä aikaa, minäkin olen uinut monesti näissä järvissä, joita täällä kyllä riittää.

Olemme valvoneet nykyään aika paljon, nyt tuli nukkuttua 12 tuntia yhteen palaan. Tupakkaa kuluu kovasti, kun valvoo paljon. Sielläkään ei taida pahasti nykyään olla tupakkaa kaupungissa. Me saamme 3 tupakkaa päivässä, aivan liian vähän. Meille on kait ensi tili 7 mk päivä. Puhuivat, että alle 1 vuoden palvelleet saavat 7 mk vrk:dessä. En osannut pitää oikein säästen sokeria ja korviketta, kun sain juhannukseksi niin paljon.

Täällä reissussa on hauska aina pyöräyttää saikka tai korviketta. Pojat ovat monetkin jo aukaisseet rautaisannoksensa, ja ottaneet sokerit. Minä en ota ennen kuin on tosi nälkä. Kun olette saaneet kirjeitäni niin pankaa heti aina vastaus. Osoite on Pentti Huikuri KpK. 9 5108. Mitään arvoa

ei saa panna, kuten alokasta. Joko isä on kotona? Miten siellä nykyään voidaan? Kun panette seuraavan paketin panna puukko tuppineen siihen. Multa putosi puukko ja se on täällä tärkeä olemassa.

Täällä käy pärstä mustaksi, kun aurinko paistaa ja täytyy panna piki-öljyä nassuunsa sääskien vuoksi. - No hei taas, voikaa hyvin ja muistakaa kirjoittaa.

Tietenkin terveisiä kaikille sukulaisille ja tutuille.

Hei siis Pentti”

”Kauko Karjalassa 18.7.41

Siskoni Hilu!

Monet kiitokset tänään saadusta kirjeestäsi, joka oli rännätty 11 pv. Nykyään viipyy kirjeet kauemmin, koska tänne ei ole vakituista postin kulkua. Me nimittäin olemme kenties pitemmällä kuin missään muualla suomalaiset, noin 75 km rajalta. Tulimme tänne 15 pv. aivan tietöntä taivalta, halki soiden ja rämeikköjen. Tullessamme tänne olimme aivan etulinjassa, mutta nyt on jalkaväki jo ajanut ryssät etemmäs. Heti ensimmäisenä yönä oli meillä partiokahakka, jossa meidän patterin päällikkö haavoittui erään oman jv-pojan luodista. Toissa yönä tuli ryssä kaksi kertaa noin 50 m päähän meidän teltasta, mutta ne sai vilkkaan lähdön. Viime yönä ei ollut yhtään hälytystä. Se alokasjaos, josta olin Kurkijärvellä, on nyt 5. Ptri. Se on muodostettu haukiputaalaisista reserviläisistä ja niistä alokkaista. Se patteri on tuossa 4 km päässä takana päin. Emme ole enää alokkaita, sillä me tehtiin 9 pv. Kiimasaarassa vala.

Haapalahden Eero ja Mäkelä tuolta Kellosta on tässä samassa patterissa. Olimme ensimmäiset suomalaiset, jotka ovat tehneet Suur-Suomessa sotilasvalan. Tupakka, korvike ja sokeri ovat tärkeimmät, koska niitä saa niin vähän. Meillä on aina vuorokauden kestävä etuvarmistus 4 miehellä, jossa on 2 tuntia vartiota ja kaksi lepoa, mutta ei saa poistua varmistuksesta. Silloin pitkän vuorokauden aikana on mukava keittää korviketta. Meillä on 12 mk päiväraha, mutta täällä ei tee rahalla mitään, kun ei ole kanttiinia. Me saamme 4 tupakkaa päiväksi. Jos laitait paketteja, laita hyvin vahvaan askiin, sillä tänne on tulleet paketit ovat olleet melko hienona, koska on huono tie ja ne tulee jos minkälaisella kyytillä. Kesken kirjoituksen yritti pieni partio, mutta ne palas heti takaisin kun yhden päästivät leiviltä.

Kyllä täällä on eri toista olla kuin siellä työkomppaniassa (talvisodassa). Me olemme erään Tervolan pojan kanssa jakaneet sivilipaketit tasan. Hänelle tulee aika usein, koska hänelle lähettää morsian ja kotiväki. Ryssä on pommitellut meitä tykistöillä, mutta ne ei tule puoltakilometriä lähemmäs, mutta kunhan me panemme putket ulvomaan niin kylä sattuu, meillä on muuten viime sodan saalista tykit.

No, hei vaan Tonttiska.
Veli Pentti”

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reservilupseerikerhon arkisto.

Rautatien korjaustöitä Kiestinki-Louhen radalla elokuussa 1941.

”Täällä jossakin 25.7.41

Isä pappa!

Kiitos kirjeestäne, sain sen äsken. On perjantai-ilta klo 11, kirjoittelen tätä nuotion loisteella sillä alkaa jo hämärää kun meni pilveen. Ei tässä nukutakaan kun on koko päivän nukkunut, vain syönti ajat ja uimareissu tuolla järvellä olen ollut valveilla.

Meillä oli viime yönä tulitoimintaa, olimme tukemassa jalkaväkeä kun se yritti hyökätä Sohjanajoen yli. Tässä on piron lujaa paikka, ryssä on edullinen puolustusmaasto, mutta kyllä se siitä lähtee kunhan mekin sitä aikamme paahdamme. Tänään tuli Uudentalon Uno tänne, mutta hän on tuossa 1/2 km päässä toisessa patterissa, pitäisi käydä häntä utelemassa kotiseudun kuulumisia. En ole vielä saanut Hilkan pakettia, eiköhän se sieltä pian tule, kunhan vain olis pysynyt ehyenä. Täällä on aika hyvä ruoka, aamupäivällä jotain saksalaista kala- tai lihasäilykettä ja illalla keitto, ja tietysti aamusaikka. Kun Alpo on niitä sähkömiehiä, niin eikö hän voisi hommata mulle taskulamppua ja joitakin pattereita, eihän niillä kiirettä ole mutta jonkin viikon kuluttua on yöt pimeät ja täällä kun toimitaan usein yöllä niin se olisi tähellinen. Saksmannit tuolla tien takana laulaa hoilaavat ja soittavat hanuria. Iloisia poikia nuo germaanit, vaikkei se meilläkään suru puserossa ole. Tämä meidän sota on täällä tulipatterissa aika helppoa, senkun vain

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reservilupseerikerhon arkisto.

Kahvia, suomalaisten kansallisjuomaa, saksalaisten muonavarastossa Kiestingissä.

makaa kun ei ole toimintaa, mutta kyllä silloin maa täräjäää kun me pannaan toimeksi. Ryssän vanki oli elehtinyt, että siitä on leikki pois kun suomalainen tykistö ampuu.

Se tulomatka oli keljua, tehdä tietä ja suorittaa raskaita marsseja. Nykyään kyllä saa toisinaan kuunnella montussa, kun sirpale vonkuu, mutta se on ollut verraten vähäistä se ryssän meidän patteria kohtaan osoittama viha. Ei tänne tartte sapuskaa lähettää, kun vain saa aina turauttaa saikat tai korvikkeen, kun on yöllä toiminnassa niin se olisi hyvä.

Mulla olisi täällä hyviä saksalaisia sikareja teille, sillä me saatiin niitä tupakka-annoksissa, ne ovat meille liian väkeviä. Elköö surko sitä että ette voi olla täällä, hyvähän se on että edes yksi meidän perheestä on piirtämässä rajaa Vianlahdesta Laatokkaan. Hei vaan ja voikaa hyvin. Te ette ehkä usko, mutta minä olen kuin kotonani täällä. Ei tunnu yhtään raskaalta tämä velvollisuus.

Terveisiä Ollille.
Poikanne Pentti”

”Viena 31.7.-41.

Hyvä äiti!

Kiitos justuinsa saadusta kirjeestänne! Olimme juuri ampu massassa kun posti tuli. Olen saanut pakettinne jo 27 pv, josta olen kirjoittanut jo heti vastauksen. Tupakkaa mulla on lujasti, sain täältäkin ostaa 2 askia. Ruoka on aika hyvää, mutta se tahtoo vaatia teetä eli korviketta nesteeksi.

Meillä on aamupäiväruokana saksalaisia liha- ja kalasäilykkeitä. Voita emme saa yhtään tätä nykyä, vaan kylläkin laardia, mutta en ole sitä vielä syönyt. Nyt ilta kello 9. Halikainen, se Tervolan poika, keitti justiin korviketta. En ole joutanut 2 vuorokautta enempi yhteen palaan valvomaan. Viime yö ammuttiin, joten ei joutanut nukkumaan, vaan nukuin 5 tuntia päivällä. Sais nähdä saako tänä yönä nukkua yhtään. Kyllähän ne Ervastin veljekset ovat paljon lujemmalla kuin minä. Jos ei tiukkene tämä sota, niin ei mua järkytä henkisesti eikä fyysisesti. Ei pitäisi olla moittimista etten kirjoita tiheään. Aika usein sieltäkin päin on tullut postia, hauska se on aina saada vanhasta maasta tietoja. On se hyvä, että on kesä ja lämmintä kun tuli sota. Se on paljon hankalampaa ja kurjempaa talvella. Nyt saattaa nukahdattaa minkä puun perseelle hyvänsä. Hyvin täällä voidaan, samaa toivon teillekin. Täytyy alkaa nukkumaan, että jaksaa tehdä tehtävänsä ripeästi.

Monin terveisin poikanne Pentti

Sanokaa Ollille ja Railille paljon terveisiä. Käskekää ostaa Alpon se hyvä taskulamppu ja joku patteri. Kyllä minä lähetän rahaa sitten postiosoituksena.

Sama.”

”Viena 15.8.-41

Hyvä äiti.

Kiitos tänään saadusta paketista ja kirjeestä. Täältä ei ole nykyään postinkulku aivan säännöllistä, joten elköö hermoilko, jos ei tule aina säännöllisesti kirjettä. Se sähkölamppu oli hyvään tarpeeseen, sillä kun pimeässä teltassa on hyvä, että näkee edes petinsä ja muut kampeensa. On mulla valtion puolesta villapaita, olin tarpeeksi kaukonäköinen, kun lähdetiin Kuusamosta. Ei teidän tarvitse kantteerata tupakkaa, kyllä mulla on sitä nyt kauaksi aikaa. Saimme valtiolta myös kahvia, joten se kestää turruuttaa pakilla aika kauan. Siis täällä ei ole sapuskan puolesta minkäänlaista puutetta, ehkä liikaakin rasvaisia on ruuat. Saamme sianlihasäilykkeitä ja juustoa, karmelleja, suklaata ja kaikkea hyvää. Ette takuulla syö siellä niin hyvää kuin täällä meillä on tätä nykyä.

Toivotaan, että se Hilkan Tauno löytyy. Meidän patterista ei ole kaatunut kuin 2 miestä ja puolikymmentä haavoittunut. Me olemme jo aika pitkällä menossa, ei ole enää kuin muuan peninkulma Muurmannille, eiköhän se pian sota loppu, toivotaan niin ainakin.

Ei mulla ole loman toiveita, sillä tulipatterista ei ole saa-

nut isojen talojen pojatkaan lomiam. Kun rauha tulee niin tulen sitten jouluksi lomille. Ettehän vain näe nälkää siellä siivilissä?

Olen saanut nukkuakin nykyään aivan tarpeeksi. Kirjoitakaa te vain tiheään tännepäin. Näkeehän täällä yhtä ja toista sillä sotaahan tämä on, ja meitä se ei ole sikseenkään koetellut. Toista se on jalkavaen miehillä. Voikaahan hyvin koetan räntätä tiheään.

Monin terveisin Pentti.”

”Viena 31.8.41

Hyvä äiti!

Lämpimät kiitokset kirjeestänne, sain sen tänään! Sain myös Hilkan lähettämän paketin. Emme ole saaneet postia moneen aikaan, sillä ryssä hallitsee rautatietä meidän selän takana. Meidän huolto kulkee pitkin metsiä, hevoset ja miehet kantavat selässään muonan ja ammuksia. Tilanne ei huoleta mua yhtään, Kiestingistä tuli meille täydennysmiehiä ja ne kerto, että sieltä tulee paljon apuvoimia.

Tässä välillä oli vähän heikkoa sapuskasta, mutta taas on ruokaa mitä jaksaa syödä. En silti avannut vielä rautaisannosta. Meidän tykistä haavoittui 2 ja 1 mies sairastui. Meille tuli uusia miehiä ja minut korotettiin ammusmiehen virasta apusuuntaajaksi eli siksi mieheksi, joka laukaisee tykin.

Tuli taasen ilahduttavia uutisia muilta rintamilta, kyllä tämä pian loppuu. Hyvin minä olen jaksanut kaikin puolin, täit vain tahtoo vaivata. Vatsa on ollut vähän kuralla, kun joutuu syömään paljon sianlihaa ja muita voimakkaita ruokia, siis hieman yksipuolisia.

Kyllä kait täällä tulee rasvattua itsensä sisältä. Onhan sitä nähnyt yhtä ja toista, mutta sitä tottuu niin pian kaikkeen.

Sitä on hyvillään kun saa nukkua täyden yön ja vatsansa

täyteen. Sellaiset ylellisyydet kuin sauna ja sänky, ne liikkuu vain ah' tajunnassa. Pari ryssän partiota on yrittänyt tuosta ratan yli, mutta toisesta ammuimme 1 ja toisesta 11 ryssä ja loput lähtivät pakoon. Siinä toisessa partiassa kaatui ryssän aliluutnantti. Meiltä meni valitettavasti 2 poikaa. Vaikka hyvin kyllä minä poika pärjään siellä missä muutkin miehet.

Posti kyllä on nyt satunnaista, mutta koittakaa ymmärtää että se ei tule nyt tätä nykyä säännöllisesti.

Hei vaan, Pentti.”

”Teltassa 3.10.-41

Isä pappa!

Kiitokset kirjeestänne, sain sen aivan äsken. Olipa hyvä, että saitte sen sukkapaketin. Sain eilen Hilkan lähettämän lehti-lähetyksen. Suomen Kuvalehtiä ja Seuroja. Täällä näytetään elokuvia tuolla rataleikkauksella tästä meidän asemasta noin 1/2 km päässä. Huomen illalla on taas meidän tykin vuoro.

Tämä on fookia touhua nykyään tämä asemasota. Viime yönä ammuttiin 7 eri kertaa, mutta sitä nukutaan päivällä, jos yöllä ei saa. Marraskuulla yritän sitten lomaa, mulla pitäisi olla sitten mahdollisuuksia. Miten te muuten pärjätte taloudellisesti. Huonot palkat Santaholmalla vai mitä? Ei se täälläkään ole muuten työkomppanioissakaan hääviä. Se on sellasta rähjäämistä. Jos vain ilman suurempaa puutetta siellä pärjätte niin pysykää vain kotosalla ja hoitakaa Ollia hyvin. Missä Alpo on nyt töissä? Onko siitä tietoa joutuuko hän sotaväkeen vielä lähiaikoina.

Meille tuo eräs nyt lomalla oleva kersantti täällä ottamiani valokuvia. Lähetän niitä sitten sinne kotipuoleenkin. Oletteko pysyneet muuten terveinä nyt syksyn aikana? Mi-

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Kelirikko hidasti myös lomakuljetuksia. Lomalle lähteneet sotilaat yrittävät päästä jatkamaan odotettua matkaansa.

Kuva Eino Kõivupuron kokoelmat.

Korsuhotelli Kilinä ja sen asukkaita asemasodan aikana Uhtualla.

tä se Erkki touhuu nykyään, asuuko hän osuuskunnan talolla edelleen?

Talvikampeet mulla on aika hyvät, ei mulla heti ensi pakasilla hätä ole. Voikaahan hyvin ja paljon terveisiä myös Olli velulle toivottaa

Korpraali Pentti”

”Korsu 20.3.42

Hyvä Äiti!

Tervehdykseni jälleen ja suunnattomasti kiitoksia pake-tista, sain sen tänään. Eiköhän kirjeeni ole tulleet perille, sillä en mielestäni ole pitänyt pitkiä välipäiviä. Me hiihdimme sen 10 km kilpaa tänään. Saimme saikat hiihdon päälle ja sai puhtaat vaatteet ja painua saunaan. Vetäsin tässä nokkaunet, kun niin raukaksi hiihdon ja saunan päälle.

Voi äiti, kun unohditte sen saippuan taas, harmittaa kun ei tullut otettua lomalta mukaan. Täällä ei ole läheskään kaikilla saippuaa ja ne harvat eivät mielellään lainaa. Meillä kävi eilen korkeita vieraita, maaherra Pehkonen ja pari everstiä, jakoivat isommat muona-annokset eilen kun varmaan pelkäsivät, että ne tarkastaa muonat.

Olen saanut nimipäiväkortteja aika paljon. Sain tänään ”Affelta” kirjeen, sanoi tienanneensa lujasti, isältä sain myös jokin päivä sitten kirjeen. Kertokaahan paljon terveisiä kotiväelle. On tässä huomenillalla taas kuorolauluharjoitukset. Hei taas, Pentti.”

Puna-armeijan keväthyökkäys Pohjois-Vienassa alkoi vain muutama päivä kirjeen kirjoittamisen jälkeen. Puolustus-taistelut riehuivat erittäin rajuina aina toukokuun alkuun, jonka jälkeen suomalais-saksalaiset joukot ryhtyivät vastahyökkäykseen. Neuvostoarmeijan hyökkäyksen tavoitteena oli edetä vapuksi Kiestinkiin, motittaa suomalaisen III AK:n

päävoimat ja työntää rintamalinja takaisin Sohjanajoelle. Suomalais-saksalaisten joukkojen onnistui pysäyttää pahimpaan kelirikkoaikaan ajoitettu hyökkäys suurin ponnistuksin. Huolto-ongelmat olivat suuret molemmin puolin, mutta hyökkääjälle pitkät etäisyydet kostautuivat vielä pahemmin. Neuvostojoukkojen tappiot olivat erittäin suuret, liki 15 000 miestä. Kesäkuuhun mennessä tilanne rauhoitui ja rintamalinja vakiintui entiselle linjalle. Tämän jälkeen eivät neuvostojoukot enää hyökänneet Pohjois-Vienan alueella.

”Teltassa 5.8.42.

Hyvä Äiti!

Terveisieni jälleen, en saanut tänään postissa mitään, jänkäsken kenelle tässä kirjoittaa, niin hoksasin, että ompa yksi ja se on äiti. Alpokin kävi äsken korvikkeella täällä. He olivat herroille tehneet vihtoja Lukkarilan Arvon kanssa. Täällä on ilmat raitistuneet, ruokahalu on minulla aivan mahdoton. Joko ne ovat äiti ne perunat kasvaneet tarpeeksi isoiksi, jos ne ovat niin pankaa tulemaan niitä tuhkatieheään? Ja myös silakoita, oikein huikaisee kun ajattelee uusia perunoita ja silakoita. Meillä oli tänään taas ns. puuropäivä. Me teemme täällä oikein loistoasuntoja itsellemme, eilen illalla oli harjannostajaiset, saimme patteriston puolesta korvikkeet pullan kanssa ja pojat soitteli hanuria. Oliko teillä hauska käydä Iissä kyläilemässä Alpo on edelleen töpinässä hui-lailemassa, he vain istuskelevat Lukkarilan Arvon kanssa etupäässä kanttiinissa. No heipä sitten jälleen ja hyvää vointia.

Kertokaa tenaville terveisiä.

Terv. Pentti.”

Vuoden 1942 aikana ruokapula oli pahimmillaan ja se näkyi myös armeijan ”leivissä”, sillä puuropäiviä oli usein. Kotirintamalta tulleet ruokapaketit olivatkin aina odotettuja ja tulivat todella tarpeeseen. Asemasotakaudella oli aikaa parantaa asuinolojakin, joka johti melkoiseen rakennus- ja koristeluvimmaan. Etulinjan taakse rakennettiin toinen toistaan komeampia korsuja. Toiminnasta muodostui lopulta kilpailua komeimmasta rakennelmasta. Myös esikuntatasolla komentajat rakennuttivat miehillä itselleen upeita hunkalinnoja. Jälkeenpäin toimintaa on kritisoitu kovasti, koska sotilaiden taisteluharjoitukset ja koulutus jäivät tämän puuhastelun takia taka-alalle, mutta rakennustoiminta oli tärkeää hygienian ja asuinmukavuuden parantamisen kannalta ja sitä kautta myös miesten mielialojen ylläpitäjänä.

”Kuuterselkä/Kannas 15.6.44.

Äiti hyvä!

Terveiset jälleen täältä jyminä täyttämältä Kannakselta. Jouduin eilen illalla sieltä töpinästä tänne patteriin tykinjohtajaksi, entisen tykinjohtajan hermot tulivat liian kireälle. Pääsin takaisin entiseen tykkiin. Halosen Olli on jaos-

johtajana ja Lassilan Matti ja Sarkkisen Eino ovat samassa tykissä. Näin Alpoa viimeksi eilen, annoin hänelle puhtaat jalkarätiit, nyt minä en tällä hetkellä tiedä missä hän on.

Loppuisipa tämä leikki tämän kesän aikana, koko viime yö ammuttiin ja naamioitiin asemia. Nyt on koneita aivan yhtenäin ilmassa, pojat jotka ovat väsyneitä useamman vuorokauden kovasta työstä ja valvomisesta nukkuvat sellaisissa pienissä maakuopissa, se onkin turvallisin paikka maailmassa tätä nykyä. Ryssä ei ole pahasti nyt päässyt etenemään, mutta kovasti se yrittää, ehkäpä tähänjyminään hiljalleen tottuu.

Jos laitatte paketin, niin laittakaa kessuja, täällä menee tupakkaa niin kovasti, kun joutuu valvomaan. Kuinka siellä kotona jaksetaan, elkää turhaa hermoilko eihän se sillä parane. Kyllä sitä pärjää kun vain tuuria lienee!

Monet terveiset vaan teille kaikille, täällä käki kukkuu ja taivas on niin sininen kaikesta roskasta huolimatta. Hullut ihmiset vain tappavat toisiaan.

No niin - heipä hei! Muistakaa joskus kirjeellänne!

Terveisin Pentti.”

Pentti Huikurin patteristo oli yhdessä pahimmista Kannaksella käydyistä taisteluista - Kuuterselässä. Valkeasaaren etulinjan murtumisen jälkeen puna-armeijan massiivinen hyökky mursi suomalaisten puolustusasemat toistamiseen Kuuterselässä JR 53:n lohkokolla. Kaikesta kokemastaan ja väsymyksestään huolimatta jaksaa Pentti uskoa tulevaisuuteen. Lakoninen kommentti ”hulluista ihmisistä” kuvastaa

hyvin mielialoja- sotavuodet olivat jo kuluttaneet miesten mieliä.

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Pentti Huikurin haastattelu 10.7.2000 sekä henkilökohtainen kirjeenvaihto v. 1941-1944.

Muistoja Erillisosasto Sau:n ajoilta -Eero Määtän päiväkirjoitteita vuosilta 1943 - 1944

Oululainen Eero Määttä palveli radistina Koillis-Lapissa toimineessa Erillisosasto Savukoskessa eli Er.Os.Saussa. Tämän osaston tehtävänä oli vartioida laajaa erämaa-aluetta ja toimia raja-alueen läheisyydessä olleiden suomalaiskylien turvana. Toiminta-alue oli kuitenkin osaston kokoon nähden aivan liian laaja. Kaikkia partisaani-iskuja ei osasto kyennyt estämään, mutta ehkäisemään kylläkin ja ennen kaikkea tehokkaaseen takaa-ajoon. Osasto Saussa palveli joukkueenjohtajana myös legendaarinen Olavi Alakulppi. Armoton urheilija, partiohiihdon maailmanmestari vuodelta 1938 Zakopanesta, ja taitava eränkävijä. Eero Määtän päiväkirjamerkinnot kertovat osaston toiminnasta.

1 Retki 20.6. - 23.6. 1944

”Saunakangas - Aravaara - Värriö - Kivitunturi - Saunakangas. 1 yö rakotulilla aravaaran kupeella. 2 yö Värriössä, eräässä Saukoski nimisessä talossa. Stm. Kauppinen ja Saviaro olivat mukana 1 ryhmästä. Johtajana Alakulppi O. Ja A. Nyberg. Otimme kaksi yhteyttä sillä reissulla.”

Kuva Eero Määtän kokkeimat

Erillisosasto Saun miehiä partiomatalla Koillis-Lapissa.

2 Retki 28.6. - 30.6.1944

"Lähdimme klo 8 keskiviikko aamuna autoilla Kuoskuun. Siellä olimme klo 13 saakka keitellen "sököä". Sitten lähdimme sieltä kohti Pyhäjärveä, mutta yövyimme klo 22 Pyhäjoen varteen, erään lammen luo jossa kalastelimme ja nukuimme. Klo 4 lähdimme Pyhäjärvelle jonne tulimme klo 5 seutuilla ja otimme yhteyden klo 6, seuraava yhteys oli klo 8 ja klo 10. Sitten nukuimme ja keittelimme "sököä" nuotion vieressä sekä Kauppinen ja alik. Ikonen kävivät kalastamassa järven toisella puolella olevassa Pyhäjoessa, saaden muutamia kaloja, joita paistoimme. Klo 18.15 kävin sanomassa luutn. Alakulpin käskyn, että lähtö on klo 18.30. Sitten lähdimme kompassisuuntaan 53, kohden Martinkylää. Kuljimme noin 20 km ja tulimme Hongistovaaran ylitse Kouterojoen varteen, jossa laitoimme nuotiot ja otimme yhteyden. Kalastelin Kouterojoesta ja sain lyhyessä ajassa 1 puolen kg taimenen ja 1 tammakan. Sitten nukuin noin tunnin ja sitten otimme Saviaron kanssa yhteyden ja sanoman Martille. Lähdimme klo 7 kohti Martinkylää.

Kuljimme noin 2 tuntia ja sitten olimme Värriöjoen varressa, jossa oli lyhyt tauko. Sieltä kävelimme noin 2 km ja olimme Martilla. Siellä odottelimme "titarien" kämpässä koululla autoa, joka tuli klo 16. Pääsimme lähtemään vasta klo 16.35, sillä majuri Parviainen ja Väänänen kävivät tarkastamassa siellä. Sitten saavuimme klo 17.45 Saunakankaalla ja olimme reissun lopussa."

Radistiryhmän mukana ollut: alik. Ikonen, O, korpr. Salo, M, stm. Kauppinen, E, stm Saviaro, P, stm. Määttä, E.

5.7.1944 Muutin 2 joukkueeseen. Joukk.joht. luutn. Ah-tuvuo.

3. Retki 6.7.1944

"Käynti Värriössä. Lähdimme klo 7.25 marssimaan Saunakankaalta vievää tietä. Tienhaarassa huilasimme 5 min ja sitten lähdimme matkan päätä kohti. Marssimme 3,5 tuntia yhteen menoon ja olimme klo 11.05 Kivitunturin pohjoispäässä. Sieltä otimme yhteyden ja joimme "sököä" sekä otimme valokuvan koko partiosta. Sitten läksi eräs ryhmä liikkeelle ja seurasimme sitä klo 12.30 koiran opastuksella.

Klo 14.00 tulimme Peskihaara-nimiselle joelle, jonka ylitimme ja ryhdyimme ruokailemaan ja joillakin oli kalastusvehkeet, joita he käyttivät hyvällä menestyksellä. Otimme pienet unet, mutta Parviainen oli sillä aikaa kalastamassa.

Klo 16.20 lähdimme jatkamaan matkaa ja kun ylitimme muutaman jängän ja kellon ollessa 17.20 saavuimme Värriön kylään, jossa joimme talossa kurnupiimää ja söimme. Sitten klo 18.15 lähdimme autoilla kohden Saunakangasta, jonne saavuimme klo 19.05 ja olimme perillä. Seuraavat II joukkueen radistit olivat mukana: Alik. Suhonen E., Stm. Määttä E., Stm Parviainen K., Stm Joutsa P.

Seitajärven polttaminen 7.7.1944 välisenä yönä.

Jouduin Martinkylän kuunteluasemalle: Vänr. V: Turunen, Korpr. K. Päivärinta, Korpr. K. Karhunen, Stm. E. Määttä, Stm. P. Joutsa, Stm. Nykänen.

Martin koululla asui myös majuri Parviainen ja hänen adjutanttinsa luutn. Välikangas. Sitten sinne saapui eversti O. J. Villamo ja hänen adjut. Luutn. Ruoho. Vaikeissa olosuhteissa saimme 68 sanomaa kyneleillä sekä päinvastoin. Vi-hollinen menetti 29 miestä kaatuneina. Omat tappiot olivat 1 vanki, 1 kaatunut sekä 2 haavoittunutta.

Kuva Ilma Talvisaran kokoelmat

Vesistöjen ylitys kysyy taitoa ja rohkeutta. Miehet sauvomassa jokea ylös.

Metsäpalo Kakkisessa 13.7. - 14.7.1944, 4 päivän muona. Tavallista kuumempi päivä.

16.7. - 23.7.1944 Lähdimme väijytykseen. Ensin Kakki- seen - Lattunakoski - Kuttuvaara. 6km Ätimysojalta alaspäin. Ryssät ylittivät joen 20.7.1944 ja lähdimme seuraamaan niiden jälkiä 6 tuntia myöhemmin ja menimme Tulppion seu- duille, jossa toiset joukkueet yhtyivät meihin. Sitten me- nimme Ainijärvelle, jossa nukuimme päivän ja yöllä klo 24.00 lähdimme paluureissulle, sillä ryssä meni rajan yli Kuntasjoen eteläpuolelta. Palasimme Tulppion - Sotatun- turin kautta Kakkiseen ja sieltä Martille ja Saunakankaalle. Mukana ollut radistit 2 joukkueesta: alik. Suhonen E, stm. Määttä E, stm Joutsa P.”

”Rukoilkaa taistelumme puolesta” - Martti Siitosen (1922-1944) viimeiset kirjeet äidilleen

Reservin vänrikki Martti Siitonen palveli JR 57:n 7. komp- paniassa joukkueenjohtajana. Kesällä 1944 JR 57 taisteli Vuosalmella puna-armeijan suurhyökkäystä vastaan. Kovat taistelut vaativat kuitenkin veronsa. Upseereitakin kaatui niin paljon, että vänrikki Martti Siitosesta tuli komppanian päällikkö. Vain kaksi päivää myöhemmin täyttyi Martinkin kohtalo, sillä 17.7.1944 hän kaatui lähellä räjähtäneen kra- naatin valtavasta ilmanpaineesta. Martti tiesi, että kaikki oli mahdollista, joten hän oli laatinut koskettavan kirjeen äidil- leen siltä varalta, että ei enää palaisi. Ensimmäisenä oleva kirje on Martin viimeinen kirje taistelun kulusta, siinä ei maa- lailla ruusuisia kuvia todellisuudesta. Kirjeestä huokuu väsy- mys, mutta myös henkinen lujuus ja päättäväisyys. Toisena on kirje, joka tuli lähettää, jos häntä ei enää olisi. Viimeise- nä on pataljoonan sotilaspastorin lohdutuskirje äidille.

”16.7.1944

Rakas Äiti!

Olen rintamalla. Olen ollut täällä heti alun pitäen loma- ni jälkeen. Mutta Teitä turhalta huolehtimiselta säästääkse- ni olen sanonut olevani Käkisalmissa. Tämän ymmärrätte varmasti oikein. Tarkoitukseni ei ole ollut pettää Teitä, vaan kysymyksessä on vain Teidän parhaanne.

Nyt kuitenkin, kun pataljoonamme on osallistunut Äyrä- pään ja nyttemmin Vuosalmen taisteluihin, en voi salata to- tuutta. Sillä nyt jo epälukuisen määrän päiviä - en todella- kaan osaa yhtään sanoa kuinka kauan - jatkuneet raivokkaat taistelut ovat jatkuvaa taistelua elämästä ja kuolemasta. Olen pyytänyt Teitä rukoilemaan puolestani tämän vuoksi, ja it- se olen jatkuvasti rukoillut Jumalalta voimaa ja varjelusta ja, että jos Jumala kutsuu pois, Raamatun sanat, että vaikka tuhat kaatuisi oikealta puoleltasi ja kymmentuhatta va- semmalta, olen säilynyt vahingoitta. Viime yönä sain vähäi- sen lihaspintanaarmun vasempaan olkapäähäni, mutta se ei vaikuta toimintaani.

Kahta ensimmäistä pakettia ei ole vielääkään saapunut. Pikkupaketti tuli, avasin käärepaperin, mutta sitten alkoi taas taistelu, ryssä aseisiin ja sai paketinkin. Parin päivän perästä vastahyökkäyksemme palautti asemat. Löysinkin kirjeet, jotka olivat paketissa, mutta ei muuta. En saanut edes tietää, mitä paketissa lienee ollut.

Mutta pakettien hukkaantuminen on mitätöntä tämän kaiken rinnalla Jumala antakoon apuaan, en tiedä miten muuten kestäimme.

R u k o i l k a a t a i s t e l u m m e p u o l e s t a ja muis- takaa minua esirukouksissa.

Rakkain terveisin Martti
Terv. Edille ja Ernstille”

Martti Siitosen kirje äidilleen. Martti Siitonen kaatui 17.7. 1944 Vuosalmella.

”Karjalan Kannas Keskiviikkona,
kesäkuun 14. pnä 1944 klo 01.45.

Rakas Äiti!

Kirjoitan siltä varalta, etten puhuisi. Se on mahdollisuu- tena otettava huomioon, etten näe enää Teitä, Rakas Äiti. Minkäänlaista vaistoa en siitä tunne, päinvastoin tuntuu sil- tä, että maailmankaos vielä järjesty kosmokseksi - saan nähdä tulevan rauhan ja että henkilökohtainen elämäkat- somustaisteluni saa myöskin ratkaisunsa. Kuitenkin on tä- mä hetki elämäni dramaattisimpia ja siksi kirjoitan. Kirjee- ni saapuu vain, jos minä en saavu - elävänä.

Keskiviikkoillasta 8.6., lähtien jolloinka saavuin linjaan on tilanne sotilaallisesti kehittynyt jatkuvasti yhä määrätietoi- semmalla tavalla uhkaavaksi. Se ei ole ollut mitenkään tap- piolisesti uhkaava, vaan määrättyä ratkaisua vaativa: joko eteenpäin, taakse päin taikka - niin muita mahdollisuuksia ei ole ollut. Tämä ei voi näin pitkään jatkua.

Eilen 13.6. klo 22.30 saavuin komppanianpäällikön ko- mentopaikalle. Pitkän odotuksen jälkeen - me joukkueen- johtajat saavuimme ennen komppanian vääpeliä -, jonka vaikutusta tehosti tietous, että kompp.pääll. oli ollut klo 21.30 alkaen pataljoonan komentajan puhuttelussa - hän aloitti puhuttelunsa. Vapaasti, vailla kaikenlaista jännitystä, hedelmäsuolavettä välillä ryypäten, hän lakonisesti antoi se- lonteon yleisestä tilanteesta ja sen mukaisista toimenpiteis- tä. Länsi Kannaksella on joukkomme vetäytyneet vihollis- sen hyökkäyksen edetessä vähäisin taisteluihin, puolittain va- paaehtoisesti VT-linjalle. Vihollisen painostuksen voima ei ole tätä aiheuttanut. Verta säästääkseen on käsketty, että ryk- menttimme vetäytyy samalle linjalle. Evakuointi on jo aloi- tettu - Seurasi selostus evakuoinnin järjestelystä, sekä ve- täytymisliikkeen vaiheista VT-linjalle.

Olen tehtävän edessä, joka on minulle ainutlaatuinen. Vain demobilisation kokemukset joskus tulevaisuudessa voi- vat - samoin kuin vastaavanlaiset vetäytymistapahtumat - ol- la yhtä paljon vaikuttavia.

Alan suunnittelun evakuoinnista tukikohtani osalta ja probleema oikeasta vetäytymisestä on ratkaistava onnistuneesti.

Klo 02.25 Martti Siitonen”

Sotilaspastori Timo Rusaman kirje 3.8.1944 vänrikki Martti Siitosen äidille Hilda Siitoselle:

”Raskas murheenviesti on vierailut kodissanne. Poikanne, vänrikki Martti Olavi Siitonen on saanut antaa henkensä Isänmaan vapauden lunnaksi heinäkuun 17. päivänä.

Joukkomme joutui heinäkuun aikana käymään erittäin ankaria taisteluita, joitten kiihkeys oli ajoittain aivan ainutlaatuisia. Monen kymmenen suomalaisen kodin on ollut vastaanotettava tieto rakkaan omaisen kaatumisesta. Monien ylivoimaisten vaikeuksien vuoksi tämäkin pieni kirje vasta näin myöhästyneenä pääsee matkaan.

Sillanpääasemansa laajentamiseksi vihollinen teki rai-vokkaita hyökkäyksiä. Musertavista tappioistaan huolimatta se ajoi tuleemme yhä uusia ja uusia joukkoja. Sankarillisesti taistellen harventuneet rivimme torjuivat vihollisen ryntäilyt. Näissä kovissa taisteluissa joutui vänr. Siitonen olemaan koko ajan mukana joukkueenjohtajan vastuunalaisella paikalla. Hän suoritti tehtävänsä esikuvallisen upseerin ja sotilaan tavoin. Sen tunnustuksen ovat kaikki vänr. Siitosta lähellä olleet valmiit antamaan. Sen takia vänr. Siitosen sankarikuolema merkitsi raskasta iskua koko joukollemme. Hän kaatui heinäkuun 17. päivänä. Kranaatti räjähti aivan hänen lähellään, mutta sen sirpaleet menivät onneksi ohitse. Räjähdyksen aiheuttama ilmanpaine oli kuitenkin niin valtava, että keuhkorepeämä lopetti nuoren sotilaan elämän. Vänr. Siitonen kykeni vielä kävelemään muutaman metrin, mutta kaatui sitten hengettömänä maahan. Heinäkuun 19. päivänä evakuoitiin sankarivainajan ruumis edelleen kotiseudulle lähetettäväksi. Joukostamme oli jälleen yksi poissa, mutta sankarien luku oli samalla lisääntynyt.

Vain Jumala tietää uhrimme suuruuden ja sen takia lohdutuskkin tulee yksin Häneltä. Asuinsijamme on tosin täällä alhaalla, mutta oikea kotimme on taivaassa Jumalan luona odottamassa jokaista loppuun saakka kilvoitellutta. Sinne Jumala rakkaudessaan meitäkin jäljellejääneitä kutsuu. ”Meillä on Jumala, Jumala, joka auttaa ja Herra, Herra, joka kuolemasta vapahtaa”.

Joukko-osastomme tekee kunniaa nuoren sankarin muistolle! Syvään suruunne sydämeistäni osaaottaen.

Kunnioittaen sotilaspastori Timo Rusama”

Jäljennös 7. /JR 57:n sotapäiväkirjasta (JR 57: spk, Sark.)

7.7. Komppanianpäälliköksi määrättiin luutn. Nisulan haavoittumisen jälkeen vänr. Siitonen. Päivän kuluessa rys-

sä ampui tykistöllä ja krh:lla keskityksiä tukikohtaan.

Päivän tappiot: kaatunut stm. Reino Majjanen. Haavoittuneet: alik. Reino Puranen, alik. Ole Hacklin ja stm. Asser Ojala.

18:00 Saapui komppaniaan luutn. Pauli Syvänen, jolloin kompp.pääll. luutn. Tuovisen lisäksi oli K:ssa joukk.johtajana vänr. Siitonen. Luutn. Syvänen sain oikeanpuoleisen joukkueen, johon kuului eteentyönnetty pesäke. 1. Ryhmä alik. Räntilän ja 2. Ryhmä korpr. Valkosen johtamana. Komppania sijoittunut Höytilän niityn H:sta länteen oleville metsäkukkuloille jakautuen siten, että Syväsen joukkue oli oikealla ja vänr. Siitosen vasemmalla.

22:30 Antoi ryssä voimakkaan keskityksen asemiimme lähestyksen samalla hyökkäysryhmityksessä. Kiivaassa tulituk- sessa haavoittui kompp.pääll. luutn. Tuovinen ja 6. K:n pääll. luutn. O. Lammi kaatui.

22:40 Otti kompp.päällikkyyden luutn. Syvänen ja samoin luutn. Lammin johdossa olleen, avuksi tulleen pataljoonan reservin.

16.7. 3:00 Alkoi uusi hyökkäysaalto, mutta tykistön ja kranaatinheittimien avulla saatiin hyökkäys tyrehtymään. 6:00 Oli usva ja savu hälventynyt ja silloin laimeni tulitoiminta.

Erikoisesti olivat yöllisessä taistelussa kunnostautuneet vänr. Siitonen, alik. Räntilä ja korpr. Valkonen. Yön aikana haavoittui luutn. Tuovinen ja 6 miestä. Taistelun aikana katosi 1 au ja 3 miestä.

7:00 Komppanian tst-vahvuus oli $2+4+28 = 34$ miestä. Miehet olivat osittain koko päivän ampumakuopissa ja hyvin väsyneitä. Vihollinen ampui asemiimme harvaa häirintätulta.

22:30 Alkoi voimakkaan tykistötulen tukemana hyökkäys asemiimme, asemat pidettiin.

17.7. 4:00 Toiminnan laimennuttua oli riveistä poistunut haavoittuneina 1 au ja 4 miestä, kaksi oli sairastunut ja lähetetty Jsp:lle. Tunteuttomalla tavalla oli kadonnut 1 mies, tst-vahvuus oli $2+4+21 = 27$ miestä. Päivällä korjailtiin asemia ja kaivettiin tst- ja yhdyshautoja. Harvaa krh.tulta koko päivän.

22:00 Alkoi krh.keskitys, joka kiihtyi kiihtymistään.

24:00 Ryssä alkoi voimakkaan hyökkäyksen, joka pysäytettiin kaikkien aseitemme tulella.

18.7. 00:30 Erinomaisesti miestensä tukena ollut vänr. Siitonen sai kranaatin lähellensä, jolloin hän luultavasti suuren ilmanpaineen vaikutuksesta kuoli. Haavoittuneita tuli öisessä taistelussa 4 miestä, sairastui 2 ja kadonneita 1 mies.

21.7. 19:30 Komppania siirtyi reserviin, jolloin aloitettiin saunan teko.

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Erkki Siitosen kokoelma veljensä viimeisistä kirjeistään äidille sekä ote JR 57:n sotapäiväkirjasta 14. - 19.7.1944.

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

*Sota, julmasti leikkasit.
Mutta paljosta puhdistit,
riisuit sieluni paljaammaksi –
aivanko alastomaksi?*

*Suurien sanojen saattueet
kieleltäni on kirvonneet,
sammui viha, ja hajosi uhka
niin kuin tuuleen tuhka.*

*Tilalle kasvatit, aavistan,
totisempaa, jota puolustan
sanattomasti, rakastavasti
kuoleman rajalle asti.*

*Olenko kypsynyt rakkauteen
pyyteettömään, hiljaiseen,
versoan nöyrintä kilvoitusta,
uhria, uskallusta?*

Aaro Hellaakoski 1943

Kuva SA-kuva

Saksalaisten lähtö. Saksalaiset evakuoivat omaisuuttaan Toppilan satamassa 13.9.1944.

Oululaiset Lapin sodassa

Janne Kankainen

Aselevosta uuteen sotaan

Saksan ja Suomen välinen sota Suomen Lapissa tunnetaan yleisesti jatkosodan jälkeisenä tapahtumasarjana, jonka merkitys maan itsenäisyydelle on kuitenkin jäänyt jatkosodan varjoon. Syksyllä 1944 Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytyjen rauhanneuvottelujen eräänä ongelmakohtana oli Suomen liittolaisuussuhde Saksaan ja sen sota-voimien asema Suomessa rauhanteon jälkeen. Oli täysin selvää, että Saksan joukot joutuisivat poistumaan maasta. Millä ehdoin ja keinoin tämä tapahtuisi, oli vielä epäselvää. Sota Suomen Lapissa saksalaisten joukkojen karkottamiseksi alkoi syksyllä 1944, ja se muodostui erittäin kohtalokkaaksi koko Pohjois-Suomelle. Sodan seurauksena tuhoutuivat lähes puolen Suomen alueelta elämän edellytykset. Lisäksi Suomen itsenäisyys oli kirjaimellisesti veitsenterällä puna-armeijan aiheuttaman miehityshän takia. Kaikesta huolimatta ajanjaksolla syyskuusta 1944 vuoden 1945 huhtikuun loppuun, vahvistuivat edellytykset maamme itsenäisyydelle.

Syyskuussa 1944 Suomi joutui kirjaimellisesti puun ja kuoren väliin, sillä 4.9.1944 solmittu aselepo edellytti Saksan sotavoimien internointia eli vangitsemista ja luovuttamista Neuvostoliittoon. Luonnollisesti saksalaiset eivät tähän suostuneet, joten sodasta irtautuminen edellytti uutta voimainkoetusta – sotaa saksalaisia vastaan. Keväällä 1941

Suomeen tulleet saksalaiset joukot olivat vastanneet Oulujärven pohjoispuolisesta rintamasta yhdessä suomalaisen kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon komentaman III Armeijakunnan kanssa. Kevästä 1944 saakka saksalaiset huolehtivat Pohjois-Suomen rintamasuunnasta lähes yksinään III Armeijakunnan tultua siirretyksi Karjalan Kannakselle muutaman suomalaisen erillispataljoonan jäädessä yhä Pohjois-Suomeen. Näitä olivat Savukoskelle sijoitettu Erillisosasto Sau ja Luttojoella Petsamossa taistellut Osasto Pennanen sekä Kolosjoen kaivoksia suojannut Erillispataljoona 5.

Näiden kolmen vuoden aikana saksalaiset olivat oppineet tuntemaan karut Pohjois-Vienan olosuhteet ja niiden edellyttämät toimintatavat. Vuoteen 1944 tultaessa saksalaiset tunsivat myös suomalaisten sodankäynnin, joten heidän maastakarkoituksensa ei tullut olemaan helppoa. Syksyn 1944 aselepo Neuvostoliiton kanssa ja irtautuminen Saksan rinnalta oli sotaan väsyneelle ja kyllästyneelle Suomelle elintärkeä. Maailmansodan lopputulos oli jo ennustettavissa, Saksan voittoon ei uskonnut kukaan. Suomen oli pakko päästä irti sodan kurimuksesta, olkoonkin, että se vaati aseiden kääntämistä entisiä aseveljiä vastaan.

Suomen rauhanvaltuuskunta sopi Moskovassa Suomen ja Neuvostoliiton kesken aselevosta, joka päätti yli kolme

vuotta kestäneen jatkosodan. Vihollisuudet lopetettiin 4.9.1944, mutta rauhanehtojen mukaisesti Suomi oli katkaissut viralliset suhteensa Saksaan jo kaksi päivää aikaisemmin. Neuvostoliiton vaatimuksesta saksalaisten sotavoimien piti poistua Suomen rajojen ulkopuolelle syyskuun 15. päivään mennessä. Kun otetaan huomioon, että Pohjois-Suomessa taistelleessa saksalaisessa 20. Vuoristoarmeijassa oli yli 210 000 sotilasta, 32 000 hevosta, 26 000 moottoriajoneuvoa, valtavat määrät erilaisia varastoja niin ammuksille, ruokatarvikkeille kuin polttoaineillekin sekä taistelumateriaalia ja -kalustoa, voidaan kahden viikon poistumisaikaa pitää täysin epärealistisena.

Saksalaiset olivat ehtineet varastoida Pohjois-Suomessa sijainneisiin huoltolaitoksiinsa ja -keskuksiinsa materiaalia lähestyvän talven varalle lähes kaksisataatuhatta tonnia, ja sen arvioitiin riittävän yli puolen vuoden tarpeisiin. Tämän materiaalmäärän purkaminen ja siirtäminen kahdessa viikossa oli täysin mahdoton vaatimus, kun kauimmaisista Uhtuan huoltokeskuksista kertyi matkaa Norjaan lähes 1000 km. Toteuttamiskelvottomaksi asetetun aikarajan tavoitteena olikin sotatilan synnyttäminen suomalaisten ja saksalaisten välille.

Välirauhansopimuksen allekirjoittamistilaisuus järjestettiin Moskovassa 19.9.1944, jossa Suomea edustivat muun muassa ulkoministeri Enckel, puolustusministeri Walden ja yleisesikunnan päällikkö kenraali Heinrichs. Rauhansopimus antoi yksiselitteiset ohjeet saksalaisten joukkojen poistamisesta Lapista ja sen mukaan maassa olleiden saksalaisten sotilaiden aseistariisuminen tuli aloittaa 15.9. alkaen. Vaatimus oli ehdoton. Jos aseidenluovutus ei tapahtuisi vapaaehtoisesti, niin se tulisi toteuttaa väkivalloin. Valvontakomission johtajana toiminut kenraalievversti Zdanov antoi selkeästi suomalaisten ymmärtää, että jos saksalaisia ei ajettaisi maasta voimatoimin, niin neuvostojoukot "auttaisivat" tehtävän suorittamisessa. Suomen miehityshka oli siis ilmeinen.

Kädensvängning i Oulu

Syyskuun 11. päivänä käynnistyivät suomalaisten ja saksalaisten väliset neuvottelut Rovaniemellä saksalaisten vetäytymisestä Suomesta. Päämajan edustajaksi ylipäällikkö Mannerheim lähetti operatiivisen osaston maavoimien päällikön everstiluutnantti Usko S. Haahden. Saksalaisen 20. Vuoristoarmeijan komentaja kenraalievversti Lothar Rendulicin edustajana toimi esikuntapäällikkö kenraali Hölter. Mannerheim evästi Haahtea seuraavasti: "Sovitelkaa ristiriidat ja pyrkikää neuvottelemalla säästämään mahdollisimman paljon suomalaista verta ja omaisuutta."

Kaksipäiväisessä neuvottelussa tehtiin varsin merkittäviä Oulua koskevia päätöksiä, sillä armeijoiden väliseksi rajavyöhykkeeksi määritetty demarkaatiolinja kulki juuri Oulun pohjoispuolitse. Näin Oulu ja sen arvokkaat sillat jäivät suomalaisten haltuun. Lisäksi päätettiin, että saksalaiset poistuvat Oulusta 15.9. klo 00:00 mennessä, mikä myös toteutui. Joukkojen maasta poistumiselle asetettuun takarajaan mennessä he ehtivät käytännössä poistua vain Oulun kaupungin pohjoispuolelle Kalimenojalle. Oulussa kannettiin myös huolta oman kaupungin kohtalosta. Varuskunnan päällikkö everstiluutnantti Kaarlone pyrki pääsemään ratkaisuun Oulun säästämiseksi saksalaisten suunnittelemlta tuhoilta majuri Krenzerin kanssa. Maantie- ja rautatiesiltojen hävittämisestä Krenzer ei luopunut, mutta toisessa tapaamisessa sovittiin, "että köyhän eukon kanaakaan ei tapeta." Rovaniemellä neuvoteltu sopimus jäi kuitenkin voimaan, eikä Oulun siltoja tuhohtu.

Saksalaisten evakuointitoimet rajoituivat Oulussa Tuiran parakkialueelle ja Toppilan satamaan. Tuirassa materiaalia lastattiin juniin, jotka lähtivät kiskokomaan vaunuja pohjoiseen sitä mukaa kuin ne täyttyivät. Toppilan satama oli tärkeä evakuointikeskus, jonne saapui Saksasta useita laivoja lastia hakemaan. Valtavan materiaalmäärän vuoksi satamassa vallitsi lopulta hallitsematon sekasorto. Viimeinen laiva lähti Toppilan

satamasta syyskuun 14. päivän aamuna. Huoltokeskuksen edustajien jäähyväiseremonioihin kuului käynti maaherra E. Y. Pehkosen luona. Iltaan mennessä saksalaiset poistuivat kaupungista, satama suljettiin, pimennettiin ja kaupunki jäi odottamaan pelokkaana saksalaisten vastatoimia. Hurjimmat huhut kertoivat aikasytyttimillä varustetuista pommeista ja Kampfgruppe Westin suunnittelemissa tykistökeskityksistä Ouluun.

Eversti Kuistion johtaman 15. Prikääntin jääkärijoukkue ylitti Oulun sillat välittömästi keskiyön jälkeen miehittäen Tuiran parakkialueen. Suojeluskuntapiirin miehet olivat ottaneet alueen vastaan saksalaisilta läksiäisvierailun yhteydessä, joten parakkialue oli jo suomalaisjoukkojen valvonnassa. Ainoa Oulussa sattunut välikohtaus tapahtui 15.9. iltapäivällä, kun saksalainen kapteeni saapui sivuvaunullisella moottoripyörällä kahden sotamiehen kanssa Toppilan satamaan etsimään sotilaskarkureita. Partio sai tiedon, ettei saksalaisia sotilaita ollut satamassa piileskelemässä ja suuntasi kulkunsa takaisin. Paaluunmatkallaan moottoripyörä kääntyi yllättäen kohti kaupunkia. Kirkon ympäri suuntautuneen kierroksen jälkeen partio saapui Kasarmintien päässä sijainneen päävartion kohdalle, johon matkanteko päättyi. Vartiomies toimi käskyjen mukaisesti ja avasi konepistoolillaan tulen saksalaista partiota kohtaan, jolloin kaksi sotilasta kuoli välittömästi ja yksi jäi pahasti haavoittuneena suomalaisten vangiksi.

Kaupungin suojaksi rakennettiin kiireesti varmistuslinjaa, joka kulki Tuirassa rautatien pohjoispuolitse. Syyskuun 19. päivänä tätä linjaa laajennettiin siten, että tehtävää varten perustettu taisteluosasto Ojala ryhmittyi Tuiran asemaan linjalle Hintanperä - Pyykösjärvi - Koskela. Pohjoisesta saapuneet erillisosastot Er.P 5 ja Er.Os.Sau saapuivat ilman välikohtauksia saksalaisten linjojen lävitse Ouluun. Enemmän ongelmia kaupungille aiheutui omista sotilaista, joille kaupungin läheisyys muodostui ylivoimaiseksi houkutukseksi.

Saksalaisten poistuttua kaupungista

Toppilan ”kirjava satama” Lapin sodan aattopäivinä

Toppilan satama oli keskeisimpiä saksalaisten kuljetuksiinsa käyttämiä satamia Suomessa. Sen merkitys nousi keskeiseksi myös saksalaisten irrottautuessa Oulusta.

Saksalaiset purkivat Toppilan sataman kautta Lapin sotaa edeltävänä päivänä huomattavan määrän joukoilleen menossa ollutta tavaraa. Saksasta tuli vielä viljalaivoja, joiden lastit purettiin Toppilan myllyjen varustoihin. Viljasta tyhjennetyt laivat lastattiin rautaromulla, vaatetusvarusteilla, autoilla, korjaamo- ja muilla koneilla, elintarvikkeilla, väkijuomalaatikoilla ja rommitynnyreillä ja kuljetettiin Saksaan. Haavoittuneita saapui noutamaan vuosikaudet Helsingin ja Hampurin väliä liikennöinyt vanha Rügen-laiva. Se ei mahtunut ennestään laivoja täynnä olleeseen satamaan vaan joutui jäämään redille odottamaan haavoittuneiden lastausta.

Suomalaiset vartioivat saksalaislaivojen lastausta. He saivat kuitenkin puuttua lastaukseen vain silloin, kun saksalaiset yrittivät viedä laivoihin suomalaisia ystävänsä. Monen saksalaisten mukaan mieleinen naisen matka estettiin, mutta todenteolla saksalaisten mukaan halunneet yrittivät saksalaislaivaan uudelleen Martinniemessä tai vielä pohjoisemmissa satamissa.

Laivoja lastasi kirjava joukko: oli venäläisiä sotavankeja Hietasaaren sotavankileiriltä, iäkkäitä siviilimiehiä, naisia, lomalla olleita suomalaisia sotilaita ja jopa omia rikosvankeja. Saksalaiset maksoivat kovia palkkoja, mutta eniten lastaamaan houkutti mahdollisuus hankkia ylimääräisiä elintarvikkeita ja varsinkin alkoholia kyseenalaisilla keinoilla. Saksalaiset antoivat lastaajien kantaa vapaasti vehnäjuhosäkkejä sataman portin ulkopuolelle, missä niitä saatettiin lastata yksityisiin kulkuvälineisiin. Sataman portille oli tosin jonkin verran matkaa ja viljasäkin paino 50 kiloa, mikä olennaisesti rajoitti viljan evakuoimisen mahdollisuutta. Lisäksi Oulun poliisi ryhtyi takavarikoimaan viljasäkkejä heti portin ulkopuolella. Tämä herätti luonnollisesti suurta närää, ja takavarikoimisesta olikin kaikessa hiljaisuudessa luovuttava, jotta yleinen järjestys olisi turvattu.

Saksalaiset tajusivat hyvissä ajoin, etteivät he saisi kaikkea eri puolilta Pohjois-Suomea Toppilaan kuljetettua materiaalia lastatuksi laivoihin sovittuun määräaikaan, 14.9.1944 klo 24, mennessä. Niinpä he suhtautuivat hyvin leväperäisesti lastaajien valvontaan. Lastausväki käytti leväperäisyyttä hyväkseen ja pihisti ja pimitti tavaraa niin paljon kuin pystyi. Alusvaatemyytjiä ja muita varusteita heiteltiin satamaa vierustaneiden puupinojen rakoihin, väkijuomalaatikoita särkyi pullojen kuitenkin py-

syessä ehjinä, rommitynnyreitä ja kymmeniä litroja vetäviä koripulloja vierähti ”vahingossa” Toppilansalmeen ja pienempää tavaraa vietiin anastetuilla emaliämpäreillä vapaasti porttien läpi. Suomalaisen vartioston tehtäviin ei kuulunut tällaisen pihistämisen estäminen eivätkä saksalaiset siitä välittäneet.

Suomalaisupseeri kierteli vähän ennen laivojen lähtöä satamaa saksalaismajurin kanssa. Hän muistaa majurin naurahtaneen nähtyään puupinojen lomassa lastaajien sinne tunkemat sadat alusvaateniput: ”Ne tarvitsevat niitä Siperiassa – sinne Stalin marssittaa koko Suomen kansan heti, kun me olemme poissa. Mutta teidät upseerit ammutaan. Ja sitä ennen Ich will teille sehr hyvän humalan organisieren”. Majuri oli tämän jälkeen kantanut suomalaisupseerin majapaikkaan 24 pulloa konjakkia.

Lastausta ja viimeisten viljalaivojen purkua jatkettiin saksalaisten lähtöä edeltäneinä päivinä ympäri vuorokauden. Öisin kuhina satamassa vain kiihtyi, kun kätköjä tehneet lastaajat tulivat yön pimeydessä vapaa-voorollaan purkamaan kätköjään ja naaraamaan salmenpohjaa. Väkijuomatynnyrit eivät nimittäin jääneetkään odotusten mukaisesti pintaan, vaan ne painuivat suoraan pohjaan. Sieltä niitä naarattiin, vaikka salmen virtaukset tekivät naarauksen lähes tuloksettomaksi, kun virta vei tynnyrit nopeasti ties minne. Laittomilla asioilla liikkui myös toinen ammattikunta, salakalastajat, joiden verkko oli naaraajille viinatynnyriä yleisempi saalis. Seurauksena olivat mojuvat riidat salakalastajien ja salanaaraajien välillä, kun turhautuneet naaraajat nostivat veneisiinsä rommin sijasta verkot lohineen päivineen. Moniin riitoihin ehti poliisi väliin ja niin riitapukarit joutuivat putkaan ja aina raastuvanoikeuteen saakka selvittelemään välejään.

Viimeiset saksalaislaivat poistuivat Toppilan satamasta aamulla 14.9. Saksalaisten lähdön jälkeen sataman täytti hiljaisuus. Pelättiin, että saksalaiset olisivat asettaneet aikapommeja sataman makasiineihin ja muihin rakennuksiin. SOK:n ja Vaasan myllyn arvokkaat koneet purettiinkin sataman läheisyydestä ja siirrettiin Kempeleeseen hyvissä ajoin ennen saksalaisten lähtöä. Satamaa vartioimaan asetettiin vartiomiestistö.

Sataman hiljaisuuden rikkoi aamuyöllä 15.9. vartiomiesten juhlinta. He olivat löytäneet olkipaalivuoresta jonkun lastaajan sinne piilottaman viinakätkön ja ryhtyneet tyhjentämään sitä. Koko vartiomiestistö oli toimittava autoilla Raattiin selviämään ja kuulusteltavaksi. Muuta häiriötä Toppilan satamassa ei enää tapahtunut.

Jouni Similä

Oulu evakkojen ja jälleenrakennuksen kauttakulku kaupunkina

Saksalaiset aiheuttivat poistuessaan Pohjois-Suomesta mittaamattomat tuhot, joiden jälleenrakentamiseen kului useita vuosia. Esimerkiksi Inarissa, Enontekiöllä, Rovaniemellä ja Savukoskella tuhoitiin rakennuskannasta yli 80 prosenttia. Keskimäärin Lapin läänissä rakennustuhot olivat lähes 50 prosenttia. Kaikkiaan menetetyille yksityiselle omaisuudelle laskettiin korvausmenettelyssä arvoksi noin 3,6 miljardia markkaa.

Rakennusten lisäksi tuhoutui paljon karjaa, elintarvikkeita ja maatalousirtaimistoa. Karjaa ei Lappia evakuoitaessa voitu kuljettaa suuria määriä mukana, niinpä paljon sonneja, vasikoita, sikoja ja siipikarjaa jouduttiin teurastamaan lähtöhetkellä. Lampaat ja porot jäivät yleensä oman onnensa nojaan laitumille, joilta sekä saksalaiset että omat joukot ampuivat niitä lihantarpeeseensa. Evakuoinnin alkaessa syyskuun alkupuolella 1944 suuri osa viljasta oli myöhäisistä kevään halloista johtuen vielä seipäillä. Itä-Lapin ja Pohjois-Kainuun kunnissa vain pieni määrä viljaa saatiin puiduksi ennen evakkoon lähtöä.

Ouluun, hotelli Arinan tiloihin, sijoitettiin Pohjois-Suomen evakuointiesikunta, jonka päällikkönä toimi vuorineuvos Lauri Kivinen. Koillismaan kuntien evakuoinnin johtamisesta vastasi kansanedustaja Kalle Määttä. Suomen puolelle varsinkin Kainuusta ja Koillismaalta evakkotielle joutuneet kuljetettiin ensin Ouluun, josta heidät sijoitettiin eri paikkakunnille aina Keski-Pohjanmaalle saakka. Ouluun ei Lapin sodan evakkoja voitu heikosta asuntotilanteesta johtuen sijoittaa.

Rautatiesiltojen katkettua heti Oulun pohjoispuolella oli Oulussa syksyn 1944 ja talven 1944–1945 ajan maan pohjoisin rautatieasema. Niinpä jälleenrakennuksessa tarvittavaa tavaraa virtasi Oulun rautatieaseman kautta edelleen eri kulkuvälineillä pohjoiseen. Vuodenvaihteessa 1944–1945 saatiin käyntiin postiautoliikenne aina Rovaniemelle ja Pelloon saakka. Sitä ennen kulkeminen pohjoiseen ei onnistunut kuin yksitällisillä autoilla ja rannikkohöyrylaivoilla, joilla kuljetettiin muun muassa posti Oulusta Kemiin ja Tornioon. Junaliikenne Kemiin, Tornioon ja Rovaniemelle saatiin käyntiin keväällä 1945.

Paitsi tavaraa ja evakkoja, kuljetettiin Oulun kautta paljon työvoimaa pohjoisen jälleenrakennustyömaille. Huhut Pohjois-Suomessa maksettavista korkeista palkoista toivat pohjoiseen työväkeä aina Etelä-Suomesta saakka. He pysähtyivät usein Ouluun tiedustelemaan, minne päin Pohjois-Suomea matkaa kannattaisi jatkaa. Usein tällaisen liikkuvan työväestön joukossa oli myös ainesta, jolla oli rikollisia taipumuksia. Niinpä varsinkin vuoden 1945 rikollisuustilastot ovat Oulun osalta synkkää katsottavaa. Osaltaan Oulun rikollisuutta lisäsi tosin myös se, että Oulussa sijaitsi Pohjois-Suomen ainut alkoholiliikkeen myymälä, jonne saavuttiin viinanhakureissulle pitempienkin matkojen päästä.

Jouni Similä

Oulun merkitys korostui sotatoimien johtopaikkana ja armeijakunnan pääosien keskeisimpänä huoltokeskuksena. Kenraali Siilasvuo saapui esikuntansa kanssa Ouluun junalla syyskuun 27. päivänä asettuen Seurahuoneelle ja hotelli Tervahoviin. Armeijakunnan divisioonista ensimmäisenä Ouluun junalla saapui kenraalimajuri Laguksen Panssari-divisioona, joka purettiin Oulussa 21. - 25.9. Kenraalimajuri Aaro Pajarin 3. Divisioonaa saapui Ouluun 25. - 30.9. ja se majoittui Oulun ja lähialueen kouluihin, Tuiran parakkialueelle ja telttamajoitukseen Kellon alueelle. 11. Divisioonaa saapui 30.9.-2.10. välisenä aikana majoittuen kaupungin ympäristöön ja maihinnousun suorittaneelta 3. Divisioonalta vapautuneisiin tiloihin. Pohjois-Suomeen osoitettuja ilmavoimia varten asetettiin oma johtoelin, Lentoryhmä Sarko. Eversti Sarko saapui Ouluun lokakuun alussa asettuen hotelli Oulakseen. Näin III AK:lla oli tukenaan yksi tiedustelu- ja kaksi hävittäjälentolaivuetta.

Syyskuun 9. päivästä lähtien Oulussa toimi myös Pohjois-Suomen evakuointiesikunta, jonka tehtävänä oli huolehtia Lapin siviiliväestön, omaisuuden ja

karjan evakuoimisesta. Evakuointiesikuntaa johti vuorineuvos Lauri Kivinen ja se toimi hotelli Arinan tiloissa. Evakuointiasioiden kuuluminen siviilihallinnon alaisuuteen aiheutti kenraali Siilasvuolle ylimääräistä päänvaivaa. Hän valitti päämajaan siviilihallinnon vuotavan jatkuvasti sotilaallisia salassapidettäviä asioita julkisuuteen ja pyysi evakuointiesikuntaa alistettavaksi III Armeijakunnalle. Mannerheim ei tähän suostunut, vaan hän jäi odottamaan hyvän yhteistyön syntymistä esikuntien välille. Pohjois-Suomesta virtasi väkeä syyskuun loppuun saakka Ouluun, josta järjestettiin jatkoyhteydet mahdollisimman nopeasti sijoituskuntiin. Jo lokakuun 3. päivänä alkoi evakuointiesikunta järjestää siviiliväestön palautuskuljetuksia. Ensimmäisenä pääsivät kotiseudulleen Ristijärven ja Puolangan asukkaat. Pahiten tuhoa kärsineissä kunnissa, kuten Savukoskella, saattoi siviiliväestö palata kokonaisuudessaan vasta parin vuoden kuluttua lähdestä.

Evakuointijärjestelyt sujuivat pääasiassa rauhallisissa merkeissä, mutta omavaltaisiakin käskyjä annettiin. Näin tapahtui Haukiputaan Martinniemessä, kun Rauma-Raaha Oy:n johto määräsi

kylän evakuoitavaksi 24.9. Muutoinkin tiukoilla ollutta Oulun majoitustilannetta pahensi yli 600 martinniemeläisen saapuminen Toppilan satamaan. Saapunut väestö majoitettiin vuorokaudeksi Oulun teknilliselle koululle, keskuskansakoululle ja Diakonissalaitokselle, mutta heidät palautettiin takaisin välittömästi seuraavana päivänä.

Oulun ilmatorjunta oli syys - loka-kuussa 1944 poikkeuksellisen vahva. Aselevon astuessa voimaan syyskuun 4. päivänä toimi Oulussa Erillisen ilmatorjuntapatteriston esikunta, Torjuntakeskus, 96. Raskas ilmatorjuntapatteri ja 57. Kevyt ilmatorjuntapatteri. Pohjois-Suomen taistelualueelle määrätty ilmatorjuntayksiköt kulkivat Oulun kautta ja Oulun kaupungista tuli yksiköiden järjestelykeskus. Saapuneet esikunnat sijoitettiin Tuiran parakkialueelle, patterit ajettiin tuliasemiin ja liitettiin torjuntakeskukseen, josta kaupungin ilmatorjuntaa johdettiin. Kaupungin kautta kulki pohjoiseen kaikkiaan 7 esikuntaa ja 24 ilmatorjuntapatteria.

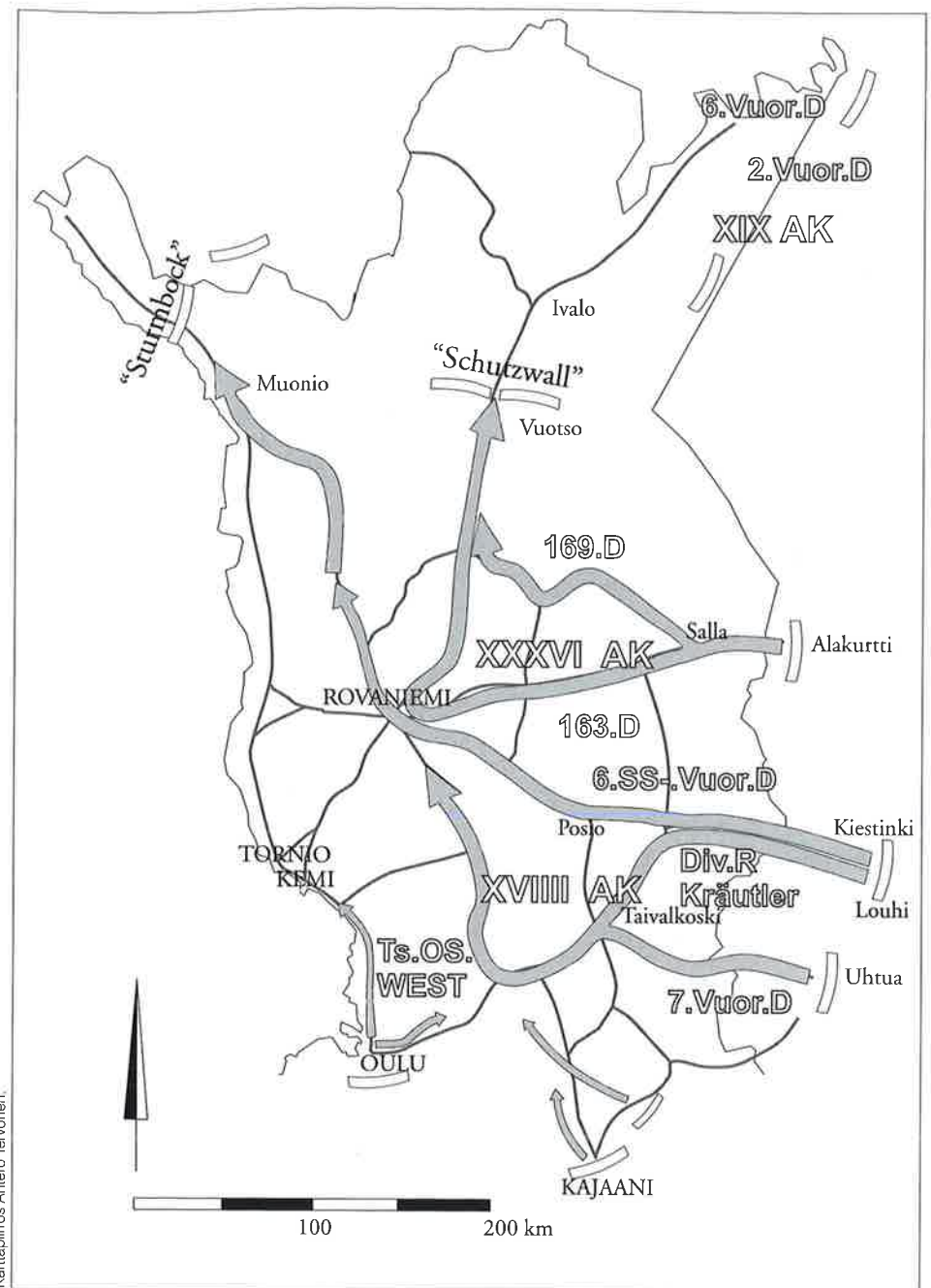
Lapin sodan aikana saksalaisten ilmatoiminta Oulua vastaan oli erittäin vähäistä. Kaupunkia kohtaan saksalai-

set suuntasivatkin lähinnä tiedustelulentoja joukkojen kuljetustilanteen selvittämiseksi, mutta myös Oulujoen ylittävä rautasilta oli mielenkiinnon kohteena. Raimo Ala-aho palveli sotilaspoikana 96. Raskaassa ilmatorjuntapatterissa, joka vastasi myös rautasilan puolustuksesta. Hän muisteli syksyn 1944 tapausta, jossa yksinäinen saksalainen pommittaja yritti saada rautasiltaa haarukoitua kohteekseen, mutta it-konekiväärin tulitus pakotti matalalla lentäneen koneen poistumaan. Kaiken kaikkiaan annettiin Oulussa 4.9.–30.10.1944 välisenä aikana yhteensä 17 ilmaruokkua, joista hälytys suoritettiin vain kolmesti. Marraskuussa 1944 elämä palasi kaupungissa jo normaaliksi, öiset pimennykset lopetettiin ja liimateipit poistettiin lopullisesti ikkunoista. Kaupungin ilmasuojelupäällikön toimeksi Lapin sodan aikana hoiti jääkärikapteeni Leonard Ahma, joka kuoli kotikaupungissaan sairaskohtaukseen marraskuun 14. päivänä.

Saksalaisten vetäytyminen alkaa

Saksalaisen 20. Vuoristoarmeijan joukot vastasivat koko Pohjois-Suomen rintamasta aina Oulujoelta Jäämerelle saakka. Joukoista eteläisimpänä oli XVIII Vuoristoarmeijakunta, jonka taisteli Uhtuan ja Kiestingin rintamasuunnilla. Sallan tasalta itään Alakurtin edustalla oli rintamavastuussa XXXVI Vuoristoarmeijakunta. Pohjoisimpana Petsamon alueella oli rintamavastuussa XIX Vuoristoarmeijakunta.

Saksalaisen 20. Vuoristoarmeijan Rovaniemellä sijainnassa esikunnassa oltiin hyvin tietoisia Suomen ja Neuvostoliiton välisistä rauhantunnusteluista ja pahimman eli Suomen erillisrauhan varalle laadittiin selkeä toimintasuunnitelma, ”Operaatio Birke”. Sen mukaan kaikki Suomessa olleet saksalaisjoukot vedettäisiin Pohjois-Suomeen linjalle Petsamo–Ivalo–Kilpisjärvi linnoitettuihin puolustusasemiin. Suunnitelman tavoitteena oli elintärkeän raaka-aineen, nikkelin, hankinnan turvaaminen.

Saksalaisten laatima suunnitelma "Birke" joukkojen vetämiseksi Pohjois-Suomesta pohjoiseen Lappiin.

Operaatio Birken mukaan Kiestingin ja Uhtuan alueella rintamavastuussa olleen XVIII Vuoristoarmeijakunnan oli määrä vetäytyä Kilpisjärvelle vahvasti linnoitettuun Sturmbock-puolustusasemaan. Sallan Alakurtissa olleen XXXVI Vuoristoarmeijakunnan tuli puolestaan perääntyä Vuotsoon rakennettuun Schutzwall -suoja-asemaan. Suunnitelman mukaan vetäytymisen aikana avoimen eteläisen sivustan suojaamisesta huolehtisivat Kampfgruppe

Hyrynsalmi ja Kampfgruppe Oulu.

Saksan sodanjohdossa huolestui Pohjolan tulossa olevasta talvesta ja sen mukanaan tuomista valtavista huolto-ongelmista. Kun vielä samaan aikaan ilmeni, että Saksaan oli saatu varastoitua runsaasti nikkeliä, OKW kykeni lopulta tekemään päätöksen Petsamon alueen hylkäämisestä. Kenraalievosti Rendulicia ei kiehtonut ajatus talven viettämisestä Suomen Lapissa sotaa käyden. Niinpä hän määräsi evakuoitukulje-

tusten painopisteeksi Norjan Markkinan (nyk. Skibotn).

Tieto Suomen tekemästä erillisrauhasta saapui Rovaniemelle 20. Vuoristoarmeijan esikuntaan 2.-3.9.1944 välisenä yönä. Operaatio Birken toteuttaminen alkoi seuraavana aamuna. Vetäytymisoperaation suorittaminen tilanteessa, jossa perääntymismatkat olivat erittäin pitkät, tieverkko harva ja kahdelta eri ilmansuunnalta uhannut vihollinen, tekivät tehtävästä jo sinänsä vaikean. Vielä haasteellisemmaksi se muuttui, kun joukkojen tuli evakuoita vielä mahdollisimman paljon varastoitua taistelumateriaalia mukaansa. Tehtävästä suoriutuminen oli saksalaisten organisointi- ja improvisointikyvyn massiivinen taidonnäyte.

Saksalaisella Vuoristoarmeijalla oli Suomeen varastoituna liki puolen vuoden materiaalmäärä ammuksia, ruokatarpeita, poltonesteitä ja muita varusteita. Poiskuljetettavaa materiaalia laskettiin olevan noin 180 000 tonnia, lähinnä Oulussa ja Rovaniemellä varastoituna. Materiaalin kuljetus jatkui Oulun satamasta Saksaan syyskuun 14. päivään saakka ja Kemissä sekä Torniossa 20.9. saakka. Pohjanlahden kautta saksalaiset laivasivat 47 444 tonnia tavaraa Saksaan, ja samalla evakuoitiin 5600 henkilöä, pääasiassa Uhtuan ja Kiestingin suunnan haavoittuneita sotilaita. Äärimmäisen tiukasta aikataulusta huolimatta pohjoisen kautta ehdittiin evakuoita materiaalia noin 30 000 tonnia. Evakuoitavan materiaalin minimimääräksi arvioitu 20 000 tonnin raja ylityikin reilusti.

Saksan itärintaman murtumisen myötä Neuvostoliittokin aloitti kiirehtimisen kohti Berliiniä. Jotta punaarmeijan joukkoja voitaisiin käyttää tärkeämmällä rintamasuunnalla, piti Suomen rintamasuunta saada rauhoittumaan nopeasti. Aselevon toteuduttua uudeksi ongelmaksi muodostui Suomessa olleet saksalaisjoukot. Oli aivan selvää, että tämä liki 210 000 sotilaan hyvin varustettu ja erinomaisessa taistelukunnossa ollut joukko olisi merkittävä lisä Kolmannen valtakunnan hor-

juvalle puolustukselle. Pahimmassa tapauksessa Lapissa olleet saksalaiset joukot asettuisivat vielä Neuvostoliiton etenemisen tielle Keski-Euroopan rintamalla. Lapin sotaa tutkineen Sampo Ahdon mukaan asiassa painoivat myös poliittiset seikat, sillä rauhaomainen vetäytyminen olisi jättänyt suomalaisille Saksan kanssa käydystä sodanaikaisesta yhteistyöstä perin positiivisen kuvan. Suomen saksalaismielisyydestä, jota venäläiset tosin karkeasti yliarvioivat, tehtäisiin loppu asettamalla vanhat aseveljet vastakkain.

Kohti katkeraa sotaa

Päämaja pyrki aktiivisesti hyödyntämään everstiluutnantti Haahden saamaa neuvottelukosketusta saksalasiin. Syyskuun 15. päivänä oli suomalaisten neuvottelija jälleen Rovaniemellä saksalaisten esikunnassa. Lähtötilanne ei ollut mitenkään positiivinen, sillä saksalaiset joukot olivat juuri edellisenä yönä yrittäneet Suursaaren valtausta. Hyvitäkseen ikävän tapahtuman Rendulic myöntyi Mannerheimin vaatimukseen, jonka mukaan saksalaiset joukot poistuisivat välittömästi Pohjanlahden rannikolta ja Suomussalmen eteläpuolelta. Oulun pohjoispuoliset alueet tyhjenettäisiin kuitenkin porrastetusti vihollistilanteen ja vetäytymissuunnitelman mukaisesti. Tästä sai alkunsa idea, jonka mukaan saksalaiset ja suomalaiset joukot sopisivat liikkeistään etukäteen. Erityisesti päämajoitustemestari, kenraaliluutnantti Airo piti ajatusta hyvänä: ”Tehdään nyt tästä sellainen syysmannööveri niin kuin aina ennenkin rauhan aikana.”

Moskovassa seurattiin tarkasti suomalaisten ja saksalaisten käymää näytelmää, jonka henki selvisi varsin pian myös heille. Helsingissä toimintansa aloittanut liittoutuneiden valvontakomissio, jota edusti Neuvostoliitto, puuttui näytelmän kulkuun vihaisesti. Komission varapuheenjohtaja, kenraaliluutnantti Grigori Savonenkov esitti 30.9.1944 Suomen hallitukselle uhka-vaatimuksen, jonka mukaan Suomen

armeijan oli ryhdyttävä aktiiviseen sodankäyntiin saksalaisia joukkoja vastaan seuraavaan aamuun (1.10.) klo 8:00 mennessä. Muussa tapauksessa puna-armeija puuttuisi operaation kulkuun.

Jo ennen kuin taistelut Kannaksella olivat päättyneet, oli ylipäällikkö Mannerheim suunnannut rintaman takana vapaana olleita joukkoja Pohjois-Suomeen. Tästä syystä saapui 15. Prikaati Impilahdelta Liminkaan ja 6. Divisioonaa Kivijärven seudulta Kajaaniin. Virallisten suhteiden katkettua saksalasiin nämä yhtymät toivat edes jonkinlaista turvaa Pohjois-Suomeen saksalaisten sotilaallisen toiminnan varalta. Samalla määrättiin pohjoisessa saksalaisille alistettuna olleet suomalaiset erillisosastot siirtymään etelämmäksi siten, että Osasto Pennanen siirtyi Luttojoelta Kemiin suojaamaan Karihaaran teollisuuslaitoksia, Rajajääkäriprikaati Kiestingin suunnalta Kajaaniin ja Erillisosasto Savukoskelta Liminkaan.

Kenraali Siilasvuo palaa pohjoiseen

Rauhan astuttua voimaan 4.9. lisättiin pohjoiseen lähetettyjen joukkojen määrää nopeasti: kenraalimajuri Pajarin komentama 3. Divisioonaa ja kenraalimajuri Laguksen panssaridivisioonaa ”Marskin nyrkki” sekä kenraalimajuri Kaarlo ”Kylmä-Kalle” Heiskasen 11. Divisioonaa lähetettiin Ouluun. III Armeijakunnan esikunta ja 3. Divisioonaa palasivat takaisin synnyinseudulle Ouluun. Askeleet veivät kohti pohjoista ja vastassa olivat entiset aseveljet.

Päätös todellisten sotatoimien aloittamisesta saksalaisia joukkoja vastaan syntyi Suomen päämajassa syyskuun 20. päivän aikoihin. Ylipäällikkö Mannerheim määräsi operaation johtoon jatkosodassa kenraaliluutnantiksi ylenneen Siilasvuon ja hänen komentamansa III Armeijakunnan. Samalla ylipäällikkö alisti kaikki Pohjois-Suomessa olevat suomalaisjoukot Ouluun siirtyvälle armeijakunnalle. Kenraali Siilasvuo tuli esikuntineen Ouluun syyskuun lopulla

1944 keskusteltuaan vielä Mannerheimin kanssa syntyneestä tilanteesta. Marsalkka Mannerheimin ja kenraali Siilasvuon näkemykset tulevasta operaatiosta olivat tällöin täysin yhteneväiset – välirauhansopimus oli pantava täytäntöön kirjaimellisesti. Se tarkoitti sotaa.

Hyökkäyssodan hahmottelu alkoi välittömästi III Armeijakunnan esikunnassa. Kenraaliluutnantti Siilasvuo jakoi joukkonsa kolmeen ryhmään, joista itärajalta pohjoiseen toimi eversti Inkan Rajajääkäriprikaati, keskimmäisenä kohti Pudasjärveä eteni kenraalimajuri Laguksen hyökkäysryhmä (6. Divisioonana ja Panssaridivisioonana) ja läntisimpänä Oulusta pohjoiseen suunnattiin kenraalimajuri Pajarin ryhmä (3. Divisioonana, 15. Prikaati sekä 11. Divisioonana).

Ouluun sijoitettuun kenraalimajuri Aaro Pajarin 3. Divisioonan kuuluivat Pohjois-Pohjanmaalta kootut jalkaväkirykmentit JR 11, JR 53, Erillispataljoona 13 ja Kenttätykistörykmentti 16. Oulun eteläpuolelle majoittuneen kenraalimajuri Heiskasen 11. Divisioonan kuuluivat JR 8, JR 50, Erillispataljoona 21 ja Kenttätykistörykmentti 4. Eversti Kuistion komentama 15. Prikaati sijoitettiin Liminkaan. Se koostui neljästä omasta pataljoonasta (I-IV/15.Pr), Erillispataljoona 5:stä, Erillisosasto Sau:sta ja Kenttätykistörykmentti 7:n kolmannelta patteristosta.

Kajaaniin sijoitettiin Rajajääkäriprikaatin lisäksi eversti Albert ”Reikäräuta” Puroman 6. Divisioonana, johon kuuluivat JR 12, JR 33, Er.P 16, KTR 14, Pion.P 36 ja Viestipataljoona 35. Itärajan tuntumaan määrättyjen Rajajääkäriprikaatin ja ev. Puroman 6. Divisioonan tehtäviin kuului Suomen puolelle tulleiden neuvostojoukkojen tarkkailu ja heidän mahdollisten jatkotoimiensa estäminen. Kaikkiaan neuvostoarmeijan joukkoja tuli Suomen puolelle Suomussalmella, Juntusrannassa, Kuusamossa, Sallassa ja Ivalossa.

Pohjois-Suomeen lähetetyistä joukoista eniten kokemusta saksalaisista aseveljistä oli 3. ja 6. Divisioonalla. Nämä divisioonat oli koottu Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin vähäväkisistä maata-

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Suuntana Oulu. Koillismaan evakkoja Pudasjärven ja Oulun välillä syksyllä 1944.

lous- ja erämaapitäjistä. He olivat tottuneita erämaan kulkijoita, maanviljelijöitä, tukkijätkiä ja taitavia metsä- sekä kalamiehiä. He tiesivät, miten karun ja armottoman arktisen luonnon armoilla eletään ja selviydytään vuodenajasta riippumatta. Nämä divisioonat kuuluivat kenraali Siilasvuon III Armeijakuntaan jo sotaan lähettäessä 1941. He taistelivat tuolloin rinnan saksalaisten kanssa, 3. Divisioonana Uhtuan ja Kiestingin suunnalla ja 6. Divisioonana Sallan suunnalla suoraan saksalaisten alaisuudessa. Näillä divisioonilla oli vastassaan tuttuja kasvoja, joiden kanssa oli ehditty tutustua, hierottu kauppaa, istuttu iltaa ja jutusteltu, joskus juhlistukin. Kevättälvella 1944 3. Divisioonan siirtyessä Uhtualta Kannakselle saksalaiset vastaanottivat asemat suomalaisilta, joten miehet kyllä tiesivät, millainen joukko heitä oli vastassa.

Lisäksi näiden divisioonien jalkaväkirykmenttien paikallistuntemus tulevalta sotatoimialueelta oli korvaamaton apu johdolle. Ei myöskään sovi unohtaa asian psykologista puolta, sillä saksalaisten tekemät hävitykset koskivat eniten juuri näiden joukko-osastojen miehiä. Marsalkka Mannerheimin pohjoiseen lähettämät joukot osoittivatkin ylipäällikön erinomaista psykologista tällannetajua.

Niin ikään ei ollut sattumaa, että operaation johtaminen annettiin kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuon komentamalle III Armeijakunnalle. Armeijakunnan luotsaaminen poliittisesti tulkassa tilanteessa oli raskasta, joten tehtävästä suoriutuminen vaati lujaa henkistä selkärankaa ja päättäväisyyttä, jota jääräpäisenäkin tunnetulta Siilasvuolta kyllä löytyi. Olihan hän talvisodan legendaarisimpia komentajia - Suo-

mussalmen ja Kuhmon taistelujen voittaja. Kaiken lisäksi kenraali Siilasvuon tunsivat vastustajansa paremmin kuin kukaan muu rintamakenraaleista.

Kenraali Siilasvuon ottaessa tehtävän vastaan, toiminta oli jo alkanut. Saksalaiset joukot olivat poistuneet heille asetettuun määräaikaan mennessä Oulusta ja Kajaanista. Sotatoimia ei vielä tuolloin kuitenkaan ollut mahdollista aloittaa joukkojen vähyyden ja siviilien evakuoinnin takia. Pohjois-Suomen evakuointimääräys tuli Oulun Ilmasuojelutoimistoon 1.9. klo 02:00, jolloin evakuointi aloitettiin koko Pohjois-Suomen alueella. Evakuointisuunnitelmat piti laatia kuitenkin uudestaan, koska alkuperäisen evakuointisuunnitelman mukaan suunta oli idästä länteen ja nyt evakuointi pitikin suorittaa pohjoisesta etelään. Kun evakuointi oli jo rajaseudun kunnissa alkanut, tehtiin Oulun suojeluskuntapiirin toimistossa näille kunnille uudet sijoitussuunnitelmat kylittäin. Suunnitelmat lähetettiin kiireesti kaikille kuormausasemille, joissa väestö ohjattiin uusien suunnitelmien mukaisesti oikeisiin kuljetuksiin.

Kalustopula hidasti ja vaikeutti evakuointia merkittävästi. Junat kuljettivat saksalaisten sotatarvikkeita ja muuta materiaalia pohjoiseen ja toivat Ouluun palatessaan evakkoja sekä näiden karjaa. Vaunupula oli rautateillä huutava, mutta puutetta oli myös autopuolen kuljetuskalustosta. Kaiken kaikkiaan evakuointioperaation massiivisuutta kuvastaa se, että evakuoitavaa oli lähes puolet Suomen pinta-alasta ja noin 100 000 henkilöä. Valtavasta kalustopulasta huolimatta operaatio onnistui ja koko Pohjois-Suomi saatiin tyhjennettyä pääasiassa Länsirajan alueelta Ruotsin puolelle ja muualta Lapista Keski-Suomen alueelle. Poikkeuksen tekivät Kemin ja Tornion kaupungit, joiden asukkaat jäivät paikoilleen.

”Saksalaisten kanssa Ei neuvotella!”

Kenraali Siilasvuon tarttui määrätietoisesti uuteen tehtävänsä. Hän katkaisi

puhelin yhteydet Rovaniemelle Vuoristoarmeijan esikuntaan, määräsi suomalaisen yhteysesikunnan lakkautettavaksi Rovaniemeltä ja kielsi kaikenlaisen yhteistoiminnan vastapuolen kanssa. Saksalaiset antoivat kaiken lisäksi itse tärkeän propagandavälineen suomalaisille heidän yrittäessä vallata Suursaarta suomalaisilta. Suomenlahden pohjukassa sijainneesta saaresta tuli Suomelle rauhansopimuksen toteuttamisen ensimmäinen koetinkivi. Saksalaisille Suursaaren valtausyritys oli puolestaan todellinen poliittinen möhlyys. Sen arvo propagandavälineenä oli suomalaisille erittäin suuri ja sitä myös käytettiin.

Kenraali Siilasvuolla riitti ongelmia ratkaistavaksi, sillä kaikki edut olivat nyt vastapuolen puolella. Lukuisten vesistölinjojen pilkkomaa maastoa oli helppo puolustaa, ja tieurat muuttuivat syyssateisessa säässä saksalaisten raskaan kaluston murjomana upottavaksi mutavelliksi. Saksalaisille oli erittäin suuri etu myös siitä, että he vetäytyivät moottoroidulla kalustollaan jatkuvasti omia huoltokeskuksiaan kohti, kun taas suomalaiset joukot ajautuivat niistä yhä kauemmaksi. Saksalaiset räjäyttivät kaikki sillat ja pienimmätkin tierummut, murrostivat tiet vaikeakulkuseksi ja räjäyttivät ne paikoin taivaan tuuliin. Suomalaisella huoltoportaalla ei ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia pysyä etenevien joukkojen perässä. Jotain näkyvää oli kuitenkin saatava aikaiseksi ja nopeasti.

Lapin sodalle oli leimaa antavaa miinoitusten massiivinen käyttö. Saksalaisilla taisteluosastoilla oli heti niiden perustamisen yhteydessä syyskuun alussa 1944 melkoiset määrät miinoja. Taisteluosasto Ostin käytettävissä oli 4400 miinaa ja Westilläkin 2000 miinaa. Sodan puhjettua miinojen määrä vielä moninkertaistui. Jälkiraivauksissa vuosien 1945–1952 aikana raivattiin Pohjois-Suomesta yhteensä 79 284 miinaa, 3301 lentopommia ja 600 500 tykistön kranaattia. Jälki oli sen mukaista, sillä saksalaiset tuhosivat Pohjois-Suomen alueella liki 15 000 rakennusta. Pahim-

mat tuhot kärsi Savukosken kunta, jossa 95 % rakennuskannasta tuhoutui. Miinoista tuli Lapin sodan pelätyin ase, eikä syyttä.

JR 12:n kranaatinheitinjoukkueessa palvelut Niilo Alatalo oli Lapin sodassa mukana Koillismaan taisteluissa. Alatalo muisteli miinojen aiheuttamia tuhoja seuraavasti:

”Me ei oltu asetaistelussa ollenkaan, mutta sitte oli niitä miinoja joka paikassa. Meiltäkin meni monta miestä. Jalat katkes tai vielä pahemmasti. Niitä oli joka paikassa. Ne kaikki varastot vissiin tyhjentelivät solapaikkoihin, missä oli kapiammat kulkuväylät. Meidän eellä meni näitä Laguksen panssareita. Ne ne oikeestaan aukas sen koko tien ja tietenkin pioneirit oli, että ne raivas tieltäkin sen verran, että sitä marssitauoilta istuttiin tiellä. - - - Näin minä omin silmin monestikin, kun meni miinaan. Vaikka ne oli kepin nokkaan laput pistetty, että miinotettu alue, niin ne toiset kävellä toljotti suoraan vaan sinne. Eiku pammaus vaan.”

Suomalaisten joukkojen etenemisvaikeudet olivat valtavat. Kaikki jokien ja purojenkin ylimenopaikat oli perusteellisesti hävitetty ja niiden kunnostaminen vaati aikaa. Miinoja oli kylvetty maastoon kuin jyviä peltoon, joten puhdistetulta reitiltä ei ollut mahdollisuutta poiketa. Vielä tässä vaiheessa saksalaiset ilmoittivat tekemistään miinoituksesta alueelle jätetyillä ”miinavaara” -kylteillä, mikä luonnollisesti helpotti tehtävää. Perinteisen etenemistaktiikan toteuttaminen, jossa vihollisen selustaan kierrettiin korpien kautta koukkaamalla, kävi näissä olosuhteissa lähes mahdottomaksi vaikeakulkuisen maaston ja moottoroidulla kalustolla vetäytyvän vastustajan takia. Kenraali Pajari totesikin myöhemmin koukkaustaktiikan osoittautuneen täysin hyödyttömäksi ja ainoastaan valtavasti voimia sitovaksi etenemistavaksi, jolla ei Lapin olosuhteissa kyetty saavuttamaan minkäänlaista menestystä.

Kenraali Siilasvuon otettua ohjaket haltuunsa syyskuussa 1944 olivat saksalaiset vetäytyneet Oulun kohdalla Kii-

Kuva SA-kuva.

Kohti Tornion maihinnousua. Polkupyöriä lastataan laivaan Toppilan satamassa 5.10.1944.

minkijoen pohjoispuolelle jo 21.9. Iijoki saavutettiin 15. Prikaatin voimin 26.9. ja samaan aikaan oli Jääkäriprikaati saavuttanut Ylikiimingin Pudasjärven suunnassa. Syyskuun päättyessä oli 15. Prikaati jo Olhavassa ja Jääkäriprikaati lähestyi Pudasjärveä. Kenraalimajuri Pajarin 6. Divisioonaa ylitti demarkaatiolinjan Kajaanin pohjoispuolella 17.9. ja neljä päivää myöhemmin saavutti divisioonan kärki poltetun Hyrynsalmen kirkonkylän saaden esimakua hieman tulevasta. Polttamalla Hyrynsalmen ja Kuusamon kirkonkyläen asuinrakennukset, kirkkoja lukuun ottamatta, saksalaiset varmistivat, etteivät Suomen puolelle tulleet neuvostojoukot päässeet hyötymään rajanpinnassa olleista asuinrakennuksista.

Toimenpiteenä tuhotyöt eivät sinänsä olleet suunnattu suomalaisjoukkoja vastaan, sillä systemaattisen ”poltetun maan” -taktiikan saksalaiset aloittivat vasta Tornion taistelujen jälkeen. Tuhotyöt antoivatkin vain lisäpontta aseellisen toiminnan aloittamiselle, vaikka

vuoristoarmeijan esikunta tapahtunutta kovasti pahoittelikin. Ouluun evakuoitujen siviiliväestön oli täysin mahdotonta ymmärtää tuhotöitä, joten tietokodin tuhosta oli valtaisa järkytys.

Suomen päämajassa tehdyn suunnitelman mukaan saksalaisjoukot oli tarkoitus lyödä voimakkaalla suoralla rintamaiskulla ja samalla vallata Rovaniemen kauppa-alue ja sen risteysalue. Sen jälkeen valtavaan mottiin jääneet saksalaiset piti vangita ja luovuttaa Neuvostoliittoon. Sellaisenaan suunnitelma oli kuitenkin täysin toteuttamiskelvoton, kun otetaan huomioon maasto, sää ja puolustuksessa olevien saksalaisjoukkojen vahvuus. Tehtävän suorittamiseen osoitetut joukot olivat täysin riittämättömät, joten ratkaisevan läpimurron aikaansaaminen oli mahdotonta. Esimakua tulevasta ongelmasta saatiin, kun saksalaiset joukot aloittivat vetäytymisensä Kajaanin pohjoispuoliselta demarkaatiolinjalta.

III Armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Siilasvuo ymmärsi alusta

lähtien näissä olosuhteissa nopeasti liikuvan vastustajan lyömiseen liittyvät ongelmat. Todellista menestystä voitaisiin saavuttaa vain ja ainoastaan äärimmäistä häikäilemättömyyttä ja yllätyksellisyttä hyväksi käyttäen. Tältä pohjalta alkoikin maihinnousuoperaation suunnittelu vihollisen selustaan.

Isku mereltä

Alun alkaen maihinnousua suunniteltiin suoritettavaksi vain yhden rykmentin voimalla Kemin Ajokseen ja Karihaaraan, siellä olevan osasto Pennasen avuksi. Tornioon oli tarkoitus suunnata vain harhautustarkoituksessa yhden erillisen pataljoonan voimat. Joukkoja oltiin jo marssittamassa laivausta varten Oulun Toppilan satamaan, kun operaatio jouduttiin perumaan myrskyisän sään takia. Tieto otettiin ilolla vastaan Suomen päämajassa, joka oli kieltänyt koko operaation toteuttamisen liian riskialttiina. Siilasvuo jätti kiellot omaan arvoonsa toteamalla, että hän ei ota vas-

taan käskyjä muilta kuin ylipäälliköltä, ja jatkoi improvisointiaan. Hän lykkäsi maihinnousuoperaatiota vuorokaudella eteenpäin ja muutti kohteeksi Tornion kaupungin. Päämajaa hän informoi operaatiosta niin myöhään, ettei sieltä kyetty enää vaikuttamaan asioiden kulkuun.

Samaan aikaan jatkoi valvontakomissio voimakasta painostustaan suomalaisia kohtaan. Komissio vaati nopeita toimia saksalaisten internoimiseksi, ja sen jättämän uhkavaatimuksen mukaan aktiiviset hyökkäystoimet oli aloitettava viimeistään 1.10. klo 8:00 mennessä. Ensio Siilasvuo kertoi marsalkka Mannerheimin soittaneen sotatoimia johtaneelle kenraali Siilasvuolle kotiin Oulun varuskuntaan syyskuun viimeisen päivän iltana, siis vain puoli vuorokautta ennen uhkavaatimuksen takarajan täyttymistä. Käydyssä puhelinkeskustelussa oli Tasavallan presidentiksi nimitetty Mannerheim ollut erittäin huolestunut, sillä valvontakomissio oli tyytymätön sodan hitaaseen edistymiseen ja onnettomaan menestykseen. Komission edustaja oli sanonut Mannerheimille, että Neuvostoliitto tulee miehittämään Suomen, jollei tilanne nopeasti ja ratkaisevasti parane. Tähän oli kenraali Siilasvuo vastannut: ”Herra Marsalkka voi olla huoleton, sillä huomenna kuuluu hyviä uutisia.” Mannerheim ei liioitellut tippaakaan todetessaan kenraali Siilasvuolle: ”Maan tulevaisuus lepää nyt kenraalin hartioilla.”

Siilasvuon laatiman suunnitelman mukaan Tornioon suunnattiin viidessä portaassa yhteensä noin 12 500 miestä. Ensimmäisenä maihinnousuosastona laivattiin Oulun Toppilassa kolmeen kauppalaivaan Jalkaväkirykmentti 11 (S/S Norma, Fritz S ja Hesperus), yhteensä 2 900 miestä. Everstiluutnantti Halstin johtama laivasto-osasto oli perillä Tornion Röytässä aamulla 1.10. Ensimmäisten sotilaiden noustessa maihin oli valvontakomission asettaman takarajan umpeutumiseen aikaa enää viisi-toista minuuttia. Halsti kirjoittaa kirjassaan kenraali Siilasvuon evästäneen häntä merimatkan kynnyksellä ohjeel-

la, jonka mukaan maihin sai nousta, tilanteen niin vaatiessa, Suomen puolella missä vain, mutta takaisin ei ollut palaamista.

Laivauksen toinen porras eli Ryhmä Pajari, yhteensä 2500 miestä, oli perillä Torniossa 2.10. klo 10 ja se koostui 3. Divisioonan komentoportaasta, JR 53:n III Pataljoonasta, kranaatinheitinkomppaniasta sekä JR 11:n hevos- ja ajoneuvokolonnasta. Kolmannessa portaassa aamupäivän 3.10. aikana Tornioon saapuivat eversti Ravilan JR 53:n I ja II Pataljoona ja esikunta, 25. Tykkikomppania, Pioneeripataljoona 24:n komppania sekä panssarivaunukomppania ja JR 11:sta huoltoelimiä. Kaikkiaan kolmen aluksen mukana tuli 2600 miestä. Samana iltapäivänä saapui maihinnousun neljäs porras, jonka mukana tulivat Erillispataljoona 13, JR 50:n kolmas pataljoona, JR 8:n jääkärijoukkue, Kevyt ilmatorjuntajaos, JR 53:n hevos- ja ajoneuvokolonna sekä ammustäydennystä ja elintarvikkeita. Neljän aluksen mukana tuli kaikkiaan 2500 miestä. Viimeisessä portaassa saapuivat kenraalimajuri Heiskasen 11. Divisioonan komentoporras, JR 50:n I ja II Pataljoona sekä ammus- ja elintarvikkeita, kaikkiaan noin 2000 miestä.

Sotaa edeltäneet yhteenotot

Ensimmäinen yhteenotto oli syyskuun 28. päivänä Sillankorvan maastossa, joka sijaitsi noin 20 km Pudasjärveltä Oulun suuntaan. Välikohtaus syntyi, kun Jääkäripataljoona 5:n komentaja majuri Lounila ryhtyi toteuttamaan saamansa käskyä, jonka mukaan etenemistä tuli jatkaa Pudasjärvelle saakka. Kenraali Siilasvuo viittasi kintaalla saksalaisten kanssa tehdyille sopimuksille ja määräsi Lounilan pataljoonan jatkamaan sanoen: ”Tavoite Pudasjärvi, vauhti päälle!” Saavutettuaan Sillankorvan maaston syntyi suomalaisten ja saksalaisen jälkiosaston kanssa laukausten vaihto, jossa kaksi saksalaista kuoli, neljä haavoittui ja kaksi joutui vangiksi. Samalla Lounila jätti uhkavaatimuksen, jonka mukaan saksalaisten oli poistuttava Pu-

dasjärveltä klo 16:een mennessä.

Toinen välikohtaus sattui Olhavanjoen sillalla vain vajaa vuorokausi edellisestä tapauksesta. Siilasvuon käskyn mukaisesti lopetettiin tälläkin alueella sopimusten noudattaminen saksalaisten kanssa. Olhavanjoella tavoitteena oli sillan valtaaminen nopean etenemisen takaamiseksi syyskuun 29. päivänä. Suomalaisten yllätyksellisestä toiminnasta huolimatta siltaa vartioinut saksalainen SS-Tiedustelupataljoona 6 onnistui räjäyttämään sen. Kahakassa menehtyi viisi suomalaissotilasta, mukaan luettuna kaappausta yrittäneen komppanian päällikkö, luutnantti Mandelin, joka ehti edetä jo sillalle sen räjähtäessä.

Röyttä - Perämeren Normandia!

Maihinnousuosastojen lähettäminen kauppalaivoilla Tornioon ilman sotalaivojen ja ilmavoimien varmistusta oli suuri riski. Laivojen aseistuksena oli ainoastaan kevyet ilmatorjuntatykit, joiden merkitys todellisessa taistelutilanteessa olisi ollut mitätön. Jälkeenpäin operaatiota on kritisoitu omapäisen kenraalin vastuuttomaksi toimenpiteeksi, mitä se ei suinkaan ollut. Uskalsihan kenraali lähettää laivojen mukana Tornioon myös molemmat poikansa, Ension ja Rolfin. On syytä myös muistaa, että tuossa vaiheessa Suomen poliittinen liikkumavara oli aivan olematon. Maihinnousuoperaatio oli tietoinen, harkittu riski. Se oli toimenpiteenä niin yllättävä, että saksalaiset eivät uskoneet asiaa todeksi vielä silloinkaan, kun Torniossa jo taisteltiin kiivaasti. Itsenäiselle Suomelle kenraali Siilasvuon suunnittelema maihinnousu oli suoranaisten taivaan lahja.

Maihinnousuosaston komentaja everstiluutnantti Halsti muisteli salaisen operaation valmistelun muistuttaneen surkukupaisaa näytelmää, kun Toppilan satamaan marssilla olleet sotilaat olivat huudelleet leveästi ihmisille menevänsä ”Kemiin huoria tapamaan!” Halsti piti suoranaisten ihmee-

Kuva SA-kuva.

Siviiliväestöä rientämässä suojaan Kemin Tervaharjulla 7.10.1944.

nä, ettei saksalaisten tiedustelu saanut asiasta vihiä. Huono sää kuitenkin esti maihinnousuyrityksen Kemiin, eivätkä joukot päässeet lähtösatamaa pidemmälle. Yön aikana maihinnousun kohteeksi muutettiin Tornion Röytän satama ja Suomen sotahistorian suurimman maihinnousuoperaation kivijalka oli valmis. Operaatio tuntui liian röyhkeältä, liian uhkarohkealta ja yltiöpäiseltä ollakseen toteutettavissa, mutta juuri siksi se onnistui.

Taistelut puhkesivat Torniossa jo ennen maihinnousua, sillä edellisen yön aikana olivat Torniossa olleet suojelekuntalaiset ottaneet haltuunsa Tornion kaupunginsaaren alueen Länsi-Pohjan suojelekuntapiirin päällikkönä toimineen majuri Thure Larjon johdolla. Majuri Larjon johtama 250 miehen joukko aloitti kaappauksensa maihinnousuyönä klo 02.00 ja sen taisteleva runko muodostui kapteeni Pekka Karikosken johtamasta Länsi-Pohjan liikennepiirin miehistä sekä luutnantti Unto Toivolan Kemistä Tornioon siirretystä 961. ilma-

suojeelukomppaniasta. Tavoitteena ollut aseman seutu jäi kuitenkin valtaamatta ja keskustaankin jäi puoliaan pitämään saksalaisten sairaala sekä upseerikerho. Kaupungeissa olleen siviiliväestön asema muodostui hyvin ongelmalliseksi, sillä Perämeren pohjukan kaupunkien evakuointia ei oltu suoritettu. Kukaan ei osannut kuvitella, että taistelut puhkeaisivat ensimmäisenä juuri siellä.

Samaan aikaan, kun toiminta alkoi Torniossa, aloitti Osasto Pennanen hyökkäyksensä Pajusaaresta ja Karihaarasta Kemiin ja Ajoksen saareen tavoitteena Ajoksen ulkosataman ja Kemijoen siltojen miehittäminen. Hyökkäys Kemiin tyrehtyi kaupungissa olleiden vahvojen saksalaisjoukkojen vuoksi ja Os. Pennanen joutui erittäin kiivaaseen taisteluun saksalaisen Taisteluosasto Kemin joukkojen kanssa. Saksalaisten rai-vokkaista hyökkäyksistä huolimatta Os. Pennanen onnistui pitämään Pajusaaren, Karihaaran ja Ajoksen hallussaan. Eversti Pennasen osaston toiminta Kemissä huolestutti saksalaisia paljon

enemmän kuin paikallisen ”bandiittijoukon” kansannousu Torniossa, kuten tilannetta kuvailtiin kenraalieversti Rendulicille.

Oululainen lääninneuvos Eero Eho muistelee kirjoituksessaan tapahtumia Kemissä lokakuun alussa 1944:

”Palvelin tuolloin nuorempana lääninsihteerinä Lapin lääninhallituksessa Rovaniemellä. Viraston evakuointi alkoi 19.9. ja määränpäänä oli Kokkola. Osa meistä, kuten läänin kaikki nimismiehetkin, saivat käskyn pysyä paikoillaan. Lauantaina 30.9. lähdin viimein Rovaniemeltä kohti Kokkolaa armeijan autossa, kumppaneinani kemiläinen yllä lääkäri, lääkintäkapteeni Eino Aalto-Setälä ja lääninhallituksen kanslisti. Kemistä ei enää jatkoyhteyttä laivalla järjestynyt, joten majoituimme Aalto-Setälän avulla sairaalaan.

Aamuyöstä 1.10. alkoivat asiat selvitä, sillä havahduimme sodan ääniin. Pennasen miehet valtasivat Ajoksen sataman ja Ruotsin uutisista kuulimme, että Torniossa taisteltiin. Päivällä saksala-

laiset alkoivat etsiä kaduilla panttivankkeja. Ruokailtuamme osuuskaupan kellarissa hiivimme hämärän aikaan pihojen kautta sairaalaan. Pienen hangoittelun jälkeen meidät kirjoitettiin potilaiksi, minulla todettiin vatsahaava!

Turvapaikan hakijoita tuli alkuvuikosta lisää, mm. lehtori Uuno Pulkki, jolla oli myös vatsahaava. Panttivankien luvun kuulumme nousseen toiselle sadalle. Tykkien jyllinä Kaakamon suunnalla herätti kaupungin perjantaina 6.10. Kaupungilla räjähteli. Suomalaiskone pudotti tiedotuksen, että 10 km:n päässä Maksniemessä ollaan tulossa. Sairaalan väki kävelytettiin ja kannettiin turvaan kellareihin. Siellä kuulumme radiosta, että kenraali Zdanovia oli kunniamakppania vastassa Helsingissä.”

Taistelu Tornioista

Täyteen ahdetut kauppalaivat S/S Norma, Fritz ja Hesperus aloittivat uhkarohkean matkansa Oulun Toppilan satamasta Tornioon syyskuun viimeisenä päivänä klo 22:00. Yön pimeyteen hävinneet laivat kyntivät pimennettyinä merta ilman saattuelaivojen tai ilmavoimien suoma tukea, uumenissaan liki 3000 miestä aseineen ja varusteineen. Lähes kaikille laivamatka oli ensimmäinen, ja pelko sen jäämisestä myös viimeiseksi oli aiheellinen. Kukaan ei tiennyt kuinka juoni toimisi. Antaisivatko saksalaiset kauppalaivojen tulla ”evakuoimaan” Tornion siviilejä? Satumainen onni kuitenkin seurasi ev. luutn. Halstin maihinnousuosastoa, sillä yön aikana taivas peittyi sankoista sadepilvistä eivätkä saksalaisten syöksypommittajat päässeet ilmaan.

Laivamatka Tornioon oli riskialtis loppuun asti, sillä Røytän syväsatamaan päästäkseen laivojen oli kuljettava Lavaniemeen sijoitetun saksalaisten ilmatorjuntapatterin editse. Onni suosi rohkeaa, sillä laukaustakaan ei ammuttu ja laivat pääsivät tavoitteeseensa. Maihinnousuosaston tavoitteena oli Tornion itäpuolen pienten saarien pirstoman suistoalueen siltojen haltuunotto. Ilman niitä olisi eteneminen muodostunut

erittäin vaikeaksi.

Saksalaisten joukkojen sijoittelu paljastaa maihinnousun tulleen todellisuutta yllätyksenä. Torniossa oli 1.10. vain noin 300-400 sotilasta, joista osa oli sotasairaaloitten henkilökuntaa ja huoltolaitosten vartiomiehiä. Varsinaisia taistelujoukkoja ei Torniossa ollut ollenkaan, joten voimasuhde oli suomalaisille hyvin edullinen. Tätä tosiasiaa ei osaston komentaja ev. luutn. Halsti kuitenkaan tiennyt, vaan hän oletti joutuvan taisteluun vahvojen saksalaisosastojen kanssa.

Juuri kun jännitys oli ylimmillään ja ensimmäiset miehet säntäämässä maihin, laukaisi luutnantti Aurio, everstiluutnantti Halstin adjutantti, jännitystä ehdottamalla seuraavanlaisen sähköpostin lähettämistä kenraali Eisenhowerille Ranskaan: ”Olen myös maissa. Kollegiaalisin terveisin. Halsti.” Ensimmäisen laivan päästyä satamaan odottivat muut redillä mitä tuleman piti. Yllätys oli suuri, kun satamassa olikin vastassa suomalaisia. Sataman ahtauden takia laivojen piti purkaa lastinsa aina edellisen laivan kautta maihin. Majuri Hulkko oli onnistunut anastamaan saksalaisilta vanhan höyryveturin vaununeen, joka nopeutti huomattavasti miesten siirtymistä kaupungin tuntumaan.

Satamassa odotti yllätys toisensa jälkeen. Rykmentin aseupseerina toiminut kapteeni Valjakka onnistui saamaan satamamakasiinista löytämällä puhelimella yhteyden Tornion keskuksen ja majuri Larjoon. Hullunkuriseksi asian tekee se, että puhelut kulkivat saksalaisten puhelinkeskuksen kautta. Halsti sai kuulla Larjolta viimeiset tilannetiedot kaupungista, mutta myös tiedon huhusta, jonka mukaan Tornioon olisi edellisen yön aikana tuotu junalastillinen, ehkä kaksikin, uusia saksalaisia joukkoja. Tieto oli perätön, mutta se sai Halstin varovaiseksi ja tyytymään pienimuotoisempaan toimintaan.

Ensimmäisenä maihin noussut kiväärikomppania varmisti satama-alueen, ja sen jälkeen jalkautunut jääkärikomppania lähti nopeasti polkupyörin kohti ensimmäistä tavoitetta, kahdeksan kilo-

metrin päähän Kirkkoputaan silloille. Jäljessä tulleet pataljoonat lastattiin nopeasti junaan, joka lähti välittömästi kohti Torniota. Majuri Varlan kommentaama II Pataljoona purkautui junasta Kirkkopudasjoen tuntumassa ja everstiluutnantti Halstin käskyn mukaisesti jatkoi etenemistään joen ylitse rautatien molemmin puolin aseman suuntaan. Pataljoona törmäsi saksalaisten vastarintaan rautatieaseman eteläpuolella ja Kemin tien eteläpuolella. Majuri Varla aloitti perusteelliset ja aikaa vievät hyökkäysvalmistelut. Yllätyksen suoma etu valui hukkaan tunteja vienteen hyökkäysryhmytyksen valmisteluihin.

Kahdesta muusta laivasta purkautuneet JR 11:n I ja III Pataljoona tulivat junakyydillä yli Kirkkopudasjoen, jalkautuivat ja liittyivät hyökkäykseen. Majuri Valkosen johtama III Pataljoona jatkoi jalkaisin Kemin tietä kohti Keropudas- ja Raumonjokien siltoja. Majuri Malmivaaran komentamasta I Pataljoonasta ev. luutn. Halsti aikoi varata osan rykmentin reserviksi ja suunnata toisen osan II Pataljoonan avuksi, koska se oli juuttunut taisteluun rautatieaseman ja ”Pikku-Berliiniä” tunnetun saksalaisten varastoalueen läheisyyteen.

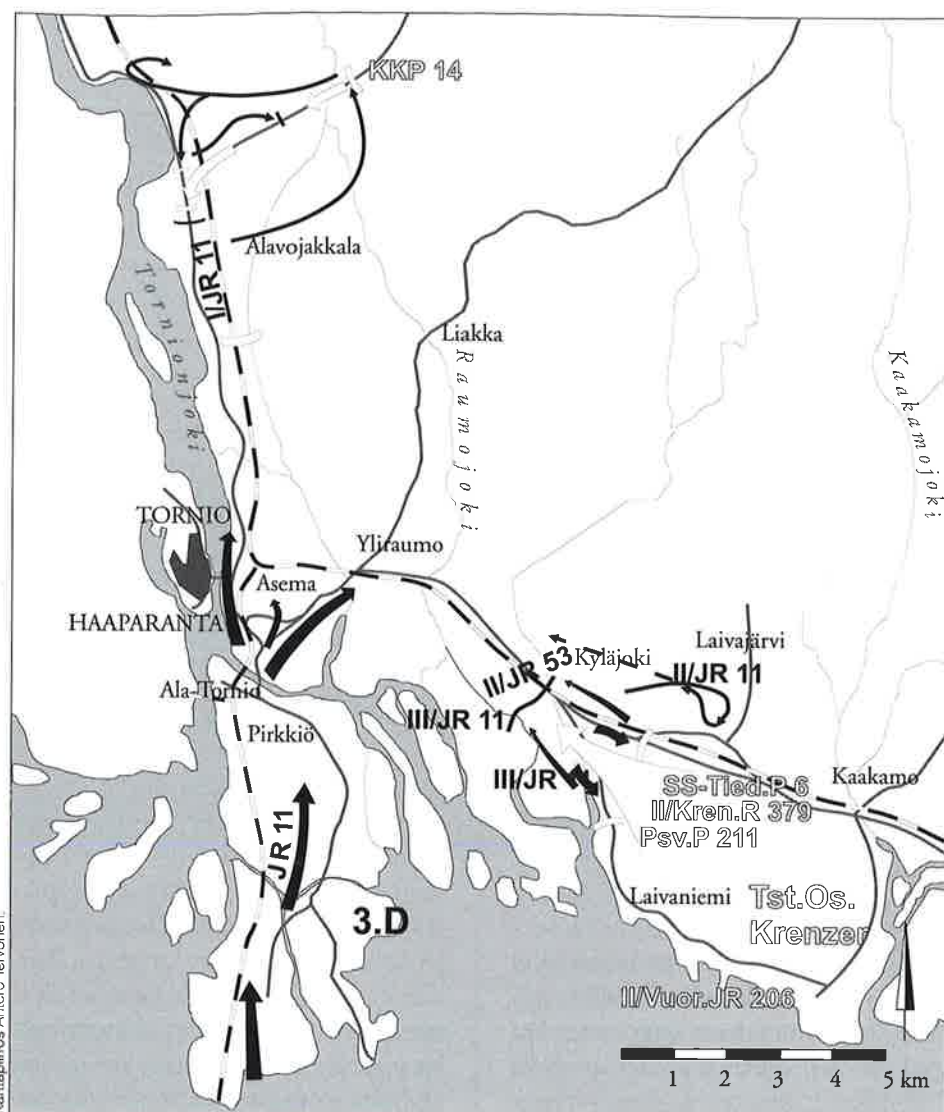
Suunnitelma ei koskaan toteutunut, sillä I Pataljoonan komentaja majuri Malmivaara luuli löytäneensä aukon saksalaisten asemista ja päätti omatoimisesti edetä koko pataljoonan voimin asema-alueelle. Todellisuudessa mitään aukkoa ei ollut ja seurauksena oli myös Malmivaaran pataljoonan juuttuminen taisteluun. Koukkauksen suorittamiseen ei Halstilla enää ollut joukkoja, joten aseman ja ”Pikku-Berliiniä” alue oli vallattava suoralla rintamahyökkäyksellä. Halsti toivoi tilanteen laukeavan mahdollisimman nopeasti, sillä Malmivaaran hyökkäyshenkisyyden takia rykmentillä ei enää ollut minkäänlaista reserviä. Suotuisasti alkanut operaatio alkoi kääntyä vastatuuleen liian varovaisen toiminnan takia.

Saksalaiset eivät olleet everstiluutnantti Halstin ainut huolenaihe, sillä hän epäili hieman myös miestensä tais-

telutahtoa. Tilanne oli taisteleville joukoille henkisesti hyvin raskas. Vuosikausia kestänyt sota Neuvostoliittoa vastaan oli päättynyt ja suurin osa kenttäarmeijasta kotiutettavana, mutta pohjoisen miehillä oli edessään vielä uusi sotaretki. Miksi juuri heidän piti joutua tuleen? Oman hengen uhraaminen näin lähellä rauhan aikaa ei tuntunut kovinkaan houkuttelevalta. Asennoitumista sotaretkeen leimasivat tympääntyminen ja sotaväsymys, mutta tosiasiat oli otettava vastaan ja miehistö myös hyväksyi ne.

Tornion taistelut saivat perin omalaituisia piirteitä, kun saksalaiset yrittivät lukuisilla neuvotteluyrityksillä laukaista tilannetta ja saada suomalaiset edelleen pitämään kiinni tehdyistä sopimuksista. Erityisen röyhkeästi saksalaiset käyttivät hyväkseen valkoisen lipun suomaa turvaa sekä suomalaisten hyväuskoisuutta "Pikku-Berliinin" ja aseman seudun taistelujen yhteydessä. Siellä taistelut taukosivat yllättäen, kun saksalaisia tuli valkoisen lipun alla autoilla ja moottoripyörillä suomalaisten puolelle. Neuvottelujen aikana saksalaiset lastasivat suomalaisten silmien edessä junan sekä lukuisat kuorma-autot täyteen taistelutarvikkeita, mm. it-tykkeitä, pst-tykkeitä ja miehistöä, ja ajoivat kaikessa rauhassa pois suomalaisten jäädessä hämmennyneinä ja hölmistyneinä ihmettelemään tapahtunutta.

Toinen neuvottelun aihe olivat saksalaiset sotavangit, joiden vapauttamista he vaativat uhkausten kera. Kenraali eversti Rendulic, jolla oli kokemusta Jugoslavian partisaanien vastaisesta taistelusta, kehotti ottamaan suomalaisia siviilejä panttivangiksi. Näin myös tapahtui, sillä Kemissä vangittiin 132 ja Rovaniemellä 130 siviiliä. Erityisesti haettiin johtoasemassa olevia henkilöitä, koska heidän vaihtoarvonsa katsottiin olevan korkea. Halstille toimitetun kenraali Kräutlerin laatiman kirjeen mukaan siviilivangit ammuttaisiin, ellei saksalaisia vapautettaisi. Halsti tiedusteli ensin kenraali Siilasvuon kantaa asiaan. Vastausähke kuului: "Ei mitään neuvotteluja. Siilasvuo." Halsti antoi

Taistelut Torniossa 2.-3.10.1944.

saksalaisille samalla mitalla takaisin: "Yhdenkin suomalaisen siviilin teloitus johtaisi välittömästi kaikkien 100 saksalaisen sotavangin, saksalaisen sairaalan henkilökunnan ja sen potilaiden ampumiseen." Viesti meni perille, eivätkä uhkaukset toteutuneet. Suomalaisten sodankäyntiin ei panttivankidraama vaikuttanut millään tavalla, mutta se oli omiaan lisäämään yleistä vihamielisyyttä saksalaisia vastaan. Siviilivangeista syntynyt ongelma ratkesi saksalaisten vetäytyttyä Rovaniemen lounaispuolelle Jaatilan tasalle, missä vangit vapautettiin ja jätettiin odottamaan perässä tulevia suomalaisia.

Tornion rautatieaseman ja "Pikku-Berliinin" varastoalueen seutu siirtyi

suomalaisten haltuun majuri Malmivaaran I Pataljoonan tekemän hyökkäyksen voimasta. Saksalaiset pakenivat sekasortoisena laumana asemistaan jättäen kaatuneet ja haavoittuneet toverinsa sekä varastomakasiinit suomalaisten haltuun. Voitolla oli myös hintansa, sillä alueen valtaus maksoi yli 40 suomalaisen sotilaan hengen. Pahempaa oli kuitenkin vielä tulossa, sillä "Pikku-Berliinin" valtavat elintarvikevarastot pitivät sisällään myös valtavan viinavaraston, mitä rykmentin esikunnassa ei tiedetty.

Ei kestänyt kauankaan, kun jo ensimmäiset uteliaat I ja II Pataljoonan miehistä sekä Tornion kaupunginsaareltä tulleista Larjon miehistä olivat tutki-

massa saalista. Sana viinavaraston löytymisestä levisi kulovalkean tavoin, ja välittömästi oli yleiset ryyppäjäiset pystyssä. Miehet hamstrasivat pulloja repuihinsa ja raahasivat tynnyreitä maitokärriyllä ja kierittämällä pitkin teitä parempaan talteen. Samalla toiset juopottelivat sydämensä kyllyydestä ja toiset kärräsivät niitä kätköihin myöhempää kaupankäyntiä varten. Kaiken ryöstelyn, juopottelun ja tynnyreiden särkemisen jälkeenkin ”Pikku-Berliinistä” saatiin vielä sotasaaliiksi liki 25 000 litraa viinaa.

Oululainen Veikko Pekkala palveli Pioneeripataljoona 34:n riveissä ja osallistui sen mukana Tornion taisteluihin. Hän muisteli ”Pikku-Berliinin” rosvovouta näin:

”Ja sieläki koitettiin sitä rosvota nii palio ku suinki ol mahollista. Kyllä niitä sen takia kuule sielä kaatuki, jos totta puhutaan, niin siellä Torniossa. Ja mulla ki oli neljä pulloa repussa, mutta mullon aikaa tuota ottaa näitä muullonki. Muutenkaa ollu ahkerana siinä touhussa.”

Veikko Pekkalan mukaan Pioneeripataljoona 34:ssä alkoholista ei ollut tässä yhteydessä kuitenkaan niin suurta ongelmaa. Sen sijaan jalkaväen puolella hän uskoi, että ongelma oli paljon huomattavampi.

Hyvin alkaneen Tornion valtauksen ensimmäisen päivän taistelut päättyivät täydelliseen kaaokseen. Onni onnettomuudessa oli, ettei saksalaisilla ollut lähistöllä hyökkäykseen soveltuvia joukkoja. Epäilemättä Divisioonaryhmä Kräutlerin esikunnassa osattiin epäillä, mitä Torniossa oli tapahtumassa, sillä sen verran hyvin he oppivat tuntemaan aseveljiensä viinanhimoa Kiestingin ja Uhtuan yhteisellä rintamalla. Se, mitä divisioonaryhmän esikunnassa ei tiedetty, oli hyökkäjien todellinen voima, niinpä saksalaiset uskoivat Tornion tapahtumien olevan paikallisten kommunistien ja ”bandiittien” järjestämä kansannousu.

Tätä kansannousua kukistamaan lähti nuoren yliluutnantti Schiffin johtama pieni iskuosasto, joka koostui jalkaväki-

joukkueesta, pioneerijoukkueesta ja ilmatorjuntatykkijaoksesta. Osasto ajoi suoraan Kemin tien suunnassa edenneen jääkärijoukkueen väijytykseen. Osasto toipui vielä siitä, mutta törmäsi pian majuri Valkosen JR 11:n III Pataljoonaan ja jäi mottiin. Jääkärijoukkueen ja osasto Schiffin taistelun yhteydessä jäivät ensimmäiset suomalaiset sotilaat vangiksi. Schiff määräsi kiinnijääneet suomalaisotilaat ammuttavaksi. Aseveljeyden pettäjille ei armoa annettu ja muutoinkin suomalaisten sotavankien kohtelu oli raakaa ja epäinhimillistä.

Everstiluutnantti Halsti oli nopeasti tilanteen tasalla lähettiupseereiltaan saamansa tiedon ansiosta. Pataljoonat itse eivät hiiskuneet sanallakaan tapahtumien kulusta, eikä ihme, sillä II Pataljoonan komentaja majuri Varla osallistui niihin yhtälailla itsekkin, ja I Pataljoonan komentaja majuri Malmivaara piti asiaa hyvänä pilana. Juomingit ehtivät kestää kaikkiaan vain muutaman tunnin, kun jo jokainen liikenevä upseeri oli palauttamassa järjestystä joukkoihin. Väsyneelle ja nälkäiselle soturijoukolle se oli kuitenkin tarpeeksi. Raittiina pysytelleet miehet osallistuivat operaatioon telkeämällä pahimpia öykäröijä ja räyhääjiä lukkojen taakse. Malmivaara muutti kantansa tyystin ymmärrettyään tilanteen vakavuuden. Aamun valjetessa ulkoa sammuneena löydetyt kerättiin hänen toimestaan saunaan kylmällä vedellä heräteltäviksi, kunnes nämä ilmoittivat olevansa innokkaita taistelemaan. Majuri Varla adjutantteineen vangittiin ja pataljoonaan määrättiin uusi komentaja.

Toisen taistelupäivän valjettua 2.10. oli Halstilla tarkoitus laajentaa saavutettua sillanpäättä pohjoisessa Alavojakkalaan ja idässä Kemin siltojen suuntaan, mutta suunnitelmat raukesivat alkuunsa, kun rykmentin II Pataljoona oli yhä pahasti kohmelossa. Lisäksi samana aamuna Tornioon toisen maihinnousuosaston mukana saapunut JR 53:n III Pataljoonan kuljetus sattui suoraan ”Pikku-Berliiniin”. Ei aikaakaan, kun sekin aloitti juomingit. Samalla laivalla saapui myös Tornion taistelujen ko-

mentaja, kenraalimajuri Pajari 3. Divisioonan esikuntansa kanssa. Pajari otti komennon Torniossa puolen päivän aikaan 2.10. Miehiin iskeneen viinanhimon takia altavastaajana Torniossa olleille vähälukuisille saksalaisille jäi ratkaiseva isku antamatta ja 20. Vuoristoarmeija sai lähes vuorokauden lisäaikaa toimittaa apujoukkoja Divisioonaryhmä Kräutlerille.

Majuri Valkosen III Pataljoona oli onnistunut etenemään jo lähes kymmenen kilometrin matkan Kemin suuntaan Kaakamojoen tuntumaan. Matkalle oli syntynyt kolme erillistä mottia, joista Osasto Schiff onnistuttiin tuhoamaan kahden muun purkautuessa yön aikana. Tuhoutuneesta motista saivat suomalaiset liki kolmisenkymmentä vankia aseineen. Purkautuneistakin jäi suomalaisille melkoinen määrä saksalaisten sotamateriaalia: it-tykkeitä, veto-, ammus- ja henkilöautoja, pst-tykkeitä, sairautoja sekä suuret määrät aseita.

Valkosen pataljoonan eteneminen pysähtyi Kyläjoen kyläaukeamasta puolen toista kilometrin päässä olleen laajan peltoaukean reunaan. Vastassa olivat saksalaisten puolustusasemat, jotka ulottuivat koko aukean pituudelta meren rantaan saakka. Halsti olisi halunnut jatkaa hyökkäystä välittömästi kiertämällä metsiä myöten pataljoonan verran joukkoja saksalaisten selustaan. Suunnitelmaa ei voitu toteuttaa siihen varattujen joukkojen taistelukyvyttömyyden takia. Suora rintamahyökkäys ilman tykistön tukea taas olisi merkinnyt pataljoonan tuhoa. Kaiken lisäksi Pajari määräsi Halstin pitämään tiedotustilaisuutta Tornioon saapuneelle kansainväliselle lehtimiesryhmälle, joka sekoitti Halstin suunnitelmat lopullisesti. Koukkausta oli pakko lykätä ja joukot jäivät odottamaan saksalaisten vastatoimia.

Sillanpää laajenee - Tornion kohtalo ratkeaa

Suomalaisten maihinnousujoukkojen sortuessa viinan pauloihin saivat saksalaiset tuotua Tornioon lisää taistelu-

Kenraalimajuri Aaro Pajarin puhe lehtimiehille Torniossa 1944

Suomalaisten ja saksalaisten välinen sota Lapissa sai osakseen myös kansainvälistä huomiota. Länsivaltoja kiinnosti, kuinka aktiivisesti Suomi tulisi saksalaiset sotavoimat maastaan karkottamaan. Suomalaisten halukkuutta aseiden kääntämiseen entistä aseveljeä vastaan epäiltiin yleisesti. Helsinkiin oli kerääntynyt syyskuun aikana kansainvälisen lehdistön edustajia, jotka halusivat ottaa tilanteesta selvää. Lehdistöryhmä sai luvan siirtyä taistelualueelle Tornioon ja 3. divisioonan komentaja kenraalimajuri Aaro Pajari otti heidät vastaan esikunnassaan 3.10.1944. Taistelu Torniossa oli vielä pahasti kesken, joten lehtimiehet pääsivät omin silmin todistamaan taistelun rajuutta. Saivatpa he itsekin tuntea saksalaisten Stuka-syöksypommittajien hyökkäyksen voiman. Hurjat tarinat Tornion taistelun kulusta levisivät maailmalle.

Kenraalimajuri A. O Pajarin puhe kansainväliselle lehtimiesryhmälle Torniossa 3.10.1944:

"Hyvät Herrat!

Lausun teidät tervetulleiksi tänne joukkojeni luo seuraamaan pieneltä osalta kansamme olemassaolon karua ja katkeraa loppukamppailua.

Ehkä jotkut herroista tietävät jotain pienen ja köyhän kansamme historiasta. Pääsisältönä siinä on ollut hyvin kova ja yhtämittäinen taistelu lähes tuhannen vuoden ajan elämän ja leivän puolesta. Sitä samaa se on ollut nytkin voimakkaan itsesäilytysvaiston ohjaamana ilman mitään muita tavoitteita.

Olemme sitkeä kansa, joka ei halua kuolla ja jota ei pienuudestaan huolimatta helposti voida tuhota. Olemme myös rehellinen kansa, joka on

tottunut pitämään lupauksensa ja sopimuksensa, liittyen tähän vielä sotilaallinen kuuliaisuus esivaltaa ja sen käskyjä kohtaan.

Siksi voittekin, Hyvät Herrat, luottaa siihen, että me sotilaat täytämme nykyisetkin tehtävämme loppuun saakka parhaan taitomme ja velvollisuudentuntomme mukaan riippumatta siitä, miltä se meistä tuntuneekin. Siksi ovat minunkin joukkoni nyt Tornion sotatoimialueella rohkean mairinnousun ja ripeän kaupungin ja sen siltojen valtauksen jälkeen. Siksi ne parhaillaankin hyökkäävät entisiä aseveljiään vastaan.

Näissä tehtävissä, joissa nyt toimimme, emme me sotilaat jaksa luonnollisestikaan tuntea mitään kunnianhimon kannustusta. Mieleemme ovat vakavat ja ajatuksemme raskaat. Ainoana toivomuksenamme on, että se mitä vaikeaksi velvollisuudeksemme on annettu, onnistuisi rehellisien ponnistustemme tuloksena ja johtaisi osaltaan maamme pelastamiseen tuhosta ja säilyttämään sille välttämättömimmät elinedot itsenäisenä kansana.

Hyvät Herrat! Kiittäkseni Teitä käyntinne johdosta ja alleviivatakseni myös omasta puolestani kansamme keskuudessa jo kaukaisista ajoista aina tunnettua voimakasta sympatiaa englantilais-amerikkalaista maailmaa kohtaan, toivon, että olette tälläkin matkalla tulleet vakuuttuneeksi vilpittömistä pyrkimyksistämme. Kansamme on verta vuotava ja nääntynyt, mutta sitä eivät paina kunniantomat teot, ja se voi kantaa päänsä pystyssä historian tuomion edessä.

Toivon Herroille hyvää matkaa."

Janne Kankainen

joukkoja 2.10. kuluessa. SS-Tiedustelupataljoona 6 ja Panssarivaunupataljoona 211:n yksi komppania olivat Laurilassa aamun kuluessa. Iltaan mennessä saapui vielä Krenatöörirykmentti 379:n II Pataljoona ja Vuoristojäkäriyrykmentti 206:n II Pataljoona. Tilanne oli muodostunut Torniossa saksalaisille jo erittäin vakavaksi, sillä suomalaisten eteneminen Kemin suuntaan uhkasi jo maantie- ja rautatieyhteyttä Rovaniemelle. Suomalaisten pääsy Ylitorniolle ja Pelloon antaisi puolestaan mahdollisuuden katkaista saksalaisten selustayhteydet Rovaniemen pohjoispuolella. Lokakuun kolmannen päivän aamuna molemmilla osapuolilla oli hyökkäyksellinen tehtävä. Saksalaiset ennättivät ensin, mutta heidän hyökkäyksensä Kemin tien suunnassa Tornioon tuli torjuttu. Halstin suunnittelema koukkaus Kemin tiellä tulppana olleiden saksalaisten selustaan epäonnistui joukkojen suunnistettua harhaan ja koukkausmatkan venyttyä liian pitkäksi. Ote siirtyi saksalaisille. Heidän iltapäivällä aloittamansa tykistön ja panssarivaunujen tu-

kema rintamahyökkäys johti läpimurtoon.

Tilanne alkoi näyttää suomalaisten kannalta heikolta 3.10. päivän iltana, sillä huono sää esti tykkien purkamisen laivoista. Lisäksi seuraavana päivänä saksalaisten Stuka-syöksypommittajat onnistuivat upottamaan Röntässä lastiaan purkamassa olleet kaksi laivaa. Molemmat laivat, Bore IX ja Maininki, tuhoutuivat vieden mukanaan muun muassa 196 hevosta, ampuma- ja elintarvikemateriaalia sekä ilmatorjuntakalustoa ajoneuvoineen. Kaikeksi onneksi lastina ei ollut taistelujoukkoja, joten henkilötappiot jäivät suhteellisen pieniksi, 50 - 60 mieheen. Joukkojen huolto vaikeutui ja hidastui huomattavasti satamaan uponneiden laivojen takia. Lisäksi Laivaniemessä olleet raskaat ilmatorjuntatykit onnistuivat vaurioittamaan tarkalla tulellaan Röntän satamalaitureita. Tästä syystä kenttä- ja ilmatorjuntatykistön saaminen Tornioon kävi entistä vaikeammaksi. Oman tykistön puute vei joukkojen mielialan pohjalukemiin ja johti saksalaisten voimien

yliarvioimiseen. Lääkintä- ja elintarvikehuolto toimivat lähinnä ruotsalaisten vapaaehtoisavun ansiosta.

Kaiken lisäksi everstiluutnantti Halsti joutui isännöimään Tornioon yllättäen saapunutta kansainvälistä lehtimiesryhmää. Sen sijaan, että Halsti olisi saanut olla miestensä keskuudessa kentällä sotatoimia johtamassa, piti hänen lounastaa lehtimiesten kanssa.

Oiva Peltonen kuului 3. Divisioonan panssarintorjuntakomppaniaan, joka saapui Tornioon laivakuljetusten kolmannessa erässä lokakuun 3. päivän aamuna. Hän muistelee kirjoituksessaan Tornion tapahtumia:

"Aamuvarhaisella oltiin Röntässä. Purkauduttiin laiturille, mutta käsky tuli takaisin laivaan. Ulkolaisia lehtimiehiä pyöriskeli aamupäivällä alhaalla... Puolilta päivin taivaalle ilmestyi Kemin suunnalta kaksi neljän koneen laivuetta. Laivamme Fritz S:n it-miehet olivat ehtineet virvoitella Tornion viinoilla sen verran, että hyppäsimme vänrikki Forsradiuksen kanssa tykille. Koneiden kolmannessa syöksyssä syöksyimme sitten

"Oulu calling New York"

Amerikan radion edustaja kertoi lähetyksessään Oulusta Amerikkaan

miten englantilais-amerikkalainen sanomalehtimiesretkikunta joutui Torniossa kokemaan ilmahyökkäyksen.

Anglo-amerikkalaiset lehtimiehet juuri Ouluun saapuneina. TK-Uomala.

"Oulu calling New York, Oulu calling New York" kuului keski- viikkona Oulun radioaseman studiassa, kun sieltä lähetettiin uutisia suoraan Amerikkaan. Amerikkalaisen National Broadcasting Corporationin edustaja Björn Björnson istui studion mikrofonin edessä ja huutei selväksi yhteyksiä Oulun ja New Yorkin välillä. Oulun radioasema oli kaapeliyhteydessä erään ruotsalaisen lyhytaaltoaseman kanssa, joka vuorostaan välitti lähetystä eteenpäin Amerikkaan, jossa yleisö kuuli sen aamu-uutisissaan, vaikka lähetys tapahtuikin Oulusta muutamia minuutteja yli klo 14.

Lähetyksessään Björnson kertoi englantilais-amerikkalaisen lehtimiesretkikunnan käynnistä Torniossa, jonne he menivät nähdäkseen todellista sotaa. Sitä tarjoutuikin, sillä kuusi saksalaista stu-

kakonetta hyökkäsi Tornion aikosatamaa vastaan, jossa retkelläset silloin sattuiivat olemaan. Tästä hyökkäyksestä olemme kuulleet omissa uutisissammekin. Lähetyksessään Björnson kertoi tapahtumasta amerikkalaisille kuulijoille melko tyhjentävästi, vaikka lähetyksaika oli vain pari minuuttia. Lehtimiehet saivat hänen kertomuksensa mukaan maistaa, millaista on pommituksessa etsiä jotakin koloa, mähne suojautuisi. Lisäksi hän selosti lyhyesti muitakin Tornion suunnan sota-toimia.

Lähetyksesi oli kuulunut erittäin hyvin New Yorkissa ja Amerikan radion edustaja voikin lähteä tyytyväisenä etsimään uusia elämyksiä kertoakseen mitä jälleen uudessa lähetyksessään amerikkalaiselle kuulijakunnalleen.

"Oulu calling New York". National Broadcasting Corporationin (NBC) toimittaja kertoi lähetyksessään Oulusta Yhdysvaltoihin miten englantilais-amerikkalainen sanomalehtimiesretkikunta joutui Torniossa kokemaan ilmahyökkäyksen. Juttu ilmestyi rintamalehti Pohjan Pojassa 7.10.1944.

mekin mereen. Niin jäivät tykkimme Röytän satamaan, ei ollut paikalla konsteja nostaa niitä laivan ruumasta. Aseman seudulta löytyi saksalaisilta jäänyt kalustoa, mm. Adler-vetäjät ja 50 mm:n pst-tykkeitä. Illan suussa tykit ehtivät asemiin Raumojoelle.

Torstai (5.10) oli totinen päivä. Panssarit ylittivät Raumojoen Kemmin suunnalta. Yksi putosi nokilleen jokitörmään, toinen auttamaan - ammuimme ne tuleen. Saksalaisesta pst-tykistämme puuttui suuntaimet, mutta onnistuimme. Saksalaisten tykistö- ja krh-tulessa oltiin ahtaalla, meilläkin oli jo katsottuna suunta Ruotsin rautatiesillan päähän, mutta onneksi seuraavana päivänä ehti Heiskasen 11. Divisioonaa ja oma tykistökin paikalle."

Lokakuun 3. päivän iltana saksalaiset aloittivat rajun hyökkäyksen majuri Valkosen pataljoonan asemia vastaan Kemmin tien suunnalla. Voimakas tykistön- ja kranaatinheittämisen tulivalmistelu ja panssarivaunujen tukema jalkaväen hyökkäys johti suomalaisten asemien murtumiseen, mutta JR 53:n III Pataljoonan onnistui vastahyökkäyksellään vielä tukkia murtokohta. Päivän aikana saapui Tornioon lisää suomalaisjoukkoja, sillä Röytässä nousivat maihin JR 53:n I ja II Pataljoona, 25. Tykkikomppania, Vickers-panssarivaunukomppania ja yksi Pioneeripataljoona 24:n komppania. Kenraalimajuri Pajari määräsi vasta saapuneet JR 53:n I ja II Pataljoonan välittömästi etulinjaan Alavojakkalaan Tornion pohjoispuoliselle rintamalohkelle ja lohkon komentajaksi eversti Ravilan.

Seuraavana päivänä saksalaiset pyrkivät ratkaisemaan Tornion tilanteen. He aloittivat voimakkaan painostuksen sekä Kemmin tien että Alavojakkalan suunnalla. Pikavahtia pohjoisesta tuodut saksalaiset konekivääripataljoonat KKP 13 ja KKP 14 suunnattiin välittömästi hyökkäämään. Kemmin tien suunnassa taisteluosasto Krenzer aloitti uuden hyökkäyksen suomalaisten asemia vastaan 2 patteriston, heittämistön ja suorasuuntausaseiden tuella. Suomalaisten JR 11:n III Pataljoonan ja JR 53:n III

Pataljoonan asemia vastaan hyökkäsi kaikkiaan kolme saksalaispataljoonaa ja yksi panssarivaunukomppania.

Hyökkäys johti läpimurtoon ja suomalaiset vetäytyivät noin 5 km:n päähän Tornion Raumojokilinjalle. Suomalaisen tilanne paheni entisestään, kun Tornion pohjoispuolella Alavojakkalan suunnassa taistelleen eversti Ravilan joukot eivät onnistuneet pitämään asemiaan. Saksalaisten KKP 13:n ja 14:n muodostama Konekiväärihiitoprikaati Finland pääsi myös läpimurtoon ja suomalaiset vetäytyivät sekosorron ja pakokauhun siivittämänä kohti Torniota. Eversti Ravilan kohdalla kohtalo toisti itseään, sillä hän koki rykmenttinsä kanssa sekosorron hetkiä myös Kannaksen Kuuterselässä, kun puna-armeijan massiivinen hyökky heitti JR 53:n asemistaan. Kenraalimajuri Pajari oli todella tukalassa tilanteessa. Sillanpää Torniossa oli supistunut vuorokaudessa puoleen molempien rintamasuuntien pettäessä. Everstiluutnantti Halsti onnistui kuitenkin pysäyttämään saksalaisten eteneminen Raumojokilinjalle, mutta Tornion pohjoispuolella Ravilan jäljiltä joukot perääntyivät sekosorron vallassa kohti Torniota. Rintama Tornion pohjoispuolella oli saatava pysähtymään, joten kenraali Pajari vaihtoi JR 53:n komentajaa. Eversti Ravilan tilalle tuli everstiluutnantti Loimu. Uusi komentaja siirtyi etulinjaan ja ryhtyi omalla esimerkillään kohottamaan joukkojen mielialaa. Rintama pysähtyi vain kolmen kilometrin päähän Tornion. Päivän kuluessa Tornioon saapui laivoilla jo kolmas rykmentti, JR 50, mukanaan Erillispataljoona 13, ilmatorjuntajoukkoja ja JR 8:n jääkärijoukkue.

Pommituksissa tuhotut satamarakenteet hidastivat edelleen joukkojen huoltoa ja vaikeuttivat ennen kaikkea tykistön siirtämistä, mutta jalkaväkeä kyettiin kuljettamaan rediltä satamaan kohtuullisen nopeasti. Kenraali Pajari määräsi JR 50:n mukana saapuneen kenraali Heiskanen muodostamaan Tornion pohjoispuolisista joukoista taisteluosasto Heiskanen, johon myös JR 50 liitettiin. Kenraali Heiskanen sai tehtä-

Kuva SA-kuva.

Raskas kranaatinheitin tulittaa saksalaisten asemia Tornion-Kemin maantien suunnassa 3.10.1944.

väkeeseen pohjoispuolisen alueen kiperän tilanteen selvittämisen. Tutustuttuaan rintamatilanteeseen kenraali ”Kylmä-Kalle” Heiskanen totesi saksalaisten ryhmittyneen tiukasti pääteiden varsille niin Tornion pohjoispuolella kuin Kemin tien suunnallakin. Teiden väliin jäi monen kilometrin levyinen aukko, jota ei miehittänyt kukaan.

Lokakuun 6. päivänä kenraalimajuri Heiskanen suuntasi JR 50:n kaikki kolme pataljoonaa koukkaamaan teiden välisestä ”aukosta” Tornion pohjoispuolelle Keropudasjoelle edenneiden saksalaisten selustaan. Operaatio oli täydellinen menestys. JR 50 iskeytyi kiilaksi saksalaisen joukkojen väliin motittuen Konekiväärihiitoprikaatin. Yli kolme kilometriä syvän motin vasen laita nojasi Torniojokeen, pohjoispuolella II Pataljoona taisteli motin suuntaan, I Pataljoona pohjoiseen ja vahvistettu III Pataljoona varmisti motin idästä.

Oululainen Ilmari Mattila oli mukana Tornion taisteluissa JR 50:n II Pataljoonan joukoissa. Hän muisteli saksalaisten motin purkamista:

”No sitten, kun se motti laukes, niin menin mejän joukkueenjohtajan kanssa sitten, meitä oli kuus saanut mää-

räyksen lähteä saattamaan näitä vankeja Tornion Pikku-Berliiniin. Kuus miestä, niin minä yhtenä sitten siihen porukkaan jouvuin. Näitä oli 96 vankia, jotka me vietiin. Siellähän oli kaikkiaan yli 300 saksalaista, mutta joku toinen joukko-osasto vei osan niistä. Ne oli siellä sitten rivviin asettunneet, näitä lähetettiin viemään sitten. Me oltiin sitten kolme toisella puolella ja kolme toisella puolella. - - Minun puolella oli sitten saksalainen ja se osas suomea - tietenkään ne osas monetki niistä. Se sano, kun on niin nälkä, että onko sulla ruokaa. No olihan mulla leipää, vanikkaa ja mitä mulla oli. Minähän annon sitte sille.”

Alkoholin aiheuttamat ongelmat vaivasivat Ilmari Mattilan mukaan vielä JR 50:kin taistelutoimia:

”Siellä oli humalaisia meikäläisten porukoissa niin paljon, että se viivytti mejän pataljoonan kohdalla saksalaisten peräänlähtöä.”

Kemin tien suunnalla 6.10. alkanut saksalaisten raivokas jatkohyökkäys Raumojoelta Tornioon kilpistyi suomalaisten armottomaan vastarintaan. Tilanne oli erittäin tukala suomalaisille viimeisten saksalaisten kaatuessa vain muutamien metrien päähän suomalais-

Bekanntmachung

4. 10. 1944.

Finnische Truppen haben unter Bruch der langjährigen Waffenbrüderschaft die Feindseligkeiten gegen die deutsche Wehrmacht eröffnet und diese damit zu Gegenmassnahmen gezwungen.

Zur Aufrechterhaltung der Ordnung und Sicherheit im nordfinnischen Raum, in dem sich deutsche Truppen befinden, verordne ich daher Folgendes:

- 1.) Als Oberbefehlshaber in Nordfinnland übernehme ich von heute ab in diesem Gebiet die oberste vollziehende Gewalt.
- 2.) Die finnischen Behörden dürfen ihre Verwaltungstätigkeit fortsetzen. Sie sind den Anordnungen der deutschen militärischen Dienst-

3.

Kuulutus.

4. 10. 1944.

Suomalaiset joukot ovat, monivuotista aseveljeyttä kavaltaen, avanneet vihollisuudet Saksan Puolustusvoimia vastaan ja siten pakottaneet niitä ryhtymään vastatoimenpiteisiin.

Järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi niillä Pohjois-Suomen alueilla, joilla on saksalaisia joukkoja, käsken sentähden seuraavaa:

- 1) Toimeenpanovalta Pohjois-Suomessa siirtyy tästä päivästä lähtien minulle tämän alueen ylläpäällikkönä.
- 2) Suomalaiset viranomaiset saavat, saksalaisille sotilasviranomaisille alistettuina, jatkaa hallinnollista toimintaansa.
- 3) Mikäli se noudattaa saksalaisten viranomaisten määräyksiä, suomalainen siviiliväestö nauttii Saksan Puolustusvoimain suojaa. Väestön omaisuutta suojellaan. Se jää kuitenkin joukkojen käyttöoikeuden ja sodankäynnin vaatimuksille alttiiksi.
- 4) Suomen valtion raha jää tähänastista kurssia noudattaen voimaan väestön ja saksalaisten viranomaisten välisessä liikenteessä.
- 5) Kaikki ampuma-aseet, metsästysaseet mukaanluettuina, on lokakuun 10:een päivään mennessä luovutettava asianomaisen pitäjän nimismiehelle, joka luovuttaa ne edelleen saksalaisille paikallisapäälliköille.
- 6) Moottoriajoneuvoista on samaan päivään mennessä tehtävä ilmoitus samoille viranomaisille.
- 7) Suomen ja Ruotsin välisen rajan ylittäminen saa tapahtua ainoastaan seuraavissa paikoissa:

YLITORNIO, PELLO, KOLARI, MUONIO, KAARESUVANTO.

Henkilö, joka yrittää ylittää rajan muussa paikassa, on vaarassa joutua ammutuksi.

7) Henkilöt, jotka toimivat saksalaisten sotilasviranomaisten määräyksiä vastaan, rangaistaan mitä ankarammin. Jokainen, joka syyllistyy rikkomuksiin Saksan Puolustusvoimia vastaan, joutuu Saksan sotilaslain alaiseksi. Vakoilijat, tuhotyöntekijät ja ryöstäjät tuomitaan kuolemaan.

Pohjois-Suomen Ylläpäällikkö.

Saksalaisen Lapin armeijan komentaja kenraaliversti Lothar Rendulicin 4.10.1944 antama tiedotus. Tämän jälkeen saksalaisten suhtautuminen suomalaiseen omaisuuteen jyrkkeni ja Lapin hävitys alkoi.

ten asemista. Saksalaisten tappiot olivat erittäin raskaat. JR 11:n III Pataljoonan komentaja majuri Pentti Valkonen haavoittui taistelussa päähän ollessaan henkilökohtaisesti tuhoamassa raskaalla panssarintorjuntatykillä viimeistä mottia. Hänellä oli apunaan oululainen luutnantti Aho lataajana (9. komppanian päällikkö) ja luutnantti Simola tähtystäjänä. Luutnantit lähtivät kuljettamaan majuri Valkosta välittömästi joukkosidontapaikalle, kun heidän edessään räjähti toinen kranaatti. Majuri Valkonen kuoli välittömästi ja molemmat luutnantit haavoittuivat kuolettavasti. Vain vuorokausi myöhemmin nimitti ylläpäällikkö majuri Valkosen Mannerheim-ristin ritariksi.

Torniossa kaatuneen Aake Ahon poika Aarno Aho muisteli isänsä traagista kohtaloa ja isältä ainoaksi perinnöksi jääneen sormuksen tarinaa:

"Tää sormuksen tarina. Olen äidiltäni saanu sen isäni kaatumisen jälkeen ja säilyttäny sitä niinku muistoaarretta. Se on tehty venäläisen alasammutun lentokoneen metallista ja rintamalla. Hän oli kaiketi silloin vänrikki, koska siinä on vaan yksi suomalainen ruusuke. Se oli saksalaisten tekemä ja Aakelle osoittama. Lahja oli osoitus ikuisesta aseveljeydestä ja siihen liittyy teksti: "Elämässä ja kuolemassa veljiä, aina". Ja Tornion taistelussa 6.10. ne joutu tappaan toisiaan. Sen täyty olla hirveetä, ku siellä parhaat kaverit tappo toisiaan. Sormus kulkeutu perintönä mulle ja se on mun kaikkein rakkain aarre, mitä mulla on."

Taistelu Torniossa kulmineitui lokakuun 6. päivänä voimasuhteiden ollessa lähes tasan. Suomalaisilla oli jonkin verran enemmän jalkaväkeä (10 pataljoonaa), mutta saksalaisilla puolestaan enemmän tykistöä (jalkaväkeä 6 pataljoonaa). Sotatoimia Torniossa johtaneen kenraali Pajarin 3. Divisioonan esikunnassa saksalaisten joukkojen vahvuus kuitenkin yliarvioitiin reilusti. Tilitanteen laukeamiseen vaikutti merkittävästi myös suomalaisen tykistön saapuminen taistelualueelle. Kenttätykistörykmentti 16:n I Patteristo saapui Röytetään 6.10. aamulla ja iltapäivän kules-

sa se oli jo mukana taistelussa. Tykistön antama tuki oli valtava myös henkisellä tasolla.

Kemin tien suunnassa saksalaiset keskeyttivät taisteluosasto Krenzerin hyökkäyksen jo illan kuluessa ja ryhtyivät vetäytymään Kemin suuntaan, josta edelleen Rovaniemelle. Tornion pohjoispuolella Keropudasjoella saksalaiset kävivät kiivasta taistelua motittajia vastaan. Lukuisten ulosmurtautumisyritysten jälkeen saksalaiset onnistuivat saamaan miehitysrenkaaseen murron, josta osa pääsi Torniojoen rantatörmän suojuissa livahtamaan motista ulos. Hinta oli kuitenkin järkyttävä, yli 500 kuollutta tai kadonnutta saksalaisosastosta. Tornion taistelut koituivat lähes koko Konekivääriprikaatin tuhoksi.

Tornion taisteluissa suomalaiset menettivät kaatuneina 376, haavoittuneena lähes 1400 ja kadonneena 25 miestä. Oululaisia kaatui Tornion taisteluissa 15 miestä ja Kemin suunnan taisteluissa kuusi miestä. Saksalaisten kokonaistappiot olivat Torniossa yli 3000 miestä, joista kaatuneita yli 500 ja vangeina 337 miestä. Lapin sodan taistelujen ja tuhon karmeaa jälkeä täydensi Tornio- ja Muoniojokivarressa kontrasti joen vastakkaisen puolen maailmaan. Suomen puolella vallitsi täydellinen tuho ja pimeys, mutta vastarannalla elettiin mainosvalojen loisteessa rauhan aikaa. Houkutuksesta huolimatta karkureita ei suomalaisten keskuudessa esiintynyt.

Tornion taistelujen yhteydessä oli kaupungin keskustaan jäänyt eristyksiin saksalainen sotasairaala. Sitkeistä neuvotteluyrityksistä huolimatta potilaat ja hoitohenkilökunta eivät suostuneet antautumaan, vaan päinvastoin heidän onnistui livahtaa miehitysrenkaan lävitse Ruotsiin. Tapaus asetti Suomen poliittisesti vaikean tilanteen eteen. Valvontakomissio syytti Tornion taistelujen johtoa lepsuilusta ja saksalaisten suosimisesta. Kenraali Pajari oli jo 3.10. pyytänyt maan hallitusta ottamaan yhteyttä Ruotsiin saksalaisten haavoittuneiden ja sairaalan henkilökunnan luovuttamisen järjestämiseksi. Päämaja otti

Kuva SA-kuva

Everstiluutnantti Halsti on tarttunut kivääriin osallistuakseen taisteluun 10.10.1944.

Kuva SA-kuva

Saksalaiset räjäyttivät Kemijoen sillan 8.10.1944 klo 9.13. Taustalla räjähdyspatsas.

ehdottoman kielteisen kannan asiaan, joten siirto ei toteutunut. Sairaalan onnistuttua paossaan lähetti päämaja tapausta tutkimaan kenraali Öhqvistin. Hänen suorittamiensa tutkimusten perusteella syy tapahtuneeseen vieritettiin sairaalan vartiorengasta johtaneen kersantin niskoille. Kenraali Pajarin maine saksalaismielisenä johtajana ei hälventänyt valvontakomission epäluuloja häntä kohtaan. Tornion seminaarin välikohtaus olikin keskeinen syy Pajarin vangitsemiseen myöhemmässä vaiheessa sotasyllisyyssytäkintää varten.

Valvontakomissio esitti Lapin sodan yhteydessä lukuisia muitakin nootteja suomalaisten toimia kohtaan. Tyypillistä oli, että kenraali Siilasvuon esikunnassa lukuisia kertoja vierailut valvontakomission edustaja, kenraali Tokarjev, oli suoritettuihin toimenpiteisiin varauksettoman tyytyväinen, mutta valvontakomission puheenjohtajalle, kenraali Ždanoville, ei tuntunut mikään kelpaavan. Hän valitti niin saksalaisvankien saamasta liian hyvästä kohtelusta Kemissä kuin suomalaisjoukkojen hitaasta etenemisestä. Tähän Siilasvuo vastasi, että mikään armeija maailmassa ei ollut edennyt sellaista vauhtia, mitä suomalaiset nyt etenivät Lapissa. Tästä esimerkkinä mainittakoon Panssaridivisioonan etenemä matka 27.9. - 20.11.44 eli 54 päivän aikana oli yhteensä 757 km, ja Tornion maihinnousun suorittanut 3. Divisioonakin eteni 34 päivän aikana kaikkiaan 376 km.

Syytökset Kemissä saatujen saksalaisvankien liian hyvästä kohtelusta olivat myös perusteettomia, sillä majapaikkana toiminut Kemin Pirtti oli tähän tarkoitukseen aivan liian pieni. Muutoin vankeja kohdeltiin asiallisesti. Suomalaisvankien osakseen saama kohtelu oli sen sijaan brutaalia. 15. Prikaatin miehet kommentoivat saksalaisten ottaneen Kemissä panttivankeja ja käyttäneen heitä jopa ihmiskilpinä suomalaisten tulta vastaan. Suomalaisvankiksi jääneiden osa ei ollut kaksinen, sillä heihin kosta purettiin avoimesti. Eritoten saksalaisten SS-miesten taholta raakuudet olivat tavallisia. Potkiminen

ja sylkeminen oli arkipäivää ja kertoipa eräskin vankina ollut, että jalkaan haavoittunutta suomalaista sotilasta oli ammuttu raa'asti otsaan.

Suunta pohjoiseen - suomalaisen sotilaan via Dolorosa

Koillismaalla edenneet suomalaisjoukot, Panssaridivisioona ja 6. Divisioona, kohtasivat toisensa Pudasjärvellä syyskuun 30. päivänä. Armeijakunnan komentaja alisti joukot kenraalimajuri Laguksen alaisuuteen, joka ryhmitti panssaridivisioonansa jatkamaan etenemistä suoraan Pudasjärveltä Ranualle ja 6. Divisioonan joukot pikkuteiden kautta Ranuan kaakkoispuolelle sekä pienemmällä osilla Taivalkoskelta Posion kautta Rovaniemelle. Eteneminen oli tavattoman hidasta ja vaikeaa. Saksalaisten tekemät perusteelliset hävitykset, syyssateiden pehmentämät tiet ja miinoitukset hidastivat suomalaisten etenemistä siinä määrin, ettei todellisesta takaa-ajosta voida edes puhua.

Kenraali Laguksen Panssaridivisioonan Viestipataljoona 6:ssa taistellut Aimo Marttila muisteli Ranuan suunnalla olleita tuhoja:

”Siellä ennen Rovaniemeä mekin juuttuimme korjaan sitä puhelinlinjaa, sitä kirkasjohtolinjaa. Siellä oli sakemannit räjäyttäneet nuo puhelinpylväät poikki. Ne oli onneksi sen verran laiskoja kans, että tästä rinnan kohalta, olivat reiän tehneet siihen ja paukku sisään. Niin ei tarvinnu vaan ku nostaa se pylväs pystyyn ja panna kiinni langalla, niin se pysy väliaikaisesti. Mutta sitte ne rupes - mitä meni tien alta niitä semmosia rumpuja, että ne rupesivat miinottaa niitä ja sitä mettän reunaa, josta hakkee risuja ja puutavaraa.”

Taistelujoukkojen perässä tulleen huollon ongelmat olivat vieläkin suuremmat. Haavoittuneita oli vaikea evakuoida taakse, joten kранаattien ja luotien ruhjomien miesten kärsimykset noilla korpitaipaleilla olivat hirvittävät. Monille pitkä matka koitui liian rasakaaksi. Riittävän nopea ammusten ja

ruoan kuljetus taisteleville joukoille tuotti myös suuria vaikeuksia. Tämän seurauksena miehet olivat jatkuvasti nählissä, ja mikä pahinta, monet motitusyritykset epäonnistuivat ammusten loppumisen takia. Koillismaan lukuisat vesistöt jokineen ja järvineen tarjosivat saksalaisille erinomaiset mahdollisuudet hyvien puolustusasemien rakentamiseen. Siltojen ja teiden räjäytykset olivat niin perusteellisia, että suurin osa taistelujoukoista juuttui tietöihin. Esimerkiksi panssarivoimia ei voitu hyödyntää käytännössä lainkaan perusteellisten tuhotöiden takia. Oman lisänsä toivat laajat miinoitukset, joiden vuoksi yksikin askel puhdistetulta tieuralta tiesi lähes varmaa vammautumista. Järjestelmälliset tuhotyöt ja miinoitteet vaikeuttivat perässä tulevia suomalaisjoukkoja niin paljon, että saksalaiset kykenivät lopulta itse määrittämään vetäytymisaikataulunsa.

Tornion taistelujen jälkeen saksalaiset välttelivät ratkaisutaisteluihin joutumista. Sota jatkui takaa-ajokisana suomalaisten juutuessa jatkuvasti viivytystaiseluihin saksalaisten jälkijoukkojen kanssa. Saksalaiset pysähtyivät odottamaan jäljessä seuraavia suomalaisia maaston puolesta edullisiin paikkoihin, joihin oli etukäteen valmisteltu asemat ja tykistölle laskettu maalit. Suomalaisvankien joukkojen karkiosaston saapuessa polkupyörin ja jalkaisin saksalaisten asemien eteen nämä avasivat yllättäen tulen pysäyttäen suomalaisten etenemisen. Tällöin suomalaiset suuntasivat yleensä vähintään yhden pataljoonan kiertämään korpien kautta saksalaisten selustaan tarkoituksenaan motittaa linjassa ollut saksalaisosasto. Vaikeakulkuisen maaston ja pimeyden takia koukkaaminen oli hidasta, joten suomalaisten rämpiessä yötä myöten suolla, saksalaiset irtautuivat pimeyden turvin asemistaan ja ajoivat kuorma-autoillaan seuraavaan asemaan. Kun vihdoinkin koukkaamaan lähtenyt suomalaisosasto pääsi tieuralle, saksalaiset olivat ehtineet jo aikoja sitten tyhjentää joukot asemista. Pelin henki oli sama lähes koko sodan ajan.

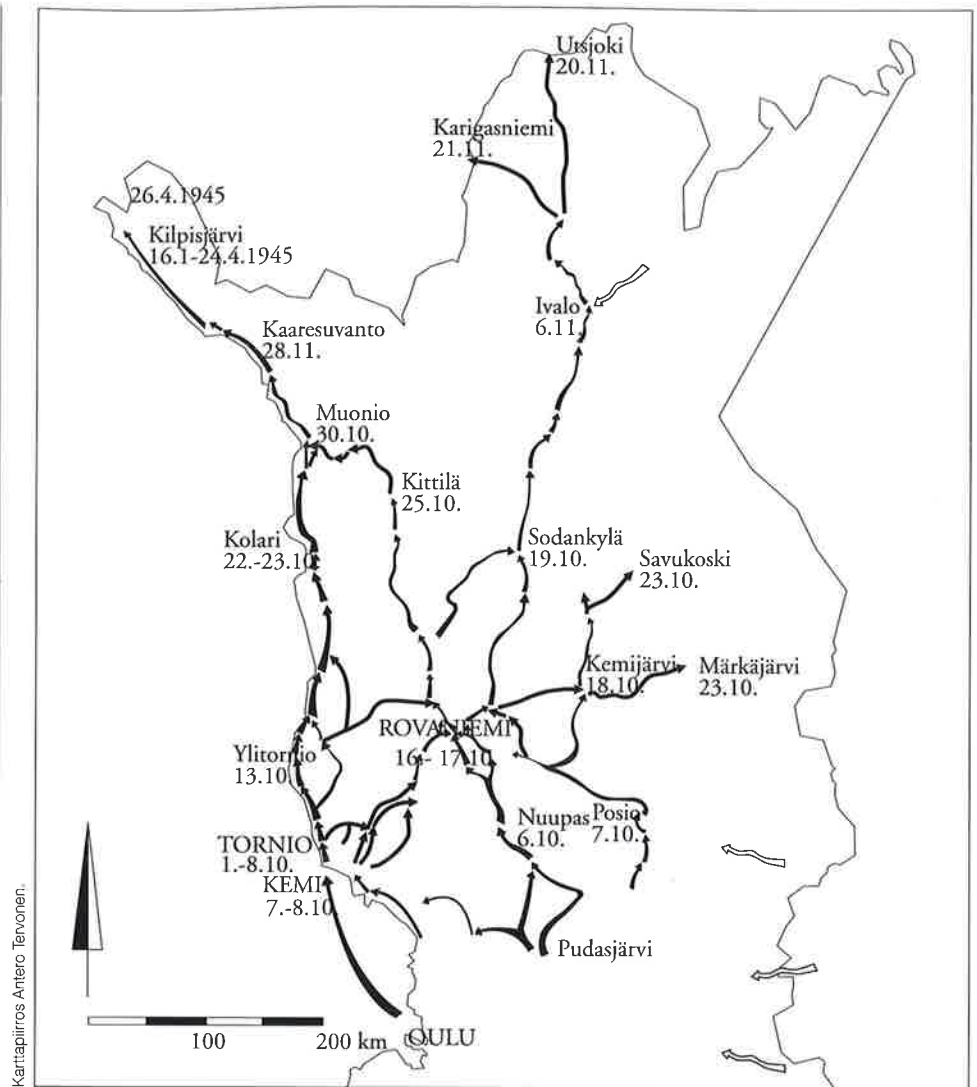
Ranuan suunta tarjosi mehekkaan poikkeuksen tähän sääntöön, sillä siellä suomalaisilla oli tilaisuus pariin otteeseen motittaa viivytystaistelua käynyt 7. Vuoristodivisioonana. Divisioonan tuli taa-ta Tornion suunnalta vetäytyville saksalaisille joukoille avoin pakotie Rovaniemelle, joten saksalaisten oli hankittava usean vuorokauden aikavoitto vetäytyville joukoilleen taistelemalla. Tämä pakotti sen myös jäämään paikoilleen, mikä puolestaan antoi suomalaisille aikaa kiertää heidän selustayhteyksilleen.

Taistelut Koillismaalla

Vain neljä päivää Ranuan valtauksen jälkeen olivat suomalaisjoukot jo vajaan 50 kilometrin päässä Rovaniemeltä Ylimaankapeikossa, kun Torniossa ja Kemissä taisteltiin vielä verisesti. Tätä aluetta oli 7. Vuoristodivisioonan puolustettava 14. lokakuuta saakka. Vastan jälkeen sillä oli lupa ylittää Kemijoki. Kenraali Lagus ja eversti Nordgren painostivat joukkojaan (Ps.D ja JPr) häikäilemättömään ja mahdollisimman nopeaan etenemiseen saksalaisten tuhoamiseksi.

Saksalaisten valitsemat viivytyspaikat, joissa tarvittava aikavoitto oli tarkoitus hankkia, olivat Ylimaankapeikossa, jossa sijaitsi saksalaisten rakentama Suojasema Rovaniemi, sekä Taipaleen Perunkajärven kannaksella. Puolustuksellisesti kyseiset suo- ja järvikapeikat olivat erinomaista maastoa. Suoralla rintamahyökkäyksellä suomalaiset eivät kykenisi missään tapauksessa saksalaisten puolustusta murtamaan ja koukkaavat joukot joutuisivat räppimään pitkälti toistakymmentä kilometriä halki upottavien soiden päästäkseen tavoitteeseensa. Saksalaiset tunsivat jo vastapelerinsa metkut ja erityisen hyvin ne tunsivat Vuoristojalkaväkirykmentti 218:n komentaja eversti Schuler.

Ylimaankapeikossa saksalaiset olivat kenttälainnoittaneet asemansa korsuilla, ampumakuopilla, ansoitetuilla murrakilla ja miinakentillä. Saksalaisten ryhmitys ei ollut kovinkaan edullinen suomalaisten koukkausta vastaan (kaksi pa-

Suomalaisten joukkojen liikkeitä Lapin sodassa.

taljoonaa linjassa tien molemmin puolin ja yksi takana reservissä). Suomalaisen taistelutaktiikan hyvin tuntenut Schuler pyysi lupaa muuttaa ennalta määrättyä Vuoristojalkaväkirykmentti 218 ryhmitysuunnitelmaa, mutta divisioonan komentaja kenraali Krakau ei pyyntöön suostunut. Eversti Schulerin arvio oli oikea. Saksalaiset joutuivat mottiin, mutta lopulta heidän onnistui murtautua ulos ammusten loputtua uupuneilta suomalaisilta.

Ylimaankapeikossa suomalaiset jälleen etenivät. Vain kaksi vuorokautta myöhemmin olivat joukot edenneet jo 40 km pohjoiseen Taipaleen Perunkajärven kannakselle, jossa odotti saksalaisten viimeinen viivytysasema ennen Rova-

niemää. Kauppala alkoi jo siintää suomalaisten silmissä, sillä matkaa oli jäljellä alle kaksikymmentä kilometriä. Uupuneen Jääkäriprikaatin siirryttyä huoltamaan joukkojaan vastasi etenemisestä eversti Kurenmaan komentama Jalkaväkirykmentti 33.

Taipaleen järvikapeikossa oli asemis-jälleen eversti Schulerin komentama Vuoristotiedustelupataljoona 99:llä vahvistettu Vuoristojalkaväkirykmentti 218. Schulerin joukkojen oli pidettävä suomalaiset Taipaleen järvikannaksen eteläpuolella lokakuun 14. päivään saakka, jonka jälkeen hänellä oli lupa ylittää Kemijoki. Schuler teki kaikkensa, että Ylimaankatastrofi ei toistuisi, ja pitkien suostuttelujen jälkeen hän sai kenraali Krakaulta luvan poiketa ohjesään-

nöstä. Hän ryhmitti järvikapeikon pohjoispuolelle tien molemmin puolin etulinjaan Vuoristotiedustelupataljoona 99:n ja osan Vuoristojalkaväkirykmentti 218:sta sen taakse molemmin puolin tietä kymmenen kilometriä syvään linjaan. Saksalaiset jäivät odottamaan suomalaisten saapumista – ansa oli viritetty.

Eversti Kurenmaan JR 33 törmäsi saksalaisten miehittämään etulinjaan Taipaleen järvikapeikossa aamulla 12. lokakuuta. Kävi juuri niin, kuten eversti Schuler oli ounastellutkin. Kurenmaa suuntasi tiedustelupartiot välittömästi etsimään sopivaa reittiä saksalaisten selustaan. Suomalaisten epäonneksi eräs upseeripartiot johtanut kapteeni loikkasi partioretken aikana saksalaisten puolelle ja paljasti koko hyökkäyssuunnitelman Schulerille. Tämä tiesi kuolemantuomiota tien itäpuolitse saksalaisten selustaan koukkaamaan lähetetylle JR 33:lle. Sattuma puuttui peliin ja säästi suomalaisen JR 33:n tuholta, sillä kenraali Krakau ilmoitti Schulerille rykmentin viivytystehtävän päättyneen, joten sen olisi siirryttävä välittömästi Rovaniemelle. Varma voitto luisui everstin käsistä, kun hän joutui taipumaan annetun käskyn edessä.

JR 33 saapui tielle vähän yli puolen yön. Eversti Schulerin rykmentti oli jo ehtinyt lähteä marssille kohti Rovaniemeä, mutta Vuoristotiedustelupataljoona 99 oli yhä paikallaan. Kenraali Krakauin jääripäisyys oli koitua kohtalokkaaksi virheeksi. Eversti Schuler ei jättänyt mottiin jäänyttä pataljoonaa yksin, sillä hätäsanoman kiirittyä esikuntaan pyöräytti hän saman tien joukkonsa takaisin kohti etelää. Suomalaisten saartorengas ei kestänyt kokonaisen rykmentin voimaa, vaan motti laukesi ja saksalaiset ajoivat täyteen ahdetuilla kuorma-autoillaan motista ulos. Suomalaiset olivat lopen uupuneita tarvottuaan koko yön soita myöten yli 15 km matkan, joten taisteluvire selvää ylivoimaa vastaan ei ollut paras mahdollinen. Kaiken lisäksi ammuksia kuljettaneet purilaat jäivät niin pahasti jälkeen, etteivät ne ehtineet joukkojen luokse en-

nen kuin tilanne oli jo lauennut. Koillismaahan ankarissa taisteluissa kaatui ainakin kaksi oululaista miestä.

Evakkona Ouluun asettunut Niilo Anisimaa oli JR 33:n mukana Lapin sodassa. Hän muisteli erästä tapausta Ranan ja Rovaniemen välillä:

”Minä olin tunnustelijana - konepistoolimieshän joutuu tunnustelemaan. Sitte oltiin lähellä sitä taloa tulossa, niin saksalainen oli miinottanut sen, semmoset putkimiinat oli puusta puuhun. - - - Niin minä näin kun lanka lähti. Minä, että perkele, tuossa on varmasti miinoja. Ja sanoin, että kun - panin kädet levälleen, että ei enää mennä. Eihän sitä passannu huutelemaan ruveta, kun ei tienny vielä, että mitä siellä eessäpäin on. - - - Vaan minä otin semmosen nuoren petäjän ja siitä puukollalla rapsin ne oksat pois. Ja nakkasin niinku keihään sinne ja se sattu justiin siihen puun lähellä olevaan lankaan ja ne hän räjähti sitten ne miinat. Puut katkeili, matalaksi sitä pantiin kumpiki. Tultiin sinne talon luokse, niin joku meinas mennä sitä ovia aukasemaan. Minä sanon, että älä helvetissä mene aukaseen sitä ovia. Tiijä mitä siellä on. - - - Sitten tuli se pioneeriluutnantti, sen veran lasit rikottiin, että sai kokonaan sen pohan pois ja sieltä meni se luutnantti sisälle. Meni sisälle ja sitten siellä olikin uunissa helvetinmoinen panos. Jos ois poika mennä nykääseen sen oven auki - oveen oli laitettu se lanka sitten, mistä sytytys laukkaa.”

Valvontakomissio jatkaa painostusta

Valvontakomission ja eritoten sen puheenjohtajan, kenraalieversti Ždanovin jatkuva painostus operaatioiden nopeuttamiseksi ja uhkaileva sävy sai lopulta Mannerheimin puuttumaan asioiden kulkuun. Sotatoimia päätettiin tehostaa perustamalla Lapissa käytävää sotaa varten uusi johtoporras, Lapin Ryhmä. Sen alaisuuteen tulivat kuulumaan kaikki Lapissa olleet joukot ja komentajaksi kaavailtiin kenraaliluutnantti Hugo Östermania. Tämä olisi

tarkoittanut sitä, että kenraali Siilasvuolle olisi tullut esimies. Siinä oli toimivalle komentajalle katkera kiitos toiminnastaan raskaan vastuun kantajana.

Siilasvuo suuttui päämajan suunnitelmista niin, että ilmoitti saman tien eroavansa tehtävästään terveydellisiin syihin vedoten. Sairaus ei ollut mikään veruke, sillä kenraali kärsi korkeasta verenpaineesta. Päämajan suunnitelmat kääntyivät kuitenkin pääläelleen ennen kuin niitä ehdittiin panna täytäntöön, sillä valvontakomissio ei hyväksynyt uusien suunnitelmien edellyttämää lisäajan myöntämistä joukkojen kotiuttamisille. Hjalmar Siilasvuo sai siten pitää paikkansa ja asemansa. Vain muutamaa päivää myöhemmin sai III Armeijakunta käskyn pysäyttää pääjoukkoja seuranneet 15. Divisioonan, 15. Prikaatin, 6. Divisioonan ja 19. Prikaatin sekä aloittaa niiden siirrot kotiuttamispaikkakunnilleen. Palvelukseen sai jäädä vuoden 1925 ikäluokka miehistöksi ja vuoden 1924 ikäluokasta aliupseereiksi koulutetut ryhmänjohtajiksi. Suomen armeijan iskukyky heikkeni nyt niin, että enää ei ollut realistista kuvitella sen olevan kykenevä todellisiin sotatoimiin saksalaisia vastaan.

Petsamossa XIX Vuoristoarmeijakunta kykeni saamiensa vahvistusten turvin evakuoimaan suurimman osan materiaalista ja vetäytymään ennalta laaditun aikataulun mukaisesti. Valvontakomission puheenjohtaja Ždanov tympääntyi, kun voittoa puna-armeija ei kyennytkään etenemään saksalaisten tuhoamalla ja miinoittamalla teillä, vaan kärsi täysin samoista ongelmista kuin suomalaisetkin joukkojen juuttuessa tietöihin.

Panssaridivisioona Laguksen Viestipataljoona 6:ssa palvelut oululainen Aimo Marttila muisteli tapahtumia Sodankylän Laanilassa:

”Se oli siellä, mistä me käännyttiin takasin, siinä Laanilassa oli semmonen korkia paikka. Venakkohan yritti tulla Ivalon kautta siihen tielle ja katkasta se sakemannin perääntyminen. Että meillä oli siellä Sodankyläsäki venakot upseerin kanssa. Seuras sitä tilanteen kehittymistä.”

Kuva SA-kuva.

Rovaniemi palaa 16.10.1944.

Rovaniemen valtaus

Suomalaiset joukot raivasivat tiensä Rovaniemen kauppalan edustalle suurien uhrauksien ja voimainkoetusten jälkeen. Etelästä Ranuan suunnalta lähestyi kenraali Laguksen Panssaridivisioonana kiivaasti taistellen, kaakosta Posion suunnalta lähestyi eversti Nordgrenin Jääkäriprikaati ja lounaasta Kemin suunnalta kenraali Pajarin 3. Divisioonan joukot. Kenraaliluutnantti Siilasvuon suunnitelman mukaan Rovaniemen kauppala oli saarrettava laajalla pihtiliikkeellä sekä tieyhteydet Sodankylään ja Kittilään katkaistava. Rovaniemen kauppalan valtaus lankesi kenraalimajuri Pajarin johtaman 3. Divisioonan tehtäväksi.

Taistelujoukot olivat jo päiväkausia joutuneet massiivisen tuhotyön todistajiksi jouduttuaan rypeämään liejuisilla ja räjäytetyillä teillä sekä kohdattuaan jatkuvasti uusia todisteita saksalaisella perusteellisuuudella suoritetuista hävityksistä. Rovaniemen kauppalan lähestyessä jatkuva räjähdysten kumu ja tulimeren luoma loimu teki pimeän ajasta in-

fernaalisen näytelmän. Koko Rovaniemen suunnan taivaanranta hehkui oranssin ja veren punaisena pimeää yötaivasta vasten. Katkeruus saksalaisia vastaan juurtui syvään ja oma voimattomuus kalvoi sotilaiden mieliä, sillä monen perheen koti, omaisuus ja vuosien työ häipyi savuna ilmaan.

Kenraali Rendulicin määräysten mukaan oli saksalaisilla joukoilla lupa tuhota vain kauppalan julkiset rakennukset, mutta Rovaniemen asemalla vahingossa syttynyt 400 tonnin ammusjuna aiheutti räjähtäessään hallitsemattoman tulipalon koko kauppalassa. Täydellisen hävityksen ja sabotoinnin takana oli syvä katkeruus ja viha aseveljeyden pettäjille, jota täydennettiin viinan voimalla. Saksalaisten muonituksen mukaan joka miehelle kuului tietty määrä viiniä ja väkevää alkoholia. Näitä varastoja tuhottiin rintamalinjojen molemmin puolin - tietysti juomalla. Tästä oli Tornio karvas esimerkki. JR 11:n komentajana toiminut everstiluutnantti Wolf Halsti kirjoitti alkoholin kulutuksen olleen perääntyneiden saksalaisten

keskuudessa erittäin massiivista. Tyhjiä pulloja oli tienpientareilla, ojissa ja räjäyttämättä jääneissä rakennuksissa. Väillä Kemi – Rovaniemi ei ollut montakaan satametristä, joista ei tyhjiä pulloja olisi löytynyt.

Pioneeriaselajissa palvelut oululainen Veikko Pekkala muisteli miinoitusten purkua seuraavasti:

”No sen saa sanua, että sitä (miinoja) oli niillä riittänyt sitä tavaraa panna jo melekeen mihin vaan. Semmosiin paikkoihin, jossei sitä arvannukkaa. Ja hävitetty sitte, joka puhelinpylyvästä myöten. Tervolassaki oli kuulemma poltettu viliatki seipäältä.”

Pekkalen mukaan pioneerit kärsivät Lapin sodassa enemmän tappioita kuin Kannaksella. Veikko Pekkala haavoittui purkaessaan erästä saksalaisten rakentamaa miinakenttää Kemijokivarressa. Hän haavoittui melko vaikeasti päähän, minkä vuoksi hän menetti myös näkönsä väliaikaisesti. Tornion sotasairaalaasta hänet siirrettiin Haaparantaan ”suklaata ja riisipuuroa syömään”. Näkö palautui ilman leikkauksia takaisin. Palattu-

Kuva SA-kuva.

Moottoripyörälähetti Valtakadulla Rovaniemellä 16.10.1944.

aan Ruotsista Pekkala pestautui siviilinä purkamaan Pohjois-Suomeen jääneitä saksalaisten miinoja. Raivaajista muodostettiin Miinanraivausosasto 2 ja toiminta-alueena Sodankylän – Ivalon alue. Joukolla oli käytössään neljä ruotsalaista miinaharavaa ja kaksi miinakoiraa, mutta siitä huolimatta tapaturmia sattui tämän tästä. Palattuaan Ouluun Veikko Pekkala pestautui vuonna 1946 Turkuun matruusiksi ja hänet koulutettiin muiden mukana Panssarilaiva Väinämöisellä merimiinojen purkajaksi.

Ensimmäiseksi Rovaniemen kauppalan edustalle tiensä saivat raivattua kenraalimajuri Laguksen Panssaridivisioonan joukot. Järkyttävä näkymä koko laajuudessaan avautui Ranuan suunnalta tulleen joukon edessä. Kemin suunnalta edennyt kenraalimajuri Pajarin 3. Divisioonaa saapui Rovaniemen edustalle 15.10. illalla. Divisioonan kärjessä oli Jalkaväkirykmentti 11, jonka komentaja everstiluutnantti Halsti saattoi todeta Rovaniemen hävityksen olevan vielä käynnissä. Ainoa keino kyetä vaikuttamaan asioiden kulkuun heikoilla ja erittäin väsyneillä joukoilla oli päästä uhkaamaan saksalaisten elintärkeätä ve-

täytymistieyhteyttä Kittilään, sillä kauppalan valtaamiseen joukot eivät missään tapauksessa kykenisi.

Everstiluutnantti Halsti marssitti tien suuntaan jätettyä varmistusosastoa lukuun ottamatta koko rykmenttinsä pimeässä lokakuun yössä läpi soiden ja kivilouhikoiden liki 20 km matkan Vennivaaraan, Kittilän tien eteläpuolelle. Koska huolto ei pystyisi mitenkään selviämään kyseisestä matkasta kantamuksiin ilman apua, varasi hän yli 400 miestä pelkästään kantoryhmäksi siirtämään ammuksia ja ruokaa tienvarresta Vennivaaraan. Pahaksi onneksi kenraali Pajari puuttui suunnitelmaan juuri sen toteuttamisvaiheessa ja määräsi koko kantoryhmän rintamahyökkäykseen saksalaisten tiesulkua vastaan. Kävi juuri, kuten Halsti oli ounastellutkin. Itse isku Kittilän tielle onnistui ja tie saatiin katkaistua, mutta huolto ei selvinnyt kantourakastaan ja pahin toteutui -miehiltä loppuivat ammuksot kriittisellä hetkellä. JR 11:n pataljoonien oli vetäydyttävä tieltä torjuttuaan sitä ennen useita saksalaisten tienavausyrityksiä. Vaikka JR 11:n aikaansaama pussi ei pitänytäkään, niin siitä huolimatta Halstin tavoite täyttyi. Kaikessa kiireessä suoritettu lähtö pelasti viimeisenä tuhottaviksi suunnitellut rakennukset. Rovaniemen kauppala tuli lähes täydellisesti tuhottuna suomalaisten haltuun 17. päivänä lokakuuta. Oululaisia kaatui Rovaniemen suunnan taisteluissa kaikkiaan kolme miestä.

Sodan loppunäytös

Saksalaisten joukkojen motitusyritysten epäonnistuminen niin Ranuan Ylimaalla, Taipaleessa kuin Rovaniemelläkin antoi jälleen valvontakomissiolle syyn uskoa suomalaisten epäonnistuneen tahallaan. Tosiasiassa joukot etenivät niin nopeasti kuin suinkin oli mahdollista. Jääkäriprikaati pyrki ratkaisuun Vuotson tasalla, mutta siellä sijaitti saksalaisten vahvasti linnoitettu puolustusasema, Schutzwall-asema. Kyseinen puolustusasema oli rakennettu, kuten Käsivarren Sturmbock-asemakin, puo-

lustajalle edulliseen maastoon liki toistakymmentä kilometriä pitkäksi pesäkkeiden ketjuksi. Vuotsoassa asema kulki Tankavaarasta aina Nattastuntureille saakka. Näissä asemissa saksalaisilla ei ollut minkäänlaisia vaikeuksia viivyttää demobilisaation heikentämiä suomalaisjoukkojen etenemistä.

Suomen päämaja tiedusteli lopulta jopa valvontakomissiolta neuvostoarmeijan apua saksalaisten internoimisessa. Jäämerentien suunnalla avautui nimittäin erinomainen mahdollisuus saksalaisten sulkemiseen välille Sodankylä - Ivalo, mikäli neuvostojoukot hyökkäisivät Petsamon suunnalta Ivaloon kirkonkylään. Ylipäällikkö Mannerheimkin otti asian esille keskusteluissaan Zdanovin kanssa, mutta suomalaisten pyyntöihin ei reagoitu.

Poltetun Sodankylän suomalaiset saavuttivat lokakuun 19. päivänä; vain seitsemän taloa oli säästynyt hävitykseltä. Rajajääkäriprikaati eteni taistelukeskustusta saamatta Kemijärveltä Pelkosenniemen kautta Savukoskelle, jonne ensimmäisenä saapui Rajajääkäripataljoona 7:n toinen komppania 22.10. Täällä tuhotyöt olivat vielä perusteellisempia kuin muualla. Saksalaisten 169. Divisioonaa oli vetäytyessään tehnyt selvää jälkeä kylästä ja miinoittanut tiet laajalta alueelta. Ainuttakaan taloa ei ollut säästynyt tuholta, mutta rakennusten lisäksi oli tuhottu aitat ja vajatkin, jopa viljakin oli poltettu pelloilta. Sallan suunnan rintamalta vetäytyneellä 169. Divisioonalla oli ollut runsaasti aikaa suorittaa tuhotyönsä perusteellisesti. Palaneiden raunioiden ja mustana irvistelevien savupiippujen tyly näkymä odotti suomalaisia myös Ivalossa 5.11. sekä Inarissa, joka vallattiin viikkoa myöhemmin. Jäämerentien suunnalla saksalaiset poistuivat perusteellisesti tuhottusta Pohjois-Suomesta 21.11. mennessä, kun viimeiset Krenatöörirykmentti 379:n sotilaat poistuivat Karigasniemeltä Norjaan.

Tornionjokilaaksossa väylänvarren tietä pohjoiseen eteni kenraalimajuri Heiskasen 11. Divisioonaa. Sen tehtävänä oli työntää edessä olleet saksalais-

joukot Muonion pohjoispuolelle ja katkaista siellä Kittilän kautta Muonioon vetäytyvän saksalaisen XVIII Vuoristoarmeijakunnan vetäytymistie. Tavoitteena oli jälleen kerran valtavan suuren motin luominen Rovaniemen ja Muonion välille, jossa oli vetäytymässä kokonaisen armeijakunnan joukot. Loka-kuun alkupuolella menestymismahdollisuudet näyttivät vielä hyviltä, sillä Tornionjokivarressa puolustautui vain saksalaisten nelipataljoonainen Taisteluosasto Esch.

Suomalaisten ongelmat olivat saksalaisten hävitysten ja miinoitusten takia tälläkin suunnalla niin suuret, aivan kuten Jäämerentielläkin, että ylivoima ei ollut alkuunkaan riittävä. Perusteellisesti tehdyt hävitystyöt jatkuivat, joten kaikki Torniojokeen laskevien jokien ylityspaikat siltoineen ja siltarumpuineen oli räjäytetty ja maasto miinoitettu. Tämän seurauksena käytettävissä ollut tykistö ei kyennyt seuraamaan lainkaan nopeasti eteneviä taistelujoukkoja. Suomalaisilla oli käytettävissä vain yksi ammuspulasta kärsivä patteristo Muonionjokivarressa. Tornionjoki aiheutti myös oman ongelmansa suomalaisille, sillä vastapuolen oli varsin helppo arvata kummalta puolen tietä tavaksi muodostuneen koukkaustaktiikan mukainen selustaan kiertoyritys tapahtuisi.

Ilmari Mattila kertoi väylänvarren tiellä käydyistä taisteluista seuraavaa:

”Kaulinrannan jälkeen tuli Ruotsin puolelta asukkaita tervehtimään meitä, kun me marssittiin siellä. Niitä me saatiin vähä ruotsalaista muonaakin, jotaki keksiä ja tämmösiä. - - - tultiin Pelloon ja siellähän ne rupes polttamaan ja räjäyttelemään siltoja sen jälkeen. - - - Kuulinpa semmoistakin saksalaisten tekemänä, että siellä oli suomalainen kansakoulunopettaja tullu pyytämään, ettei ne polttais. Niin ne oli pannu panssari-vaunun perhään sen köyvellä ja kuletanneet jonkin matkaa sitä maita myöten. Mutta ei se kuollu kuulemma.”

Muonio oli paitsi herkullinen saalis varastoineen, niin myös viimeinen realistinen mahdollisuus merkittävän motin luomiseen. Saksalaisilla oli Muoni-

Kuva SA-kuva

Saksalaiset polttivat Kittilän kirkonkylän 30.10.1944. Vain kirkko säästy.

Kuva SA-kuva

Poltettu Ivalo on saavutettu. Ivalo oli saksalaisten viimeinen etappi Utsjoen suunnalla ennen Norjan rajaa 6.11.1944.

oon varastoituna kaikkiaan yli 4000 tonnia evakuoitavaa materiaalia, eikä heillä ollut lupaa luopua kirkonkylästä ennen kuin tavaramäärä oli saatu evakuoitua. Lokakuun 26. päivänä suomalaisten 3. Divisioonan kärki oli Rovaniemen kautta edennyt vain 35 km:n päähän Muoniosta, lähelle nykyisen Jerisjärven ja Äkäsjärven välistä järvikannasta.

Jo vakiintuneen käytännön mukaisesti määräsi 11. Divisioonan komentaja kenraalimajuri Heiskanen joukkonsa kiertämään Muonion pohjoispuolelle saksalaisten selustaan. Siellä oli määrä iskeä kiila Käsivarteen vievälle maantielle. Ennen kuin JR 50 oli määränpäässään yli 30 km pitkän ja vaikeakulkuisen erämaataipaleen päässä, ehtivät saksalaiset vetäytyä kokonaisuudessaan kirkonkylästä.

Ilmari Mattila muisteli tuskaista etenemistä kohti Muoniota:

”...ja yheksän kilometriä ennen Muoniota, niin kun tultiin siihen metttään, niin sieltä rupes räike kuulumaan. Se tuli suoralla suuntauksella. Kaikki niitten tuliaseet, mitä ne Rovaniemeltä tuli, it:kin oli suoralla suuntauksella. Ja meillä vaan kevyet aseistukset oli, konepistoolit ja semmoset. - - - niin me jäätiin makaamaan siihen metttään. Saksalaiset meni Muonioon sieltä Rovaniemeltä. - - - Nimismiehen talo ja kirkko oli pystyssä ennää, kun me mentiin sitte sinne.”

Suomalaisten JR 8 marssi tyhjennettyyn ja tuhottuun Muonioon aamupäivällä 30.10.1944. Taistelu Muoniosta oli Tornionjokivarren suurin taistelu, jossa suomalaisten mahdollisuudet hiipuivat liian hitaasti ja heikoin voimin suoritettuihin koukkauksiin. Nekin motit, joita kyettiin saamaan aikaiseksi eivät pitäneet saksalaisten tulivoiman vuoksi. Operaation hinta oli suomalaisille kova: 63 kaatunutta, 197 haavoittunutta ja 20 kadonnutta.

Muonion motitusyrityksen epäonnistuttua mahdollisuudet todellisten taistelujen käymiseen sai jo unohtaa. Suomalaisjoukot olivat demobilisaation heikentämiä, ja Käsivarren karu maasto oli puolustajalle erittäin edullinen. Lisäksi

Muoniosta pohjoiseen Palojoen suulla odotti saksalaisten vahvasti linnoitettu Sturmbock-asema, jonka linnoitetut taistelupesäkkeet ulottuivat aina 12 km:n päähän tiestä. Tätä asemaa vastaan oli suomalaisilla heittää kotiutusten jälkeen kaksi vajaata jalkaväkirykmenttiä ja kaksi kovasta ammuspulasta kärsivää patteristoa, joiden miehistönä olivat nuoret, osaksi täysin kokemattomat asevelvolliset. Saksalaiset vetäytyivät suomalaisten onneksi asemassa kuoreensa irtautuen Palojoen suusta marraskuun lopulla noin 40 km päähän Lätäsenon tasalle. Täältä saksalaiset vetäytyivät Kilpisjärven tunturimaastoon tammikuun 12. päivänä 1945.

Sodan luonne oli nyt merkittävästi muuttunut. Aktiivinen sodankäynti muuttui partioinniksi ja vastustajan tarkkailuksi, sillä todelliseen sodankäyntiin kokeneita saksalaisia vastaan kokemattomista suomalaisjoukoista ei ollut. Liittoutuneiden vaatimuksesta J.K. Paasikiven hallitus totesi 4.3.1944 Suomen olevan sotatilassa Saksan kanssa. Julistus oli enää pelkkä poliittinen muodollisuus, sillä sodan viimeisen taistelunäyttämön, Käsivarren Lapin, saksalaiset jättivät huhtikuun lopussa 1945. Viimeiset vuoristodivisioonan sotilaat poistuiivat Norjaan Kilpisjärveltä 25.4.1945.

Kenraaliluutnantti Siilasvuo saattoi vihdoin 28.4.1945 ilmoittaa Ylipäällikkö Mannerheimille saamansa tehtävän suorittamisesta. Lapin sota oli päättynyt. Vain viikkoa myöhemmin, toukuussa 1945, Saksan Kolmas valtakunta antautui Liittoutuneiden joukoille Hitlerin tehtyä saarretussa Berliinissä itsemurhan. Vaikka sota oli päättynyt, niin sen jälkien korjaamiseen ja miinojen keräämiseen kului vielä vuosia, eikä sekään sujunut ilman uhreja.

Nykypäivän lapinkävijä voi vaeltaa alueella rauhassa upeista maisemista nauttien, mutta saattaa vielä helposti törmätä taistelujen jälkiin Käsivarressa. Taistelukaivantojen ja pesäkkeiden jäännöksiä on yhä helposti havaittavissa Mallan luonnonpuistossa, Saanalla, Siilastuvan ympäristössä ja Jehkastun-

turin kupeessa. Toinen merkittävä, joskaan ei yhtä näkyvä, jälki Lapin sodasta ovat Pohjois-Suomen korpilampiin ja soihin upotetut valtavat materiaali- ja kranaattimäärät, joita joukot eivät kyenneet kuljettamaan mukanaan. Näitä löytöjä tehdään yhä vieläkin, joista viimeisimmät aivan 1990-luvun lopulla.

Lapin sodan surullisinta luettavaa ovat taisteluista maksetut uhrit. Sota Suomen Lapissa vaati kaikkiaan 774 kaatunutta, 262 kadonnutta, joista 164 jäi vangiksi, ja 2 904 haavoittunutta. Oululaisia Lapin sodassa kaatui kaikkiaan 33 miestä, joista seitsemän kohdalla kaatumispaikka on jäänyt epäselväksi. Arviot saksalaisten tappioista vaihtelevat melkoisesti, mutta kaikkiaan ne lienevät olleen noin 4 300 - 4 500 miestä, joista kaatuneita noin 1 000, haavoittuneita yli 2 000 ja vangeiksi jääneitä noin 1 300 miestä. Lapin sotaan osallistui liiki 87 000 suomalaista sotilasta, joista noin 12 000 Jäämerentien suunnalla ja 75 000 Länsi-Lapin taisteluissa.

Lapin sodan uhrit eivät olleet turhia, sillä tinkimätön ja määrätietoinen toiminta rauhanehtojen täyttämiseksi valoi pohjan itsenäisyyden säilymiselle. Tuon ajan henkisessä ilmapiirissä, sotaväsymyksen ja puutteen painaessa sekä yhteiskunnan ollessa poliittisesti puristuksissa, tehtävästä selviytymistä voidaan pitää lähes ihmeenä. Se oli osoitus pienen kansan valtavasta sitkeydestä, rauhantahdosta ja elämänhalusta -kaikeista lieveilmiöistä huolimatta.

Kuva SA-kuva.

Suomen lippu nousee kolmen valtakunnan rajapyykillä Kilpisjärvellä – viimeisetkin saksalaiset ovat poistuneet maasta.

*Suomi on tuhansien järvien ja valkoisten hankien maa.
Muistojen tannerta ei vieras valta koskaan tallata saa.
Auroin, miekoin, miettehin on ostettu vapaus maamme,
sen kalliista aarteesta tänään vapaana iloita saamme.
Tätä maata tahdomme rakentaa ja sydämestämme rakastaa,
Työntäyteisen päivän jälkeen sen kamaraan painaa pään,-
Mutta yli sukupolvien siniristilippu vapautta julistamaan jää.*

Esko Takkula

Kuva Kalevan arkisto.

Sotalasten kotiuttaminen alkoi sodan jälkeen. Kuvassa kotiin palaavia sotilapsia Oulun rautatieasemalla elokuussa 1945.

Rintamalta siviilielämään

Jouni Similä

”Sota kun loppu, niin eihän sitä mittään, sitä oltiin kuin huutolaispoikia”

Ylläoleva oululaisen veteraanin toteamus sopii hyvin kuvaamaan sodasta palanneen rintamamiehen tuntemuksia. Jonkinasteinen huutolaisuus sopi vuodenvaihteen 1944–1945 henkeen: valtaosalla sodasta palanneista tai kotoaan aluemenetysten tai Lapin sodan johdosta lähtemään joutuneista ei ollut tietoa asunnosta, työstä, ravinnosta, ei edes siviilivaatteista. Rintamamiehet kävivätkin oman elämän rakentamiseen armeijalta saatu sarkapuku päällä ja usein joko vieraisa tai vanhempien nurkissa asuen. Ainut mahdollisuus saada oma elämä alkuun oli tarttua kiinni työhön niin pian kuin mahdollista.

Ouluun Neuvostoliiton kanssa solmittu välirauha ei tuonut vakiintuneita oloja. Kaupungista muodostui Lapin sodan alettua armeijan huolto- ja järjestykeskus, jonka kautta virtasi tavaraa ja miehiä pohjoiseen sotaan ja sitä seuranneeseen valtaisaan jälleenrakennukseen. Myös sotatilamääräykset jatkuivat Oulussa niin kuin koko maassa pitkään rauhantulon jälkeenkin. Kaupungissa mahdollisuudet hankkia korttiannokset ylittävää ravintoa olivat olennaisesti heikommat kuin maaseudulla. Oululaiset joutuivatkin tyytymään vaatimattomiin elintarvikeannoksiin, joista ei ollut paljon annettavaa sodasta palanneille rintamamiehille. Elintarvikkeiden, vaatteiden ja alkoholijuomien pimeiltä markkinoilta, mustasta pörssistä, saattoi toki

hankkia lisäystä annokseensa, mutta korkean hinnan takia tavarat olivat usein tyhjätaskun ulottumattomissa.

Sota-aika oli tuonut muutoksia oululaisten elämään. Elintarvikkeiden säännöstely loi säännöstelyrikollisuutta, josta musta pörssi oli räikein esimerkki. Vaikka mustan pörssin käyttö oli yleisesti hyväksyttyä, se kuitenkin lain mukaan oli kiellettyä. Mustan pörssin ympärille kerääntyi muuta omaisuusrikollisuutta, jonka määrä sotavuosina nousi rajusti. Rauhaan siirtyminen ei suinkaan tuonut tähän parannusta, päinvastoin. Rintamamiesten palattua siviilielämään omaisuusrikkeiden määrä kohosi yhä korkeammalle tasolle.

Oululaisten kotiuttaminen

Suomi sitoutui 19.9.1944 Neuvostoliiton kanssa solmimassaan välirauhansopimuksessa kotiuttamaan armeijansa joulukuun 5. päivään mennessä. Puolustusvoimat alkoikin pian kotiuttaa kaikkein vanhimpia ikäluokkia ja sodan loppuvaiheessa palvelukseen kutsuttuja 1926 syntyneitä nuorukaisia. Yhteensä ehdittiin lokakuun 10. päivään mennessä kotiuttaa hieman vajaat 70 000 miestä, kunnes valvontakomissio puutui tähän oma-aloitteiseen kotiuttamiseen.

Valvontakomissio halusi valvoa tiukasti Suomen armeijan saattamista rauhan vahvuuteen. Se halusi toisaalta suomalaisten suorittavan kotiuttamisen mahdollisimman nopeasti, mutta toi-

SALAKAUPPIAS on yhteiskunnan tuholainen

Jos ostat salakauppiaalta, viet ravinnon lähimmälläsä ja joudutal omia puulteen pävläsi.

Salakauppiat ja salaostajat hävittäväät niukkoja varastojamme heikentäen puolustusvalmiuttamme ja nousevan polvemme kuntolsuulta.

ILMAISE ARMOTTA SALAKAUPPIAS VIRANOMAISILLE.

Elintarvikkeiden säännöstely oli luonut säännöstelyrikollisuutta, josta räikein esimerkki oli mustan pörssin kauppa. Vaikka toiminta oli laissa kielletty, oli sen käyttö yleisesti hyväksyttyä – jos vain rahat riittivät.

saalta se katsoi tarpeelliseksi kontrolloida sitä. Myös käsitykset Suomen armeijan rauhanaikaisesta vahvuudesta erosivat osapuolten välillä. Suomalaiset laativat kotiuttamissuunnitelmansa kahden vuoden asevelvollisuusajan mukaan, jolloin armeijan rauhanajan vahvuudeksi olisi tullut 64 000 miestä, kun taas Neuvostoliitto saneli asevelvollisuusajaksi vuoden. Näin armeijan rau-

hanajan vahvuudeksi määräytyi enintään 37 000 miestä. Puolimiljoonaises-ta armeijasta oli siis laskettava siviiliin aiemmin kotiutetun 70 000 miehen lisäksi noin 400 000 miestä 37 000 miehen jäädessä suorittamaan asepalvelustaan. Neuvostoliitto vaati uuden suunnitelman tämän 400 000 miehen kotiuttamisen järjestämisestä. Se hyväksyttiin marraskuun alussa 1944 ja mää-

rättiin toteutettavaksi 7. marraskuuta ja 5. joulukuuta välisenä aikana. Aikaa armeijan pääosan kotiuttamiseen jäi siis lopulta vajaa kuukausi.

Samanaikaisesti kotiuttamissuunnitelman jättämisen kanssa oli lakkautettava myös suojeluskuntajärjestöt, joiden oli kaavailtu hoitavan kotiuttamisen. Sotilaspiirit alkoivat tämän jälkeen hoitaa käytännössä samoja tehtäviä kuin suojeluskunnat olivat aiemmin hoitaneet.

Oulun suojeluskuntapiiri ehti ennen lakkauttamistaan perustaa Ouluun kotiuttamiskeskuksen, jonka tehtävänä oli kotiuttaa Oulussa muodostettujen joukkojen ohella myös sellaisia Pohjois-Suomessa muodostettuja joukko-osastoja, joita ei Lapin sodan ollessa käynnissä voitu kotiuttaa muodostamispaikallaan. Oulussa kotiuttaminen ajoittui aivan viimeisille päiville marraskuun loppuun, kun muualla maassa rintamamiehet pääsivät siviiliin suurelta osin jo marraskuun alkupuoliskolla. Oulun muuta maata myöhäisempi kotiuttaminen johtui juuri Lapin sodasta, jossa pohjois-suomalaiset kantoivat suurimman vastuun aktiivisesta sodankäynnistä. Näin ollen miehiä ei voitu irrottaa sodasta ennen kuin vasta aivan viime hetkillä. Huonot kulkuyhteydet pohjoisesta hidastivat entisestään kotiuttamista.

Suurin yksittäinen Oulussa kotiutettu joukko-osasto oli Jalkaväkirykmentti 53:n ensimmäinen pataljoona. Se oli muodostettu Oulussa 1941 lähinnä asevelvollisista, joista suurin osa oli kotoisin muualta kuin Oulusta. Asevelvollisten ohella pataljoonaan kuului kuusamolaisia ja taivalkoskelaisia reservejä. Sodan aikana pataljoonan koostumus oli muuttunut huomattavasti, sillä raskaita tappioita kärsinyttä pataljoonaa täydennettiin täydennismiehillä, samoin kuin suoritettiin siirtoja eri joukko-osastojen välillä. Kotiuttamishetkellä I/JR 53:n miehistä enää alle kolmannes oli lähtöisin Oulun sotilaspiirin kunnista.

I/JR 53:n koostumuksessa sodan aikana tapahtuneet vaihtelut kuvaavat hyvin monien joukko-osastojen tilannetta. Vaikka joukko-osastot muodostettiin

Kuva Kalevan arkisto.

Sodan jäljet seurasivat mukana, vaikka sota olikin päättynyt. Kuvassa yleisöä Sotainvalidien Veljesliiton urheilu- ja kesäjuhlilla 6.7.1946.

pääosin kotikunnissa, saattoi niiden kokoonpano vaihdella huomattavasti sotataipaleen aikana. Kun joukko-osasto palasi muodostamisaikakunnalleen kotiutettavaksi, ei se enää koostunutkaan alun perin siihen kuuluneista miehistä. Niinpä monet rintamamiehet kotiutettiin muualla kuin omalla kotipaikkakunnalla. Oululaisistakin muutamasta tuhannesta rintamamiehestä korkeintaan puolet laskettiin siviiliin juuri Oulussa. Muilla oli edessään siviiliin pääsemisensä jälkeen vielä kotimatka junissa, jotka olivat sodan loppua seuranneina kuukausina ylikansoitettuja, kun kotiutettujen rintamamiesten lisäksi olivat liikkeellä monet muutkin väestöryhmät.

Junien ahtautta pyrittiin lieventämään siten, että kotiutuneille rintamamiehille annettiin etuoikeus junissa matkustamiseen. Siviilien oli poistutta-

va junasta, mikäli juna oli niin täynnä, etteivät kaikki kotipaikkakunnilleen palaavat rintamamiehet siihen sopineet. Kotiuttamistahdin tiivistyttyä Oulussa marraskuun loppua kohden jouduttiinkin siviilejä usein poistamaan junista, jotta siviilielämänsä alkuun päässet rintamamiehet olisivat voineet matkustaa kotipaikkakunnilleen.

Paitsi, että junat Oulusta etelään olivat usein täyteen ahdettuja, myös etelästä tulleet junat olivat usein niin täysiä, että istumapaikoiksi kelpasivat jopa WC:t. Hurjapäisimmät nousivat junien katoille paremman paikan puutteessa. Katoille nousu aiheutti jopa muutamia onnettomuuksia, kun hurjapäät eivät huomanneet lähestyvää tunnelia ja iskeytyivät tunnelin reunukseen.

Oulussa järjestettiin lukuisia kotiuttamisjuhlia sotataipaleesta hengissä selvinneille oululaisille. Jo syyskuun lopul-

la 1944 järjestettiin Oulun kasarmilla tilaisuus nuorimman ikäluokan, 1926 syntyneiden, kotiutuville sotilaille. Ohjelmassa oli puheita, musiikkiesityksiä, yhteislaulua sekä lottien tarjoamat ”pulla-korvikkeet”.

Suuremmat kotiuttamisjuhlat järjestettiin vasta itsenäisyyspäivän 1944 juhlinnan yhteydessä. Rintamamiehet saivat osallistua juhliin noudettuaan Oulun Aseveljet ry:n toimistolta kutsukortin. Kutsuja haettiin peräti 1 700 kappaletta. Tilaisuus alkoi muistotilaisuudella sankarihaudoilla, minkä jälkeen kaupunki ja seurakunta tarjosivat päivällisen kaupungin eri ravintoloissa. Kotiuttamisjuhliin osallistuneiden rintamamiesten määrä oli niin suuri, ettei päivällistä kyetty tarjoamaan kaikille vielä itsenäisyyspäivänä, vaan osalle päivällinen tarjottiin vasta 10.12.

Myös monet oululaiset yritykset jär-

jestivät henkilökunnalleen kotiuttamistilaisuuksia. Oulu Osakeyhtiö järjesti työntekijöilleen 10.12. Seurahuoneen juhlasalissa juhlan, jossa pidettiin puheita, kuunneltiin musiikkiesityksiä, laulettiin yhteislauluja ja tietysti kahviteltiin. Vastaavat tilaisuudet järjestivät työntekijöilleen myös ainakin Oulun Osuuskauppa ja Hämälän Sähkö.

Kotiuttamisjuhlista huolimatta siviilielämästä kiinni saaminen ei ollut helppoa. Oman vaikeutensa aiheutti muun muassa pula siviilivaatteista. Armeijassa oli totuttu lämpimiin vaatteisiin, mutta siviilissä oli totuttava niihin pukimiin, joita ensi hätään sattui löytämään. Usein ennen sotaa käytetyt vaatteet olivat käyneet pieniksi tai ne oli otettu muuhun käyttöön. Yleinen näky kaupungilla olikin asepukuinen, mutta olkalaputon kulkija, joka etsi uutta alkua elämälleen tuntien ehkä arkuuttakin siviili-ihmisten ja normaalin elämän kohtaamisessa.

Työllä kiinni siviilielämään

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sodan hävinneiden maiden armeijat hajoivat ilman järjestelmällistä kotiuttamista ja työhönsijoittamista. Suomessa näistä kokemuksista haluttiin ottaa oppia ja rintamamiesten paluuta rauhan oloihin suunniteltiin koko sodan ajan. Alussa ennustukset näyttivät pessimistisiltä: epäiltiin jopa syntyvän työttömyyttä puolimiljoonaisen armeijan palatessa siviiliin. Kun sota pitkittyi, rästiin jääneiden töiden osuus kuitenkin kasvoi sodan aiheuttaman jälleenrakennustarpeen ohella, eikä työstä ennakoitu syntyvän pulaa myöskään rintamamiesten palattua.

Oulussa töitä oli sodan aikana jäänyt paljon tekemättä. Merikosken voimalaitos oli yhä pahasti keskeneräinen, samoin kuin Raatin- ja Ämmänväylän sillat oli uusittava. Lisäksi helmikuun pommituksissa 1944 oli tuhoutunut ja vahingoittunut suuri määrä rakennuksia, joita oli rauhan tullen ryhdyttävä korjaamaan ja rakentamaan uudelleen. Myöskin oululainen teollisuus toipui so-

dan aiheuttamasta lamasta pääosin varsin nopeasti ja työllisti pian monia sodasta palanneita takaisin palvelukseen.

Heikoimmassa asemassa työmarkkinoilla olivat luonnollisesti ne, jotka eivät olleet ehtineet hankkia itselleen ammattia ennen sotaan lähtöä. Monilla koulukin oli jäänyt kesken ennen rintamalle lähtöä. Jo vuonna 1943 valtio kuitenkin helpotti lainsäädännöllään sotalpalveluksessa olleiden lukio-opintojen suorittamista. Annettiin määräys niin sanotuista sotilasylioppilaskirjoituksista, joissa ylioppilastutkinto suoritettiin vain kolmessa aineessa. Lukion päästötodistuksenkin saamista helpotettiin sodan käyneiden osalta. Ongelmana oli kuitenkin koulunkäynti: tietty määrä opintoja oli suoritettava hyväksytysti, eikä paluu koulun penkille enää ”elämän koulun” jälkeen viehättänyt.

Neuvokas joukko oululaisnuoria, joilla kaikilla koulu oli jäänyt kesken ennen sotaan lähtöään, kokoontui vuodenvaihteessa 1944–1945 pohtimaan mahdollisuutta suorittaa koulunsa loppuun. Yhteensä joukkoon kuului 12 sotaveteraania luutnanteista sotamiehiin. Joukko valtuutti kaksi jäsentään ottamaan yhteyttä Oulun Lyseon rehtoriin A.A. Parvelaan oman opettajan palkkaamiseksi ja lukio-opintojen jatkamiseksi. Rehtori Parvela antoi ryhmälle Lyseon tiloja käyttöön ja ryhmä palkkasi Lyseon vakinaisia opettajia opettamaan heitä. Nopeimmat ryhmän jäsenet saivat lukiokurssit käytyä viidessä kuukaudessa ja osallistuivat sotilasylioppilaskirjoituksiin.

Edellä on kuvattu yksi monista tavoista, joilla ne sodasta palanneet, joilla oli halua ja mahdollisuudet hankkia puuttumaan jäänyt koulutus, saavuttivat tavoitteensa. Kaikki eivät kuitenkaan olleet yhtä oma-aloitteisia, vaan lukio ja sitä myötä korkeamman asteen koulutus jäi käymättä. Työelämään suuntauduttiin huomattavasti vähemmällä koulutuksella sodan jälkeen kuin sitä ennen.

Selkeänä painopisteenä sodan jälkeen oli ammatillisen koulutuksen takaaminen rintamamiehille, jotta he voisivat

mahdollisimman pikaisesti päästä kiinni työelämään. Valtio antoi syksyllä 1944 määräyksen puolustusvoimien palveluksesta kotiutettavien miesten ja naisten ammattipikakoulutuksesta. Pikakoulutuksen turvin oli mahdollista hankkia ammatti jopa kolmessa kuukaudessa. Koulutus pyrittiin järjestämään mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla suorittamalla se tuotantolaitosten yhteydessä.

Sodan jälkeen annettu ammatillinen pikakoulutus oli laajuudessaan ennen kokematon niin Suomen kuin Euroopan mittakaavassa. Muissa Euroopan maissa pikakoulutus käynnistettiin vasta toisen maailmansodan päätyttyä vuoden 1945 aikana. Suomesta tuli eräänlainen koelaboratorio, jossa testattiin, miten suuri joukko kotiutettuja rintamamiehiä saataisiin koulutettua nopeasti ammattiin.

Valtakunnallisesti pikakoulutuksen painopiste suunnattiin metalli-, puu-, työ-, rakennus-, ja kivityöaloille, joilla työvoimapulaa ennakoitiin eniten syntyvän. Oulun piirissä ennakoitiin tarvittavan eniten metalli- ja rakennusalan työmiehiä. Autoala tosin veti Oulussa eniten hakijoita, mutta osa autoalalle hakeneista siirrettiin metalli- ja rakennusalan koulutukseen. Jo tammikuussa 1945 koulutuksen aloitti Oulussa 150 miestä.

Vaikka kouluttautuminen pyrittiin tekemään mahdollisimman helpoksi, eivät kaikki kotiin palanneet rintamamiehet olleet valmiita lähtemään oppiin. Oulussa oli kuitenkin hyvät työmahdollisuudet myös ammattitaidottomille miehille. Merikosken voimalaitostyömaalla tarvittiin raskaisiin töihin kykeneviä miehiä, samoin kuin lukuisilla rakennustyömailla oli antaa lapio käteen vaikka välittömästi työtä kyselevälle kulkijalle. Ouluun tulikin oululaisten ohella lukuisa joukko työmiehiä maaseudulta ja jopa Etelä-Suomesta asti. Nämä miehet olivat tottuneet liikkumaan ja elämään huoletonta elämää, eikä heille tuottanut ongelmia kuluttaa viikon tilipussinsa loppuun viikonlopun aikana Tervahovissa tai muissa kaupun-

”Hyvästi Merikoski, kuohuinesi ja muistoinesi”

Kuva Kalevan arkisto

Merikosken voimalaitostyömaalla aiheutti päänvaivaa työmaalta louhittujen kivien poistaminen. Apuun riensivät saksalaiset, jotka tarvitsivat kiviä Toppilansalmen sillan rakentamiseen.

Tuntematon kulkija kulki pitkin lapsuuden leikkipaikkoja Merikosken ranta-alla marraskuun alussa 1939, vajaata vuotta ennen Merikosken rakentamisen aloittamista. Hän istahti penkille miettimään, miten maisema muuttuisi voimalaitoksen rakentamisen jälkeen. Häviäisivätkö Hupisaaret, Lohipadonniemi, Koskenlaskijanpolku ja kaikki tutut lapsuuden leikkipaikat?

Ensimmäiset Merikosken voimalaitoksen rakentamista koskeneet suunnitelmat tehtiin jo 1910-luvun loppupuolella. Oulun kaupungin sähköntarve oli kuitenkin tuolloin vielä niin vähäinen, että vuosisadan alussa rakennettu Myllytullin voima-asema riitti kattamaan kaupungin sähköntarpeen. Myllytullin asemaa jouduttiin kuitenkin laajentamaan useaan otteeseen 1910- ja 1920-luvulla, ja niinpä Merikosken voimalaitoshanke pysyi ajankohtaisena läpi 1920- ja 1930-luvun.

Suuren talouslaman jälkeen 1930-luvun puolivälissä Myllytullin asema olisi jälleen vaatinut suuria lisäinvestointeja. Kun investointeja oli joka tapauksessa tehtävä, katsottiin, että Merikosken rakentamiseen voitaisiin viimeinkin ryhtyä. Rakentamisen aloittamista puolsi myös se, että kaupungin ja Oulun teollisuuden sähkönkulutus oli moninkertaistunut kuluneen vajaan kahden vuosikymmenen aikana. Niinpä Merikosken rakentaminen alkoi näyttää välttämättömältä kaupungin ja elinkeinoelämän sähköntarpeen turvaamiseksi myös tulevina vuosikymmeninä.

Kaupunginvaltuusto teki ratkaisevan päätöksen Merikosken rakentamisesta elokuun alussa 1939, vain vajaat neljä kuukautta ennen talvisodan syttymistä. Rakentamista ei kuitenkaan voitu aloittaa ennen kuin talvisota oli sodittu ja miehet olivat palanneet kotiin. Vasta heinäkuussa 1940 työt saatiin toden teolla käyntiin. Tällöin Merikosken työmaalla urakoi 300–400 miestä, joille työtä oli tarjolla koko talveksi 1940–1941. Kesän 1941 ja uuden sodan tultua miehet menivät jälleen rintamalle ja työntekijämäärä tippui noin viiteenkymmeneen.

Jatkosodan aikana Merikoskella työskenteli pääosin naisia ja lapsia sekä sotavankeja, joita Merikoskella oli töissä vajaat sata. Ensimmäiset sotavangit saatiin jo loppuvuodesta 1941, mutta he olivat jo vangitsemishetkellä niin huonossa kunnossa, ettei heistä juuri ollut raskaaseen voimalaitostyöhön. Lisäksi juuri talvella 1941–1942 elintarviketilanne oli huonoimmillaan, minkä johdosta elintarvikeannoksia ei vangeille voitu nostaa niin suuriksi kuin kunnollinen toipuminen yhdessä raskaan työn kanssa olisi edellyttänyt. Kesällä 1942 sotavankien käyttö työvoimana lakkautetiinkin, mutta seuraavana vuonna heitä tuotiin jälleen työmaalle.

Oman vaikeutensa aiheutti työmaalta louhittujen kivien poistaminen. Niitä louhittiin työmaalla noin 200 kuutiota vuorokaudessa. Lähialueelle ei kiviä voitu sijoittaa, eivätkä myöskään sota-aikana käytetyt häkääsuautot riittäneet hoitamaan kuljetusta muualle. Apuun riensivät saksalaiset, jotka samaan aikaan rakensivat siltaa Toppilansalmen yli. Tähän siltaan tarvittiin paljon kiviä, joita saksalaiset noutivat omalla kuljetuskalustollaan voimalaitostyömaalta.

Kirjavasta työntekijäjoukosta ja muista vaikeuksista huolimatta työt etenivät kuitenkin kohtalaisesti, vaikka vuonna 1942 rakentamista säädellyt taloudellinen tuotantokomitea yritti jopa keskeyttää rakentamisen vedoten Etelä-Suomen kohteiden olevan tärkeysjärjestyksessä etusijalla. Tuotantokomitea ei saanut tahtoaan läpi, mutta raaka-aineiden puute häiritsi kuitenkin Merikosken rakentamista sodan aikana.

Sodan loppuessa syksyllä 1944 voimalaitos oli yhä hyvin keskeneräinen. Sodan jälkeen oli tärkeää, että sodasta palaaville miehille oli tarjolla työtä. Merikosken työmaalle voitiinkin sijoittaa satoja kotiutuneita rintamamiehiä. Kaupungin ei tarvinnut järjestää erityisiä työttömyystöitä, koska Merikoskessa oli työtä tarjolla niin ammattitaidottomille kuin hyvän ammattikoulutuksenkin saaneille miehille. Pikemminkin oli niin, että riittävää määrää pätevää työvoimaa ei tahdottu saada työskentelemään Merikoskeen.

Keväällä 1948 voimalaitos oli valmis ensimmäisiä kokeiluja varten. Pienten alkuvaikeuksien jälkeen ensimmäinen generaattori saatiin käyntiin ja sähköntuotanto Merikoskessa alkoi. Samaan aikaan valmistui myös joukko jokisuiston siltoja. Valtava muutostyö, jolla villi Merikoski valjastettiin palvelemaan kaupunkilaisten ja oululaisen elinkeinoelämän tarpeita, oli päättynyt ja Merikosken alue saanut uudenlaisen ulkoosan.

Jouni Similä

Kuva Kalevan arkisto

Vain vesi puuttuu. Merikosken alakanava valmistumassa 10.11.1947.

Kuva Kalevan arkisto

"Työssä on Suomen voima". Työ palautti kotiutuneet rintamamiehet nopeasti siviilielämän rutiineihin. Kuvassa miehiä ojitustyömaalla lokakuussa 1947.

gin ravintoloissa. Maanantaiamuna ensimmäinen homma saattoikin olla "förskotin" pyytäminen rakennustyömaalta.

Suureksi ongelmaksi nähtiin jo sodan aikana henkisten alojen, kuten opettajien ja virastotyöntekijöiden, työllisyystilanne sodan loppumisen jälkeen. Puolustusvoimista jouduttiin lakkauttamaan lukuisia upseerinvakansseja ja suojeluskuntien lakkauttaminen vei työpaikan monelta mieheltä. Valtio ottikin myös henkisten alojen työntekijöiden työhönsijoittamisen erityishuomionsa kohteeksi rintamamiesten työllistämistä suunnitellessaan.

Ongelmia ei kuitenkaan sen paremmin Oulussa kuin koko maassakaan syntynyt henkisen työn tekijöidenkään joukossa, vaan työttömyys saatiin torjuttua virastoissa järjestettyjen virastovaratoiden avulla. Lisäksi monet konttoristit ja muut virastotyöntekijät suuntasivat avoimilta markkinoilta tarjottuihin työ-

paikkoihin, jotka eivät kenties olleet heidän koulutustaan vastaavia, mutta virastovaratoita huomattavasti paremmin palkattuja.

Työ palautti kotiutuneet rintamamiehet nopeasti siviilielämän rutiineihin. Työstä tuli sodan jälkeen kansallinen voimavara, jonka mahdollisimman tehokasta käyttöä pyrittiin vaalimaan. Suomen työn liitto julkaisi oululaisissakin lehdissä ilmoituksiaan, jotka otsikoitiin usein tapaan "Työssä on Suomen voima". Samaan aikaan alettiin yleisesti kantaa huolta siitä, ettei sodasta palanneiden miesten työteho ollut entisenkaltainen. Rintamalla vietetyt vuodet olivat vieneet suurimmat työhalut, eikä työtehoa varmastikaan ainakaan lisännyt se, että sodasta palanneiden rintamamiesten oli ansiotöidensä ohella perustettava perheet ja pystytettävä niille kodit. Työtä riitti niin leipätyössä kuin sen ulkopuolellakin.

Mistä katto pään päälle?

Sodan jälkeen Oulun asuntotilanne oli surkea. Asunnonhakijoiden jono oli pitkä, eikä sen lyhenemisestä ollut toiveita, kun lisää väkeä virtasi jatkuvasti kaupunkin työmaille. Kotiuttamisen jälkeen noin 200 rintamamiesperhettä olikin Oulussa vailla asuntoa.

Oululaiset rintamamiehet eivät kuitenkaan olleet ainoita, jotka kärsivät asuntopulasta. Suomen Aseveljien liitto oli tehnyt kevätkesällä 1944 sodan aikana avioliiton solmineiden rintamamiesten piirissä kyselyn, jossa oli tiedusteltu muun muassa, tuleeko perhe toimeen nykyisessä asunnossa sodan jälkeen. Kyselyyn vastanneista noin 75 prosenttia oli vastannut kysymykseen kieltävästi.

Rintamamiehillä ei ollut varaa jäädä odottelemaan julkisen rakennustoiminnan käynnistymistä, koska katto oli saatava pään päälle. Monille nukkupaikka löytyi vielä sodan jälkeenkin vanhempien asunnosta, mutta onnekkaim-

Maanhankintalailla tiloja oululaisille rintamamiehille

Kuva Kalevan arkisto.

Iskoon nousevia sotainvalidien omakotitaloja harjakorkeudessa 1950-luvulla.

Maanhankintalain ensisijaisena tarkoituksena oli taata asunto ja elinkeino siirtoväelle ja rintamamiehille. Siitä muodostui kuitenkin myös monissa kaupungeissa suuri asutuspoliittinen ohjelma, joka johti pientalorakentamiseen kerrostalorakentamisen sijasta.

Maanhankintalain ei siis tullut alun perin koskea kaupunkeja. Kaupungit kuitenkin määriteltiin lopullisessa laissa maanluovuttajien joukkoon. Niinpä oululaisetkin rintamamiehet hakivat asuntontteja, asuntotiloja, asuntoviljelytiloja, viljelytiloja ja kalastustiloja Oulun asutuslautakunnalta. Yhteensä rintamamiehet tekivät vuoden 1945 aikana 102 hakemusta. Lähes puolet hakijoista haki asuntonttia Oulun kaupungin alueelta. Peräti 40 hakijoista haki kuitenkin joko viljelys- tai asuntoviljelytilaa. Oulun alueelta näitä oli tuskin mahdollista lohkoa, joten hakijat ovat ilmeisesti olleet halukkaita muuttamaan maalle uudisraivaajiksi.

Innostus oman maapalan hankintaan oli varsinkin vähävaraisista oloista lähteneillä rintamamiehillä kova. Pitkin sotaa oli annettu lupauksia myös rintamamiesten mahdollisuudesta saada sodan jälkeen omaa maata ja lainaa, jolla oma tila saataisiin pystyyn. Lupaukset olivat perustuneet pitkälti hyvältä näyttäneeseen sotamenessykseen; maansaantilupauksia antamalla toivottiin saatavan vallatuille alueille luotettavia asukkaita. Sodan päätyttyä alueluovutuksiin jouduttiin maavekseli lunastamaan huomattavasti vaikeammassa tilanteessa: rintamamiehet ja siirtoväki oli asutettava pienentyneeseen Suomeen.

Asuntotonttien muodostaminen Oulun kaupungin alueelle oli vaikeaa. Helmikuussa 1946 asutuslautakunta epäili, että tulisi vielä kulumään pitkään, ennen kuin kaikille maansaantiin oikeutetuille voitaisiin muodostaa tontit. Samalla todettiin, ettei Oulussa olisi syytä ainakaan laajentaa maansaantiin oikeutettujen määrää.

Nopeimmin maansaanti onnistui siihen oikeutetulta, jos toimi itse aktiivisesti maapalan löytämiseksi. Jotkut maansaantiin oikeutetut joko rintamamiehet tai siirtoväkeen kuuluneet sopivatkin itse maanomistajien kanssa tonttien saamisesta vuoden 1945 jälkipuoliskolla. Yhteensä näitä omatoimisesti muodostettuja asutustontteja tuli Ouluun vuodenvaihteeseen 1945–1946 mennessä jo kuusi, joista kolme lohkoitiin Iskon tilasta sekä Koskelan, Antulan ja Uusi-Taskilan tiloista kustakin yksi.

Kaikkiaan maanhankintalain avulla muodostettujen tonttien määrää voi Oulussa pitää vähäisenä, sillä yhteensä hyväksyttiin vain 79 hakemusta, joista niistäkin 33 oli viljelys- tai asuntoviljelytiloja ja siten todennäköisesti Oulun ulkopuolelta. Suurin piirtein saman kokoisessa kaupungissa Lahdessa hyväksyttiin yhteensä 403 rintamamiesten, sotainvalidien ja sotaleskien tekemää maansaantihakemusta. Lahdessa maanhankintalaista muodostuikin, toisin kuin Oulussa, suuri asutuspoliittinen ohjelma: Lahteen muodostui useita rintamamiesten kansoittamia omakotitalo-alueita. Oulussa ainoaksi selkeästi rintamamiesten asuttamaksi alueeksi muodostui Karjasilta, jota sitäkään ei varsinaisesti muodostettu maanhankintalain nojalla.

Jouni Similä

mat saattoivat saada huoneen erilaisten sodan aikana ja välittömästi sen jälkeen tehtyjen poikkeusjärjestelyjen turvin.

Valtio antoi jatkosodan aikana määräyksiä kaupungeissa sijainneiden huoneistojen tehokkaammasta käytöstä. Sodan jälkeen määräyksiä kovennettiin entisestään: muussa kuin asumiskäytössä olleisiin huoneistoihin voitiin asettaa vuokralaiset pakkokeinoin, ja mikä tärkeintä, myös vajaakäytössä olleisiin huoneistoihin voitiin asettaa alivuokralaisia. Tämä tarkoitti sitä, että asunnon haltijalla oli oikeus pitää hallitsemastaan huoneistosta omassa käytössään vain yhden huoneen jokaista asukasta kohti. Muut huoneet oli luovutettava alivuokrakäyttöön.

Pakkosijoitukset suuriin huoneistoihin herättivät Oulun asuntojen haltijoi-

joissa vihaa etenkin tunnontarkasti asunnontarkastajana työtään tehnyttä Joonas Pietikäistä kohtaan. Pietikäisen ilmaantuminen tarkastuskierrokselle tarkoitti yleensä, että osa huoneistosta oli luovutettava alivuokralaiselle. Rintamamiehiä ja heidän asunto-ongelmiaan kohtaan tunnettiin yleensä sympatiaa, mutta aina omiin nurkkiin ei railakkaaseenkin elämään tottuneita rintamamiehiä haluttu asumaan.

Pääsääntöisesti Oulussa sijainneet huoneistot olivat kuitenkin jo sodan päättyessä niin tehokkaassa käytössä, ettei niihin kovin suurta joukkoa asunnontarvitsijoita saatu asutettua. Yhteensä loppuvuoden 1944 ja vuoden 1945 aikana asunto saatiin pakko-otolla järjestettyä vain reilulle sadalle asunnönhakijalle. Heidän mukanaan muutti kuitenkin

kin myös muu perhe. Varsinkin vuoden 1945 asuntoahtautta Oulussa kuvaa hyvin se, että yhdellä asunnonvälityksellä saatiin asunto välitettyä keskimäärin 4,5 henkilölle, kun vielä edellisellä vuonna yhdellä välityksellä asunnon sai keskimäärin vain noin kaksi henkilöä. Huomattavaa on myös, että välitetyistä asunnoista 80 prosenttia vuonna 1945 oli yhden huoneen tai yhden huoneen ja keittiön asuntoja. Huoneiden pakko-ottoja leimanneita kiivaita taisteluja puolestaan kuvaa se tosiseikka, että pakko-otoilla otettuihin huoneisiin piti vuoden 1945 loppupuolella asettaa joka kolmannet vuokralaiset poliisivoimin. Voi hyvin kuvitella, että talonmestajat eivät olleet kovinkaan tyytyväisiä tilanteeseen, jossa vuokrat olivat kovan inflaation vallitessa olemattomat, eikä ta-

Asevelikylä nousee Karjasillalle

Oulun kireää asuntotilannetta ryhdyttiin sodan jälkeen ratkomaan eri tavoin. Huoneistoihin pyrittiin mahdollisuuksien mukaan sijoittamaan lisää asukkaita ja kylmilille ullakoille rakennettiin uusia asuinhuoneita. Jo talvisodan jälkeen perustetulle Karjasillan omakotialueelle pyrittiin myös rakentamaan lisää asuintaloja.

Lisätalojen rakentamiseksi Karjasillalle toimi ennen kaikkea Oulun Aseveljet ry. Se teki jo syyskuussa 1944 kaupungille esityksen Karjasillan alueen laajentamisesta ja tonttien luovuttamisesta rintamamiesten käyttöön. Rintamamiehet rakentaisivat talot omin voimin, eikä kaupunki siten joutuisi sitomaan omia voimiaan alueen pystyttämiseksi siten kuin se oli joutunut sitomaan ruotsalaistalojen rakentamisen yhteydessä välirauhan aikana. Kaupungin olisi vain lahjoitettava tai vuokrattava tontit rintamamiesten rakennustoimintaa varten.

Kaupunki suhtautui myönteisesti aseveljien ehdotukseen ja teki pikaisesti päätöksen 50 tontin vuokraamisesta Karjasillalta. Jo vuodenvaihteessa tehtiin päätös vielä toisen 50 tontin vuokraamisesta. Tonttien vuokraksi kaupunki asetti markan neljöltä, mikä ei tulisi kattamaan lähellekään edes kaupungin kunnallistekniikkaan investoimia varoja. Kyseessä oli siis todella merkittävä kädenojennus kaupungilta.

Oulun Aseveljet ry toimi aktiivisesti rakennushankkeen suunnittelussa. Järjestö järjesteli rahoitusta rakentajille, samoin kuin rakennustarvikkeiden joukkohankintaa, piirustusten hyväksymistä sekä laina- ja maksuasioiden käytännön järjestelyjä. Asevellijärjestön lakkautus tammikuussa

1945 olikin takaisku Karjasillan rakentajille. Oulun kaupungin Vapaan Huollon Keskuksen omakotivaliokunta tosin otti osan Aseveljien jo aloittamista järjestelyistä Karjasillalla hoitaakseen.

Sataa tonttia haki yhteensä noin 300 rintamamiestä. Viisitoista tonteista varattiin sotainvalideille, ja lopuille 85 tontille valittiin rakentajat lähinnä perheen koon perusteella. Alle kolmilapsisilla perheillä ei juuri ollut mahdollisuuksia saada tonttia Karjasillalta. Myöskään sotaesikille ei tontteja yhtä poikkeusta lukuun ottamatta luovutettu, vaikka heidät oli alun perin määritellyt tonttien saajien joukkoon.

Kevään 1945 tullen talot alkoivat nousta Karjasillalla. Heinäkuussa oli jo joissain taloissa katto valmiina, ja suurimmassa osassa taloja ainakin perustyöt tehty. Elokuussa vietettiin jo sadan talon harjannostajaisia. Harjannostajaispuheessa varatuomari Jaakko Kemppainen kertoi alueelle tulevan yhteensä 700 asukasta, joista peräti 500 olisi lapsia. Karjasillan lapsilla ei totisesti ollut leikkikaverista puutetta.

Maanhankintalain säätämisen jälkeen kesällä 1945 olisi osa Karjasillan asukkaista halunnut lunastaa vuokratonttinsa omaksi. Kaikki Karjasillan asukkaathan olisivat olleet oikeutettuja maansaantiin maanhankintalain nojalla. Kaupunki ei kuitenkaan suostunut tähän, sillä se piti edulliseen hintaan antamia vuokratontteja yhtä lailla maanhankintalain mukaisina kuin varsinaisen maanhankintalain säätämisen jälkeen annettuja tontteja.

Jouni Similä

lonomistajilla itse ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia edes valita vuokralaisia omistamaansa asuntoon. Tyytymättömyyttä lisäsi se, että kaikki pakko-otolla asunnon saaneet vuokralaiset eivät noudattaneet asunnossaan siisteyttä, vaan asunto saattoi mennä vuokralaisen siinä asuessa huonoon kuntoon.

Toinen merkittävä keino, jolla asuntoja pikaisesti saatiin rintamamiehille muodostettua, oli ullakkorakentaminen. Oulun vanhoissa puutaloissa oli paljon rakentamatonta ullakkotilaa, koska jäykät paloturvallisuusmääräykset eivät olleet antaneet mahdollisuutta laajamittaiseen ullakkotilojen hyödyntämiseen. Sodan jälkeen Oulun kaupungin rakennusjärjestystä kuitenkin muutettiin siten, että ullakkohuoneiden rakentaminen oli mahdollista.

Erityisen innokkaasti ullakkohuoneiden rakentamisen puolesta toimi lakkauttamiseensa asti Oulun Aseveljet ry. Se palkkasi jopa palvelukseensa rakennusmestarin tiedustelemaan talonmistajien halukkuutta rakentaa ullakkohuoneita rakennuksiinsa ja vuokrata ne edelleen rintamamiehille. Järjestö pyr-

ki myös vaikuttamaan viranomaisiin kaikkien rakentamisen tiellä olleiden esteiden poistamiseksi.

Ullakkohuoneiden rakentamiseen ryhdyttiin heti vuoden 1945 alusta. Halkukkaita rakentajia oli kuitenkin vaikeaa löytää, koska rakentamisen tiellä oli useita esteitä. Ennen kaikkea rakennustarvikkeista ja työvoimasta oli pulaa. Merkittävää oli myös se, että ullakkohuoneiden rakentaminen ei ollut tiukan vuokrasäännöstelyn vallitessa taloudellisesti kannattavaa. Lisäksi halkukkuutta pienensi se, ettei myöskään rakennettuihin ullakkohuoneisiin saanut itse valita vuokralaisia, vaan huoneenvuokralautakunta asetti ne suoraan. Riski saada uuteen asuntoon epäsiistit vuokralaiset ei houkutellut rakentamiseen.

Oulun Aseveljet ry. arveli vuoden 1945 alussa, että ullakkohuoneita voitaisiin rakentaa Oulun rakennuksiin vielä vuoden 1945 aikana yhteensä noin 200. Käytännössä edellä kuvatuista vaikeuksista johtuen määrä jäi tuntuvasti pienemmäksi. Ullakkohuoneet muodostuivat kuitenkin monelle rintama-

miesperheelle ensimmäiseksi omaksi kodiksi.

Toukokuussa 1945 astui Suomessa voimaan maanhankintalaki. Sen nojalla niin kaupunkilainen kuin maalainenkin siirtoväki sekä kaikki rintamamiehet olivat oikeutettuja maansaantiin. Oulussa maanhankintalain nojalla haki asuntotonttia tai -tilaa vuoden 1945 aikana yhteensä 102 rintamamiestä. Heistä 79 oikeutettiin maansaantiin. Osa heistä oli hakenut maata nimenomaan maaseudulta, mutta osalle oikeus tontin hankintaan annettiin Oulusta. Kaikkiaan maanhankintalain merkitys Oulun rintamamiehille jäi kuitenkin vähäiseksi. Merkittävämpi oli kaupungin käynnistämä hanke Karjasillan asevelikylän muodostamiseksi.

Karjasillalta annettiin yhteensä sadalle rintamamiehelle edullinen vuokratontti. Vuoden 1945 aikana niille pystytettiin rakennustarvikkeiden puutteesta huolimatta talot, joihin rintamamiehet perheineen asettuivat asumaan. Karjasillasta muodostuikin rintamamiesten ja heidän perheidensä kansoittama omalaatuinen yhteisö.

Kuva Kalevan arkisto.

Sodan jälkeen alkoholin kulutus nousi rajusti. Kuvassa alkoholiliikkeen edustalle kiemurteleva viinajono 11.12.1944, kun alkoholiliike jälleen avattiin.

Oulun heikolla asuntotilanteella oli moninaiset sosiaaliset vaikutuksensa sodan jälkeen. Ahtaudessa oleminen ei kaikkia kiinnostanut ja niinpä kaupungilla liuskeltiin vapaa-aikoina runsaasti. Sotakavereiden näkeminen houkutteli usein verestämään muistoja laillisen ääreen. Oman lisäyksensä Oulun katukuvaan toivat muilta paikkakunnilta Ouluun tulleet, joilla ei kireän asuntotilanteen vallitessa ollut mahdollisuutta oman asunnon hankintaan. He asuivat usein tilapäisissä majapaikoissa ja liittyivät kaduilla kulkeneiden joukkoihin.

Sosiaalisten ongelmien kärjistyminen

Marraskuisena tiistai-iltana 1944 kaksi kotiuttamistaan odotellutta rintamamiestä juhli Oulussa jo ennakoita siviiliin pääsyään. Heidän seuraansa lyöttyäytyi mieshenkilö, joka tarjosi jo jonkin verran humaltuneille miehille juomat rintamamiesten ampumaparakissa. Rintamamiehet huomasivat, että miehellä oli lompakossaan rahaa ja osto-

kortteja ja tarjoutuivat puolestaan tarjoamaan tälle ryypyn läheisen makasiinin takana. Ryypystä mies ei kuitenkaan päässyt nauttimaan, koska toinen rintamamiehistä kolkkasi hänet pullolla ja vei rahat ja ostokortit lompakosta.

Edellä on kuvattu, mihin sodan loppuminen ja sitä seurannut irrallinen elämä saattoi äärimmäisessä tapauksessa johtaa. Sota oli muuttanut monen siihen osallistuneen moraalikäsitteitä. Yksityisomaisuuden loukkaaminen ei enää sodan jälkeen kolkutellut kaikkien rintamamiesten omaatuntoa niin voimakkaasti kuin ennen sotaa. Oman toimeentulon turvaaminen saattoi hämärtää oikean ja väärän rajaa.

Oulussa vuosi 1945 oli rikollisuuden suhteen sellainen, jota ei usein haluta muistella. Väkivaltarikoksia tehtiin puolitoista kertaa enemmän kuin viimeisinä vuosina ennen sotaa; omaisuusrikosten määrä viisinkertaistui sotaa edeltävään tasoon verrattuna. Muun muassa Kalevan sivuilla puhuttiinkin yleisesti moraalisen rappeutumisen sotavuosien seurauksena.

Varsinkin väkivaltarikollisuuden kas-

vua voidaan selittää juuri sodan jälkeisten vuosien irtonaisuudella. Oulussakin valtaosa väkivaltarikoksiin syyllistyneistä oli muilta paikkakunnilta Ouluun tilapäisesti tulleita miehiä, jotka usein olivat olleet rintamalla. Kotipaikkakunnalla ei ollut mahdollisuuksia tienestehin ja niinpä tie kulki Ouluun, jossa puutetta työmahdollisuuksista ei ollut. Esimerkiksi ilmapiiri Iskon parakkikylässä, jossa monet liikkuvat työmiehet asuivat, ei välttämättä kannustanut raittiiseen ja rehelliseen elämään.

Paitsi työssäkäyvät, myös työelämän ulkopuolelle jättäytyneet miehet tekivät rikoksia. Kalevassa kirjoitti nimimerkki ”Huolestunut ääni” maaliskuussa 1945 mielipidekirjoituksen, jossa hän totesi: ”Kaupungeissamme asustelee suuret joukot miehiä, jotka eivät tee mitään säännöllistä työtä. Niitä on rautatieasemilla, toreilla, autoasemilla ja yleensä kaduilla useampia yhdessä kompukassa. Tilaisuuden sattuessa katoaa useamman kuin yhden matkustajan matkalaukku, reppu tai päällystakki. Iltaisin nämä hyeenat vahtivat yksin kulkevia kansalaisia.” Hieman myöhem-

min Kalevan pääkirjoituksessa kutsuttiin näitä yhteiskunnan ulkopuolelle jättäytyneitä miehiä ”roskajoukoksi”, jota vastaan olisi yhteiskunnan ”kaikkine voimineen käytävä taisteluun”.

Keitä sitten olivat nämä kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle jättäytyneet miehet? Todennäköistä on, että valtaosa heistä oli jo asepalveluksen vältäneitä miehiä, jotka sota-aikanakin pyrkivät pakenemaan työvelvollisuuttaan. Työvelvollisuuden rikkominen yleistyi sodan loppua kohden. Ennen velvollisuuden poistamista syyskuussa 1944 ehdittiin vuoden 1944 aikana tuomita tuomioistuimissa noin 4 200 työvelvollisuuden rikkojaa erilaisiin rangaistuksiin. Työtä vieroksuva väestöä oli siis paljon jo sota-aikana, ja oletettavaa on, että työvelvollisuuden kumoamisen jälkeen työtä karttavan väestön määrä kasvoi.

Olisi kuitenkin liian helppoa kaataa syy vuoden 1945 levottomuuksista pelkästään jo sota-aikana rintamaa ja työtä paenneiden niskaan. Monet oululaiset veteraanit ovat muistelleet, kuinka sotaan rintamalla osallistuneita joutui sodan jälkeen pois toltaan pääosin psyykkisistä vaikeuksista johtuen. Kaikki rintamalla sodan kestäneet eivät kestäneetkään rauhaa uusine vaatimuksineen. Sodan aiheuttamat traumat purkautuivat sodan jälkeen siviilielämän aloittamisen vaikeuksina. Hyvin usein alkoholista tuli ensin lääke, sen jälkeen ongelma, joka kasasi ympärilleen vain uusia ongelmia. Kaikilla ongelma ei ratkennut, vaan se seurasi hautaan saakka, kuten eräs oululainen veteraani muistelee: ”yksikin kaveri oli, minäki sitä monta kertaa hoivasin ja vein kotia ja kaikkea ja minä koitin sille selvittääki ja sitte oli tuonne Kastellin häkille sinne jonku lavon alle – löyty sieltä kuolleena”. Taustalla kertoja epäili olleen paitsi suoranaisia mielenterveydellisiä ongelmia, myös ongelmia normaalin elämän, kuten perheen perustamisen, aloittamisessa.

Kaikkiaan sodan jälkeen alkoholin kulutus nousi rajusti. Kun viimeisenä rauhan vuonna 1938 Alkoholiliike myi sa-

taprosenttista alkoholia 1,43 litraa henkilöä kohti, kasvoi määrä vuonna 1945 jo 1,75 litraan. Paitsi että alkoholi oli sodasta palanneiden suosiossa, oli myös kotirintamalla tapahtunut sodan aikana käännettä kohti suurempaa kulutusta. Alkoholista oli jo sota-aikana tullut eräs harvoista tavoista paeta ahdistavaksi koettua todellisuutta.

Suurin osa kotiinpalanneista rintamamiehistä ei toki sortunut alkoholin ja rikosten tielle. Yleisesti voi todeta, että ne rintamamiehet, jotka olivat onnistuneet sodan aikana säilyttämään yhteytensä kotiin ja sitä kautta arkielämään, sopeutuivat myös rauhan tuomiin uusiin vaatimuksiin parhaiten. Ennen kaikkea perheen vaikutus sopeutumisessa on muisteluissa tunnustettu merkittäväksi. Usein perheen pysyminen koossa ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys.

Onnea ja epäonnea perhe-elämässä

On yleisesti tunnettua, että sodan jälkeen vuosina 1945–1949 syntyivät niin sanotut suuret ikäluokat. Niiden synnyn taustalla on yleensä todettu olleen sodan aiheuttama katkos normaalissa elämässä sekä avioliittoistumiskäyttäytymisen muutos: avioliitot solmittiin aiempaa varhemmin.

Oulussakin varsinkin vuosina 1945–1947 solmittujen avioliittojen määrä oli tuntuvasti korkeampi kuin normaaleina rauhan vuosina ennen sotaa. Oulussa avioitumisinto oli jopa kovempaa kuin muualla maassa. Vuosina 1945–1948 Oulussa solmittiin asukasta kohden noin 10% enemmän avioliittoja kuin muualla maassa. Avioliitot kantoivat pian hedelmää, sillä esimerkiksi huippuvuonna 1946 Oulussa syntyi lähes 1 100 lasta. Seuraavina vuosina syntyneiden lasten määrä alkoi pikku hiljaa laskea jo ennen sotavuosia vällinneelle noin 800 lapsen tasolle.

Osaltaan suureen avioitumis- ja vauvakuumeeseen vaikutti siis ”sotavuosien kiinniottaminen”, kuten eräs perheen sodan jälkeen perustanut oululaisvete-

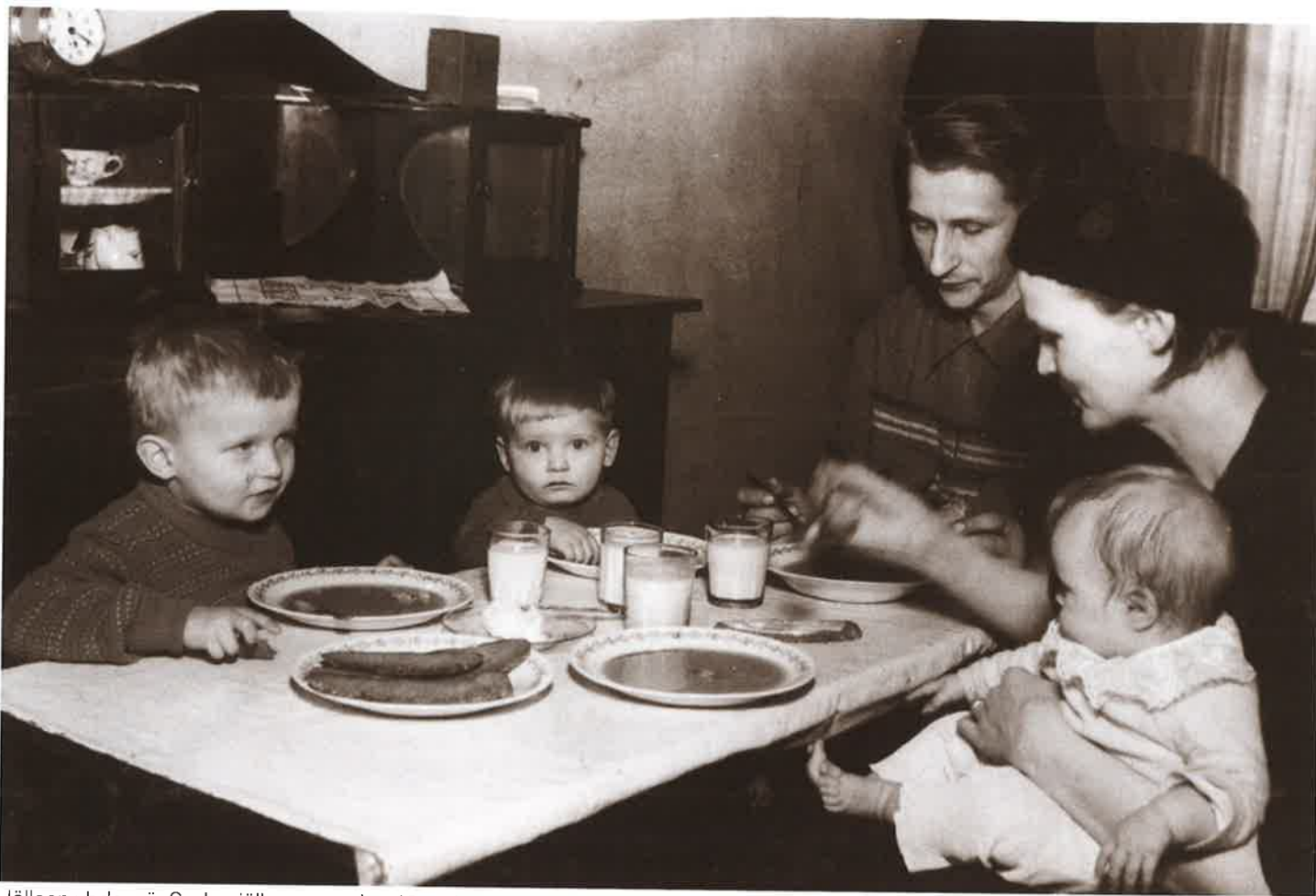
raani kertoi. Vaikka kesällä 1941 juuri ennen sotaanlähtöä solmittiin lähes enätysmäärä avioliittoja, jäätin asematavuosina 1942–1944 rauhan ajan kehityksestä jälkeen. Myöskään lapsia ei syntynyt aivan rauhan vuosien tahtiin, vaikka syntyvyys pysyi sodan aikanaakin olosuhteet huomioon ottaen varsin korkeana. Esimerkiksi vuonna 1943 Oulussa syntyi yli 750 lasta. Normaali vuosien kehityksestä jäätin siis sotavuosina kuitenkin jonkin verran jälkeen ja tätä jälkeenjäätisyyttä pyrittiin sodan jälkeen ottamaan kiinni.

Sotavuosina solmimatta jääneet avioliitot eivät kuitenkaan riittä yksin selittämään suurta sodanjälkeistä avioitumisintoa. Jo edellä mainittu avioitumisen lasku oli toinen merkittävä tekijä. Varsinkin alle 25-vuotiaat solmivat sodan jälkeen avioliittoja aiempaa huomattavasti innokkaammin.

Avioitumisen laskun selitys on hyvin yksinkertainen: sota teki pojista miehiä. Tarve oman pesän perustamiseen oli sodan jälkeen kova, katsottiinhan perheen ja kodin turvaavan työn ohella parhaiten tulevaisuuden. Kun sota oli harventanut avioitumiskäisten miesten rivejä, ei naisilla ollut pulaa puolisoista. Jos naimisiin tahtoi, niin naimisiin myös pääsi.

Sodan jälkeen purkautuneet avioliitot ovat jääneet vähemmälle huomiolle kuin solmitut avioliitot. Kuitenkin avioerojen määrä kasvoi sodan jälkeen huomattavasti rajummin kuin solmittujen avioliittojen määrä. Vuonna 1945 pantiin Oulun raastuvanoikeudessa vireille 165 avioeroproessia, kun niitä viimeisenä kokonaisena rauhan vuonna ennen sotaa pantiin vireille vain 37. Vireille pantujen avioerojen määrä siis yli nelinkertaistui sodan jälkeen sotaa edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna.

Sodan jälkeiseen avioerobuumiin on haettavissa useita erilaisia selityksiä. Merkittävin on se, että sodan aikana avioliitot solmittiin heikommalle perustukselle kuin rauhan vuosina. Rintamalle menneet miehet halusivat ymmärrettävästi vakinaistaa lyhyetkin suhteensa, jotta tietäisivät heitä odotettavan

Kuva Kalevan arkisto.

Jälleen yhdessä. Sodan jälkeen vuosina 1945-1949 syntyivät ns. suuret ikäluokat.

kotona. Avioliiton solmiminen oli eräänlainen keino luoda jotakin pysyväksi tarkoitettua alati muuttuvissa olosuhteissa. Käytännössä sodan aikana solmitussa avioliitossa ei kuitenkaan ehditty kohdata arkea, kun miehet olivat valtaosan ajasta rintamalla, kaukana poissa kotoa. Sodan jälkeen arki oli opeltava, eikä se aina onnistunut.

Vielä sodan jälkeen voimassa oli tiukka avioliittolaki, joka ei sallinut avioeroa ilman aviopuolison pettämistä, väkijuoimien väärinkäyttöä tai muuta yhtä raskauttavaa syytä. Pelkkä välirikko ei riittänyt avioliiton purkamiseen kuin pitkällä kahden vuoden erossaoloajalla. Avioliiton purkamiseksi piti siis tehdä muutakin kuin ajautua ristiriitaan puolison kanssa. Yleisimmin välittömästi sodan jälkeen Oulussa vireille pannuissa avioeroprosesseissa käytettiin avioeron haun synnä pettämistä tai miehen juoppotelta. Rintamalla palanneet miehet

saattoivat hakea avioeroa välittömästi kotiin tultuaan, mikäli heillä oli epäilyjä vaimon uskottomuudesta. Hieman myöhemmin, vuoden 1945 puolimaissa vaimot taas heräsivät hakemaan avioeroa viinaan sortuneista, rintamalta palanneista miehistään. Näin alkoholi tuhosi monen sodasta palanneen avioliiton.

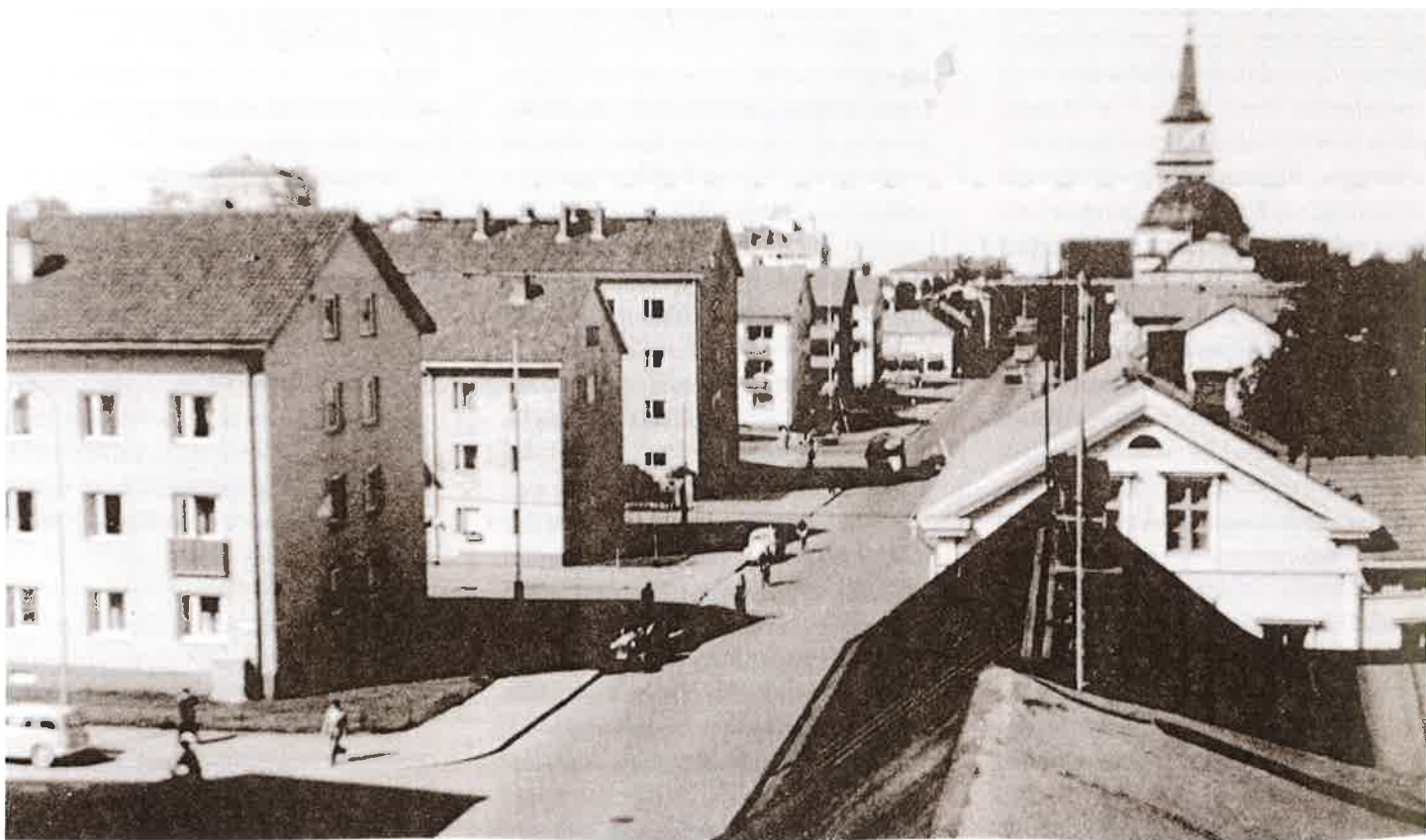
Sodan jälkeen Oulussa tapahtuneet kielteiset ilmiöt, rikollisuuden kasvu, runsas alkoholin käyttö ja lukuisat avioerot, viestivät oululaisten kokemasta suuresta yhteiskunnallisesta murroskaudesta. Sodan päättyminen saattoi monet yhteiskuntaryhmät uudenlaiseen tilanteeseen. Hyppääminen uuteen aikaan onnistui näiltä ryhmiltä vaihtelevasti. Toiset onnistuivat rakentamaan oman elämänsä sirpaleista kasaan uudelleen, toiset joutuivat aloittamaan täysin puhtaalta pöydältä. Oman elämän aloittaminen oli vaikeinta sellaisille rin-

tamamiehille, joiden kontaktit siviilielämään sodan aikana olivat syystä tai toisesta katkenneet.

Yhteiskunnan oli sodan jälkeen käytävä kaikkine voimineen jälleenrakennukseen. Rintamamiesten odotettiin tuovan vankka panoksensa tähän kansakunnan tulevaisuutta määrittäneeseen hankkeeseen. Henkisistä ja ruumiillisista vammoista huolimatta rintamamiehet vastasivat yhteiskunnan heille esittämään huutoon. Merkittäviä yhteiskunnallisia levottomuuksia ei syntynyt, koska rintama oli pitänyt niin rajalla kuin kotonakin.

Yläkuvassa Oulun Kajaaninkatu ennen jatkosodan suurpommituksia ja alakuvassa jälleenrakennettuna vuonna 1956.

Kuvat: Maija-Liisa Bäckström'in kokoelmat

Veteraanit rauhan varmistajina ja rakentajina

Matti Rossi

Vaikeat tehtävät

Aselepo astui itärajan taisteluiden jälkeeseen voimaan syyskuun neljännen päivän aamuna 1944. Neuvostoliiton ennakkoehdot oli hyväksytty. Alkoivat pari viikkoa kestäneet neuvottelut, joissa suomalaisella osapuolella ei juuri ollut sanan sijaa. Tuloksena oli 19. syyskuuta kello 12 Moskovassa allekirjoitettu välirauhansopimus, jossa oli itse asiassa jo kirjoitettuna lopullisen vuonna 1948 Pariisissa solmitun rauhansopimuksen sisältö. Heti syyskuussa 1944 oli käännettävä aseet Oulun pohjoispuolelta lähtien entisiä taistelutovereita saksalaisia vastaan, kun nämä eivät olleet vapaaehtoisesti poistumassa maasta ja kun Neuvostoliitto alusta pitäen vaati painokkaasti, että saksalaiset oli karkotettava viivyttelämättä Pohjois-Suomesta. Maahan saapunut liittoutuneiden (Neuvostoliiton) valvontakomissio oli saanut yhdeksi päätehtäväkseen Suomen painostamisen ripeään, todelliseen sotaan saksalaisia vastaan.

Jo ennen aselevon alkua maassamme oli alettu varautua rauhan olojen mahdollisimman nopeaan palauttamiseen, kuten jälleenrakentamiseen, mutta puolustusvoimien piirissä myös siltä varalta, että Neuvostoliitto jatkaisi sotilaallisia toimia Suomessa, jopa pyrkien maan miehittämiseen. Tämä huoli oli taustana elokuussa 1944 alkaneille valmisteluille aseiden kätkemiseksi mahdollisesti tarvittavaa vastarintaa varten. Väli-

rauhansopimuksessa edellytettyjen raskaiden sotakorvausten maksamiseksi saattoivat toimenpiteet alkaa sopimuksen tultua allekirjoitetuksi ja julki syyskuun puolivälin jälkeen. Varsin nopeasti oli myös lakkautettava ”Suomen alueella toimivat fascisminluontoiset poliittiset, sotilaalliset ja sotilassairaaloitokset järjestöt sekä muut järjestöt, jotka harjoittavat Neuvostoliitolle tai muille Yhdistyneille Kansakunnille vihamielistä propagandaa”, kuten välirauhansopimus edellytti.

Kaikki edellä mainitut asiat koskettivat myös Oulua. Lapin sodan alkaminen vei nopeasti saksalaisotilaat kaupungista – onneksi ilman taisteluita ja melkein välikohtauksitta. Kaupungin katu-kuvaan vuosien ajan kuuluneet entiset aseveljet poistuivat. Heidän käytössään olleet esikunta- ja sotilassairaalatilat sekä kasarmit tyhjenivät samoin kuin varastot ja varikot. Monet läheisetkin ystävyyssuhteet katkesivat tai johtivat tukkisiin jälkiseurauksiin. Vaikeiden ihmiskohtaloiden lisäksi ajasta muistuttivat vielä pitkään konkreettisesti eräät saksalaisten käytössä olleet rakennukset – pisimpään kai Hietasaaressa ollut vartio- ja sotilaspataljoonan Vaakunakylä. Kaudesta kertovat yhä Dietlin vuoristodivisioonien alppijääkäreihin liittyvät kaupunkikartassa säilyneet nimet Alppila, Alppitie ja Tirolintie sekä epävirallisessa kielenkäytössä pysynyt Tuiran alueella oleva ”pikku-Berliini”.

Raunioista nousee uusi elämä. Pommitusten pahoin vaurioittaman kaupungin jälleenrakennus on alkanut. Kuva otettu Asemakadun seudulta 24.5.1946.

Kuva Kalevan arkisto.

Sodan aikana vaurioituneiden teiden kunnostaminen siirtyi 1950-luvulle. Kuvassa tietyömaa Kajaanintiellä lokakuussa 1952.

Kuva Kalevan arkisto.

Lapin sodan vaikutus tuntui Oulussa siten, että täällä toimivat kolmannen Armeijakunnan esikunnan lisäksi Pohjois-Suomen evakuointiesikunta, kotiuttamiskeskus sekä eräät huolto- ja eri ase-lajien yksiköt. Liikenteellisesti kaupunki oli erittäin tärkeä. Sen läpi kulki sekä taisteluihin liittyneitä huolto- ja henkilökuljetuksia että kotiutettavia reserviläisiä. Omaa vilkkauttaan ja levottomuuttaan kaupunkiin toi myös täällä avattu maan pohjoisin alkoholiliikkeen myymälä.

Kasvavaa kaupunkia jälleenrakennetaan

Oulu lähti ripeään kasvuun. Väestö lisääntyi viidessä vuodessa 1945–1950 yli 9 000 hengellä 37 500 asukkaaseen. Kaupunkiin tuli palaavien rintamamiesten lisäksi siirtoväkeä. Sodan vaurioiden, kuten vuoden 1944 tuhoisien pommitusten jälkien korjaaminen ja muu jälleenrakentaminen edellyttivät työvoimaa. Ammattitaitoisesta väestä oli pulaa varsinkin, kun tarvittavaa, pysyvää koulutusta ei saatu nopeasti lisätyksi.

Viivyttelämättä toimintaan polkaistujen ammatillisten pikakurssien rinnalle perustettiin vuonna 1947 valtion omistama Pohjois-Pohjanmaan keskusammattikoulu, jossa koulutettiin muiden muassa puuseppiä ja auton asentajia. Tarvetta olisi ollut enemmänkin, koska halu opin saamiseen oli suuri. Tarve purkautui myös siten, että perustettiin olemassa olleiden valtion oppikoulujen ja ruotsinkielisen yksityiskoulun rinnalle uusia yksityisiä oppikouluja. Valtiolla ei ollut resursseja lisätä omin toimin koulutusta niin nopeasti, kuin olisi ollut tarpeen. Sodasta palaavista veteraaneista monet joutuivat aloittamaan kouluttautumisen tai täydentämään koulutustaan rintamalla vietettyjen vuosien jälkeen voidakseen sijoittua muuttuvan yhteiskunnan tehtäviin. Osa heistä löysi paikkansa maanhankintalain luomilla maataloutta harjoittaneilla tiloilla.

Oulussa sodasta palanneet ja työpaikkansa löytäneet olivat omalta osaltaan

Kuva Kalevan arkisto.

Oulujoen suistoalueen suunnittelu annettiin arkkitehti Alvar Aallon tehtäväksi. Vuonna 1949 hyväksytty Koskikeskuksen asemakaava toteutui vain osittain ja jonkin verran muutettuna. Kuvassa valmistumassa olevia tornitaloja, Tuiranväylän silta sekä Raatin urheilukenttä.

vaikuttamassa siihen, että heidän lapsiensä koulutusmahdollisuudet paraniivat, kun ammatillista koulutusta lisättiin. Yksityisten oppikoulujen määrää lisättiin 1950- ja 1960-luvuilla vielä kahdeksalla oppilaitoksella ja Oulun yliopisto aloitti toimintansa vuonna 1959. Näin veteraanien sukupolvi oli myös luomassa sitä koulutus pohjaa, joka on ollut tarpeen nykyisen huomattavassa määrin hyvän koulutuksen varaan rakentuvan oululaisen menestyksen luomisessa.

Koulutuksen kehittäminen – vaikka monia vuosia aikaa vaatien – oli olennainen osa kaupungin jälleenrakentamista. Sodan tuhot olivat vuonna 1945 nähtävissä katukuvassa. Alkuvuoden 1944 pommituksissa kaupungissa oli vaurioitunut kokonaan tai osittain lähes tuhat rakennusta – erityisesti tuomiokirkon ympäristössä, rautatieaseman seudussa ja Heinäpäässä. Tuhoja ei päästy heti kaikilta osin korjaamaan, koska alueille määrättiin rakennuskielto. Toki tilapäisratkaisuja tehtiin, kun keväästä

1946 lähtien myönnettiin kolmivuotisia rakennuslupia palotonteille tehtäviä parakeja varten, mutta pian päästiin myös pysyvämpiin ratkaisuihin. Oulu Oy sai valmiiksi jo vuonna 1946 suuren asuinrakennuksen ja samoihin aikoihin myös Valtionrautatiet kolme kerrostaloa Heikinkadun varteen. Suomen suurin nahkateollisuuslaitos Veljekset Åström Oy osoitti puolestaan yli sadalle toimihenkilölleen ja työntekijälleen asunnot sekä yhteismajoitustilan 40 miehelle. Pommitettujen alueiden tonttien rakentamista hidastivat osaltaan niiden kohooneet hinnat. Pisimpään – aina 1980-luvulle – säilyi palotontiksi kutsuttuna Heinäpään suunnassa Svenska Privatskolanin tuhoutuneen kiinteistön paikka. Koulun toimintahan oli sijoittunut pian sodan jälkeen uusiin tiloihin Sepänkadun varteen.

Jälleenrakentamiseen ja sodanjälkeiseen ripeään väestönkasvuun liittyivät kaupungin kokonaisuuden ja sen keskeisten osien kehittämistarpeet ja -suunnitelmat. Vuonna 1945 sai uutta vauhtia

jo neljä vuotta aikaisemmin käynnistynyt voimalaitoksen rakentamisen kiihkeitä Oulujoen suiston alueen suunnittelu. Selvittelyssä alusta lähtien mukana ollut arkkitehti – myöhemmin akateemikko – Alvar Aalto sai suunnitelman valmistamisen tehtäväkseen. Hän laati kaupunginvaltuuston vuonna 1949 hyväksymän Koskikeskuksen asemakaavan, joka olisi professori Otto-Iivari Meurmanin mukaan viitoittanut ”Oululle tien suurisuuntaisen maisemallisen kaupunkinäköalun luomiseen”. Se toteutui vain osittain ja jonkin verran muutettuna. Uudet sillat ja muut liikenneväylät rakennettiin sen pohjalta samoin kuin Raatin urheilukenttä sekä Toivoniemen tornitalot.

Vielä sodan jatkuessa Neuvostoliittoa vastaan kevättalvella 1944 kaupungin virkamiehet pohtivat, miten toteutettaisiin keskustan tuhoutuneiden alueiden rakentaminen. Rakennusvirasto päätyi esittämään, että rautatieaseman ja ydinkeskustan välille rakennettaisiin uusi valtavyylä. Asiantuntijana ollut Ot-

Jälleenrakennuskauden yritystoiminta

Oulu oli sodan jälkeen voimakkaasti kasvava keskus, jossa riitti kysyntää useiden eri alojen yrittäjille. Pommitusten tuhojen korjaaminen ja kaupunkia vaivannut asuntopula tarjosivat paljon töitä rakennusalalle ja sähköliikelle. Työmäärän kasvun myötä lisääntyi myös ihmisten liikkuvuus. Onnikalla "ookailtiin" maaseudulta kaupunkiin töihin ja ostoksille yhä useammin. Sodan päätymisen jälkeen alkanut ja 1950-luvulle kestänyt kiivas jälleenrakennuskausi poiki Ouluun useita veteraanien perustamia yrityksiä. On ilahduttavaa todeta monen jälleenrakennuskaudella perustetun yrityksen olevan yhä toiminnassa ja vieläpä perinteikkääällä nimellään.

Kuva Kain Haapalahden kokoelmista.

Jälleenrakennuksen yritystoiminnalle oli ominaista vahva yhteishenki. Yhteishenkeä kuvaa myös yrityksen työntekijöiden osallistuminen työpaikkansa rakennustöihin. Kuvassa miehiä Haapalahden autoliikkeen rakennustyömaalla Limingantullissa kesällä 1951. Kuvassa vasemmalta Väinö Martinkauppi, Kalle Oja sekä veteraani Yrjö Haapalahti.

Ville Rajakaltio - Rajaville Oy

Jatkosota: JR 32:n III pataljoona komentaja, III AK:n intendentti

Rajaville Oy:n perustaja Ville Rajakaltio oli syntyperäinen iiläinen. Hämeenlinnassa viettämiensä kouluvuosien jälkeen hän suuntautui sotilasuralle ja päätyi rajavartioston palvelukseen. Noilta vuosilta periytyi hänen lempinimensä "Rajaville". Väli rauhan aikana kapteeni Rajakaltio toimi armeijakunnan huoltotoimiston päällikkönä Oulussa. Jatkosodan Rajakaltio aloitti pataljoonan komentajana Jalkaväkirykmentti 32:ssa (III/JR 32). Pataljoonan komentajana ollessaan "Rajaville" opittiin tuntemaan asiallisena ja harkitsevana upseerina, joka piti huolta alaisistaan. Miesten keskuudessa komentajasta tuli kerrassaan käsité.

Pataljoona hajotettiin kotiutusten vuoksi 1942 ja Rajakaltio siirtyi armeijakunnan esikunnan intendenttitoimistoon. Intendentin toimenkuva oli laaja, sillä hänen tehtäviinsä kuuluivat sotilaslääänin eli käytännössä koko Pohjois-Suomen alueella olevien armeijan kiinteistöjen hoitaminen, tienrakennusurakat ja siltatyöt. Lapin sodan aikana majuri Rajakaltio sai tehtäväkseen huolehtia lokakuun lopulla 1944 aloitettujen kotiutusten jälkeen vielä sotatoimiin jääneiden joukkojen huollosta. Tätä huolto-organisaatiota kutsuttiin 1. Huoltokurssiksi. Huoltokeskuksen keskuspaikka oli Oulussa ja sen perustamisvahvuus oli 358 miestä ja 50 hevosta. Vuoden loppua kohti laajentuneet joukkojen kotiutukset ja jäljelle jääneiden joukkojen huoltotarpeen väheneminen johtivat huoltokeskuksen toiminnan supistamiseen ja lopulta lakkauttamiseen.

Sotavuosien jälkeen Ville Rajakaltio erosi armeijan palveluksesta ja kokemukset poikivat uusia haasteita. Sotavuosina rakentamisen parissa vietetty aika ja toimi armeijakunnan intendenttinä poiki uusia töitä siviilissä, sillä oululaisten liikemiesten omistama rakennusliike Pohjolan Rakentajat Oy kutsui Ville Rajakaltion yhtiönsä toimitusjohtajaksi. Heidän yksi merkittävimpiä rakennuskohteita oli muun muassa Sallan kirkko.

Rakennusliikkeen toiminta loppui Oulun liikekiinteistön tulipalon myötä, eivätkä omistajat halunneet panostaa yritykseen enää enempää. Tuolloin Ville Rajakaltio päätti siirtyä itse yrittäjäksi ja hän perusti puualan yrityksen, joka osti sahoilta raakaa lautatavaraa ja jalosti sitä eteenpäin. Kuitenkin jo vuonna 1950 hän perusti puualan yrityksensä rinnalle betonituotteisiin erikoistuneen Rajaville Oy:n, josta muodostuikin yksi oululainen menestystarina. Vain muutama vuosi uuden yhtiön perustamisen jälkeen kuihtui puupuoli kokonaan pois.

Rajaville Oy:n toiminta alkoi saksalaisten sota-aikana rakentamissa parakeissa, nykyisen Alppilan kaupunginosan alueella. Lähtiessään vetäytymään Oulusta kohti pohjoista saksalaiset jättivät paikat niin hyvään kuntoon, että Suomen armeija otti alueen rakennuksineen käyttöönsä pitäen sitä hallussaan aina 1940-luvun lopulle saakka. Tuolloin alue toimi varusmiesten koulutus- ja majoituspaikkana.

Saksalaisten jäljiltä alueelle tuli myös rautatie. Pistoraide erkani Kemmin radasta Tuiran ratapihalla ja kurvasi alueelle siten, että se oli nykyisen Kaarnatien jalkakäytävän kohdalla. Rata oli siinä vielä nykyisen konttorirakennuksen valmistuessa vuonna 1966. Rataa pitkin kuljetettiin sementtisäkkejä neloshallin yhteydessä olevalle putkitehtaan betoniasemalle. Juna meni niin läheltä konttorin seinää, että avoimesta ikkunasta ylti koskettamaan vaunun kylkeä. Pistoraidteen alkupäässä oli aikanaan tarvittu jyrkkä mutka, jotta rata saatiin mahtumaan sille varatulle paikalle. Myöhemmin vetureista tuli suurempia ja niiden akselivälit kasvoivat. Tästä puolestaan seurasi, että veturi ei kunnolla taipunut kurvista, vaan putosi helposti kiskoilta. Veturin tunkkaukseen takaisin raiteille tuhrautui helposti puoli päivää, joten mikään pikku juttu se ei ollut. Erään kerran veturi putosi kaksi kertaa samalla viikolla ja se oli liikaa Tuiran aseman asemapäällikölle. Sen jälkeen sementtivaunut tuotiin moottoriresiinalla betoniasemalle. Myöhemmin rata siirrettiin keskelle tonttia, josta se 1990-luvun alussa purettiin asukkaiden toivomuksesta pois.

Sortavalan Sähkö Oy

Insinööri A. Karvinen perusti vuonna 1925 Sortavalassa sähköliikkeen nimeltä Sortavalan Sähkö. Talvisodan jälkeen liikkeen oli lähdettävä evakoon rauhanehtojen mukaan toteutettujen alueluovutusten myötä. Jatkosodan aikana omistajat palasivat kotikonnuilleen ja yritys jatkoi toimintaansa Sortavalassa aina vuoden 1944 kesään saakka. Sortavalan Sähkö aloitti toimintansa Oulussa keuhkavälillä 1945. Tällöin yrityksen palveluksessa oli toimitusjohtajan lisäksi vain varastonhoitaja. Työllisyysnäkyvät olivat kuitenkin hyvät, sillä 1940-luvun lopulla kaupungin jälleenrakennustoiminta ja Merikosken voimalaitostyömaa takasivat sähköalan yrityksille paljon töitä.

Yhtiön perustaja A. Karvinen kuoli 1954 ja yhtiön johto tuli oululaisten Lauri Markkasen, Yrjö Taskilan ja Veli Heikkilän käsiin. Sortavalan Sähkö toiminnan perustana Oulussa oli hyvien suhteiden luominen paikallisiin rakennusliikkeisiin. Toimintansa alkuvuosina yhtiön vaatimattomat toimitilat sijaitsivat Isokatu 13:ssa, mutta vuonna 1957 yritys pääsi muut-

tamaan isompiin tiloihin hankittuaan liiketiloja asunto Oy Karhukulmas- ta, Uusikatu 18:sta.

Sähköliikkeistä puhuttaessa ei voida ohittaa Suomen vanhinta sähkö- alan yritystä oululaista Hammarin sähköä. Jatkosotaan Hammarin Säh- köstä lähti rintamalle Viestipataljoona 31:n yrityksen johtaja Nils Ham- mar. Luutnantti Hammar tunnettiin persoonallisena miehenä ja oli pidet- ty miehistön keskuudessa. Kenraali Siilasvuon III Armeijakuntaan kuulu- nut VP 31 taisteli jatkosodassa Uhtuan suunnalla Pohjois-Vienassa.

Arvo Mörö - Mörö Oy

Talvisota: 3. Rajakomppania

Jatkosota: Kaukopartiomies / Er.P 4, Mannerheim-ristin ritari

Arvo Mörö oli oululaisen liikennöintiyhtiön perustaja ja toimitusjohtaja. Ouluun hän tuli sodan jälkeen, kun koti jäi luovutettuun Karjalaan. Mörö jatkoi Karjalassa harjoittamaansa ammattia linja-autoliikennöintiä, anoi luvat Oulun kaupungilta ja sai ne. Näin syntyi Mörön linjat Ouluun. Talvi- sodassa Arvo Mörö palveli rajaseudun miehenä, 3. Rajakomppaniassa, ollen mukana Kannaksen viivytystaistelussa sekä myöhemmin divisioo- nan kaukopartiojoukkueessa useilla partiomatkoilla.

Arvo Mörön ystävät ja yrittäjäkollegat Rainer Lindeman ja Pekka Ne- vakivi kertovat Arvon olleen tavattoman yritteliäs mies. Hän teki yhtä lail- la töitä kravatti kaulassa työpöytänsä takana kuin autojen kimpussa au- tohallilla. Lukuisat kerrat oli mies itse sompaamassa ratin takana. Lin- deman kertoo Mörön olleen varsin pessimistinen linja-autoliikenteen tu- levaisuuden näkymien suhteen, joten ajoneuvokaluston uusimiseen tar- vittavat investoinnit eivät järin innostaneet Arvo Möröä. Kilpailu oli kovaa ja yrittäjiä paljon, mutta oma asiakaspiiri muotoutui Möröllekin ja erityi- sen suosituksi hän tuli tilauskuljetusten saralla.

Rainer Lindeman muisteli Mörön olleen iloinen karjalainen kiireestä kantapäähän. Hän auttoi kohtalotovereitaan mielellään tarjoamalla töitä Ouluun tulleeille evakoille. Arvo Mörö toi persoonallaan paljon lisäväriä Ou- lun yrityskulttuuriin.

Juho Haanpää - Haanpää Oy:n perustaja (ADR-Haanpää)

Jatkosota/ Lapin sota: Jv.Koul.K. 12, Er.P 8

"Ouluun kirjat muutettiin vuonna 1937. Vaan että ennen olin täällä jo, kun minulla isä ja äiti erosivat kun minä olin yhdeksän vuoden vanha, niin mi- nä olin isän muassa ja tyttö oli äitini muassa."

Työ vei nuoren Juho Haanpään jo varhain mukanaan pohjoiseen. Me- tallimies Juho Haanpää viipyikin työpaikallaan Petsamossa aina kutsun- toihiin asti.

"Siellä olin siihen asti. Siellä jo luultiin silloin, että ne mitä oli meitä me- tallimiehiä, että meidän ei ois tarvinnu lähtyä sinne vakituiseen väkkeen ol- lenkaan. Vaan piti se kumminkin ja minä jouvuin sitte Kuopioon." (Jv.Koul.K. 12)"

Juho Haanpää määrättiin alokaskauden jälkeen myös johtajakoulutusta saamaan, joten ennen rintamalle lähtöä tuli aliupseerikoulukin käytyä. "Oisko se ollu siinä elo-syyskuun vaiheilla sitten kun mentiin Uhtualle." Tällöin elettiin vuotta 1943 ja asemasota-aikaa.

"Mutta tämä kun oli heimosoturipataljoona. Vaikka se on muutettu ka- heksaiseksi tuossa, vaan se ennen puhuttiin vain heimosoturipataljoo- nasta. Mutta se ilmeisesti kun se oli – tämä sotatilanne oli se niin, että siinä oli Karjalasta tulleita siinä pataljoonassa. Ja meillä oli sitten tuo Ny- käsen Lasse tai Viljohan se nykyään on, se muutti sen nimen. Seki oli sieltä Uhtualta kotosin."

Vuoden 1944 alkupuolella pataljoona siirrettiin Uhtualta Juntusrantaan saksalaisten otettua rintamavastuun myös Uhtualla.

"Sehän oli sula aika, kun tultiin sitten Juntusrantaan. Ja Juntusrannasta meijät hajotettiin sitten niijen partioijien – sitä kun oli paljo niitä desant- teja, niin niijen perrään. — Justiin silloin kun tämä Pirttivaarakin siinä, niin minä siellä kans olin."

Juntusrannassa Juho Haanpää oli rauhan tuloon asti desanttien tor- juntatehtävissä. Tämän jälkeen miehet siirrettiin Kajaaniin ja sieltä he jat- koivat Lapin sotaan ajamaan saksalaisia joukkoja maasta.

"Sehän hajotettiin sitten siinä, että niitähän osa lähti tulleen tänneki Ouluun. Eri teille tuli eri ryhymiä sitten. Sitä kyllä siinähän nuristiin vähän sitten, varsinkin Pohojolan poikia mitä oli siinä, että annettiin niijen sak- salaisten niin rauhassa mennä. Vaan että ei ollu kellään hirviää intuak- kaan ennää. Kun Rovaniemi poltettiin, niin mehän oltiin siellä kahtomas- sa sitä Rovaniemiä ja räjäytettiin siinä siltaki sitten."

Tässä minunkin ikäluokassa sikäli oli, että kun nehän sitten päästi täs- sä vähän ennen Sodankyllää, kun ne oli Venäjältä määränneet, että se pitää se määrätty armeija, minkä verran saa jättää miehiä. Minunkin ikä- luokka ja ne muut, nehän vappautettiin sitten sieltä. Vaan meille annettiin kolome kuukautta vielä sitten ylipalavelusta. Kaikki jotka oli aliupseeri- koulun käyneet. Maaliskuussa 1945 pääsin siviiliin ja lokakuussa vihiti- tiin sitten avioon."

Sodan jälkeen Juho Haanpää ryhtyi tekemään uraa kuljetusalalla:

"Minä menin silloin heti kun minä pääsin sovasta niin työtähän sitä on he- ti hajettava. Menin – tuossa oli tuossa, Toppilan ylikäytävä kun nykyään mennee Toppilaan päin. — Niin siinä oli semmonen kun Puutyö- ja au- tokoritehas. Ja siinä korjattiin näitä sotasaalisautoja ja nehän piti korjata ja laittaa Venäjälle. Minä menin siihen kyssyyn ja ottivat heti töihin siel- lä. Siellä olin sitten. Sieltä se yksi pomo lähti sitten pois, tuo Pikkarais- Väinö. Se meni tuonne Autokummiin. — Sieltä lähin sitte, että ruve- taanpa koittamaan tuota autohommaa. Sen sillä lailla sai sitten sen au- ton siellä, että siinä oli se käsiraha ja se piti ajolla maksaa sitten se au- to. Vapo anto sitten ajot. Halakoja ajettiin."

Kuten arvata saattaa, sotareissulla olleet autot olivat melkoisesti kär- sineitä ja huollon tarpeessa. Haanpää muisteli vaatimatonta alkutaivalta: "Eihän ne autot silloin kummosia ollu, pieniä ja avolavasia. Eikä ne tak- satkaan isoja olleet, mutta sitä ajamista, sitä riitti."

Juho Haanpää aloitti liikennöintiuransa Pohjois-Suomen alueella. Vaa- timattomasta alusta huolimatta työtä riitti ja tulostakin tuli. Tällä hetkellä Juho Haanpään perustama yritys on yksi Skandinavian suurimmista yli 80:llä säiliöautoyhdistelmällään.

Leo Wetterstrand -

Rajajääkäripataljoonasta autokauppiaksi - Wetteri Oy

Jatkosota: Rajajääkäripataljoona 7:n komentaja

Leo Wetterstrand palveli ammattisotilaana jatkosodassa Rajajääkäripa- taljoona 7:n komentajana. Kyseinen pataljoona taisteli jatkosodassa Lut- tojoen alueella Petsamossa. Pataljoonan tehtäviin kuului partiotoiminta pohjoisen laajoilla erämaa-alueilla ja sen varmistaminen. Toiminta-alue oli erittäin laaja ja tehtävä haasteellinen, sillä menestyksekkäs toiminta vaati lähes jatkuvaa liikkeelläoloa. Vihollisen määrällinen ylivoima oli huo- mattava pataljoonan joukkoihin verrattuna, mutta aktiivisella toiminnal- laan Rj.P 7:n miehet saivat pidettyä vastapuolen siinä luulossa, että alu- eella oli enemmänkin suomalaisjoukkoja. Majuri Wetterstrandin Rj.P 7 sai kuuluisuutta myös saksalaisten aseveljien keskuudessa, kun saksal- laisen rintamalehti Front Illustrierten teki lehteensä Rj.P 7:stä ja sen ko- mentajasta laajan artikkelin.

Sodan jälkeen majuri Wetterstrand erosi armeijan palveluksesta ja siir- tyi liike-elämän palvelukseen. Vuonna 1952 hän perusti Oulun Limin- gantulliin Autorengasyhtiö Oy nimisen yrityksen. Wetterstrand aloitti Oul- lussa Renaultin edustajana, mutta jo perin varhaisessa vaiheessa mu- kaan tuli myös Volvon edustus. Autorengasyhtiö Oy muuttui myöhem- min Wetteriksi, kun Leo Wetterstrand lanseerasi yrityksensä nimeksi oman lempinimensä.

Janne Kankainen

to-Iivari Meurman yhtyi tähän näkemukseen täsmentäen valtakadun paikaksi Hallituskadun. Samalla hän edellytti laajempaa kokonaistarkastelua. Tältä pohjalta kaupunginvaltuusto pyysi vuonna 1945 Meurmania laatimaan sekä keskustan asemakaavan että yleiskaavan. Tämä suostui ja otti työtoverikseen arkkitehti Aarne Ervin. Heidän esittämänsä asemakaava hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa muutoksitta vuonna 1947. Meurman korosti kannanotoissaan sitä, että sodanjälkeiselle Oululle tuli luoda vihreä ja ilmava keskusta avarine liikenneväylineen. Ervi puolestaan painotti, että vaikka arkkitehtoninen uudistaminen on tarpeen, arvokkaat vanhat hirsirakennukset pitäisi säilyttää ”kulttuurisen kaupunkikuvan” turvaamiseksi.

Vaikka Meurmanin asemakaava oli hyväksytty, sen monet ohjeet, kuten rakennusoikeutta koskevat, ja jotkin periaatteetkin, murenivat rakentajien ja kaupungin taloudellisten tuottotavoitteen ja tehokkuusvaatimusten takia. Suunniteltua suurempiin rakennusneliömääriin johti myös paine lievittää nopeasti sodanjälkeisen ajan pahenevaa asuntopulaa. Olihan Oulussa vielä 1950-luvun alussa parituhatta henkeä hakemassa asuntoa.

Sodan jälkeen kaupunki lähti aktiivisesti huolehtimaan asuntotuotannosta ottamalla jo vuosina 1944–1945 lainaa pientalojen rakentamiseen. Vuonna 1940 alkanut Karjasillan rakentaminen oli kovassa vauhdissa erityisesti rintamamiesten toimesta. Sen jälkeen painopiste siirtyi Toppilan alueelle, vaikka siellä ei ollut valmiina kunnallistekniikkaa; kaduilta oli vain raivattu kannot ja kuoppia oli hiukan täytetty. Vielä 1940-luvun lopulla valtio hankki Nokelasta maata luovutettavaksi suuriperheisille rintamamiehille ja siirtolaisille. Alkoi Höyhtyän omakotitalojen rakentaminen. Lisäksi olemassa olleiden rakennusten ullakkotiloja muutettiin heti sodan päätyttyä asunnoiksi, mitä Oulun Aseveliyhdistys oli vaatinut ja minkä kaupunginvaltuusto oli hyväksynyt väliaikaisratkaisuna.

Rakentamisen käynnistämistä vaikeuttivat ammattitaitoisen työvoiman puute sekä pula tarvikkeista kuten nau-loista, betoniraudasta, sementistä ja puutavarasta. Myös samanaikainen sotakorvaustuotteiden valmistaminen ja muun teollisuuden muuttaminen palvelemaan rauhan ajan tarpeita ja eräiden vajaalla kapasiteetilla sodan aikana toimineiden tai peräti pysähdyksissä olleiden tehtaiden käynnistäminen imivät asuntojen rakentamiseen tarvittuja raaka-aine- ja tuoteresursseja.

Rauhan ajan oloihin siirtyvä teollisuus lähti Oulussa sitkaasti käyntiin. Syyinä olivat ammattitaitoisen työvoiman niukkuuden ohella ennen kaikkea puute tarvikkeista ja materiaaleista sekä myös kustannusten nousu. Vuonna 1945 Oulu Oy tuotti selluloosaa vain 44 000 tonnia, kun sen kapasiteetiksi oli laskettu perustamisvaiheessa 1930-luvulla 110 000 tonnia vuodessa. Sen tuotanto nousi sitten vuosina 1949–51 Korean sodan korkeasuhdanteen seurauksena 77 400 tonnista 124 000 tonniin. Veljekset Åström Oy:n tehtaat olivat sotien aikana valmistaneet nahkatuotteita armeijan käyttöön. Niiden kysyntä pysyi taisteluiden tauottuakin hyvänä, mutta tuotantoa rajoitti kemikaalien ja vuotien puute. Molempien yhtiöiden toiminta pääsi hyvään vauhtiin 1940-luvun lopulla, kun tuonti saatiin sodan päättymisen jälkeisten vaikeuksien hellittäessä ja sodan ajan säännöstelyn alkaessa purkautua jälleen toimimaan. Brittiläisessä omistuksessa ollut, Englantiin selluloosaa tuottanut toinen oululainen tehdas Toppila Oy, joka oli maailmansodan aikana joutunut pitkiksi jaksoiksi pysäyttämään toimintansa, saattoi jälleen jatkaa ja kehittää tuotantoaan. Vastaavanlaisia ongelmia rauhan ajan tuotannon käynnistämisessä oli myös pienemmillä yrityksillä.

Jo ennen sotaa oli havaittu, että taivoitteena olleen elintarviketuotannon omavaraisuuden saavuttaminen edellytti typpilannoitetehtaan perustamista. Alkuvuodesta 1944 valtio tarttui hankkeeseen ja perustettiin puutteen poistamiseksi Typpi Oy. Sodanjälkeisinä vuo-

sina asiaa valmisteltiin ja tehtaan sijoituspaikaksi tuli Oulu. Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1950. Kaupunki sai merkittävän lisän suurteollisuuteensa ja huomattavan työllistäjän.

Sotakorvaukset

Suureksi väistämättömäksi tehtäväksi heti taisteluiden tauottua idässä vuonna 1944 tuli raskaiden sotakorvausten maksaminen. Aseleposopimuksen allekirjoittamisen jälkeen käynnistyivät neuvottelut neuvosto-osapuolen kanssa siitä, mikä 300 miljoonaksi dollariksi vuoden 1938 kurssiin määritetty summa todella oli ja millaisina tuotteina se tuli maksaa. Tosiasiassa korvaus oli 1940-luvun puolivälin rahana tuntuvasti korkeampi kuin virallisesti kirjattu luku, vaikka siihen saatiin alennuksia vuosien mittaan. Helputukset seurasivat selvästi Suomen poliittisia ratkaisuja. Kun Paasikivestä tuli pääministeri, Neuvostoliitto tarkisti hinnoittelua Suomen eduksi. Syksyllä 1945 maksuja lievennettiin jälleen, kun eduskunta oli hyväksynyt sotasyylisyysslain. Vielä 1948 alennettiin korvausten määrää, kun hallitus oli maassa esiintyneistä epäilyksistä huolimatta ajanut läpi YYA-sopimuksen.

Sotakorvausteollisuuden järjestämisestä annettiin asetus 13. lokakuuta 1944. Se antoi Sotakorvausteollisuuden valtuuskunnalle Sotevalle poikkeuksellisen suuret valtuudet asian hoitamiseen. Sille tuli oikeus hinnoitteluun, toimitusten järjestelyyn ja jopa yritysten liikesalaisuuksina pitämiin tietoihin tutustumiseen sekä mahdollisuus teollisuuslaitosten tuotannon suuntaamiseen palvelemaan sotakorvausten hoitamista. Tehtävän vaikeuden huomioon ottaen työskentely sujui yllättävän kattomasti, sillä maassa ja teollisuuden piirissä tämä koettiin väistämättömäksi velvollisuudeksi riippumattoman elämän varmistamiseksi valvontakomission silmälläpidon alaisena.

Maahan nimettiin 16 Sotevan tarkastajaa – yksi myös Ouluun. Hänen metalliteollisuuden alaan liittynyt toimialueensa ulottui Etelä-Pohjanmaalle

Kuva Kalevan arkisto.

Välirauhan aikana aloitettu Peltolan omakotialueen rakennustyö jatkui vuoden 1944 lopulla. Kastellinhäkin seudulta kuului "vilkaista vasaran napetta ja seinälevy toisensa jälkeen kohosi pystyyn perusrakennelman päälle."

Kuva Kalevan arkisto.

Sotakorvauksena valmistettua lumppukeitintä kuljetetaan Oulun konepajalta Pikisaaresta Nuottasaareen rautatievaunuun lastattavaksi 10.3.1948.

Pateniemi toimittanut sotakorvauksena Neuvostoliittoon 522 puutaloa.

Puutalojen sotakorvaustoimitukset on saatu päätökseen.

Puutalotehtaan ja höyläämön väki yhteisessä kahvitilaisuudessa.

Keskiviikkona, maaliskuun 3 p:nä oli Oulu Osakeyhtiön Pateniemen tehtaitten puutalotehtaan ja höyläämön väki kutsuttu tehtaitten ruokalaan kahvitilaisuuteen sen johdosta, että maamme osalta on puutalojen sotakorvaustoimitukset Neuvostoliittoon saatu päätökseen. Kutsua oli noudatettu sataprosenttisesti ja oman talon väen lisäksi nähtiin oululaisten sanomalehtien edustajien ohella Nuottasaaren tehtaitten yli-insinööri Kulvik, yhtiön konttoripäällikkö Kuusisto ja myyntipäällikkö Lindfors — yhtiön toimitusjohtaja oli matkan vuoksi estynyt saapumasta tilaisuuteen.

Insinööri Eero Yrjönen piti tilaisuudessa seuraavan puheen, minkä päätyttyä nautittiin maukkaat pullakahvit.

Aiheen tähän vaatimattomaan juhlahetkeemme on antanut eräs varsin merkittävä tapahtuma maamme sodanjälkeisessä taloudellisessa elämässä. Niinkuin äskettäin olemme lehdistä saaneet lukea,

on sotakorvaustoimitukset puutalojen osalta suoritettu loppuun viimeisen vaunun ylittäessä rajan Vainikkalassa viime tammikuun 28 p:nä. Puutalo Oy:n jäsenenä on yhtiömme omalta osaltaan ollut tätä velvoitetta suorittamassa.

Vaikkakin julkisuudessa on jo esitetty pääpiirteitä puutalojen sotakorvaustoimituksiin liittyvistä tapahtumista, lienee kuitenkin paikallaan tässä tilaisuudessa palata asiaan ja samalla palauttaa mieliin yhtiömme osuus niihin.

Heti välirauhan tultua solmituksi Suomen ja Neuvostoliiton välillä syksyllä 1944 aloitettiin neuvottelut sotakorvaustoimituksista ja niiden jakautumisesta eri tavaryhmien kesken.

Puutalojen osuudeksi tuli tällöin 400.000 m² jakautuen siten, että ensimmäisen sotakorvausvuoden toimitukset olivat dollarimääräisesti melkein seitsemän kertaa

suuremmat kuin mihin ne kolmannen sotakorvausvuoden alusta lähtien oli määrätty.

Tämä merkitsi erittäin vaativaa tehtävää vasta neljä vuotta aikaisemmin perustetulle Puutalo Oy:lle, jolle puutalojen sotakorvaussuoritus kokonaan annettiin. Sen vuoksi oli tärkeätä saada toimitukset alkamaan mahdollisimman pian. Tässä onnistuttiinkin niin — käyttämällä aluksi kotimaan tarkoituksiin suunniteltuja tilityyppejä — että jo saman vuoden joulukuun 9 p:nä lastattiin ensimmäiset sotakorvauspuutalat rautatievaunuihin. Siitä alkoi se kunniasarja toimitusten sarja, joka saatiin päätökseen, niinkuin mainittu, viime tammikuun 28 p:nä. Tämä merkitsee sitä, että

puutaloteollisuuden alalla on pystytty huomattaviin ennakkotoimituksiin, mikä on ollut tärkeätä muilla aloilla tapahtuneitten viivästymisten vastapainona.

Tässä suhteessa mainittakoon, että ensimmäisen sotakorvausvuoden toimitukset suoritettiin 2 kk. ennen määräaikaan. Ennenkuin toinen sotakorvausvuosi oli päättynyt, oli toisen ja kolmannen sotakorvausvuoden toimitukset kokonaan toimitettu, osittain jo neljännenkin. Kolmantena sotakorvausvuotena pystyttiin täyttämään neljännen ja viidennen vuoden velvoitteet kokonaan ja osittain kuudennenkin. Loput kuudennen sekä seitsemännen ja kahdeksannen vuoden osuudet saatiin näinollen toimitetuksi neljännen sotakorvausvuoden alkupuolella, siis viime syyskuun 19 p:nä ja useasti jo mainittuun tammikuun 28 p:n välisenä aikana.

Jotta saataisiin täysi kuva Neuvostoliittoon tähän mennessä tapahtuneesta puutalojen kokonaisviennistä, on syytä mainita, että samana aikana, jolloin sotakorvaustoimitukset saatiin toimitetuksi, on

Puutalo Oy toimittanut kauppavaihdon puitteissa itäiseen naapurimaahan noin 840.000 m² valmiita puutaloja. Tämän lisäksi tulevat vielä n.s. saksalaissaatavien palautussuorituksina toimitetut puutalat, määrältään 117.000 m². Kaikki edellä olevat määrät yhdistettyinä toteamme Puutalo Oy:n vieneen vv. 1945—47 Neuvostoliittoon puutaloja kaikkiaan 1.35 milj. m².

Tämän määrän kuljettamiseen on tarvittu 37.208 rautatievaunua, jotka peräkkäin asetettuna muodostaisivat 335 km-pitkän junan. Toisin sanoen, jos tämä juna lähetettäisiin pitkin Pohjanmaan rataa, olisi veturi silloin Seinäjoella, kun viimeinen vaunu on Oulussa. Asiasta vielä selvemmän kuvan saadaksemme toteamme, että

Kokonaistoimitusmäärä vastaa noin 30.000 taloa, jotka yhteen ryhmään pystytettyinä muodostaisivat kaupungin, johon voitaisiin sijoittaa kaikki Tampereen ja Turun kaupunkien asukkaat.

Edellä olevasta olemme nähneet Puutalo Oy:n kokonaisviennin Neuvostoliittoon eri velvoitemuodoissa. Luomme seuraavassa lyhyen katsauksen oman puutalotehtaamme osuuteen niissä.

Sotakorvauksena olemme toimittaneet 522 puutaloa, neliömetriältään 33.110 m², mikä vastaa lähes 8,3 % sotakorvaustoimitusten kokonaisuudesta.

Näistä ensimmäinen talo lähti joulukuun 22 p:nä v. 1944, viimeinen tammikuun 3 p:nä kuluvaan vuoteen.

Kauppavaihdon puitteissa olemme toimittaneet 861 puutaloa eli 53.600 m², mikä puolestaan on 6,4 % kokonaiskauppavaihtotoimituksista.

Palautussuorituksena olemme lähettäneet ainoastaan 16 puutaloa, neliömetrimäärältään 1.080,0 m² sekä sen lisäksi välittömästi sodan päätyttyä saksalaisille tehdystä tilauksesta jääneet 800 parakkitaloa.

Varsinaisia puutaloja on siis Pateniemestä lähetetty n. 87.800 m², millä määrällä voitaisiin asuttaa noin 11.000 henkeä, eli lähes 1/3 Oulun kaupungin väestöstä.

Ääken mainituksessa jättiläisjunassa olisi Pateniemestä lähteneitä vaunuja n. 2.420 eli lähes 22 km:n pituudelta.

Tulkoon tässä yhteydessä vielä mainituksi, että kotimaan tarpeisiin on Pateniemessä valmistettu vv. 1944—45 104 taloa, yhteispinta-alaltaan 5.620 m², t.s. asunnot 700 hen-

Sivu Oulu Oy:n henkilöstölehden Hakkeen maaliskuun 1948 numerossa olleesta Pateniemen puutalotehtaan ja höyläämön sotakorvauskastasta kertovasta artikkelista. Oulu Oy osallistui merkittävästi sotakorvaustuotantoon toimittamalla puutaloja ja parakkeja Neuvostoliittoon.

saakka. Tarkastajana toiminut Väinö Mäntymaa kertoi, että vaikka neuvonpidot sujuivat tiukan asiallisesti, valvontakomission ja teollisuuden edustajien sekä tarkastajan kesken syntyi pian vaikeassa tehtävässä luottamuksen ilmapiiri. Vaikka Oulussa ei ollut paljonkaan toimintaan sopivaa tuotantoa, kauppa-kamari perusti lyhyeksi aikaa sotakorvausteollisuuden yhdysmiehen toimen, jonka kustannuksista vastasivat puunjalostusteollisuuden yritykset. Valtakunnallisestihan sotakorvaukset painottuivat selvästi metalliteollisuuteen. Toki oululaiset tehtaat loivat viennillään taloudellisia edellytyksiä. Sitä paitsi Oulu Oy osallistui merkittävästi sotakorvaustuotantoon toimittamalla puutaloja ja saksalaisille alun perin valmistettuja parakkeja Neuvostoliittoon. Yhtiön Pateniemen tehtaan sotakorvauksiksi ja muutoin Neuvostoliittoon toimittamien puutalojen määrä kohosi niin huomattavaksi, että talot olisivat riittäneet asunnoiksi kolmasosalle koko Oulun silloisesta väestöstä. Niiden kuljettamiseen tarvittiin yhteensä 22 kilometriä junavaunuja eli yhtenä junana Pateniemestä Kempeleen ohitse.

Metalliteollisuuden yritys Oulun Konepaja sai Sotevalta tehtäväkseen koneiden, säiliöiden ja pumppujen tekemisen sotakorvauksiksi. Yhtiön tuotteiden valmistus kasvoi myös kotimarkkinoille niin, että sen tuotannon arvo nousi vuosina 1945-49 alun 18 miljoonasta 72 miljoonaan markkaan.

Sotevan piirissä jouduttiin myös selvittämään Suomessa olleen saksalaisomaisuuden korvaamisesta Neuvostoliitolle muodostamalla neuvostoliittolais-suomalainen yhteisyritys Visukoosa Oy. Sen tehtävänä olisi ollut valmistaa samoja tuotteita, joita oli tuottanut rajan taakse jäänyt Kuitu Oy. Sille löydettiin hyväksi sijoituspaikaksi Oulun Hietasaari, jonka yläpuolella oli tarvittava joen makea vesi ja alapuolella meri. Hanke, jonka vetäjäksi oli määrätty Sotevan sihteeri Ilmari Harki, kariutui kuitenkin suunniteltua moninkertaisesti suuremmiksi osoittautuneisiin perustamiskustannuksiin.

Kuva Kalevan arkisto.

Pateniemen sahan aluetta vuonna 1948. Sahan edustalla puutavaraa kuljettavia aluksia redillä.

Valvontakomission varjo

Sodasta palaavat naiset ja miehet olivat edellä kuvatun tuotannon elvyttäjinä ja sotakorvausteollisuuden hoitajina. Samalla he joutuivat kokemaan sen, kuinka entisiä valtion johtomiehiä tuomittiin länsimaiseen oikeuskäsitykseen kuulumattoman taannehtivan lain perusteella sotasyllisiksi valvontakomission ja jälleen toimintansa aloittaneen kommunistisen puolueen jäsenten painostaessa. Samaan aikaan kommunistien käsiin joutunut valtiollinen poliisi Valpo sai toiminnallaan toisin ajattelivat kansalaiset huolestuneiksi.

Uusi tilanne näkyi myös ensimmäisten sodanjälkeisten eduskuntavaalien tuloksista vuonna 1945. Niissä tuli valituiksi sodan aikana edustajina eri puolueissa toimineiden sijaan Paasikiven toivomia ”uusien kasvojen” niin paljon, että heitä oli yli puolet uudesta eduskunnasta. Oulusta valittiin neljä kansanedustajaa: Arvi Ahmavaara, Lauri Järvi, Heikki Kannisto ja Antti Koukkari. Heistä kukaan ei ollut ollut sodanaikaisessa eduskunnassa. Tosin Ahmavaara ja Kannisto olivat olleet ennen sotaa kansanedustajina. Sota-aikana eduskunnassa ollut Arvi Turkka palasi sinne vuoden 1948 vaaleissa. ”Uusien kasvojen” eduskuntaan tulon lisäksi toinen olennainen

muutos oli SKDL:n nouseminen suureksi ryhmäksi ja saman tien myös hallituspuolueeksi. Oulun kaupunginvaltuustoon se ei saanut ensimmäisissä kunnallisvaaleissa yhtään jäsentä ehdokaslistojen jätössä sattuneiden virheiden vuoksi, joiden takia SKDL:n listat jouduttiin hylkäämään. Seuraavasta kerrasta lähtien se nousi pitkäksi aikaa kaupungin suurimmaksi puolueeksi.

Poliittisten voimasuhteiden muutos arvelutti monia SKDL:n ulkopuolella. Samanaikaisesti maassa oli välirauhan-sopimuksen edellyttämä Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) valvontakomissio, jonka ensimmäiset edustajat saapuivat Helsinkiin jo 22. syyskuuta 1944. Puhemiesjohtaja kenraalievosti Andrei Ždanov tuli lokakuun alussa. Sen tehtävänä oli valvoa yli kymmenen välirauhan-sopimukseen kirjatun artiklan toteuttamista. Tietenkin kaikki sen vaatimukset tuntuivat Oulussa – jotkut niistä muita konkreettisemmin. Melkoisiksi järjesty- ja liikenneongelmiksi koettiin kaupungissa valvontakomission kiirehtimän Lapin sodan edellyttämät kuljetukset samanaikaisesti, kun sen vaatimuksesta piti huolehtia joukkojen kotiuttamisesta armeijan saattamiseksi vaadittuun rauhanaikaiseen miesvavuuteen joulukuun alkuun mennessä.

Sodanjälkeisten eduskuntavaalien mainoksissa näkyivät uudet tehtävät, mutta myös valvontakomission varjo. Kuvassa vaalimainoksia 17.3.1945.

Kuva Kalevan arkisto.

Valvontakomission edustajat Siilasvuon esikunnassa 3.10.1944. Kenraaliluutnantti Siilasvuon jäämäkkyys ja temperamentti tuli tunnetuksi myös valvontakomissiolle. Kesällä 1945 valvontakomissiota edustanut kenraali oli tullut Ouluun tapaamaan Siilasvuota ja ilmoittanut olevansa tavattavissa Oulun Tervahovissa tiettyyn aikaan. Siilasvuo vastasi: "Olen klo 15.30. komentopaikallani. Jos kenraalilla on asiaa, olen tavattavissa esikunnassani." Vieras saapui Siilasvuon esikuntaan Seurahuoneelle täsmälleen klo 15.30.

Kuva Kalevan arkisto.

Jo lokakuussa Tass kertoi uutisessaan, että Suomessa oli lakkautettu 400 väli-
rauhansopimuksen mukaan kielletyksi
katsottua järjestöä tai yhdistystä, joista
huomattava osa oli IKL:ään kuuluneita.
Pian olivat vuorossa suojeluskunnat ja
Lotta Svärd. Oulussa suojeluskunta ehti
luovuttaa omistamansa yksityissairaalan
kiinteistön Oulun läänin Talousseuralle
ja Raatissa sijainneen talonsa nuorisotyötiloiksi
tuomiokirkkoseurakunnalle. Myös Suomen
Aseveljien Liitto lakkautettiin vuoden 1945
alussa. Kuitenkin sen johto oli edustanut eri
poliittisia näkökantoja ja se oli Oulussa,
kuten muuallakin, keskittynyt toimimaan
erityisesti vaikeuksissa olleiden sodasta
palaavien hyväksi, esimerkiksi näiden
asuntopulan lievittämiseen. Sen tavoit-

"Se on meidän kansallismarssimme"

Syksyllä 1944 valvontakomission Ouluun saapuvat edustajat asettuivat asumaan Valkeaan linnaan. Oululaiset näkivät heitä tuskin lainkaan ennen Seurahuoneella järjestettyä sotilassoittokunnan konserttia. Konserttia johti kapellimestari, majuri Huttunen. Täpötäydessä salissa oli tyhjiä paikkoja vain eturivissä. Yhtäkkiä aukesivat ovet ja sisään astui kolme venäläistä upseeria everstiluutnantti Väinö Veijolan johdolla. Seurasi hyytävä hiljaisuus, yleisö suorastaan jäykistyi.

Ohjelma koostui lähinnä vapausaiheisista kappaleista, joukossa mm. Rossinin Wilhelm Tell-alkusoitto ja Lisztin Les Préludes. Konsertin loppuapplodien jälkeen kapellimestari nostatti soittokunnan ylös ja salin täyttivät Porilaisten marssin sävelet. Yleisöllä oli kyneleet silmissä. Kaupunginkirjaston johtaja, vuonna 1891 syntynyt Samuli Pakkala kertoi, että tunnelma oli samanlainen kuin sortovuosien aikana.

Venäläiset eivät luonnollisesti ymmärtäneet asiaa ja kysyivät everstiluutnantti Veijolalta, mikä tämä kappale oli. Veijola kertoi sen olevan meidän kansallismarssimme. Vieraat sanoivat ymmärtäneensä ihmisten reaktioista, että sen täytyi olla jokin hyvin tärkeä. Venäläisten poistuessa salista muu yleisö pysyi paikoillaan ja tuijotti tiukasti juhlasalin etuseinään ja vasta sen jälkeen alkoi siirtyä allapäin lämpiöön.

Maija-Liisa Bäckström

Yhteisö hajooa, mutta siteet säilyvät. Lotta Svärd -järjestön Oulun piirin viimeinen johtokunta 24. 11. 1944. Edessä vas. Anna Leinonen, Lahja Järvinen, Alli Sovelius, Aino Porela ja Salli Kajava. Takana vas. Nanni Jussila, Helmi Pitkänen, Ester Nikkinen, Kaarina Lukka ja Helliin Olander.

teet ja toimintalinjat olivat hyvin samankaltaisia kuin nykyisten sotiemme veteraanien järjestöjen. Taisi nimi pahentaa hyvän asian.

Neuvostoliittolaiset sotavangit ja taisteluihin Suomen puolella osallistuneet neuvostokansalaiset piti välirauhansopimuksen mukaan palauttaa kotimaahansa. Valvontakomissio syytti suomalaisia tahallisesti karkuun päästöstä, kun Heimopataljoona 3:n kuljetuksesta pakeni lähes puolet miehistä. Näistä monet pääsivät siirtymään rajan yli Ruotsiin – eräät myös oululaisten avustajien järjestelyin. Inkeriläiset siviili-ihmiset saivat päättää itse, haluavatko he palata Neuvostoliittoon. Valvontakomission edustajat rekisteröivät heidät ja saattoivat painostaa heitä palaamaan. Entinen Oulun kaupunginsihteri Urho Ristiluoma kertoi joutuneensa silloin nuorena lääninhallituksen virkamiehenä kuljettamaan valvontakomission edustajia rekisteröimään inkeriläisiä, mutta ei voinut kuulla heidän keskuste-

luitaan. Pohjois-Suomessa ja myös Oulussa paikalliset valvontakomission edustajat olivat omaksuneet selvästi palaamaan pakottavan linjan, joka ei ollut Helsingin valvontakomission virallinen kanta. Tuloksena oli joka tapauksessa se, että suurempi osa inkeriläisiä siviilejä lähti täältä Neuvostoliittoon kuin keskimäärin maassa. Kun yleensäkin tänne jääneet, itärajan takaa tulleet henkilöt hakivat Suomen kansalaisuutta sodan jälkeisenä vuonna, Oulun kaupunginvaltuusto antoi joka kerta puoltavan lausunnon.

Kun valvontakomission tehtävänä oli huolehtia, että Neuvostoliiton vastaista toimintaa ei esiinny, selvitettiin, millaista kirjallisuutta kirjastoilla ja kustantajilla oli sekä millaisia kirjoja käytettiin kouluissa. Valtioneuvoston asettaman toimikunnan esityksestä kouluhallitus määräsi poistettavaksi käytöstä 28 oppikirjanimekkeen painokset. Ennen kuin uudet korjatut kirjat saatiin kouluihin, vanhoista liimailtiin, leikeltiin ja

yliviivattiin sopimattomat kohdat.

Kouluhallitus antoi yksilöidyn luettelon koko maassa käytöstä jätettävistä kirjoista. Kustantajat antoivat kehoituksena kirjakaupoille yhteisen luettelon niistä kirjoista, jotka tuli poistaa myynnistä. Valtion kirjastotoimisto lähetti puolestaan kirjastoille kirjeen ohjeeksi: ”jotta ei vahingoitettaisi Suomen ja Neuvostoliiton keskeisiä suhteita, olisi syytä vapaaehtoisesti panna yleisön saatavilta syrjään sellainen kirjallisuus, jota Neuvostoliitto voi luonteeltaan ja sävyltään pitää itselleen vihamielisenä”. Kun poistettavien luetteloa ei lähetetty, kirjastojen ratkaisut olivat toisistaan poikkeavia. Oulun kaupunginkirjastossa säilyneen luettelon mukaan yleisöhylyiltä poistettiin 60 nimekettä. Kirjakokoelmien laajuus vaikutti tietenkin poistettavien määrään, mutta tohtori Kai Ekholm toteaa väitöskirjassaan, että listat tulivat pidemmiksi vasemmisto-ennemistöisissä kaupungeissa ja kunnissa. Yleensä kirjoja ei tuhottu, vaan ne sine-

Neuvostoliitoll. vihhamielis-
veksi katsottava kirjallisuus

- 864 Gud Roman: Punaiset marsalkat
Hertzien Guymar: Karjalan retkikunta
- 961 Hitler Adolf: Taisteluun
962 Hitler Adolf: Taisteluun
- 974 Huurre, Kirsti: Sirpi ja moukari alla
797 Ilmarinen: Metsäsinipöytä. muistelmia II
528 Ilmarinen: Metsäsinipöytä. muistelmia I
- 1003 Jahnroth: Suomen Neuvostoliiton radioon
975 Karlgren, Antton: Punainen diktaattori
- 925 Outtoni, Miikka: Raatteen tiellä I
973 Outtoni, Miikka: Raatteen tiellä Vuonna
923 Palokumpu: Kallaa kostaa
865 Rahmanova: Arviolainaa punaisessa
myrskyssä
- 951 Ryt, Risto: Ratkaisun hetkiä
970 Sarvanto: Havittajajoukko ja Kar-
jalain taivaalla
~~927~~
- 927 Siilasvuo: Suomalaisen taistelut
553 Swankjung K: Ajatteluakin villistiin
992 Tigerstedt: Vastavahailu isäse
929 Varpio, Vilho: Kenttäpöytä nähtäkömmästä
1002 Vatanen: Kriisien ja sodan maailma II
Vatanen: Kriisien ja sodan maailma I
- 954 Virkkunen: Suomen taistelun armeijan
merkki
- 352 Wrangel: Maanpuolustuksen keldhevis-
min

Ote Oulun Kaupunginkirjaston kiellettyjen kirjojen luettelosta. Luettelon mukaan yleisöhylyltä poistettiin 60 nimekettä neuvostovihhamielisiä kirjoja. Vuonna 1958 opetusministeriö antoi luvan sinetöityjen kirjakappalien avaamiseen.

töitiin pakkauksiksi yleisön ulottumattomiin. Vuonna 1958 opetusministeriö antoi luvan kirjakappalien avaamiseen ja luovuttamiseen luettavaksi kunkin kirjaston johtokunnan harkinnan mukaan.

Kun ehkä kuusikin vuotta maamme puolustanut mies palasi Ouluun, hän joutui aloittaessaan elämää siviilissä ja maan jälleenrakentajana sekä perhettä

perustaessaan ja omaa kotia rakentaessaan toteamaan, että koettujen kovien vuosien ajasta ei voinut lukea juuri mitään ainakaan kirjastosta saatavista kirjoista. Kovin pitkään viipyi myös ansaittu ja arvostava julkinen tunnustus itenäisyyden uhrautuvasta puolustamisesta.

Kommunistisen sisäasiainministeri

Yrjö Leinon uudelleen järjestämä Valpo ja sen sisällä keskeisenä vaikuttajana olleen apulaisjohtaja Aimo Aaltosen johtama toiminta olivat menettelyillään luomassa urkinnan ja epävarmuuden oloa maahan enemmän kuin valvontakomissio, joka kovalta tuntuneella tavalla välirauhansopimuksen pykälien toteutumisesta huolehtien, mutta myös suomalaisten selviytymistähtoa ja -taitoa kunnioittaen hoiti tehtävänsä.

Kun Valpon toimet saivat sietämättömän asteen ja kun olot alkoivat maassa muutoin vakiintua, asia otettiin käsiteltäväksi eduskunnassa. Kaksi oululaista kansanedustajaa, perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Arvi Ahmavaara ja Lauri Järvi, puuttuivat näkyvästi länsimaiseen oikeusjärjestykseen kuulumattomiin menettelyihin vetäen esiin myös oululaisia esimerkitapauksia. Maaherra K. G. R. Ahlbäckin johdolla tehdyn selvityksen jälkeen eduskunta palautti valtiollisen poliisin siihen rooliin ja asemaan, joka sillä tulee olla demokraattisessa maassa.

Asekätkentää kaiken varalta

Valpon otteet tulivat julki erityisesti asekätkennän selvittelyssä. Kesän 1944 lopulla, kun sodan lopputulos näytti olevan tietyin osin selvä, puolustusvoimien sisällä käynnistyi keskusteluita ja alettiin valmistella suunnitelmia ja toimenpiteitä kaiken varalta. Lähtökohtana oli, että jos vielä jouduttaisiin vetäytymään ja jos sotaa käytäisiin asepolinjan länsipuolella Suomessa tai jos maa miehittäisiin, siviiliväestö joutuisi jäämään asuinpaikoilleen. Tällaiseenkin tilanteeseen oli varauduttava. Silloin voitaisiin joutua aseelliseen toimintaan ja sissisotaankin. Oli varsin luonnollista, että puolustusvoimien piirissä ryhdyttiin syyskuussa 1944 käytännön toimiin valmiuksien luomiseksi. Peruslähtökohtana oli, että tarvittaisiin materiaalivarastoja kaikkialle maahan sekä kunkin toiminta-alueen ja sen väestön tuntevat kykenevät komentajat. Valmistelijat kutsuivat toimintaa hajavarastoinniksi, mutta ennen pitkää sen ni-

Kaupungintalon liputus symboloi suurta muutosta Oulun katukuvassa ja oululaisten elämässä. Vasemmalla suomalaisten ja saksalaisten joukkojen esikunnat liputtivat Seurahuoneella Suomen itsenäisyyden 25-vuotisjuhlien kunniaksi 6.12.1942. Oikealla Leningradin Akateemisen teatterin vierailun ja konsertin kunniaksi juhraliputettu Seurahuone 7.3.1945. Muutoksen vauhtia osoittaa se, että kaupungintalolle ei ollut ehditty hankkia mittasuhteiltaan oikeankokoista Neuvostoliiton lippua.

meksi vakiintui julkisuudessa asekatkenta.

Syyskuun 25. päivästä lähtien suojeluskuntapiireihin määrättiin 2. yleisesikuntaupseerit, joiden toimenkuvaksi määritettiin yksityiskohtia täsmentämättä aluejärjestöjä koskevien asioiden hoitaminen. Ehdottoman luottamuksellisesti heille annettiin suoraan päämajan alaisuudessa pätehtäväksi paikallisen väestön apua käyttäen toteuttaa pataljoonan aseiden hajavarastointi piiriinsä mukaan lukien myös muuta sotavarustusta ja jonkin verran muonaa. Heidät oli valittu upseereista, jotka olivat osoittaneet rintamajoukoissa palvellessaan kyvykkyytensä ja olivat elämäntavoiltaan säännöllisiä. Ouluun määrättiin majuri Aito Keravuori.

Asekatkentoiminnassa mukana ol-

leiden ammatillinen ja sotilasarvon mukainen jakauma oli kattava. Suurin ryhmä oli maanviljelijöitä; työväestöön kuuluneiden osuus oli 10 prosenttia. Melkein kaikki olivat suojeluskunnissa toimineita. Oulussa laajan kätkentoiminnan järjestämiseen irrotettiin Limingassa olleen 4. Erillisen Pataljoonan kolmannen komppanian kaukopartiomiehistä 20 miehen joukko, jolla ei tuolloin ollut käyttöä Lapin sodassa ja jolla oli tehtävään pitkän sodan aikana hankittu erinomainen ammattitaito. Mukaan otettiin myös uusia koulutettavia, joista yksi osoittautui sitten myöhemmin epäluotettavaksi. Hänen toimintansa johti koko asekatkentoiminnan paljastumiseen. Joukon johtajaksi nimetty kaukopartiojohtajana mainetta saanut vänrikki Sulo Uitto oli kyllä vas-

tustanut hänen huonosti tuntemiensa uusien tulokkaiden mukaan ottamista. Toiminta edellytti myös kattavaa verkostoa alueella. Keravuori lähtikin kiertämään laajaa maakuntaa oululaisten apulaistensa kanssa ja nimesi kuntien solujen johtajat.

Oulusta tuli valtakunnallisesti asekatkentoiminnan merkittävä keskus. Tätä kautta kulki Lapissa taistelleiden joukkojen huolto. Se antoi mahdollisuuden hankkia suuriakin materiaalmääriä. Oulun suojeluskuntapiirin tehtäväksi annettiin heti alusta lähtien kätkettävän saaminen myös muille piireille. Keravuori piti suoraa yhteyttä Lapissa taistelleiden 11. ja 3. Divisioonan sekä III Armeijakunnan johtoon. Saksalaissodan joukot tilasivat tarvittavaa materiaalia sekä armeijakunnan että

Poliisiviranomaisten etsimiä henkilöitä.

Poliisi pyytää pidättämään allamainitut henkilöt:

Majuri Aito Josef Keravuori,

Vänrikki Sulo Armas Uitto,

Aito Keravuoren ja Sulo Uiton etsintäkuulutukset Kalevassa lauantaina 12. toukokuuta 1945.

päämajan kautta. Tällöin voitiin osa siitä yhteistyössä taisteluvälineistöjen ja aselajipäälliköiden kanssa saada ohjatuksi kätkentään. Materiaalia saatiin niin runsaasti, että sitä riitti myös useiden naapuripiirien käyttöön. Panssari-divisioonan komentaja oli valmis luovuttamaan jopa tankkijoukkueen kaluston kätkeväksi. Oulun suojeluskuntapiirin materiaalivarastot kasvoivat suuremmiksi kuin missään muualla koko maassa. Ne olisivat riittäneet lähes kahdelle pataljoonalle ja suunnitellulle johto-esikunnalle. Niistä löydettiin tutkimusten aikana vain puolet.

Oulun kätkentäosasto näytti menettävän merkittävän osansa, kun kaukopartiomiesten koko pataljoona kotiutettiin. Ratkaisu keksittiin. Uitto ja kaksi hänen lähintä apulaistaan saattoivat täysipäiväisesti jatkaa toimintaansa, kun heidät nimellisesti otettiin oululaisen teollisuusyrityksen metsäosaston palkkalistoille.

Keväällä 1945 Oulun seudulla kiersi salaisena tietoja runsaista kätköistä. Paljastumisen vaara kasvoi varsinkin, kun valvontakomissio lisäsi tarkkailuaan ja kun äärivasemmistolaiset kertoivat epäilyksistään Valpolle. Jo helmikuussa sotilasläänien esikuntapäälliköiden tapaamisessa keskusteltiin kätköjen purkamisesta, kun välittömän uhkatilanteen koettiin olevan poistumassa. Valtakunnallisesti käsky viivyttämättömästi toimenpiteiden aloittamisesta annettiin huhtikuussa, mutta ennen kuin päästiin alkuun, Oulun seudulla alkoi tapahtumakulku, joka johti koko toiminnan paljastumiseen. Jo aikaisemmin maassa oli löytynyt joitakin yksittäisiä kätköjä, mutta niiden yhteydessä ei päästy käsiksi koko organisoituihin toimintaan.

Sulo Uiton ryhmään kuuluneen Lauri Kumpulaisen oli havaittu kaupitelleen Oulussa ilmeisesti kätköstä peräisin olleita säilykepurkkeja. Uitto yritti

apulaistensa kanssa saada vappuiltana hänet kiinni kätköltä, mutta epäonnistui. Kun Kumpulainen huomasi tulleensa paljastetuksi, hän päätyi vaatimaan rahaa vaikenemisestaan. Hänen kumppaninsa, kun hän itse ei uskaltanut paikalle tuntien Uiton kiivaan luonteen, esittivät vaatimuksensa Uitolle toimitettavaksi edelleen Keravuorelle. Kiristäjille tuli äkkilähtö Uiton puukon edestä. Vaikka Kumpulainen ehti alentaa vaatimustaan, hänelle ilmoitettiin, että siihen ei suostuta. Sitä ennen Uitto oli pyytänyt lupaa "teroittaa Kumpulaisen kantapäät ja painaa hänet suohon". Keravuori oli torjunut tämän suoran toiminnan ehdotuksen.

Kumpulainen valitsi uuden tien. Hän sai SKDL:n piiritoimistosta järjestäjä Lauri Kilpeläisen mukaansa mennessään kertomaan valvontakomission Oulun toimistoon kätkenästä. Keravuori puolestaan löysi turvapaikan toimitusjohtaja Walde Hyryn luota. Seuraavana päivänä hän kuuli radiosta etsintäkuulutuksensa. Muutama päivä myöhemmin Kalevassa oli Keravuoren ja Uiton näkyvien kuvien yläpuolella teksti: "Poliisi pyytää pidättämään allamainitut henkilöt". Jo ennen sitä Keravuori oli saanut päämajasta selvän käskyn poistua maasta. Hän olikin ainoa, joka sai tällaisen määräyksen. Muut asekatkenän takia Suomen rajojen yli lähteneet tekivät turvallisuutensa takia itse ratkaisun. Keravuori pääsi luotuja etappiheyksiä käyttäen Ruotsiin ja sitten edelleen USA:han, jonka armeijassa hän yleni everstiksi. Vuonna 1984 hän varmaan muisteli ensimmäistä turvapaikkaansa ja lähtöään syntymämaastaan, kun hän lähetti 90-vuotisonnittelut "aseveljelleen" Walde Hyrylle.

Oulusta lähti alkuun koko valtakunnassa asekatkenän selvittely. Vaikka Keravuori oli ehtinyt tuhota toimintaan liittyvän materiaalin, esikunnasta löytyneiden papereiden perusteella tutkijat pääsivät perille 2. yleisesikuntaupseereiden todellisesta päätehtävästä. Tästä käynnistyivät ennennäkemättömän laajat tutkimukset ja sitten oikeudenkäynnit. Valpon ammattitaito ei riittänyt.

Syksyllä 1945 perustettiin erillinen sisäministeriön tutkintaelin hoitamaan tehtävää. Tutkinnan aikana kuulusteltiin liki 6 000 henkilöä ja pidätettyinä olleiden määrä nousi yli 1 700:n. Pidätysajat venyivät pitkiksi, kuten oululaisen materiaalin luovutusta hoitaneen majurin tapauksessa. Hän oli pidätettyinä 2 vuotta 4 kuukautta, ja hänet tuomittiin lopulta vuodeksi vankeuteen. Toisaalta vaikka laitavasemmisto arvosteli kätöntä, sieltä löytyi myös toisenlaista asennetta. Kun Oulun piirin alueella asekatkennässä toiminut Paavo Sallinen oli vankilassa, Utajärven Niskan kylän SKDL:n paikallisosaston jäsenet anoivat hänen vapauttamistaan.

Oikeuskäsittelyä varten jouduttiin säätämään sotasyllisyylain jälkeen toinenkin taannehtiva laki vuonna 1947. Se oli laki aseellisen toiminnan luvottoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa. Useiden oululaisten pidätettyjen ja tuomittujen joukossa oli myös yksi myöhempi oululainen kansanedustaja, nimittäin Jaakko Kempainen. Heitä oli myös oululaislähtöinen Mannerheim-ristin ritari, kenraali Erkki Raappana. Hän palasi 1940-luvun lopussa puolustusvoimien tehtäviin Perä-Pohjolan sotilasläänin komentajaksi, josta hänet siirrettiin siviiliin ”yleisen edun vuoksi”. Monet asekatkennässä mukana olleet tai siitä syytetyt nousivat kuitenkin vuosien mittaan maassa tärkeisiin tehtäviin, kuten ministeriksi ja uusitun valtiollisen poliisin Suomen johtajaksi sekä puolustusvoimien ylimpiin tehtäviin, vaikka itse toiminnasta puhuttiin pitkään julkisesti välttelevästi. Asekatkenta antoi selvän viestin omassa maassa ja valvontakomission suuntaan siitä, että jos maa joutuisi miehitettyksi, puolustautumiseen olisi tahtoa ja valmiuksia. Tässäkin rintamilta palanneet veteraanit olivat mukana aktiivisesti myös Oulun seudulla.

Elämisen valoa ja varjoakin

Oulussa rauhan ajan elämä lähti monilta osin nopeasti alkuun. Katuvalot sytyivät jo vuodenvaihteessa 1944–1945,

Kuva Yhtyneitten kuva-arkistosta.

Oulusta tuli valtakunnallisesti tärkeä asekatkenta-toiminnan keskus. Asekatkenta tehtiin paitsi Ouluun, myös ympäristökuntiin. Oulussa keväällä 1945 tapahtunut asekatkenta-toiminnan paljastuminen aloitti toiminnan selvittelyn pian koko maassa. Viimeisiä Oulun seudulla paljastuneita asekatkenta edustaa Muhoksella lokakuussa 1987 Mimmiteekin kellarista löytynyt, taitavasti rakennettu kätö. Kätöksessä oli mm. noin 40 panssarinyrkkiä, toista sataa käsikranaattia ja yli 100 kiloa räjähdysainetta. Tarkoitusta varten talon kellariin oli rakennettu tiillistä komeroita, jotka oli muurattu kokonaan umpeen. Kuvassa asekatkenta löytyneitä varsikäsikranaatteja pakkauksessaan.

Kuva Kalevan arkisto.

Ensimmäistä sodan jälkeeseen Ouluun saapunutta kahvilähetystä puretaan Oulun tavara-asemalla Lyötyllä 9.3.1946.

Kuva Kalevan arkisto.

Pohjoissuomalaisten sotainvalidien ortopedisten apuvälineiden hankinta ja korjaus oli hankalaa sotien aikana, koska lähin palvelupiste oli Helsingissä. Puute korjautui Invalidisäätiön perustettua Ouluun proteesien korjauspajan keväällä 1945. Proteesipajan toiminta laajeni 1950-luvulla myös proteesien valmistukseen. Paja siirtyi Proteesisäätiön (nyk. Respecta Oy) omistukseen v. 1953. Kuvassa korjataan proteesia Invalidisäätiön proteesipajassa 19.3.1946.

vaikka sähköä piti käyttää säästään. Säännöstely jatkui. Viimeisetkin rajoitukset poistuiivat vuonna 1954, kun kahviakin päästiin ostamaan vapaasti. Pahimmillaan 1940-luvun lopulla oli ollut käytössä jopa 53 ostokorttia. Sodan aikana vaurioituneiden teiden kuntoon saattaminen siirtyi 1950-luvulle.

Sodan jälkeisiin työntäyteisiin vuosiin kuului vapaa-ajan toimintojen viriäminen. Urheiluseurat vetivät väkeä toimintaansa, vaikka Oulun piirin seurojen laskelmien mukaan 150 aktiiviurheilijaa oli kaatunut rintamalla. Kulttuuritoiminnot lähtivät kehittymään, kuten musiikin alalla. Urpo Pesonen kokosi parinkymmenen hengen orkesterin jo syksyllä 1944. Sodan aikana voimassa ollut tanssikielto kumottiin vuonna 1945. Turo Manninen toteaa Oulun kaupungin historiassaan: "oululaisiin iski tanssikuume". Se näkyi sanomalehti Kalevan ilmoitussivuilta. Järjestettiin "ilotulitustansseja", "loistavia karneva-

leja", "pirttitansseja" ja "konkareiden tansseja". Rintamalla olleet miehet ja suurelta osin kotirintamalla olleet naiset hakeutuivat yhteen. Avioliittoja solmittiin ja suuret ikäluokat syntyivät. Toki sodan ajan monet avioparit olivat vieraantuneet toisistaan niin, että erojen määrä lisääntyi, eivätkä rauhan tultua perustetut perheet kestäneet niin hyvin yhdessä kuin aikaisemmin. Joidenkin rintamilta palaavien oli vaikea sopeutua rauhan oloihin uuvuttaneiden sotakemusten jälkeen, mutta valtaenemmistö oli uuterrasti luomassa pohjaa nykyiselle hyvinvoinnille.

Sama veteraaniemme sukupolvi oli puolustettuaan aseita itsenäisyyttämme uudestaan varmistamassa riippumattomuutemme uurastamalla sotakorvausten hoitamisessa. Se oli jälleenrakentamassa maata ja aloittamassa rauhanomaista yhteistoimintaa entisen vihollisen kanssa hyvin tuloksin. Sotakorvausten säntillinen hoitaminen oli vie-

lä kerran kova taistelu itsenäisen, demokraattisen Suomen puolesta. Lipsuminen olisi merkinnyt huolestuttavia seuraamuksia. Asekätkentä, jossa Oulu oli voimakkaasti mukana, tunnustetaan nykyään varsin yleisesti ymmärrettäväksi toimenpiteeksi maamme oman elämän takaamiseksi. Sodissa oli aseita puolustettu maan alueellista koskemattomuutta. Taisteluiden tauottua tai jopa niiden vielä jatkuessa Lapissa oli monilla muilla keinolla varmistettava riippumattomuutemme ja maan hyvä sisäinen kehitys. Siinä onnistuttiin hyvin.

Kuva Kalevan arkisto.

"Lapset ja lastemme lapset, teidän nyt vuoronne on". Lapset sankarihaudalla Oulun kansakoulujen 75-vuotisjuhlien aikana 30.5.1949.

Kuva Hillevi Mitiikka

Puolustusvoimien valtakunnallinen juhlaparaati itsenäisen Suomen täyttäessä 80 vuotta järjestettiin 6.12.1997 Oulussa. Tuiran silloilla oli sotilaita ja veteraaneja tervehtimässä ennätysellinen 20 000 hengen yleisö. Veteraanijärjestöjen lippulinnaa johti Eero Kokko.

Veteraanitoiminta Oulussa

Aarno Strömmer

Ennen viime sotia ja sotien aikaan

Suomi heräsi muistamaan sotien 1808-09, ns. Suomen sodan, veteraanit vuosikymmenien viiveellä. Herättäjä oli J.L. Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat (1848, 1860). Asialla oli muitakin, mm. Fredrik Cygnaeus voimakkaalla vetoomuksellaan ja vaikkapa Zacharias Topelius tarinallaan Pikku Matista ja hänen sotavanhusvaaristaan ja maaherrasta.

Oululaisia herätteli Oulun Wiikko-Sanomien vuosien 1858-59 kirjoitussarjalla mökkipahassaan Linnankadulla asustelevasta, Hyrynsalmella 1784 syntyneestä Tuomas Tuohinosta, sotilasnimeltä Loo (Ilves). Tuohino kuoli 1863. Kirkossa luetut muistosat puhuttelevat vieläkin: "... teemme nyt Elämän ja Kuoleman Herralle nöyrän ja sydämellisen kiitoksen, että hän on kaikkivisaassa neuvossansa monenkaltaisten elämän vaiheitten ja suurten sodan vaarain läpi pelastettuna kotona rauhallisessa majassa suonut ajalliseen kuolemaan nukkua korpraalin entisessä Suomen Kajaanin pataljoonassa Thomas Loon eli Tuohinon 78 vuoden 4 kuu-kauden ja 26 päivän ijässä... Tämä vainaja oli yksi niistä vielä elävistä vähistä urhoollisista, jotka panivat henkensä ja verensä alttiiksi Isänmaamme suojeluksessa vuosina 1808 ja 1809, ja oli monissa sen tappeluissa; hän oli niitä, joita koko maamme on kaikella kunnioittamisella muistanut."

Myöhempien sotiemme veteraanit ovat olleet asiallaan omatoimisesti. Jo ns. vanhaan väkeen 1878-1901 kuuluneet sotilaat Turkin sodan muistoinen kokoontuivat vaalimaan aseveljeyttään. Vuoden 1918 veteraanit järjestäytyivät pian 20-luvulla. Jääkäriliitto perustettiin 1921, Vapaussodan Invalidien Liitto 1923 ja Vapaussodan Rintamamiesliitto 1929. Vuonna 1934 Rintamamiesliitto (nimi muutettiin 1940) sai rinnalleen oman naisjärjestön. Jääkäriliitto ja Vapaussodan Invalidien Liitto lopettivat toimintansa 1980-luvulla, samoin vuonna 1945 perustettu Vuoden 1918 Punainvaliidit ry.

Rintamamiesliitto lakkautettiin valtioneuvoston päätöksellä lokakuussa 1944. Oulussa toimineeseen Oulun seudun Rintamamiesyhdistykseen kuului useita satoja vapaussotureita. Sen johtohahmoja olivat mm. Ernst Boström ja myöhempi läänin maaherra Kalle Määttä, jotka kuuluivat myös liiton hallitukseen Oulun edustajina. Yhdistys ansioitui monin tavoin sosiaalisessa työssä, mm. toimissa liiton ensimmäisen rintamamieskodin perustamiseksi Filpulan virkataloon Oulunsalossa. Vuonna 1935 yhdistys hankki muistomerkkit venäläisten 1916 teloittaman Taavetti Lukkarisen haudalle ja kuolinpaikalle. Liittojuhlat yhdistys sai järjestääkseen 1941.

Jääkäri- ja vapaussoturiperinteiden vaalijoiksi perustetut JP 27:n perinne-

Kuva Kalle Juntusen kokoelmat.

Elokuussa 1940 perustetun Oulun Aseveljet r.y:n johtokunta kokouksessaan 17.3.1941. Puheenjohtaja Hjalmar Siilasvuon oikealla puolella varapuheenjohtaja Lauri Järvi, vasemmalla pääsihteeri Arne Juntunen, äärimmäisenä oikealla taloudenhoitaja Olavi Hulkko. Yhdistysrekisteriin ilmoitettiin yhdistyksen tarkoituksiksi ”toimia yhdyssiteenä Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta taistelleiden henkilöiden kesken aseveljeyden säilyttämiseksi ja syventämiseksi sekä jäsentensä keskinäiseksi tukemiseksi kuin myös puolustustahdon ja -alittiuden kasvattamiseksi”.

yhdistys ry ja Vapaussodan Perinneliitto ry toimivat alaosastoina myös Oulussa.

Talvisodasta palanneet miehet järjestäytyivät nopeasti. Sotainvalidien Veljesliitto perustettiin 18. päivänä elokuuta 1940 Jyväskylässä, Suomen Aseveljien Liitto kaksi viikkoa aikaisemmin, 4. elokuuta Helsingissä. Molempien perustamista oli saatellut talvisodan ylipäällikön, sotamarsalkka Mannerheimin vetoisuus miehilleen. Veljesliiton Oulun osasto perustettiin lokakuussa, Aseveljien Liiton osasto jo heti elokuussa 1940.

Oulun Aseveljet sai puheenjohtajakseen kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon, jonka komentaman viidennen armeijakunnan esikunta oli sijoitettu Oulun Seurahuoneeseen, nykyiseen kaupungintaloon. Pian yhdistyksellä oli apunaan oma asevelinaisten osasto ja vuodesta 1942 lähtien myös nimekkäiden oululaisten perustama kannatusyhdistys. Naapurikunnissa, myös Oulujoella, toimi oma aseveliyhdistyksensä. Siilasvuo oli myös Pohjois-Pohjanmaan asevelipiirin johdossa ja kuului liiton

hallituksen työvaliokuntaan 1943–45.

Aseveliliitto kasvoi välirauhan ja jatkosodan aikana maan suurimmaksi kansalaisjärjestöksi. Siihen kuului yli 400 aseveliyhdistystä ja noin 240 000 jäsentä naisjäsenet mukaan luettuina. Liitto oli ennen muuta sosiaalinen huoltojärjestö. Liikettä elähdytti taisteluissa syntynyt aseveljeyden henki, halu auttaa sotainvalideja, sotaleskiä ja -orpoja sekä muita sodasta kärsimään joutuneita. Toiminnan sosiaalisesta luonteesta antaa esimerkin Oulun Aseveliyhdistyksen vahva panostus sodasta palanneiden miesten asuntokysymyksen ratkaisemiseen.

Oululainen sota-ajan hengellistä ja sosiaalista työtä tutkinut Hannu Ojalehto ilmaisi käsityksensä asevelihengestä, aseveliliikkeen perinnöstä, pohjoispohjalaisille veteraaneille hiljattain pitämässään puheessa näin:

”Aseveljeyden hengen ja ihanteiden vaikutus on nähtävissä siinä sosiaaliturvassa, joka maahamme on rakennettu sodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Kan-

sankirkkomme monet työnäyt ja toimintamuodot ovat saaneet aseveljeyden kokemuksista virikkeitä. Aseveljeyden perintöä on vaalittu monin tavoin myös vapaassa kansalaistoiminnassa, järjestö- ja yhdistystyössä. Se on ollut ja on yhä merkittävä osa suomalaista kansallista identiteettiä, mikä saa väkevimmät ilmaisunsa kansallisina juhlapäivinä.”

Suomen Aseveljien Liitto jouduttiin liittoutuneiden valvontakomission painostuksesta lakkauttamaan tammikuussa 1945. Näin oli jo hieman aikaisemmin käynyt vapaussoturien Rintamamiesliitolle ja maineikkaille suojeluskunta- ja Lotta Svärd-järjestöille. Sotainvalidien Veljesliitto sitä vastoin sai keskeytyksettä jatkaa menestyksellistä työtään sodassa vammautuneiden hyväksi.

On sanottu, että aseveljeyden henkeä eivät mahtajienkaan käskyt kyenneet sammuttamaan. Joukko-osastojen ja aselajikiltojen asevelikokoukset olivat tärkeitä tapahtumia 40-luvulta alkaen. Jo aikana, jolloin veteraanit tunsivat ole-

vansa pahoin syrjittyjä, luotiin Sotainvalidien Veljesliiton rinnalle kolme järjestöä veteraanien yhteisiä etuja valvomaan: Suomen Sotaveteraaniliitto 1957, Rintamaveteraaniliitto 1964 ja Rintamanaisten Liitto 1980. Niiden perustamiseen päättyivät ulkopoliittisista syistä johtuneet järjestäytyneen veteraanityön ”kesantovuodet” sodan jälkeen.

Sotainvalidien Veljesliiton Oulun osasto ry

Oulun seudun sotainvalidit saivat oman osastonsa Oulussa 13. lokakuuta 1940 järjestetyn suuren maakunnallisen asevelijuhlan yhteydessä. Jo perustamistoimet johtanut Simo Lämsä oli osaston ensimmäinen puheenjohtaja. Hän kaatui Kiestingissä 5. elokuuta 1941. Työ jatkui vuoden 1942 helmikuusta lähtien Viljo Taskilan johdolla.

Vuonna 2000 valmistunut osaston ansiokas 60-vuotishistoria kertoo toimintamuotojen ja taloudellisen pohjan vakiintuneen jo sotavuosina. Toimintalue täsmentyi Ouluun ja sen lähikuntiin rajoittuvaksi 1942. Naisjaosto perustettiin 1943, ja 1944 osasto hankki oman virkistyskotinsa, Hietasaaren Veljeskodin. Jäsenmäärä oli noussut jo

400:aan sodan päättyessä. Oulun Aseveljien lakkauttaminen tammikuussa 1945 koettiin raskaana iskuna, siinä määrin vahva sotainvalidityön tukija se oli ollut. Lohtuna ehkä oli, että Aseveliyhdistyksen samoin kuin hieman aikaisemmin lottien ja vapaussodan rintamamiesten varallisuutta siirtyi työtään jatkavalle sotainvalidien osastolle.

Sodanjälkeiset vuodet aina Pekka Sutelan vuonna 1959 alkaneelle puheenjohtajakaudelle saakka olivat laajenevan toiminnan aikaa. Toiminnanjohtajaksi oli jo 1945 kiinnitetty Toivo Karhumaa, jonka ohjauksessa oli etenkin sotilasvammalain mukainen korvausasioiden hoito ja osaston varainhankinnalle pitkään tärkeä oma liiketoiminta. Jäsenmäärä oli noussut yli 600:aan osaston ehtiessä 25 vuoden ikään 1965. Historiakirja toteaa, että 1960-luvulla Oulun osastossa oli ”jokaiselle jotakin”. Kaksi sodan jälkeistä vuosikymmentä olivat olleet toimeiliasta aikaa. Veljespiirin toimeentulokysymyksiin, kunnan ylläpitämiseen ja henkiseen virkistykseen oli paneuduttu tarmolla. Olipa ylletty sellaisiin voimannäyttöihin kuin Veljesliiton ensimmäisen urheilu- ja kesäjuhlan järjestämiseen vuonna 1946, liittokokouksen isännöityn 1952 ja liiton

Unohdettujen veteraanien puolesta

FREDRIK CYGNAEUS (1807-1881), esteetikko ja historiantutkija, vetosi kansaan ja päättäjiin Suomen sodan unohdettujen veteraanien puolesta:

”... Kunpa Suomi pian tekisi vakaan, miehekkään päätöksen, joka ei jäisi puolitehen, tunteiden ja puheiden varaan! Jalo kansa, sinä joka niin paljon olet saanut kestää kaikkina aikoina, älä anna niiden, jotka suurimpina hädän hetkinä ovat kantaneet raskaimman taakkasi, mennä isiensä luo katuen, että ovat uhrautuneet maailman kiittämättömimmän kansan puolesta. Nyt on vielä aika korjata edes pieni osa laiminlyönneistäsi. Huomenna sinulla on siihen vielä vähemmän tilaisuutta. Ylihuomenna se auttamattomasti on liian myöhäistä, ja sinä seisot kuormanasi maksamaton kunniavelka historian tuomioistuimen edessä: se armahtaa sinua yhtä vähän kuin sinä vuosien 1808-09 veteraaneja. Oi sitä onnellista, joka kerran saisi vakuutetuiksi koolle tulleet edustajamme siitä, että he sydämettömällä kitsaudellaan pettävät kansansa kunnian, jonka puolesta nämä taistelijat olivat valmiit uhraamaan viimeisen veripisaransa.”
(Fredrik Cygnaeus, ”Bilder ur förgägnna tidens lif”, 1858.)

Aarno Strömmer

Sotiemme veteraanit ja veteraanijärjestöt vuonna 2001

Talvi-, jatko- ja Lapin sotaan vuosina 1939-45 osallistui suuri osa tuoloin alle neljä miljoonaa henkeä käsittävästä Suomen kansasta. Talvisodassa oli asepalveluksessa 350 000 ja jatkosodassa yli 600 000 miestä. Joulukuun alkuun 1944 mennessä puolustusvoimat oli saatettu rauhanajan vahvuuteen eli 37 000 mieheen. Lottia, sotilaskotisisaria, Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajia ja apusisaria sekä muita naisia oli sotavuosien maanpuolustustehtävissä noin 200 000.

Vuoden 2001 alussa oli elossa 149 000 rintamasotilas- tai rintamapalvelustunnuksen saanutta henkilöä, 107 000 miestä ja 42 000 naista. Oulussa luvut olivat vastaavasti 3225, 1707 miestä ja 1518 naista. Veteraanien keski-ikä oli 81 vuotta.

Talvisodan veteraanit perustivat 4.8.1940 Suomen Aseveljien Liiton. Liitto lakkautettiin syksyn 1944 välirauhansopimuksen nojalla 25.1.1945. Talvisodassa haavoittuneet ja sairastuneet perustivat 18.8.1940 Sotainvalidien Veljesliiton, johon vuonna 2001 kuului 23 000 tunnuksen omaavaa jäsentä. Se on toiminut keskeytyksettä. **Sotainvalidien Veljesliiton Oulun osasto ry** perustettiin 13.10.1940.

Tammikuussa 1945 keskeytynyt veteraanien yleinen valtakunnallinen järjestötyö alkoi uudelleen 29.9.1957, jolloin perustettiin Rintamamiesten Asuntoliitto ry. Vuonna 1964 siitä tuli Suomen Sotaveteraaniliitto ry, jossa oli 68 000 tunnuksen omaavaa jäsentä vuonna 2001. Siihen kuu-

luva **Oulun Sotaveteraanit ry** perustettiin 28.3.1960. Rintamaveteraaniliitto ry, johon kuuluu 21 000 veteraanijäsentä, perustettiin 5.4.1964. Sen Oulun osasto **Oulun Rintamaveteraanit ry** perustettiin 23.11.1964.

Rintamanaiset, valtaosin sotatoimialueilla toimineita lottia, järjestäytyivät omaksi liitoksi 21.9.1980, jolloin perustettiin Rintamanaisten Liitto ry. Oulussa toimii kaksi siihen kuuluvaa yhdistystä: **Pohjois-Suomen Rintamanaiset ry**, joka perustettiin – ensimmäisenä maassamme – jo 11.10.1970, sekä 17.9.1991 perustettu **Oulun Rintamanaiset ry**. Rintamanaisten Liittoon kuului 6500 rintamapalvelustunnuksen omaava jäsentä vuonna 2001.

Muita veteraanijärjestöjä ovat Saksassa 1941-43 palvelleiden suomalaisotilaiden huoltoyhdistys Veljesapu ry, joka perustettiin 1955, sekä vuonna 1969 perustettu Sotavangit ry.

Veteraanijärjestöjen rinnalla toimii Kaatuneitten Omaisten Liitto ry. Se perustettiin Sotaleskien Huolto nimisenä 17.2.1945. Välittömänä syynä järjestäytymiseen oli Aseveljien lakkauttaminen muutamaa viikkoa aikaisemmin. **Kaatuneitten Omaisten Oulun alaosasto ry** perustettiin 16.9.1945.

Aarno Strömmer

Kaatuneiden evakuointi ja siunaaminen kotimaan multiin 1990-luvulla

Viime sodissa menehtyi yhteensä noin 93 000 suomalaista sotilasta. Suomalaiset saattoivat kaatuneensa näiden omien kotiseurakuntien hautausmaihin aina kun se oli mahdollista. Taistelutilanteissa kentälle jäi kuitenkin haavoittuneina, kaatuneina, hukkuneina tai kadonneina noin 11 000 sotilasta.

Jatkosodan aikana löydettiin noin 2000 kentälle jäänyttä talvisodan sankarivainajaa, joista noin puolta ei pystytty tunnistamaan. Heidät jouduttiin hautaamaan tunnistamattomina varsinaisista hautausmaista yleensä erillään oleviin kenttähautausmaihin. Nämä sijaitsevat luovutetulla alueella samoin kuin eräät taistelujen yhteydessä syntyneet joukkohaudat. Suomen nykyisen alueen 622:een sankarihautausmaahan on siunattu noin 83 000 vainajaa, joista osa kentälle jääneinä. Luovutetun alueen noin 50:ssa hautausmaassa lepää vastaavasti noin 7000 sankarivainajaa.

Sopimus sodassa kaatuneiden muiston vaalimisesta

Sodassa kaatuneita ja sotavankeja koskevat kansainväliset ns. Geneven sopimukset ovat perusta sille, että valtiot pyrkivät sopimaan keskenään kentälle jääneiden etsinnöistä, vaihtavat tietoja kaatuneista ja turvaavat omaisten käyntimahdollisuudet haudoilla. Sotien aikana Suomi ja Neuvostoliitto eivät olleet osapuolina näissä sopimuksissa. Kaatuneiden omaiset ovat kuitenkin aina pitäneet tarpeellisena, että heidän läheistensä kohtalo selvitetään. Myös monelle veteraanille on ollut kunnia-asia, että kentälle jääneille aseveljille voitaisiin tehdä se viimeinen palvelus, jota aikanaan oli mahdoton tehdä. Suomen ja Venäjän välinen yhteistyö sotavainajien muiston vaalimiseksi käynnistyi 1990-luvun alussa. Maiden kesken 1992 tehty valtiosopimus mahdollisti kentille jääneiden sankarivainajien etsimisen. Vuonna 1993 päätettiin asettaa sopimuksen toteuttamista seuraamaan hallitusten välinen yhteistyöryhmä ja samana vuonna valtioneuvosto asetti Sotavainaja-asia neuvottelukunnan, jonka puheenjohtajaksi tuli opetusministeriön eläkkeellä oleva kansliapäällikkö, tohtori Jaakko Numminen.

Varsinaisia maastotutkimuksia edelsivät viranomaisten hallinnollisten yhteyksien lisäksi laajat arkistotutkimukset kaatuneista ja sotavankeudessa olleista. Opetusministeriössä toimintaa koordinoi vanhempi hallituss sihteeri Antti Vuorinen. Tietoja koottiin sota-arkistosta, erityisesti kaatuneiden evakuoimiskeskusten asiakirjoista, sekä ympäri Suomen kirkonarkistoista, sotiemme veteraaneilta ja kaatuneiden omaisilta.

Etsintätyö entisillä taistelukentillä

Käytännön etsintätyön Venäjän puolella suorittivat tehtävään erikoistuneet vapaaehtoisjoukot, joihin kuului myös eri alojen asiantuntijoita. Etsijäryhmiltä edellytettiin venäjänkielen taitoa, sotahistorian tuntemusta, erätaitoja sekä lääketieteellistä asiantuntemusta. Kenttätyö sujui hyvässä yhteistyössä venäläisten viranomaisten ja paikallisen väestön kanssa.

Kenttätyön keskeisinä tavoitteina oli: 1) saattaa hautaamattomat kentälle jääneet suomalaiset sankarivainajat haudan lepoon, 2) haravoida ilmoitetut kentällejämispaikat sen varmistamiseksi, että maastossa ei ole vainajia, 3) saada omaisten ja aseveljien tiedusteluihin vastaamiseksi selvyys tilanteesta maastossa sekä 4) paikallistaa kenttähautausmaat ja joukkohautausmaat kunnostamista varten.

Vuosien 1993-1999 aikana itärajan takana suoritetuissa etsinnöissä löydettiin yhteensä 731 kentälle jäänyttä sotilasta, joista pieni osa oli talvisodassa kaatuneita. Löydetyistä vainajista tunnistetut on haudattu kotiseurakuntiansa sankarihautausmaihin ja tunnistamattomat Helsingin, Joensuun, Kajaanin ja Lappeenrannan sankarihautausmaihin. Maastoetsintöjen yhteydessä on myös kunnostettu rajan taakse jääneet kenttähautausmaat ja pystytetty niille muistomerkki.

Kiestingin suunnan ja Pirttijärven suuretsintä

Sankarivainajien muiston vaalimistoiminnan painopiste oli aluksi Laatokan läheisyydessä. Vuodesta 1997 lähtien etsintätyötä tehtiin Kuhmon korkeudella ja siitä pohjoiseen Venäjän puolella. Erityisen tuloksetas oli Kiestingin suunnalle opetusministeriön johdolla 28.6.-4.7.1997 suoritettu maastoetsintä. Ns. Kiestingin mottialueelta löydettiin 66 elosyyskuussa 1941 kaatunutta, jotka oli siirretty radan varteen Suomeen siirrettäväksi. Jo vuoden 1996 lokakuussa alustavasti paikallistettu maastonkohta osoittautui tarkemmassa tutkimuksessa kaatuneiden kokoa mispaikaksi, jonka perustamisen oli 55 vuotta aikaisemmin johtanut joukon oma sotilaspappi, sotilaspastori Untamo Koski. Ruumiit oli sijoitettu kahteen säilytyspaikkaan Kapustnaja-joesta noin 300 metriä länteen. Toinen alue oli noin 15 metriä Kiestingin-Louhen rautatien etelä- ja toinen pohjoispuolella. Kaatuneet voitiin tunnistaa karttapiirroksen ja tuntelevyjen avulla. Heidän oikeuslääketieteellinen tutkimuksensa suoritettiin välittömästi jo maastossa maamme pätevimpien oikeuslääketieteellisten asiantuntijoiden avulla. Koskettava yksityiskohta vainajien kaivaus-

hengellisten päivien toteutukseen 1958.

Vuoteen 1985 jatkunutta 20-vuotiskautta osaston historiateos luonnehtii "varautumiseksi vanhenemiseen". Jäsenmäärä nousi edelleen ja oli kauden päättyessä suurimmillaan, yli 700. Into toiminnan laajentamiseen oli kuitenkin laantumassa. Pekka Sutelan puheenjohtajuus päättyi 1972, Toivo Karhumaan toiminnanjohtajakausi jo edellisenä vuonna. Hänen yllättävä kuolemansa syksyllä 1971 oli ollut suuri menetys osastolle. Vuosina 1972-84 puheenjohtajina olivat Eino Torkkeli ja Tauno T. Hämäläinen, toiminnanjohtajina 1971-86 Yrjö Vaalamo, Kari Nissinaho ja

Heikki Kaikkonen. Ikääntymisen vuoksi monesta toimintamuodosta luovuttiin, mutta varsinkin virkistystoiminnassa, urheilussa ja hengellisessä huollossa toiminta vielä laajeni. Varojen kerääminen jäi pääosin jo puolustusvoimien tukemien syyskeräysten varaan. Vanhuuden ongelmiin pyrittiin vastaamaan yhteyksin Oulun kaupungin sosiaali- ja terveystoimen palveluihin. Huomio kohdistui myös invalidien ikääntyvien puolisoitten huollon lisääntyvään tarpeeseen. Sotainvalidityö oli tullut jälleen murrosvaiheeseen niin Oulussa kuin valtakunnallisestikin.

Viime viidentoista vuoden työ 1984

puheenjohtajaksi tulleen Lauri Vilmin johdolla on ollut pyrkimystä "turvallisen vanhuuden takaamiseen". Asuntojen korjaus neuvonta- ja rahoitusjärjestelyineen, yksinäisyyden torjunta veljestykitoimin sekä kotiavustajapalvelu nousivat toiminnassa tärkeälle sijalle. Yhteistyö kaupungin ja sen Palvelusäätiön kanssa johti sotainvalideille tarkoitettua Maikkulan palvelutalon rakentamiseen 1995. Palveluasuntoja rakennettiin myös kyläosastoihin Kiimingissä, Ylikiimingissä ja Kempeleessä. Hailuodossa asiat hoidettiin kuntoon muilla tavoin. Näytön paikkoja osastolle on tullut edelleen. Veljesliiton hengelliset

ja tunnistamistyössä oli se, että kaksi vapaaehtoista etsintäretkikuntaan kuuluvaa olivat hakemassa omaa isäänsä.

Pirttijärven kylän valtauserityksessä 13.3.1942 kaatuneen yli 30 sotilaan joukkohauta löydettiin Pirttijärven kylän itälaidalta. Hautaamisen olivat todennäköisesti suorittaneet sodan aikana venäläiset. Tutkimuksessa todettiin, että löytyneiden tuntelevyjen numerot täsmäsivät Pirttijärven kaatuneista aiemmin käytettävissä olleiden tietojen kanssa. Oikeuslääketieteen asiantuntijoiden mukaan heitä ei kuitenkaan pystytty enää erottelemaan henkilöllisyyden perusteella. Näin kaatuneita ei voitu enää tunnistaa yksilöidysti, vaan ainoastaan todeta, että kysymyksessä olivat kaatuneet, jotka menehtyivät Pirttijärven taistelussa.

Sankarivainajien matka kotimaahan

Myös Kiestingin suunnan 100 sankarivainajan Suomeen kuljetus ja hautaaminen edellytti laajaa viranomaisten, järjestöjen ja vapaaehtoisten yhteistoimintaa. Ennen varsinaista vainajien noutoa oli mm. otettava yhteys omaisiin ja paikallis seurakuntiin ja valmisteltava Suomen puoleiset kuljetukset. Yhteydenpidosta omaisiin ja vainajien kotiseurakuntiin vastasivat Pohjoisen Maanpuolustusalueen sotilasapit. Kainuun Prikaati suunnitteli ja toteutti sankarivainajien kuljetukset Vartiuksen ja Kajaanin kautta kotipaikkakunnille.

Kaatuneiden tuonti kotimaahan tapahtui 27.9.1997. Suomalaisen etsintäryhmän Venäjällä valmiiksi arkkuihin sijoittamat sankarivainajat lastattiin Kostamuksen sairaalan pihassa linja-autoihin. Varsinainen virallinen luovutus suomalaiselle osapuolelle tapahtui kaupungin keskustassa kello 11.00 pidetyssä juhlassa.

Iltapäivällä Vartiuksen rajavartioasemalla järjestetyn juhlahetken kuluessa pienet valkoiset arkut siirrettiin puolustusvoimien kuorma-autoihin, jotka oli somistettu Suomen lipuin ja havutuksin. Kajaanin kirkolle kello 19.00 saapunut arkkusaattue oli seuraavan yön kunnivartioituna.

Pirttijärven tunnistamattomiksi jääneet sankarivainajat haudattiin Kajaanin sankarihautausmaahan 28.7.1997. Saattojoukko täytti kirkon viimeiseen sijaansa. Hautausjumalanpalveluksessa saarnasi Kuopion hiipakunnan emerituspiispa Jukka Malmivaara. Perinteisin sotilaallisin kunnianosoituksin järjestetty juhla kosketti voimakkaasti läsnäolijoita omaisia, sotien veteraaneja ja nuorempienkin sukupolvien edustajia. Juhla oli osoitus niistä raskaista uhreista, joita sodassa jouduttiin antamaan isänmaan puolesta.

Hautausjumalanpalveluksen jälkeen Kiestingin suunnan kaatuneita kuljettaneet sotilaskuorma-autot lähtivät kohti kaatuneiden 37 hautauspaik-

Takaisin kotiin. Sankarivainajat lasketaan viimeiseen leposijaansa Oulun sankarihautausmaalle 5.10.1997.

akuntaa, joista pohjoisin on Salla ja eteläisin Helsinki.

Lauantaina 5.10.1997 siunattiin kolme Kiestingin motissa kaatunutta sankarivainajaa Oulussa ja kätkettiin sankarihautaan lähes viidensadan aseveljensä rinnalle. Pohjan Prikaatin varusmiehet kantoivat Väinö Fredrik Juvosen (II/JR12), Niilo Olavi Kolehmaisen (II/JR12) ja Eero Herman Leskelän (III/JR53) arkut sotien veteraanien muodostaman lippulinnan jäljessä sankarihautoille Narvan marssin soidessa. Siunaamisen toimitanut Tuiran kirkkoherra Hannu Ojalehto lausui mm: "Nyt on eräs pitkä tie kuljettu loppuun, kun saamme tehdä näille kolmelle isänmaan vapauden puolustajalle täällä viimeisen palveluksen, siunata heidät Jumalan sanalla ja rukouksella."

Aseveljien tervehdyksenä Yrjö Ensio, Väinö Eskola ja Jouko Sangi lasivat sinivalkoisin nauhoin koristetun havuseppeleen hautaan, jonka siten sotilaat peittivät.

Juhani Liukkonen

päivät järjestettiin Oulussa 1989 ja liittokokous 1997. Kunniatehtäväkseen osasto sai Sotainvalidien Urheiluliiton viimeisten kesäkisojen järjestämisen vuonna 2000.

Lauri Vilmin puheenjohtajakausi päättyi osaston juhluvuonna 2000. Vuonna 1986 toiminnanjohtajaksi tullut Kalle Juntunen jäi täysinpalvelleena eläkkeelle 2001. Puheenjohtajana jatkaa Martti Niemelä ja toiminnanjohtajana Eino Alila.

Ehtoovuosien saapumisesta kertoo osaston jäsenmäärän hiipuminen jälleen 400:n tuntumaan. Toiminta alkoi sotavuosina pienimuotoisesti aseveljien

ja lottien tukemana. Lähtökohtiin ollaan palaamassa. Jäljellä on vuosi vuodelta pienenevän veljes- ja sisarjoukon yksilöllinen huolto. Sen rinnalle on noussut erityisesti hengellinen toiminta ja perinnetyö. Yhteistyön tiivistyminen muiden veteraanien kanssa on ollut näkyvää myös Veljesliiton Oulun osaston viime vuosien työssä.

Oulun Sotaveteraanit ry

Veteraanien järjestäytyminen 1950- ja 60-luvuilla lähti kaikkialla liikkeelle asuntopalvelusta. Vuonna 1960 perustettu Oulun Sotaveteraanitkin sai aluksi nimekseen Oulun Seudun Rintamamies-

ten Asuntoyhdistys. Nimi muutettiin keskusjärjestön otettua laajentuvaa työtehtävänsä paremmin vastaavan nimen 1964.

Perustajapuheenjohtaja Yrjö Kinnarin johdolla alkaneen työn tuloksena runsaan kymmenen vuoden aikana valmistui Alppilaan, Puolivälikankaalle ja Rajakylään seitsemän veteraanien kerrostaloa, yhteensä yli 300 asuntoa. Eturivin puuhamiehiä tässä työssä olivat mm. Arvo Mörö, Reino Arvola ja Emil Ruoppa. Jo 80-luvulla nousi ns. palveluasuminen huomion kohteeksi. Oulun kaupungin palvelutaloverkkoa kehitettäessä veteraaniihdistykset olivat mu-

Aseveljeys jatkuu elämän loppuun asti

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmista.

"Eivät erotu toisistaan akateemisesti oppinut ja kansakoulun käynyt, eivät rikas ja köyhä, eivät talollinen ja mökin mies"

"Me oomme niin paljoa vailla"

Rintamalehti Pohjan Pojan viimeinen, 15.11.1944 ilmestynyt numero vastatelee rintamalta siviiliin siirtyvien sotilaiden tuntoja: "Miten käy, kun me sadattuhannet savinyrkit ja hikikaulukset palaamme yhteiskuntaamme, josta lähdimme ken neljättä, ken jo kuudetta vuotta sitten? Me olemme tottuneet tulemaan vähällä toimeen. Mutta meitä on paljon. Me tarvitsemme paljon työtä, paljon tilaa ja paljon leipää, me sadattuhannet rintamasotilaat. Me olemme heinäsiirkkalauma, joka saapuu yhteiskuntaan, me olemme työttömiä, asunnottomia, monet siviilikampeitakin vailla.

Joka puolelta me kohtaamme ovia, joihin on tekstattu: VARATTU –PÄÄSY SIVULLISILTA KIELLETTY. Me kolkutamme oville –aukenevatko ne meille? Me näemme paljon tuoleja, mutta jokaisella niistä istuu jo joku. Naisia, ikämiehiä, alaikäisiä poikia, ruununraakkeja... Me pyydämme istujilta paikkaa, nouseeko kukaan? Me tulemme yhteiskuntaan, joka viidessä vuodessa on totuttautunut tulemaan aika hyvin toimeen ilman meitä.

Totta puhuen me emme ole kovin ihastuttavaa väkeä, me pesunkestävät korsukarhut. "Me oomme niin paljoa vailla", kuten laulussa sanotaan. Vailla ammattikoulutusta ja –kokemusta. Vailla siviilitapoja. Vailla diplomaattisen kieroilun taitoa ja lompakon pulleutta.

"Kyllä kruunu pojistaan huolen pitää ainiaan", lohduttaa meitä toinen laulu. Ja valtiovalta varmasti yrittääkin voitavansa meidän auttamisemme, vaatettamisemme ja sijoittamisemme hyödylliseen työhön. Mutta siviiliyhteiskunta on vastakkaisten etujen taistelukenttä. Juhlapuheista ja sanomalehtikirjoituksista huolimatta. Armeijassa kaikki lankeaa luonnostaan: sapuskat ja tupakat, makuulaveri ja Intin kampeet, sururistit ja vapaudenristit, kenttöoikeustuomiot ja vuorolomat. Siviilissä

on elämä paljon sotaisempaa. Siviilissä rohkea rokan syö, kaino ei saa kaaliakaan."

Lehti toteaa järjestäytymisen olevan vahva ase siviiliin siirtymisen ongelmia vastaan: "Järjestäytyminen. Siinä taikasana, jonka mahdollia eri kansalaisryhmät ovat kamppailleet ja paraikaa kamppailevat itsensä jyrän alta. Helposti voivat rintamamiehet jäädä "jyrän alle", hätäaputyöläisiksi ja alivuokralaisiksi, yhteiskunnan lapsipuoliksi, elleivät he myös itse valvoisi oikeuksiaan. Ja meidän järjestömme on nimeltään Suomen Aseveljien liitto."

Talvisodan henkinen perintö

Pohjan Poika –lehden mukaan talvisodan henkinen perintö ei ollut vain aikansa ilmiö, vaan sen kansaa yhdistävät vaikutukset ovat paljon kauaskantoisemmat: "Mutta on kouriintuntuvia yhteiskunnallisia tosiasioita, jotka puhuvat puolestaan. Työläisurheilija ja porvarillisen liiton mies kilpailevat nyt keskenään ja edustavat rinta rinnan Suomea kansainvälisissä otteluissa. Suojeluskuntajärjestön ja Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton "rauhansopimus" on yhä voimassa. Työnantajan ja työntekijän keskusjärjestöjen yhteistyö on vuosien kuluessa vain laajentunut ja lujittunut. Suomen- ja ruotsinkielisten väliset alinomaiset hankaukset ovat vaihtuneet sovinnolliseksi yhteistoiminnaksi. - - -Rohkeinkaan ei kuusi vuotta sitten olisi uskaltanut ennustaa tällaista kehitystä."

Talvisotaa edeltänyt eheytyminen lujittui vaikeiden sotavuosien aikana: "Taistelurintamalla kuoleman läheisyys aiheuttaa raskaan järkytyksen jokaisen mieleen. Yksityisen henkilön valtaa suuri turvattomuuden tunne. Hän joutuu katsomaan sivullensa toveriinsa, liittymään häneen vilpittömästi ja lujasti ja hän havaitsee silloin hämmästyksekseen, että toisarvoiset, erottavat asiat vähitellen karsiutuvat pois heidän väliltään. Esille tulee Suomen mies, tavallinen mies, jolla tuossa uudessa tilanteessa ei enää ole erikoisleimaa. Eivät erotu toisistaan akateemisesti oppinut ja kansakoulun käynyt, eivät rikas ja köyhä, eivät talollinen ja mökin mies. Sodassa syntyy, silloin kun ollaan vaikeimmissa tilanteissa miesten kesken, niin läheinen suhde, että se jo rintamalla ja myöhemmin rauhan oloissa purkautuu teoiksi, usein aivan hämmästyttävän liikuttaviksi ja lämmittäviksi."

Aseveljeys "jatkuu elämän loppuun asti"

"Näin on suomalaisten miesten mielissä tapahtunut sisäinen vallankumous, voimakas, kaikkia entisiä käsityksiä järkyttävä. Sitä on sanottu yhteiskunnalliseksi herätykseksi, joka salaman tavoin on valaissut penseät mielet ja saanut aikaan Suomen kansassa uuden hengen, asevelihsen. Tämä ei ole hetkellinen kohahdus. Se jatkuu senkin jälkeen, kun miehet tulevat kotiin. Niin, se jatkuu elämän loppuun asti."

Panu-Pekka Rauhala

kana 1987 valmistuneen Tuiran palvelukeskuksen, "Tuiran korsun", toteutuksessa. Oulun Sotaveteraanit on muiden veteraanijärjestöjen tavoin mukana Oulun Palvelusäätiön hallinnossa. Myös Oulun evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän 1999 perustaman Caritas-Säätiön hallintoon on kutsuttu veteraanien edustus. Säätiö on ryhtynyt rakennuttamaan erityistä palvelukeskusta

vanhusten ja vammaisten asuntoineen Lyöryn kaupunginosaan. Viime kymmenen vuoden aikana yhdistys on ryhtynyt tukemaan myös veteraanien omien asuntojen kunnostus- ja muutostöitä. Tätä työtä on edistänyt merkittävästi raha-automaattivaroin ylläpidetty veteraanijärjestöjen yhteinen korjausneuvonta.

Kautta vuosien yhdistyksen työssä on

ollut tärkeällä sijalla sääntöjen tähdentämä veljesapu ja –huolto ja sen edellyttämä varainhankinta sekä monimuotoinen virkistystoiminta retkineen, leireineen, kuntoilujärjestelyineen ja juhlatilaisuuksineen. Hengellinen työ on 70-luvulta lähtien hoidettu yhteisvoimin rintamaveteraanien kanssa. Oma toimintaa ovat olleet Koivukarissa järjestetyt kesäseurat. Sotaveteraaniliiton

Minulla ei ole nuoruutta

Omistettu Talvisodan lotille

Kuva Esrid Ottin kirjasta "Lottien mukana Suomen Talvisodassa" (Oleva 1940).

Talvisodan ilmavalvontalotta Maire Närhi Intiönkankaan vesitornissa Oulussa. Heinolan seminaarista opettajaksi valmistuneen Maire Närhin (nyk. Brett-Evans) runo "Minulla ei ole nuoruutta" on julkaistu kanadalaisessa Vapaa Sana-lehdessä 1.12.1994. Runossa mainittu ymmärtäväinen isä oli Oulun Tuomiokirkkoseurakunnan kanttori Aapeli Närhi.

*Silloin, kun marraskuun 30. päivänä 1939
viholliskoneet raskaine pommilasteineen
lensivät pienen opiskelukaupunkini yli
hätkähdin:*

*Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain hämmästyttävä sekasorto.*

*Silloin, kun pakolaisjoukot saapuivat Karjalasta,
ja näin uupuneet vanhukset,
väsyneet äidit ja lasten pelosta suurentuneet silmät,
tiesin:*

*Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain myötätunto ja auttamisen halu.*

*Silloin, kun joulukuun 6. päivänä
seisoin itään menevien aseveljien joukossa,
ja kenttäpappi aloitti vanhan, tutun virren
'Jumala ompe linnamme,'
joka voimakkaana kaikui Kainuun lumisessa korvessa,
tajusin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain epätoivo.*

*Silloin, kun rintamalta tuotu serkkuni arkku avattiin,
ja tätini hellästi hyväili esikoisensa jäätyneitä jalkoja,
itkin.
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain sydäntä särkevä suru.*

*Silloin, kun ruokin haavoitettua vihollislentäjää,
joka oli pommittanut kotikaupunkiani
aiheuttaen kuolemaa ja tuhoa,
ja joka jokaisen lusikallisen sylki kasvoilleni,
ajattelin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain vihaa.*

*Silloin, kun ymmärtäväinen isäni muistutti minua
että tämä vihollinenkin on ihminen
ajattelin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain halveksiminen.*

*Silloin, kun kirkas kuu ja taivaan kylmät tähdet
valaisivat lumessa nukkuvan kotikaupunkini monine
siltoineen
jotka olivat helppo kohde vihollisen pommeille
kirosin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain jäätävä pelko.*

*Silloin, kun seisoin ylhäällä tornissa
kuunnellen lähestyvien viholliskoneitten
ja putoavien pommien jyrinää
ja niiden mentyä tiedottaen:
"Sillat säilyivät",
huokasin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Oli vain velvollisuus ja vastuu.*

*Silloin, kun maaliskuun 13. päivänä 18-vuotiaana,
laskin siniristilipun puolitankoon,
ymmärsin:
Minulla ei ole nuoruutta.
Nuo Talvisodan 105 päivää veivät nuoruuteni.
Oli vain suuri murhe
ja huoli rakkaasta kotimaastani.*

*Vasta vuosien kuluttua tajusin,
että nuoruuteni olikin synnyinmaani tulevaisuudessa,
siinä, että olin osa sitä kansaa,
joka jätti tuleville sukupolville
vapaan ja itsenäisen Suomen.*

Maire Brett-Evans (s. Närhi) Toronto, Kanada

Kuva Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiirin kokoelmat.

Veteraanien suurmarssiin Helsingissä 7.9.1969 osallistui 18 000 miestä. Pohjois-Pohjanmaan miehiä johtivat Oulun Emil Ruoppa ja Erkki Snellman, kilpeä kantoi Reino "Timppe" Arvola. Tunnelma oli korkealla, joskin mielipahaa aiheutti valtioneuvoston edustajan puuttuminen juhlasta. Vuonna 1975 tilanne korjaantui, tuolloin marssijoita oli jo 22 000. Tasavallan presidentti oli juhlan suojelija ja Liinamaan virkamieshallituksen puolustusministeri Erkki Huurtamo esitti valtiiovallan tervehdyksen.

Kuva Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiirin kokoelmat.

Oulun Sotaveteraanit saivat hoitaakseen vuoden 1986 liittokokousjärjestelyt. Kuva on kokouksen avausjuhlasta Oulun jäähallista 7. kesäkuuta. Liiton puheenjohtajan Gunnar Laation (toinen oikealta) vieressä jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth (s. 1905) puolisoineen. "Kenraalin testamentti" on tullut suomalaisille tutuksi: "Suomi on hyvä maa. Se on puolustamisen arvoinen. Ja sen ainoa puolustaja on Suomen kansa."

ja -piirin tapahtumiin on lähdetty mieluusti. Osallistuminen "veteraanimarsseihin" 1969 ja 1975 Helsingissä olivat mittavia voimannäyttöjä. Veteraanijuhlat Oulussa ovat saaneet arvokkaan ohjelmallisen vahvistuksen Oulun Sotaveteraanikuoron tultua perustetuksi 1986. Yhdistyksen ja kuoron isännöimät sotaveteraanikuorojen laulujuhlat Ouluhalissa olivat veteraanityön valtakunnallinen merkkitapahtuma vuonna 1998. Kuoro on esiintynyt jopa ulkomailla, viimeksi Virossa syksyllä 2001.

Vuosina 1996-97 yhdistys ja Oulun terveydenhuolto-oppilaitos toteuttivat projektin, jossa 170 veteraanin terveydenkuva kartoitettiin oppilas- ja opettajavoimin. Projekti tuotti raportin, joka osoittautui kiintoisaksi oppimateriaaliksi alan koulutukselle muuallakin.

Oulun Sotaveteraanien veteraanijäsenten määrä nousi alkuvuosien parista sadasta 1350:een 90-luvulle tultaessa. Sen jälkeen luku on pienentynyt vuosi vuodelta ja oli enää 980 vuoden 2001 alussa. Yhdistyksen naisjaostossa oli jäseniä 420, heistä kymmenesosa soitiin osallistuneina myös yhdistyksen veteraanijäseniä. Jaosto perustettiin 1970. Se on ollut yhdistyksen arvokas tuki siitä lähtien. Vuosina 1984-2000 sen työtä johtaneen Helvi Peltosen jälkeen jaoston puheenjohtajana on Maria-Liisa Kaltio. Kannattajajäseniä yhdistyksellä on yli 200. Heidän työpanoksensa on ollut näkyvä etenkin seppelpartio-, kuoro- ja veljestukitoiminnassa 90-luvun alkupuolelta lähtien. Vuonna 1980 perustettu Oulun Sotaveteraanien Tukisäätiö on tukenut yhdistyksen veljesaputyötä. Vuonna 1978 Oulunsalon Koivukariin valmistuneen virkistysmajan omistus ja hallinto siirtyi Tukisäätiölle heti sen perustamisvaiheissa. Sotaveteraanipiirin vuodesta 1981 lähtien ilmestynyt Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraani-lehti on edelleen tärkeä taloudellisen tuen kannava yhdistykselle.

Yrjö Kinnarin jälkeen Oulun Sotaveteraaneilla on neljän vuosikymmenen aikana ollut 13 puheenjohtajaa. Pitkäaikaisia puheenjohtajia ovat olleet Antti Häivä (1975-81), Reino Merikivi

Kuva Oulun Sotainvalidien kokoukset.

Nurmikkojumppa on ollut tärkeä osa sotainvalidien Hietasaaren Veljeskodin kesätoimintaa kautta vuosien.

(1984–92) ja Väinö Eskola (1995–99). Eskolan jälkeen yhdistystä johtaa Tapio Karjula. Toiminnanjohtaja yhdistyksellä on ollut vuodesta 1985. Kauko Nukarisen jälkeen tehtävää on hoitanut Lea Henttu 1994 lähtien.

Oulun Rintamaveteraanit ry

Vuonna 1964 perustetun Rintamaveteraaniliiton Oulun osasto näki päivänvalon tavallaan kahdesti. Ensiaskeleet otettiin Emil Ruopan johdolla 1964–66. Oulussa kesällä 1966 järjestetyn liiton kesäjuhlan jälkeen osasto perustettiin uudelleen puheenjohtajanaan Valde Risteli. Jäsenpohja voimistui nyt ripeästi. Ristelin kauden lopussa 1972 se oli jo 500 ja nousi edelleen yli 1000:een Reino Merikiven ja Reino Keräsen puheenjohtajavuosina 1973–80. Pekka Kuparin kaksi vuosikymmentä kestäneellä kaudella 1981–2000 jäsenpohja säilyi tällä tasolla 90-luvun alkupuolelle saakka. Puheenjohtajuuden siirtyessä Eero Hautamäelle vuonna 2001 osastossa oli varsinaisia veteraanijäseniä vielä 600 ja

kannattajajäseniä 140.

Osaston naisjaostossa, joka perustettiin 1970, on jäseniä 700 eli määrä, jolle ei ole vertaakaan muualla Rintamaveteraaniliiton järjestökentässä. Alkuvaiheissa 1970–79 jaostoa johti Kerttu Hemmi. Helvi Hyrynkaan jälkeen jaoston johtoon tuli Helvi Lusikka vuonna 1984.

Liiton perustamisen lähtökohdat näkyivät myös Oulun osaston alkuvuosien työssä. Julkisuuden saanti veteraanien asialle, eläkkeet, asunnot ja terveydenhuolto olivat tärkeimmät asiat. Veteraaneille vaadittiin arvostusta julkisen vallan taholta ja sen näyttämistä myös käytännön toimin. Aloitteita tehtiin ja lähetettiin tietoja piirille ja liitolle. ”Innostuksen huomaa siitäkin, että johtokunnan jäseniä vaihdettiin jatkuvasti”, osaston 30-vuotishistoriikki kertoo. Vuosikokoukset olivat suuria ja niissä puhuttiin paljon. Esimerkiksi vuoden 1968 kokouksessa, jossa osaston nimi muutettiin Oulun Rintamamiesveteraanit ry:ksi, oli osallistujia 250. Nykyasunsa nimi sai liiton suuren sääntöuudis-

tuksen yhteydessä vuonna 2000.

Huomion kohdistumisesta asuntohuoliin kertovat Erkki Yrjänäisen johdolla vuosina 1968–75 toteutuneet rakennushankkeet Kaukovainion ja Myllyojan kaupunginosissa. Vuonna 1975 valmistuneesta Asunto Oy Vanhustenkorsusta Myllyojan Tiilitieltä osasto sai jopa omat toimistotilat. Keskustan Aleksinkulmaan muutettiin Kirkkotorin päiväkeskuksen kautta vuonna 1988.

Osaston työlle merkityksellisen virkistyskeskuksen rakentaminen 1970-luvulla toteutettiin piiriyhdistyksen ja osaston yhteishankkeena niin ikään Erkki Yrjänäisen johdolla. Ranta-alue Oulunsalon Hylkykarista vuokrattiin kaupungilta. Tornion entisen kuumesairaan hirsistä kohosi ahkeran talokootyön tuloksena maja, joka vuodesta 1978 lähtien tarjosi erinomaiset puitteet yhteisille leireille, opintopäiville ja eri tilaisuuksille. Osasto on 90-luvulla hankkinut jäsenistönsä käyttöön myös kaksi lomahuoneistoa Rokuan Kuntokeskuksesta Utajärveltä.

Osaston hengellinen työ seppelpar-

Kuva Jarmo Kontiainen, sanomalehti Kaleva.

Sotaveteraanikuorojen valtakunnallinen laulujuhla oli Ouluhallissa 20.9.1998. Mukana oli 29 kuoroa, 800 laulajaa ja kiitollista kuulijakuntaa hallin täydeltä, yli 6000 henkeä. Pohjan ja Kainuun Sotilassoittokunnat avustivat. Järjestelyvastuun kantoi Oulun Sotaveteraanit kuorovoimiseen.

tiotoimintoinen on jo 70-luvulta lähtien ollut yhteistä työskätkä Oulun Sotaveteraanien kanssa. Sen johdossa on vuodesta 1993 lähtien ollut Jaakko Granlund. Muulle osaston työlle on ollut tunnusomaista virkeä retkeily ja kaukomaihin ulottunut matkailu sekä laaja-alainen harrastustoiminta omine teattereineen, sekakuoroineen ja tanssijajineen. Erityispiirteiden osaston 90-luvun toimille antoi ns. veteraanivasu-projekti. Se kokosi kymmeneen nousevan tukihenkilöstön huonokuntoisten ja yksinäisten kodeissaan ja laitoksissa asuvien veteraanien tervehtijöiksi ja avuksi. Kaksi kertaa, vuosina 1979 ja 1997, Oulun Rintamaveteraanit on hoitanut järjestönsä liittokokouksen ja juhlan vaativan isännöyden.

Osaston ja piiriyhdistyksen kiinteä toiminnallinen yhteys ansaitsee myös maininnan. Yhteistyön kohteena on Hylkykarin virkistysmajan ohella ollut mm. vuodesta 1984 lähtien ilmestyneen

Veteraanin Joulu -lehden toimittaminen ja talous. Toimistotilat ovat olleet yhteiset 80-luvulta lähtien. Vuonna 1989 osasto ja piiri perustivat erityisen yhteistaloustoimikunnan asioiden hoitoa varten.

Pohjois-Suomen Rintamanaiset ry - Oulun Rintamanaiset ry

Rintamanaisten järjestäytyminen sai alkunsa toimittaja Mirja Hakon kirjoituksesta "Rintamalotta elää vielä, mutta täysin unohdettuna". Se ilmestyi sanomalehti Kalevassa 5.4.1970. Sysäyksen kirjoitukselle oli antanut edellisenä vuonna julkaistu asetus rintamasotilas-tunnuksesta. Asetus näytti jättävän huomiotta lottien harmaan armeijan yhteiskunnan alkaessa mm. eläke-etuuksin kohentaa veteraanien elinehtoja. Tuore kansanedustaja Kerttu Hemmi ryhtyi toimeen. Pohjois-Suomen Rinta-

manaiset perustettiin kaupunginvaltuuston istuntosalissa pidetyssä kokouksessa lokakuussa 1970. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin Kerttu Hemmi, joka jatkoi tehtävässä kuolemaansa 1983 saakka.

Oulun naisten perustama yhdistys sai pian seuraajia etelässä. Rintamanaisten Liitto perustettiin niiden yhdyssiteeksi 1980. Liitto oli nähty tarpeelliseksi myös siksi, että näin voitiin turvata naisten edustus edellisenä vuonna sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustetussa rintamaveteraaniasia-ineuvottelukunnassa. Sen syntyy Kerttu Hemmi oli eduskunta-aloitteen tekijänä vaikuttanut merkittävästi. Jo aikaisemmin hän oli ollut mukana avaamassa keskustelua, jonka tuloksena saatiin asetus erityisestä naisten rintamapalvelustunnuksesta 1978.

Kerttu Hemmin jälkeen Pohjois-Suomen Rintamanaisten johtoon tuli jo varapuheenjohtajana alusta lähtien vas-

Kuva Kaisa Hautamäen kokoelmat

Oululainen kunnallispoliitikko ja kansanedustaja Kerttu Hemmi (1919-1983) kuului sekä Pohjois-Suomen Rintamanaisten että Rintamanaisten Liiton perustajiin. Hänen aloitteestaan sai syntynsä myös Oulun veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunta v. 1978. Seuraavana vuonna perustettu valtakunnallinen Rintamaveteraaniasiain neuvottelukunta syntyi sekin Kerttu Hemmin eduskunnassa tekemän raha-asia-aloitteen pohjalta. Jorma Hemmin äidistään kirjoittama elämäkertateos "Tasa-arvo puolustamassa" julkistettiin Oulun kaupungintalossa keväällä 2001. Kirjahankkeen aloitteentekijä ja edistäjä oli sosiaalineuvos Helvi Hyryn Kangas, Kerttu Hemmin ystävä ja kansanedustajatoveri.

tuuta kantanut Mirja Hakko. Hän luovutti tehtävän seuraajalleen Eila Laineelle 17 vuoden uurrastuksen jälkeen, vuotta ennen kuolemaansa kansallisen veteraanipäivänä 2001. Mirja Hakon toimittaman teoksen "Naiset kertovat sodasta" ilmestyminen oli Rintamanaisten Liiton toiminnan merkkitapahtumia 1988. Tuona vuonna Pohjois-Suomen yhdistyksen jäsenmäärä oli suurimmillaan, alun toista tuhatta.

Yhdistyksen paikallisosastojen itenäistyminen alkoi 80-luvulla ja päättyi myös Oulun Rintamanaisten ry:n perustamiseen 1991. Sen puheenjohtajana on Pohjois-Suomen Rintamanaisten Oulun osastoa jo vuodesta 1983 lähtien johtanut Annikki Reinikainen. Vuonna 2001 yhdistyksen jäsenmäärä oli 320. Poh-

jois-Suomen yhdistyksessä oululaisjäseniä oli edelleen 80.

Rintamanaisten toiminta on ollut ennen muuta jäsenistön virkistys- ja lähimmäispalvelua ohjelmallisine tilaisuuksineen, retkineen ja yhteydenpitoineen tukea tarvitseviin sisäriin. Tärkeä vuosittainen tapahtuma on osallistuminen liiton kesäpäiville. Niistä ensimmäisen järjestäminen Kuusamon Rukalle 1981 oli Pohjois-Suomen yhdistyksen tehtävänä. Oulun Rintamanaisten puolestaan sai vastatakseen vuoden 2001 kesäpäivien järjestämisestä. Juhlavieraita oli noin 1000. Juhlapuhuja maaherra Eino Siuruainen antoi tunnustusta kuulijoilleen:

"Suomen nainen on aina ollut vahva lasten kasvattajana ja vastuun kantajana miehensä rinnalla. Kriisien aikanakaan perinteinen työnjako ei ole jättänyt naista pois miehen rinnalta. Sodan aikana vuosina 1939-1945 lotat vapautti-

vat noin divisioonan verran miehiä taistelutehtäviin... Oulun voimakkaat rintamanaiset ovat raivanneet määrätietoisesti rintamanaisten tietä kohti oikeudenmukaista käsittelyä ja tasa-arvoa."

Veteraaniyhdistysten yhteistyö Oulussa

Veteraanikentän järjestöllinen hajaantuminen 60- ja 70-luvuilla askarrutti mieliä, peistä taitettiin kiivaastikin. Vapaussoturi Kalle Määttä, Oulun läänin maaherra vuosina 1949-67, ilmaisi käsitöksensä vuonna 1980 selkeästi: "On jo aika sotainvalidien, sotaveteraanien ja rintamamiesveteraanien koota naisensa ja miehensä samojen tunnusten alle, neljättä naisten järjestöä ei tarvita."

Voimakkaimpana oli kuitenkin jo 80-luvulla viriämässä yhteistyötä tähdentävä ja siihen luottava linja. Ensimmäisen kansallisen veteraanipäivän valtakun-

Kuva Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiirin kokoelmat

Sanomalehti Kaleva lahjoitti talvisodan päättymisen muistopäivänä 1990 professori Jukka Nevakiven kirjoitussarjasta teettämänsä 3000 kappaleen erillispainoksen "40 vuotta Lapin sodasta" sotiemme veteraaneille. Veteraanien edustajia kätelemässä Kalevan toimitusjohtaja Martti Ursin, joka on väitellyt tohtoriksi Lapin sodan tuhoista. Kuvassa vasemmalta professori Jukka Nevakivi, päätoimittaja Teuvo Mällinen ja hallituksen jäsen Aaro Korkeakivi Kalevasta, toiminnanjohtaja Sakari Kurkimäki ja varapuheenjohtaja Antti Häivä Sotaveteraanien Pohjois-Pohjanmaan piiristä sekä kunniapuheenjohtaja Erkki Yrjänäinen ja pääsihteeri Eino Karlsberg Rintamaveteraanien Oulun piiristä.

Kuva Annikki Reinikaisen kokoelmat.

Rintamanaisten Liiton vuoden 2001 kesäpäivien juhlahjumenpalvelus oli Oulun tuomiokirkossa. Liiton johdon seppelpartiot Lea Sutinen, Annikki Reinikainen ja Ilmi Harska lähdössä kunniakäynnille Kerttu Hemmin haudalle.

Kuva Aarno Strömmerin kokoelmat.

Suomen Mielenterveysseura nimesi vuonna 1996 "vuoden lähimmäiset" veteraanien keskuudesta. Veljien auliit auttajat Reino "Timpe" Arvola (vas.) ja Eero Hautamäki saivat kunniakirjansa toimialajohtaja Pekka Moilaselta juhlatilaisuudessa Oulun kaupungintalossa 10.10.1996.

nallisessa pääjuhlassa 1987 veteraanipiispa Jukka Malmivaara pelkisti asian näin: "Monia on murehdittanut näiden järjestöjen moninaisuus. Tuskin sitä on syytä enää murehtia. Tärkeämpää on keskinäinen yhteys." Juhlapuhuja, akateemikko Matti Kuusi kuittasi asian ytimekkäästi: "Kulkee se juna kahdellakin kiskolla, yhteistyö pelaa jopa paremmin kuin fuusio." Oulun rintamaveteraanien ja tuolloin myös järjestönsä liittovaltuuston puheenjohtaja Pekka Kupari totesi osastonsa historiikissa 1994: "Nyt on jo aika täydestä sydäimestä toivottaa toisillemme menestystä ja pitkää ikää... neljän järjestön järjestelmä on sekä tuloksia tuottava että organisaatioltaan halpa. Älkäämme riidelkö tiellä!"

Oulussa yhteistyö alkoi saada kiinteät muodot jo 70-luvulla. Hengellisessä työssä tukeuduttiin seurakuntiin. Ilmaisen hautapaikan veteraanit ovat saaneet vuodesta 1978 lähtien ja tuolta vuodelta ovat perua syksyisin ja keväisin seurakuntayhtymän leirikeskuksesta Rokuaalla pidettävät hengelliset virkistyspäivät. Yhdistysten hengellisen yhteistoimikunnan työ käynnistyi 80-luvun alussa Väinö Eskolan ja Veikko Perälän johdolla. Sen ensimmäisiä haasteita oli veteraanien valtakunnallisen kirkkopyhän järjestäminen Oulussa syksyllä 1982. Toimikunta on 90-luvun puolivälistä lähtien työskennellyt Jaakko Granlundin johdolla. Nykyisellään yhteistyö kattaa Rokuan leirien ohella talvikoukousien veteraaniseurait Aleksinkulmassa, yhteiset kirkkopyhät helatorstaisin, kunniakäynnit sankarihaudoilla, matkat pohjoisen Suomen veteraanien kirkkopäivätapahtumaan sekä seppelpartio toiminnan, jota seurakuntayhtymä tukee taloudellisesti.

Seurakuntien monipuolinen tuki koskee luonnollisesti hengellisten veteraanitilaisuuksien ohjelma- ja tilajärjestelyjä. Seurakunnat tukivat näkyvästi myös Yrjö Ension työryhmineen keräämään tiedostoon perustuvan Oulun Sankarivainajat-kirjan valmistumista vuonna 1987. Veteraaniyhdistysten yhteisiä saavutuksia on rauhan aikana kuolleiden veteraanien muistomerkin paljastami-

nen Oulun hautausmaalla 1985 ja Oulujoen hautausmaalla 1990.

Vuosien mittaan veteraanit ovat usein olleet asiallaan yhteiseiintymisin. Kansanedustajien evästämisen oli tärkeä tapahtuma etenkin 70- ja 80-luvuilla. Syksyllä 1995 vedottiin Oulun kaupunkiin Vilho Mäki-Hirvelän elämäntyönään kokoaman asepuke- ja kunniamerkkigallerian säilyttämisen puolesta. Arvokkaat kokoelmat olivat 1993 siirtyneet Pulkkilan kunnalta kaupungin omistukseen ja hoitoon. Keväällä 1997 oltiin yhteisrintamassa kunniakkaan Pohjan Priikaatin työn jatkumisen turvaamiseksi. Tammikuussa 2000 oli vuorossa vetoamus Oulun kaupungin luottamusmiessjohdolle vanhusten kotipalvelutoiminnan voimavarojen lisäämiseksi.

Yhteistyö on voimaa myös järjestöjen piiritason toimissa. Siitä kertovat mm. itsenäisyyden juhluvuoden 1992 elokuussa Ouluhallissa pidetty maakunnallinen kesäjuhla sekä niin ikään yhteisvoimin Oulussa järjestetty pohjoisen Suomen veteraanien ensimmäinen alueellinen kirkkopäivä elokuussa 1999. Maaherran johdolla toimivasta Oulun läänin rintamaveteraaniaiain neuvotelukunnasta, joka perustettiin 1991 ja jossa piiriyhdistyksillä on edustajansa, on tullut Oulunkin veteraanityön kannalta tärkeä toimija. Sen tuloksia tuottaneet esitykset Oulun läänin kunnille ovat koskeneet mm. kunnallisten veteraaniaiain asettamista, suoranaisia veteraanietuuskyymyksiä sekä etenkin perinnetyötä. Hyvän esimerkin siitä tarjoaa virinneiden veteraanikirjahankkeiden tukeminen ja jouduttaminen.

Puhuttelevin todiste yhteen hiileen puhaltamisen halusta ja tarpeesta jo 70-luvulla on varmaan Oulun veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunnan perustaminen 1978. Aloitteen tekijänä oli tässäkin Kerttu Hemmi. Hänen jälkeensä ovat toimikunnan puheenjohtajina olleet Veli Suomio 1983–87, Yrjö Ensio 1988–90 ja Helvi Hyryn Kangas 1991 alkaen. Kaupunki on nimittänyt kaksi edustajaansa toimikuntaan 80-luvun puolivälistä lähtien. Nykyiset edus-

Kuva Tero Ollanketo.

Oulun veteraanijärjestöjen puheenjohtajat Oulussa 2002. Edessä vas. Martti Niemelä (Sotainvalidien Veljesliiton Oulun osasto), Annikki Reinikainen (Oulun Rintamanaiset), Tapio Karjula (Oulun Sotaveteraanit), Sulo Lehto (Kaatuneitten Omaisten Oulun alaosasto). Takana vas. Eero Hautamäki (Oulun Rintamaveteraanit), Onni Toljamo (Rintamaveteraanien Oulun piiri), Eila Laine (Pohjois-Suomen Rintamanaiset), Marja-Leena Kärkkäinen (Kaatuneitten Omaisten Liiton Oulun piiri), Toivo O. Heikkinen (Sotainvalidien Veljesliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri), Aarno Strömmer (Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiiri).

Kuva Tero Ollanketo.

Oulun veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunta 2002. Edessä vas. Puheenjohtaja Helvi Hyryn Kangas (Oulun Rintamanaiset) ja sihteeri Valter Bäckström (Oulun Sotaveteraanit). Toinen rivi vas. erikoissuunnittelija Ritva Tienari (Oulun kaupunki), rahastonhoitaja Annikki Mäkinen (Oulun Rintamanaiset), Eila Laine (Pohjois-Suomen Rintamanaiset) ja Eino Koivupuro (Oulun Rintamaveteraanit). Takarivi vas. kuntoutussihteeri Panu-Pekka Rauhala ja sosiaali- ja terveystoimen johtaja Pekka Moilanen (Oulun kaupunki), Aarno Mustonen (Oulun Sotainvalidit), Eero Hautamäki (Oulun Rintamaveteraanit) ja Tauno Markkanen (Oulun Sotaveteraanit).

tajat ovat sosiaali- ja terveystoimen johtaja Pekka Moilanen ja veteraaniasiamies Panu-Pekka Rauhala. Toimikunnan keskeisenä tehtävänä on valmistella veteraanimäärärahoja koskevat esitykset kaupungin talousarviota varten. Monet muutkin yhteiset asiat ovat olleet sen työlliställä, mm. ”Sotiemme veteraanien oppaan” valmistelu 90-luvun alussa. Pitkään toimikunta pohti matrikkelipohjaisen teoksen laatimista Oulun veteraaneista, mistä ajatuksesta kuitenkin lopulta jouduttiin luopumaan.

Oulun kaupungin tuki veteraaneille

Oululaiset veteraanityön historiikit kertovat kaupungin olleen veteraanien asiassa ja tukena sotavuosista lähtien ahkerasti ja mitä moninaisimmin muodoin. Toki veteraanit Oulussakin saivat osansa siitä ilmapiiriin koleudesta, joka suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi varsinkin 60- ja 70-luvuilla. Oululainen kulttuurihistorian tutkija Marja Tuominen nimitti 1991 ilmestyneessä väitöskirjassaan ”Me kaikki ollaan sotilaiden lapsia” tuota aikaa sukupolvihegemonian kriisiksi. Itse asiassa tuo kriisi laukesi lopullisesti vasta siinä vapautuneessa ilmapiirissä, jonka 90-luvun alun mullistukset itäisessä Euroopassa toivat mukanaan.

Jo pitkään Oululla on ollut veteraanivastavälisen kaupungin maine. Valtion rahoittamaa veteraanikuntoutusta kaupunki on voimistanut omin talousarviovaroin vuodesta 1979 lähtien. Myöhemmin on tullut mukaan avustus pienituloisten, so. ylimääräistä rintamalisää saavien veteraanien hammashuoltoon ja silmälasikustannuksiin sekä kaikkia veteraaneja koskeva ilmainen uintioikeus, ohjattu kuntosaliharjoittelu ja vesivoimistelu. Vuonna 1994 veteraanit vapautettiin kuntoutuspäätöksen edellyttämästä lääkärilausunnon maksusta ja 1998 terveyskeskusmaksusta. Vuodesta 1999 alkaen diabetes- ja reumaveteraanit ovat päässeet osallisiksi maksuttomasta jalkojenhoidosta. Valtuustopäätöksin veteraanit vapautettiin paikallisliikenteen bussimaksuista vuoden 2001 alusta ja pysäköintimaksuista 2002 lähtien. Kaupungin taloudellinen panostus näihin järjestelyihin ei ole helpposti laskettavissa. Vuoden 2001 talousarviossa yksinomaan kuntoutusmäärärahat olivat 1 mmk:n ja hammashuolto- ja silmälasirahat 0,4 mmk:n suuruusluokkaa eli läänin kuntien keskitasoon verrattuna kaksinkertainen määrä veteraanien lukuun suhteutettuna.

Oulun kaupungin 90-luvulla kehittämä veteraanikuntoutuksen järjestelmä tunnetaan laajalti ”Oulun mallina”, jonka perusajatusten mukaisesti jopa valta-

Kuva Ilmi Paarmaan kokoelmat.

Geologina elämäntyönsä tehnyt professori Heikki Paarma (1920–2001) oli monipuolinen vaikuttaja Oulun veteraanien toiminnassa 70-luvulta lähtien. Hänen luottamustehtäviinsä kuului keskeisenä Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiiriin puheenjohtajuus 1985–90 ja jäsenyys Sotaveteraaniliiton hallituksessa 1986–95, siitä viimeiset vuodet liiton toisena varapuheenjohtajana.

Heikki Paarma haavoittui vaikeasti Jelettijärven taistelussa Kiestingissä 1942. Pysyvä sotavamman selittänee osaltaan hänen tarmokkaan paneutumisensa veteraanien kotona selviytymisen pulmiin. Hänen aloitteestaan käynnistyi vuonna 1990 Oulun yliopiston laaja tutkimushanke veteraanien kuntoutuksesta. Työn tulokset julkaistiin H. Tapio Hanhelan väitöskirjana 1995. Hankkeeseen liittyi myös Hanhelan, dosentti Tapani Kallanrannan ja professori Sirkka-Liisa Kivelän suositusraportti, joka oli pohja-aineistona sosiaali- ja terveysministeriön uudistaessa veteraanikuntoutuksen valtakunnallisia ohjeita 90-luvun lopulla. Kuntoutuksen ”Oulun mallin” kehittelyyn Heikki Paarma osallistui kiinteästi korostaen erityisesti päiväkuntoutuksen merkitystä.

Monista ansioistaan veteraanitoiminnassa Heikki Paarma sai tasavallan presidentin myöntämän Vapaudenristin ritarikunnan toisen luokan vapaudenristin vuonna 1995. Pitkälle eläkevuosiin jatkunut ansioikas työ geologitutkijana toi hänelle Oulun yliopiston filosofian kunniaatohtorin arvon 1998. Professorin arvonimen hän oli saanut jo 1974.

SOTIEMME VETERAANI

Jos et vielä ole kummankaan veteraanijärjestön jäsen, nyt on korkea-aika liittyä jompaankumpaan järjestöön. Vain vahvat järjestöt pystyvät menestyksellisesti ajamaan ja hoitamaan yhteisiä valtakunnallisia ja muita etujamme. Ota heti yhteys ja liity mukaan.

OULUN SOTAVETERAANIT ry
Hallitus
Sihteeri Jalmari Arrelo
Kultatie 5 D 41
90250 Oulu 25
Puh. 336 278

OULUN RINTAMAMIES-VETERAANIT ry
Johtokunta
Sihteeri Esko Keränen
Aleksanterinkatu 58 D 34
90120 Oulu 12
Puh. 222 490

Yhteistyötä yli yhdistysrajojen. Ilmoitus oululaislehdessä v. 1983.

Kuva Paula Åström.

Tehokas kuntoutus tukee veteraanien toimintakykyä ja kotona selviytymistä. Kuvassa veteraaneja allasvoimistelussa Oulun uimahallin uudessa monitoimialtaassa 29.1.2002.

kunnallista kuntoutusohjeistusta on sittemmin muokattu. Uudistustyö käynnistyi terveyskeskuksen lääkinnällisen kuntoutuksen palveluysikköpäällikön Sinikka Levoskan johdolla 1994. Tuona vuonna myös palveluysikön kuntoutussihteeri Panu-Pekka Rauhala aloitti työnsä. Jo seuraavana vuonna sai Oulun porrastettu kuntoutusmalli hahmonsä. Sen ”portaita” ovat kuntoneuvola, ohjattu kuntoliikunnan ja allasvoimistelun käsittävä ryhmäkuntoutus, yksilöllinen fysioterapia ja toimintaterapia, päivä-kuntoutus ja laituskuntoutus. Hakuaika kuntoutukseen on jatkuva. Kuntoutukseen pyrkiessään veteraanit asioivat omilla terveysasemillaan, joissa jokaisessa työskentelee erityinen alueellinen kuntoutustyöryhmänsä.

Vuodesta 1997 lähtien, jolloin kaupunginhallitus nimitti Panu-Pekka Rauhalan myös kaupungin veteraania-

mieheksi, Oulu on tiedottanut kuntoutuspalveluistaan ja avustuksistaan jokaiselle veteraanille osoitetuin henkilökohtaisiin kirjoihin.

Muut tukijat ja ”rinnalla toimijat”

Puolustusvoimat on kaupungin ja seurakuntien ohella luonnollisesti ollut oululaisen veteraanitoiminnan tärkeä tukija. Vastavuoroisesti veteraanit ovat kokemustensa pohjalta auliisti olleet hengen luojina mukana puolustusvoimien maanpuolustuskasvatuksessa. Veteraaniyhdistykset ovat liittyneet myös jäseniksi 90-luvun lopulla perustettuun Oulun Sotilasläänin alaisen Pohjan Sotilassoittokunnan tukiyhdistykseen. Vapaaehtoisen maanpuolustustyön Oulun yhdistykset ja killat kuuluvat niin ikään veteraanien läheiseen tukijakuntaan.

Veteraanitoiminnan taloudellisten tukijoiden kirjo on laaja käsittäen ”kansan karttuisan käden” kaikkienensa. Oulun liikelaitokset ja rittäjät ovat olleet tukijoiden eturivissä, mutta mukana ovat olleet muutkin. Esimerkin siitä tarjoaa Oulun koulujen taksvärkkikeräys vuonna 1992. Keräyksen tuotto luovutettiin veteraaneille Ouluhallin vaikuttavassa itsenäisyysjuhlassa, jossa oli mukana 6000 nuorta. Veteraanit muistavat myös Lions-järjestön ”Punainen Sulka” -keräykset veteraaneille. Leijonien isänpäivän lounaskutsu on jo parikymmentä vuotta jatkunut perinne. Heidän työsuoritteidensa kohteena on ollut monia veteraanasuntoja, jopa Oulun sankarihautojen kunnostuskin 1991.

Veteraaniyhdistysten ”rinnalla toimijoista” Kaatuneitten Omaisten Liiton Oulun piirillä ja sen Oulun alaosastol-

la on erityisasema. Niiden uhrautuva työ sotaleskien ja -orpojen aineellisena ja henkisenä tukena on ansainnut veteraanien kiittollisen tunnustuksen. Läänin rintamaveteraaniasiain neuvottelukunnassa Kaatuneitten Omaiset ovat olleet edustettuina 1993 lähtien. Piirin työtä johtaa Kullervo Hulkon, Olavi Airaksen ja Meeri Päivänsalon jälkeen Marja-Leena Kärkkäinen. Oulun osaston pitkäaikaisia puheenjohtajia ovat olleet Hilma Tuomikoski, Lauha Airas ja Martti Niemelä, joka luovutti osaston johdon Sulo Lehdolle vuonna 2000. Kaatuneitten Omaisten yhdessä seurakuntien kanssa järjestämä kansalaisjuhla toukokuisena kaatuneitten muistopäivänä on kiinteä osa veteraanipolven perinnetyön vuosikiertoa.

Jp 27:n Perinneyhdistyksen Oulun osasto ja Vapaussodan Pohjois-Pohjanmaan Perinneyhdistys ovat jääkäriiliikkeen ja vapaussodan muiston vaalijoita. Edellisen puheenjohtaja on osastoa pitkään johtaneen Eero Kokon jälkeen Reijo Sallinen, jälkimmäisen Yrjö Ensio. Yhdistykset järjestävät mm. helmikuiset kunniakäynnit jääkärimuistomerkillä Vaaran puistossa ja eteläpohjalaisten

Oulun valtaajien patsaalla Mannerheimin puistossa. Viimeiset vapaussoturit Oulussa ovat Valde Tenhula (s. 1900) ja Mannerheim-ristin ritari Johan Similä (s. 1906). Oulun veteraaniyhdistykset ovat kutsuneet seudun vapaussoturit kunniajäsenikseen.

Oulun suojeluskunta- ja Lotta Svärdpiirin perinnekilta perustettiin 1992. Keväällä 1997 se järjesti huomiota saaneen suojeluskunta- ja lottatyöstä kertovan valokuvanäyttelyn kaupunginkirjastossa. Sen jälkeen kilta on työstänyt yliopistollisiin gradu-töihin pohjautuvaa historiakirjaa, joka on tarkoitus julkaista killan 10-vuotisjuhlassa syksyllä 2002. Kilttaa johtaa Eero Vainion jälkeen vuodesta 1999 alkaen Helge Wigren. Vapupuheenjohtajana on Maija-Liisa Bäckström, jonka vuonna 1993 julkaistu elämäkertateos Oulussa syntyneestä lottajohtaja Fanni Luukkosesta toi ansioituneelle tutkijalle P.E. Svinhufvudin Säätiön kirjallisuuspalkinnon. Killan tehtäväksi on uskottu Lotta Svärdmitalin jako entisille lotille ja pikkulotille (lottatyöille) Oulun alueella.

Oulun Seudun Sotilaspoikien Perinnekilta on niin ikään 10-vuotias. Sen

juhlateos ”Pohjan Pojista Pohjan Miehiä” kertoo sotilaspoikatoiminnasta Oulun suojeluskuntapiirissä. Killan jäsenet ovat olleet näyttävästi tukena veteraaniyhdistysten työssä, mm. niiden seppelipartiotoiminnassa. Oulun seudun sotilaspoikatoiminnan muistokivi Raatissa paljastettiin killan perinnekilpäänä 5.12.1997. Vuoden 2001 alussa kilttaan kuului 335 jäsentä. Sotavuosien sotilaspoikakouluttaja Aarno Mustonen oli killan perustajapuheenjohtaja. Vuosina 1993–2000 kilttaa johti Ossi Hyväri, jonka työtä jatkaa Juha Ukonmaanaho.

Sodanaikaisen III AK:n Kiestingin ja Uhtuan suunnan sotilaat ovat vuodesta 1984 lähtien kokoontuneet veteraanijuhlaansa kahdeksan kertaa. Oulu on ollut kokoontumispaikkana neljästi. Kesäjuhlassa 1993 Oulun kaupungintalon porrassainä sai muistolaatan, joka kertoo kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuon johtaman armeijakunnan ja divisioonan esikunnan toimineen rakennuksessa 1940–41 ja 1944–47. Juhlatoimikunnan puheenjohtajana oli ensimmäisiä kokoontumisia lukuun ottamatta Vilho Mäki-Hirvelä. Hänen kuoleman-

Kuvat Teuvo Wartainen.

Oulun veteraaniyhdistysten puheenjohtajat kävivät 24.1.2000 esittämässä kaupungin luottamusmiessuostuon ja kaupunginjohtaja Kari Nenosen huolensa 90-luvulla tapahtuneista vanhusten kotiavun supistuksista. Kuvassa vas. sotaveteraanipiirin Aarno Strömmer, sotainvalidi Lauri Vilmi, sotaveteraanien Tapio Karjula, veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunnan puheenjohtaja Helvi Hyryn kangas, rintama-naisten Mirja Hakko ja Annikki Reinikainen sekä rintamaveteraanien Pekka Kupari (ei kuvassa). Aarno Strömmer esitteli asian ja luovutti kirjelmän kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Jorma Seppäselle. Kuvassa oikealla puheenjohtaja Seppänen (neljäs vasemmalta) vieressä kaupunginjohtaja Kari Nenonen ja valtuustoryhmien edustajat.

Kaatuneiden haudat Oulussa

Kuva Hillevi Miltikka.

Veteraanien perinteinen kunniakäynti sankarihautoilla talvisodan päätymisen muistopäivänä v. 2000. Kuvassa vas. sotainvalidien Aarno Mustonen, rintamanaisten Annikki Reinikainen, sotaveteraanien Reino Iso-niemi ja rintamaveteraanien Jouko Mattila.

Vuoden 1918 sodassa valkoisten puolella kaatuneet on haudattu tuomiokirkon kirkkotarhaan. Sinne kätettiin 30 vainajaa keväällä 1918. Kymmenen kaatunutta sai viimeisen leposijansa Oulun hautausmaan sukuhautoista. Valkoisten veljeshauta järjestettiin arkkitehti Hilding Ekelundin piirrosten mukaan ja muistomeriksi hankittiin todennäköisesti kuvanveistäjä Wäinö Aaltosen suunnittelema harmaagraniittinen reliefilaatta

”Pro Patria”. Paljastusjuhla oli 29.9.1922. Samana päivänä paljastettiin suurin juhlallisuuksin myös kuvanveistäjä Into Saxellin tekemä etelä-pohjalaisten Oulun valtaajien muistomerkki nykyisessä Mannerheiminpuistossa.

Oulun taistelussa helmikuussa 1918 kaatuneet ja vankileireillä menehtyneet punaiset haudattiin ryhmähautaan Oulun hautausmaan itä-osaan. Oulun työväenjärjestöt pystyttivät muistomerkin tälle vakaumuk-sensa puolesta kaatuneiden haudalle kesäkuussa 1941. Moniosaiseen punagraniittiseen hautakiveen on kirjoitettu 106 vainajan nimet. Heistä 45 on ollut oululaisia ja loput muualta Pohjois-Suomesta.

Sodissa 1939-45 kaatuneiden sankarihauta-alueen perustamispäätös tehtiin joulukuussa 1939 päämajan ilmoitettua, että kaikki kaatuneet tuli kuljettaa kotiseudulle haudattavaksi, jos se vain olisi mahdollista. Hauta-alue sijoitettiin Oulun hautausmaan etelälaidalle vuonna 1923 valmistu-neen siunauskappelin läheisyyteen. Seuraavien vuosien aikana sankari-hautaan siunattiin kaikkiaan 456 kaatunutta, joista 11 jäi taistelukentille. Hautausmaan sukuhautoista sai viimeisen leposijansa 22 sankari-vainajaa. Vielä syksyllä 1997 siunattiin Oulun sankarihautaan kolme kaa-tunutta, joiden leposijana oli ollut väliaikainen kenttähauta Vienan Kies-tingissä. Nykyisen yleisilmeensä punagraniittisine hautalaattoineen alue sai 1950-luvun alussa. Sankarihauta-alueen vihkimistilaisuus oli syys-kuussa 1952. Samalla paljastettiin kuvanveistäjä Oskari Jauhaisen suun-nittelema sankaripatsas ”Taistelu on päättynyt”, joka kuvaa kolmea lu-mipukuista sotilasta.

Oulujoen kirkon viereisellä sankarihauta-alueella lepää 55 vuosien 1939-45 sodissa kaatunutta. Alueen ja sen muistomerkin on suunnitel-lut arkkitehti Uki Heikkinen. Muistomerkin vihkimisjuhla oli elokuussa 1949. Hautausmaalla on myös vuoden 1918 sodan muistomerkki, johon on hakattu kolmen vapaussodassa ja yhden Virossa 1919 kaatuneen ou-lujokisen sankarivainajan nimet.

Aarno Strömmer

Kuva Jukka Härmäläinen.

”Taistelu on päättynyt”. Kunniavartio sankarihautoilla 24.12.2001.

Kuva Yrjö Ension kokkelmat.

Pohjoispohjalaisille maanpuolustajille omistettu Maanpuolustajan patsas paljastettiin 27.7.1991. Patsaan paljasti ja luovutti kiinteistöneuvos Yrjö Ensio, joka on myös patsaan lahjoittaja. Patsaan on veistänyt kuvanveistäjä Pentti Papinaho (1926–1992). Patsaan otti vastaan Pohjois-Suomen Sotilasläänin komentaja kenraaliluutnantti Ilkka Halonen. Kunnianosoituksena sotiemme veteraaneja kohtaan hän nimesi muistomerkkialueen ”veteraanipuistoksi”.

Kuva Hillevi Miettinen.

Syys-lokakuun vaihteessa 1944 lähti Oulun Toppilasta meriteitse Tornion taisteluihin viitenä aaltona yli 12 000 miestä. Tapahtumasta kertova muistomerkki paljastettiin Oulussa 30.9.1994 ja Tornion Röytässä seuraavana päivänä. Oulun ja Tornion suurten muistojuhlallisuuksien järjestelyvastuun kantoi Pohjan Prikaatin Kilta. Muistomerkkin on suunnitellut oululainen arkkitehtiylloppilaiden ryhmä Birgitta Hepokangas, Kimmo Sutinen ja Eero Tähtinen.

sa jälkeen tehtävään valittiin Lauri Vilmi vuonna 2000.

Vuonna 1962 perustettu Pohjan Prikaatin Kilta on ansioitunut monella tavalla veteraaniperinteen vaalijana. Martti Kähkösen kirjoittama killan 25-vuotishistoriikki sai Heikki Hiltulan johdolla kootun jatkon 40-vuotisjuhlassa, jota vietettiin helmikuussa 2002. Killan puheenjohtajana on Pekka Heikkinen. Tärkeäksi vuosittaiseksi perinnetahtumaksi killan toiminnassa on nousut kansallisen veteraanipäivän juhlallinen lipunnosto kolmen valtakunnan rajapyykillä Kilpisjärvellä. Ensimmäisen kerran tämä ”operaatio Pohjan Loimu” toteutettiin 27.4.1995, jolloin kansallisen veteraanipäivän valtakunnallinen pääjuhla järjestettiin Oulussa.

Kansallisen veteraanipäivän pääjuhla Oulussa 27.4.1995

Ylimmällä valtionjohdon tasolla käytiin 1980-luvun puolivälissä keskustelua toimista, joilla yhteiskunta voisi osoittaa arvostusta sotiemme veteraaneja kohtaan. Veteraanijärjestöjen johdolta pyydytyssä muistiossa esitettiin muun muassa, että valtioneuvosto julistaisi huhtikuun 27. päivän kansalliseksi veteraanipäiväksi ja yleiseksi liputuspäiväksi. Tuona päivänä vuonna 1945 olivat toisen maailmansodan vihollisuudet Suomen osalta ohi. Päivä oli tarkentunut Lapin sodan komentajan Hjalmar Siilasvuon Oulusta lähettämästä ilmoituksesta ylipäällikkö Mannerheimille: ”Ilmoitan täyttäneeni Ylipäälliköltä syyskuussa 1944 saamani

tehtävän. 27.4. kello 13.30 mennessä saksalaiset sotavoimat on karkoitettu Suomesta.”

Valtioneuvosto antoi päätöksensä 30.4.1986. Jo sitä ennen, itsenäisyyspäivänä 1985, puolustusvoimat oli julistanut päätöksensä Rintamapalvelun Tammenlehvän myöntämisestä veteraaneille. Ensimmäisenä tämän rintamerkin oli saanut tasavallan presidentti Mauno Koivisto.

Kansallisen veteraanipäivän valtakunnallista pääjuhlaa vietettiin ensimmäisen kerran Lahdessa 1987. Oulu oli vuorossa 1995. Juhla oli samalla sotiemme päättymisen 50-vuotisjuhla. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari oli puolisoineen juhlassa mukana. Samana päivänä hän oli antanut sotiemme vete-

Kuva Tapio Maikkola, sanomalehti Kaleva

Kansallista veteraanipäivää 27. huhtikuuta vietettiin ensimmäisen kerran itsenäisyyden juhluvuonna 1987. Oulu oli vuorossa valtakunnallisen pääjuhlan järjestäjänä v. 1995. Ouluhallin pääjuhlaan osallistui 7000 juhlavierasta, useimmat Oulun ja pohjoisen Suomen veteraaneja. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari ja rouva Eeva Ahtisaari olivat mukana tapahtumassa. Paikallisen järjestelytoimikunnan johdossa oli toimialajohtaja Matti Rossi (kuvassa oik.).

raaneille osoitetun ylipäällikön päiväkäskyssä:

– Saavutukseenne niin sodan kuin rauhan töissä muistuttavat meitä kaikkia horjumattomasta velvollisuudentunnosta ja omaa etua kysymättömästä toiminnasta kansan ja maan parhaaksi. Meidän kaikkien on syytä toivoa, että nousevissa polvissa vaikuttaisi kaikki se, mikä on ollut Teidän teoissanne arvokainta: voimakas usko tähän maahan, sen kansan tulevaisuuteen sekä tinkimättömän tahto isänmaan puolustukseen.

Juhlajärjestelyjen johdossa oli toimialajohtaja Matti Rossi. Hänen toivomuksensa ”hyvästä tilaisuudesta arvovieraillemme – sotiemme veteraaneille” toteutui täysimittaisesti. Jo edellisenä päivänä oli vietetty ekumeenista kirkkoiltaa tuomiokirkossa ja muistojen iltaa Ouluhallissa. Juhlapäivä alkoi lippunostolla kaupungintalon edessä.

Lippupuheen piti Maanpuolustusalueen komentaja, kenraaliluutnantti Lasse Wächter. Ouluhallin luterilaisessa jumalanpalveluksessa saarnasi piispa Olavi Rimpiläinen, rovasti Pentti Pyy lähetti Narvan marssin soidessa seppelation sankarihaudoille. Metropoliitta Leo toimitti liturgian Oulun ortodoksisessa katedraalissa. Kentälounas 6000 ruokailijalle oli järjestetty jäähalliin.

Noin 7500:lle päiväjuhlan osallistujalle välittyi alussa kuva Kilpisjärveltä. Siellä oli nostettu kello 10 Suomen lippu samalle paikalle kuin 50 vuotta aikaisemmin. Maaherra Eino Siuruainen kiitti juhlapuheessaan veteraaneja elämänopeista, valtiovallan tervehdyksen toi sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Mönkäre ja puolustusvoimien tervehdyksen kenraaliluutnantti Matti Kopra. Satapäisen lapsiryhmän esittämä, kiiminkiläisen veteraaniveljen Esko Tak-

kulan sanoittama laulu- ja runosikermä Vapaa Isänmaa siihen sisältyvine lasten tervehdyksineen veteraaneille valloitti ja liikutti mielet.

Valtakunnallinen veteraanilehti päätti Oulun juhlapäivän kuvauksensa toteutukseen: Oulu osoitti ymmärtävänsä veteraanien työn merkityksen sekä osaavansa ja jaksavansa järjestää kansallisen veteraanipäivän pääjuhlallisudet erinomaisesti.

Veteraanityön ehtoovuodet – veteraanien perintö

Vuoden 2001 alussa sotiemme veteraanien luku koko maassa oli 149 000, Oulussa 3200. Heidän keski-ikänsä oli jo yli 80 vuotta, nuorin aseisiin kutsuttu ikäluokkahan oli vuonna 1926 syntyneet. Arvioidaan, että luvut puolittuvat 2007 mennessä ja jälleen uudelleen - Oulus-

Kuva Hilikka Raappana. Oulun kaupungin kokoelmat.

Mallia nuoremmille. Vapaussodan veteraani Valde Tenhula (s.1900) saappaanheittokilpailussa Lossikujan elokisoissa elokuussa 2001.

sa alle tuhanteen – vuoteen 2012 mennessä.

Ikääntyminen ja voimien väheneminen on kaikkialla tuonut veteraanityöhön tarpeen sopeutua uusien haasteiden mukaisesti. Virkistysretket ovat lyhentyneet, kuntoutustoiveet painottuneet geriatrisen hoidon suuntaan, kotipalvelut tulleet kysytyimmiksi, hengelliset tilaisuudet halutummiksi. Valtakunnallisesta kirkkopyhästä on luovuttu, kolme veteraanien yhteistä alueellista kirkkopäivää tuli tilalle 1999. Perinnetyö on saanut korostetun aseman. On koettu tärkeäksi, että tieto sotien sukupolven työstä ja elämänarvoista säilyy.

Tukeutuminen ulkopuoliseen apuun ja nuorempiin kannattajavoimiin näkyy veteraanitoiminnassa yhä selvemmin. Tästä selittyy paljolti Oulun yhdistystenkin vielä virkeä toiminta. Sopeutumisesta ehtoovuosiin on silti puhuttelevia esimerkkejä. Sellainen on muun muassa luopuminen Hietasaaren, Koivukarin ja Hylkykarin virkistysmajojen omistuksesta. Kahteen ensinmainittuun yhdistykseen ovat määräjäksi voineet sopia rajoitetun käyttöoikeuden.

Jäljellä olevia vuosiaan eivät Oulun yhdistykset ole kiirehtineet kovin tarkoin täsmentämään. Lähitulevaisuuden toiminta- ja taloussuunnittelua toki teh-

dään. Sotainvalidien tuore historia kertoo osaston toiminnan olevan vireää vielä vuonna 2000, mutta vuonna 2010 enää kohtalaisen vireää. Osastosta on Pohjanmaan piirin alueella tarkoitus luopua vuoteen 2015 mennessä, minkä jälkeen jäljellä olevia asioita hoitaneen Oulussa vaikuttava yhteyshenkilö. Yleistäen voitaneen sanoa, että Oulussa kuitenkin muuallakin yhdistyskenttä odottaa järjestöjensä johtotasolla käynnistyneen selvitystyön ja pohdinnan tuloksia ja evästyksiä. Vuonna 1999 veteraanijärjestöt perustivat yhteistyöelimekseen Suomen veteraaniliittojen valtuuskunnan. Sen työlliställä ovat tietenkin monet veteraanien elinehtoihin liittyvät etuuskysymykset, mutta se on ottanut työkohteeksi muitakin asioita, muun muassa veteraanien perinnetyön yleisohjauksen. Syksyllä 1999 – talvisodan puhkeamisen 60-vuotismuistoissa – se yhdessä Kaatuneitten Omaisten Liiton kanssa lähestyi julkilausumallaan Suomen nuorisoa ja sen kasvattajia:

”Mieltämme ilahduttaa kiitollisuus, jota kansalaiset osoittavat sodan ja rauhan vuosina tekemäämme työtä kohtaan. Tälle pohjalle rakentuu yhteiskunnan ja kansalaisten tuki, jota saamme ja tarvitsemme sodan jättämien vaikeuksien helpottamiseksi.

Sotiemme invalidit, muut veteraanit ja sotelesket toivovat hartaasti, että saisitte rakentaa maatamme ja elämäämme rauhan toimin. Työskentelette hyvän koulutuksen varassa ja laajalti myös yli rajojen. Sielläkin isänmaamme on Suomi.

Toivomme, että arvostatte niitä kestäviä elämänarvoja, joita me sodissa puolustimme. Selviydyimme koettelemuksista puolustustahdon, yhteenkuuluvuuden, velvollisuudentunnon ja elämänuskon varassa. Tahdomme siirtää teille tämän henkisen perintömme ja pyydämme teitä vaalimaan sitä.”

Kuva Kalevan arkisto.

Lapset tervehtivät laulu- ja runosikermällä Vapaa Isänmaa sotiemme veteraaneja kansallisen veteraanipäivän valtakunnallisessa pääjuhlassa Ouluhallissa 27.4.1995.

*Me lapset, me nuoret, nousevan aamun kansa siunaamme Teitä!
Te painoitte sydämeemme velvoittavan näköalan vapaasta maasta.
Sanoin ja töin julistamme: "Uhrinne ansiosta siniristilippu liehuu!"
Mekin vannomme vakaasti kuin Te: Veljeä ei jätetä!
Nostamme pienet kätemme kiitokseen ja pyydämme:
Taivaallinen Isä, tule voimaksi ja turvaksi heidän ehtoomatkalle.
Laske suojaava kätesi viimeiseen iltahuutoon valmistuvien ylle.
Vaihtukoon heidän surun ja huolten kyynel ilonkyyneleeksi.
Pidä heitä kiinni työn koukistamasta kädestä ja anna heille
Sinun rauhasi, joka on kaikkea ymmärrystä ylempänä.*

Esko Takkula

Lähdeluettelo

Aktivismi, jääkäriiliike ja Oulu, Matti Lackman

Lackman, Matti, Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Jääkäriiliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915-1918) synty, luonne, mielialanvaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka (Keuruu 2000) ja siinä käytetyt lähteet.

Vuoden 1918 sodan synty ja kulku

-oululaiset sodan valkoisella ja punaisella puolella, Turo Manninen

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Oulun (Raatin) sotavankileirin arkisto

Senaatin talousosaston kirjaajan konttorin arkisto, talousosaston yhteisistuntojen pöytäkirjat, tammikuu 1918.

Valtiorikos oikeuden syyttäjistöstä, sekalaisia asiakirjoja 1918, Oulun sota-oikeuden pöytäkirja 14.2. 1918

Vapaussodan arkisto, sähkösanomakonttorien kokoelma, kansio 460

Oulun kaupunginarkisto

Oulun kaupungin kunnalliskertomus 1918

Oulun kaupungin terveydenhoitolautakunnan vuosikertomus 1918

Oulun maakunta-arkisto

Oulun lääninkanslian arkisto: senaatilta saapuneet kirjeet 1918 sekä sodan aikaisia sähköposteja ja R. Weckmanin päiväkirjoja

Oulun lääninvankilan arkisto: saapuneet kirjeet, kirjekonseptit, päiväkirjat, kapinavankien luettelo, vankilakirjaston lainauskirjat ja kirjaluettelot 1918

Oulun poliisilaitoksen arkisto: järjestysosaston rikosilmoituspäiväkirjat 1917-1918

Sota-arkisto

Vapaussodan arkisto: päämaja kansiot 1-9, ensimmäisen jääkärirykmentin ensimmäinen pataljoona (Pohjois-Pohjanmaan jääkärit), ensimmäisen krenatööri-rykmentin kolmas (Oulun) pataljoona, Oulun intendentipiirin konttori, pikukokoelma 869

Työväen arkisto

Terroritilasto

Yrjö Mäkelin kokoelma, kansio 92

Vuoden 1918 kokoelma, kansiot 6 ja 58

Kirjallisuus ja lehdet

Ahto, Sampo, Luku Taisteluissa teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917-1920 II. Helsinki 1993.

Ala-Häivälä, Kai, Vankina valkoisten. Oulun vankileiri 1918. Pro gradu -työ Helsingin Yliopistossa kevatlukukaudella 2000. Helsingin yliopisto.

Fält, Olavi K., Valkean kaupungin idylliä. Oulu 1917-1945. Valkean kaupungin vaiheet. Rovaniemi 1987.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia IV. Oulu 1976.

Kaiku 1917-1918

Kaleva 1917-1918

Kallinen, Yrjö, Hälinää ja hiljaisuutta. Helsinki 1972.

Kenttä, Risto, Oma apu, paras apu. Oulun Sosialidemokraattinen työväenyhdistys ry. 100 vuotta 1886-1986. Oulu 1986.

Kirjeitten kertomaa keväällä 1918. Toim. Erkki Hiilivirta. Rovaniemi 1998.

Lackman, Matti, Jääkäreiden tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäriiliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915-1918) synty, luonne, mielialanvaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Keuruu 2000.

Lappalainen, Jussi, Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä 1967.

Liitto 1917-1918

Manninen, Ohto, Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa armeijassa Suomessa kevatluvella 1918. Historiallisia tutkimuksia 95. Helsinki 1974.

Manninen, Ohto, Mannerheim ja punavangit. Historiallinen aikakauskirja 1981 s. 195-206.

Manninen, Ohto, Luku Taistelevat osapuolet teoksessa Itsenäistymisen vuodet II. Helsinki 1993.

Manninen, Turo, Vapaustaistelu, kansalaisista ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Studia historica jyvaskyläensia. Saarijärvi 1982.

Manninen, Turo, Luvut Järjestysvalta järkkyy, Kaartit vastakkain ja Tie sotaan teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917-1920 I. Helsinki 1992.

Manninen, Turo, Elintarvikepula ja Oulun voimellakka vuonna 1917. Scripta Historica XXVII. Jyväskylä 1998.

Oulun sankarivainajat 1918-1945. Toim. Oulun sotaveteraanit ry. Jyväskylä 1987.

Paavolainen, Jaakko, Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. "Valkoisen terrori". Helsinki 1967.

Paavolainen, Jaakko, Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. "Punainen terrori". Helsinki 1966.

Paavolainen, Jaakko, Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971.

Pentzin, Leino, Vapaussodan muistoja. Oulu 1918.

Pohjois-Pohjanmaan vapaussoturit. Toim. Yrjö Ensio. Oulu 1997.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia. Scripta Historica VII. Kemi 1981.

Salkola, Marja-Leena, Julistaja ja poliitikko Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta. Helsinki 1967.

Tuominen, Heikki, Oulun työväenliikkeen ajautuminen kansalaisuutaan. Scripta Historica III. Oulu 1973.

Tuomivaara, Sirpa, Lotta Svärd -yhdistys Oulun piirissä vuosina 1920-1939. Licensiaatin tutkielma Oulun yliopistossa syyslukukaudella 1999. Oulun yliopisto.

Westerlund, Lars, Massagern i Jakobsbad. Klubliv, Jägarprotest, Privatjustis. Helsingfors 1993.

Ylikangas, Heikki, Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa. Porvoo 1993.

Ylitalo, Eero, Punavankimustomerkkihankkeeseen liittyvä selvitys vuoden 1918 tapahtumista Oulussa. Oulun kaupunginarkisto.

Oulun taistelu, Mauno Jokipii

Kirjallisuus ja lehdet

Ahto, Sampo, Sotaretkillä. Pohjois-Suomen taistelut. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917-1920, Osa 2 s.188-196. Helsinki 1993.

Hannula, J.O., Suomen vapaussodan historia s. 66-73. 5.p. Porvoo 1956.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia IV, 1851-1918 s. 618-622. Oulu 1976.

Kaitea, Isak, Pohjois-Suomen puhdistus. Teoksessa Suomen vapaussota II s. 250-339. Jyväskylä 1922.

Kallinen, Yrjö, Hälinää ja hiljaisuutta s. 47-63. 3.p. Helsinki 1972.

Paavolainen, Jaakko, Vankileirit Suomessa s. 239. Porvoo 1971.

Pentzin, Leino, Vapaussodan muistoja, s. 12-25. Oulu 1918

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia s. 129-134. Scripta Historica VII. Kemi 1981.

Suomen vapaussota vuonna 1918, osa II, Oulun taistelut s. 202-259. Vapaussodan historian komitea. Helsinki 1920.

Tuominen, Heikki, Oulun Työväenliikkeen ajautuminen kansalaisuutaan s. 125-149. Scripta Historica III. Oulu 1981.

Oululaiset heimosodissa, Jouko Vahtola

Arkistolähteet

Antti Isotalon kertomus Vienan retkestä. Kopio K. A. Wegeliuksen arkistosta. Joensuun maakunta-arkisto.

Kalle Määtän heimosotamuistiinpanot. Oulun maakunta-arkisto.

Pohjan Poikain rykmentin 6. komppanian miehistöluettelo. Laatinut Jouni Sillanmäki.

Kirjallisuus ja lehdet

Forsman, Katri, Itä-Karjalan pakolaisten avustustoiminta Pohjois-Suomessa 1922 - 1930. Oulun yliopisto. Historian laitos. Progradu -tutkielma 1995.

Jalagin, Seija, Itä-Karjalan pakolaisten huoltola Oulussa 1922 - 1927. Oulun yliopisto. Historian laitos. Proseminaaritutkielma 1987.

Jalagin, Seija, Pakolaishuoltoa Oulussa lähes viisi vuosikymmentä. Karjalan Heimo 1-2/1992

Kallio, Sulo, Pohjalaisia Viron tantereella. Oulu 1922.

Kalm, Hans, Pohjan Poikain retki. Porvoo 1921.

Kuussaari, Eero, Vapaustaistelujen teillä. Loviisa 1957.

Miettinen, Seija, Maaherra Kalle Määtä. Oulu 1976.

Nevakivi, Jukka, Muurmannin legioona. Helsinki 1970.

Niinistö, Jussi - Mattila, Jukka I., Pohjan Pojat. Jyväskylä 1999.

Vahtola, Jouko, "Suomi suureksi - Viena vapaaksi". Valkoisen Suomen pyrkimykset Itä-Karjalan valtaamiseksi vuonna 1918. Jyväskylä 1988.

Vahtola, Jouko, Nuorukaisten sota. Suomen sotaretki Aunukseen 1919. Keuruu 1997.

Kohti eheytymistä

Yhteiskunta ja maanpuolustustyö Oulussa 1918-1939, Olavi K. Fält

Kirjallisuus ja lehdet

Aikavuori, Erja, Oulun suojeluskuntapiiri 1932-1944. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto historian laitos 1998.

Fält, Olavi K., Valkean kaupungin idylliä - Oulu 1917-1945. Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Toimitannut Kyösti Julku. Studia Historica Septentrionalia 13. Jyväskylä 1987.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia 1918-1945. Oulu 1982.

Kansa Taisteli 1980.

Korhonen, Päivikki, Oulun suojeluskuntapiiri 1917-1931. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto historian laitos 1998.

Oulun kaupungin kunnalliskertomukset 1918-1939. Oulu 1920-1946.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia, Scripta Historica VII. Kemi 1981.

Selén, Kari, Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918-1944. WSOY, Jyväskylä 2001.

Tuomivaara, Sirpa, Lotta Svärd -yhdistys Oulun piirissä vuosina 1920-1939. Suomen ja Skandinavian historian liseniaatintutkimla. Oulun yliopisto historian laitos 1999.

Talvisodan rintamalla, Antero Tervonen **Oulun kotirintama talvisodan aikana, Antero Tervonen**

Arkistolähteet

Sota-arkisto

Er.P 21 ja I/KTR 9 ja I/JR 40 ja niiden alaisten yksiköiden sekä IPAK Oulun sotapäiväkirjat talvisodan ajalta. SotaS 32:n toimintakertomus vuodelta 1940

Oulun kaupunginarkisto

Kaupunginhallituksen pöytäkirjat
Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat
Kansanhuoltolautakunnan kirjetositteet

Oulun kirkonarkisto

Kirkkovaltuuston pöytäkirja 18.12.1940

Oulun maakunta-arkisto

Oulun lääninhallituksen yleisen osaston väestösuojelutarkastajan arkisto
Vapaan Huollon Oulun keskuksen arkisto

Virallislulkaisu

Oulun kaupungin kunnalliskertomukset.
Suomen asetuskokoelma

Kirjallisuus ja lehdet

Aikavuori, Erja, Oulun suojeluskuntapiiri 1932-1944. Painamaton Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 1998

Granlund, Yrjö, Erään pohjoispohjalaisen pataljoonan taistelut ja tappiot talvisodassa. Veteraanin jouluku 1995.

Granlund, Yrjö, Äitien kärsimykset ovat mitaamattomat - Muistoja oululaisista aseveljistä. Veteraanin jouluku 1995.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia V 1918-1945. Oulu 1976.

Hautanen, Seppo, Suomen kotialueen ilmapuolustus talvisodan aikana. Painamaton yleisen historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 1980.

Hautanen, Seppo, Oulun pommitukset ja ilmapuolustus talvisodan aikana. Fara-vid 6. Oulu 1982.

Honkasalo, Markku, Suomalainen sotainvalidi. Keuruu 2000.

Huttunen, Pertti, Oulun kaupungin kansakoulu 1874-1974. 2. Osa. Oppivel-
lisyyskoulusta peruskouluun 1921-1974. Oulu 1986.

Isänmaan puolesta. Talvisodassa 1939-1940 kaatuneiden upseerien elämäner-
rasto. Porvoo 1949.

Kaleva 1.9.1930-30.3.1940

Kokkonen, Esko, Huviksi ja hyödyksi pohjoissuomalaisille. Pohjois-Suomen radio-
toiminnan vaiheita 1915-1996. Scripta Historica 24. Oulu 1996.

Lääkärinä sodassa. Suomen lääkäriiliiton kokoamista muistelmista toimittanut Kyl-
likki Kautto. Jyväskylä 1989

Manninen, Ohto, Talvisodan salatut taustat. Neuvostoliiton operatiiviset suunnit-
telmat 1939-1941 Suomen suunnalla. Porvoo 1994.

Manninen, Turo, Pohjoisen Suomen sairaanhoidon historia. Oulu 1998.

Myllyniemi, Seppo Suomi sodassa. Keuruu 1982.

Ojalehto, Hannu, Sotilaspapiston asema ja rooli Suomen sodissa 1939-1944. Pai-
namaton kirkkohistorian liseniaattityö Helsingin yliopistossa 1979.

Paulaharju, Jyri, Kenttätukitö talvisodassa. Paulaharju, Jyri, Sinerma, Matti, Koski-
maa, Matti. Suomen kenttätukitö historia. II osa 1939-1945. Pieksämäki 1994.

Perksalo, Armas, Kiertue sekin. Kansa taisteli - miehet kertovat 2/1966

Pitkäkoski, Päivi, Oulu Vapaan Huollon keskuksen avustustoiminta talvisodan ja
välirauhan aikana. Painamaton Suomen ja Skandinavian historian pro gradu
-tutkielma. Oulun Yliopisto 2001.

Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939. Toimittanut Antero Kautto. Hämeen-
linna 1989.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia. Scripta Historica VII. Kemi 1981.
Siilasvuo, Hj, Kuhmo talvisodassa. Helsinki 1944.

Talvisodan historia 1. Suomi joutuu talvisotaan. Porvoo 1978.

Talvisodan historia 2. Sotatoimet Karjalan Kannaksella. Porvoo 1978.

Talvisodan historia 3. Sotatoimet Laatokan ja Jäämeren välillä. Porvoo 1978.

Tervonen, Antero, Suomen punaisen risti Oulun piiri 60 vuotta 1931-1991. Oulu
1991.

Tervonen, Antero, Oulujokisten sata vuotta. Entisen Oulun maalaiskunnan/Oulu-
joen kunnan historia 1865-1964. Oulu 1999.

Vainio, Kimmo, Väestönsuojelu. Osa julkista hallintoa. Helsinki 1989.

Välmari, Arvi, Lehvän patteristo (III/KTR) talvisodassa. Jatuli XXII. Kemi 1992.
Vapaata huoltotyötä Oulun läänissä 1939-1940. Oulu 1954

Yksin suurvaltaa vastassa. Talvisodan poliittinen historia. Toimittaneet Olli Vehvi-
läinen ja O. A. Ržes evski. Jyväskylä 1997.

Internet-lähteet

http://tietokannat.mil.fi/index_meneht.html. Suomen sodissa 1939-1945 meneh-
tyneiden tiedosto.

Välirauhan aika Oulussa, Matti Salo

Kirjallisuus ja lehdet

Fält, Olavi K., Valkean kaupungin idylliä - Oulu 1917-1945. Teoksessa Valkean
kaupungin vaiheet. Oulun historiaa. Toimittanut Kyösti Julku. Jyväskylä 1987.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia V 1918-1945. Oulu 1982.

Hietanen, Silvo, Jälleenrakennushallitus ja keskittyvä valta. Teoksessa Kansakunta
sodassa. I. Sodasta sotaan. Helsinki 1989.

Hietanen, Silvo, Siirtoväkikysymys syntyy - ennakkonäytös vuosina 1939-41. Teok-
sessa Kansakunta sodassa. I. Sodasta sotaan. Helsinki 1989.

Hietanen, Silvo, Yksimielisyyttä ehdotta - kesä 1940. Teoksessa Kansakunta so-
dassa. I. Sodasta sotaan. Helsinki 1989.

Kaleva 1940-1941.

Karjalainen, Raija, Pika-asutuslaki ja sen aiheuttamat toimenpiteet Oulun läänis-
sä. Suomen historian proseminaaritö. Oulun yliopisto 1988.

Kesti, Mervi, Väkivaltarikollisuus Oulussa 1935-1950. Suomen ja Skandinavian his-
torian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 2000.

Manninen, Turo, Oulun kaupungin historia 1945-1990. Jyväskylä 1995.

Manninen, Turo, Pohjoisen Suomen sairaanhoidon historia. Jyväskylä 1998.

Mikola, K.J., Vuosien 1940-1941 suomalais-saksalaisen yhteistoiminnan tarkoi-
tuserien ja muutosten tarkastelua. Tiede ja ase. N:o 25. Suomen Sotatieteelli-
sen Seuran 40-vuotisjulkaisu. Mikkeli 1967.

Oulun kaupungin kunnalliskertomukset 1940 ja 1941.

Oulun veteraanikirjaa varten kootut haastattelut ja muistelmat.

Pitkäkoski, Päivi, Vapaan Huollon keskuksen avustustoiminta talvisodan ja
välirauhan aikana 1939-1941. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -
tutkielma. Oulun yliopisto 2001.

Pohjolan Työ 1940-1941.

Päätalo, Kalle, Miinoitettu rauha. Jyväskylä 1978.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia. Scripta Historica VII. Kemi 1981.
Rämö, Rauno, Lasaretsaari Oulun kaupungin historiassa. Suomen ja Skan-
dinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 2001.

Tuutola, Martti, Muutokset Suomen kansainvälisessä asemassa keväällä 1940. Teok-
sessa Kansakunta sodassa. I. Sodasta sotaan. Helsinki 1989.

Vehviläinen, Olli, Saksan rinnalle. Teoksessa Kansakunta sodassa. I. Sodasta so-
taan. Helsinki 1989.

Vuorenmaa, Anssi, Aseistautuva kansakunta 1940-41. Teoksessa Kansakunta so-
dassa. I. Sodasta sotaan. Helsinki 1989.

Oululaisten sotatie jatkosodassa, Kalle Korpi

Kirjallisuus ja lehdet

Ahto, Sampo, Saksalaisten joukkojen sopivuus sodankäyntiin Pohjois-Suomessa
1941 - 1945. Tiede ja ase N:o 32. Mikkeli 1974.

Erfurth, Waldemar, Suomi sodan myrskyssä 1941 - 1944. Porvoo 1951.

Erfurth, Waldemar, Muurmännin radan ongelma. Porvoo 1952.

Halsti, Wolf H., Kesästä 1941. Suomen sota 1939 - 1945. Keuruu 1956.

Heiskanen, Raimo, Saadun tiedon mukaan. Päämajan johtama tiedustelu 1939 -
1945. Keuruu 1989.

Hyvönen, Osmo, Kiestingin motti. Sota Vienan Karjalassa kesällä 1941. Jyväskylä
1986.

Jokipi, Mauno, Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhi-
teistyöstä 1940 - 1941. Keuruu 1987.

Kankainen, Janne, Jalkaväkirykmentti 53:n sotataival Pohjois-Vienassa. Pohjois-
Pohjanmaan miehet jatkosodassa 1941 - 1944. Pro gradu. Oulun Yliopisto 1997.

Karhunen, Veikko, Raatteen tieltä Kostamukseen. Rajajääkäripataljoona 8 jatko-
sodassa. Porvoo 1972.

Karhunen, Veikko, Vienan sissit. Sissipataljoona 3 jatkosodassa 1941 - 1943. Por-
voo 1976.

Korpi, Kalle, Tavoitteena Muurmänni. Saksan Norjan-armeija ja Pohjois-Suomen
rintamasuunta joulukuusta 1940 joulukuuhun 1941. Jyväskylä 1996.

Krosby, Hans Peter, Suomen valinta 1941. Helsinki 1967.

Kuprijanov, G.N., Jäämereltä Laatokalle. Taistelut Suomen rintamalla 1941 - 1944.
Vaasa 1984.

Linsuri, Paavo, Puolustusjärjestelyt ja perustamistoiminta Pohjois-Pohjanmaan alu-
eella 1940 - 1941 sekä joukkojen sotatiet 1941 - 1944. Käsikirjoitus. Oulun yli-
opisto 1991.

Manninen, Ohto, Suur-Suomen ääriiviivat. Kysymys tulevaisuudesta ja turvallisuus-
desta Suomen Saksan-politiikassa 1941. Helsinki 1980.

Malkavaara, Martti, Koulunpenkiltä korpisotaan. Oulainen 1988.

Nevakivi, Jukka, Ystävistä vihollisiksi. Suomi Englannin politiikassa 1940 - 1941.
Helsinki 1976.

Nevakivi, Jukka, Hyökkäys Kiestinkiin 1941. 40 vuotta jatkosodan ensimmäisestä
vaiheesta Kiestingin - Louhen suunnalla. Eripainos sanomalehti Kalevan jul-
kaisemasta 10-osaisesta artikkelisarjasta. Oulu 1981.

Nykänen, Heikki, Sissisotaa. Sissipäällikön muistelmia jatkosodasta ja Lapin so-
dasta. 1983.

Oulun sankarivainajat 1939 - 1945.

Pesonius, Veikko, AOK Norwegenin sotatoimet venäläisiä vastaan 1941. Sarjassa
Suomen sota 1941 - 1945. Osa 5. Helsinki 1980.

Polvinen, Tuomo, Barbarossasta Teheraniin. Juva 1979.

Raunio, Ari, Saksan Norjan-armeijan hyökkäys Pohjois-Suomessa 1941 ja III Ar-
meijakunnan hyökkäys Pohjois-Vienaan. Kirjassa Jatkosodan historia 4. Porvoo
1993.

Selinheimo, Oras, Kiestingin operaatio 1941. Sotilasaikakauslehti 1964, numerot
6-7 ja 8. Mikkeli 1964.

Selinheimo, Oras, Torjuntataistelut Kapustnajaajoella Kiestingin ja Louhen välillä
8.8. - 4.9.41. Sotilasaikakauslehti 1965, numerot 3,4,5, ja 6-7. Mikkeli 1965.

Seppälä, Raimo, Kenraali ja pahat linnut. HJ. Siilasvuo 1892-1947. Keuruu 1984.

Siilasvuo, Ensio, Suomalaisten ja saksalaisten yhteistoiminta Kiestingin suunnan
hyökkäys- ja torjuntataistelussa. Sotakorkeakoulun diplomityö. 1952.

Tamminen, Pentti, Vienan tykit. Oulu 1987.

Vuorisjärvi, Esko, Petsamon nikkeli kansainvälisessä politiikassa 1939 - 1944. Keu-
ruu 1990.

Ueberschär, Gerd R., Die Einbeziehung Skandinaviens in die Planung Barbarossa. Kirjassa Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg 4. Stuttgart 1983.
Ziemke, Earl F., Saksalaisten sotatoimet Pohjolassa 1940 – 1945. Porvoo 1963.

”Kuinka siellä kotona pärjätään”, Marianne Junila

Arkistolähteet

Oulun maakunta-arkisto

Oulun kaupungin Vapaan Huollon arkisto
Oulun Naisten Työvalmiustoimiston arkisto
Oulun poliisilaitoksen järjestöosaston arkisto
Oulun poliisilaitoksen rikososaston arkisto
Oululainen kotirintama -kysely

Oulun kaupungin arkisto

Huoltolautakunnan arkisto
Majoituslautakunnan arkisto
Sosiaaliviraston arkisto
Työllisyyslautakunnan arkisto.

Oulun kirkonarkisto

Kirkolliset kuulutukset
Seurakunnan ja sen eri työmuotojen vuosikertomuksia.
Seurakuntakertomuksia kirkolliskokouksia varten.

Kirjallisuus ja lehdet

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia 1918 – 1945. Oulun kaupunki 1982.
Huuhtanen, Taina, Jatkosodan kirjeet. Otava 1986.

Jatkosodan historia 6. WSOY 1994.

Junila, Marianne, Kotirintaman aseveljyyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941 – 1944. SKS 2000.

Kaleva 1941 - 1944

Kansakunta sodassa 2. Vyö kireällä. Helsinki 1990.

Kansakunta sodassa 3. Kuulun yli. Helsinki 1992.

Kujala, Jukka, Oulun kaupungin kansakoululaitoksen toiminta vuosina 1939 – 1945. Kasvatustieteen syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulun yliopisto 1990.

Malmivaara, Väinö, Oulun hiippakunta 1942 – 1946. Oulun hiippakunnan papiston lokakuun 7 – 9 p. 1947 pidettävälle synodaalikokoukselle. Oulu 1947.

Mannermaa, J.A., Kansa ja kirkko sotakautena. Oulun hiippakunnan papiston lokakuun 6 – 9 p. 1942 pidettävälle synodaalikokoukselle. Kirjola, 1942.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia. Scripta Historica VII. Oulun historiasseura, Oulu 1981.

Spets, Kari, Suomalais-saksalaiset suhteet Oulussa jatkosodan aikana. Oulun yliopisto 1989.

Suomen kunnallislehti 1941 - 1944

Suomen sota 1941 – 1945. 9. osa. Sotateos, Kuopio 1960.

Tässä auttoi Herra. Sodan sukupolvi kertoo. Toim. Toivo Määttä. Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys, Jyväskylä 1996.

Utrio, Meri ja Untamo, Pois pula, pois puute. Kun kansa selviytyi. Helsinki 1994.

Varjo, Kerttu, Nuorten Talkoot. Suomen nuorisoylioppilaiden historiallinen kulttuurirahasto, Helsinki 1979.

Oululaiset Lapin sodassa, Janne Kankainen

Arkistolähteet

JR 53:n spk 23.6. - 7.10.1944. MF 36/64, Sark.

Kenraalimajuri Aaro Pajarin kokoelma, Sark.

Op.Os./III ÅKE spk 1.8. - 21.10.1944, MF 124/1357 ja 1358, Sark.

Oulun suojeluskuntapiirin ist.östön spk ajalta 1.1. - 30.11.1944. Spk 19 004, Sark.

Oulun Torjuntakeskus/ Er.lt.Psto 6:n spk ajalta 28.2. - 22.11.1944. Spk 19007, Sark.

Kirjallisuus ja lehdet

Ahto, Sampo, Aseveljet vastakkain - Lapin sota 1944-1945. Helsinki 1980.

Ahto, Sampo, Hjalmar Siilasvuo - Pohjois-Suomen kenraali. Pohjois-Pohjanmaan sotaveteraani 1995.

Elfvengren, Eero, Lapin sota. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXV:5.

Jatkosodan historia, osa 5. Porvoo 1992.

Halsti, Wolf H., Lapin sodassa - JR 11:n mukana Oulusta Kaaresuvantoon. Helsinki 1972.

Halsti, Wolf H., Ratkaisu 1944. Suomen sota 1939 - 1945. 3. osa. Helsinki 1957.

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia V 1918 - 1945. Oulu 1982.

Hyvönen, Osmo, Tornio 1944. Jyväskylä 1991.

Jääntti, Einari, Aseveljiä vastassa Jäämerentiellä. Artikkelit Kansa Täisteli -miehet kertovat -lehdessä 10/1981.

Kankainen, Janne, Jalkaväkirykmentti 53:n sotataival Pohjois-Vienassa. Pohjois-Pohjanmaan miehet jatkosodassa 1941 - 1944. Pro gradu. Oulun yliopisto 1997.

Karekka, K., Luttojoelta Kemiin. Artikkelit Kansa Täisteli -miehet kertovat -lehdessä 9/1981.

Lahdenperä, Jouko, Tornion maihinnoususta 50 vuotta. Artikkelit Pohjois-Pohjanmaan sotaveteraanissa 1994.

Larjo, Thure, Johdin Tornion kaappausta 1944. Artikkelit Kansa Täisteli -miehet kertovat -lehdessä. Kevät 1978.

Moisala, U. E., Tornion motissa ja Rovaniemen tiellä koettua. Artikkelit Kansa Täisteli -miehet kertovat -lehdessä 9/1958.

Oulun sankarivainajat 1918 - 1945.

J.K. Paasikiven päiväkirjat / J.K. Paasikiven päiväkirjat 1944 - 1956. Toim. Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge. Juva 1985.

Roudasmaa, Stig, Oulun varuskunnan historia. Scripta Historica VII. Kemi 1981.
Savukosken sotavuodet 1918 - 1945. Veteraanimatriikki. Jyväskylä 2000.

Suomen rintamamiehet 1939 - 1945. 3. D. Pori 1972.

Terho, Tauno, Suuntana satumaa, Ruotsi. Artikkelit Kansa Täisteli -miehet kertovat -lehdessä 11/1981.

Tässä auttoi Herra. Sodan sukupolvi kertoo. Toim. Toivo Määttä. Suomen rauhanyhdistysten keskusyhdistys, Jyväskylä 1996.

Ursin, Martti, Pohjois-Suomen tuhot ja jälleensuoritus saksalaissodan 1944 - 1945 jälkeen. Studia historica septentrionalia 2. Oulu 1980.

Internet-lähteet:

http://tietokannat.mil.fi/index_meneht.html. Suomen sodissa 1939 - 1945 menehtyneiden tiedosto.

Rintamalta siviililämään, Jouni Similä

Kirjoitus perustuu kirjoittajan Oulun yliopiston historian laitoksella tekemään pro gradu tutkielmaan ”Rintamamies sodan ja rauhan murroksessa. Rintamamiesten kotiutuminen ja sopeutuminen siviililämään Oulussa 1944–1945”.

Veteraanit rauhan varmistajina ja rakentajina, Matti Rossi

Kirjallisuus ja lehdet

Ahtokari, Reijo, Punainen Valpo, Helsinki 1969

Blinnikka, Aulis, Valvontakomission aika. Porvoo-Helsinki 1969

Ekholm, Kai, Kielletyt kirjat 1944-45. Jyväskylä-Lievestuore 2000

Hakkeita, Oulu osakeyhtiön julkaisuja, 1948

Harki, Ilmari, Sotakorvausten aika. Jyväskylä 1971

Hautala, Kustaa, Oulun kaupungin historia V 1918-1945. Oulu 1981

Kaleva 1944-1945

Lukkari, Matti, Asekätkentä. Keuruu 1984

Lukkari, Matti, Vastuunkantaja, Aito Keravuoren sotilaanelämä. Keuruu 2000

Manninen, Turo, Oulun kaupungin historia VI 1945-1990. Jyväskylä 1995

Neuvostoliitolle vihamicheksi katsottava kirjallisuus, Oulun kaupunginkirjasto 1945

Nevalainen, Pekka, Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla. Keuruu 1989

Oulun kaupakamarin vuosikertomukset 1944-1947. Oulu 1945-48

Oulupolis, Oulun kansainvälisyyden historia. Oulu 1999

Suistola, Jouni, Kaleva, sata vuotta kansan kaikuja. Oulu 1999

Tietoja 1940-luvun loppupuolen tapahtumista antaneita: Ritva Hyry, Väinö Mäntymaa, Urho Ristiluoma, Pekka Sallinen, Eero Yrjönen

Veteraanitoiminta Oulussa, Aarno Strömmer

Kirjallisuus ja lehdet

Arkistoimpias. Neuvoja ja ohjeita sotiemme veteraanien toimintayhteisöjen historiallisen aineiston saattamisesta aineissäilytyskuntoon ja luovuttamisesta päätearkistoihin. Suomen Sotaveteraaniliitto ry. 2000.

Heikkilä, Kaisa, Oulun Sotaveteraanikuoron 15-vuotishistoriikki. Kempele 2001.

Honkasalo, Markku, Suomalainen sotainvalidi. Keuruu 2000.

Juntunen, Kalle, Sotainvalidien Veljesliiton Pohjois-Pohjanmaan piiri 1944-1994. Oulu 1994.

Juutilainen, Antti, Tammenlehvän kansa. Kansallisen veteraanipäivän kymmenvuotistaival 1987-1997. Vammala 1997.

Kulha, Keijo K., Aseveljen aika. Suomalaisen asevelihengen ja aseveliliikkeen historia 1940-45. Porvoo 1980.

Kylli, Ritva, Veljet ja sisaret sotavammaisten asiassa. Sotainvalidien Veljesliiton Oulun osasto ry 1940-2000. Oulu 2000.

Oulun hautausmaat. Toimittanut Kirsi Schali. Jyväskylä 1996.

Oulun kaupungin veteraanikuntoutusta ja -avustuksia koskevat päätökset v. 1994-2002.

Oulun Rintamamiesveteraanit ry 1964-1994. Toimittanut Aino Paasovaara. Oulu 1994.

Oulun Rintamanaiset ry 1991-2001. Koonnut Annikki Reinikainen. Oulu 2001.

Oulun sankarivainajat 1918-1945. Aineisto Yrjö Ensio, viimeistely Heikki Lantto. Julkaisija Oulun Sotaveteraanit ry. Jyväskylä 1987.

Oulun Sotaveteraanit ry 1960-2000. Kirjoittanut Aarno Strömmer. Oulu 2000.

Perinneopas. Neuvoja ja tietoja sotiemme veteraanien perinneyöstä. Suomen Sotaveteraaniliitto ry. 2000.

Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiiri 1966-1996. Oulu 1996.

Pohjois-Pohjanmaan Sotaveteraanipiiri 1996-2000. Oulu 2001.

Pohjois-Suomen Rintamanaiset 1970-1995. Koonnut Mirja Hakko. Oulu 1995.

Rintamamiesveteraanit. Oulun piiri 25 vuotta. Toimittanut Aino Paasovaara. Oulu 1992.

Rintamanainen. Rintamanaisien jäsenlehdessä 20-vuotishännumero 21.9.2000.

Salonen, Torsti. Muistot elävät. Sotalesket ja kaatuneitten omaiset 50 vuotta 1995. Vammala 1995.

Seppälä, Raimo, Veljeä ei jätetä. Sotainvalidien Veljesliitto 1940-1990. Keuruu 1990.

Toivoa rohkaisemalla kukkivat roudan maat. Kaatuneitten Omaisten Liitto ry:n Oulun piiri 50 vuotta. Oulu 1999.

Tuomisto, Tero, Etulinjassa. Rintamamiesveteraanien Liitto 30 vuotta. Helsinki 1994.

Uola, Mikko, Vapaussodan Rintamamiesten Liitto / Rintamamiesliitto 1929-1944. Rauma 1988.

Yhdessä kestäimme, Suomen Sotaveteraaniliitto ry 40 vuotta. Toimittanut Antti Henttonen. Jyväskylä 1997.

Kannen kuvat
Kalevan arkisto
Ossi Lausteen kokoelmat
Hillevi Mitikka
5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto
Alli Tirkkosen kokoelmat
PMpaE:n kokoelmat